Ur djurens lif

Förord till den elektroniska utgåvan

Under arbete...

Om fågellifvet vid Upsala.

För att studera våra småfåglars lif, ber jag läsaren göra mig sällskap till skogen en vacker junidag. I tidiga morgonstunden vandra vi före solens uppgång ut från Upsala. Redan inne i staden är ett visst fågellif rådande. En af våra älskligaste fåglar — rödstjärten — är rätt allmän där, flera par häcka inne i staden. De vackra rödstjärthanarne äro riktiga ottefåglar. Här uppe äro de i den ljusa nordiska juninatten redan kl. i fullt morgonfriska, och. deras vackra af en oupphörligt upprepad strof bestående sång ljuder ned till oss från ryggåsen af ett tak, från en trädtopp eller en telefontråd.

Sedan vi så en stund med förtjusning lyssnat till rödstjärten, fortsätta vi mot Odens lund. Denna lund består af några gamla ståtliga träd, mest almar, och där är en lämplig lokal för några fågelarter.. Vi kunna vänta att där finna flugsnappare, pilfinkar, bofinkar och möjligen ett par kärrmesar eller ett par nötväckor. Dessa äro de enda fåglar, för hvilka lokalen lämpar sig. Vi upptäckaäfven snart ett par med hvarandra i öm förtrolighet snattrande pilfinkar, som sitta vid öppningen till sitt bo i ett trädhål. Den grå flugsnapparen se vi äfven snart flyga ned från en torr trädgren, för att fånga en fluga på Trefaldighetskyrkans vägg. Denne, den tystaste af alla våra småfåglar, sjunger ej, men han gör sitt till att lifva upp de ställen, där han uppehåller sig, därigenom att han från sin hviloplats oupphörligt flaxar omkring efter förbiflygande insekter. Medan vi betrakta flugsnapparen, höra vi plötsligt en liten fågel uppe i träden ropa ett högt: »käck, käck, käck». Det är nötväckan. Våra blickar riktas däråt, och högt uppe i trädet se vi henne. Med en larv i näbbet kommer hon hoppande utför trädstammen med hufvudet nedåt, ett konstgrepp, som ingen annan fågel kan göra efter. Längre upp se vi hennes make. Båda klättra de nedåt, och snart varseblifva vi den först upptäckta bredvid en liten rund öppning i trädstammen. Det är hennes bo. Hålet har ursprungligen varit för stort för henne. Därför har hon med lera murat igen det, och lämnat endast en liten rund öppning, så stor att hon nätt och jämt kan krypa in. Utanför hålet stannar hon ett ögonblick och under tiden tittar en nästan fullväxt unge fram i öppningen. Nu kryper hon in för att räcka ungarna den medförda födan, men är strax ute igen. Blicka vi ingenom hålet, finna vi där vanligen 8 ungar, hvilka i en ring sitta uppkrupna på väggarna, alla med näbbarna riktade mot öppningen, färdiga att mottaga den föda föräldrarna bära till dem. Sjelfva redet, som endast består af torra löf, är nu mycket nedsmutsadt af ungarnas exkrementer, hvilka föräldrarna, sedan ungarna blifvit så stora, ej vidare bry sig om att ränsa bort. Upptäcka vi nötväckans bo, medan hon ännu har nylagda ägg, skola vi finna, att äggen ligga lagervis,med löf mellan lagren.' Troligen är meningen därmed att dölja de först lagda äggen. Sedan rufningen börjat plockar hon vanligen undan löfven, så att äggen komma ihop. Sedan nötväckans ungar kommit ut, lefver familjen en tid tillsammans, men mot hösten sprida sig ungarna. Det gamla paret håller ihop, stryker omkring under hösten och förvintern, men intager följande vår, om de då lefva, åter samma bo. Vi kunna ej vänta, att inom en så inskränkt lokal finna ännu flera fåglar bosatta. Kärrmesen, som eljes borde funnits där, trifs ej gärna med att vara så nära granne till nötväckan. Pilfinken åter, som ofta häckar i kolonier, är ej så nogräknad, och vi finna äfven här flera par. Vi styra nu våra

steg åt slottsparken till. På Carolinabacken stanna vi ett ögonblick för att ägna de ståtliga domkyrkotornen vår uppmärksamhet. Ett stort antal kajor flaxa kring torntopparna, och högt uppe i rymden sväfva några få tornsvalor. Från gårdarna kvittra gråsparfvar, men de äro visst ej så talrika, som de blifvit utskrikna för. I min barndom, när alla boningshus voro täckta med tegelpannor och alla ladugårdar med halm, fanns gråsparfven, åtminstone i Västergötland, i mycket större mängd. Flockar på mångfaldiga tusental voro då vanliga. På sista åren har jag ingenstädes sett så många. Vi närma oss nu slottsparken. Där är det helt andra lokala förhållanden och vi kunna därför äfven vänta att finna andra fåglar. Marken är klädd med en vacker gräsmatta, lämplig för löfsångaren, och vi höra äfven denne lille behaglige sångares drill uppe i de unga träden. I kanten af en tufva bygger han sitt vackra öfver-täckta bo, hvilket han dock här aldrig får behålla. Platsen_ 8 — är därtill allt för mycket trafikerad af människor, hundar och kattor. År efter år kommer han dit, gläder oss med sin sång och reder sitt bo för att snart få det nedtrampadt. Han bygger ett nytt, och på samma sätt går det med detta. Den lille sångaren är dock ihärdig, han bygger på nytt, och får kanske slutligen, sedan han dragit sig något längre bort från de mer trafikerade platserna behålla sina ägg, om ock först, sedan han förgäfves lagt ett par kullar. Bofinkarna drilla från flera håll, och nere mot slottskällan, där grupper af buskväxter äro planterade, finna vi ett par trädgårdssångare bosatta. Hanen sjunger där dagen lång för sin rufvande hona, och vi höra de sköna tonerna liksom rulla fram ur den lille flitige sångarens strupe. Den lille svarte och hvite flugsnapparen finna vi äfven här. Han har intagit en af välvilliga människor för hans räkning uppsatt hålk, bredvid hvilken vi se den lilla täcka fågeln, under det han klipper med vingarna, sjungande sin enkla visa. Då och då gör han en utflykt efter en fluga, men länge är han ej borta från sitt bo. Han vaktar troget sin rufvande hona och talar med ett särskildt läte om för henne, när han ser en katt, en skata eller något annat fruktadt djur närma sig. Om vi ha tur, få vi här nere vid slottskällan höra en af våra yppersta sångare, svarthufvade sångaren. De däromkring växande lummiga träden och buskarna göra det möjligt för denne mer sällsynte storsångare att trifvas. Vilja vi vänta en stund, få vi nog höra honom, men vi hafva ej tid, vi måste till skogen, innan morgonen är förliden. Vi vandra alltså landsvägen utåt. Från en buske i sjukhusets stora trädgård höra vi trädgårdssångaren.KOLONI AF STRANDSVALOR.Träden äro där ännu för små för andra fåglar, och buskarne äro för glesa och för fåtaliga för att mer än ett par sångare skulle kunna trifvas. Ute vid vägkanten stå några gamla pilar; hvad kunna vi månne finna i dem? Jo, pilfinkar trifvas där bäst och vi höra äfven därifrån deras kvitter. Vi komma nu till den stora sandgrop, från hvilken hela Upsalatraktens befolkning hämtar sin sand. Äfven där finna vi fågellif. Tack vare Fyrisån, som helt nära rinner förbi och vid det s. k. Föret utbreder sig till ett träsk, kunna strandsvalor här trifvas, och vi finna äfven sådana i en rätt stor koloni bosatta i sandgropen. De äro flitiga dessa små svalor, som oförtrutet arbeta på att i sandvallen urhålka djupa gångar, längst in i hvilka de lägga sina bon. Med sina små, veka näbbar bära de bort några sandkorn i sänder och arbeta så dagen lång. Endast korta stunder unna de sig för att flyga ned öfver ån och där skaffa sig en måltid af de öfver vattnet svärmande myggorna. Efter att en stund ha betraktat de flitiga svalorna, taga vi vägen ner åt Fyrisån. Solen har nu höjt sig ett stycke öfver horisonten, ut öfver slätten drilla hundratals lärkor, och ängknarrarne tröttna aldrig med sitt envisa skrik. På åkanten trippa ett par täcka sädesärlor, och längre ut på den fuktiga ängen fladdrar den lika täcka gulärlehanen öfver sin bland tufvorna rufvande hona. Från pilbuskarne och vassen vid åkanten ljuder en vacker, om äfven något skärande fågelsång oss till mötes. Det är den lille säfsångaren, som ännu ej slutat med sin natten lång räckande serenad. Han är en liten älsklig varelse, och om vi hålla oss stilla, få vi snart se honom under oafbruten sång komma hoppande upp mot toppenaf ett vass-strå. Någonstädes inne bland det höga starrgräset eller bland videbuskarne har han sitt bo och sin rufvande hona. Nere efter ån höras flera säfsångare, ett par stenskvättor hoppa smackande på åvallen, och ute från den sumpiga ängen höres den lilla sumphönans »huitt, huitt» blanda sig med storspofvens skarpa hvissling. Förgäfves lyssna vi efter den treflige horsgöken, som för ej länge sedan i stort antal fladdrade öfver dessa nu till större delen odlade fält. Sedan vi en stund studerat fågellifvet ute på slätten, vända vi oss mot den höga och grofstammiga kronoskogen Åsen. Vi kunna där vänta ett helt annat fågellif. Ganska riktigt höra vi redan på afstånd andra läten därifrån. Spillkråkans skarpa »plyit» når våra öron, och vi skynda på under förhoppning att finna hennes bo. Väl inkomna i den ståtliga parken, äro vi i tillfälle att lyssna till flera nya sångare. Uppe från granarna upprepar den lille kungsfågelhanen då och då sin älskliga drill. Förgäfves speja vi

efter hans ute mot toppen af en yfvig grangren hängande bo. Det är så väl doldt, att de vanaste ögon ha svårt för att finna det. Mellan de fina grankvistarne bygger den lille sångaren, den minste af alla våra fåglar, af mossa sitt näpna näste. Med gammal spindelväf binder han det säkert fast vid grankvistarne, och sedan allt är färdigt, fodrar han det omsorgsfullt inuti med mjuka fjädrar. I en gran se vi det lilla kräket, och vacker är han som en blomma i sin bruna skrud med sin guldkrona på hufvudet. Nätt och behagligt flaxar han från gren till gren, och hans skarpa öga upptäcker genast de små puppor, som sitta inkilade mellan barren på grankvistarne. I en inskärning på stammen af en tjock, kal fura ha ett par grå flugsnappare byggt sitt enkla bo af mossa.Sångtrastens fylliga toner nå nu våra öron från det inre af skogen, och tjusade däraf påskynda vi våra steg. Hela flockar af korsnäbbar draga med sina länge sedan utflugna ungar högt skrikande fram och åter öfver trädtopparne. Plötsligt se vi framför fötterna en del nyhuggna spånor och förstå genast, att vi funnit hvad vi sökte. Det är spillkråkan, som ett stycke uppe på en tjock furustam hackat sig ett bo och strött spånorna vidt omkring trädet. Der uppe har hon med sitt skarpa, huggjärnslika näbb huggit ut ett rundt, något ovalt hål på den friska trädstammen, inuti urhålkat denna till 2—3 fots djup och har där nu sina ungar i godt förvar. Uppe från toppen af en gran låter en grönsiskhane höra sin härliga sång, men länge har han ej ro att sitta stilla; sjungande flyger han till en annan grantopp. När vi härma hans lockton, gör han ett slag ned till oss, sätter sig för ett ögonblick på toppen af en liten ung. gran, men flyger strax åter med fladdrande vingar, drillande på sin vackra visa, upp till en högre grantopp. Han är så bländande vacker, den lilla siskhanen, när han under flygten uppåt vänder sin af solen belysta gröna rygg mot oss, att vi ej kunna annat än falla i förundran öfver hans skönhet. Snart upptäcka vi hans hona, som hoppar omkring på marken, liksom sökte hon något. Vi finna äfven snart att vi gissat rätt; hon fattar en liten fin, torr grankvist med näbbet och flyger med denna upp till en yfvig grangren, där hon är i färd med att bygga sitt bo. Här lägger hon sin pinne, fäster den med spindelväf och kommer så ned för att, som det ser ut, söka en ny pinne. Det är dock denna gång något helt annat hon söker. Sedan hon hoppat omkring en stund, finner hon någotätbart och med detta flyger hon upp i en annan gran, där vi nu varseblifva 5 stycken nyss utflugna ungar sitta sida vid sida på en kvist, och de mottaga sin mor med öppna gap och fladdrande vingar. Det är sålunda för en andra kull hon bygger bo, och detta har hon tid till, samtidigt med det hon matar sina 5 ungar. Den vackre hanen tyckes endast sköta musiken, och han flyger fortfarande sjungande från grantopp till grantopp. Om vi 10 dagar senare besöka stället, är boet färdigt, och honan rufvar 4 nylagda ägg. Det lilla boet, som endast består af fina, torra, med spindelväf sammanbundna grankvistar, är inuti konstnärligt fodradt med granlaf. Ungarne af den första kullen flyga nu omkring och sköta sig självfva. Hanen fortfar med sin sång och är därmed lika flitig. Förgäfves lyssna vi efter sångtrastar, de ha slutat att sjunga. Det var endast en hane, som nyss i den tidiga, sköna morgonstunden ej kunde låta bli att ge luft åt sina känslor. Nu höres han ej mera. Från denna röjda, högstammiga skog ställa vi nu kosan öfver en slätt bort till den väster ut belägna, mer vilda storskogen. På slätten drilla lärkorna flitigt som alltid; en trädpiplärka höjer sig pipande i luften för att snart åter sänka sig ned till en gren. Borta från några på en kulle växande ekar ljuder grönspettens starka stämma. Framför oss midt på gärdena ligger en stenbunden, med enbuskar beväxt kulle. Hvad kan man där vänta att finna för fåglar? Ortolansparfven bör där, jämte sin frände gulsparfven, ha slagit ned sina bopålar och, ganska riktigt, där höra vi hans välkända drill, som endast till slutstrofen skiljer sig från gulsparfvens. På en sten sitter ortolanen helt stilla, endast då och då öppnar hannäbbet och låter höra sitt: »sitt, itt, itt, itt, itt tjörr», medan en gulsparf från andra sidan om backen svarar med: »sitt, itt, itt, itt, itt tyh». Ute på gärdet hålla ett par buskskvättor till. På kanten af en dikesren finna vi deras af grässtrån byggda bo med 7 mörkblå ägg. Buskskvättorna älska gärdesgårdsstörar och höga tistlar. Här ser man dem dagen lång, och när de göra en utflygt för att fånga en insekt, återvända de genast till en tistel eller en gärdesgårdsstör. Telefontrådar tycka de äfven mycket om att sitta på I en backe bredvid växa höga enbuskar, och att där är ett hem för hämplingen är lätt att förstå. Enbeväxta backar, som gränsa intill öppna fält, är just en lokal för denne vår storsångare. Vi finna äfven 2—3 par hämplingar bosatta där, och hanarne flyga sjungande fram och åter medan honorna rufva sina ägg inne i de höga och täta enbuskarne. Vi närma oss nu storskogen Nosten, följa först den till fältet gränsande skogskanten, där helt andra fågelarter äro att finna än inne i den djupa skogen. I kanten växa unga granar, höga enbuskar och omväxlande björkar och aspar. Gulsparfven finna vi här så allmän, att vi ej behöfva gå mer än 100—200 steg emellan hvarje par, som där är bosatt. Blådufvorna ha i spridda par sina ungar i

de ihåliga asparna. I en asp har grön-spetten redt sitt bo. Båda arterna flugsnappare se vi här och där. Den grå är som vanligt tyst, men den brokige slår då och då sin vackra drill, emellan det han tittar till sin inne i ett trädhål, rufvande hona. Göken höres gala från olika håll inne i skogen. Plötsligt höra vi ett kväkande ljud från toppen af en liten gran. Vi närma oss däråt och se snart en liten, mycket täck, grön fågel, som i detsamma. flyger till en annan grantopp,därvid blottande sina vackra, gulkantade vingar. Det är grönfinken. Han bebor skogskanterna eller små på slätten belägna dungar. Här bygger han sitt första bo i en stor en eller i en yfvig unggran. När den första kullens ungar blifvit färdiga, flyttar han gärna till någon löfskog eller häck af löfträd, där han, sedan löfven blifvit utbildade, så att han bland dem kan dölja sitt bo, gärna slår ned sina bopålar för frambringande af en andra kull. Grönfinken är en periodisk fågel; ena året ser och hör man honom öfver allt i skogskanterna; andra året finnes han ej alls eller är han sällsynt. Orsaken härtill är utan tvifvel att söka i någon växt, som vissa år går bättre till och med sina frön lämnar fågeln riklig och omtyckt föda. Ett motstycke härtill hafva vi i grönsiskan och korsnäbbarne, hvilka båda vi nu höra locka i skogen. De år granen lämnar rikligt med frön finnas de i mängd, andra år äro de fåtaliga eller saknas helt och hållet. Hvar äro de då? Sannolikt där granen för det året bär rikligare frukt, denna plats må nu vara mer eller mindre långt aflägsen, säkert ofta nog på hinsidan Östersjön, eller kanske ännu längre bort. Vår lille älsklige löfsångare se vi öfver allt. Han, liksom bofinken, är ej ömtålig med afseende på lokal. Hvarhelst träd och en gräsbeväxt mark finnas, upptäcka vi honom, och hans vackra drill når lika ofta som bofinkens våra öron. Närma vi oss hans bo, uttrycker han sin ängslan med ett mildt huit, huit, och så fort vi aflägsnat oss därifrån, stämmer han upp sin jublande sång. Ett stycke från skogskanten se vi ute på fältet en enstaka stående gammal björk, och vi undra, hvad som där kan vara att finna. I självfva skogskanten stöta vipå en stor myrstack, från hvilken myrstigar leda i flera riktningar. Detta fynd ger oss anledning att tro att björken, såvida hon är ihålig, bebos af ett par göktytor. Vi gå dit och finna att den gamla murkna björken är ihålig, och när vi se ned i hålet, upptäcka vi där 10 stycken snöhvita, glänsande 'åggy hvilka utan annat underlag ligga på de från den murkna inre björkstammen nedfallna träsmulorna. Det är göktytans ägg. Undersöka vi nu trädet nogare, skola vi snart finna de båda göktytorna, hvilka helt obekymrade sitta orörliga inne bland löfven. Längre ut på fältet, vid brädden af Hågaån, se vi ett tätt snår af slån, hagtorn och törnbuskar och vi tänka genast på törnsångaren; där måste han finnas. Vi gå däråt, och redan på afstånd se vi en liten fågel, som i sned riktning flyger upp några meter i luften för att strax åter sänka sig ned till en slånbuske. När vi komma närmare, kunna vi äfven lyssna till fågelns enkla sång, som han, hvarje gång han höjer sig i luften, låter höra. Det är törnsångaren. Vi gå intill buskarne och se honom snart, hur han med hjässans och hakans fjädrar utspärrade smyger fram mellan snåren. Han har blifvit oss varse och varnar nu sin rufvande hona med ett oupphörligt upprepadt *qväk, qväk». Törnsångaren älskar slånbusken, och där denna busk-växt bildar snår, der finner man honom alltid. Han trifs dock aldrig inne i skogen. När hanen om våren ankommit till fädernejorden, uppsöker han genast en lämplig bostad, där man hela dagen hör hans sång, liksom ropade han högt efter sin dröjande hona. Stundom får han så vänta på sin kära hälft både en och två veckor, men han är ej sysslolös under denna tid. Han börjar nämligen genast bygga ett bo åt sin maka, och när detta är färdigt, få vi ibland se honom bygga ett till.När makan slutligen kommer, är hon ej nöjd med sin älsklings arbete. Det blir i regeln kasseradt, och ett nytt bo bygges, hvartill stundom material tages från hanens kasserade verk. Äro de snår, där törnsångaren håller till, stora och täta, finner man ej sällan ett par törnskator bosatta därstädes, och dessa eljes rätt rofgiriga fåglar tyckas ej ofreda törnsångaren. Bebo törnskator snåret, får man vanligen snart se den vackra, brunryggiga törnskathanen sitta på öfversta spetsen af den högsta busken. Han ser helt liknöjd ut, där han då och då, vridande på stjärten, från sin upphöjda plats öfverskådar terrängen. Kommer en humla eller en skalbagge honom för nära, vips fångar han den. Han flyger därefter med sitt rof till närmaste taggiga buske och spetsar det obarmhärtigt på en hvass törntagg. Är han hungrig, plockar han bort insektens hårda ben, krossar den därefter med sitt starka näbb och sväljer den slutligen. Är han åter ej hungrig, eller om han i detsamma får se en annan insekt, låter han rofvet sitta där och sprattla, och ger sig af på ny fångst. Man har trott, att törnskatans afsikt med spetsandet af insekter är att magasinera dem till kommande behof. Jag har dock aldrig sett törnskator äta insekter, som någon tid suttit spetsade, och tror med anledning däraf, att insekterna spetsas för helt andra ändamål. Vår stora törnskata, som jämte insekter äfven fångar fåglar och små däggdjur, har ej förmåga att i likhet med roffåglarne hålla sitt rof med

fötterna, medan han sönderstyckar det. Han brukar därför fästa rofvet i en grenklyka, medan det styckas. Troligen är det för samma ändamål som den mindre törnskatarten spetsar de fångade insekterna. Fåglarnes sätt att äta är vanligen helt olika hos de skilda grupperna. Som vi ha sett, stycka törnskatornasönder sitt rof genom att fästa det i en grenklyka eller på en tagg. Trastarne åter stycka rofvet genom att gnida det mot marken, tills det faller sönder i lagom stora delar. De egentliga sångarne gnida sönder detsamma mot trädens kvistar, andra fåglar fånga ej större rof, än att det genast kan förtäras helt. Härfågeln kastar sitt byte upp i luften och låter det falla direkt ned i svalget. En del fåglar svälja insekter och larver med skal och hud, andra åter rensa dem omsorgsfullt. Tallbiten tuggar larverna, tills skinnet blir tomt, hvarefter han låter detta falla, under det domherren biter af och sväljer en bit i sänder. Korsnäbbarne åter, som dock stå sistnämnda fåglar så nära, synas i regel svälja larverna hela och endast bita sönder dem, om de äro för stora. De hålla födan med fötterna, medan den styckas. Bland småfåglarne är det för öfrigt endast mesarne som likna roffåglarne deri, att de hålla sitt rof med fötterna och hacka sönder det bit för bit. Nötväckan fäster sina funna läckerbitar i barkspringor på trädstammar, medan hon, vanligen sittande ofvanför med hufvudet nedåt, med sitt starka näbb styckar sönder dem. Häri liknar henne, egendomligt nog, nötkråkan. Vi hafva äfven sett denna fästa föremål, som för henne varit för stora att svälja, i barken på trädstammar och liksom nötväckan hacka sönder dem med näbbet. Denna konst har äfven hackspetten (Picus major) lärt sig. Han äter gärna tallfrö och brukar fästa tallkottar på samma sätt, medan han plockar sönder dem. Från de på slätten belägna törnsnåren vända vi åter till skogskanten och komma till en från storskogen skild tahdunge, bestående af små, yfviga tallar, under hvilka spridda slån- och nyponbuskar växa. Detta är en lämplig lokal för ärtsångaren, och han bor här i all sämja med trädpiplärkan och bofinken. Hans vackra, ehuru ej om- Ur djurens lif. 2växlande sång, ljuder oss till mötes från en yfvig tall. I en liten slånbuske finna vi hans vackra bo, byggdt af med spindelväf sammanbundna grässtrån. Nu hafva vi tagit reda på, hvad skogskanten och slätten ha att bjuda på af fågellif, och ställa så våra steg in åt storskogen. Långt hafva vi ej kommit, förrän en af skogens vanligaste och älskligaste fåglar, rotgeln eller rödhaken, med ett ifrigt knäppande läte tillkännager, att vi kommit in i hans rike. Han varnar på detta sätt sin rufvande hona. Tiden har lidit fram mot middagen, och rödhaken har därför ej lust att sjunga. Morgnar och aftnar ljuder hans härliga sång från en grantopp vida omkring. Nu håller han till nära marken, under det han då och då med ett upprepadt knäppande tillkännager sin otålighet öfver vårt inkräktande. Hans bo är ej lätt att finna. Han döljer det väl under en trädrot eller i något annat hål i jorden. En egenhet hos rödhaken är, att han väljer sin bostad helt olika i olika provinser, I Uppland och norra Sverige häckar han endast inne i de mörka barrskogarne. I södra Sverige åter och äfvenså i Bohuslän förekommer han också i trädgårdar och löfskog. Komna något längre in bland träden, slå vi oss ned för att lyssna till skogens läten. På den mjuka, gröna mossan sätta vi oss i skuggan af en lummig gran, kring hvilkens rot den lilla täcka stjärnblomman kläder den gröna marken. Rundt omkring oss stå granarna i ljusgrön skrud, prydda med sina små, ännu uppstående röda kottar. Det är rätt tyst inne i den djupa skogen, där solens heta strålar endast fläckvis nå marken, och där sunnanvindeu sakta böjer granarnas toppar, när den med en behaglig susning drar fram öfver skogen.Fågellifvet där inne är ej så rikt som ute i skogskanten. Korsnäbbar draga då och då med sina på vintern födda ungar högt skrikande fram öfver skogstopparne. Sångtrasten har slutat sjunga och är ifrigt sysselsatt med att mata sina ungar. Då och då höra vi hans högljudda varningsrop. Förmodligen är det en plundringslysten nötskrika, som kommit in på trastens område, och för hvilken han nu varnar sina ungar, på samma gång han med sitt skrän söker jaga bort henne. På afstånd höra vi en hackspett hamra på en murken trädtopp, kungsfågelns vackra sång når oss från ett håll, talltitans sträfva »titji-tä-tä-tä» från ett annat, och längre bort höra vi den lille pigge tofsmesen högt ropa »kirriritt kirriritt». Dessa sistnämnda båda mesar äro, jämte svartmesen och kungsfågeln, barrskogens barn i ordets fulla bemärkelse. De finnas endast i barrskog, och talltitan eller nordiska mesen — som hon äfven kallas — är där öfver hela vårt land den allmännaste af alla fåglar. Talltitan förväxlas allmänt, äfven af zoologer, med kärrmesen, och de äro också till utseendet ytterst lika hvarandra. Till lefnadssättet skilja de sig dock mycket åt. Kärrmesen finnes ej i barrskog, utan har sitt hem i löfskog, trädgårdar och parker. Deras läten äro äfven helt olika, liksom ock deras bobyggnad. Söka vi inne i barrskogen upp talltitans bo, skola vi finna, att hon i en murken trädstam antingen själf gjort ett hål åt sig eller åtminstone utvidgat ett förut befintligt. Undersöka vi nu själfva redet, skola vi finna, att det är byggdt af enbast. Kärrmesen åter gör

aldrig hål själf samt bygger sitt bo af ull och hår. Detta oaktadt äro fåglarne till utseendet så lika, att fransmannen de Selys I^ongchamps, som först skilde dem åt, sedermera själf ej ansåg dem vara skildaarter. Han har tydligen ej tillräckligt studerat dem i naturen. Efter en stunds hvila vandra vi helt sakta längre in åt skogen. Kungsfågeln höra vi, hvar vi gå; han är flitig med sin väcka sång, men han har ännu ej ungar. Spejande gå vi från träd till träd, göra en titt i sångtrastens inuti med murket trä murade bo, där hans 5 små, nästan nakna ungar, gapande efter föda, sträcka upp sina halsar. Plötsligt se vi en fågel röra sig inne i en yfvig gran. Vi smyga oss dit och blifva på helt nära håll varse en vacker, rödbröstad domherre, som här med sin maka under fortplantningstiden lefver ett stilla lif. Mången tror, att domherren flyttar bort öfver sommaren. Så är dock ej fallet. Han drar sig endast in åt barrskogen och lefver där ett undangömdt och tyst lif, ja så tyst, att man under denna tid ytterst sällan hör honom locka. I motsats till andra fåglar slutar hanen vanligen äfven att sjunga så snart honan lagt sig att rufva, liksom ville han undvika att väcka uppmärksamhet. Det är tyst, nästan dystert, inne i den djupa skogen. Granarna, som här äro mindre åtkomliga för solens lifgifvande strålar, äro mörkare gröna och göra ett nästan melankoliskt intryck. Här och där står en gammal skogens veteran, från hvars uttorkade grenar lafvar likt grå-nadt skägg hänga ned, vittnande om ålderdom och död. Lägga vi örat intill ett sådant gammalt träds stam, skola vi erfara, att den inom sig hyser en mångfald af djur, hvilka dag och natt arbeta på trädets förintande och en gång i tiden förvandla det till mull. Detta djurlif inne i träden är ej mindre intressant än de högre djurens där utomkring. Mycket där inne är ännu förborgadt för forskaren, och dock stå vi redanhäpna öfver de underbara ting vi veta. Jag vill dock ej här gå ifrån mitt ämne för att sysselsätta mig med insekternas lif. Efter att en stund ha vandrat framåt, lyssnande till svartmesens höga, klara lockton, grönsiskornas sång och korsnäbbarnes pladder, höra vi plötsligt framför oss skogssnäppans varningsskri. Ett par sådana fåglar, som vid ett litet träsk slagit sig ned med sina små ungar, hafva märkt, att någon nalkas, skyndat sig att varna ungarne och komma nu, sedan de fått sina små väl dolda bland tufvorna, flygande emot oss under högljudt skri. När vi närma oss det lilla träsket, blifva fåglarne rent af förtviflade. Hanen, som bland snäppfaglarne i regel visar sina ungar mer ömhet än honan, kastar sig ned mot oss och ger till riktiga ångestskri, när han ser oss framme vid ungarne. Den eljes ytterst skygga fågeln glömmer, af omsorg för sina små, att han själf är i fara; mellan hvar gång han gör ett utfall mot oss, sätter han sig på de närstående trädens grenar. Honan beter sig på samma sätt, men är ej fullt så närgången som hanen. Denna snäppa för ett från de flesta vadarne rätt afvikande lif. Hon trifs under fortplantningstiden endast inne i barrskogarne. Härifrån gör hon utflygter till diken, bäckar och älfstränder, för att där fånga små vattendjur. I skogen ser man henne vanligen med en lätt och behaglig flygt, likt en svala och högt skrikande »tittiluitittilui-tittilui», svinga sig upp i luften. Hon flyger sällan lågt. Sina 4 särdeles vackra, starkt päronformiga ägg lägger hon uppe i träd, i något öfvergifvet trastbo eller annat fågelbo. Sina ungar bär hon, så snart de äro födda, till närmaste träsk.* Att snäpporna verkligen bära ungarne till träsket, bevisas däraf, att jag en gång först * Troligen bär hon härvid ungarne med näbbet.fann endast 2 af ungarne ditburna och några timmar senare äfven de båda andra. Så snart skogssnäppans ungar kunna flyga, bry föräldrarne sig ej vidare om dem; de flytta då sin väg och låta ungarne sköta sig själfva. Dessa flytta senare efter och taga sig på egen hand fram till de långt nere i södern belägna vinterstationerna. Sedan vi en stund iakttagit de ängsliga skogssnäpporna och betraktat en af deras små näpna ungar, lämna vi dem i ro och vandra vidare söder ut, med Mälarens vackra strand som mål. Det lider fram på eftermiddagen, ringdufvan börjar kuttra och en rödhake har redan intagit sin sångplats på öfversta spetsen af en gran, men han sjunger ännu ej. Möjligen är det endast en rekognosceringsfärd han har gjort dit upp till grantoppen, och när han ännu finner solen högt på fästet, sänker han sig snart åter likt en pil ned till skogens af honom älskade dunkel. Vi närma oss så småningom Mälarens strand. Redan ljuda drillsnäppans toner oss till mötes från stranden. Gamla, majestätiska ekar höja sina ståtliga kronor öfver den lägre barrskogen, hvilken börjar glesna och lämna plats för björkar, alar och andra löfträd. Det är gifvet, att denna vegetationens förändring äfven skall medföra ett annat djurlif. Detta märka vi äfven snart. Barrskogens mesar varsnas ej mer; i deras ställe höra vi nu blåmesen uppe i en ektopp, kärrmesen i en annan. I stället för ringdufvan inne i barrskogen* kuttrar här blådufvan, och nötyäckans käcka läte höres inne från löfskogen. Vi vandra ned till Mälarens af löfskog och blommor omkransade, steniga strand. Några måsar flaxa ute öfver sjöns blanka yta, på hvilken ett par doppingar vältra * I sydliga länder häckar ringdufvan äfven i löfskog.sig i solskenet. Än simma de framåt med sitt

skäggprydda hufvud högt buret, än vända de sig så, att den silfverhvita buken glänser i solskenet, och än dyka de för att snart åter visa sig på ett annat ställe. Doppingen är en ytterst behaglig fågel och en bland de vackraste af alla våra simfåglar. Att se honom på vattnet och att se honom röra sig däri är en fröjd. Lätt och smidigt simmar han på ytan och lika lätt därunder. Han är onekligen en af våra vassrika sjöars största prydnader. En egenhet hos doppingen, hvarigenom han skiljer sig från de flesta andra sjöfåglar, är, att hanen inte endast biträder vid rufningen, utan till och med rufvar flitigare än honan och sedan tar vård om ungarne. När de små blifvit födda, hjälper han dem upp på sin rygg, där han täcker deras kroppar med sina långa skulderfjädrar och ger sig så af till sjös med sin dyrbara börda. Han följes af honan, hvilkens uppgift det är att skaffa de små föda. Hon dyker efter insekter och andra smådjur, hvarmed hon matar de på hanens rygg hvilande ungarne. Så länge hanen bär ungarne dyker han ej, utan att han därtill tvingas af hotande fara. Jagas han, tar han med sig ungarne under vattnet och söker fasthålla dem på bästa sätt. Detta lyckas dock vanligen ej bättre än att den ene ungen efter den andre tappas och flyter upp till ytan. Äro ungarne nyfödda dö de snart, om de komma i vattnet, och de små täcka kräken söka därför krypa upp på flytande föremål. Räcker man sin hand mot en i vattnet kommen nyfödd unge, simmar han genast mot handen och kryper upp däri. Snart lära sig likväl ungarne själfva att simma och dyka, men de matas länge af föräldrarne. Som små stå de i simkonst långt efter dykändernas ungar.Sedan vi en stund betraktat de vackra doppingarne och följt deras rörelser, vandra vi sakta fram längs stranden, på hvilken ett par ärlor trippa omkring, sökande efter de små, guldglänsande skalbaggar, som där hålla till. Då och då se vi ett par drillsnäppor med fladdrande vingar och under ett slags drillande sång längs vattenytan göra en rund ut öfver sjön för att strax återvända till stranden. De äro lika täcka dessa små snäppor, när de sålunda fladdra fram öfver vattenytan, som när de på stranden oupphörligt guppande med stjärten springa från sten till sten. På en sten vid stranden slå vi oss ned en stund för att hvila. Solen närmar sig mer och mer skogstopparne borta i nordväst och förgyller med sina sista strålar Ekolns af barrskog bekransade östra strand. Ute öfver vassen hålla ladusvalor jagt bland de dansande myggsvärmarne, några hussvalor, som äro ute i samma ärende, kretsa högre upp i luften ute öfver sjön, och tornsvalorna jaga med ilande fart fram högt uppe i rymden. Solen är nu nere, det mörknar mer och mer. Aftonen är mild och skön, insekter svärma rundt omkring oss, tordyfveln flyger brummande förbi. De hvita humlefjärilshanarne dansa hit och dit ute öfver en närbelägen äng, sökande sina gula honor, hvilka dels sitta i gräset och dels deltaga i hanarnes bröllopsdans. En hane af den ståtliga fjäril, som kallas ekspinnaren, flyger förbi med sådan fart, att man ej ens hinner se, att det är en fjäril, medan ljusa mätarefjärilar fladdra fram mellan buskarne, emellanåt hvilande sig på undersidan af ett blad. Hvarför sätta de sig på undersidan af bladen, fråga vi oss vid åsynen häraf, men då vi i detsamma se andra, gröna eller mörkare arter, hvilka sätta sig ofvanpå bladet,DOPPINGAR.få vi häri svar på vår fråga. De mörka fjärilarne likna till färgen de blad, på hvilka de hvila; de hvita eller ljusa åter skulle på öfversidan af bladen upptäckas af sina fiender småfåglarne; därför ha de lärt sig att hvila under bladen, där de äro dolda. Liksom nattens insektsvärld nu i mörkningen vaknar till lif, börja äfven skymningens fåglar låta höra sig. Ängknarren begynner skrika uppe i sädesåkern. Nere i den sumpiga vassen, som skiljer Skärholmen från land, stämmer säfsångaren upp sin vackra, ihållande sång, ackompagnerad af en sumphöna, som oupphörligt ropar sitt: »huitt, huitt». Uppe från barrskogskanten ljuda trastens härliga toner vidt omkring. Denna sång skola vi lyssna till och njuta utaf; det är kanske sista gången vi få höra den i år. Trastarne hafva nämligen ungar och gifva sig ej längre tid att sjunga. De behöfva hvila under den korta, nordiska sommarnatten för att hämta krafter till det mödosamma arbetet med ungarnes matande, hvilket tar hela dagen i anspråk. Plötsligt höra vi en rödhake; den måste vi höra på nära håll. Vi gå däråt och finna uppe i barrskogen den lille sångaren på öfversta spetsen af en gran. Länge stå vi helt nära honom och kunna ej annat än falla i förundran öfver, att denne lille, obetydlige fågel förmår åstadkomma ett sådant flöde af härliga toner, som i styrka ej stå långt efter trastens. Det börjar redan blifva mörkt i skogen, göken gal ännu från flera håll och allt flera rödhakar höras. Kattugglans hungriga ungar skrika efter mat, och hör! där ha vi ufven; borta från Lurbobergen höres doft hans »uhu». Dagens eller rättare skymningens fåglar börja tystna; en morkulla drar knispande och knorrande fram öfvei skogstopparne, trasten har tystnat, rödhaken likaså. Sten-skvättan, den nattsölaren, höres ta en sista drill ute på ett närbeläget gärde, och så är allt med ens tyst. Ugglans ungar ha säkert fått mat och låtit den tysta munnen. Äfven bergufven har tystnat. Han har ett röfvartåg i sinnet och mycket att göra under den korta natten,

om hans ungar mätta och nöjda skola se dagen randas. Så stå vi där en stund, förgäfves lyssnande efter fåglar; ej ett ljud höres. Tyst fladdrar en flädermus fram och åter mellan trädtopparne, myggorna få ej vara ostörda i sin nattliga dans. Vi se, hur det lilla, bevingade däggdjuret svänger fram och åter efter de små insekterna, och om vi hörde tillräckligt bra, skulle vi höra, hur sådana krasa mellan dess tänder.

Efter att ännu en stund förgäfves ha lyssnat efter skogens nattliga ljud, vandra vi ut till landsvägen och begifva oss af hemåt. Ännu några ljud få vi dock höra, innan vi nå Upsala. Iyångt inne från skogen förnimmes nämligen nattskärrans spinnrocksliknande surrande, och uppe på kronoparken Åsen skrika hornugglans ungar efter mat. När vi nå Upsala tull, är den korta natten förliden, stenskvättan och buskskvättan sjunga redan ute på gärdena, och inne i staden ljuda rödstjärtens vackra toner från flera håll.

*

Ur gärdsmygens lif.

Det var en härlig dag i slutet af maj månad. Jag hade genomströfvat skogarne öster om Skara och kom mot aftonen fram till en liten grå stuga långt inne i skogen, Det lilla stället tilltalade mig så mycket, där det, omgifvet af en blomsterprydd gräsvall, låg inkiladt mellan höga, friska granar, att jag genast beslöt tillbringa natten där.

Det gamla paret, som bebodde kojan, kände mig redan sen föregående besök och hade ej något emot att ha mig till gäst öfver natten. Medan mor af frisk halm, det enda läger huset hade att bjuda på, gjorde i ordning en bädd åt mig, slog jag mig ned bland de vackra gullvifvorna ute på gräsvallen. Min enkla matsäck dukades upp på en liten kulle, där den härliga, mandeldoftande Saxifragan täflade om utrymmet med små, brokiga violer och så tätt betäckte kullen, att jag knappt kunde få utrymme för mina smörgåsar utan att skada blommorna. Ett par stora hängbjörkar växte tätt vid stugans enagafvel, en rönn vid den andra, och hela den ett par tunnland stora slätt, på hvilken stugan låg, var omkransad af tät barrskog. Aftonen var den mest härliga, vinden hade dött bort, så att björkarnas fina kvistar hängde orörliga. Den nedgående solen kastade sina sista strålar på de vid stugans gafvel stående träden, hvilkas ljusgröna, friska löf sågo ut, som blefve de fuktade af de lifgifvande solstrålarne. Göken gol, orren spelade, och trasten skrek från en närbelägen grantopp, som ville han öfverrösta alla andra sångare. På en annan grantopp satt en rödhake med näbbet i vädret han som trasten, och hans vackra toner, om än ej så djupa som vakans, hördes dock vidt omkring och blandades med en mångfald af liknande läten inne från skogen. Fördjupad i naturens härligheter hade jag stittit så en stund, då plötsligt en helt annan liten sångare uppträdde. Vid stugans vägg låg en rishög och från denna ljöd med ens en sång, den mest melodiska och behagliga. Jag vände genast min blick dit åt och såg då den lille storsångaren, som befanns vara en gärdsmyg, sitta med stjärten i vädret på toppen af rishögen. Sedan han sjungit ut sitt stycke, kröp han ned i rishögen, var borta en liten stund och kom så fram igen och stämde upp en visa med sådan fart, som om han i en hast ville ha slut på den. När han slutat sjunga, flög han, till min öfverraskning, direkt genom stora ingången in i stugan. Jag sprang upp och smög mig fram till dörren för att se hvart den lille fågeln tog vägen. På en ribba i förstugans tak varseblef jag honom då och tätt där-bredvid i ett litet rundt hål i takhalmen såg jag det täcka hufvudet af en annan gärdsmyg sticka fram. Här i detta hål mellan takhalmen och den list, på hvilkendenna hvilade, hade de byggt sitt bo. Honan, som rufvade äggen, mottog nu en visit af sin make. När jag steg in i förstugan, flög denne ut tätt öfver mitt hufvud, men ett ögonblick efteråt kom han åter in genom ett hål i väggen, förmodligen för att se, om någon fara hotade hans rufvande hona. Honan drog nu tillbaka sitt hufvud och kunde ej ses genom den lilla runda öppning, som var det enda synliga af det rätt stora, öfvertäckta, utaf grön mossa byggda boet. Upptäckten af så trefliga grannar i min tillfälliga bostad roade mig mycket. Efter att en stund ha betraktat boet eller rättare dess ingång, slog jag mig åter ned på gräsvallen därutanför. Knappt hade jag satt mig ned förr än gärdsmyghanen åter flög in i förstugan, förmodligen för att höra, hur hans sköna hälft upptagit mitt besök. Snart kom han åter ut genom en springa i väggen, kröp in genom en annan och for så pigg som en liten råtta ut och in oupphörligt. Slutligen flög han upp

på taket, började där från sin upphöjda plats sjunga, men liksom han i detsamma hade erinrat sig, att det var för sent på kvällen, afbröt han sin sång efter endast ett par toner. Därefter satt han orörligt stilla en liten stund och flög så ned i sin kära rishög, där han hoppade omkring ett par minuter, hvarefter han flög bort till en springa i stugans vägg helt nära dess södra knut. I denna springa satt han stilla ett ögonblick, och så kröp han in. Nyfiken, som jag var, att se hvad han tog sig till, sprang jag bort till springan och tittade in genom den. Därinne var det gamla folkets vedbod, och på en hög af stubbar, som lågo upplagda vid väggen, satt nu den lille gynnaren alldeles orörlig med näbbet riktadt uppåt, just i en sådan ställning, som en del fåglar pläga intaga, närde se en farlig roffågel nalkas. Jag stod där länge och började tro, att fågeln ämnade tillbringa natten där i denna ställning, då han med ens smet in i ett litet hål mellan stubbarne, alldeles intill där han suttit. Då det lilla kräket ej vidare syntes ha för afsikt att komma ut, gick jag in i boden, och när jag tittade i hålet, såg jag där den lilla fågelns näbb. I detsamma rörde jag vid stubbarne, hvarvid han flög ut. Vid närmare undersökning fann jag nu, att fågeln där mellan stubbarne af grön mossa byggt ett stort bo åt sig, hvilket till det yttre var alldeles likt ett vanligt gärdsmygbo, sådant de bygga för ägg och ungar. Vid nogare efterseende fann jag dock, att boet saknade den vanliga reden inuti, hvilken var ersatt af endast ett litet rundt hål, lagom stort för den lille fågeln att tillbringa nätterna uti. Hur gärna jag än ville ha detta egendomliga bo, nändes jag dock ej genast röra det. Den lille gärdsmygen hade redan skänkt mig så mycket nöje, att jag ansåg honom ha förtjänt en fridfull natt i sitt mossbo. Med dessa tankar gick jag ut ur boden och ställde mig att se in genom en springa. En liten stund såg jag ej till fågeln, men så kom han och flög bort till boet, men vände åter om därifrån och flög ut. Det gjorde mig nästan ondt, att jag skrämt honom, och jag började frukta, att det lilla kräket för min skull skulle få tillbringa natten under bar himmel, men så kom han plötsligt igen, intog åter den orörliga ställningen med näbbet uppåtriktadt, satt så en liten stund och kröp därefter lugnt in i sitt bo. Troligen berodde hans ringa skygghet på, att han var van vid att se folket besöka boden. Det började nu mörkna, och den gamle gubben, som jag för tillfället gästade, kom från sina sysslor. Jag bjöd honom att slå sig ned bredvid mig i det gröna, räcktehonom en cigarr, och så språkade vi en stund helt förtroligt med hvarandra, medan vi blåste rökmoln på de närgångna myggorna och lyssnade till trastarnes melodiska toner. Det mörknade mer och mer, en uggla började skrika, och trastarne tystnade slutligen så samtidigt, som hade de alla varit ense om att tiden var inne: Rödhaken slog ännu några strofer, men så tystnade äfven han, och trött som jag var, fann äfven jag det skönt att gå till kojs på min halmbädd inne i stugan. Mitt gamla värdfolk var redan tidigt på morgonen följande dag i rörelse, och vid deras stök vaknade jag. Solen sken gladt och upplifvande in genom stugans lilla fönster, och trastens toner från den närbelägna skogen nådde mina ören, ehuru både fönster och dörr voro tillslutna. Skönt fann jag det att ligga ännu en stund, men det var svårt att motstå skogens dragningskrafter en sådan härlig vårmorgon. För att bli i tillfälle höra fåglarne bad jag gubben öppna fönstret. Detta var lättare sagt än gjordt, då fönstret ej var konstrueradt för att öppnas, men den snälle gubben ville gärna gå mina önskningar till mötes, och hur han bände med en grof hof-tång, fick han slutligen spikarne lösa och tog ut hela fönstret. Jämte den friska, härliga luft, som nu med ens strömmade in i det kvalmiga rummet, nådde en hel kör af fågelsång mitt läger. De gamle gingo ut och jag låg där ensam, helt och hållet upptagen af hvad jag hörde. Midt för fönstret satt trasten på sin grantopp äfven nu, och hans toner voro så fylliga oeh klara, att jag tyckte mig aldrig ha hört en trast sjunga så bra. Rödhaken kom ej långt efter, bofinkarnes drill omväxlade med löfsångarens, göken gol, och så med ens uppstämde den lille gärdsmygen sin underbart vackra melodi helt nära stuguknuten. Han drog på, som hade det gällt lifvet,hvilade sig en stund, och så började han igen. Då och då nådde ett annat ljud mina öron, än hörde jag skogssnäppans starka läte, när hon svängde sig upp i rymden, än kungsfågelns vackra strof, än en nötskrikas skrän. En vråk lockade sin maka och en gulsparf drog fram sin enkla drill uppe i björktoppen bredvid stuguknuten. Njutande i fulla drag, låg jag så länge och antecknade i mitt minne de olika fågelarter jag hörde. Slutligen blef längtan ut till all denna härlighet mig för stark, jag gick upp och ställde mig i det öppna fönstret. Friska och sköna stodo blommorna där ute. Saxifragan från den lilla bergkullen på gården sände sin vällukt bort till mig, gullvifvorna färgade den gröna marken fläckvis gul, och skogskanten därborta vid gärdesgården var kantad af hvitsippor. Blåsippornas tid var förbi, men ännu syntes ett och annat litet blått öga vid gärdesgården, där snö-drifvan länge hållit dem fjättrade. Sedan jag klädt mig och till frukost ätit en tallrik sur mjölk och en smörgås, begaf jag mig af ut. Först gjorde jag ett besök i

vedboden. Gärdsmygen var ej där, han höll till i sin rishög och sjöng än där än borta i en krusbärsbuske. Den lille fågeln hade skänkt mig så mycket nöje, att det nästan gjorde mig ondt att ta hans vackra bo ifrån honom, men detta kunde ej hjälpas. Jag visste då ej, att man förut kände till denna gärdsmygens vana att bygga flera bon, och ville nödvändigt ha det till mina samlingar. Tröstande mig med att den lille fågeln gärna sådana nätter kunde sofva i det fria eller i ett annat hål, tog jag loss boet. Detta var stort och rundt som en kålrot samt hårdt och fast byggdt af idel grön mossa. På sidan var ett rundt, horisontalt hål som gick in till midten i boet, men någon rede eller tillstym-GÄRDSMYG.därtill fanns ej. Att fågeln begagnat boet flitigt, bevisades af en hög af exkrementer utanför dess ingång.

Det lär stundom hända, att gärdsmyghanen åt sig bygger flera bon. Om han då tillbringar natten än i det ena och än i det andra, eller om han af en eller annan orsak öfverger ett och bygger ett nytt, känner jag ej.

När jag några dagar senare besökte stället, höll gärdsmyghanen på att bygga sig ett nytt bo, och mellan det han sjöng, flög han till den närbelägna skogen och drog därifrån fram så stora mosstappar, att jag öfverraskades af, att en så liten fågel kunde bära så mycket. Som boplats hade han nu valt en springa i husväggen uppe under takåsen, där boet var svårt att komma åt.

*

I sällskap med stjärtmesar genom skogen.

En lugn och vacker novemberdag för många år sedan stod jag lyssnande till småfåglarnes kvitter i den så kallade djurgården vid Skara. Marken var frusen, men bar, och de afbetade gräsvallarne voro liksom pudrade af en lätt rimfrost. Från toppen af en ek hördes en blåmes kvittra, från en annan nådde nötväckans käcka toner mina öron och tofsmesens skarpa »kirriritt, kirriritt» ljöd då och då från gransnåren. Så hade jag stått en stund, då ett helt annat fågelläte tog min uppmärksamhet i anspråk. Det var några svaga knäppanden, som tillkännagåfvo, att ett tåg stjärtmesar var i annalkande. Jag gick däråt och upptäckte snart ett sällskap af 10— 12 stycken. De voro nu som alltid något spridda och hade brådtom som vanligt. Från träd till träd, från buske till buske drogo de fram och endast en mycket kort stund hade de tid att egna hvarje buske eller träd.

Mitt beslut att följa tåget, för att studera fåglarnes rörelser, var genast fattadt. Så länge skogen var täm-ligen tät, gick detta lätt för sig och jag kunde en stund följa dem gående. Med största skyndsamhet undersökte de små täcka fåglarne hvarje gren, som var i deras väg. De tycktes endast ha ögon för ett, och det var födoämnen. Såg en kvist ut att hysa något främmande, såsom ett spindelbo, ett knippe fjärilägg eller dylikt, vips var en mes där. Än hängde han sig under grenen, än på sidan eller ofvanpå, och endast ett ögonblick tog undersökningen. Fanns där något ätbart, såg han det genast, högg det, och så med ens bar det i väg till en annan gren, ett annat träd eller buske. Brådtom hade de små mesarne, som gällde det lifvet, och inom några minuter hade jag redan följt sällskapet genom den skogsdunge, där jag först upptäckte dem. Fåglarne kommo nu ut på en slätt, där några få träd stodo spridda här och där, och där buskar funnos endast vid dikeskanterna. En af sällskapet kom först till slättkanten och förändrade här sitt knäppande läte så, att detta ljöd häftigare och högre. Detta var på-tagligen en signal till skyndsamhet. Han flög i detsamma ut åt slätten, hela flocken skyndade efter, och så bar det af från det ena trädet till det andra eller från buske till buske, och uppehållen voro så korta, att jag måste springa, allt hvad jag orkade, för att följa dem. Väl komna öfver slätten, skyndade de in i en tät ungskog, där jag endast med ansträngning och ledd af fåg-larnes locktoner kunde följa med. Nästan i rät linje bar det af genom snåren. Mesarnes lockton hördes här i den täta skogen oftare, hvilket var nödvändigt för sammanhållningen. Jag kunde nu, som ofta sedan, tydligt lägga märke till åtskilliga förändringar i locktonen. Den af fåglarne, som flög före, lät alltid, hvar gång han drog i väg från ett träd, höra några skarpare knäppningar,hvilka genast besvarades med ett svagare läte, som på mänskligt språk torde kunna uttydas med orden: jag kommer, jag kommer. Plötsligt hörde

jag den så tydliga signalen till en längre förflyttning ljuda från en af förelöparne, besvaras från alla håll, och så blef det tyst. Hvad detta betydde, förstod jag genast. Fåglarne hade gifvit sig af på en längre flygt. Jag sprang, allt hvad jag förmådde, och kom just lagom tidigt ut på den rätt stora gåsmossen för att se hela flocken på färd däröfver. Något spridda voro de nu som alltid; än gjordes ett ögonblicks uppehåll på en med gammalt, torrt starrgräs beväxt tufva, än i en videbuske eller enbuske. Mossen var isbelagd och bekväm att gå på, hvilket underlättade mitt företag och gjorde det möjligt för mig att, springande af alla krafter, upphinna fåglarne i skogskanten på södra sidan om mossen. Jag hade härunder ej mycken tid att egna åt de vackra, glänsande orrtuppar, som skrämda af mig flögo upp från den med enbuskar beväxta marken vid mossens kant. För att ej blifva efter, måste jag nästan oafbrutet springa. I den tall- och granskog, till hvilken fåglarne nu kommit, var mer att göra för dem och jag kunde emellanåt pusta ut, medan jag på några få alnars afstånd betraktade huru någon af mesarne undersökte en gran- eller tallgren. Dessa undersökningar skedde alltid med en brådska, som man ej återfinner hos andra fåglar. Fanns det en puppa eller något annat ätbart, höggs detta, sväljdes genast, och så bar det åter i väg, alltid med den vanliga uppbrottssignalen. Inne i skogen kom flocken midt in i ett stort sällskap andra mesar, hvilka voro ute i samma ärende. Det var mest den vanliga nordiska mesen (Parus borealis), men äfven svartmesar, talgoxar och tofsmesar samt kungs-fåglar och trädkrypare. Dessa fåglar syntes vilja göra stjärtmesarne sällskap och blandade sig med dem. Ingen annan fågel har dock en sådan förmåga att påskynda sina göromål som stjärtmesen, och han hade ej tid att invänta sina långsammare vänner. Med sitt vanliga fina pipande besvarade kungsfågeln och trädkryparen stjärtmesarnes uppmaning till skyndsamhet, talgoxen ropade högt »huitt, vitt, vitt, vitt», liksom ville han säga: vänta litet, och nordiska mesen instämde med sitt om saktmod vittnande långsamma »Ijitji tä-tä-tä», och han gjorde sig alls ingen brådska. Lång tid hade jag ej att observera dessa sistnämnda fåglar, stjärtmesarne gåfvo mig ingen ro. Med rask fart bar det af genom skogen. Än var jag midt inne i flocken och än hörde jag endast fåglarne framför mig och måste skynda af alla krafter för att ej blifva efter Jag hade ingen tid att lyssna till korsnäbbarnes sång och endast en blick kunde jag i förbifarten egna åt en vacker röd korsnäbb, som med en grankott i näbbet flaxade från en gran till en annan. En af min hastiga framfart skrämd ekorre skyndade smackande upp i ett träd, och en grönspett, som borrat sig långt in i en myrstack och var så fördjupad i sina kära myror, att han ej såg mig, förr än jag var nära att hoppa öfver myrstacken, syntes bli hälft ihjälskrämd och trodde förvisst, att den hastiga framfarten gällde honom. Så hade jag snart sprungit en half mil genom skogen och ännu lyckades det mig, om äfven med ansträngning, att hålla följe med mesarne. Plötsligt kom jag ut i en vacker björkskog, och då jag såg de täcka, hvita och svarta stjärtmesarne klättra på de hvitstammiga björkarnas grenar, kunde jag ej undgå att tycka denna nordiska fågel så väl harmoniera med björken, som om de voreskapade för hvarandra. Stjärtmesens färger öfverensstämma så väl med björken, att fågeln nästan försvinner, om han för ett ögonblick hvilar sig på en björkstam. Hos oss väljer han äfven i regel björkskog till vistelseort under häckningstiden och lägger oftast sitt bo i en björk, där endast ett skarpt och vant öga kan upptäcka det stora boet. När detta, som är öfvertäckt och har sin lilla runda ingång på sidan, lägges i en grenklyka i björken och utanpå klädes med ämnen, som likna björkstammen, sammansmälter det med denna och ser ut som en utväxt därpå. När björkskogen var genomströfvad, kommo fåglarne till några vid ett kärrdrag stående alar. I dessa träd syntes de ha mer att göra och uppehöllo sig där väl ett par minuter. På helt nära håll betraktade jag dem, då plötsligt en af fåglarne lät höra ett helt annat läte än deras vanliga. Det var ett fint, nästan sisande kvitter — deras varningssignal — och detta verkade som en befallning på hela sällskapet. De af mesarne, som voro sysselsatta ute mot grenarnes toppar, skyndade ögonblickligen in bland de tätare grenarne och alla intogo de en helt annan ställning än den man vanligen ser dem uti. Stjärten, som oftast bäres i horisontal riktning, sänktes till vertikal, näbbarne riktades mer i vädret, och alla gjorde de sig så smala som möjligt. Genom intagandet af denna ställning blifva fåglarne på ett märkvärdigt sätt svåra att se; stjärten ser ut som en pinne och själfva fågeln som en liten laftapp. Som jag väl kände denna varningssignal, riktade jag ögonen uppåt och såg ganska riktigt orsaken därtill. En sparfhök drog nämligen fram öfver skogstopparne. Detta fåglarnes sätt att göra sig osynliga är ej sär-eget för stjärtmesen. Man återfinner det hos nästan alla småfåglar och det observeras lättast hos trastar och piplärkor. Trasten är så försiktig, att han vanligen intager en sådan ställning när han, efter att ha flugit ett stycke, slår till i ett träd, och han sitter så tills han förvissat sig om, att ingen fara är å färde. Därigenom,

att han gör sig smal och riktar näbbet uppåt, blir han äfven för människan svårare att se och uppifrån är han troligen icke lätt att upptäcka. Endast några ögonblick, medan den fruktade rof-fågeln flög förbi, hade mesarne tid att sitta stilla. Den korta tystnaden afbröts snart af några knäppningar — ett tecken till att faran var öfverstånden — och så började åter det rastlösa arbetet. Det bar nu af ut i betesmarker, där det blef svårt för mig att följa med, och jag måste anstränga mig till det yttersta. Endast ett ögonblicks uppehåll gjorde fåglarne då och då i en enbuske eller vid en tufva, och riktningen togs ned mot Hornborgasjön. Vi kommo så fram till en hage med stora ekar, i hvilkas toppar de små landstrykarne troligen funno ett rikare bord dukadt, ty de uppehöllo sig där så länge, att jag blef i tillfälle pusta ut några få minuter. I ekarna kommo fåglarne i beröring med ett par blåmesar och äfven några kärrmesar voro här i deras väg, men dessa mer stationära fåglar voro ingalunda hågade att gifva sig med på färden, utan blefvo snart lämnade efter. Efter att ytterligare en barrskog genomströfvats, nåddes Hornborgasjöns strand med dess rika vass. Här gjordes halt för ett ögonblick, fåglarne samlade sig helt tätt i en vassrugg och sutto där kanske en tjugondedels minut helt stilla, liksom toge de sig en funderare öfverhvad som nu vore att göra. Snart ljödo dock åter de vanliga skarpare knäppningarna — signalen till uppbrott — en af fåglarne gaf sig i väg längs vassen söder ut, de öfriga skyndade efter, och så bar det i väg från vassrugge till vassrugge. Springande på den isbelagda stranden skyndade jag efter, men färden blef här för snabb för mig, jag hann icke med, och då jag plötsligt måste stanna vid den öppna elfvens strand, såg jag fåglarne styra färden bort mot Trestena barrskog. Jag hade följt fåglarne omkring 3/4 mil, och färden hade tagit något öfver en timmes tid. Sålunda ströfvar stjärtmesen vintern lång, utan rast och ro, län och rike omkring. Om tåget i regel går fram med ungefär samma hastighet, skulle fåglarne sålunda på en vinterdag tillryggalägga omkring 5—6 mil eller mera. Stjärtmesen synes ha få fiender bland djuren, om han äfven någon gång faller offer för de sällsynta småugglorna. Men han har, i likhet med våra andra små vinterfåglar, en vida farligare fiende — kölden. Så länge vädret är mildt, reda de små fåglarne sig bra. Som vi sett af det föregående, arbeta de små kräken utan hvila dagen lång för sitt uppehälle, och de lyckas vanligen bibehålla sig feta så länge skogen ej är inhöljd i snö och kölden ej är för stark. Vid sträng vinter komma värre tider för dem. De arbeta äfven då dagen lång och ströfva från skog till skog för att på snötäckta kvistar söka efter puppor, insektsägg eller små öfvervintrande insekter. När den långa, kalla vinternatten nalkas, måste de afbryta sitt arbete, och de samlas då i tätare tropp bland de tätaste grenarne af unga, tätt stående granar. Här sätter stjärtmesen sig till hvila på en kvist, yfvar ut sina fjädrar, så att han blir rundSTJÄRTMESAR.som ett klot, sticker in hufvudet bland ryggens yfviga fjädrar och drar upp sin ena fot. För att drifva ut hans mycket varma blod till alla kroppens delar, klappar det lilla hjertat häftigt som spindeln på en klocka, och har den lilla fågeln lyckats bibehålla sig fet, står han emot den kalla vinternatten. Skulle han åter, om också i ringaste grad, afmagra, är det slut med honom. Hans lilla hjerta må arbeta aldrig så häftigt, det hjälper dock ej. Gradvis tränger kölden in i den lilla kroppen, och när den långa, kalla vinternatten tilländalupit, sitter han stelfrusen på sin pinne. Efter kalla perioder har man stundom funnit hela flockar af stjärtmesar döda på sina nattkvistar.

Naturen synes oss grym i många fall, men ingenting är för våra småfåglar så ödesdigert som de stränga, nordiska vinternätterna. De fåglar, som på en enda sådan natt duka under för kölden, torde stundom kunna räknas i millioner. Äfven aftaga våra mesfåglar, kungsfåglar och hackspettar i hög grad under stränga vintrar, och man finner dem, när våren nalkas, döda på sina nattställen.

Den under vanliga förhållanden kanske allmännaste af alla våra småfåglar, kungsfågeln, dör stundom under en sträng vinter nästan ut. Han skulle säkerligen för länge sedan vara utdöd i Sverige, om ej det fåtal, som återkommer af dem, som flyttat ur landet, räddade artens bestånd hos oss. Efter några blida vintrar äro våra skogar fulla af kungsfåglar och man hör då om våren deras vackra sång ljuda från alla håll. Efter en sträng vinter åter är han stundom sällsynt. Sålunda kunde jag våren efter den stränga vintern 1871—72 under flera dagars vandring i skogen ej upptäcka mer än ett par kungsfåglar.

*

Om våra näbbmöss.

Få däggdjur äro hos oss så allmänna, så vidt utbredda och dock af den stora allmänheten så föga kända som näbbmössen. Man förväxlar dem ofta med våra små, skadliga gnagare, och dock äro de vidt skilda från dessa.

Näbbmössen äro de minsta af våra däggdjur, lätt igenkänliga på sin utdragna, spetsiga hos, sina korta ben, som nästan" äro dolda under huden, och på sin ytterst fina och mjuka hårfäll. Af deras sinnen är lukten mest utbildad, och det torde vara den, som förnämligast vägleder dem. Synen tycks vara svag och hörseln ej synnerligen skarp.

Näbbmössen, som tillhöra insektätarnes grupp, lefva ett så undangömdt lif, att de af människor, som ej ha ett vaket sinne för naturen, ofta ej alls observeras. Och dock är särskildt vår vanliga näbbmus (Sorex vulgaris) ett af våra allmännaste däggdjur, som finnes öfver hela landet, såväl i skogarne som på slätten och i bergstrak-terna. Hon saknas ej ens alltid på små holmar i skärgårdarne, utan finnes stundom där i mängd. Den mindre allmänna dvärgnäbbmusen (Sorex pygmseus) är det minsta af vårt lands däggdjur och igenkännes på sin mindre storlek, sitt betydligt större hufvud och tjockare svans. Äfven denna art finnes hos oss från och med Skåne upp till kappland. Vattennäbbmusen (Crossopus fodiens) tillhör ett annat slägte och skiljes lätt från de vanliga näbbmössen genom sina större dimensioner, sin bredare och trubbigare nos, likasom på fötterna, hvilka på sidorna af fotsulorna och tårna äro klädda med hårfransar Äfven denna näbbmus finnes utbredd öfver hela landet. Näbbmössen lefva mest under jorden, och de hafva en förvånande förmåga att med sina små fötter gräfva gångar under jordytan. Med sin spetsiga nos tränga de undan jorden, och med sina framfötter arbeta de under gräfningen med sådan hastighet, att man ej med ögat kan följa fötternas nästan vibrerande rörelser. De lefva uteslutande af animalisk föda och äro till ytterlighet glupska. Alla djur, som de kunna rå på, anfalla de och äta upp, och i fångenskap förtära de vida mer kött om dagen än deras egen kropp väger. Exemplar af vanliga näbbmusen, som jag ofta haft i fångenskap, hafva lefvat och synts trifvas, så länge de ständigt haft färsk föda. Har födan åter endast för ett par timmar tagit slut, ha djuren dött af svält. Ofta angripa de sina egna likar, och man har exempel på, att hanen genast efter parningen angripit och ätit upp sin egen hona. I fria naturen synas de hufvudsakligast lefva af mask, insekter, larver, puppor och andra smådjur, som de, vägledda af sitt luktsinne, anträffa under sitt gräfvande i jorden. När jag till en uti en med jord fylld glaskupa förvarad näbbmus.nedsläppte en del maskar, gaf hon sig ingen ro, så länge någon mask fanns kvar, och det dröjde ej många timmar, förrän alla maskarne voro uppätna. Vore näbbmusen stor, skulle hon vara ett förfärligt rofdjur. Knappast några andra djur visa en sådan rofgirighet. Det är underbart nog, att ett djur, som ej ett par timmar kan undvara föda, och som är hänvisadt att lifnära sig af andra djur, särskildt om vintern kan finna tillräckligt med födoämnen. Näbbmusen ligger dock ej i dvala. Vintern må vara aldrig så stark, hon är dock i rörelse och sträfvar natt och dag tätt under jorden eller på dess yta för att lifnära sig. Ej sällan, äfven under stark köld, gör hon en titt upp på snön, där man ofta ser hennes spår, och när snön om våren smälter bort, ser man äfven de gångar därunder, som hon under vinterns lopp har begagnat. Näbbmössen lefva i engifte. När våren nalkas, para de sig och bygga i sina underjordiska gångar af fin mossa eller grässtrån ett rätt vackert bo, hvari honan föder ända till 10 ungar. Jag har dock i de få bon jag undersökt endast funnit 5—6. Ungarne äro vid födseln nakna, blinda och döfva. När jag gräfde upp ett sådant bo, öfvergaf modern ungarne och återvände ej vidare till dem. Förgäfves väntade jag länge vid det blottade boet, men hon visade sig ej. Det är gifvet, att ett djur, som för ett så undangömdt lefnadssätt, ej är lätt att iakttaga i fria naturen. Jag vågar därför hysa den förhoppning, att de iakttagelser jag kunnat göra skola vara af något intresse. Jag promenerade en gång en vacker sommarmorgon i en furuskog helt nära Upsala. Helt tyst och långsamt, lyssnande till skogens olika ljud, vandrade jag fram på den mossbeklädda marken. Plötsligt hörde jagvid mina fötter det fina, pipande lätet af en näbbmus. Jag stannade och lyssnade. Lätet upprepades och besvarades af ett annat djur. Allt häftigare hördes ljuden, och jag märkte, att djuren tätt framför mina fötter närmade sig hvarandra under mossbetäckningen. Jag lade mig ned på knä för att bättre kunna lyssna. Pipnin-garna blefvo allt mer häftiga. Det hördes tydligt, att de båda djuren närmade sig hvarandra, och så med ens öfvergick pipningen till ett ilsket gnisslande, som för mig tillkännagaf, att de råkat i strid. Varsamt tog jag nu med handen och lyfte upp

mossan öfver det ställe, där ljudet hördes, och där såg jag i en underjordisk gång tvenne små, svartbruna varelser, som utkämpade ett envig. Som ett klot hängde de ihop, beto och sleto i hvarandra och voro så upptagna i sin vilda strid, att de ej ens märkte, att jag vidrörde dem med handen. En god stund lågo de så, fastbitna i hvarandra. Slutligen blefvo de tysta och sjönko utmattade ned, så att jag ett ögonblick trodde dem båda vara döda. Jag tog dem i min hand, men då med ens fingo de lif och kilade åt olika håll in i den underjordiska gången. Under förhoppning, att åter få höra de små kämparne, stannade jag på platsen. Efter en stund hördes verkligen ett pipande, hvilket flera gånger upprepades, och slutligen hörde jag dem båda pipa emot hvarandra. Djurens underjordiska gångar utmynnade öfver jord på flera ställen, och jag såg vid några tillfällen de båda stridande, blixtsnabbt och under ideligt pipande, jaga hvarandra. Än kilade de tätt efter hvarandra öfver ett öppet ställe i mossan, än jagade de hvarandra kring en blottad tallrot, och slutligen hörde jag, att de åter råkat ihop. Äfven nu lyckades jag gräfva upp dem och de voro så förblindade i sitt raseri, att jag lätt fångade dem,och de upphörde ej ens genast med striden, sedan jag fått dem V min hand. Dessa kämpar voio båda äldre hanar, och det är möjligt, att striden gällde en under mossan dold skönhet. För att utröna, om så var förhållandet, tog jag mig för att gräfva upp deras gångar. I den lösa myllan och under den lätt borttagna mossan var detta arbete ej synnerligen svårt. Det visade sig, att gångarne utgjorde en hel labyrint, voro tätast i midten och sträckte sig rätt vidt omkring. På flera ställen utmynnade de ofvan jord och genomskuro mossan så att gången lätt sågs och visade sig lik en väl upptrampad stig. Någon bostad kunde jag lika litet finna som något föremål för striden. Möjligen låg detta doldt i en för mig för djupt liggande sängkammare. Möjligt är, att striden uppkommit däraf, att det ena djuret råkat in på det andras jagtområde. Detta synes dock ej troligt, då man på eftersommaren och hösten ej sällan träffar flera näbbmöss bosatta inom samma gånglabyrint. På en liten holme vid Ölands norra udde var näbbmusen sålunda på eftersommaren 1890 så talrik, att flera individer anträffades under samma tufva, och de syntes där lefva i frid med hvarandra. Vid flera tillfällen har jag hört näbbmöss utkämpa liknande strider, men alltid under försommaren, hvilket talar för, att det är under fortplantningstiden de råka i sådant raseri. Vattennäbbmusen för ett helt olika lefnadssätt. Hon är bunden vid vatten. Om ni en sommardag går ut till en lokal, där hon finnes, och stilla inväntar henne vid kanten af en liten bäck eller ett dike med klart vatten, skall ni bli i tillfälle observera henne. Ofta ser man först endast några klara vattenblåsor från bottnen stiga upp till ytan, och om man då kan skönja bottnen, skallman se det lilla djuret springa därpå lika lätt, som det rörde sig på landbacken. En klar majdag satt jag en gång vid kanten af en liten bäck i Vestergötland. Det klara vattnet porlade sakta ned mot en liten insjö. Bäckens stränder bestodo af omkring en half meter höga, branta vallar, på hvilka al- och videbuskar växte ymnigt. Som jag där satt, kom en liten, täck vattennäbbmus ut ur ett hål på motsatta stranden. Én liten stund satt hon, rund som ett klot, kvar på en öfver vattenytan något utskjutande jord-klimp och såg ned i det klara, förbirinnande vattnet, liksom speglade hon sig däri. Plötsligt hoppade hon på hufvudet ned i djupet, dök till bottnen, men kom genast upp igen. Så samm hon på ytan lätt och smidigt öfver till andra stranden, sysslade där en liten stund och gick så åter på hufvudet i bäcken. Nu såg jag henne liksom ryckvis springa fram och åter på botten, och så plötsligt förändrade hon utseende, blef med ens lång och smal och störtade som en pil ned mot botten vid randra stranden. Där kastade hon sig öfver ett rof, blef genast rundare till kroppsformen och kom sakta upp till ytan med en stor sländlarv i munnen. Nu klättrade hon upp på den jordklump, där jag först såg henne, och satte sig, i det hon igen blef rund som ett klot, till att äta upp sitt byte. Medan hon tuggade, hördes ett tydligt krasande, liksom när en igelkott äter. Snart var fångsten förtärd, och hon började, sittande hopkrupen, att putsa sin fina pels. En god stund var hon sysselsatt därmed, så sprang hon ryckvis fram och åter, liksom hade hon fått elektriska stötar, och plötsligt hoppade hon åter ned i vattnet. Nu gick hon ned till botten, vände där tvärt om och samm upp mot ytan, kastade sig på rygg och gick ibaklänges rundt som ett klot. Slutligen samm hon in un-der kanten, där hon var dold för mina nyfikna blickar, men kom snart ut igen med ett rof i munnen. Åter gick hon upp på samma plats för att äta. Jag hörde något hårdt krasa under hennes tänder, troligen en vattenskalbagge.

Som hon där satt, hoppade hon, som skrämd, på hufvudet i vattnet, och i samma ögonblick kom en kamrat till henne utkilande ur samma hål, där hon först visade sig. Denna hejdade sig ett ögonblick, men sprang så efter i bäcken. Med stor hastighet jagade de hvarandra genom vattnet, beskrefvo en halfcirkel och återvände sedan till samma ställe, där de, fortfarande jagande hvarandra, med ett fint pipande försvunno i det hål, där de först visade

sig.

Ofta var jag i tillfälle att i denna bäck iakttaga detta lilla fina djur. Under dessa iakttagelser fann jag, hvad jag sedan vid flera tillfällen kunnat bekräfta, att vattennäbbmusen är vattenpussarnes tiger. Hon injagar skräck bland det rika djurlifvet i dessa småvatten, hvar hon visar sig, och inga smådjur gå säkra för henne. Såväl de stora, rofgiriga och starka dykare-arterna som mindre fiskar anfaller hon, och hon synes vara förvånande skarpbiten, det lilla kräket. Hon visar sig mycket sällan uppe på land, och om vintern skall hon söka sin föda under isen.

Man anser i allmänhet näbbmössen vara nattdjur, och det synes vara påtagligt, att de äro mer i rörelse och flitigast söka sin föda under natten. Men att åtminstone vattennäbbmusen äfven jagar i det klaraste solsken, därom vittnar ofvan skildrade iakttagelse.

Näbbmössen hafva få fiender. Rofdäggdjuren äta dem ej. De hafva ett försvar i körtlar, som afsöndra ett myskluktande ämne, hvilket rofdjuren sky. Några få roffåglar torde därför vara deras egentliga fiender.

*

En liten pärla i Kalmarsund.

Det är nu snart 30 år sedan den dagen randades, hvarom jag här vill orda. Min för hela sommaren engagerade hejduk, en gammal sjöman med namnet Alexander Öberg, purrade mig före dager om morgonen med orden: »Upp herre! båten ä' klar, värt ä' pent och kaffet ä' kokt.» »All right!» svarade jag, hoppade ur sängen, gnuggade sömnen ur ögonen, och en halftimme senare satt jag i aktern på en liten snipa, hvilken, rodd af Alexanders starka armar, ljudlöst gled ut ur den lilla vik, som skiljer Kalmar stad från den tätt bredvid belägna Ängon.

Spegelblankt låg sundet framför oss; det tycktes ännu i tidiga morgonstunden, liksom staden, vara försjunket i hvila. Icke ett ljud hördes. Som slumrande lågo fartygen orörliga med fängslade segel, och själfva vinden tycktes sofva, ty icke en krusning syntes på fjorden. Endast vid hamnens yttre sida visade vattnet tecken till lif. liksom på lek skvalpade de osynliga sjöarne mellan stenarne, ömsom höjande, ömsom sänkande sig, därunderblottande den i vattenranden befintliga torftiga vegetationen. Borta öfver norra Öland tillkännagaf den rodnande horisonten hvar vi hade att vänta det gyllene klot, som inom kort skulle sprida ljus öfver naturen och väcka den ur sin slummer. Det dagades mer och mer, men ännu syntes en och annan matt stjärna på det molnfria himlahvalfvet. Så gledo vi förbi hamnen och styrde färden tätt under det gamla slottet, hvars omgifvande murar ännu i dag bära vittnesbörd om hvad de i forna dagar haft att motstå. På högra sidan framför oss se vi det låga, steniga Stensölandet, på hvilket Gustaf Vasa först landsteg, när han återvände från sin fångenskap i Danmark. Snart se vi framför oss den vård, som man rest helt nära stranden till minne af denna händelse. Spridande sitt guld öfver land och haf, höjer sig nu dagens strålande stjärna borta öfver Öland. Det klara sundet återger hennes bild i en hel rad glittrande solar, och hvar hennes strålar tränga fram, väcka de naturen till lif och glädje. Inne öfver det låga Stensölandet vika nattens dimmor för det gyllene sken, som mer och mer breder sig däröfver, och liksom väntande därpå höjer sig lärkan jollrande med darrande vingar upp i det ljusa blå. Trädlärkan har redan inne öfver land stigit högt upp i rymden, där hon i vida kretsar liksom lekande svänger fram och åter, under det hon låter sina melodiska toner ljuda vidt omkring. Ett par matfriska kråkor hålla frukost på stranden, där de funnit en död fisk, och spejande efter föda flyga nätta tärnor sakta fram och åter längs stranden. Emellanåt, när de upptäcka en liten fisk, störta de sig på hufvudet i sjön för att gripa honom. En af dem, som på så sätt lyckats fånga en fisk, för*följes af sina skrikande, afundsjuka kamrater och flyr högt upp i luften för att undgå dem. Efter en bra stunds rodd kommo vi till några små holmar, på hvilka skärpiplärkor då och då sjungande flögo ett stycke upp i sned riktning, för att strax åter med uppåtböjda vingar sänka sig ned till sin kära holme. Alexander ropade plötsligt åt mig: »Se svärtorna!» och när jag vände mig om, flögo tre svärthanar tätt förbi båten. När jag fick se dem, voro de alla i linie; jag önskade mig en sådan fågel och sköt genast på dem, med det öfverraskande resultat, att alla tre de

präktiga, svarta fåglarne störtade döda ned på vattnet. Svärtan var då ännu allmän där i trakten, och tätt utmed vattenytan flögo sådana flera gånger förbi oss. Ett par småskrakar fiskade inne under land, och skrämda af oss flögo de plaskande upp och styrde färden till fredligare fiskvatten. På ett skär stodo ett par brokiga grafänder, hvilka ej voro synnerligen rädda. När de tyckte mig vara väl närgången, flögo de och gjorde en sväng förbi mig. Hvita med kastanjebruna mantlar, svarta hufvuden och röda näbbar togo de sig synnerligt prydliga ut i solskenet. Under det hanen lät höra en fin hvissling och ett upprepadt »ka-ka-ka-ka», svängde de omkring oss och satte sig slutligen åter på samma skär. Vid en liten udde, där vattnet var grundt och där en del vass växte, lade vi till. Med dallrande vingar och drillande på sitt vanliga sätt flögo ett par drillsnäppor ut från udden, gjorde en halfcirkelformig sväng vattenytan efter ut öfver sjön och satte sig åter på stranden ett stycke längre bort. Till stranden gränsade en liten sumpig äng, öfver hvilken präktigt färgade gulärlor flögo mig till mötes.En blåkråka flög upp bakom några buskar, och sällan har jag sett en praktfullare färgskiftning än hon utvecklade, när hon med utbredd stjärt vände ryggen och öfversidan af sina skönt blå vingar mot mig. — Alexander kallade stället »Dunö». Länge uppehöllo vi oss ej här. Resan fortsattes söder ut. På afstånd sågo vi framför oss en grönskande strand och mot den styrde vi färden. Jag hade länge hört talas om en vacker ö, med namnet Björnö, * och det var denna vi nu sågo. Solen stod redan högt på himmelen, sundet låg fortfarande lugnt. Ett och annat fartygs hvita segel visade sig borta vid synranden, röken af en ångbåt tedde sig som ett lätt moln långt ute till sjös, och hvita eller svartryggiga måsar flögo då och då fram längs stranden. Mer och mer närmade vi oss målet för vår resa, och slutligen voro vi framme. Vid inre sidan af ön landade vi, och jag steg upp på en strand, värd att skåda. Höga ekar reste stolt sina kronor öfver de öfriga träden och från deras grofva stammar utgingo grenar, som hvar för sig voro en stam, vittnande om ålder och motståndskraft. Mellan dessa jättar stodo björkarna likt blyga brudar med sina mjuka kvistar som en grön slöja hängande ned mot jorden. Här och där höjde sig en pyramidformig gran, från hvars grenar dess spädare kvistar hängde ned likt mörkgröna draperier, och hvarje grens topp var prydd med små, uppstående röda kottar. En häggs hvita blommor blandade sig här och där med det haf af grönska, hvari hela ön var inhöljd. Marken var täckt af en rik gräsmatta, på hvilken guldvifvor och hvitsippor täflade om herraväldet, och i skuggan af yfviga hassel- * Bör ej förväxlas med det norr om Kalmar belägna godset med samma namn.buskar tittade här och där, likt blåa ögon, en och annan ännu ej utblommad blåsippa fram. På de mer öppna platserna lyste tjärblomster och gula ranunkler mellan de af lena kattfötter prydda små tufvorna. Tjusad af den ovanligt rika vegetationen och lyssnande till fåglarnes sång, smög jag mig varsamt fram från träd till träd. Plötsligt såg jag en lysande gul-skrak * komma flygande mellan träden. Han flög upp mot en stor ek, gjorde försök att sätta sig på en tjock gren i trädet men fick ej fotfäste. Då han skulle sätta sig, föll han flaxande ned mellan grenarne, kom ända ned mot marken, vände där om och flög åter ut mot sjön. Undrande hvad den ensamme storskraken kunde ha att göra i eken, närmade jag mig däråt, men kom ej långt fram förr än jag åter fick se min skrak komma samma väg tillbaka i riktning mot eken. Nu lyckades det honom bättre att få fäste, och han satte sig på en tjock, horizontal gren. Med sitt skönt gula bröst vändt mot mig, tog den ståtliga fågeln sig präktigt ut, där han i hälft upprätt ställning stod omgifven af det gröna eklöfvet. Länge hade jag ej betraktat skraken förr än ytterligare en sådan kom, och efter denne kommo tre och sedan ännu två, flygande samma väg. Alla flögo de upp mot eken, gjorde en sväng däromkring och återvände så till hafvet. Jag hade ej förr sett storskrakar bete sig på så sätt annat än tidigt på våren, då de i honans sällskap söka ett lämpligt ihåligt träd att lägga sina ägg uti. Nu voro de alla hanar och kunde ej ha ett sådant ärende, särskildt som de kommo i sällskap. Stödd mot en trädstam stod jag orörligt stilla, och länge behöfde jag ej vänta. Fåglarne återkommo snart och upprepade samma manöver, men gjorde ej försök * Pärvarande paninet på storskrakhanen.att sätta sig. De flögo in mellan grenarne på eken, sågo ytterst nyfikna ut och återvände så för att snart förnya besöket. Jag kunde ej förstå hvad fåglarne hade med eken att göra och smög mig därföre varsamt fram. Den på grenen stående skraken fick se mig, flög därifrån och blef nedskjuten. Vid mitt skott flög en kattuggla ur eken. Det visade sig sedan, att en skrakhona, som troligen fått sin första äggkull förstörd, hade nylagda ägg i den ihåliga eken. Sannolikt är, att hennes hane vid ett besök där upptäckt ugglan och nu, af samma anledning som fåglar i allmänhet uppmärksamma ugglorna, förvetade på henne. Det underliga är således endast de öfriga skrakhanarnes besök vid eken. Dessa ha möjligen varit i hans sällskap och upptäckt ugglan, eller ock på ett eller annat sätt af den förstkommande skraken, som,

såsom sagdt, sannolikt var den rufvande honans make, blifvit underrättade om den hemlighetsfulla nattfågelns därvaro. Redan en stund hade jag hört ett egendomligt läte, som jag till en början ej fäste mig vid, då jag antog det vara en aflägsen bandhunds skall, som nådde mina öron. Nu hördes dock detta ljud från ett annat håll, öster från. Vore det en bandhund, skulle ljudet således komma ifrån hafvet. Jag lyssnade. »Opp, opp, opp» eller »popp, popp» lät det med en dof ton. Plötsligt gick det upp ett ljus för mig. Det var ju klart, att jag hörde en härfågel. Jag hade då aldrig förr hört detta läte och hade ingalunda föreställt mig, att denna namnkunniga lilla fågel hade en sådan basröst. Angelägen att få se den präktiga fågeln, gick jag smygande efter lätet. Det tystnade snart, och då jag var ända nere vid sjöstranden och spejade framför mig, därfågeln borde vara, hörde jag plötsligt lätet långt bakom mig. Denna manöver upprepades flera gånger, utan att jag kunde få syn på fågeln. Slutligen återvände jag till båten, därifrån jag snart hörde ett helt annat slags bastoner. Det var min käre Alexanders snarkningar. Han låg på rygg i båten och drog de förfärligaste timmerstockar. Snart hade jag honom dock på benen, och en stund senare sutto vi vid vår väl behöfliga frukost uppe bland blommor och blad på en öppen plats å ön. Mat och dryck voro för vännen Alexander lifvets enda fröjd, och den svenska nektarn var honom så kär, att han ej ens kunde låta bli att under sommarens lopp dricka ur en 15 kannors spritkutting, som var full af ormar, fiskar och andra djur. Visserligen blef han blek om nosen, när jag ur den af honom ursupna kuttingen plockade upp en del ormar, om hvilkas därvaro han ingenting vetat, men icke ens det kunde afhålla honom från den kära ormsoppa, som ännu fanns kvar på kuttingens botten. Sedan han nu fått sig en klämtare, som han själf sade, ett halftjog hårdkokta ägg och en half skinka, satte jag en stor cigarr i hans breda gap, och så satt han där liknöjd om hela den yttre världen och såg belåtnare ut än någonsin. Han började just berätta för mig om sina resor i söderhafvet, då jag åter hörde härfågelns röst och gaf honom ett tecken att vara tyst. Fågeln tystnade och jag satt just och lyssnade till de många andra välkända toner, som från trädens kronor ljödo ned till mig, då plötsligt en härfågel satte sig på en ekgren helt nära mig. Jag hade förut ej sett denna underliga fågel i det fria, nu satt han där midt för mig med sitt långa, smala näbb och sin präktiga tofs. Ett ögonblick satt han orörlig, så böjde han sig ned liksom för att se efter något, höjde sig därpå helt rak och slogupp sin präktiga kam som en krona öfver det täcka hufvudet. Snart lade han åter ned tofsen, bredde ut sina breda, hvitbandade vingar och flög tyst som en uggla bort mellan träden. Det led nu mot middagen, fåglarne tycktes följa mitt exempel: de hvilade. Sångarne tystnade. Endast en liten hvitbrokig hackspett hamrade på en torr gren uppe i toppen af en ek, en löfsångare flög oroligt fram och åter kring oss och gaf med ett mildt »huit, huit» tillkänna, att vi slagit oss ned inom hans område. Efter ett par timmar började det så småningom blifva mer lifligt omkring oss. Jag hade slumrat en stund, väcktes af Alexanders dundrande timmerstockar och skyndade till en annan plats, där jag ostörd af dessa ljud kunde lyssna till för mig mer tilltalande toner. Helt sakta vandrade jag fram och åter mellan träden. Lysande små blå- och guldvingade fjärilar fladdrade af och an öfver gräsmattan, humlor flögo brummande från blomma till blomma, och en vacker bofinkhane promenerade fram och åter på en ekgren. Emellanåt stannade han för att låta höra sin enkla drill, och han såg ängsligt ned till mig, då jag närmade mig den gren, på hvilken hans vackra bo var byggdt och hvarur stjärten på hans hona stack upp. Sjungande höjde trädpiplärkan sig upp mot trädens toppar, under det hon föredrog en melodi, som så väl passade till hennes rörelser, att det föreföll mig, som dansade hon efter en därtill komponerad sång. Från hasselbuskarne ljödo trädgårdssångarens melodiska toner, och gulbröstade sångaren* trakterade mig med den mest omväxlande sång. Han flög från det ena trädet till det andra, och än hördes hans sång från en ek, än fråu en. * ^iippolais hippolais.HÄRFÅGLAR.björk. När jag noga lyssnade till den lille konstnären» fann jag ofta i hans visa inflätade toner, som han ej själf hade komponerat. Än igenkände jag blåmesens lockton, än hela strofer ur trädgårdssångarens, starens eller grönsiskans sång, och han härmade emellanåt talgoxens och nötväckans käcka läten. En egenhet hos denne storsångare är sångens sällsynta variation, och en naturlig följd däraf blir, att den enes sång är helt olika den andres. Den ene hanen har en röst så ljuf och behaglig som en näktergals, den andres åter kan vara underhaltig, skärande och föga tilltalande.

Hela dagen tillbringades på denna vackra ö och först mot aftonen, när koltrasten från toppen af en ek började utsända sina ljufva toner, och göken lät höra sitt kucku, sköto vi ut vår lilla farkost och styrde färden från denna härliga ö, som nu länge sedan lär upphört att vara prydd i den skrud han då för tiden bar. De ståtliga ekarna ha fallit för vinningslystnadens hand, och efter hvad jag hört, lär man nu mera förgäfves där söka skugga mot solens

strålar.

*

Vid Brushanarnes lekplats.

Få fåglar tilltala naturvännen i så hög grad som brushanarne. Deras präktiga och växlande utseende är lika egendomligt som deras uppträdande. När hanen kommer till oss om våren, bär han en dräkt, som föga skiljer sig från hans enkelt klädda honas. Genast efter hans ankomst börja dock gula vårtor svälla ut på hufvudets främre del, långa fjädrar komma fram på hals och bröst, bildande en yfvig krage öfver det senare. Äfven på nacken utväxa liknande fjädrar, som kunna uppresas till stora tofsar.

Sedan denna förvandling försiggått, står fågeln där liksom klädd i paraduniform, färdig att kämpa för sin sköna.

Underligt är, att brushanen under sina strider, i olikhet med andra kämpande fågelarter, ej alls låter höra något läte. Stumma strida de med hvarandra dagen lång. När någon blir trött, flyger han bort för att hvila eller äta en liten stund borta på maden, men snart är hanåter på stridsplatsen och börjar ögonblickligen kampen igen. Så fortsätta de till långt fram på sommaren. Först när alla honor lagt sig att rufva, slutar striden, fåglarne skiljas åt och lefva en tid hvar för sig på sumpiga ängar, där de, medan kragarne fällas, trycka sig likt beckasiner. Snart, vanligen i början af juli, äro kragarne bortfallna, de svällda vårtorna intorkade, och hanarne bära åter sin vanliga enkla dräkt, som föga skiljer dem från honan. De slå sig nu tillsammans i sällskap, men lefva fredligt med hvarandra och draga redan i juli månad af på flyttning till södern. Hona och ungar bryr sig brushanen ej om. Så snart honan lagt sig, är det slut med kärleken. Ensam reder hon sitt enkla bo på en gräsklädd tufva på maden, och hon vårdar sina fyra ungar med den mest uppoffrande moderskärlek. Så snart ungarne kunna flyga, öfverger hon dem dock, slår sig tillsammans med andra honfor och flyttar före till södern. Själfva få ungarne reda sig, bäst de kunna, och att de ej äro bortkomna, se vi däraf, att de på egen hand styra färden ned till vinterstationerna ända nere i Afrika. Brushanen är i flera afseenden en märklig fågel, som i mycket skiljer sig från andra med honom nära besläktade vadare. Han är sålunda den ende af våra egentliga snäppfåglar, som lefver i månggifte, * och detta är så mycket anmärkningsvärdare, som just snäppfåglarne i regel utmärka sig därigenom att hanen ägnar mer omsorg åt ägg och ungar än honan. Hos en del arter flyttar honan t. o. m. sin väg, medan ungarne ännu äro små, lämnande vården om dem helt och hållet åt hanen. * Dubbelbeckasinen, som dock i mycket skiljer sig från de egentliga snäpporna, lefver afven i månggifte,För ett trettiotal år sedan var brushanen allmän i Hornborgasjön, och det är ett af de inånga tillfällen jag där hade att studera honom, jag här går att skildra. Det var en vacker junidag, en af de första i månaden. Jag hade från Skara vandrat genom skogarne till den för mig kära Hornborgasjön, dit det rika fågellifvet så ofta lockade mig. Vid solens nedgång på aftonen satt jag på en tufva vid den sumpiga stranden och lyssnade till många olika fågelläten från den nästan oöfverskådliga vassen vid sjöns sydvästra del. Det var en den skönaste sommarafton. Våren var tidig det året, Calthan färgade marken gul, göken gol, orren spelte och horsgöken gnäggade uppe mot skyn. Allt var lif omkring mig, och än förde vinden utifrån vassen till mig en fläkt af den doft, som är säregen för träsk och sumpmarker, än kom en med blomsterdoft fylld vind från den i saftig grönska klädda ängen bredvid mig. Ett par lärkfalkar jagade sländor ute öfver vassen. De flogo helt sakta fram och åter, höggo sig med stor färdighet då och då en slända eller flygande vattenbagge, stodo därefter ett ögonblick stilla i luften, förde bytet till näbbet och förtärde det. Solen var snart nere, det började mörkna, Löfsångaren och bofinken hade slutat sina vackra drillar och aflöstes af nattens och skymningens sångare, som ej stodo dem efter. Uppe från skogen ljödo ännu trastens fylliga toner, tätt bredvid mig i en videbuske sjöng en säfsparf sin enkla visa, och ute i vassen stämde säfsångarne upp sina säregna melodier med en kraft, som ville de täfla om att öfverrösta ängknarrens enformiga och envisa läte. Som jag så satt, nådde ett helt annat ljud mina pron. Det var plaskandet af åror, sona mer och mernärmade sig. Jag hade tillsagt en fiskare att komma till platsen med en ekstock, och det var hans årtag jag hörde. De plaskande årtagen

tystnade snart, och i stället hörde jag ett annat ljud, förorsakadt af en s. k. puls,* med hvilken mannen stakade fram ekan genom vassen. Snart såg jag hans långa stång höja sig, så mannen själf, och efter en stund var han framme i det lilla klarvatten, som skilde stranden från vassen. Jag hade lånat ekstocken för kommande dag och var nu nöjd med att ha den i besittning. Mannen slog sig ned bredvid mig, fick en cigarr, och så sprakade vi en stund om sjöfrun, underbart stora gäddor och andra kosteliga ting, som den gamle fiskaren hade klart för sig funnes i sjön, och som ej stodo Storsjöns hemlighetsfulla odjur långt efter. Den gode fiskaren gick snart hem till sitt, och jag begaf mig åt motsatt håll upp till en gammal, ihålig ek i skogen, där jag stundom brukade tillbringa nätterna. Denna mycket stora ek var ihålig ända ned till marken, och dess hålighet var på ena hållet så stor, att jag kunde ligga rak däri. Vid ekens fot intog jag min enkla aftonmåltid, rökade några bloss, och så kröp jag till kojs på mitt läger af grankvistar och mossa. Med skjutväskan under hufvudet och några grankvistar öfver mig, fann jag bädden god nog för min på den tiden föga bortskämda kropp. En stund låg jag vaken, lyssnande till de på ekens undergång arbetande insekterna, hvilka tätt intill mitt hufvud krypande, gnisslande och, som det tycktes, hamrande arbetade på det af skogsjättens stam ännu kvarvarande skalet. Jag tänkte på den underbara motståndskraften hos ett sådant träd. I århundraden ha tusentals djur lifnärt sig af dess inre och af dess löf, och dock * En lång med en träkloss på ena ändan försedd stång.står det där ännu kvar med sin gröna krona, och detta fast det nu mera mot roten endast har skalet kvar. Slutligen somnade jag och vaknade i dagningen vid ett väldigt orrkutter tätt utanför. När jag stack ut hufvudet genom de grankvistar, med hvilka jag tillstängt utgången, var allt lif därute. Ljusgröna och mjuka hängde den tätt bredvid stående björkens grenar ned mot jorden. Gullvifvorna växte friska och sköna på den gröna kullen, på hvilken eken stod, och häggarna där bredvid sände sin friska vällukt mot mig. Orren kuttrade och blåste, som hade det gällt lifvet, trastarne sjöngo rundt omkring, och nötväckan ropade uppe i eken sitt lifliga »käck-käck-käck». Det var ej möjligt att en sådan morgon ligga inkrupen i en ek. Jag kröp ut, gnuggade sömnen ur ögonen och gick ned till sjöstranden bredvid. Solen var ej uppe, och nattfåglarnes läten ljödo ännu från flera håll. En vattenrall och en sumphöna skreko i kapp ute i vassen, änderna snattrade och säfsångarne voro flitiga som alltid. Jag återvände till eken, tog bössan och väskan och gaf mig sedan af till ekstocken. En sådan morgon på en sådan sjö, hvad gifves härligare, tänkte jag, och så sköt jag ut min ekstock. Fiskarena, som här pläga landa för att torka sina nät eller för att efter hårdt arbete hvila ut på den mjuka gräsmatta, de på denna sida af sjön belägna, trädbeväxta kullarne ha att bjuda på, ha med sina farkoster uppslitit en ränna genom den täta vassen. I denna ränna skot jag fram min båt. Inne i vassen lågo här och där små öar, beväxta med rikt gräs och yfviga videbuskar. Jag hade stakat ett stycke fram genom vassen, då min farkost sköt ut i ett klarvatten, vid hvars andra strand en af dessa småöar var belägen, och i detsamma flögo ett par brushanar från den lilla ön. Jag visste, att dessa fåglar här plägade ha lekplats, och det föll mig genast in att invänta dem där. För detta ändamål drog jag upp min ekstock mellan videbuskarne, utsökte en torr tufva att sitta på och byggde kring den i en hast en skyddande skärm af afbrutna videkvistar. Just som min koja var färdig, höjde sig solen borta öfver den skogbeklädda Billingen, bakom hvilken bergås hon en god stund efter uppstigningen varit dold. Knappt hade hennes lifgifvande strålar kastat sitt ljusflöde öfver nejden, förr än ett nytt lif uppstod. Nattens fåglar tystnade, de aflöstes af dagfåglarne, som nu började låta höra sina stämmor så väl från skogen som från sjön. Glad och munter kvittrade en sädesärla tätt vid min koja, horsgöken sänkte sig med ilande fart ned från rymden, trädlärkan höjde sig i hans ställe och lät borta öfver skogen höra sin underliga sång, hvilken grönbenan * ute öfver vassen tycktes anstränga sig att härma. Få minuter hade jag suttit i min koja, då plötsligt en brushane kom flygande och satte sig tätt bredvid. Han satt först alldeles stilla, hans vackra blå bröstkrage slöt sig likt ett pansar åtsittande kring hans bröst, och den bruna nackkragen låg ned öfver nacken. Knappt en minut efter kommo tvenne andra. Vid deras åsyn yfvade den förstkomne genast ut sin vackra bröstkrage och reste tofslikt den tudelade nackkragen. Han tog så några steg baklänges, och i samma ögonblick de nykomna satte sig, sprang han med utsträckt näbb till anfall mot den ene af dem. Denne var tydligen honom vuxen i styrka och mod, blixtsnabbt yfvade han ut sin gulspräckliga sköld och parerade stöten med ett hopp * Totanus glareola.mot sin fiende. Den tredje, som hade brun och hvit, vattrad krage, var äfven genast färdig till strid, och de båda sistkomna tycktes en stund blifva segrare. Då ankommo plötsligt 5 stycken nya kämpar, åtföljda af 2:ne honor. En af de sist ankomne hanarne bar rent hvit krage, en annan blå med ett hvitt band tvärs öfver. Så snart de

nykomne slagit till, gåfvo de sig genast i striden. Än stodo de högresta mot hvarandra, än nedhukade med vildt utpurrade kragar. Endast näbbarne användes som vapen, och med dessa framsträckta riktade de stö-tarne mot hvarandras hufvuden. Vanligen parerade de skickligt stötarne med den som sköld använda kragen, och ehuru de oupphörligt sprungo emot hvarandra, så det smällde, när de stötte ihop, kunde jag ej se, att de gjorde hvarandra den minsta skada. Några alnar aflägsnade från kämparne stodo de mindre och spensligare honorna som blyga åskådarinnor. Emellanåt gingo de undan och tryckte sig bland tufvorna, som ville de på skämt dölja sig för sina galna älskare. När striden var som hetast, passade en af de stridande på och smög sig bort till honorna, med hvilka han, dold af små gräsbeväxta tufvor, i största hast hade en tete a tete i skymundan. Genast var han dock åter på stridsplatsen. Så småningom kommo flera kämpar och slutligen voro de stridande 12 till antalet, alla olika tecknade. Det är en vacker anblick att se några kämpande brushanar. Jag satt där länge i min koja, och fåglarnes galna strid var stundom så komisk och roande, att jag hade ett riktigt frispektakel. Ehuru de äro ilskna som tuppar, ha de ett mildt utseende. Striden förefaller mer som lek än allvar och får ej den karaktär af värklig strid, som t. ex. fallet är bland hönsfåglarne.BRUSHANAR PÅ LEKPLATSEN. TILL VENSTER 2 HONOR.Efter att ett par timmars tid ha betraktat fåglarne, var jag trött på min hopkrupna ställning. En af brushanarne, som bar en säregen, sällsynt dräkt, blef fälld. Vid skottet flydde kämparne bort, men en halftimme senare såg jag dem åter där i full strid. Det fällda exemplaret var en synnerligen praktfull fågel. Hans stora bröstkrage var svartblå, tecknad med ett hvitt kors midt öfver bröstet. Nackkragen var vattrad af brunt och hvitt, och hela fågeln hade ett så prydligt utseende, att jag länge, beundrande hans skönhet, stod med honom i handen.

Morgonen hade framskridit, solen stod strålande klar högt på himlahvalfvet, och ej en molnfläck syntes. Från den klara vattenspegeln därute ljödo doppingarnes kärfva skri. Hvita och svarta tärnor flögo med sin säregna hoppande flygt fram och åter öfver vassen, skaror af svalor jagade myggor, säfsångarne sjöngo och fiskarne plaskade i vattnet. Allt dagens djurlif var i rörelse, och då jag, sittande i ekstocken, intog min anspråkslösa frukost, njöt jag i fulla drag af den sköna morgonen och det rika djurlifvet i gamla Hornsborgasjön.

*

Öarna i inre Porsangerfjorden.

Särskildt utmärkande för Norges storslagna kust äro dess många fjordar. Den som en gång besökt dessa, hvilka liksom spegelklara små sjöar från hafvet mellan skyhöga fjäll sträcka sig mer eller mindre långt in åt landet, medför helt säkert därifrån ett minne för lifvet.

En af nordligaste Norges mer bemärkta fjordar är den innanför Nordkap belägna, långt in i landet sig sträckande Porsangerfjorden. Gör man en färd in genom denna ijord, finner man snart, helt nära dess mynning, tvenne flata öar, stora och lilla Tamsö. Har man väl passerat dessa, ser man fjorden framför sig utan holmar och skär, och man har nästan en dagsresa att tillryggalägga, innan man vidare ser till några öar. Först långt inne i fjorden börja sådana visa sig, och äro där talrika. Först komma vi till en lång och smal, längs fjorden sig sträckande ganska stor holme, Renön. Landa vi där, skola vi finna en ödslig och steril strand, och vi få vandra ett stycke upp, innan någon vegetation fröjdarvåra ögon. Så väl Renön som samtliga inne i fjorden belägna öar äro af helt annan natur än de båda kala Tamsöarna där ute vid mynningen. Sakna de båda sistnämnda berg, så äro deras syskonöar där inne så mycket mer rika därpå och bestå så godt som uteslutande däraf. När jag, jämte ett par reskamrater, sommaren 1887 besökte dessa trakter, var jag i tillfälle att noga undersöka djurlifvet på öarna, och fann detta så väl som naturen på de olika holmarne vara så egendomligt, att ett kort kapitel därom torde vara af ett visst intresse. Vid vår vandring in åt Renön mötte oss snart berg af ringa höjd, mellan hvilka här och där lågo små, grönskande, med af ishafsvinden skamfilad, lågvuxen björkskog klädda dalar. Endast en plats på ön är särskildt märklig, och går man rätt, är man snart däh På det ömsom kala och ömsom af brutna klippor bestående berget vandrade vi en stund fram utan att se annat än dessa. Plötsligt sågo vi liksom en fördjupning mellan bergen, ur

hvilken gröna björktoppar stucko upp, och när vi kommo närmare, öppnade sig nedanför oss en tafla så skön, att vi, tjusade däraf, stodo som fastnaglade på bergkanten. Inom branta bergväggar funno vi nämligen en liten dal, omgifven af en krans utaf friska, ljusgröna björkar. Där inom sågo vi, omsluten af en ram af den täckaste, blomsterprydda gräsvall, en liten rund insjö. Liksom en strålande, i grönt infattad diamant låg här den lilla sjön klar som vore han en spegel, ditlagd för björkarna och bergen att spegla sig i. På gräsvallen kring sjön växte stora, gula, i rödt skiftande, runda smörbollar (Trollius europaeus), hvilka i fägring vida öfver-träffade sina likar i sydligare nejder. Att dessa trakters älskligaste fågel, blåhakesångaren, har åt sig utvalt dettalilla paradis, förvånade oss ej. Från flera håll där nere kring sjön ljödo hans toner upp till oss så melodiska, så hänförande vackra, som vore det hans mening att med en lofsång prisa den tjusande naturen. I björktopparne satt här och där en brokig bergfink, och små nätta gråsiskor flögo fram och åter mellan bergen. Dessa fåglar representera det högre djurlifvet där nere i dalen. Under vår vandring omkring på ön funno vi här och där små vattensamlingar, i hvilka lommar summo och vid hvilka den lilla nätta simsnäppan i en grästufva redt sitt bo. Korpar flögo fram och åter öfver ön och afstucko i sin svarta dräkt bjärt mot de hvita hafstrutarne, som ängsligt skrikande sväfvade öfver sina på bergkrönet belägna bon. Svart med sin hvita halfmåne i bröstet satt ringtrasten på en bergspets, och då vi närmade oss honom, kastade han sig med ett upprepadt knäppande läte ut för berget. Rödvingetrasten och snö-skatan, hvilkas bon vi funno i de små björkarna på sydsidan om bergafsatserna, voro mindre skygga än deras svarta släkting, och de flögo skränande fram och åter, när vi närmade oss boen. Från Renön fortsattes färden till en af de något längre in i fjorden belägna öarna. Sedan tältet där var uppsatt och mina reskamrater slagit sig ned i ro, gick jag i den ljusa nordiska natten ut på forskningsfärd. Solen stod klar rakt i norr, och hennes strålar upplyste fjordens inre, hvilken glatt och ljus sträckte sig in mellan holmar och skär, mot blånande fjäll borta i bakgrunden. Ebbtiden var inne, och som en strid ström rann vattnet ut mellan skären. Ej drar i tusental flögo fram och åter, och ett par nätta, långstjärtade fjäll-labbar tycktes öfva sig i flyg-konst ute öfver vattnet, där flockar af kryckjor sträckte ut mot sitt hem vid fjordens mynning. Mitt på ön såg jag en liten damm, i hvilken några rikt gräsbeväxta tufvor höjde sig öfver det grunda vattnet. När jag steg ut i dammen för att undersöka tuf-vorna, flög en liten täck simsnäppa ut ur en af dem. Hon lät höra sitt något surrande läte: »prit, prit», och lade sig genast på vattnet. Där sam hon fram och åter endast ett par meter från mig och betraktade mig med ängsliga blickar, när jag lutade mig ned öfver tufvan. I denna fann jag nämligen hennes enkla bo med fyra mörkfläckiga ägg. Vid simsnäppans bo finner man endast hanen. Hans hona rufvar ej; hon öfverger make och bo, så snart hon lagt äggen, slår sig tillsammans med andra honor och för ett lättjefullt lif ute på hafvet. Jag såg flockar af honor ute på fjorden, där de behagligt summo omkring på den klara vattenytan, kanske njutande af att däri spegla sin praktfulla dräkt. I motsats till de flesta andra fåglar bär nämligen simsnäpphonan en vida skönare skrud än hanen, men så får också han veta af sitt äktenskap. Han får både rufva ut äggen och fostra upp ungarne, hvilket han äfven gör på det mest uppoffrande sätt, och sliter därvid så ut sig, att hans dräkt fram på sommaren blir trasig och ful, medan honan fortfarande prunkar i sin präktiga bröllopsklädning. Långt före lianen ger honan sig af på flyttning söder ut. Den plikttrogne hanen stannar hos sina ungar, tills dessa kunna sköta sig själfva. Där mygglarver äro talrikast i vattenpussarne, där simmar han dagen lång omkring med sina små, mellan det han värmer dem under sin af rufningen helt kala buk. När ungarne mot slutet af juli börja kunna bruka sina vingar, då är faders-— 7o — kärleken slut, han vill ej längre umgås med dem. De få sköta sig själfva. Gamle pappa söker upp andra gamla hanar och ger sig i sällskap med dem af till södern. Ungarne äro nu ensamma kvar i norden. Medan de gamla hanarne vid Medelhafvets kuster eller Nilens strand uppsöka sina förut flyttade honor, gunga ungarne ännu på ishafvets kalla vågor, och sedan, vanligen omkring en månad efter de äldre hanarne, anträda ungarne för första gången och på egen hand den långa färden ned till södern, där de utan tvifvel på vinterstationerna uppsöka de äldre fåglarne. Det märkligaste är, att dessa unga fåglar, liksom så många andra nordiska vadares ungar, under sin flyttning i regel följa samma vägar som de gamla fåglarne år efter år begagnat. I förbigående kan nämnas, att brednäbbade simsnäppan (Phalaropus fulicarius), som har sitt hem på norra Grönland och ishafvets öar, synes föra ungefär samma lefnadssätt. Äfven honan af denna art bär skönare skrud än hanen och är större. På Spetsbergen, där jag för första gången blef i tillfälle att studera henne i naturen, fann jag vid äggen endast hanen. Honan lämnade häckplatsen så snart äggen voro lagda. Den 19 juli träffades ett stort

antal hanar, hvaraf många fälldes, men ingen hona fanns i deras sällskap. Dessa hanar buro en af rufningen starkt sliten dräkt, och som de redan slagit sig tillsammans i flock, men ingen ungfågel syntes bland dem, är det sannolikt, att de lämnat häckplatsen innan ungarne varit så utbildade, att dessa kunnat följa med. Möjligen lämna de häckplatsen redan innan ungarne kunna flyga. Efter att ha hvilat ut på den helt lilla holmen fortsatte vi färden väster ut, till den midt för Stabursnaeselfens utlopp belägna Akkaön. Denna ö, den på vege-— 7* - tation ock djurlif rikaste af fjordens inre öar, innenöll mycket af intresse. Ringtrasten bodde där i bergklyftorna, rödvingetrasten och bergfinken i täcka björkdungar. På vackra gräsvallar betade dalripor, rödstrupiga piplärkan och vanliga ängpiplärkan bebodde jämte gulärlor sumpigare gräsmattor, och bland stenrasen kvittrade brokiga snösparfvar. Äfven den lägre djurvärlden var rik på denna ö. Klippande med vingarne flaxande den mörka fjäril, som vi kalla Erebia lappona, omkring öfver allt. Den skönt gula Colias hecla var ej så allmän som en mörkvingad, med vår vanliga kålfjäril närbesläktad form. * En släkting till vår präktiga pärlemorfjäril, den vackra Argynnis polaris, flög omkring på bergklipporna och förstod väl, när han satte sig på klippan, att dölja de mest bjärt-färgade delarne af sina präktiga vingar, så att han ej var lätt att upptäcka. Nattfjärilarne, som här ej ha någon natt, ha fått lära sig att ändra om sina vanor. Blommorna, som nere i söderns mörka nätter sprida sin härliga doft omkring för att därmed vägleda sina älsklingar, nattfjärilarne, behöfva här uppe ej sprida någon vällukt för detta ändamål, och de göra det ej heller. Liksom blommorna i södern när natten nalkas, och de vänta sina gäster, dubbelt starkt sprida sin lockande vällukt, utveckla i stället nordens blomster vid midnattssolens strålar en lysande färgprakt, som långt öfverträffar deras fränders i södern, samt ådraga sig härigenom uppmärksamhet. Nattfjärilarne här uppe behöfva således ej något luktsinne, det är ögonen som vägleda dem. Samma arter, som i södern endast nattetid äro i rörelse, flyga här omkring i det starkaste solskenet. Några synas tycka mer * Pieris napi var. bryonise.om de kala fjällen än de af blomster lysande angarne. Snabba som vinden surra glänsande Plusea-arter och täcka till slägtet Anarta hörande fjärilar omkring öfver bergen, och de visa en skygghet för människan, som kände de entomologens afsikt, när han nalkas med sin hvita håf. Sedan denna rika ö blifvit noggrannt undersökt, fortsättes färden till mindre holmar längre in i fjorden. I tusental sträcka ejdrar fram och åter, på skären stå de tätt och i stora flockar ligga de på vattnets blanka yta. En flock sjöorrar på flera tusen individer ligger utbredd på fjorden. De äro alla hanar. Honorna ha ej nu tid till ett sådant lättjelif. Inne vid små insjöar rufva de sina ägg eller simma omkring med sina små ungar. Vid den upplysta solsidan af en liten ö, där strömmen ej med sin i denna fjord vanliga hastighet drifver fram vattnet och där icke en vindpust krusar fjordens blanka yta, lyser från djupet en grön vegetation genom den hvilande vågen. ljutande mig öfver båtkanten ser jag ned i det af solens strålar upplysta djupet och finner där nere på bottnen en växtlighet och ett djurlif, som i prakt ej stå efter hvad landet har att bjuda på. Sköna höja sig gröna alger från den steniga bottnen; liksom palmer utbreda de sina kronor, och på deras blad krypa täcka snäckor fram och åter. På bottnen synas stora, taggiga sjöborrar sitta tätt på stenarne, mellan hvilka sjöstjärnor utbreda sina armar. Ur af kalk byggda bon sträcka masker sina hufvuden och breda likt praktfulla kronor ut sina i alla regnbågens färger lysande strållika andningsorgan. Iyikt de skönaste rosor pråla på stenarne där nere hafsanemoner och täcka polyper, hvilka senare ur underbara, grenlika bon framsträcka sina hufvuden. Under ett grönt blad sträcker en eremitkräfta fram sin klo liksom till försvar mot en liten krabba, som närmar sigSMALNABBAD SIMSNAPPHANE MED UNGAR.från annat håll, och ett par lugna, rödaktiga torskar simma liknöjda öfver dem. Djurlifvet på holmarne längst in i fjorden var ej att jämföra med det, som rådde på dem vi redan hade besökt. I en brant klippa härskade en talrik koloni storskarfvar, och bärande sin hakpåse full med fisk till sina ungar, sträckte dessa fåglar oupphörligt från sitt fiskvatten hem till de sina.

För öfrigt voro holmarne ödsliga och tomma. Af fåglar fann jag här och där en snösparf eller en stenskvätta, men det var allt, och insektslifvet var ej rikare. En och annan röd Zygænid Zygæna exulans var. vanadis. satt sömnig på ett grässtrå, och små spindlar kröpo bland hoppande podurider under stenarne. Detta var allt djurlif, som kunde upptäckas.

Längst inne i fjorden, där Iaxälfven utgjuter sitt friska fjällvatten i saltsjön, där upplyste midnattssolens strålar härliga löfskogar och höga, af snö hvitfläckiga fjäll, när vi vid midnatt tältade efter dagens värf. Dit stod nu min

längtan. Laxelfven torde dock vara värd ett kapitel för sig och jag skall orda om den en annan gång.

*

Om bivråken.

Ehuru bivråken i södra och mellersta Sverige är en rätt allmän fågel, är han föga känd, och hans lefnadsvanor äro så afvikande från våra andra roffåglars, att en kort skildring om honom här torde vara berättigad.

Gamla jägare kunna ofta ej skilja honom från höken, och de bivråkar, som blifvit tagna för hökar och därföre dödade, äro ej få. Ja, stora summor hafva af okunnighet blifvit utbetalade i premier för dödandet af denna för tamdjur och matnyttigt vildt fullkomligt oskadliga fågel.

Hvad som försvårar igenkännandet af bivråken är hans varierande färg. Denna växlar nämligen vida mer än hos någon annan svensk roffågel, och hans vanligaste dräkt liknar hökens därigenom att fågelns undre kroppsdelar äro tvärbandade. På öfre kroppsdelarne är han brun eller brunaktig. Det är hufvudsakligast hufvud, hals, bröst och buk som variera till färgen. Dessa kroppsdelar äro stundom gulhvita, utan fläckar, stundom försedda medbruna tvärfläckar eller band, stundom med långsgående småfläckar och stundom helt bruna eller rödaktiga. Ungfåglarne äro ofta helt brunröda. Hvad som genast med lätthet skiljer bivråken från alla andra roffåglar är, att trakten mellan näbbet och ögat är tätt klädd med små fjällika fjädrar och ej med hårlika borst, som hos andra roffåglar. Bivråkens ben äro mycket kortare och svagare än hökens och beklädda med små kantiga fjäll, ej med breda tvärplåtar, som hos höken. Från ormvråken, som för öfrigt jämte fjällvråken tillhör ett annat släkte, skiljes han, förutom på fjäderbeklädnaden på hufvudets främre del, därigenom att han har gula ögon (ormvråken har mörkbruna) och från fjällvråken på sina nakna tarser, hvilka hos fjällvråken äro fjäderbeklädda ned till tårna. En egenhet hos bivråken, som skiljer honom från de flesta andra roffåglar, är att ungarne, när de kunna flyga, äro mindre, ja ofta mycket mindre, än de gamla fåglarne. Under flykten liknar bivråken ormvråken, men skiljer sig från denne därpå att han har längre vingar och något längre stjärt. Förutom i de nordligaste delarne af landet, där han är sällsynt, förekommer bivråken tämligen allmänt i hela Sverige och är flerestädes t. o. m. allmännare än ormvråken. Han är flyttfågel samt ankommer till vårt land i första hälften af maj och flyttar bort i slutet af augusti eller början af september. För våra skogar är bivråken en prydnad af första rang. Han är utomordentligt vacker, när han i vida kretsar, långa stunder med orörliga vingar, sväfvar omkring i rymden. Hvad som gör bivråken till en ganska märklig fågel är, att han fått en roffågels skepnad ochdock lefver hufvudsakligast af insekter. Sina höklika, spetsiga klor begagnar han ej till att gripa större djur med, utan hufvudsakligast för att därmed ur jorden upp-gräfva humlors bon. Det är egentligen om en tam bivråk jag här vill orda och ber läsaren vara mig följaktig till det bo, där denne blef fångad. I närheten af Skara vandrade jag en vacker junidag vid midsommartid omkring i skogen. På grenarne af en gammal krokig gran såg jag plötsligt ett stort fågelbo, hvilket var beläget endast omkring 4 meter högt uppe i trädet. Så snart jag upptäckte boet, förstod jag, att det tillhörde bivråken, och smög mig helt tyst dit fram. När jag vidrörde trädets grenar, flaxade den rufvande honan ut från boet och försvann mellan träden. Jag gick nu upp i trädet och fann i det rätt stora boet tvenne rödbruna ägg. Boet var ofvan till tämligen fläkt, bygdt af torra grenar, samt inuti fodradt med små grästufvor och tallkvistar, på hvilka barren sutto kvar. Rundt omkring boet var en krans lagd af färskt björklöf. Vid undersökning visade det sig påtagligt, att fågeln själf från trädet afbitit såväl björkkvistarne som tallbarret, då tydliga märken efter bett af fågelns näbb syntes på dem. Då jag gärna önskade de vackra äggen till min samling, tog jag ned ett af dem och profvade det i en vattenpuss. Det visade sig emellertid, att ägget flöt, så att en del af det låg öfver vattnet, ett tydligt bevis på att det var så starkt rufvadt, att det ej kunde urblåsas. Med anledning däraf skyndade jag mig att torka ägget och lade så upp det i boet igen. Bivråkarnes sätt att bära färskt björklöf till boet kände jag väl till förut, men det föll mig in att söka utforska ändamålet därmed. För att se, om kvistarne— 77 — skulle utbytas mot nya, märkte jag dem med min knif och lämnade därefter boet. Båda de gamla fåglarne hade under mitt besök visat sig sväfvande öfver

skogstopparne, men de kommo ej i närheten af boet så länge jag var där. För att få se fåglarne på nära håll dolde jag mig mellan ett par i närheten befintliga stenblock och satt där en god stund. Fåglarne hade dock väl reda på att jag var i närheten och vågade sig ej fram till boet. Flera gånger gjorde de en sväng öfver trädet, men så flögo de åter bort. Mitt beslut att närmare studera fåglarne vid detta lätt åtkomliga bo var fattadt, och jag gick därifrån, lämnande dem tills vidare i ro. Några dagar senare gick jag åter dit och när jag i tidiga morgonstunden smygande närmade mig boet, såg jag den mindre, nästan enfärgade hanen sitta på kanten af detsamma. Han såg mig snart och flög därifrån. När hanen flög, sträckte den på boet liggande honan upp sitt hufvud för att se hvad som skrämt hennes make, men drog det åter ned och syntes ej vilja lämna sin plats. Först när jag tog i de nedhängande grenarne för att svinga mig upp i trädet, flög hon ljudlöst bort. I boet fann jag nu tvänne de allra täckaste små gulhvita, med rikt dun beklädda ungar, som syntes vara ett par dagar gamla. Där låg äfven nu färskt björklöf, och det visade sig, att alla de gamla af mig märkta björkkvistarne voro bortburna och utbytta mot nya. På boets kant lågo äfven delar af humlebon med stora stycken af honungskakorna, och hela boet luktade starkt honung. Medan jag satt vid boet och betraktade ungarne, samlade sig getingar och en myckenhet flugor däromkring, sannolikt ditlockade af honungslukten. Denna iakttagelse kom mig att tänka på, för hvilket ändamålfåglarne buro färska björkvistar till boet. Jag erinrade mig därvid hafva iakttagit, att getingar och flugor pläga samla sig på under safningstiden afbrutna björkkvistar för att äta den därur utsipprande safven. När under löfsprickningen brutet björklöf får ligga några timmar, blifva de späda löfven liksom fuktiga af en kadartad vätska, som synes med begärlighet förtäras af en del insekter. Det är sålunda sannolikt, att bivråken såsom lockmat samlar färskt björklöf i boet, och att honan under rufningen åtminstone till någon del liinär sig af de insekter, som däraf lockas till hennes näste. Jag har äfven funnit getingar, flugor och andra insekter i kräfvan på vid boet fällda honor. Det är möjligt, att äfven bivråkens sena äggläggning står i samband härmed. I flera bon, som jag sedermera varit i tillfälle undersöka, har första ägget lagts omkring den 6 juni, ja ofta just på denna dag. Omkring den i juli äro ungarne nyfödda och dessa lämna boet först i början af augusti månad. Efter några dagar besökte jag åter boet. Denna gång kom jag dit midt på förmiddagen, en klar och vacker julidag. Båda fåglarne voro vid min ankomst borta, och jag dolde mig så godt jag kunde mellan ett par stenblock i närheten af nästet. Där fick jag vänta rätt länge. Det var tyst, från boet hördes ej ett ljud. Småfåglarne hade slutat sjunga, och länge hörde jag endast mesungars vanliga läte, när de ifrigt skrikande efter föda följa sina föräldrar. I närheten syntes ej en fågel, sländor flögo fram och åter uppe bland träden och nere öfver marken flaxade vackra Argynnisfjärilar. Som jag så satt, lyssnande efter skogens ljud, såg jag en skugga röra sig fram efter marken, och när jag såg upp, var det bivråkhonan, som helt lågt och tyst kom sväf-vande fram mellan träden. I sina klor bar hon något föremål, men hvad det var, kunde jag ej se. Hon slog till på boets kant, där hon, om jag minns rätt, mottogs med ett helt lågt pipande af ungarne. Jag hade hoppats få se henne mata sina små, men boets kant skymde dem, och jag såg endast den vackra fågeln luta sig ned öfver ungarne, förmodligen för att gifva dem föda. En liten stund var hon sysselsatt därmed, och så reste hon sig upp, ruskade på sig, yfvade ut sina fjädrar och började så med näbbet putsa dessa, hvarmed hon var sysselsatt en lång stund. Slutligen upphörde hon därmed och satt länge orörlig. Med ens rätade hon på sig, blef helt smal och flög så ned på marken helt nära mig, men tyvärr så, att stenen, bredvid hvilken jag satt, dolde henne för mig. Som jag var nyfiken att se, hvad hon där tog sig till, sökte jag varsamt höja mig öfver stenen, men vråken såg mig, innan jag såg honom, och flög marken efter bort. Nu gick jag upp i boet och fann ungarne ha växt mycket. Björklöf låg där äfven denna gång, men ej så mycket som vid mitt förra besök och ej så färskt. Hela boet luktade äckligt sött, och getingar och flugor flögo äfven nu där omkring och åto med begärlighet honung i den mängd lämningar af humlebon, som låg på boets kant. Ur en honungsdoftände vaxkaka från ett humlebo plockade jag ut ett par larver, hvarmed jag sökte mata ungarne, men de vägrade att taga mat ur min hand och beto envist hårdt ihop sina näbbar. Den ena ungen, troligen den förstfödde, var något större än den andra, och denna tog jag lefvande med mig hem. Väl hemkommen byggde jag i en packlåda ett konstgjordt bo åt mitt fosterbarn. Till en början vägrade han att äta, men jag hade ej heller honungskakor och humleungaratt bjuda på. Han måste nöja sig med simplare kost, och då jag förut sett, att bivråken ingalunda försmår fågelungar, borde äfven kråkkött och färsk fisk duga. När jag tidigt följande morgon kom fram till min skydds-ling, visade det sig äfven, att han fått aptit, och kråk-köttet syntes smaka honom

förträffligt. Han växte rätt fort, blef tam och snäll, ja rent af smeksam. När jag lutade mitt hufvud ned till honom, var han särskildt road af att med sitt näbb plocka mig i håret. Helt sakta och smekande bet han mig i läppar, näsa och öron, och han visade alltid glädje, när jag kom till honom. När han började kunna bruka sina vingar, fick han vara lös på gården. Där hade jag samtidigt ett par trutmåsungar, en hafstrut och en gråtrut, och med dessa knöt min unge bivråk ett intimt vänskapsband. Hvart måsarne sprungo, hoppade vråken efter, och de tre voro alltid tillsammans. Måsarne åto gärna gröt och mjölk och vråken försökte äfven denna kost, liksom ansåg han det vara en skyldighet, men han ruskade alltid på hufvudat och slängde ut gröten, när han fick den i svalget. Bättre tyckte han om färsk fisk och kött. När jag visade mig på gården och lockade på mina fåglar, kommo måsarne springande och flaxande med sina ännu ej brukbara vingar, och Olle, som vråken kallades, kom klumpigt hoppande, äfven han flaxande med vingarne. Ingen rätt syntes smaka Olle så bra som flugor, och han var alldeles förtjust, när jag emellanåt lyckades fånga några stora köttflugor åt honom. Ungefär samtidigt började Olle och måsarne att flyga. Först öfvade de sig med att flyga fram och åter på gården och hvart den ene flög, kommo genast de andra efter. När jag lockade på dem, kommo de genast,och om jag satte mig ned, klefvo de gärna upp i mitt knä. Olle var dock mer tillgänglig än måsarne. Han var mycket mild till lynnet, och sökte man reta honom, syntes han ta det som lek och blef aldrig ond, hvad man än gjorde vid honom. Skulle man döma efter en individ, hvilket dock är mycket vanskligt, blefve resultatet det, att bivråken är en vida mildare och godmodigare fågel än våra andra vråkar. Af de många roffåglar jag haft i tamt tillstånd har knappt någon visat sig så mild som denna bivråk. Snart hade de tre fåglarne lärt sig att flyga riktigt bra, gården blef dem för trång, och hela sällskapet började göra utfärder så väl ut åt gärdena som in i Skara stad, där de så småningom hittade vägen till åtskilliga djurkära familjers kök, och där läto sig väl undfägnas. Alltid var Olle i måsarnes sällskap. Stundom kretsade alla tre högt i luften, och stundom slogo måsarne ned i en närbelägen damm. Olle såg då helt förtviflad ut och flög fram och åter öfver det för honom opassande elementet. Den lilla dammen var belägen midt emellan en bro och en gärdesgård, och här såg man alltid Olle, när måsarne lågo i vattnet. Närmade de sig bron, satt Olle på denna, och summo de bort mot gärdesgården, flög han dit. En dag såg man alla tre fåglarne högt i luften, och hafstruten sträfvade högre än de andra. Man såg dem en stund högt öfver Skara stad, där de liksom på lek kretsade om hvarandra. Slutligen satte sig hafstruten på domkyrkotornets spets, de andra båda af sällskapet flögo en stund där omkring, men syntes vara rädda för att intaga en så upphöjd plats och kommo slutligen hem. Hafstruten åter syntes njuta af den plats han innehade och ville ej lämna den. Han satt där hela dagen, Ur djurens lif. 6och följande dag var han ej mer att finna. En dag senare kom en bondskytt in till mig med honom död, och berättade, att han skjutit den för honom okända fågeln vid Hornborgasjön, omkring 1 1/2 mil från Skara. Troligen har truten från sin upphöjda plats fått syn på Hornborgasjöns vattenspegel och ej kunnat motstå frestelsen att besöka den, föga anande den fara, hvarmed en sådan utfärd var förenad. Jag har velat omnämna denna bivråks smak för sällskapslifvet tillsammans med sina fostersyskon såsom någonting rätt egendomligt, då man nämligen känner, att bivråkungarne i naturen skiljas åt, så snart de lämnat boet, sökande att taga sig fram hvar på sitt håll. Den kvarlefvande måsen — gråtruten — och Olle höllo fortfarande ihop och voro ständigt tillsammans. De företogo allt längre utfärder, och jag blef i tillfälle att iakttaga det sätt, hvarpå Olle på egen hand sökte sig föda. Han vägrade snart att äta både kråkstek och fisk. Läckrare föda fann han i gräshopporna ute på ängarne, hvilka han behändigt högg med klorna. Var det en stor gräshoppa, bet han sönder den och tog den i ett par bitar, mindre exemplar krossade han med näbbet och sväljde dem sedan hela. Kom han till med mossa beklädd mark, såg man honom ofta med ena foten rycka upp mossa, tydligen därunder sökande efter insekter. På stenar i skogen ser man ofta mossan sönderrifven och bitar däraf uppryckta. Det är sannolikt bivråken, som där varit framme och sökt efter insekter och puppor. En vacker dag i början af september försvann min kära Olle. Han hade troligen dragit bort till sydligare länder. Gråtruten flög än en tid omkring där hemma, tog fortfarande mat ur våra händer och besökte sina vännerskök inne i staden, men så blef Skaratrakten honom för torr, och äfven han gaf sig af på vallfärd, hvarthän blef hans hemlighet.

På tal om bivråken torde här böra tilläggas, att han ej alltid är så uteslutande insektätare, som af hvad här är sagdt synes framgå. Som skadefågel torde han ej kunna betraktas, men om han finner ett fågelbo med ungar, angriper han dessa och jag har vid flera tillfällen funnit särskildt trastungar i kräfvan på bivråkar. Ett par gånger har jag

äfven erhållit bivråkar, som på öfre kroppsdelarne varit alldeles nedstänkta, ja rent af täckta af snöskatans exkrementer. Snöskatan har för vana att kasta sina exkrementer öfver de fiender, som nalkas hennes bo, och detta förhållande utvisar således, att dessa bivråkar slagit sig på att röfva snöskatungar. Ödlor och mindre ormar ingå äfven i bivråkens kost.

*

Om stormfågeln.

Stormfågeln eller hafhästen, som han af polarfararne kallas, är ett äkta oceanens barn, och hans lif är så egendomligt, att det torde förtjäna ett särskildt kapitel. Han bebor norra delen af Atlantiska oceanen från Fseröarne och södra Island upp mot polen, så långt öppet vatten finnes. Till sitt utseende påminner han, när han sitter, mest om en medelstor mås, men hans kropp är kortare och tjockare. Äfven till färgen liknar han, med hufvudet, halsen och buken hvita samt den ljust askgråa manteln, mest en fiskmås. Nämnda kroppsdelar äro dock ej alltid hvita. Vid Fseröarnes och Islands kuster såg jag endast hvita stormfåglar, men vid västra Grönland, Beeren-eiland och Spetsbergen åter var det öfvervägande antalet mer eller mindre askgrå äfven på hufvud och buk. Vid Beeren-eiland och Spetsbergen voro de stundom så mörka, att de under flykten syntes svartaktiga. Denna grå form har man ansett vara ungfåglar. Mina undersökningar ha dock visat, att det endast är en färgvariation.Jag sade, att stormfågeln, när han sitter, liknar en måsfågel. Under flykten har han dock ett helt annat utseende. Han rör sig i luften med största lätthet och erinrar därunder i hög grad om en jättestor skymningsfjäril (en sphingid). Han gör några hastiga vingslag, ungefär som en hök, och seglar därefter långa stycken med vingarne orörliga. Ute i Ishafvet ser man honom ständigt. Lätt och behagligt seglar han med ilande fart fram tätt öfver hafs-ytan, sänker sig ned i fördjupningarne mellan de höga sjöarne och höjer sig lika lätt öfver deras ryggar. Mycket sällan ser man honom svinga sig upp högt i rymden, och detta inträffar vanligen endast vid häckplatsen, där han bor uppe i de skyhöga fjällens branter. Ofta hvilar han på hafvets yta, och ej sällan ser man honom, guppande med kroppen och flaxande med vingarne, taga sig ett bad i det kalla vattnet. Stormfågeln är ej det minsta skygg, han är sjömannens sällskap natt och dag, flyger oupphörligt tätt förbi fartygets reling och uppsnappar genast allt ätbart, som kastas öfver bord. Ligger fartyget stilla, samla sig genast stormfåglar omkring det och slåss då med sina kamrater om de läckerbitar, man kastar till dem. Mycket sällan hör man stormfågeln ge något ljud ifrån sig. Man kan nästan säga, att han är stum. Endast när han slåss med sina kamrater, frambringar han ett snarkande ljud. Han är så litet skygg, att ett exemplar, som jag en gång fångade med en snara, genast, när det lösssläpptes, åter lät fånga sig på samma sätt. Så tillbringar stormfågeln sitt lif ute i öppna hafvet. På dess yta sofver han, och af på vattnet flytande ämnen lifnär han sig. Ligger en död hval, eller något annat flytande kadaver, på hafsytan, samla sig stormfåglarnedär i stor mängd, och de äro så glupska, att man knappt kan drifva dem därifrån. Först när våren nalkas, närma de sig sina häckplatser. I skaror samla de sig då vid dessa ödsliga, höga, ofta för människan otillgängliga klippöar, som likt dystra murar resa sig ur hafvet. Här vid dånande bränningar är stormfågeln född, och dit står åter hans håg, när vårsolen börjar värma de kala fjällväggarne. Han lefver i engifte, och makarne hålla troget ihop under fortplatningstiden. När honan på en bergafsats lagt sitt stora, hvita ägg, hjälper hanen henne med rufningen, medan hon själf ute på hafvet söker sin föda. När hon har fått nog däraf, begifver hon sig hem till den trogne maken, hvilken mottager henne med ett svagt ljud, lämnar ägget i hennes vård, och tänker så på sin egen mages behof. På samma sätt hjälpas de åt att bära föda till sin glupske unge, hvilken, fet och frodig, ligger kvar i berget och låter sig matas tills hösten kommer. När jag på Beeren-eiland, där dessa fåglar häckade i otalig mängd, klättrade upp till dem, bekymrade de sig ej mycket om min närvaro. Yfviga lågo de på det på självfva klippan utan bale liggande ägget och sågo liknöjdt på mig med sina rätt vackra, svartbruna ögon. När jag närmade mig dem på en eller ett par meter nära, harklade de upp sin mages innehåll och spottade den illaluktande, af trän och späckbitar bestående smörjan emot mig. På ett från självfva klippväggen skildt, ruinliknande, högt klippblock klättrade jag upp till en där bosatt liten koloni af dessa fåglar.

Några ståtliga hvittrutar (Larus glaucus) hade där sina bon sida vid sida med stormfåglarne. Trutarne lämnade äggen, höjde sig skrikandei luften och störtade därefter med susande fart gång på gång ned mot mig. De voro mig härunder så nära, att jag kände lufttrycket, när de tätt öfver mig blixtsnabbt vände och med nästan lika stark fart åter höjde sig. De blefvo mer och mer närgångna och satte sig slutligen på klippblockets krön några få meter från mig. De voro sköna att skåda, dessa stora, präktiga fåglar, där de, hvita som snö, med sin silfvergrå mantel, stodo och sågo ned på mig. Liksom ville de be mig gå därifrån, skreko de oupphörligt: »gack-gack-gack, dä ä vi, dä ä vi.» Öfver mig svärmade tusentals fåglar; stormfåglar lågo obesvärade på sina ägg rundt omkring mig, andra sväfvade öfver och under, och en susning uppstod, när de med orörliga vingar svängde förbi så nära, att jag nästan kunde nå dem med handen. Uppe i fjällväggen sutto tusentals alkor (Uria troile och Uria bninnichii), och som snöflingor svärmade bländhvita kryckjor, ilsket skrikande, omkring uppe under fjällväggen. Länge satt jag där uppe och beskådade det rika fågellifvet. Under mig rullade hafvets dyningar dånande in mot klippan, och på dess ryggar därutanför gungade tusentals fåglar. I täta flockar lågo svartryggiga alkor där nere, och andra flaxade som bisvärmar såväl nere öfver hafsytan som högt uppe mot skyn. Slutligen kröp jag fram mot den stormfågel, som låg mig närmast, och just som jag räckte ut handen för att fånga honom, sprutade han sin otäcka vätska rakt i ansiktet på mig. Jag blef alldeles öfversköljd däraf och måste lämna fågeln i fred, medan jag torkade ögonen och öfriga delar af ansiktet rena. Genast därefter räckte jag åter handen mot fågeln och fick äfven nu en, ehuru något mindre, dusch. Tredje gången fick han endast framså mycket, att han i små portioner kunde spotta mig i synen. Slutligen ansträngde den stackars stormfågeln sig förgäfves för att få upp mer. Hur han harklade och gick på, var dock hans mage uttömd, han hade ej mer något vapen att försvara sig med. Jag hade tänkt att fågeln nu skulle fly, men det gjorde han ej. Han låg stilla och lät mig fånga sig med handen. Jag höll honom en stund i mina händer, och satte sedan varsamt ned honom bredvid ägget. Nu ville han dock ej vara med längre. Han sträckte ut sina långa vingar, sprang med dem utsträckta några steg, och så höjde han sig och seglade af till sina frän-der därute öfver det vida hafvet. Underbarast äro stormfåglarne att skåda i storm, Långa stycken, utan att det minsta röra sina vingar, segla de som förda af en osynlig kraft. Än ser man dem högt uppe i rymden styra färden till sina häckplatser uppe i fjällväggarne, än stryka de som andar fram längs fjällkrönen, och än nere tätt öfver vattenytan. Alltid röra de sig lika lätt, vinden må vara med eller emot; stormfåglarne fara obesvärade sin bana fram, och de äro för polarfararen en ögonfägnad af stort värde. Mången gång uppe i Ishafvet, när tiden blef mig lång, skänkte dessa fåglar mig förströelse. När jag, jämte prof. N. och en annan kamrat, under 1898 års polarexpedition, för oväder under ett par dygn blef liggande på Cap Bohemon vid Isfjorden, utgjorde stormfåglarne vårt sällskap. I storm och regn satt jag där på en bergspets timme efter timme och såg med beundran dessa flygkonstnärers alla rörelser. Det blåste så, att jag med möda kunde hålla mig kvar på bergkrönet, och dock strök den ena stormfågeln efter den andre med orörliga vingar fram mot vinden. En meterSTORMFÅGLAR.nära mig drogo de fram, och när de voro mig som närmast, tycktes de af nyfikenhet hejda farten något, vände sitt hufvud mot mig och blickade mig djärft i ögonen. Så rörde de något på vingarne och med ilande fart bar det af in öfver fjällen eller ut öfver den skummande sjön.

*

Ett par vårdagar på mellersta Öland.

För naturvänner är Öland ett litet paradis, där naturen och djurlifvet företer en omväxling, som knappt något annat svenskt landskap kan bjuda på. Där hafvets vågor skölja landets stränder finna vi en rikedom på vadare och simfåglar, på dess kala alfvarer trippa vipor och brockfåglar, och i dess härliga lundar blanda sig näktergalens toner med en mängd andra sångares.

För att studera fågellifvet på detta lands slätter, i dess träsk och dess lunder inbjuder jag läsaren att i tankarne göra mig sällskap under ett par dagars vandring på mellersta delen af ön.

Det var i slutet af Maj anno 1868. Klockan hade ej ännu slagit 5 på morgonen, då jag steg upp på den gamla, om forntida bragder vittnande vall, som på den tiden ännu skilde Kalmar stad från dess hamn och från sundet. Jag stod på färd till Öland, men hade tagit miste om ångbåtens afgångstid och kommit en timme för tidigt.När jag, för att vänta där, steg upp på den af friska, gröna träd omgifna vallen, mötte mig en frisk, lifgifvande vind från sundet, på hvars yta små, af solens klara strålar upplysta böljor, här och där med hvitkrusiga ryggar, liksom på lek tumlade om för den sydliga brisen. Midt för mig utsträckte sig den efterlängtade ön med alla sina väderkvarnar och långt borta i nordost syntes, likt en blånande skugga, Borgholms ståtliga ruiner hägra liksom vore de upplyfta öfver sjön. Det var just dit min håg stod, och mina tankar flögo före bort till dessa täcka lundar, där näktergalen sjunger i kapp med så många andra af våra löfskogars bästa sångare. Timmen blef mig lång, men så ändtligen närmade sig klockan till 6, folk började samla sig vid ångbåtsbryggan, och tiden var inne äfven för mig att gå ombord. Så tjöt då ändtligen ånghvisslan en, två, tre gånger, och vi gungade åstad på sundets klara böljor. När jag fram på morgonen steg i land vid Borgholm, styrde jag genast mina steg mot den täcka lunden söder om staden. Omgifna af täta törnbuskar höjde ekarne sina ståtliga gröna kronor öfver en mångfald af mindre löfträdsarter, och högt därofvan tronade de gamla ruinerna, präktiga att skåda. Min plan var ej att länge uppehålla mig i den för mig förut välkända löfskogen, endast i förbifarten skulle jag genomvandra den. Redan innan jag nått skogskanten ljödo sångarnes toner mig till mötes. Bröstvattradesångaren mottog mig med sitt egendomliga varningsläte, en lång rad af tätt på hvarandra följande knäppningar eller smackningar, näktergalen ville ej fram med sina vackraste toner, han endast varnade sin rufvande hona med en fin, långdragen hvissling. Svarthättan åter lätfrån en eks täta krona höra det bästa hon kunde bjuda på och sjöng så, som hade hon lagt an på att tjusa mig. Där inne bland de täta snåren, där murgrönan slingrade sig kring ekarnes stammar, och där näktergalen trifs i skuggan under de tätt stående, löfrika träden, där var en jublande fågelsång, så fängslande, att jag höll på glömma mig kvar. Nu var det dock ej till dessa löfskogens ljud jag ämnade lyssna, jag måste lämna dem och, min föresats trogen, styra stegen ut på fälten, som upptaga större delen af Ölands inre. Alltså vandrade jag upp mot ruinerna; tagande vägen på sydvestra sidan om dem trängde jag mig fram mellan buskar och snår. Emellanåt kunde jag dock ej låta bli att stanna för att inandas den uppfriskande blomsterdoft, som en vindpust då och då tillförde mig, eller för att lyssna till något fågelljud, som särskildt tilldrog sig min uppmärksamhet. På en ekstam satt en ståtlig ekoxe och briljerade med sina prydliga horn, och strax där bredvid kröp hans hornlösa hona. Jag fångade de båda insekterna, men fick af honan ett bett i handen, så att blodet sprutade ur såret. Att en skalbagge verkligen kunde vara så skarpbiten, kände jag ej förut, men var från den dagen försiktig vid infångandet af ekoxhonor. Snart hade jag skogen under mig. Vid foten af ruinerna, bland buskar och blommor, dröjde jag ännu en stund. Små täcka, blåvingade fjärilar flögo där fram och åter, större, brokiga fjärilar (Vanessa-arter) seglade emellanåt förbi, under det en gul tistelfjäril eller Colias fladdrade öfver buskarne. Stararne flögo flitigt till sina ungar uppe i ruinerna, öfver hvilkas högsta krön tornsvalor kretsade. Under mig låg löfskogen som ett grönt täcke, badande i solsken, och där bakom syntes det blåasundet, bortom hvilket Smålands strand med sin barrskog utbredde sig i blånande fjärran. Fjärillifvet kring ruinerna var rikt, och jag såg så många sällsynta blåvingar och andra rara fjärilar, att mitt intresse för dessa smådjur höll på att hålla mig kvar. I förhoppning att en annan gång med håfven i handen få jaga omkring i detta entomologens förlofvade land, gaf jag mig dock af uppåt den kala alfvaren, som i söder utbredde sig som en pannkaka för mina blickar. Till en början gestaltade sig terrängen som en stor, torr platå, där djur- och växtrikena voro ungefär lika fattiga. Här och där växte några tunna och korta grässtrån, en låg tistel eller andra för allvaret säregna örter. Det jordlager, som fanns, var ytterst tunnt och inskränkte sig på långa sträckor till några små, mossbeklädda tuf-vor, som stucko bjärt af mot den blottade, kala kalkstensgrunden. Fågellifvet var ej rikare än växtligheten. Den allestädes närvarande kråkan visade sig här och där, en stare flög emellanåt fram öfver slätten, ett par sten-skvättor hoppade smackande från sten till sten, och uppe från rymden lät lärkan sina jublande toner drilla ned mot jorden. Allt som jag kom längre ut på slätten, uppträdde nya fåglar. Snart hörde jag en brockfågels (Alfvaregrims) ängsliga pipande, och när jag gick däråt, blef jag honom varse. På en tufva stod han högrest, vändande sitt svarta bröst emot mig. När han tyckte mig vara för närgången, flög han ett stycke bort, lät därvid höra sin välkända lockton och satte sig så åter. Helt sakta sprang han framför mig, steg emellanåt upp på en tufva och lät ofta höra sin klagande stämma, som tydligt nog

tillkännagaf, att han ansåg sina ägg vara. ifara. Fågelns beteende visade mig nämligen, att han ännu ej hade ungar. Knappt hade jag lämnat brockfågeln, förr än en annan fågel, tillhörande en af vårt lands vackraste arter, kom flygande emot mig. Det var en hane af tofsvipan. Med sin eleganta flykt svängde han lätt och behagligt omkring i luften, kastade sig som på lek än åt höger och än åt vänster och slog med sina breda, trubbiga vingar, så att en stark susning emellanåt uppkom däraf. Oupphörligt lät han höra sitt pipande: »Veet, veet, veveveet.»* Snart kom hans maka flygande med jämn flykt bort till mig, och då jag närmade mig parets häckplats, slog hon slag på slag öfver mitt hufvud och uttryckte med sitt envisa skrik sin förtviflan öfver att jag nalkades hennes borta mellan tufvorna dolda små. Hanen höll sig mer på afstånd och fortfor ideligen med sina flygkonster. Han visade ej alls samma ångest för ungarne som honan, och däröfver är ej att undra. Vi veta nämligen, att han, den lättingen, ej bryr sig om ungarne. Medan honan rufvar, stannar han hos henne, vaktar henne och äggen samt öfverfaller med mod och raseri roffåglar, kråkor och andra fiender, som närma sig, hvilka han med ilsket skri jagar bort. Men när ungarne äro några dagar gamla, öfverger han vanligen maka och barn, börjar redan i Juni månad draga sig söderut och tillbringar resten af sommaren kringflackande på hafsstränderna. När jag kom ett styeke längre in på alfvaren, uppträdde flera vipor, och slutligen blefvo de så talrika, att jag hela dagen ständigt hörde deras envisa läte och deras vingslag öfver mitt hufvud. På små tufvor fann jag * Dessa dubbla läten låter honan aldrig höra.flera gånger under dagens lopp deras bon med de 4 mörkfläckiga, päronformiga äggen. De flesta paren hade dock redan ungar, och dessa små, täcka, gråspräckliga varelser med sin hvita ring kring halsen tryckte sig mellan tufvorna, där de voro allt utom lätta att upptäcka. Mer försigkomna ungar sökte springande att rädda sig, och dessa voro rätt komiska att se, när de trippade i väg med sin lilla rätt uppstående duntofs på hufvudet, hvilken erinrade om den långa tofs, som en gång skulle komma. Lika talrik som vipan hade äfven brockfågeln blifvit. Hans pipande hördes från alla håll, och här och där såg jag honom ängsligt klagande trippa omkring. Efter mycket sökande lyckades jag finna ett par af hans små, näpna ungar, hvilka i sin gulaktiga, fina dundräkt äro så älskligt täcka, att man ej kan se sig mätt på dem. När jag, efter att ha hållit ett par sådana ungar i handen, gaf dem deras frihet, kilade de af som råttor åt hvar sitt håll, och det var förundransvärdt att se, hur väl dessa endast ett par dagar gamla ungar förstodo att dölja sig. Så länge de vistades på den mark, som ej till färgen liknade dem själfva, försökte de ej att gömma sig, men så snart de fingo syn på en gulaktig eller gröngul mossfläck eller tufva, sprungo de dit och tryckte sig på den eller vid kanten af densamma, där det knappt var möjligt att skilja dem från marken.* En annan med bråckfågeln besläktad fågel, större strandpiparen (Charadrius eller, som han nu mera kallas, .äjgialites hiaticula), hade äfven talrikt uppträdt. Hvisslande sin korta lockton sprungo dessa små, brokiga gyn- * En noggrannare iakttagelse härom har jag förut skildrat i Jägaren. Första årg. (En sommar vid Porsangerfjorden).nare omkring på fältet och voro alltid talrikast där någon sand fanns. På sanden fann jag äfven denna fågels fyra vackra, småfläckiga ägg. Han är en flygkonstnär, denne lille strandpipare, som ej står viphanen efter. Ofta såg jag honom, flygande fram och åter öfver sin hona, kasta om än åt ena, än åt andra hållet, emellanåt med båda vingarne uppåtriktade, nästan tvärstanna i luften, falla ett stycke rakt ned för att genast åter med hastiga vingslag höja sig. Härunder lät han höra sin kärleksvisa, en drill, som han endast vid dessa tillfällen trakterar sin sköna med. Jag hade vandrat rätt långt söder ut, solen började sänka sig i väster, vinden hade lagt sig, och luften var mild och behaglig. Min plan var att gå till östra kusten och i tanke därpå förändrade jag kurs och tog färden i nordostlig riktning. På afstånd såg jag små löfdungar, och dit stod min längtan. Efter en stunds vandring hörde jag ett nytt fågelläte, som tillkännagaf, att jag närmade mig ett träsk. Det var en af Ölands allmännaste fåglar, rödbenan eller tolken, som han där kallas, hvilken lät höra sig. Snart var jag framme vid ett helt litet träsk, där några par af dessa vackra fåglar voro bosatta. Med sina långa, korallröda ben hängande kommo de, ifrigt skrikande: »tju, tju, tju-tju-tju», flygande emot mig. Med sin hvita buk, sitt fläckiga bröst och sin smärta gestalt är rödbenan en synnerligen täck och behaglig fågel. Vid vattenpussens kant funuos små, med långt gräs beväxta tufvor, och väl doldt mellan gräset fann jag i en af dessa ett af fåglarnes bon med 4 ägg. Bredvid vattenpussen hvilade jag en stund och intog där min af smörgåsar och träskets vatten bestående middag. Snäppor och vipor utöste under tiden i det envisaste skrän sin vrede öfver mig. Ett par svartaVIPOR MED UNGAR.1tärnor, som påtagligen voro ute på upptäcktsfärd, kommo med sin hoppande flykt österifrån. När de voro midt öfver träsket, stannade de med flaxande vingrörelser för att se, hvad vattenpussen månde

innehålla, sänkte sig så ned och doppade näbbarne, antingen för att dricka eller för att fånga något smådjur. Söderifrån hördes tranornas trumpetande, och när jag vände blicken däråt, såg jag några af dessa ståtliga fåglar med utsträckta halsar och hängande ben draga fram helt nära marken. Dagen började närma sig sitt slut, och som jag hade flera timmars väg tillbaka till Borgholm, beslöt jag, att mot östra kusten uppsöka någon bondgård, där jag kunde tillbringa natten. I denna afsikt påskyndade jag mina steg och såg snart ett bördigt landskap mellan täcka löfdungar utbreda sig framför mig. Solen sänkte sig mot det blånande hafvet borta i fjärran och förgyllde med sina sista strålar trädtopparne på den vackra löfskog jag hade på min högra sida. Nya fågelarter uppträdde. En kornsparf sjöng sin gnisslande aftonvisa, luften var uppfylld af lärkornas smekande toner, och stenskvättan på en mur dansade med utbredd stjärt, under det hon sjöng sin enkla drill, en ringdans kring sin maka. Snart var jag nere vid den med täta törnbuskar omkransade löfskogen, och där ljöd en sång mig till mötes, som ögonblickligen kom mig att stanna. Först hörde jag endast en djup ton, men den var tillräcklig för att klargöra, hvilken sångare jag hade framför mig. Det var en näktergal. En stund var han tyst, men så slog han en drill så mjuk, så innerlig, att jag ej endast hörde hans toner, jag kände dem. Den lille gynnaren var dock ej vidare lifvad för att sjunga; han tystnade snart, och då jag ej ville tillbringa natten i det fria, skyndade jag Ur djurens lif. *jfram längs skogens bryn, där jag var nog lycklig att snart påträffa en bondgård. När jag, väpnad med bössa och bärande en stor portör på ryggen, steg in där, blefvo invånarne påtagligen rädda, och en man tycktes i en hast se sig om efter ett vapen. Mannen blef dock snart både lugn och vänlig, och jag fick en väl behöflig sofplats. Medan jag rökte min aftonpipa, inhämtade jag af min värd och hans förhoppningsfulla telningar hvad de visste om traktens djurlif, och utstakade efter deras uppgifter följande dags marschruta. Folket visste hvar få-vittan* fanns, hvar horsgöken gnäggade om kvällarne, och hvar brushanarne höllo sina strider. De beskrefvo dessa lokaler och de olika fåglarne så lifligt och med sådant intresse, att jag, invaggad i de ljusaste förhoppningar om en skön kommande dag, hela natten drömde om svärmar af skrikande fåvittor och stridande brushanar. Den öländske bonden försofver sig ej om sommarmorgnarne. Jag hade tillsagt att blifva väckt i dagningen, och solen var ännu ej uppe, då folket började röra på sig. När jag kom utom den af hus och murar inhägnade gården, som utmärker byggnadssättet där på orten, stod solen som ett stort, gyllene klot ute öfver Östersjön, och snart sände hon sina lifgifvande strålar till det grönskande landskapet omkring gården. Alla fåglar voro redan morgonfriska. Hussvalor svärmade i mängd kring gården och murade flitigt på sina bon under takåsen. Ut och in genom ladugårdens öppna gluggar flögo ladusvalor, och en långstjärtad hane föredrog under sakta flykt och spritande med sin gaffellika stjärt en enkel * Det öländska namnet på myrspofven (Limosa aegocephala).sång midt öfver mitt hufvud. Stararne kommo med bördor af mask till sina i hålkarne på stugans vägg gapande ungar, och dessa fåglar hade här, där de voro så omhuldade, bortlagt all skygghet. Ute från ett bördigt rågfält lät den hos oss rätt sällsynte vakteln höra sitt dubbla slag, men han var ej så flitig som hans granne ängknarren längre bort i rågåkern. För att lyssna till näktergalens sång ställde jag mina steg till den förut besökta löfdungen. På vägen passerades en liten häck af törnbuskar. På den högsta af dessa tronade en törnskathane, och det föreföll mig, som hade han från sin upphöjda plats lyssnat till den långa visa, trädgårdssångaren tätt under honom rullade fram. När jag hade gått ett kort stycke från gården, hörde jag från några buskar en löfsångares: »huit, huit» oupphörligt, liksom af ångest, upprepas. Att fågeln, så godt han förmådde, utslungade sitt hjärtas bittraste känslor mot någon fiende var mig genast klart. Troende det vara en roffågel, smög jag varsamt bakom en stenmur fram mot platsen. Jag hade ej mycket närmat mig däråt, förr än jag såg en mängd småfåglar sälla sig till löfsångaren. Först kom en rödstjärt, och äfven han ropade af vrede: »huit, huit», åtföljdt af en lång rad af knäppningar, under det han med dallrande stjärt hoppade fram och åter mellan stenmuren och buskarne. Så kommo ett par smackande stenskvättor, en sädesärla, en bofink, en lugn gulsparf, och innan jag kom fram till muren, var en hel svärm af fåglar samlad kring de därinnanför stående små buskarne. När jag nu, väntande att få se en hök eller falk, höjde mig öfver muren, blef jag varse en stor, hvitbrokig katt, som helt lugn satt hopkrupen med en fågel i munnen. Bredvid honom ikanten af en tufva såg jag löfsångarens sönderrifna bo med ägg uti. Det blef för mig genast klart, att denne småfåglarnes mordängel tagit löfsångarehonan på boet. Nu satt han där med halföppna ögon, och njöt med sitt varma rof mellan tänderna. Jag reflekterade ej länge. »Njut af steken du, min vän, det är din sista», tänkte jag, och så blef det. Solen höjde sig mer och mer, de gröna fälten utbredde sig friska och saftiga för mina ögon och lärkorna fladdrade och sjöngo

däröfver, liksom jublade de öfver all denna grönska. Lika inbjudande höjde löfträden sina kronor, och fåglarnes sång ljöd mig till mötes från nästan hvarje träd. Än ropade gulbröstade sångaren* från en trädkrona sitt välljudande: »hippolyit», än sjöng en grönfink, än en svarthätta,** än trädgårdssångaren; och bofinkens drill hördes, jämte löfsångarens, från alla håll. Näktergalen lät dock ej höra sig. Kanske ville han ej blanda sina toner med alla dessa dagens sångares, utan vänta till aftonen, då hans melodier mer ostörda kunde göra sig gällande. Länge uppehöll jag mig ej i skogen, några träsk norrut voro mitt mål. Ett stycke framåt följde jag den präktiga landsväg, som går längs östra kusten, och gick därunder förbi en mängd längs vägen byggda gårdar. Svalor, gråsparfvar och starar svärmade där om hvarandra. På en stenmur satt en flock råkor, och andra sökte sig föda tillsammans med kråkor i en hage. Ett par skator sågos här och där, vipor promenerade helt orädda bredvid vägen, och jag var äfven i tillfälle observera, att dessa senare, * Äfven kallad bastardnäktergal (Hippolais hippolais). ** Svarthufvade sångaren (Sylvia atricapilla).medan de hvila, så godt som alltid stå på ett ben. Jag iakttog dem länge, men såg ingen af dem samtidigt stödja på båda fötterna, när de stodo stilla. Från hafsstranden hördes strandskatans skarpa skrik, och liksom med en hälsning från hafvet kommo fiskmåsar och brunhufvade skrattmåsar flygande därifrån, gjorde en sväng inåt land, men återvände snart till kusten. Vid Lerkaka gård lämnade jag vägen, gick först i nordvästlig riktning genom små löfdungar, öfver beteshagar och fält. Efter en stund hörde jag en storspofs skarpa hvissling norr ifrån och styrde färden däråt. Spof-ven tystnade emellertid, och hur jag gick, träffade jag ej på hvarken denne eller någon för honom tjänlig mark. Tiden gick och förmiddagen var snart förbi utan att jag funnit de för mig beskrifna sumpmarkerna. Jag började bli trött och hungrig och gick därför fram till en gård, där jag både fick mat och en stunds hvila. Man berättade mig nu, att jag gått förbi ett mindre träsk, men att mellan mig och Borgholm funnes många sådana, där fåvittor, och andra fåglar voro talrika. Efter en stunds hvila fortsattes färden, och det lyckades mig finna en mellan små löfdungar belägen, rätt stor sumpmark. På tolkarnes skrik hörde jag redan på afstånd, att jag gått rätt och såg snart framför mig en med starrgräs beväxt, sumpig äng. När jag steg ut på densamma, såg jag tvenne fåglar med mycket långa, raka näbbar och likaledes mycket långa ben lyfta ute på ängen och komma flygande emot mig. Deras läte var ett långdraget hvisslande eller jamande: »viiii», som liknade vipans, men var entonigt. Detta var öländarnes »fåvitta» (Limosa aegocephala). När jag gick ut på ängen, blefvo fåglarne mycketnärgångna, och hanen, som var lätt att skilja från honan på sin mindre storlek, kom, illa jämrande sig, alldeles inpå mig. Honan betedde sig på samma sätt, men var ej fullt så närgången. När jag kom längre ut på ängen, kommo fler fåvittor och slutligen flögo flera par skrikande omkring mig.

Det är sorgligt säga, att denna trefliga vadare, som nu mera hos oss knappt torde finnas mer än på Öland,På Gotland har han förr varit allmän, men är, numera, i det närmaste utrotad. till följd af jägares blodtörst går sin undergång till mötes. När jägaren nalkas fåvittans ungar, flyger hon, af ängslan för sina små, tätt öfver honom och blir skoningslöst nedskjuten utan annat ändamål än att rikta antalet af ett så godt som värdelöst villebråd. Om det endast vore barn, som gjorde sig skyldiga till sådana skott, kunde det ursäktas, men hundradetals fåglar föllo årligen för gamla jägare under den tid man jagade änder i början af Juli månad.

Längre ute i träsket, där detta blef djupare, lyfte skrikande enkelbäckasiner, och i en vattenpuss hade ett par af den lille örondoppingen mellan starrgrässtrån fäst sitt flytande bo. "Vid min ankomst lämnade den ena doppingen boet; hans maka, som kom utsimmande ur det höga, i vattnet växande gräset, dök ned, men visade sig snart åter vid sin makes sida. Oroliga för sina ägg summo de båda fåglarne ängsligt fram och åter, flögo så upp, gjorde en sväng omkring mig och slogo åter ned i vattenpussen.

Följd till träskets kant af skrikande fåvittor, tolkar, vipor och nätta gulärlor, vadade jag däröfver och styrde sedan färden direkt till Borgholm.

*

Något om våra flädermöss.

När solen de ljumma sommaraftnarne sänkt sig under horisonten, när natten bredt sin mörka skugga öfver våra ängder, och dagens djur sökt sina hviloplatser, då komma de fram dessa små, bevingade varelser. Hvem har icke sett dessa nätta djur i skymningens dunkel öfver trädens kronor svänga om bland myggor och nattfjärilar. liksom till dans flaxa de hit och dit kring hus och murar, eller fladdra tätt öfver våra små dammars och sjöars blanka vattenytor. Detta torde vara den enda bekantskap de flesta människor ha gjort med flädermössen, och mången ser i dem en hemlighetsfull, otäck varelse, som ej vid dagens ljus vågar visa sig för människans blickar. Den som ej känner flädermössen, anar ej, att de äro täcka små däggdjur, som naturen lyckliggjort med vingar och flygförmåga.

Den stora grupp af flygande däggdjur, till hvilken flädermössen höra, är utbredd öfver hela jorden med undantag af de kallaste länderna och representeras af många släkten samt säkert mer än 400 arter. I de tropiska— 104 — derna förekomma de talrikast, och där finnas de s. k. flygande hundarne, bland hvilka en del arter äro stora som en mindre katt. Jag vill ej trötta läsaren med någon längre beskrifning af dessa egendomliga djurs byggnad. Endast det kan förtjäna nämnas, att främre extremiteterna äro förändrade till vingar på så sätt, att de fyra tårna, som äro mycket förlängda, tjäna till fäste för flyghuden, hvilken, när vingarne äro utslagna, är spänd mellan dem, bakre extremiteterna och svansen. De kunna endast krypande röra sig på marken, men många klättra rätt bra i träden, därvid begagnande sig af den på främre foten fria, med en stark, hvass klo beväpnade tummen, och de med hvassa, starkt krökta klor försedda bakfötterna. När de hvila, hänga de sig fast med bakfötternas klon I det de som en fäll svepa den stora flyghuden omkring sig och stundom därmed äfven täcka sitt hufvud, hvila de så med hufvudet nedåt. De långörade arterna synes vara särdeles rädda om sina stora öron. När de hänga sig till hvila, taga de med tummen ett öra i sänder, böja det ned och vika in det ett under hvardera vingen. I denna ställning få de häraf ett betydligt föräudradt utseende, i det endast de små, spetsiga öronlocken, som framför öronöppningen stå som skydd i det stora ytterörat, träda fram och te sig som verkliga öron. Flädermössens viktigaste sinne är utan tvifvel hörseln, och att denna är väl utbildad, ser man genast på deras öron. Mycket tyder på, att det under deras jagtfärder hufvudsakligast är hörseln, som vägleder dem. På surrandet af en myggas vingar höra de hvar hon är, flyga därefter och fånga henne. Ögonen åter äro små, och synen tycks vara klen. Sålunda pläga i fångenskap hållna flädermöss ej observeraen med en pincett åt dem räckt fluga, så länge denna är stilla, men så snart hon börjar surra med vingarne, flyga de vanligen fram efter henne. Att luktsinnet är föga utbildadt, synes äfven sannolikt. Alla våra flädermöss lefva uteslutande af insekter. I varmare länder åter finnas både fruktätande flädermöss och sådana, som suga blod ur lefvande djur (vampyrerna). Flädermössen anses lefva i monogami. Hos oss para de sig under sommarens första varma veckor och föda vanligen i Juli månad i regel endast en unge. Honan har på bröstet tvenne spenar, af hvilka endast en synes begagnas. Vid denna suger ungen sig så fast, att han t. o. m. under sin moders utflykter hänger kvar vid hennes bröst, därunder fasthållande sig med sina hvassa klor. Det faller af sig själft, att våra flädermöss, som föra ett sådant lif, ej skulle kunna lifnära sig under de nordiska långa och stränga vintrarne. Därför sofva de bort vintern. När hösten kommer med de första kalla nätterna gå flädermössen i vintersömn och sofva så tills sommarvärmen åter väcker dem till lif. Stundom når dem värmen för tidigt, så att de, kanske på sin första vårutfärd, öfverraskas af en kylig vind. De blifva då ej så sällan, innan de nå sitt hem, stelfrusna, och man finner dem döda utanför det ställe, där de sofvit bort den långa vintern. Under denna flädermössens dvala (hibernation) aftager hjärtverksamheten så betydligt, och temperaturen sänkes så, att djuren knappt kännas varma, och hjärtats slag äro omärkbara, när man tar dem i handen. Vanligen bo flädermössen i kolonier och hänga under vintersömnen knippvis på hvarandra. Stundom har jag sålunda funnit ett tjugutal hängande i en hög likt svärmande bin, alla med hufvudet nedåt. Detta utan tvifvelför att så godt sig göra låter hålla värmen. Af långörade flädermusen har jag alltid under vintersömnen funnit könen skilda åt. Hanarne få ej tillträde till honornas sängkammare. Först när sommaren kommer taga de en kort tid emot besök af sina makar, men skilja sig snart åter från dem. Könen lefva så för sig medan ungarne födas och äro små. Först på eftersommaren finner man dem vanligen under en tid åter tillsammans. De skilda arterna föra i många fall rätt olika lefnadssätt. De flesta bo i skogarne, ha sina bon i ihåliga träd och jaga insekter kring trädens kronor. Andra arter föredraga bergklyftor och grottor, och åter andra gamla murar och förfallna

byggnader. Långörade flädermusen (Plecotus auritus) finner man ofta bosatt på kyrkovindar eller i torn. Hon skiljes lätt på sina mycket långa öron, hvilka hon under flykten med fina muskeltrådar, som gå genom öronens yttre kant, drar ihop på ett egendomligt sätt, så att öronen böjas utåt. Härpå kan man under flykten skilja henne från de andra vanligare arterna. En bland de allmännaste arterna är Daubentoniska flädermusen (Vespertilio daiibentonii), och det är denna man under ljumma och lugna sommaraftnar ser fladdra tätt efter vattenytan öfver dammar eller andra vatten. Där träffar man visserligen äfven Dvärgflädermusen (Vesperugo pipistrellus) och den mycket allmänna nordiska flädermusen (Vesperugo borealis), men dessa flyga alltid uppe i luften på 8 — 10 meters höjd. Sistnämnda art torde ha den vidsträcktaste utbredningen, och hon finnes från Skåne upp till Lappland, uppehållande sig mest i skogarne. Vi äga i Sverige 12 arter flädermöss, af hvilka dock flera äro sällsynta och några endast funna i landets sydligaste delar. Den största af dem alla, Stora flädermusen(Vesperugo noctula) är allmän i Skåne, blir fåtalig norr därom och är mycket sällsynt i mellersta Sverige. Hon är dock funnen både i Östergötland, Södermanland och Uppland. Det skulle bli alltför vidlyftigt att här behandla alla de olika arterna, så mycket mer, som de i sitt lefnadssätt i mycket torde öfverensstämma med hvarandra. Jag vill därför öfvergå till en i naturen gjord iakttagelse, under förhoppning att därmed i någon mån kunna belysa, hur en flädermusart i hvardagslifvet har det. Då jag en vacker sommarafton för många år sedan vandrade omkring i en af Smålands många barrskogar, hörde jag plötsligt det lätt igenkänliga lätet af en flädermus. Jag lyssnade och hörde åter ljudet, som kom från en gammal murken trädstubbe. Med örat intill stubben stod jag nu en stund och hörde tydligt, att en koloni flädermöss där var bosatt. Rasslande och skrikande mot hvarandra hördes de små djuren krypa upp och ned. Det mörknade mer och mer, och plötsligt såg jag ett af djuren flyga ut från stubben. Strax därefter kom den ena flädermusen efter den andra, och alla fladdrade de bort mellan träden. Som jag gärna önskade bemäktiga mig en af dem, laddade jag min bössa med ett fint skott, och då ett af djuren kom flygande mellan trädtopparne, fällde jag det. Det lilla djuret fick en vinge bräckt och föll gnisslande till marken. Då jag fick upp det i min hand, såg det helt underligt ut, och jag upptäckte vid närmare undersökning, att det var en hona, som hade en helt liten nnge vid sitt bröst. Fastsugen vid en af spenarne satt den lilla ungen fast tryckt till sin moders bröst, och han omslöt henne och höll sig så fast med sina klor, att det var svårt att få honom loss. Den långa spenen tycktesräcka ända ned i hans mage. Jag kände mig helt beklämd öfver att under sådana förhållanden ha skjutit det lilla djuret, och afstod från att döda flera. Efter att ha tillbringat natten i en närbelägen stuga besökte jag följande morgon den gamla stubben, hvilken lätt nog var sönderbruten, så att jag vid dagens ljus fick en inblick i djurens bostad. Det var en koloni på några och tjugu individer, hvilka alla hängde i en hop. Med bakfötternas hvassa klor höllo sig några fast på trädstammens inre ägg. På dessa flädermöss hade de andra klängt sig fast och hängde nu, som sagdt är, likt en hög svärmande bin. Alla hade hufvudet nedåt och sina långa öron invikna under vingarne. Hela kolonien bestod af honor, af hvilka många hade ungar hängande vid bröstet. De voro påtagligen mycket rädda om sina ungar, gapade och skreko mot mig, när jag vidrörde dem, och slöto vingarne tätt som en slöja omkring ungen. När jag bröt sönder stubben, så att solens strålar trängde in till de ljusskygga djuren, flögo somliga ut och försvunno bland träden, de öfriga kröpo omkring och försökte dölja sig bland ihåligheterna i trädstammens inre. Några hängde sig åter till ro, när jag orörlig stod stilla och betraktade dem. Andra iakttagelser ha visat, som i föregående är nämndt, att honorna af åtminstone denna flädermusart skilja sig från hanarne så snart parningen är öfver, och lefva för sig tills ungarne blifvit fullväxta. Då tyckas de åter under en kort tid mottaga besök af sina hanar, men när vintern kommer, skiljas de åter, och under vintersömnen finner man alltid könen skilda åt. Man träffar dock stundom kolonier af hanar helt nära honorna. Sålunda har jag på en kyrkovind funnit hanarne hänga i ett hörn och honorna i ett annat.Det är gifvet, att sådana små, föga kända, mystiska varelser som flädermössen i forna dagar tillskrefvos åtskillig trollkraft. Så trodde man allmänt i Sverige, att trollpackorna redde sina trolldrycker af dessa djurs blod. I Västergötland äro ännu i dag sagor gängse om hur mången ungersven genom denna trolldryck fick sitt hjärta fängsladt och såg den kvinna, som gifvit honom drycken, i förskönad dager. Äfven trodde gamla jägare, att deras bössa skulle blifva ofelbar, om man i pipan dröp blod af ett sådant djur.

*

Nattskärran.

Vid första ögonkastet på en nattskärra ser man genast, att hon är .en äkta nattfågel. I likhet med så många andra både högre och lägre nattdjur bär hon en dunkel dräkt, som synes vara ett mönster af mossbeklädda stenar och stubbar. För att skydda sina barn har naturen ofta gifvit dem en dräkt, som liknar den mark, hvarpå de lefva. Nattskärfan har fått en sådan klädnad, på det hennes fiender roffåglarne skola ha svårt för att upptäcka henne, och hon synes sjelf vara medveten härom. Hon hvilar nämligen under dagen nästan alltid på sådana grenar eller andra föremål, som likna hennes färg, och för att dölja sig sätter hon sig nästan aldrig tvärs öfver en trädgren, i hvilken ställning hon lättare skulle synas, utan hon lägger sig längs med grenen, med hvilken hon då till teckning och färg fullkomligt sammansmälter.

Med nattskärran öfverensstämmande dräkt återfinna vi, som sagdt är, ofta hos andra nattdjur, särskildt hos nattfjärilar, hos hvilka vanligen de delar af djuret, somsynas när det sitter, äro till färgen mycket lika de föremål, hvarpå fjärilarne pläga hvila. Sålunda äro bakvingarne hos många fjärilar bjärt färgade, så att djuren under flygten lysa i brokiga färger. Så snart de sätta sig, döljas de brokiga bakvingarue under de främre, och fjärilen liknar i hög grad den trädstam eller sten, hvarpå han slagit sig ned. I likhet med andra nattfåglar för nattskärran ett tyst och obemärkt lif. Om dagen ser man henne endast undantagsvis. Upptäcker man henne då på hviloplatsen, skall man, som jag redan sagt, finna henne liggande längs en gröfre trädgren, på en sten eller på marken, och hon är då, för oss, som betrakta henne från sidan, tämligen lätt att se. För roffåglarnes blickar, ofvanifrån, är hon helt säkert vida svårare att upptäcka. Hon ligger där med tillslutna ögon tryckt mot sin gren, men hennes sömn är lätt, hennes hörsel fin, och när vi nalkas, märker hon det långt innan vi se henne. Ju närmare vi gå henne, ju mer öppnar hon sina ögon, och när dessa slutligen äro helt öppna, flyger hon lätt och ljudlöst bort för att snart åter sätta sig till hvila. När natten inbryter vaknar nattskärran till lif. Hanen, som skiljer sig från honan genom en stor, rund, hvit fläck på vingpennorna och en dylik på yttre stjärtpennorna, utför då riktiga flygkonstgrepp för att tjusa sin hona. Fram och åter svänger han omkring henne, höjer sig öfver henne, böjer vingarne starkt uppåt och faller som en fallskärm ned öfver den sten e. d., på hvilken hon sitter, hvarvid båda två, hvarje gång han närmar sig henne, låta höra ett svagt smackande läte. Slutligen sätter han sig på en gren, böjer hufvudet uppåt, blåser upp struppartiet, så att dess fjädrar stå rakt ut, och låter sin underliga kärlekssång ljuda vidt omkring. Denna sång,som upprepas i långa rader, liknar påfallande det ljud, som åstadskommes af en surrande spinnrock. Ofta ser man båda makarne flyga fram och åter, honan mer lugnt, hanen fladdrande omkring henne och beteende sig på samma sätt, som jag redan beskrifvit. Ofta företar nattskärran jagtfärder ut öfver öppna platser, hyggen, åkerfält och landsvägar. Hon jagar här insekter med stor färdighet och fångar dessa troligen alltid under flygten. Hennes ytterst svaga näbb och stora gap, som öppnar sig bort under ögonen, tyda på, att hon skulle lifnära sig med mjuka insekter. Hon har nämligen ej, som de flesta andra fåglar, förmåga att med näbb eller klor stycka sitt byte. Så är dock ej fallet. Knappast någon flygande insekt är säker för henne. Med vidöppet näbb störtar hon in i myggsvärmarne, och dessa små djur fastna i hennes klibbiga gap. Stora nattfjärilar slukar hon lika lätt som ollonborrar och tordyflar. Underbart är, att dessa senare hårda och starka insekter ej alltid rifva sönder och skada hennes matstrupe. Jag har vid flera tillfällen skjutit nattskärror, som i sin matstrupe haft sprattlande tordyflar, hvilka lefvat rätt länge efter det fågeln blifvid dödad. Att nattskärran någon gång dukar under för dessa starka skalbaggar, har jag dock tydliga exempel på. Sålunda fann jag en gång på en gångstig i kronoparken Åsen vid Upsala en döende nattskärra, som på stigen släpades fram af en stor, stark skalbagge, ett präktigt exemplar af Monochamus sartar. Vid närmare undersökning visade det sig, att fågeln hade slukat skalbaggen, och att denne rifvit sönder nattskärrans matstrupe och hud samt krupit ut på sidan af halsen. Insektens ena bakfot hade intrasslat sig i en muskeltråd vid fågelns strupe, som under skalbaggens ansträngning att komma loss blifvit omsnodd, och nu varNATTSKÄRRA MED UNGAR.alldeles torr. På ett ohyggligt sätt släpade den förvånande starka insekten den döende fågeln efter sig i den från dennes blottade strupe utlöpande muskeltråden. I regeln skall man finna, att de fåglar, som lägga sina ägg öppet, utan skydd, ha mörkt tecknade ägg, som mer eller

mindre likna marken, på hvilken de ligga. Man förvånas därför öfver att se nattskärran lägga sina ljusa, väl i ögonen fallande ägg alldeles öppet. Hon kan dock göra detta, därför att hon ej behöfver lämna äggen, åtmistone ej om dagen. Fåglar, som lägga många ägg, börja vanligen ej rufningen, förr än antalet är fulllagdt. Ungarne skulle i annat fall födas vid helt olika tider. Nattskärran lägger sina 2 ägg med endast en dags mellantid, och rufningen kan till följd däraf börja, så snart första ägget är lagdt. Ett märkligt förhållande med nattskärran är, att hennes ungar vid födelsen ha ett helt annat utseende än hennes närmaste släktingars. Man för henne vanligen i systemet närmast tornsvalorna, hvilka hon äfven i mycket liknar, hvarför man kunde vänta, att hennes ungar, i likhet med dessas, skulle födas redlösa, nakna och blinda. Så är dock ej fallet. Nattskärrans ungar likna vid födelsen mest tärnungar. De bära en lång, fin dundräkt, ha öppna ögon och kunna snart både gå och springa vida bättre än föräldrarne själfva. När jag en gång på Böda kronopark å Norra Öland kom vandrande längs en gångstig, såg jag plötsligt tvenne nattskärror framför mig på stigen. Båda lågo de bredvid hvarandra med utpurrade fjädrar och hängande vingar. De förblefvo så orörliga, tryckta mot jorden, tills jag var dem helt nära. Då på en gång flaxade de upp med släpande flygt, som voro de oförmögna att flyga riktigt. I detsamma såg jag två små ungar, som sprungo åt hvar Ur djurens lif. 3sitt håll in åt skogen. Den ene ungen försvann genast för mig, men den andre följde jag och såg honom trycka sig vid en stubbe. När jag tog honom i handen, kommo båda hans föräldrar flaxande omkring mig.

Den infångade ungen syntes vara omkring en vecka gammal. Han bar ren dundräkt, men i vingarne och på ryggen började blodpännor framtränga. När jag åter släppte den lille ungen på marken, förvånade det mig i hög grad att se honom springa på jämförelsevis höga ben, och han liknade därunder påfallande en tärnunge. Denna ungens förmåga att kunna röra sig på marken är rent af underbar, då den gamla nattskärran med sina ytterst korta ben och små fötter knappt kan gå. En till flygt oförmögen nattskärra försöker ej ens att med fötternas hjälp röra sig på marken; hon hoppar undan, flaxande med vingarne, om man förföljer henne.

Vi se således häraf, att nattskärrans ungar, innan deras vingar utvuxit, kunna löpa omkring och på så sätt söka sin räddning undan förföljare. När de fått sina vingar färdiga, behöfva de ej mer springa; benen och deras muskulatur afstanna i utveckling, den senare kanske till och med försvagas, då den ej vidare användes. Hos tärnorna finner man något liknande. De kunna som ungar röra sig rätt bra på marken men använda ej sina fötter därtill, sedan vingarne blifvit utbildade, hvilket äfven gör, att benens muskler hos ungarne äro mer utbildade än hos äldre fåglar.

*

Ur Hornugglans lif.

Under den tid på 1860-talet, då stora sumpiga mader ännu omgåfvo Hornborgasjön i Västergötland, höjde sig här och där ute på dessa några små med skog beväxta kullar. De flesta af dessa kullar voro beväxta med ekar och andra löfträd, men en, den största af dem, var beväxt med barrträd, som bildade en tämligen stor skogsdunge. Denna dunge, som kallades Spalm, var belägen helt nära Stenums by. , Förbi dungens södra udde flöt Hornborgaån, som hvarje vår flödade öfver sina bräddar och inneslöt Spalm, hvilken då tedde sig som en ö. På dessa stora mader var under islossningen om våren ett rikt fagellif rådande, och dit styrde jag ofta denna årstid mina steg för att skjuta vildgäss. I Stenums by sof jag om nätterna, och i Spalm tillbringade jag dagarne från tidiga morgonstunden, då gässen flögo upp för att beta, till mörkningen, då de återvände till sina nattställen ute, på isen i Hornborgasjön.En vacker dag i början af april månad hade bud kommit från Stenum, att gässen voro komna, och jag knogade af med bössan på ryggen ut genom skogarne till min kära jagtmark vid Hornborgasjöns strand. Vid själfva sjön voro gässen ännu oåtkomliga, då denna låg frusen, och de höllo till långt ute på den osäkra isen. Jag hade sålunda ej annat att göra än att slå mig ned i Spalm och där afvakta de fram och åter

sträckande gåsflockarne. Skogsdungens södra udde slutade med en kulle, på hvilken höga björkar växte, öfver hvilkas toppar gåsflockarne plägade flyga. Uppkrupen på en hög sten, från hvilken jag på afstånd kunde se de annalkande gässen, satt jag där timme efter timme. Det var en lugn och vacker afton, trasten sjöng uppe i skogen, vipor och storspofvar läto då och då höra sig ute från maden, och stararne samlade sig i små flockar i björktopparne öfver mig. Lärkorna drillade, och trädlärkans egendomliga sång hördes dämpad borta från Trestenaskogen. Det mörknade mer och mer, några gåsflockar sträckte ned mot sjön men kommo mig ej nära. I mörkningen såg jag då en uggla med sin ljudlösa flygt komma inifrån skogen samt styra kosan ut åt den öfversvämmade maden, och några minuter senare kom en till flygande samma väg. Det var hornugglor, och jag förstod, att de hade nedslagit sina bopålar i Spalm och där ämnade häcka. Då det snart blef mörkt, vandrade jag upp till Stenum för att hos en bekant bonde tillbringa natten. När solen följande morgon höjde sig öfver Billingens skogstoppar, stod jag åter på min sten. Allt var lif och fröjd omkring mig. Trastarne inne i skogen skreko i kapp med stararne uppe i björktopparne, snöska-tor flögo skrikande omkring mig, och högt uppe i rymden bräkte redan horsgöken. Gåsflockarne kommo äfven nu på väg upp åt fälten; de gingo än på ena, än på andra sidan om mig, men inom skotthåll kommo de inte, hur väl jag än vid åsynen af dem gömde mig bredvid stenen. När gässen hade sträckt förbi, blef tiden mig långsam på stenen, och som det rika fågellifvet uppe i skogsdungen lockade, gick jag dit. Dufvorna kuttrade därinne, bofinken drillade, och gulsparfven sjöng från en grantopp sin enkla, behagliga strof, under det grönfinkens kväkande läte hördes från flera håll. Som jag så gick, kom jag att tänka på mina hornugglor. De måste sitta någonstädes härinne. Smygande helt tyst fram, gick jag från träd till träd för att söka dem, och efter att ha letat rätt länge såg jag hvita fläckar på några torra grenar under en tall, ett tydligt tecken att en roffågel där hållit till. Jag spejade upp i tallen, och, ganska riktigt, där på en gren satt en af mina ugglor smal och rak som en pinne, med örontofsarne rakt i vädret. En liten stund betraktade jag den vackra fågeln, och så gick jag därifrån för att ej skrämma honom. Nu började jag leta efter den andra ugglan. Därunder såg jag tvenne andra träd, under hvilka de kringstänkta hvita exkrementen utvisade, att ugglorna plägade hålla till äfven där, men den andra ugglan kunde jag ej finna. Jag såg flera gamla kråkbon, och sparkade på trädstammarne i förhoppning att finna ugglornas bo. Detta lyckades mig äfven slutligen. I en gran syntes ett kråkbo, och då jag slog på granstammen, flög ganska riktigt ugglan af boet. Glad öfver fyndet steg jag upp till boet och fann däri ett ägg. Då jag af erfarenhet visste, att denna uggla lägger ända till sju ägg, lät jag detta ligga under förhoppning om att få en hel kull.Mot kvällen stod jag åter på min sten, och i mörkningen kom äfven nu först den ena ugglan och så den andra, flygande samma väg som föregående afton ut öfver fältet. Följande dag på förmiddagen gick jag åter för att helsa på mina ugglor. Jag kröp bakom stenar och buskar fram mot det träd, där ugglehanen föregående dag hade sin hviloplats. Mitt hopp var att få se, hur fågeln såg ut, innan han upptäckt mig. Genom grenarne af ett yfvigt träd kunde jag undersöka tallen, och där satt min uggla äfven i dag på samma gren som förra gången. Att hon redan sett eller hört mig, bevisades däraf att hon riktade blicken mot mig. Hon var nu ej så smal, som när jag såg henne föregående dag, och ögonen voro ej fullt öppna. Jag betraktade henne en stund, hon satt absolut orörlig, och då jag steg fram och visade mig öppet, gjorde hon sig genast smalare, örontofsarne blefvo rakare och flyttades tätare ihop. Jag gick sakta mot trädet; ju närmare jag kom, ju smalare blef ugglan och ju mer öppnade hon sina ögon. När jag kom alldeles nära trädet, hade hon helt öppnat sina ögon, gjort sig så smal som möjligt, och i detsamma kastade hon sig ljudlöst ned från grenen och flög bort mellan träden. Jag gick nu till boet och vidrörde trädet, livarvid honan flög därifrån. Jag klättrade upp och fann äfven denna gång endast ett ägg. Fem dagar senare kom jag åter till Spalm, dels för att skjuta gäss och dels för att taga uggleäggen. Jag hade hoppats, att kullen nu skulle vara fulltalig. Ugglehanen fann jag sittande i ett af de träd, där jag förut på exkrementen upptäckt, att ugglorna brukade hålla till. I boet rufvade honan, men ännu fanns där endast 3 ägg. På aftonen flög endast en af ugglorna ut på jagt, ochdenna flög då samma väg som föregående gånger, troligen till någon rik jagtmark ute på fältet. Dessa ugglor flögo under sina jagtfärder ej så lågt som jordugglan. På en höjd af c:a 6—8 meter öfver marken sväfvade de helt sakta fram. I tanke att snart återkomma till platsen, lät jag äfven nu äggen ligga kvar. En resa åt annat håll hindrade mig emellertid under en hel månad att besöka uggleboet, och när jag en dag i början af maj begaf mig dit, fann jag däri 6 ungar och ett ägg, som höll på att kläckas. De gamla fåglarne sutto båda vid boet, men flögo därifrån vid min ankomst och visade sig ej mer. Ungarne voro af så olika

storlek, att den störste var ungefär halfväxt, den minste nästan nyfödd och de öfriga utgjorde en serie af olika storlekar mellan den störste och den minste. Af hvad jag nu hade iakttagit, framgick påtagligen, att hornugglan endast lägger ett ägg hvar annan dag. Det fordrades således 14 dagar för att lägga 7 ägg, och som ugglan började rufningen, så snart första ägget var lagdt, måste ungen ur detta födas 14 dagar, förr än det sistlagda ägget kläcktes. Hornugglan reder sitt bo mycket tidigt om våren, medan starka frostnätter ännu äro vanliga. Som roffåglarnes ägg äro ömtåliga för köld, och denna uggla lägger sina i öppet bo, måste hon skydda dem genom att genast börja rufningen. Därigenom att äggen, som sagdt är, läggas med så lång mellantid, blir häraf ungarnes olika storlek en naturlig följd. De sistfödda små ungarne blifva stundom ihjältrampade af sina större, klumpiga syskon, och när ungarnes antal är så stort som sju, blir det stundom de förstföddes lott att helt omedvetet värma de små, och möjligen äfven att genom sin värme befordra de sistlagda äggen till kläckning.Modern slutar nämligen att värma ungarne, när de förstfödde hunnit växa till. På boets kant låg en hel rad af dödade åkersorkar. På de flesta af dem var hufvudet krossadt, men för öfrigt voro de alldeles hela och så friska, att de påtagligen alla tagits föregående natt. Lämningar efter några andra, till större delen uppätna sorkar af samma art, funnos äfven i boet, men ej en fjäder tydde på att ugglorna fångat fåglar. På aftonen samma dag gick jag i mörkningen åter till boet, under förhoppning att möjligen få se ugglorna komma med mat till ungarne. De gamla fåglarne voro äfven nu hemma, men flögo vid min ankomst därifrån. På en hög sten helt nära granen, uti hvilken boet var beläget, slog jag mig ned, afvaktande hvad som skulle komma. Aftonen var tjusande. Rundt omkring mig var marken fläckvis blå af sippor, och hvitsippornas späda knoppar lyste här och där på tufvorna. Solen var ännu ej nere, men dess strålar nådde mig ej i skogens dunkel. Endast granarnes friska, gröna toppar voro upplysta, och omkring dem dansade myggorna sin kärleksdans. På en grantopp helt nära mig satt en rödhake och sjöng en visa så vacker, att själfva trasten, som ej långt därifrån hade intagit en liknande upphöjd plats, tycktes af ren förvåning öfver den lilla rödhakens sköna konst emellanåt tystna för att lyssna till hans toner. Det mörknade mer och mer, horsgöken började surra uppe mot skyn, och ett par gräsänder drogo kväkande fram öfver skogen. Grodorna skreko rundt omkring i träsken, och borta från Tresteua mader hördes tranorna trumpeta, ett tecken till att de blifvit störda i sin ro, troligen af någon fiskare, som efter slutadt arbete stakade sin farkost mot hemmet.Det blef mer och mer mörkt, men inga ugglor syntes. Plötsligt hördes en långdragen, jämrande hvissling uppe från boet. Det var en af ungarne, som blef otålig och ropade efter föda. Lätet från boet upprepades oupphörligt, än starkare, än svagare, men ingen uggla syntes. Det blef alldeles nedmörkt, och jag beslöt att gå hem, då jag i hvarje fall ej i mörkret kunde göra några iakttagelser. Ungarne i boet hade tystnat, och jag trodde, att de ledsnat på sitt ideliga skrik. Då jag reste mig och gick, såg jag emellertid till min öfverraskning, en af ugglorna sväfva ifrån boet. Hon hade således kommit dit, ehuru jag ej kunnat varseblifva henne, troligen vid ett tillfälle, då jag haft ögonen riktade åt annat håll. I tidiga morgonstunden följande dag gaf jag mig, i sällskap med en yngling som roddare, af ut på sjön. Efter att under förmiddagen ha flackat omkring bland sothöns och doppingar ute i Hornborgasjöns stora vassar, kom jag på eftermiddagen roende i ån upp till Spalm och gick åter till mitt ugglebo, hvilket började intressera mig mer och mer. Båda ugglorna befunno sig äfven nu vid boet, men flögo vid vår ankomst därifrån. Som jag stod där och funderade på hvad som var att göra, föll det mig in att dölja mig vid boet och låta ynglingen gå omkring i skogsdungen för att söka skrämma ugglorna till mig. Att dessa sutto helt nära i träden, visste jag af erfarenhet, och det var sannolikt, att de skulle återvända till boet, om de blefvo skrämda från sina för tillfället intagna hviloplatser. Med några grangrenar till hjälp inredde jag mig alltså en koja mellan grenarne på en yfvig gran, därifrån jag hade fri utsigt åt boet till. Ynglingen, som ofta varit mig följaktig, var väl dresserad, och sedan jag sagthonom ungefär, hvar han skulle söka ugglorna, fick han gå med tillsägelse att ropa åt mig, om han fick se någon af dem flyga åt mig till. Fortare än jag hade väntat, lyckades det den raske gossen att finna en af fåglarne, som dock slagit till rätt långt från boet. Många minuter hade jag sålunda ej setat i min koja, förr än jag hörde gossen ropa: »Nu kommer hon». Nästan i detsamma kom ugglan ljudlöst sväfvande fram mellan träden och slog till i en liten tall helt nära mig och den gran, i hvilken boet var beläget. Jag hade den turen, att hon satte sig alldeles öppet för mig, så att jag kunde se hvarje hennes min. Först satt hon ett ögonblick rak som ett ljus och rätt smal, men snart rörde hon på sig, yfvade ut sina fjädrar och flyttade sig längre in på grenen. Så satt hon rätt länge, var tämligen yfvig och höll örontofsarne bakåtriktade. Då jag just ville studera det egendomliga utseende

jag förut ofta sett hornugglan få, när man nalkas henne, hade jag tillsagt min medhjälpare att bakom mig, helt sakta och då och då hvisslande, närma sig platsen, sedan han sett ugglorna eller någon af dem flyga till boet. Han dröjde emellertid länge, och jag, som satt obekvämt och ej tordes röra en lem, väntade ifrigt att få höra honom. Slutligen hörde jag honom hvissla tämligen långt bakom mig. Han upprepade då och då sin hvissling, och allt som han kom närmare, gjorde ugglan sig smalare och reste sina örontofsar. När ynglingens steg började höras, sänkte hon sina vingar mer och mer samt böjde dem framåt, som ville hon med dem dölja sin ljusa buk. Hon blef allt smalare, örontofsarne stodo rakt i vädret, de stora öronlocken fingo ett annat utseende, som jag ej vågar söka beskrifva, och fågeln såg så komisk ut, som skulle han gjort sig löjlig på den annalkandes bekostnad. Slutligen sänkte hon vingarne rakt ned, böjde dem framåt samt förde dem därefter snedt nedåt, så att de nästan täckte hennes buk. I denna ställning såg hon så lång och smal ut, att jag förvånades däröfver. Hon vred sig helt sakta, så att hon alltid vände buken mot den annalkande, och det var tydligt, att hon med sina mörkare vingar trodde sig kunna dölja sin kropp. Slutligen, när ynglingen var helt nära, flög hon plötsligt bort. Jag har aldrig sett hornugglan förvrida sitt utseende i så hög grad annat än vid boet. I fångenskap gör hon det ej, och när hon anträffas annorstädes än vid boet, gör hon sig endast smal och riktar örontofsarne rakt i vädret. Äfven jordugglan har en märklig förmåga att förändra sitt utseende. Då jag en gång under fågeljagt hvilade på en tufva, stötte min hund upp en jorduggla. Denna satte sig på en gärdesgård helt nära mig, och som jag af en händelse hade yfviga enbuskar till skydd, observerade hon mig ej. När hunden kom springande fram till ugglan, förvred hon på ett högst egendomligt sätt sitt utseende. Hon drog upp sina stora öronlock, så att hufvudet nedtill blef helt smalt, medan fjädrarne horn-likt stodo upp på hennes hufvud och gåfvo henne ett kattlikt utseende. Det föreföll mig, som ville hon förhunden dölja sitt verkliga utseende och göra sig oigenkänlig. Jag hade nu ej längre anledning att kvarstanna i min koja, utan lämnade denna och begaf mig upp i trädet för att undersöka boet. Däruppe lågo äfven nu lämningar af omkring ett dussin åkersorkar och ett par skogsråttor. Flera af demvoro alldeles hela, och samtliga syntes vara fångade föregående natt. Ej heller denna gång kunde en fjäder af andra fåglar än ugglorna själfva upptäckas i boet, och inga andra rester tydde på, att fåglar ingingo i deras kost. Den störste af ungarne tog jag lefvande med hem. Han var dock för stor och blef aldrig fullt tam. Som ett exempel på hur olika lynne fåglar af samma art stundom ha, förtjänar följande omtalas. Min äldre bror hemförde en gång till vårt föräldrahem tvenne små hornuggleungar. Mina föräldrar, som båda älskade djur, läto i ett hörn i köket uppsätta en hylla, på hvilken de små ungarne fingo sin plats i en korg. Omhuldade af alla familjens medlemmar växte de, och utbildade sig så småningom till ett par vackra ugglor. Den ena dog som helt ung, men den andra trifdes bra och var nöjd med sin värld i kökshörnet. Då hon blef så stor, att en pinne lämpade sig bättre än en korg för henne att sitta på, uppsattes en sådan öfver hyllan i samma hörn, och på denne satt hon dagen lång. När aftonen kom, blef hon lifligare, flög efter oss och skrek högt efter mat. Hennes lynne var mildt och behagligt, och hon blef allas älskling. Hon satt gärna på axeln, medan vi matade henne. Så snart hon var mätt, flög hon åter till sin pinne. När hösten nalkades, började hon göra små utfärder. Köksdörren stod nästan ständigt öppen, och ugglan flög i mörkningen ut på upptäcktsfärder. En liten tid inskränkte hon sina färder till gården, trädgården och de närmaste omgifningarna, men snart utsträcktes de mer och mer, och länge dröjde det ej, förr än hon flög till skogen. Hon var då borta hela natten och kom först i dagningen hem. Var någon af husets medlemmar ute, när ugglan kom hem, satte hon sig på hansaxel och blef så inburen till sin pinne. Där satt hon dagen lång och såg sömnig ut. Vanligen blundade hon, och när man tilltalade henne, öppnade hon helt litet på ögonen och såg ut som ville hon säga: »Stör mig ej!» Hon var from som en kanariefågel och nästan smeksam. Särskildt nöje syntes hon ha af att med sitt näbb plocka i min fars yfviga mustacher. Min far, som i sällsynt hög grad älskade djur, var så förtjust i sin lilla uggla, att han med ängsliga steg gick ut och in, om ugglan någon morgon dröjde längre borta än vanligt. Jag minns så väl, hur den älsklige gubbens ögon strålade af glädje, hvarje gång han fick se sin uggla komma flygande öfver husen. Glad ropade han då mot henne: »Där har jag min lilla uggla!» Fågeln sänkte sig genast vid denna röst, slog till på min fars utsträckta hand och var genast i färd med att undersöka hans mustascher. Ugglan var så omtyckt af husets alla medlemmar, att jag tror, man kom om morgnarne tidigare än vanligt ur sängen för att få vara med om mottagandet, när hon kom hem från sina nattliga färder. Denna hornuggla var ej så ljusskygg, som fåglar af denna art pläga vara. Hon kom ofta hem först långt

efter solens uppgång och flög ut om aftnarne tidigare, än denna art i vildt tillstånd plägar göra. En kulen höstmorgon dröjde den lilla ugglan längre än vanligt borta. Min far gick ängsligt af och an på gården, och allas blickar spejade vidt omkring efter henne. Slutligen kom hon, ljudlöst som alltid, marken utefter sväfvande in öfver gården. Glad sträckte min far armarne emot henne, hon flög till honom, satte sig på hans hand, men föll i detsamma med utbredda vingar ned på marken. Ängslig skyndade min far att lyfta upp henne, men hennes lilla hjärta hade upphört att klappa, hon var död. Blod-fläckar på min fars händer vittnade om att hon blifvit sårad och vid undersökning visade det sig, att hon hade ett djupt sår i bröstet.

Hela familjen var upprörd öfver denna händelse. Ugglan var så afhållen, att man t. o. m. såg tårar i tjänarnes ögon.

Det spordes sedan, att en af grannarnes drängar, som för någon gröfre förseelse en gång fått göra bekantskap med min fars knytnäfve, funnit ett lämpligt tillfälle att hämnas. Trött af sitt nattliga ströftåg hade ugglan på sin färd mot hemmet satt sig på drängens axel, blifvit fångad och stucken med en pennknif genom bröstet. Därefter blef hon lössläppt, och hon orkade hem för att dö hos de kära.

Eget är, att det sedan dess aldrig lyckats mig få någon hornuggla så tam som denna. Flera gånger har jag uppfödt ungar och låtit dem flyga fritt omkring, men de hafva snart rymt sin väg. Möjligen ha de vid infångandet varit för gamla.

*

Om korsnäbbarne.

Körsnäbbarne äro i flera afseenden så egendomliga fåglar, att de torde vara värda sitt eget kapitel. Mycket är skrifvet om dem, och dock torde ännu mycket återstå, innan vi kunna säga oss fullt känna det lif de föra.

Många af våra fågelarter äro mer eller mindre periodiska till sitt uppträdande, och anledningen härtill hafva vi att söka i riklig eller knapp tillgång på födoämnen. Om få fåglar gäller detta i högre grad än om korsnäbbarne. Ena året ser och hör man dem öfverallt i våra skogar, andra året åter äro de fåtaliga eller saknas helt och hållet. Det är våra barrträds frötillgång de härvid rätta sig efter. När granen bär rikligt med kottar, då är det en gyllene tid för den mindre korsnäbben, då hör man öfverallt i skogen hans käcka läte från toppen af en gran, eller ock flyger han i flockar, liksom glädjedrucken, sjungande och skränande fram och åter öfver skogstopparne.Under högsommaren stryker korsnäbben mest omkring, och man ser honom då ej sällan i skaror flyga fram högt i rymden, såväl ute öfver hafvet som öfver skogfattiga trakter, där han annars ej finnes. Efter perioder af ett eller ett par år, då granen ej burit frukt, och mindre korsnäbben till följd däraf knappt funnits i våra bygder, har det, då han åter börjat uppträda, visat sig, att han invandrat under högsommaren eller eftersommaren. Då vi sett, att korsnäbbarne under denna tid eljes ströfva vida omkring, synes det mig sannolikt, att dessa ströftåg företagas för att utforska de trakter, där granens röda kottar äro talrikast och således lofva mest för kommande vinter. Det är mycket sannolikt, att korsnäbbarne ej inskränka dessa sina ströftåg till endast vårt land. När granen hos oss vägrar att gifva dem nog riklig föda, är det troligt, att de i fjärran östern söka gynnsammare förhållanden. Vi ha här i Sverige, sannolikt af samma orsak, haft besök af den i norra Ryssland förekommande bändelkorsnäbben. Denne kom till oss i mängd sommaren 1889, men när han ej fann det bättre här än i sitt fädernesland, gaf han sig snart åter härifrån, kvarlämnande endast en och annan individ, som träffades senare på vintern och följande vår. Bändelkorsnäbben synes vara lika bunden vid lärkträdet, som den mindre korsnäbben är vid granen. Under hans invandring nämda år träffade man honom nästan öfver allt, där lärkträd funnos, hvilkas späda knoppar han syntes äta med begärlighet. Lärkträdet var dock här för fåtaligt för honom och därför öfvergaf han oss snart. Under sina sommarströftåg lefva korsnäbbarne till stor del af insekter. De äta med begärlighet små fjäril-larfver och slå ofta i flockar till i löfträden for att söka sådana. Mot hösten, när larfvernas tid är slut, träffar man korsnäbbarne endast i

barrskogen. Den större arten (Loxia pithyopsittacus) trifs bäst i furuskog, där han till stor del lefver af trädens späda knoppar, dock äter äfven han med begärlighet granfrö. Den mindre arten (Loxia curvirostra) träffar man, som jag redan sagt, så godt som uteslutande ibland granar, och under afvaktan på granfröets mognad lifnär han sig af späda granknoppar. Fram på vintern fördela sig korsnäbbarne parvis, och det är korsnäbbens fortplantning vintertiden, som till stor del har föranledt mig att tala om honom. Som något högst märkvärdigt omtalas emellanåt i tidningarna, att man under vintern funnit fågelbon med ägg eller ungar uti, och jägare ha ofta med stor förvåning berättat om sådana fall. Det visar sig således, att detta förhållande är föga kändt bland vårt folk, och därföre torde denna redogörelse därom få anses berättigad. Sedan paret, som jag nyss nämt, skilt sig från de öfriga, söker det helst en trakt, där träden stå glest. Här bygga de sig, vanligen i Februari månad, men stundom äfven tidigare på vintern, ett enkelt, öppet bo, hufvudsakligen bestående af grankvistar och den på granen allmänna skägglafven. Kölden må nu vara hur stark som helst, tiden är inne, granfröet är snart moget, och därför äro omständigheterna de lämpligaste för fortplantningen. I det helt öppna, vanligen ute på en grangren belägna boet lägger honan sina ägg. Dessa äro vanligen fyra. Stundom äro de endast 2—3, men bland mer än sjuttio af mig undersökta bon innehöllo endast tvenne fem ägg. Äggen läggas vanligen i medio af Februari, mer sällan i Jauu- Ur djurens lif. qari, men oftare i början af Mars. Af en eller annan orsak varierar dock äggläggningstiden betydligt vissa år. Stundom inträffar den t. o, m. redan i December. Ett år fann jag i början af Februari flere kullar nyligen utflugna ungar. Åren 1886 och 1889 voro rika korsnäbbår. Jag var då i tillfälle att undersöka ett stort antal bon. I dessa lades de flesta äggen i medio och mot slutet af Februari, men några funnos senare i Mars. Stundom hafva vi funnit nylagda ägg i April månad. Det är troligt, att de par, som haft nylagda ägg mot slutet af Mars och i början af April, fått en föregående kull förstörd och därför byggt sig ett nytt bo, hvarige-nom äggläggningen blifvit försenad. Ofta ser man korsnäbbarne af en eller annan anledning öfvergifva halffärdiga eller färdiga bon och bygga nya. Någon enda gång häckar korsnäbben under sommaren, men sådana fall äro sällsynta. En vacker februaridag för några tiotal år sedan kom jag i tillfälle att få en synnerligen god inblick i korsnäbbens uppträdande vid boet. Det var en spårsnödag i medio af Februari. Mina hundar hade under ett par timmars tid drifvit en hare, och jag stod i håll på ett hygge, där några spridda granar, täckta af snö, växte här och där. Snön låg så djup, att hela skogen tycktes inhöljd däri. Grauarnes grenar nedtyngdes af tjocka lager däraf, hvilka så togo bort allt ljud, att ej ens hundarnes skall hördes, så snart de voro det minsta aflägsna. Drefvet hade ett par gånger gått öfver hygget, där jag stod, och nu väntade jag att när som helst få se min hare återkomma dit. Jag visste ej, om drefvet gick, eller om det var tappt. Ej ett ljud hade jag hört på en lång stund, då mina Öron med ens fägnades af en korsnäbbs välkända lockton, och i detsamma kom en vacker rödkorsnäbbhane flygande och satte sig på en grangren helt nära mig. Här lät han höra ett egendomligt lågt ljud, som jag förut ej hört, och så hoppade han längre in på grenen, där han doldes af den djupa snön, som betäckte densamma. Jag förnam åter det egendomliga lätet, och så flög den vackra fågeln sjungande därifrån. Då haren ej kom och intet hundskall hördes, gick jag efter drefvet in i skogen. På en skogsväg hade hundarne tappat. Jag gick vägen fram, fann snart det ställe, där haren hoppat af vägen, lockade på hundarne och gick så efter på spåret. Länge dröjde det ej, förr än hundarne började drifva, så gick drefvet bort öfver hygget, och då jag kom dit, hade haren gått öfver, där jag så länge stått. Jag fattade åter posto på samma ställe, och när jag stått där en liten stund, fick jag åter höra korsnäbben komma flygande. Han slog till på samma gren, samma läte, som jag förut hört, upprepades äfven denna gång, och då fågeln hade satt sig, hoppade han in åt den yfviga grenen, lät åter höra lätet och flög strax efteråt därifrån. Nu förstod jag, att han hade bo i granen, och att hans besök gälde detta. Hundarnes skall hördes doft inne ifrån skogen, jag kunde vänta haren när som helst, och ville ej gå ifrån min plats. Slutligen dog drefvet alldeles bort, jag stod där länge och var just i begrepp att åter gå efter detsamma, då min hare plötsligt vackert hoppande kom ut på hygget. Han satte sig i skogskanten för att lyssna efter hundarne och dröjde så en liten stund, hvarefter han kom hoppande bort mot mig och blef fälld. Sedan haren var skjuten, stod jag stilla en stund; mitt vackra byte låg där dödt på snön, röken af skottet höjde sig långsamt och drog sakta bort mot skogskanten. Allt var tyst som i grafven. Ej ett ljud hördes, och efter en stundkom jag att tänka på min korsnäbb och gick bort till trädet, där jag väntade att finna hans bo. Från sidan af granen kunde jag väl se den gren, på hvilken korsnäbben slagit till, men den var täckt med snö, och något bo kunde jag ej upptäcka. Jag gick för att vänta på

hundarne rätt länge fram och åter, men ej ett skall förnams. Plötsligt hörde jag åter korsnäbben. Jag sprang bort till en upphöjd plats, hvarifrån jag bäst kunde se in i granen. Korsnäbben slog till på samma ställe som förut, lät åter höra sitt säregna läte och hoppade så längs grenen. Efter att ytterligare ha upprepat lätet fick han ett svagt svar från det inre af grenen, och så såg jag en annan fågel plötsligt hoppa upp och ur den ankommandes näbb mottaga föda samt sedan åter genast draga sig tillbaka. Korsnäbbhanen flög därefter åter sin väg, sjungande en i den dystra vinterdagen dubbelt välljudande strof. Ändtligen hörde jag hundarne, och efter att ytterligare ha väntat en stund såg jag dem komma ut på liarspåret, vadande i den djupa snön. Nu blefvo de bundna, och haren passades efter alla konstens regler. Sedan han därpå väl var instufvad i väskan och hundarne fått sin andel, beslöt jag att gå upp i granen för att få se, hvad fåglarne där hade för sig. Det var ej långt upp till den gren, jag hade att undersöka, men färden dit var mindre behaglig. Snön öste ned öfver mig, och det var som att köra hufvudet i en drifva, men upp skulle jag, ehuru jag blef en smula afkyld af snö, som kring min hals trängde ned på bara ryggen. Snart var jag vid målet, men såg till en början endast en väg af fågelspår, som ledde öfver det tjocka snölager, hvaraf grenen var betäckt. Jag höjde mig då längre upp och såg, att denna lilla fågelväg ledde till ett rundt, brunnlikt hål. När jag blickade ned i detta, varseblef jag där en grå korsnäbb-hona, som med näbbet i vädret tittade upp till mig. Ett ögonblick betraktade jag henne, så förde jag min hand däråt, och då kom den lilla fågeln uppkrypande ur hålet, flög ut på grenens spets och satt där helt orädd och såg på mig. Ner genom hålet i snön såg jag nu det täckaste bo och däri fyra ägg. Korsnäbbägg voro då för tiden en stor och dyrbar sällsynthet, hvarför jag blef lika glad öfver fyndet, som jag var öfver tillfället att få betrakta boet. Jag tog upp äggen, men fann dem kläckfärdiga och således värdelösa för mig. De lades därför åter varsamt ned, jag drog mig undan på andra sidan trädets stam, och hade knappt gjort det, förr än den orädda fågeln, som om ingen fara alls varit å färde, hoppade bort till sitt bo och klef ned däri. En annan gång, när jag i sällskap med en vän jagade i närheten af Skara, blef jag i tillfälle att göra en liknande iakttagelse, som torde förtjäna nämnas. Det var i början af Mars månad. Snön var djup, och kölden var ganska stark. Vi hade skjutit en hare, och medan vi voro sysselsatta med att passa denne, kom en korsnäbb flygande och slog till på en grangren, hvarefter han snart åter flög därifrån. När haren var passad och hundarne fått sin beskärda del, togo vi oss en smörgås, hvilket gjorde, att vi rätt länge kommo att uppehålla oss på platsen. Efter en stunds rast stodo vi just färdiga att gå därifrån, då korsnäbben åter kom flygande och slog till på samma gren. Nu började jag misstänka, att fågeln hade bo på grenen, hvarför jag gick upp i trädet. Väl uppkommen, såg jag ett bo, i hvilket tvenne små, nästan nakna och blinda ungar, gapande efter föda, sträckte upp sina hufvuden mot mig. Grenen var täckt med snö, och på boets kanter låg den gnistrande i kölden ett par tum tjock. Då fågeln minst en kvarts timme varit borta, fölljag i förundran öfver att dessa små nakna ungar, liggande alldeles öppet, kunde uthärda kölden. Jag satt kvar vid boet en stund, och för livar gång jag med fingret vidrörde detta, sträckte de små kräken upp sina halsar och gapade efter mat. Slutligen tog jag upp den ena ungen och höll honom i min hand en mycket kort stund; när jag åter skulle lägga honom ned i boet, var han död. Han tålde kölden i boet och syntes där ej alls lida däraf, men upptagen därur förfrös han genast. Sedan jag klättrat ned ur trädet, dröjde det länge, innan honan kom för att mata och värma de sina, och hon hade då varit borta en god stund. Vid vår hemkomst mot aftonen visade termometern — 16° cels. Vid ett annat tillfälle hade ett af mina biträden funnit några korsnäbb-bon på kronoparken Åsen vid Upsala. Jag gick med dit för att studera dem. De flesta bona voro, som vanligt, belägna tämligen högt uppe i granar, men ett bo af den större korsnäbben låg i en helt öppet stående tallbuske, och endast ett par meter högt öfver marken. Boet innehöll tre nylagda ägg. Fågeln var ej där, och som kölden var rätt stark, förvånades jag öfver att äggen ej fröso sönder. Jag dröjde vid boet för att se, hur länge fågeln skulle vara borta, och först efter omkring en half timmes väntan kom honan dit. Först satte hon sig på tallbuskens topp och gjorde sig alls ingen brådska, men slutligen gick hon ned på boet. Äggen voro vid undersökning fullkomligt oskadade. Vid starkare kyla ha dock äggen ofta befunnits vara sönderfrusna, liksom jag vid mycket stark köld äfven funnit ungarne döda i boet. Då de undersökningar af korsnäbbägg, som, på min begäran, godhetsfullt blifvit utförda vid kemiska institu-i Upsala, visat, att dessa ägg ej innehålla mer mot köld skyddande ämnen än andra ägg, synes det troligt, att det af skägglaf byggda boet äger förmåga att afhålla kölden.

Få fåglar skänka jägaren så mycket nöje som korsnäbbarne. Under de kalla, dystra vinterdagarne äro dessa de

enda fåglar, som med sin sång ge lif åt skogen. På samma gång de lifva med sin vackra sång och käcka lockton, äro de granna röda korsnäbbhanarne en ögonfägnad, när de, föga skygga som de äro, låta betrakta sig på helt nära håll. Då korsnäbben klättrar omkring bland grankottarne, sammansmälter han i vissa dagrar till färgen alldeles med dessa. Hurtig och liflig är han alltid, utom under måltiderna. Då sitter han helt tyst inkrupen i sin gran och bearbetar kottarne med det därtill afsedda präktiga verktyg, naturen gifvit honom i näbbet. Med detta bänder han behändigt isär kottarnes hårdt tillslutna fjäll och bemäktigar sig fröna. Ofta ser man den starka fågeln med en grankott i näbbet flyga från ett träd till ett annat, och medan han bearbetar kotten, håller han den med sina hvassa klor.

*

Fågellif i grottor.

I branta bergväggar, som äro så belägna, att de sköljas af Oceanens vågor, finner man ofta fantastiska urhålkningar, hvilka stundom äro formade till djupa grottor. Det fordras styrka för att motstå de väldiga sjöar, som på sådana ställen oupphörligt vräka sig mot klippväggen; också är det blott de hårdare bergarterna, hvilka i årtusenden förmått trotsa hafvets vågor. Sekel efter sekel resa sig granitväggarna oförändrade och kasta stolt tillbaka den vattenmassa, som stundligen dånande vältrar sig emot dem. Icke så med en del lösare, här och där i de fasta bergen förekommande beståndsdelar. I tidens längd ge dessa efter och bortsköljas af hafvet, lämnande efter sig i bergväggarne tomrum, hvilka så småningom utvidgas till rymliga grottor.

Sådana grottor äro mycket vanliga på Atlantiska oceanens branta klippöar, och man finner dem äfven långt uppe i Ishafvet. Synnerligen talrika äro de på Skottlands norra kust samt på de norr därom belägna ögrupperna.Ofta sträcka de sig långt, ja ända till hundradetals meter, in i fjällväggarne. Under Prof. Nordenskiölds berömda färd till Grönland år 1883 kom expeditionen vid utresan att uppehålla sig några dagar i Skottland. Sofia — expeditionens fartyg — hade ankrat i Thurso hamn på landets norra sida. Vädret var godt, hafvet låg stilla, och min längtan stod mer ut till fågellifvet vid denna underbara kust än till stadens gråa gator med sina i villastil byggda hus. I sällskap med en kamrat gaf jag mig därför af ut i en båt längs den branta kusten. Spegelklart och blankt utbredde sig hafvet framför oss, och blånande höjde sig Orkney-öarnes branta fjällväggar borta i norr. Flockar af hvita sulor sträckte längs kusten och syntes styra färden ned mot sina vid inloppet till Edinburgh belägna häckplatser, de branta och höga små öar, som man kallar bassanerna, efter hvilka hafssulan fått sitt ofta använda vetenskapliga artnamn »bassana». Kusten började blifva allt mer och mer sönderbruten, ju längre vi färdades. Mörk och hemlighetsfull visade sig här oeh där öppningen till en dyster grotta. Dessa öppningar voro än runda, än ovala, än åter vertikalt springformiga. Än voro de så lågt belägna, att vattnet med brusande fart strömmade in i dem, hvar gång en sjö höjde sig mot klippan, än sutto de högre upp i den branta bergväggen. Ofta voro stora delar af klippan bortfrätta af hafvet, under det de motståndskraftigare partierna stodo kvar i fantastiska pelarrader, hvilkas uppgift det nu är att mottaga de inrullande vågornas värsta vrede. På ett ställe, där en utskjutande udde och en rad af ofvannämda pelare mottogo och så dämpade de mot kusten rullande, låga dyningarna, att dessa ej nådde bergväggen där innanför, sågo vi .det mörka gapet af en jätte-stor grotta öppna sig. Rundt omkring på bergafsatserna sutto orädda tofsskarfvar (Phalacrocorax graculus), och andra flögo fram och åter förbi oss. En engelsk sädesärla, den svartryggiga (Motacilla lugubris), kvittrade från en berghäll, och inne från grottan hördes välkända ljud blanda sig med det som uppkom vid vågornas stigande och fallande, när vattnet rann in eller ut ur håligheterna nere i bergväggen. Skulle man vänta att inne i dessa mörka grottor finna djur bosatta, låge det väl närmast till hands att tänka på flädermöss, ugglor och andra ljusskygga väsen. Hvem skulle kunna tro, att en af dagens bevingade varelser där kunde finna trefnad. Så är dock förhållandet, och ännu underligare synes det oss, att dessa grottors innevånare ej ens är en sjöfågel, utan en dufva. Det är stammodern till våra tama dufvor, klippdufvan, som här har sitt bo, och det var ljudet af dufvors välkända kuttrande, som nådde oss inne från grottan. I dessa ödsliga, mörka klyftor, dit ingen annan lefvande varelse vågar sig in, där bo

dessa dufvor vinter och sommar. Vid ljudet af bränningarnas brus äro de födda, därför älska de det och öfvergifva aldrig sin bostad. När vi närmade oss grottans öppning, flögo dufvor ut och in därigenom. Vattnet var så stilla, att vi ansågo oss utan fara kunna ro in i grottan. Länge nog nådde oss ljusstrålarne utifrån. De mörka, fuktiga bergväggarna syntes glatta som mattslipade speglar, och inne från mörkret hördes dufvornas kutter, där de hade sina bon högt uppe mot taket på afsatser i bergväggen. Stakande båten framåt fortsatte vi färden längre och längre in. Den ena dufvan efter den andra flög med klatschande vingslag tätt öfver våra hufvuden ut mot öppningen, där de möttes af andra, som flögo in i mörkret. Till sist hade vikommit så långt, att det var fullkomligt mörkt omkring oss. Som genom öppningen på en tunnel sågo vi dagern därute långt bakom oss. Att utan ljus fortsätta färden i mörkret därinne var just ej inbjudande. Tysta och stilla sutto vi där en stund, lyssnande till de olika ljud, som nådde våra öron. I remnorna högt öfver våra hufvuden kuttrade dufvorna fortfarande, och porlet från små vattenstrålar, som runno ned ur bergets remnor, vittnade om att det var ebbtid, enär vattnet kort förut måste stått högre. Den fuktiga luften därinne var allt utom behaglig, vi längtade åter ut i det fria och sköto båten varsamt baklänges mot ljusningen därute i grottans öppning. På en afsats där framme sågo vi ett par nästan fullvuxna dufungar, som pipande och med flaxande vingar mottogo en af sina föräldrar, hvilken kom flygande in i grottan och satte sig bredvid dem. Vid åsynen af oss blef dufvan skrämd, ett ögonblick satt hon stilla med uppsträckt hals, och så flög hon åter ut. Då jag gärna önskade ett par klippdufvor till min samling, passade jag på och fällde en, som kom flygande ut genom grottan, just då vi konimo ut genom dess höga hvalf. Skottet dånade vildt, och skrällen genljöd därinne likt ett åskdunder. Skrämda af knallen kommo dufvor i mängd utflygande, och äfven skarfvarne därutanför gåfvo sig af för att likväl snart återkomma till sina hviloplatser. Från sina bostäder i grottorna flyga klippdufvorna långa vägar upp till de odlade fälten för att söka föda, och under min vistelse i Skotland såg jag dem ofta i små flockar på åkrarne ett godt stycke inne i landet. Färden fortsattes längs kusten ett stycke bort. Grottor funnos många, och alla tycktes vara bebodda af dufvor. Bränningarna hindrade oss likväl att landa vidare, så att vi endast på något afstånd voro i tillfälle att be-trakta grottornas svarta öppningar. Ofta sågo vi dufvor komma flygande, och det var en sann ögonfägnad att se dessa skickliga flygkonstnärer, när de med ilande fart och orörliga, uppåtböjda vingar från höjden öfver bergkanten däruppe sänkte sig ned till sina dystra boningar. Raka som ljus, med flämtande strupar sutto skarfvarne flockvis på bergafsatserna. Fågellifvet var eljes ej synnerligen rikt. Här och där i bergen bodde tobisgrisslan (Uria grylle), hvilka, svarta med sina hvita vingspeglar och korallröda fötter, hvilade sig på utsprången i berget. Äfven af tordmulen och sillgrisslan funnos åtskilliga små kolonier, och flockar af dessa fåglar syntes sträckande ute öfver sjön, där de ilade fram som pilar tätt öfver vattnet, de flesta styrande färden bort mot sina hem på Orkney-öarne. Svarta, som dessa alkfåglar lysa, när de i sin mörka sommarskrud flyga fram längs hafsytan, utgjorde de en skarp kontrast till de bländhvita sulor, som på omkring 15 — 20 meters höjd öfver sjön flockvis sträckte förbi. Naturen blef mer och mer ödslig, och hafvet tycktes fattigt på djurlif. Det finnes uppgifter om att sälar skola i stort antal påträffas vid denna kust och stundom äfven uppehålla sig i grottorna. Förgäfves spejade vi dock efter dessa så väl som efter andra hafsdäggdjur. Några få småfåglar kretsade fram längs efter kusten, och den bland dem talrikast representerade arten fann jag vara den jag minst hade väntat finna, nämligen den eljest sydliga, brunhufvade skrattmåsen. När vi mot aftonen återvände, kastade solen sina sista strålar på de högt öfver hafvet hägrande Orkney-öarna, hvilkas murliknande branter tedde sig som höga ruiner. Snart styrde vår lilla farkost in i den lugna hamn,där »Sofia», kringflaxad af en mängd skrattmåsar, låg förankrad. Långt där bakom syntes den lilla gråa staden Thurso. Äfven på Fseröarne äro grottor vanliga, och där finnas sådana af de mest egendomliga formationer. Den stora Nålsön har t. ex. fått sitt namn däraf att dess södra del är genomborrad af en tunnellik grotta, hvarföre ön, sedd långt ute från hafvet, ter sig som en på detsamma liggande jättestor synål. Den norra udden är nämligen låg och ser tillspetsad ut, under det den genom grottan lysande dagern gör intryck af ögat på nålen. På andra ställen, som t. ex. på vägen till den vestligaste af den sistnämda gruppens öar, Myggenses, resa sig utanför Waagö fantastiska ruinliknande klippor upp ur hafvet, och dessa äro nedtill genombrutna af hvalfliknande grottor, genom hvilka, om dyningarna ej äro för svåra, man lätt kan styra sin segelbåt. Ofta ser man äfven jättestora, fristående spiror, lika kolossala höga torn, resa sig upp mot skyn. En bland de största sådana, jag skådat, är Kungsspiran vid Waagö. Äfven grottorna på Fseröarne äro bebodda af klippdufvor, och jag såg där vid ett tillfälle, huru talrika dufvor

hade sitt hem i en grotta, hvars öppning var så lågt belägen, att den fullständigt tillstängdes af hvarje sjö, som rullade mot bergväggen. Dånande vräkte sig Oceanens höga vågor mot stranden, tjutande forsade vattnet in genom grottans öppning, och sjön steg upp på bergväggen högt öfver grottmynningens öfre kant. Så sänkte sig vattnet för några ögonblick, grottans öppning blottades, och då passade dufvorna på och flögo in eller ut därigenom. I nästa ögonblick höjde sig en ny sjö hotande mot stranden, och ingången blef åter osynlig för några ögonblick. Sålunda såg jag dufvor oupphörligtflyga ut och in, nästan för hvarje gång sjön sänkte sig. Vid ett tillfälle kom en dufva så sent, att hon snuddade vid den inbrusande vågens rygg, när hon med ilande fart styrde in genom den mörka öppningen, men hon var snabbare än vågen, och att det ej var första gången hon kappades med denna, var tydligt nog. På tal om stammodern till våra tama dufvor synes det mig lämpligt nämna, att alla våra så underbart olika dufraser härstamma från klippdufvan. Bland våra s. k. kyrkodufvor ser man ibland en och annan, som i så hög grad bibehållit sitt ursprungliga utseende, att man knappt kan skilja henne från den vilda klippdufvan. Denna är blågrå med skiftande metallglans på bröst, hals och framrygg, tvenne svarta band tvärs öfver vingen, hvitaktig öfvergump och gula ögon. Det är ej nog med att det af den domesticerade klippdufvan uppstått alla möjliga färgvariationer, utan de mest besynnerliga afvikelser äfven till formen hafva följt. Vi hafva ej endast dufvor med ludna ben, med långa fjädrar på fötterna, med uppstående stjärt, tofs på huf-vudet o. s. v., utan det finnes högbenta racer och de, som blåsa upp sig så, att de vid hastigt påseende nästan mer likna brushanar än dufvor. Dufvan är således ett talande exempel på i hvilken hög grad fåglar inom jämförelsevis kort tid kunna förändra sig. Vid tanken härpå få vi ett begrepp om huru af en fågelart, som spridt sig på olika lokaler och där lefvat under olika förhållanden, flere skilda former eller arter kommit att uppstå. Många fågelarter, som man anser vara väl skilda, afvika ej så mycket från hvarandra som en del dufracer. Det är ej utan att icke våra kyrkodufvor vid val af bostäder visa en viss förkärlek för grottliknande mörka hål. De trifvas äfven synnerligen väl vid vatten. Så-lunda häcka årligen en del dufvor under Norrbro i Stockholm. Denna deras förkärlek för sådana ställen är nog ett fädernearf. Under 1898 års Svenska Polarexpedition var jag i tillfälle undersöka en del grottor på Beeren-eilands södra kust, hvilka voro helt olika de af mig förut omtalade. Där funnos inga dufvor; deras innevånare voro af ett helt annat slag. Dessa grottors öppningar voro stora och vida, så att ljuset strömmade in, och först längst in i dem blef dagern dunkel. De af mig där besökta grottorna voro belägna något öfver hafvets nivå. De voro inuti torra, med ett golf, som stundom bestod af den skrofliga bergytan, stundom af fin och hårdt packad sand, som en gång i tiden blifvit införd dit af hafvet. På bergafsatserna inne i dessa grottor bodde stormfåglar och kryckjor. Längst inne i ett par af dem öfver-raskades jag af att finna den stora hvittrutens bo med ägg eller ungar. En dag satt jag länge i en af dessa grottor och lyssnade till hafvets brus och fåglarnes skrän därutanför. I bergväggarna på båda sidor om grottans mynning häckade tusentals fåglar, och midt för dess öppning utbredde sig Ishafvets blanka yta. Därute såg hafvet helt lugnt ut, men att gamla dyningar rullade mot kusten syntes däraf, att de täta alkflockarna än försvunno och än fläckvis färgade hafvet svart. Långa stunder doldes än den ena, än den andra alkflocken bakom sjöarne, och endast hvar gång fåglarne kommo upp på en af dessa långa, kullriga dyningar, voro de synliga från stranden. Kryckjorna tyckte ej om mitt besök i grottan. De som bodde därinne lågo visserligen obekymrade kvar på sina ägg, men deras makar därutanför kommo oupphörligt in-tittande i grottöppningen. En liten stund stodo de stilla,flaxande med vingarne, så höjde de sig upp mot bergväggen, under det de läto höra sitt egendomliga: »knä, knä, knäknäknä-ä, knäknäknä-ä». Andra konimo med räkor i näbbet till sina nyfödda ungar och åter andra med stora mosstappar till bobyggnad.

Kryckjans bo liknar något ladusvalans, d. v. s. det lägges på samma sätt. I Norge byggas bona tämligen fasta af hafstång, men här på Beeren-eiland kunde fåglarne endast få mossa till byggnadsmaterial, och bona voro därefter.

Just vid detta tillfälle uppstod den idén hos mig, att i den då påtänkta arktiska afdelningen af Biologiska Museet i Stockholm söka anordna en sådan grotta. Då jag emellertid för att där få Spetsbergens fauna helt representerad måste låna natur och djur äfven från sistnämda ögrupp, och Kung Karls land i åtskilligt afviker från grottan på Beeren-eiland, är det dock endast i hufvudsak och med en del förändringar i detaljerna, som jag tagit motivet därtill från den senare.

*

Om några af Atlantiska oceanens fåglar.

De fågelarter som bebo våra världshaf äro ej många, och man kunde vänta, att dessa skulle i hög grad likna hvarandra. Så är dock ej fallet. De höra till flere skilda grupper, som äro hvarandra mycket olika till både kroppsbyggnad och lefnadssätt. Arterna inom samma grupp eller släkte likna hvarandra däremot i regeln mycket utom i fråga om färgen, men denna växlar så starkt, att man förundrar sig öfver att närstående fågelarter, som föra samma lefnadssätt, blifvit så olika. Sålunda finnes det med stormfågeln närbesläktade former, som äro nästan helt svarta, andra som äro hvita med ljusgrå mantel eller starkt fläckiga, såsom t. ex. den för sjömännen välkända Capdufvan. De pelagiska fåglarne lysa dock ej med bjärta färger. I deras dräkt ingå vanligen endast hvitt, grått och svart.

Midt ute i världshafven träffar man talrikast åtr skilliga asätande fåglar, som föra ett lif på hafvet liknande ökengamarnes på land. De flyga oupphörligtkring för att söka på hafvet flytande djuriska ämnen. Andra åter lifnära sig af fisk eller lägre hafsdjur, som de själfva fånga dels genom simning under vattenytan (alkfåglarne) och dels genom störtdykning (sulor m. fl.). Ehuru man träffar dessa sistnämnda fåglar rätt långt ute i hafvet, ända till 20—30 mil från land eller ännu mera, gå de dock mera sällan så långt till sjös som de asätande, hvilka man träffar midt ute i världshafven. En bland de intressantaste af Norra Atlantens fåglar är hafssulan (Sula bassana). Hon bygger i mycket stora och täta kolonier uppe i branta bergväggar eller på själfva krönet af otillgängliga klippöar. Sålunda häckar hon i stor mängd på de vid inloppet till Edinburg belägna, höga bassanerna, på den västligaste af Fserögruppens öar — Myggenaes — samt på Grimsey, Fugleöarna och Västmannaöarna vid Islands södra och östra kuster. Hennes häckningsområde är inskränkt till ett helt smalt bälte från Skotland till Island, och hon går ej längre mot norden än till sistnämnda land. Sulan är en mycket sällskaplig fågel och man ser henne nästan alltid i flock. Öppna hafvet är hennes hem, hon hämtar där sin föda och på dess yta sofver hon. Endast under fortplantningstiden går hon i land och samlar sig då på de bestämda häckplatserna. När vi den 16 Sept. 1883 med Sofia på hemfärden från Grönland närmade oss Fugleöarna kommo hundradetals sulor flygande mot fartyget. Med en båt sökte vi närma oss öarna, men ehuru hafvet var absolut lugnt, voro bränningarna och dyningarna under de branta bergväggarna så svåra, att vi ej kunde komma närmare än på ett afstånd af ett par tusen alnar. De gamla fåglarne flögo oroliga men tysta fram och åter öfver vår båt utan att låta bortskrämma sig af att flera blefvo nedskjutna.Bergets högsta krön lyste hvitpunkteradt af sulor. Inga ungfåglar syntes till. Dessa voro således sannolikt ännu ej flygfärdiga. Efter hvad jag kunde se, hade fåglarne sina bon uppe på bergets kala krön. Bättre var jag i tillfälle iakttaga sulorna på Myggenaes. På en halsbrytande färd hade grefve T. och jag, i sällskap med några raska män, vandrat från det inre af ön ut till den västligaste delen däraf, där sulorna häcka. Det skyhöga fjället, öfver hvars högsta kam vi vandrade, liknade till formen ett boningshus, längs hvars ryggås vår stundom knappt fotsbreda stig gick fram. Före oss gick en af Fseröarnas raska söner, som allt sedan barndomen öfvat sig med att klättra i fjäll. Att dessa män äro skickliga bergklättrare är naturligt, då de allt sen sin tidigaste barndom ej hört att ära kan vinnas på annat sätt. Den skickligaste bergklättraren är nämligen enligt folkets begrepp Faeröarnas störste man, och att landets söner täfla om denna ära är lätt att förstå. Mannen, som gick först, hade ett rep bundet om lifvet, och vid detta rep voro äfven vi fastbundna med en man emellan oss. Tjocka lager af dimma inhöljde allt under våra fötter. Vår stig låg framför oss ungefär som en smal brygga, lagd öfver ett haf af dimma, och denna af solens strålar upplysta dimma, hvilken ej var annat än tjocka, öfver berget hängande regnmoln, såg så tät och fast ut som ett snöfält. Vi voro alltför högt uppe för att höra hafvets brus och bränningarnas dån, och lika litet kunde vi för dimman se djupet under oss. Slutligen kommo vi fram till en brant afsats, och några meter därunder utbredde sig en kal, gräsbeväxt platå. Med tillhjälp af ett rep firade vi oss en och en ned för branten, och snart stodo vi alla församlade därnere på den gröna marken, där vi ej vidare behöfde ledas vid rep. På östra sidan om oss sluttade gräsplatån starkt ned mot hafvet, och i den branta, men icke höga

bergväggen därunder bodde tusentals kryckjor *, hvilka hade sina bon den ena invid den andra på bergafsatserna. Med tillhjälp af ett rep klättrade jag ned ett stycke i bergväggen. Kryckjorna flaxade skränande omkring mig och voro så foga skygga, att de läto mig komma sig ett par meter nära utan att de lämnade sina bon eller sittplatser. I den sluttande gräsvallen bodde lunnefåglar, och dessa sutto där uppradade på hvarje sten eller tufva. I själfva jordvallen hade de gräft sina bon, så att denna var alldeles underminerad af dem. Skefvande med sina röda ben flögo dessa lustiga fåglar oupphörligt fram och åter, och stack jag in handen i något af deras hål, fick jag ofta tag uti en rufvande fågel. Vanligen fick jag då ett ganska skarpt bett i handen, och fågeln protesterade med ett egendomligt knorrande läte mot att blifva utdragen. Vi plockade några korgar fulla med lunnefågel-ägg, hvilka af befolkningen i stor mängd samlas till föda. Fågeln lägger endast ett ägg och detta är stort ungefär som ett hönsägg och tecknadt med matta fläckar. Från dessa fågelkolonier vandrade vi midt öfver ön. Fjällplatån höjde sig mot västra stranden, var närmast den alldeles slät och ej sluttande. Då vi kommo fram till fjällkanten hade dimman eller rättare molnen skingrat sig och det blånande, öppna hafvet utbredde sig långt under oss. Flockar af sulor flögo till och från fjället. Dessa ståtliga fåglar togo sig synnerligen bra ut där nere * Denna fågel kallas äfven tretåig mås eller ringtjä (Larus tri-dactylus). På Fseröarna kallas han Rida.långt under våra fötter. Bländhvita med gulaktiga huf-vuden stucko de bjärt af mot det upprörda, mörka hafvet. I mindre flockar koinmo de hem från sina aflägsna fiskevatten, men när de drogo ut, flögo de en och en. Sannolikt samlade de sig först ute på hafvet i flock. Den enda fågel, som tycktes trifvas tillsammans med sulorna, var stormfågeln, och han häckade bland dem i stor mängd. Tätt förbi oss sväfvade den ena efter den andra af dessa orädda fåglar och tycktes nyfiket betrakta oss, där vi stodo vid bråddjupets rand. Våra infödda följeslagare visade sig mycket rädda för att vi skulle störta utför branten, och när vi kröpo fram för att se efter fåglarnes bon, kröpo de efter oss och fattade ständigt tag i våra rockskört. Sulorna hade af vattenväxter byggt enkla men rätt stora bon. Fjällkanten var dock något öfverhängande och hindrade oss tyvärr från att se hur fåglarne hade det där nere i sitt hvardagslif. Till våra samlingar och till museerna hemma i Sverige önskade vi erhålla några sulor, och en af männen, en känd fjällklättrare, hade lofvat att mot ersättning gå ned i fjället för att fånga några exemplar. För detta ändamål medfördes en mycket lång och grof lina, hvilken af flere män burits dit. I ena ändan af denna lina befann sig en ögla, och i öglan surrades nu mannen fast. Härvid användes en smäckrare tross, och sedan allt var färdigt fästes vid denna en helt smal lina, hvilken tjänade som signallina. Allt var nu klart för nedstigandet. För att hindra den grofva linans nötning mot bergkanten fästes vid den senare en trätrissa, i hvilken hon fick löpa. En annan trissa — en s. k. tälja — fästes i vallen ofvanför, flere män skötte linan, och så steg mannen djärft ut för fjällkanten.För att åskåda hans operationer där nere lågo vi framstupa och sträckte oss så långt ut som möjligt. Så snart vår raske man kommit utför kanten, intog han en horisontal ställning med ryggen nedåt och rörde sig sedan gående, med fötterna mot den lodräta bergväggen. Sulorna bodde rätt långt ned, och det tog tid att komma dit. På vägen funnos för öfrigt åtskilliga ställen i fjällväggen, som voro så konkaverade, att han ej kunde nå berget, utan sväfvade fritt i luften. Där hade han påtagligen svårt att hindra linan från att snurra rundt. När man ser ut från en brant bergvägg, är det ej lätt att ofvanifrån beräkna höjden. Det tycktes mig dock, som om mannen gått ned omkring 200 fot, innan han nådde fåglarnes häckplats. Slutligen sågo vi honom varsamt förflytta sig några steg åt vänster. Han hade upptäckt några rufvande sulor inne i en fördjupning af berget på sin högra sida, och nu rörde han sig som sagdt mot vänster, sparkade kraftigt mot berget, så att han for ut från bergväggen samt beskref fritt sväfvande en halfcirkel och hade beräknat farten så väl, att han kom åter in till berget midt för den fördjupning, där fåglarne lågo. Innan dessa hunno ge sig af hade han också, medelst ett kraftigt tag om halsen, gripit en med hvardera handen. Medelst ryckningar i signallinan begärde han nu att blifva upphalad. Detta tog en rundlig tid, men slutligen steg han upp öfver bergkanten och medförde de båda ståtliga fåglarne lefvande. Jag, som gärna önskade se en lefvande sula, hade nämligen bedt honom att om möjligt få upp en sådan. Han hade lyckats tillmötesgå min önskan; men han var synbarligen mycket ansträngd. Ansiktet var rödt som blod, ådrorna voro mycket svällda och han andades häftigt. Sedan han räckt mig de båda flaxande fåglarne sjönk han utmattad ned på gräsvallen.Efter en stunds hvila var mannen dock åter pigg och färdig att företaga en ny vandring utför fjället. Denna gång kom han upp med flera döda sulor och stormfåglar, hvilka alla han hade hängande i ett kring lifvet fästadt bälte. Äfven en del ägg fingo vi på så sätt upphämtade. Sulan lägger endast ett ägg och detta är, för att

tillhöra en så stor fågel, litet, ovalt till formen och grönaktigt hvitt samt täckt! med ett grofkornigt kalklager. En egenhet i sulans lif är, att hon i regel ej går utom sitt bestämda område och att hon till och från sina fiskeplatser begagnar samma vägar, från hvilka hon mycket sällan afviker. Visserligen utvidgar hon sitt område efter fiskens olika uppträdande, men har detta en gång skett, behåller hon vanligen sina nya fiskevatten för längre tid. Sålunda kommer hon numera, sedan sillen — hennes älsklingsföda — uppträder i så stor mängd på vår västra kust, vintertiden öfver dit. Så gjorde hon äfven i forna tider under den äldre stora sillfiskeperioden, och Bohusläns fiskare känna henne väl från denna tid under namnet Berghammare. Detta namn har man sannolikt gifvit henne därför att man liknat hennes fall i hafvet, när hon fiskar, vid en hammares fall mot städet. Vid Faeröarna går sulan i friskt tillstånd aldrig in i fjordarne. Befolkningen vet detta så väl, att de kalla en sula, som visar sig inomskärs, för »en feg sula», d. v. s. en döende sula. I Thorshavn berättade sålunda en gång en man för mig att han sett en »feg sula» ute i fjorden och frågade, om han skulle föra henne lefvande till mig. Jag såg 'fågeln ligga på vattnet långt ute i fjorden men hade ej kännedom om att dessa fåglar, såsom jag sedan haft flera exempel på, pläga flyga utom sitt område och vanligen in bland skären för att dö. Leende gaf jagdärför mannen i uppdrag att fånga sulan, om han kunde, och såg till min öfverraskning, att han rodde ut och tog henne med händerna. Fågeln behandlades så väl som möjligt men dog efter några timmar. Äfven i Sverige ha de sulor, som mig veterligen blifvit funna inne i fjordarne eller inne i landet* befunnits vara sjuka och låtit fånga sig lefvande. Det enda ställe, där jag sett sulan fiska inomskärs, är i hamnen vid Reykjavik på Island. Fåglarne uppträdde där i enstaka, spridda individer och ej som ute på hafvet i flock. Det syntes vara de täta gråsejstimmen, som lockade dem dit. Helt nära det förankrade fartyget, från hvilket jag betraktade dem, flögo de fram och åter på en höjd af omkring 50 meter. Från denna höjd störtade de sig dels i sned och dels i lodrät riktning med susande fart ned i sjön för att fånga de tätt under hafsytan stående gråsejarne. Med klockan i hand observerade jag fåglarnes dykning och iakttog, att de stundom störtade ned med sådan fart, att de stannade ända till 45 sekunder under vattnet. Sulan kan ej simma under vattnet; hon flyter genast upp till ytan, och det måste således hafva varit en betydande fart, som gjorde att hon dröjde så länge under vattnet. Ute i hafvet har jag vanligen sett henne samlad i flock. Öfver ett sillstim kan en sådan flock timme efter timme uppehålla sig på samma ställe. Med helt obetydliga vingrörelser stå fåglarne då alldeles stilla och deras kroppar äro uppblåsta och tjocka. Med ens ser man så en sula bli smal som en spetsig spole, och med detsamma störtar hon på hufvudet ned i hafvet och för- * Sulan är en gång fångad nära Skara.HAFSSULOR.svinner däri. Snart ser man henne åter komma uppflytande till ytan. Hon ruskar då på sig, blir tjock och yfvig igen, och har hon lyckats fånga en fisk, förtär hon den på vattnet. Fisken sväljes hel med hufvudet före. När detta är gjordt, ruskar hon åter på sig och flyger så i sned riktning upp till sina kamrater. Det synes mig sannolikt, att sulan, då hon höjer och sänker sig för djdoiingen, har nytta af sina mycket stora luftsäckar. Hennes hud sitter fullkomligt lös kring kroppen, endast fästad därvid med fina muskeltrådar. När de stora tomrum, som således finnas under huden, fyllas med luft, är huden genom dessa luftrum flera centimeter skild från kroppen. Med fyllda luftsäckar blir fågeln sålunda mycket tjock, och man förvånas öfver hur smal hon på en gång kan göra sig, när luften utpressas. När man på afstånd ser en flock fiskande sulor, likna de mycket ett litet hvitt moln, och de störtdykande fåglarne te sig som fölle det oupphörligt droppar ur molnet ned i hafvet. En annan hafsfågel, hvars lif är rätt intressant, är den till stormfåglarnes grupp hörande liran eller skrapan, som hon på Fseröarna kallas. Puffinus anglorum är hennes vetenskapliga namn. Flere arter af detta släkte finnas, men endast den ofvannämnda häckar i norra Europa. Liran är ungefär af en dufvas storlek. Till färgen äro hennes öfre kroppsdelar svarta och de undre rent hvita. Hon finnes i Atlantiska oceanen och häckar på dess klippöar från Faeröarna och Islands östra kust ned till södra Amerika. Hafvet är lirans hem och hon för där ungefär samma lif som stormfågeln, men synes mer än denne uppehålla sig på hafvets yta och är mer sällskaplig. Man träffarhenne ofta i flock, och fiskare på Fseröarna hafva berättat att hon under långliga tider i stort antal kan uppehålla sig på ett bestämdt ställe ute på hafvet. Härifrån gör hon utfärder för att söka föda, och hon synes mest vara i rörelse morgnar och aftnar eller i dimmigt väder. Hennes flykt erinrar rätt mycket om morkullans; man ser henne med lugna vingslag lätt och behagligt sväfva fram tätt öfver hafsytan, och om hon därunder upptäcker en flytande späckbit eller något annat ätbart, lägger hon sig genast ned där bredvid. När våren nalkas, närmar sig liran de bergiga öar, som en gång sett henne födas. Man ser henne dock aldrig på stranden, och hon skiljer sig från de

flesta andra hafsfåglar däri att hon ej häckar i kolonier. Från hafvet flyger hon långt upp bland fjällen och söker där i en undangömd vrå upp ett lämpligt hål i jorden eller under någon sten, där hon utan rede lägger sitt rent hvita ägg, hvilket till storlek och färg rätt mycket liknar ett hönsägg. När honan lagt ägget, synes hon ej vidare bry sig därom. Hennes trogne make sörjer för rufningen. Om honan biträder vid ungens uppfödande eller ej, känner man ej ännu. Det är äfven möjligt, att hon någon gång rufvar. Af ett stort antal liror, som jag på Fseröarna var i tillfälle undersöka, befunnos nästan alla hanar hafva rufvat men däremot ingen hona. Dessa senare, som buro en mer ren och osliten dräkt än hanarne, träffades flockvis ute i hafvet. L,irans unge, som ligger mycket länge kvar i sin jordhåla, blir till ytterlighet fet, och innan hans fjädrar vuxit ut, ser han i sin mycket yfviga gråa dun dräkt betydligt större ut än den gamla fågeln. Befolkningen på Fseröarna sätter högt värde på dessafeta ungar och äter deras späck till bröd ungefär som vi äta smör. När tiden är inne att förskaffa sig dessa läckerbitar, vandrar man upp till fjälls för att söka dem, och fångsten gömmes sedan till julföda. Vanligen söker man reda på bona, medan där ännu är ägg eller innan ungarne äro tillräckligt vuxna. Man bygger då öfver och omkring den-rufvande fågeln eller ungen ett ugnlikt hvalf af små flata stenar, så att fågeln bor liksom i ett litet grottlikt hus, och här trifs han så bra, att han år efter år återvänder dit, ehuru han aldrig får behålla sin unge. Den, som en gång funnit en liras bo och på så sätt byggt omkring det, anses äga detta för all framtid, och de hederliga Faeröborna ofreda aldrig bona för hvarandra. Folket värderar lirans ungar så högt, att de knappt till något pris ville taga några ägg eller små ungar för vår räkning. Jag ville gärna se ett bo, men först när vi bjödo rätt hederlig betalning, erbjöd sig en man att visa oss till ett sådant, som han ägde. För detta ändamål vandrade vi i tidiga morgonstunden ut från Thorshavn. Vägen gick genom små, gräsbeväxta dalar, där småspofvar och enkelbeckasiner häckade i mängd, och sedan upp öfver låga bergåsar, där endast en brokig snösparfs vackra sång gaf lif åt naturen. Hela tiden sågo vi ett grånande fjäll resa sig framför oss. Det var upp på detta vi skulle. Framkomna till fjällets fot, helt nära fjorden, hvilade vi ut en stund. Ute öfver fjorden sågo vi, jämte massor af kryckjor och alkor, en och annan lira, som tätt efter vattenytan sträckte genom sundet. Riktade vi våra blickar uppåt, kunde vi äfven, ehuru ganska sällan, högt uppe i rymden upptäcka en ensam lira, som styrde sin färd upp mot fjället.Efter en ganska dryg vandring, alltjämt uppåt, stodo vi ändtligen vid en liras bo. Detta var beläget i själfva bergsluttningen, där en och annan gräsbetäckt liten vall omväxlade med stenrösen. På dessa gräsvallar blommade en stor svafvelgul primula, hvilkens synnerligen vackra blommor förde våra tankar till hemlandet och våra kära gullvifvor. Vår vägvisare utpekade för oss en liten hög af platta stenar, och vid närmare undersökning funno vi, att ett litet fyrkantigt rum, till hvilket en omkring två fot lång gång ledde, var byggdt af dessa små hällar. Varsamt lyfte vi på den sten, som utgjorde taket på den lilla miniatyrkojan, och se, därunder låg en svartryggig lira och blickade helt lugnt upp till oss. Fågeln visade ej alls någon skygghet. Jag tog honom i mina händer och betraktade äfven hans ägg. Sedan vi sett på boet så mycket vi ville och öfverhopat fågeln med smekningar och smekord, fick denne genom stora ingångsporten återvända till sitt bo. Fågelsträcket i Thorshavnsfjorden skänkte oss mycket nöje, och liran tilldrog sig därvid vår uppmärksamhet nästan mer än de tusentals alkor och kryckjor, som där sträckte fram. Hon erinrade oss om våra morkulldrag hemma, och det var väl mest detta som gjorde, att vi tyckte så mycket om henne. Dels drog hon mest i skymningen eller i stark dimma och dels erinrade hon, som jag redan sagt, verkligen under sträcket rätt mycket om en morkulla, men hon knispade ej och knorrade icke heller. Tyst, som hade hon varit stum, flög hon obesvärad fram och bekymrade sig ej om vår båt, om den också låg midt i hennes väg. Under detta lirornas sträck genom fjorden märkte jag, att de alla flögo söder ut. Detta förvånade mig ochingaf mig önskan att äfven få veta i hvilken riktning fåglarne sträckte i andra fjordar. Jag tillsporde också folket, hur härmed förhöll sig, och det visade sig då, att lirorna hade sina bestämda vägar, som de sträckte. En af deras stråkvägar syntes sålunda gå rundt omkring den stora strömön på sådant sätt, att de på dess östra sida flögo mot söder och på den västra mot norr. I Sverige är liran aldrig funnen, men hon lär stundom förekomma utanför den norska kusten och är äfven, ehuru sällan, funnen i Danmark. Andra till samma grupp hörande fåglar, hvilkas lefnadsvanor likna lirornas, äro stormsvalorna. De äro äkta oceanens barn och förekomma såväl i Atlantiska som i Stilla hafvet. Stormsvalorna äro små fåglar, af ungefär en lärkas storlek. I motsats till lirorna och stormfåglarne bära de omkring 15 kända arterna alla en svartaktig dräkt och de hafva i regeln en stor hvit fläck på bakryggen. Då jag i naturen endast varit i tillfälle studera vår i Atlanten vanligaste art, vanliga stormsvalan (Procellaria

pelagica), vill jag här endast tala om denna. Stormsvalan förekommer ingenstädes i stor mängd. Man ser henne jämförelsevis sällan och oftast i stormigt väder. Hon är mer nattfågel än dagfågel, och att hon i lugnt väder sällan synes torde bero därpå, att hon då antingen ligger stilla på hafvet eller uppehåller sig i sitt bo, ett underjordiskt hål på någon af Atlantens ödsliga klippöar. När en så liten fågel befinner sig på hafsytan, synes han ej långt. Man förbiser honom lätt. När sjön är upprörd har dock den lilla stormsvalan ej så lätt att lugnt hvila på dess yta; hon flyger då mera omkring samt observeras af sjömännen, och det är sanno-likt däraf den tron uppkommit, att hon spår storm, när hon visar sig. Stormsvalan är allmän på många af Atlantens öar, från Faeröarna i norr ned till Medelhafvet och Afrikas nordvästra kust. Ehuru hon finnes i rätt stort antal såväl på Faeröarna som på Shetlands- och Orkneyöarna, observerar man henne ej ofta. På Faeröarna hade jag vistats flere dagar och dagligen farit omkring på fjordarne, innan jag fick se henne. Först en afton, när vi i lugnt väder lågo ute i en fjord för att skjuta sjöfågel, uppenbarade hon sig. Där sågs en liten fågel fladdra hit och dit tätt öfver vattenytan. Jag tyckte först att det var en svala, men så kom hon närmare och blef igenkänd som en stormsvala. Än höjde hon sig några meter öfver hafvet, än sänkte hon sig ned till ytan och sträckte ned sina svarta fötter mot sjön, så att det såg ut som hade hon med upplyfta vingar sprungit på den stilla hafsytan. Hon kom allt närmare vår båt och satte sig slutligen för ett ögonblick på dess reling, alldeles intill mig. Från den dagen såg jag henne flere gånger, men endast om aftnarne eller nattetid; stundom voro de tre, fyra tillsammans, som fladdrade öfver fjorden utanför Thorshavn. När vi en dag vandrade fram på en af Nålsöns xågt belägna gröna gräsvallar, hörde vi ett egendomligt ljud under våra fötter. Det föreföll oss, som hade marken darrat under oss. Frågande sågo vi på vår xfeldeman». Han förstod oss genast och upplyste om att det var stormsvalor, som bodde i jorden under vallen. Vi upptäckte nu i vallen små hål, liknande dem som gräfvas af sorkar. De gångar, som vi uppgräfde, visade under gräsvallen en utsträckning i horisontal riktning af 3 fot ellerdärutöfver. Längst in var gången utvidgad, och där lågo båda fåglarne sida vid sida och rufvade sitt ägg. Stormsvalan lägger, i likhet med de öfriga till denna grupp hörande fåglarne, endast ett ägg. Detta är hvitt till färgen och vanligen tecknadt med en mer eller mindre tydlig krans af tätt stående matta punkter kring äggets tjockare ända. Ungen, som födes sent på sommaren, är klädd med långt och mjukt grått dun. Han blir till ytterlighet fet och ligger kvar i boet ända till vinterns inträdande.

Liksom alla till stormfåglarnes grupp hörande fåglar lefver äfven stormsvalan af späck, fisklefver och andra på hafvet flytande ämnen. Det kan synas förunderligt att alla dessa fåglar kunna finna sådan föda i tillräcklig mängd. Långt ute i hafvet ser man dock ofta feta ämnen flyta på vattnet. Detta är sannolikt lämningar efter hajars och andra roffiskars eller också delfiners måltider.

Till följd af att stormsvalan lefver af sådana feta ämnen, blir hon själf en riktig liten tranklump. När man fångar henne är det sålunda ej ovanligt att det rinner tran ur hennes gap. Denna hennes tranhalt förstod folket på Faeröarna i forna dagar att tillgodogöra sig, i det att de, hur egendomligt det än låter, använde henne till lampa. Sedan de plockat fågeln, trädde de nämligen ljusveksgarn igenom kroppen, och därmed var den primitiva lampan färdig att antända.

Till Sverige har stormsvalan endast några få gånger förirrat sig. Nästan oftare ha vi hos oss funnit exemplar af en annan art, nämligen den på en af Hebridernas öar — S:t Kilda — häckande klykstjartade stormsvalan (Procellaria leucorrhoa). Denna är något större och har i motsats till sin här afhandlade släkting stjärten starkt klufven.

*

Om fågellifvet vid vår halfös kuster.

Det är gifvet att en kust med så omväxlande natur, och med en sådan utsträckning i norr och söder, som den skandinaviska halföns, skall förete rätt stora skiljaktigheter hvad det högre djurlifvet beträffar. Hvad fåglarne angår, och det är dessa vi i det följande hufvudsakligen skola sysselsätta oss med, så äro visserligen en del arter

gemensamma för alla våra kuster, men de flesta äro beroende af olika lokala förhållanden, och det är just dessa olika lokaler vi skola studera. Vi företaga för detta ändamål i tankarne en färd kring nämnda kuster, och därunder skola vi lära känna hvilken natur de skilda fågelarterna föredraga och hur de ha det i sitt hvardagslif där ute bland klippor och skär. Vi tänka oss denna färd företagen under försommaren och komma därunder endast att sysselsätta oss med sådana fågelarter, som häcka på de platser vi besöka, ej med sådana, som under flyttningen blott tillfälligtvis anträffas. Vi vilja nämligen söka upp kustfåglarne i deras hem, där de bygga och bo.Uppe i Bottniska viken, där en mångfald älfvar från fjällen blanda sitt vatten med Östersjöns föga salta böljor, där börja vi vår färd, men som denna del af kusten är af oss alltför litet känd, uppehålla vi oss ej länge där. Den norrländska naturen, dess af barrskog beväxta höjder och dalar, möter oss redan nere mot kusten, och äfven de inre öarna äro i regel beväxta med barrskog. Fågellifvet är ej synnerligen rikt. Ejdern häckar spridd på holmarne, från hvilka äfven den vid alla våra kuster, där skärgård finnes, allmänna skärpiplärkans sång ljuder. Af måsarterna synas hafstruten och gråtruten förekomma sparsamt, sillmåsen och fiskmåsen åter äro allmänna. Af tärnor finnas endast två arter, nämligen rödnäbbade tärnan (Sterna macrura) och den hos oss allmänna fisktärnan, som dock här uppe är fåtalig. En bland våra allmännaste sjöfåglar, småskraken, häckar på holmarne. Af vadare höra vi ofta strandskatan, liksom rödbeuta snäppan, utstöta sin skarpa hvissling, och här och där på de yttre skären se vi den brokiga roskarleu. Draga vi oss söder ut, finna vi snart små kolonier af tordmular bosatta i någon för dem lämplig bergspringa på något långt ute i hafvet beläget skär. I små, ofta till en linie ordnade flockar se vi dessa snabbvingade svarta och hvita fåglar från sitt fiskevatten, där sillen står som tätast, draga till sitt hem. Är hafvet så stilla, att vi kunna landa vid ett af deras skär, skola vi finna de trubbnäbbade tordarne i långa rader och i en upprät ställning sitta utanför de hål eller springor i berget, där de ha sina ägg eller ungar. Är öppningen i berget tillgänglig, så att vi kunna blicka dit in, se vi tordarnes stora, hvita och mörkfläckiga ägg ligga på själfva stenhällen. Tordmulen lägger nämligen endast ett ägg, och han besvärar sig ej med att bygga något bo. Ur djurens lif. 11Styra vi vår båt längre in bland skären och på någon holme finna stora stenras, upptäcka vi helt säkert svarta fåglar af en dufvas storlek, med en stor hvit fläck på vingen och vackert korallröda fötter sitta här och där på stenarne. Andra af samma art ligga utanför i sjön, och dessa låta höra ett fint pipande läte. Detta är den kring hela den skandinaviska kusten förekommande tejsten eller tobisgrisslan (Uria grylle). Inne i stenraset har hon sina två vackra, hvita och mörkfläckiga ägg. Hon afviker nämligen från våra andra alkfåglar däri att hon lägger 2 ägg. Under det vi kryssa fram mellan skären, se vi här och där, vanligen akter om vår båt, en säl höja sitt mörka hufvud öfver vattenytan och nyfiket betrakta oss. Är sälens hufvud stort och nosen utdragen, så att hufvudet i någon mån liknar ett hundhufvud, är det Östersjöns största och allmännaste sälart, gråsälen (Halichoerus grypus), vi ha för oss. Är hufvudet mindre, med kortare och bredare nos, är det åter antingen den i norra Östersjön särdeles allmänna ringlade sälen (Phoca fcetida) eller vikaresälen (Phoca vitulina), hvilken senare blir allmännare, ju längre söder ut vi komma. Helt flyktigt hafva vi passerat Bottenhafvets kust. Hur lockande Åland med sin rika skärgård än är, ha vi ej tid att fara dit. Det är Sveriges kust vi skola undersöka, och vi måste däråt ägna hela vår uppmärksamhet. Därför styra vi färden direkt ned till Stockholms härliga skärgård och landa först på ett af de många små, utanför Möja belägna skären. Längst ut i hafsbandet finna vi en oändlighet små skoglösa holmar, på hvilka ljung växer mellan de kala klipporna och den friska, gröna, bredbladiga angelikan prunkar med sina stora blomklasar här och där i berg-skrefvorna. Se vi noga efter på dessa blommor, skola vi på dem finna en stor, vacker fjärillarf, svart med gröna tvärränder. Det är larfven till vår prydligaste dagfjäril, Papilio machaon. På de glesa grästufvorna i bergskrefvorna se vi en annan, mindre, till färgen grå larf. Plocka vi några sådana och föda upp dem med gräs, få vi snart från dessa en mycket sällsynt fjäril, som entomologerna ett helt århundrade förgäfves sökt efter i Sverige *, nämligen den lilla grå och hvitrandiga Arschilonsche albovenosa. Skärpiplärkan bor här på alla skär, möjligen träffa vi äfven ett par roskarlar eller ett par större strandpipare (Charadrius hiaticula), men fågellifvet är ingalunda rikt. När vi fortsätta färden mellan skären, möta vi ofta högt skrikande hafstrutar och skrattande sillmåsar eller gråtrutar. Hafstrutarne ha här och där byggt sitt enstaka bo på ett skär, de båda sistnämnda åter bo i kolonier, och där vi träffa dem, finnas de vanligen i stort antal. Ofta se vi ejdrar ligga på sjön eller i små flockar draga fram tätt öfver vattenytan. Mera sällan få vi se ett par ståtliga grågäss stå på ett skär eller kacklande flyga förbi uppe i luften. De häcka där

på skären, dessa gäss, men äro ej talrika. Längre in i skärgården se vi holmarne klädda med mörkgrön barrskog, och dit styra vi nu färden. Mellan dessa vackra holmar, från hvilka sångfåglarnes toner nå ut till oss, kryssa vi oss fram till den stora Kanholmsfjärden. Dagen närmar sig sitt slut, vinden stillnar af och solens sista strålar belysa barrträdens toppar sydost om oss. Göken gal från östan och västan, orren spelar på hol * Han upptogs af De Qeer såsom funnen i Sverige men återfanns sedan ej under ett helt århundrade.marne, och trastens toner ljuda fylliga och klara ut öfver den blanka fjorden. Vi närma oss land i söder. Det är Näsudden på Runmarö. Dit styra vi vår farkost, och i en vik på öns östra sida slå vi oss i ro för natten. När solen följande morgon förgyller holmar och skär, då ha redan vakans toner från grantoppen trängt ned till oss, och vi ha tyckt henne ropa: »latmask, latmask, statt upp, statt upp!» Hvem kan också sofva en vacker vårmorgon ute i en sådan natur? När sångfåglarnes jublande toner från alla håll smeka våra öron, då skynda vi oss upp för att se och höra. Innan vi lämna den vackra ön, företaga vi en liten färd till dess inre. Rundt omkring oss är ett sällsynt rikt fågellif. Orrarne kuttra och blåsa, rödhaken sitter som vanligt med näbbet i vädret på sin grantopp, liksom sökte han härma trasten i både sätt och sång. Han står dock långt efter denne och tystnar emellanåt liksom i beundran af koltrastens konstnärskap, när denne borta från en ektopp låter höra sina djupa, känslofulla toner. I en hasselbuske sitter trädgårdssångaren och framrullar sin långa, vackra visa, och liksom yra af glädje öfver det guld, solen kastar på siskornas kära granar, flyga dessa älskliga fåglar högt sjungande från topp till topp. Slutligen bestiga vi en liten höjd, hvarifrån vi hafva en öfverblick öfver skogstopparne. Vi se då på något afstånd liksom ett klot, på en spira upplyft öfver de öfriga träden. Vi förstå hvad det är. Endera är det hafsörnens eller fiskgjusens bo. Vi skynda däråt och finna snart, att det är ett par fiskgjusar, som där byggt sitt bo på den öfversta, torra toppen af en hög tall. På öfversta spetsen af en annan tall sitter den ena af fåglarne och blickar stolt omkring sig. Vid den torra trädspiran, från hvilken endast ett par små grenar gå ut, ha fåglarne förstått att fästa sittaf jämförelsevis grofva, torra pinnar byggda bo så väl, att det, oaktadt sitt upphöjda läge, trotsar de starkaste vindar. Platsen för sitt bo har fiskgjusen valt med syfte att få utsikt vidt omkring, och han bygger det så väl, att det kan begagnas år efter år, om också med någon restaurering. Fiskgjusen är allmän där ute i skärgården, och under vår färd se vi honom på en höjd af 40—50 meter helt sakta flyga fram öfver de grundare vikarne. Ofta stannar han med flaxande vingar och spejar uppmärksamt ned i sjön. Upptäcker han då en fisk, störtar han ned med sådan fart, att han för ett ögonblick försvinner under vattnet. Lyckas fångsten, ser man honom med kraftiga vingslag lyfta sig upp med sitt i klorna fasthållna byte och därmed draga in åt skogen, endera för att bära det hem till sina ungar eller för att i en undangömd vrå själf därmed stilla sin hunger. Vi ha dock ej vidare tid att studera skogsfåglarnes lif där ute på den vackra ön, det är skärgård sfåglarne vi skola sysselsätta oss med, och vi måste åter till sjös. Ute vid stranden se vi här och där trähålkar uppsatta i träden för storskraken att häcka uti. Dessa hålkar äro ofta bebodda, och om vi stjäla oss till att se ned i en af dem, skola vi — om skrakarne ej redan fått ungar och med hela familjen flyttat ut i sjön — däri finna 10—12 stora gulhvita ägg, omgifna af en krans af det finaste hvita dun. Här och där se vi ett par skrakar flyga fram längs stranden. Han är ståtlig att skåda, storskrakhanen med sin vackert gula buk, när han som en spetsig spole far fram genom luften. I sydlig riktning fara vi ut genom Gråskärsfjärden och kryssa oss fram mellan holmar och skär. Snart ha vi Nämdön öster om oss, och öfver dess skogstoppar sevi en ståtlig fågel med lugna vingslag styra färden ut bland skären. Det är en hafsörn, som kommer oss så nära, att vi kunna se hans starka, krokiga näbb och hans hvita stjärt. Han är nog stadd på röfvarestråt på morgonkvisten, denne skärgårdsfåglarnes konung. En barbar är han, det kan ej nekas, men vi unna honom gärna en ejderstek, ville han bara döda sina rof med detsamma. Ingen annan svensk roffågel torde behandla sitt byte så obarmhärtigt som han. Hafsörnen häckar flerestädes i skärgården, och söka vi reda på hans bo, skola vi finna det i likhet med fiskgjusens ligga på öfversta toppen af ett högt träd. Boet är så stort, att ett sådant, som togs ned för Biologiska museets räkning, med möda kunde bäras af fyra man. Det är byggdt af rätt grofva grenar och inuti klädt med jordtorfvor. Ha örnarne ungar, bära de stundom hem sina rof lefvande. Sålunda hafva vi i ett örnbo funnit lefvande sjöfåglar, på hvilka örnarne, för att deras offer ej skola undkomma men dock bibehålla sig friska, ha krossat extremiteternas ben ända in till bålen. Dessa stackars sjöfåglar få sålunda ligga där på boets kant med sönderbitna ben och vingar, tills örnungarne blifva hungriga och behaga döda dem. Hafsörnen är dock i mitt tycke vårt lands ståtligaste fågel och en så värdefull prydnad för våra skärgårdar, att vi därför förlåta honom

mycket. Af en örn kan man ej begära ömhet för djuren; och så länge människan behandlar dem fullt ut lika illa, ha vi ingenting att säga. Höksaxens och uttersaxens taggiga käftar äro ej bättre än örnens näbb och klor. Vi fortsätta färden ned åt Södermanlands skärgård.Ute på de kala kobbarne blifva måsfåglarne allt talrikare. Den svartryggiga sillmåsen se vi öfverallt. Oaktadt sin mindre storlek är han för ovana ögon ej så lätt att på afstånd skilja från hafstruten. Observera vi honom noga, finna vi dock, att han har smalare och spetsigare vingar. Han är den enda svenska mås, som har gula ben och fötter. Ståtlig att skåda är hafstruten, när han högt skrikande sitt »gaå, gaå» kretsar omkring på vederbörligt afstånd från vår båt, och lika prydlig ter sig gråtruten med sin silfverfärgade mantel. Gå vi i land på en holme, där måsarne häcka, blifva de rent rasande och samla sig i mängd omkring oss. Vi finna endast fyra arter, och om vi lyssna till dem, lära vi oss snart att skilja deras olika läten. Gråtruten och sillmåsen ha båda ett skrattande läte, men deras skratt är olika. Fiskmåsen (den minsta af dem) svänger oupphörligt omkring oss och ropar »kett, kett, kett». Bland klipporna uppe på holmen ha måsarne sina af mossa och gräs byggda bon. Hafstrutens finna vi vanligen högst uppe på holmen, där han åt sig utvalt en plats, hvarifrån han har fri utsikt omkring sig. I boet finna vi endera tre mörkfläckiga ägg eller lämningar af äggskal, som vittna om att ungarne redan blifvit utkläckta. Dessa små dunbeklädda gynnare gå mycket snart ifrån boet och ha vid vår ankomst dolt sig bland klipporna. Öfriga här förekommande måsarters ägg och ungar likna rätt mycket hafstrutens och skiljas hufvudsakligast på storleken från dennes. Då och då kommer en nätt tärna flygande emot oss. Lätt och behagligt rör hon sig liksom hoppande fram genom luften, höjer sig något, när hon närmar sig, och skriker ilsket »kitt, kitt». Hon stannar midt öfver våra hufvuden, breder ut sin gaffelformade stjärt och förändrarsitt läte till ett långdraget »tirri». Det är vanliga fisktärnan, den allmännaste arten i skärgården. Ute öfver sjön se vi en fågel af fiskmåsens storlek helt sakta flyga fram på 15—20 meters höjd. Vi se på hans rörelser, att det ej är en mås. Vingarne äro längre, smalare och spetsigare, och när han närmar sig, se vi, att hufvudet är svart ofvanpå och att näbbet är långt och groft. Med afmätta vingslag och näbbet riktadt nedåt flyger han helt sakta fram, men plötsligt se vi honom med stor hastighet störta på hufvudet ned i hafvet, så att vattnet yr. Det är den vid våra öfriga kuster mycket sällsynta skräntärnan (Sterna caspia). Närma vi oss den holme, på hvilken hon har ägg eller ungar, blir hon mycket närgången och öfveröser oss med elt skränande »rää» eller »krää», som upplyser oss om hvarför hon fått sitt svenska namn. Småskrakar se vi ofta mellan holmarne. Än träffa vi några få individer tillsammans, än en större flock, som uppehåller sig i någon grund vik eller vid grundare ställen intill holmarne. Detta är ungfåglar från föregående år, som ännu ej fortplanta sig. Se vi en ensam gammal hane stå på stranden af en holme, kunna vi. vara förvissade om ;<«.t hans hona håller på att reda sitt bo där uppe under någon buske eller sten. Hanen stannar nämligen i närheten, medan hon sysslar därmed. När vi beträda holmarne, se vi ibland en liten brokig fågel, som vanligen står på en af de yttersta stenarne på någon utskjutande udde. Det är roskarlen, och när vi närma oss honom, flyger han en sväng ut öfver sjön och låter därunder höra ett egendomligt, helt lågt, kvittrande läte. På en del holmar träffa vi den enda snäppa, som häckar ute på skären, nämligen rödbenan eller tolken,ROSKARLAR.som hon äfven kallas. Har hon ägg på någon holme, som vi beträda, flyger hon med hängande ben och ideligen högt skrikande »tju, tju, tju», så att det ljuder långt omkring. Äfven större strandpiparen träffa vi här och där på holmarne, synnerligen där någon liten sandstrand finnes. Med sin gråbruna, nästan sandfärgade rygg, sin hvita panna och hvita, af svart begränsade ring kring halsen är han lätt igenkännlig. Ofta låter han höra sitt rätt starka pipande läte. Han är tjusande vacker, den lille piparen, såväl när han som en rulle löper på sanden som när han flyger, hvarunder han, särskildt hanen, ofta lyfter vingarne uppåt och liksom på lek lutar sig än åt ena, än åt andra sidan, så att man det ena ögonblicket ser hans gråbruna rygg och det andra den hvita buken. Den svarta och hvita strandskatan se och höra vi ofta. Hennes skarpa, hvisslande stämma höres långa vägar. Vanligen sitter paret tillsammans på en sten, eller jaga hanarne hvarandra under gällt skrän högt uppe i luften. Ju längre vi komma mot söder, dess oftare se vi svärtor. Svarta med en hvit fläck i vingen, flyga de, stundom helt orädda, förbi oss, och vi kunna bland de svarta hanarne urskilja honorna på deras brunare färg. Kråkan är allestädes närvarande. Från holme till holme flyger hon för att söka ägg, och om hon äfven, liksom af förargelse, gör en knyck på sin kropp, när tärnorna ilsket skränande uttrycka sin vrede öfver hennes besök på deras område och därunder nästan hugga henne i ryggen med sitt spetsiga näbb, flyger hon dock i allmänhet tämligen obesväradd sin bana fram. Småfåglar finna vi ej många

bosatta här ute i den yttre skärgården, Skärpiplärkan bor dock på nästan hvarjeholme. Sädesärlan har slagit sig ner här och där och likaså på de större holmarne vår välbekanta stenskvätta. Styra vi färden något längre in, finna vi snart en rikare vegetation på de små öarna och till följd däraf äfven flera småfågelarter. Den första buskväxt vi träffa är vanligen slån, och vi äro säkra på att då äfven finna törnsmygen (Sylvia cinerea). Närma vi oss ännu mer det fasta landet, se vi snart små gröna snår af åtskilliga löf- eller barrträd, och att då äfven löfsångarens vackra drill når oss därifrån, är alldeles säkert. De inre öarna äro beklädda med skog, och fortsätta vi färden till dem, blir fågellifvet mycket rikt. De arter, som där finnas, äro alltför många att här kunna uppräknas. Längs Östergötlands och Smålands norra kust äro natur och djurlif så föga afvikande från hvad vi redan beskrifvit, att vi utan vidare kunna passera denna del af skärgården och direkt styra kurs på Gotland. Först fara vi då till de egendomliga Karlsöarna. Dessa öar äro i miniatyr afbilder af världshafvens vilda klippöar och afvika till naturen i hög grad från det närbelägna kala Gotland. Med brutna, ojämna klippväggar resa sig dessa öar till ringa höjd ur hafvet, och deras yta utgöres af ojämna, af små berg och sänkningar af-brutna platåer. Den västligaste af dessa båda tvillingsöar, stora Karlson, är bekant för sin intressanta, under senare åren urgräfda och noga undersökta grotta, där människor i länge sedan flydda tider synas ha haft bostad. På såväl stora som lilla Karlson häckar tordmulen i så stort antal, att man nästan kan säga dessa öar äga små fågelberg, hvilka gifva oss ett litet begrepp om världshafvets fågelfjäll. Karlsöarnas tordmulekolonier äro utan tvifvel de största i Östersjön.På stora Karlsons östra sida bo dessa fåglar mycket tätt i bergen, och man ser dem oupphörligt ute öfver sjön sträcka till och från sitt hem. På öns södra sida förekommer tordmulen likaledes i stort antal, och på den västra träffa vi dessutom en annan alkfågel, nämligen sillgrisslan (Uria Troile). Denna, den största af våra grisslor, bor där i en för människor oåtkomlig grotta. I en helt smal springa öppnar sig berget, och under denna springa finnas platformliknande afsatser, på hviika fåglarne sitta i täta grupper. Att berget därinom döljer vidsträckta gångar och labyrinter kan man förstå, när det rymmer åtskilliga hundratal af dessa fåglar. Oupphörligt ser man grisslor flyga ut och in, och att deras antal ej är litet kan man förstå däraf, att ett femtiotal stundom på en dag blifvit skjutet utan att någon minskning i fåglarnes antal däraf kunnat skönjas. Klättra vi vid vårt besök därstädes under den branta bergväggen fram i närheten af grisslornas bostad och, osynliga för dem, dölja oss bakom de stora, en gång i tiden från bergväggen nedfallna stenblocken, ha vi godt tillfälle att betrakta dessa egendomliga hafsfåglar. Raka som ljus stå de tätt packade på sin klippafsats. De kunna ej, såsom deras släkting tobisgrisslan, stå enbart på fötterna, utan stödja sig på hela tarsen. Vaggande som gäss gå de fram och åter och liksom småprata med hvarandra. Hemvändande från sina fiskefärder bland sillstimmen ute i hafvet komma oupphörligt nya fåglar, och hvar och en, som slår till bland sina kamrater, mottages med ett skorrande »arrr-arrr». Platsen, där vi sitta på vårt stenblock, är tjusande, och vi vilja ej gå därifrån, förr än vi tagit reda på djur-lifvet omkring oss. Blicka vi ut öfver hafvet, se vi flockar af grisslor och tordmular, som i långa rader ellerlinier sträcka fram och åter. Lyssna vi till fåglarnes läten, höra vi öfver våra hufvuden ett oupphörligt upprepadt »gäck-gäck-gäck». Det är gråtruten (Larus argentatus), som har sitt bo i bergväggen öfver oss. Rikta vi våra blickar uppåt, se vi dessa bländhvita fåglar oupphörligt kacklande på sitt vanliga sätt sväfva fram och åter. De bo där i koloni, och vi ha 12—15 stycken sväfvande öfver våra hufvuden. Emellanåt ljuder en skarp hvissling, »peepepepepe», ned till oss från höjden, och när vi vända oss däråt, se vi en kraftigt byggd fågel med spetsiga vingar uppe i rymden, högt öfver bergets öfre kant. Det är pilgrimsfalken, och äfven denne sjöfåglarnes mordängel har ungar uppe i bergväggen. En grå skärpiplärka flygar sjungande fram och åter där uppe, och en annan liten fågel, som vi väl känna både från gatorna i våra städer och från åkerfälten inne i landet, nämligen vår älskliga sädesärla, trifs äfven här bland klipporna på den sterila hafsstranden. Vi se henne gladt kvittrande jaga flugor utmed bergväggen, där hon helt säkert äfven har sitt bo. När vi på återvägen längs stranden vandra fram mot vår tillfälliga bostad i Karlsö jaktklubbs nära norra stranden uppförda, synnerligen trefliga hus, se vi öfver våra hufvuden en hel svärm af hussvalor. Dessa små, behagliga fåglar trifvas äfven här ute och ha byggt sina bon uppe i bergväggen. Deras närvaro vittnar om att insektslifvet ingalunda är fattigt. Nästan livar vi gå, träffa vi ejderbon. Än flaxa ejderhonorna, skrämda af oss, upp från sina ägg och be-gifva sig af ut åt hafvet, än ligga de nedtryckta kvar på boet och låta betrakta sig på ganska nära håll. Ute i den grunda viken på nordsidan simma ej der-gubbarne helt orädda omkring, och där se vi äfven några svärtor gunga på de mot stranden sakta rullande sjöarne. Efter en

stunds hvila begifva vi oss åter ut och taga vägen upp öfver ön. Ett stycke öster om jaktsällskapets hus sluttar landet ned mot en långgrund sandstrand, på hvilken ett par strandskator slagit sig ned. Här gå vi upp midt öfver ön, på hvars inre vi naturligtvis finna småfågellifvet fattigt. Skärpiplärkan är dock allmän, likaså sädesärlan, och ett par stenskvättor synas väl hemmastadda bland de små, här och där förekommande stenkumlen. Äfven ett par lärkor bo på ön, och hanen sjunger här öfver de kala klipporna samma glada visa som inne öfver fastlandets bördiga åkerfält. Här och där se vi en hare springa upp framför oss; på sådana finnes här vanligen rik tillgång. Några fler däggdjur se vi ej till, och några andra sådana kunna vi ej vänta att finna än möjligen åkersorken och näbbmusen. Under vår väg upp till öns platå gå vi förbi en af järntrådsnät inhägnad liten plantering. Den utgör ett försök af en varmt intresserad naturvän att på ön plantera skog. L,yckas detta företag, torde man i en framtid här finna vida flera fågelarter än nu. På en kort stund ha vi gått öfver ön och närma oss åter dess norra strand. På en utskjutande låg udde se vi, jämte några ståtliga hafstrutar, en långhalsad skarf stå rak med näbbet i vädret. Han är en tillfällig gäst här och en ungfågel från förra året, som ännu ej fortplantat sig. Våra följeslagare från Gotland kalla denna fågel »pelekan». Något vidare artrikt fågellif finna vi naturligtvis lika litet på den lilla öns norra strand, lyssnande till hafstrutens och gråtrutens skrän, stå vi där en stund och betrakta tordmularne, som massvis svärma omkring uteöfver sjön, eller de vackra ejderhaiiarne, som i flockar hvila på hafvet tätt under stranden. Snart lämna vi dock ön för att fortsätta vår studiefärd vid Gotlands kust. Vi göra helt flyktigt en färd längs den västra kusten, mellan Klintehamn och Visby, men finna den nästan lika fattig på sjöfåglar som på holmar och skär. På den vackra, sandiga stranden se vi dock en och annan strandpipare, mera sällan ett par drillsnäppor eller strandskator. Stundom flyger en tärna eller en fiskmås spejande däröfver. Utanföre i sjön simma ett par småskrakar eller en ensam alfågel, hvilken senare af en eller annan orsak ej följt med sina kamrater upp till häckplatserna bland Lapplands fjäll. Så lämna vi västra kusten och begifva oss öfver till den östra. Här finna vi eu annan natur. Stranden är i regeln låg och stenig, ofta med långa, något gyttjiga grund, som blottas vid lågvatten, eller ock gå gräsbe-växta ängar ned mot hafsstranden. Här och där se vi små låga, med långt gräs rikt beväxta holmar. Det är alltså en strand där vi kunna vänta att finna ett rikare fågellif. Många simfåglar och vadare ha här allt, hvad de behöfva för sin trefnad. Vi hinna ej heller ned till stranden, förr än vi både se och höra, att fågellifvet här är något helt annat än vid landets västra kust. Då lokalerna längs denna kust äro hvarandra rätt lika, behöfva vi ej sysselsätta oss med mer än ett inskränkt område och välja därför den plats, som är oss bäst bekant, nämligen trakten kring Ronehamn. Väl ditkomna skynda vi ned till stranden och slå oss ned på en liten udde strax söder om hamnen. De första fåglar vi märka äro vanliga fiskmåsen, sillmåsen och den vackra brunhufvade skrattmåsen, hvilka alla helt obekymrade om vår närvaro sträcka längs stranden.SKRATTMÅS.Dessa fåglar häcka ej här och frukta oss ej. Mindre väl upptages vårt besök af ett par strandskator. De hafva sina ungar dolda bland stenarne och komma, skrikande af ängslan, flygande emot oss. Ett par roskarlar, hvilkas fyra ägg vi finna i en fördjupning på stranden, flyga ängsligt från sten till sten. Honan är den minst oroliga, men hanen ser dess mera ängslig ut och skriker emellanåt: »juitt juitt juitt tu-tu-tu-tu». Tärnor flyga fram och åter öfver oss, och bland dem ej endast den vanliga fisktärnan, med hvilken vi förut gjort bekantskap. Här finns äfven en annan art, som liknar fisktärnan i så hög grad, att vi endast på hennes något smärtare kropp, längre stjärt och helt röda näbb kunna skilja henne från denna. Det är den nordligaste af alla tärnor, rödnäbbade tärnan eller silfvertärnan (Sterna macrura). En annan tärna, den lilla dvärgtärnan (Sterna minuta), se vi också. Hon är tecknad som fisktärnan men har hvit panna och mycket kortare stjärt. Ett par individer flyga öfver oss, ängsligt skrikande »kitt, kitt», och vi upptäcka snart anledningen till deras ängslan. Vi finna nämligen på sanden i en grund fördjupning utan bale deras tre fläckiga ägg. Ute öfver det grunda vattnet flyga flera dvärgtärnor. Helt sakta röra de sig framåt med sin för tärnan säregna hoppande flykt. Plötsligt se vi en af dem höja sig något, liksom för att taga fart, och så störtar hon sig på hufvudet lodrätt i sjön för att med näbbet gripa en liten fisk. Vanligen är det spigg hon fångar, och då dessa fiskar ofta gå på mycket grundt vatten, stöter den lilla tärnan så ofta sitt näbb mot den steniga bottnen, att dess spets ej sällan är bruten däraf.Utanför fastlandet ligger, något söder om oss, en låg ö, som endast synes vara skild från detta genom ett grundt sund. Vi se redan på afstånd fåglar flaxa där-öfver och skynda att skaffa en båt och ge oss af dit ut. Innan vi hinna lägga i land, komma skrikande måsar, rödbenor och strandskator flygande emot oss, och uppe öfver ön flaxa vipor om

hvarandra. Redan vid stranden se vi en liten fågel, som vi ej träffat förut. Det är den lilla svartbröstade snäppan (Tringa alpina). Hon har sitt bo doldt bland gräset och beter sig vid vår ankomst på ett helt annat sätt än de vadare, vi förut ha träffat. Hon skriker ej, flyger ej heller. Tyst går hon tätt framför våra fötter, lutar på sitt lilla täcka hufvud och ser ängsligt på oss. Endast genom att gå åt annat håll, än där äggen ligga dolda, söker hon narra oss därifrån. Uppe på en gräsvall äro några brushanar i full strid. Dolda i gräset ligga deras honor på ägg. Viporna ha redan stora ungar och de flaxa ideligen skrikande »veet, veet» tätt öfver våra hufvuden. Det är idel honor. Hanarne besvära sig ej med ungarne, när dessa blifvit något vuxna. De ha redan lämnat häckplatsen. Med storspofven, som skriker där borta, är det ett helt annat förhållande. Ännu har han ägg, och så länge detta är förhållandet äro makarne tillsammans. Vi se den något större, mycket långnäbbade honan, under det hon låter höra sitt långdragna, skarpa tutande, kretsa omkring på något längre afstånd från boet än hanen. Hon ser mera lugn ut och flyger med jämnare flykt än hennes för familjen sig helt uppoffrande make. Korta stunder hjälper hon sin gubbe att rufva äggen, och när ungarne äro nyfödda, visar hon dem en kort tid mycken ömhet, men kärleken för de små varar ej länge. Redan när dessa äro några dagar gamla, flyttar hon bort. Det är då uteslutandeSTRANDSKATOR.hanen, som med den största faderskärlek fostrar upp de små, och han lämnar dem först, när de äro fullväxta. Fiskmåsarne ha byggt sina bon bland tufvorna och skrika af förtviflan, när vi närma oss dem. Hvar vi gå fram, flaxa fåglar öfver oss. Strandskatornas gälla skrik blandar sig med vipornas envisa läte, strandpiparens pipande, måsarnes och tärnornas skrän. Stumma flyga brushanarne från och till sin stridsplats, och lärkan höjer sig drillande upp mot det höga blå. Sedan vi noga undersökt denna intressanta ö, styra vi färden ut till tvenne små holmar, hvilka, liksom upp-lyftade öfver det blanka hafvets yta, inbjudande hägra ute i hafvet. Efter en stunds färd äro vi där och landa vid den större af holmarne. Som ett hvitt moln höja sig vid vår ankomst skaror af skrattmåsar och sillmåsar. »Arr-arr-arr» skratta de brunhufvade skrattmåsarne och flyga oss till mötes. Han är vacker denna lilla mås, och framkanterna på hans vingar glänsa hvita som elfenben, när han kommer flygande emot oss. Storspofvar flyga ängsligt skrikande omkring holmen, roskarlen gör en sväng ut öfver sjön, kvittrar på sitt vanliga sätt och återvänder strax till stranden. Ett par sköna grafandhanar stå på stranden och flyga vid vår ankomst under helt lågt kacklande bort till holmens andra strand. Under ett par gamla lador, som stå på holmen, ha deras honor bon och rufva där sina präktiga hvita ägg. Gräsänder och stjärtänder bo äfven på ön, och deras ungar ha vid vår ankomst dolt sig i det låga gräset. Uppe på holmen ligga måsarnes bon helt tätt, och vi finna i hvart och ett af dem antingen tre ägg eller också nyfödda ungar. Dessa små dunbeklädda kräk Ur djurens lif. 12stanna ej länge i boet. Redan vid en dags ålder börja de göra försök att promenera ut på egen hand, och snart finna vi dem kringspridda på holmen, där de vid vår ankomst dölja sig i gräset. Tärnorna ha ej gjort sig så mycket besvär som måsarne med inrättandet af sina bon. Deras ägg ligga tre och tre i en liten grund fördjupning på själfva marken. Från denna . lilla ö begifva vi oss till den ännu mindre, något norr därom belägna. Denna holme finna vi tätt beväxt med högt starrgräs. Lokalen lämpar sig sålunda för helt andra fåglar än dem vi förut sett, och att vi där skola få göra nya bekantskaper, se vi snart. Utanför simma nämligen åtskilliga dykänder, och bergandhanen ligger där med sin vackert hvitvattrade rygg och sitt svarta hufvud. Han är helt orädd och blickar på oss med sina klara, gula ögon. På några stenar tätt invid holmen se vi flera sådana änder. Först när vi kommit inom skotthåll, gå de ned i sjön och simma undan. Berganden torde vara den minst skygga af alla änder, och hon är mycket nyfiken. Om man sätter sig på stranden och viftar åt henne, kommer hon vanligen genast simmande, stundom mycket nära, för att se, hvad man har för sig. Hela flockar kan man på sådant sätt stundom locka till sig, och nyfiknast synas de gamla hanarne vara. Bakom holmen se vi några svärtor simma ut från land. Dessa äro något skyggare än bergänderna och taga till vingarne när vi närma oss. Sedan de väl svingat sig upp i luften, äro de dock föga rädda. De göra nämligen en sväng kring holmen och flyga därunder tätt förbi vår båt. På något afstånd ute i sjön se vi en hel rad af svärtor och bergänder, de flesta hanar.Vi lägga till med båten och stiga i land. Redan vid våra första steg flaxar en bergandhona upp ur gräset, och när vi luta oss ned finna vi, väl doldt mellan tuf-vorna, hennes vackra, dunomkransade bo med tio ägg. Vi gå några steg till och finna på samma sätt det ena boet intill det andra. Holmen är full af bon. Plötsligt lyfter en svarthöna, som vi äro nära att trampa på, och när vi se ned på hennes med mörkt dun omkransade ägg, finna vi bland dem äfven ett par bergandägg. Dykänderna äro inga ärliga fåglar. Kunna de, så stjäla de både ägg och ungar från hvarandra.

Vi hafva många exempel därpå, och det är sannolikt, att svärtan rullat till sig dessa ägg från ett närbeläget bergandbo. Åt ena sidan af holmen, där gräset är något kortare, finna vi flera bon med ägg af sillmåsen, och endast några meter därifrån ligger det ena bergandboet intill det andra, och svärtägg ligga alldeles öppet. Vi kunna dock ej finna ett enda äggskal, som tyder på, att måsarne angripit äggen. Det ser sålunda ut, som om dessa, hvilka här häcka i hundradetal, ej skulle förgripa sig på andra fåglars ägg. * Från Gotland begifva vi oss till Öland och landa på denna ös norra udde. Här se vi framför oss en mörk barrskog, som betäcker ett godt stycke af öns nordligaste del. Det är Böda kronopark. Självfva stranden är stenig och steril. Vegetationen närmast denna består af Ribes, slån och andra buskar, från hvilka en liflig fågelsång ljuder oss till mötes. Vi besöka först den östra stranden af udden. Fågellifvet är där ganska fattigt. Många simfåglar se vi ej * Kandidat G. Svenander fann ett annat, senare år äfven viggen (Fuligula cristata) häcka på här nämnda holmar. Vid vårt besök fanns han ej där.till, endast några alfåglar, som, långt från denna fågels vanliga sommarhem, hvarje år uppehålla sig här utan att häcka. En eller annan mås eller tärna flyger spejande längs stranden, och inne öfver skogskanten se vi en ståtlig hafsörn styra färden till sitt bo uppe i barrskogen. En liten fågel, som vi förut under vår färd ej sett till, höjer sig under en säregen sång i luften och rör sig där med sin ärllika flykt fram och åter i djupa bågar. Snart sänker han sig åter till jorden, ned till sin hona, för att strax åter höja sig. Det är en i Sverige sällsynt fågel, nämligen fältpiplärkan (Anthus campestris). Hon är allmän här. En rödbena, som har sitt bo i en liten gräs-tufva nära stranden, ger sig genast tillkänna, och där små sandfält finnas mellan stenarne, löper en liten fågel, som är mycket lik vår gamle vän större strandpiparen; äf-ven hans stämma erinrar om dennes. Det är mindre strandpiparen (Charadrius curonicus eller Ch. minor). I en fördjupning på sanden har han sina vackra, sandfärgade, fint prickiga ägg. På toppen af en törnbuske sitter en törnskathane och vrider på stjärten. I en annan buske hoppar en fågel omkring, hvilken vid första ögonkastet liknar törnskatans hona. Vi se dock snart, att han rör sig vida smidigare än denna inne i den täta busken, och snart förråder han sin art genom ett mycket egendomligt läte, en långt utdragen rad af knäppningar eller smackningar. Det är hökfärgade sångaren, den största af Sveriges till släktet Sylvia hörande fåglar. I en måbärsbuske finna vi hans bo med 5 matt fläckade ägg. Naturen här vid Ölands norra udde är mer lämpad för skogs- och buskfåglar än för simfåglar och vadare. Här saknas de flytande tångbankar, de vidsträckta, gytt-jiga fält och de sänka, gräsbeväxta stränder, som äro så omtyckta af sistnämnda fåglar. Simfåglar och vadare kunna ej trifvas vid en strand af sten. Man saknar därför här den musik, som mötte oss vid Gotlands östra kust och som vi snart skola återfinna på södra Öland. I stället ljuda vid Ölands norra strand småfåglarnes glada sånger, och göken ackompanjerar dem med sitt kuku. Innan vi lämna denna lokal, göra vi ett besök vid fyren och kunna där glädja oss åt massor af hussvalor, hvilka flitigt bygga sina bon kring den höga fyrbåkens öfre kant. De små svalorna ha dock dåligt byggnadsmateriel, hvilket visar sig däruti, att det ena boet efter det andra rasar ned. Strax öster om fyren finna vi en liten låg holme. Där bor en stor koloni fisktärnor. De gamla tärnorna svärma omkring och fånga flitigt den i mängd förekommande taggiga spiggen. Om vi undersöka matstrupen på de små tärnungarne, skola vi finna, att föräldrarna varit nog omtänksamma att hacka bort spiggarnes hvassa taggar, innan de stoppa de små fiskarna i sina späda ungars gap. Roskarlen finnes äfven bosatt på denna holme och därjämte ett stort antal näbbmöss, som vid vår undersökning befinnas bo under hvarje tufva. Från Ölands norra udde draga vi längs landets östra kust ned mot söder. Till en början är djurlifvet fattigt. Östersjön rullar fortfarande sina böljor mot en stenig strand. Snart inträder dock en förändring. Skogen längs stranden upphör, och redan vid Boda är sjöfågellifvet rikare. På de få små holmar, vi anträffa, bo bergänder, gräsänder, stjärtänder, skedänder, fiskmåsar, skrattmåsar, tärnor, rödbenor, roskarlar, strandpipare och strandskator.Isängs hela den låga östra kusten se vi grafänder. Det är mest gamla hanar, som slagit sig tillsammans i flockar. Man må dock ej tro, att de därför ha öfver-gifvit sina rufvande honor, som ligga uppe under en bro, i ett hål i någon jordvall, i en ihålig ek e. d. Nej, den vackra grafandhanen har sin maka kär och han besöker henne i regeln hvarje morgon efter soluppgången. När hon kommer ut med sina många små, möter hanen henne på halfva vägen till sjön. Han flyger då kacklande och svängande fram och åter, liksom glädjande sig öfver sin talrika familj, och slår sig tillsammans med hona och ungar, så snart dessa nått hafsstranden. Från denna stund stannar han hos familjen, visar ungarne lika mycken ömhet som honan och lämnar dem först, när de kunna flyga. I detta ömma förhållande makarna emellan liknar grafanden, som i mycket

annat, våra vilda gäss. Hela vägen längs kusten höra vi ständigt strandskatans, tolkens och större strandpiparens hvisslingar. Är marken sank, eller sträcka sig ängar och betesmarker ned till sjön, blandar sig vipans envisa gnällande med dessa läten, och ofta höra vi storspofvens skarpa hvissling. Här och där se vi sälar, som än ligga uppe på flata stenar och än nyfiket sträcka upp sina hufvuden ur djupet för att se på oss. Gråsälen är den allmännaste här, men stundom se vi äfven det trubbiga hufvudet af en knubbsäl. Slutligen ha vi hunnit ned till Ölands södra udde. Här finna vi på östra sidan en stor, kal äng med riklig gräsväxt sträcka sig från sjöstranden upp till en vacker löfskog, Ottenby lund. I hundradetal se vi grafänder vid stranden. De ha dels sina bon i ihåliga ekar uppe i lunden och dels i djupa gångar i själfva strandvallen. Den hvitbrokiga grafandhonan törs ej i likhet med sinaGRAFANDER MED UNGAR.likt marken färgade släktingar lägga sig att rufva på öppna marken. Uppe i gräset ha svärtor, bergänder, gräsänder, stjärt- och skedänder sina bon. Storspofvar, vipor och strandskator flyga där, ängsligt skrikande, kring sina ägg och ungar. Dubbelbeckasinen ligger där uppe tyst i gräset, och lika tyst promenera den svartbföstade småsnäppan och brushanens hona omkring med sina små ungar. Ängsknarren sköter musiken i gräset. Midt på dagen hvilar han sig vanligen, kanske blott för att hämta krafter till sin natten i ända knarrande serenad. Den stora mängd af nordiska flyttfåglar, som besöka denna lokal under sina färder till och från norden, finnes där ej nu, och har man höstetid besökt denna strand, skall man nu finna den jämförelsevis fågelfattig. Af en eller annan orsak stannar dock någon enstaka nordisk fågel utan att fortplanta sig kvar öfver sommaren på denna omtyckta lokal, och det är därför ej omöjligt, att vi här upptäcka representanter för sådana högnordiska arter som t. ex. ringgåsen eller kustpiparen. För några få decennier sedan kunde man här iakttaga den nätta skärfläckan. Man såg henne då ofta ligga på hafsytan eller vada på grunda ställen, under det hon plöjde i vattnet med sitt uppböjda näbb. Sina ägg lade hon vanligen utan bo på flytande tångbankar, och om man nalkades häckplatsen, flög hon med hängande ben ängsligt omkring fridstöraren och lät därunder oupphörligt höra sitt korta »plytt, plytt, plytt». Nu mera är denna intressanta fågel, sorgligt att säga, sällsynt på Öland, om ens något enstaka par ännu finnes kvar. Gå vi omkring södra udden, på hvilken fyren är belägen, finna vi på västra sidan långgrunda skär med steniga stränder, på hvilka tärnor och roskarlar häcka. Flockar af grågäss beta endera på dessa med kortgräs beväxta skär eller uppe på den stora ängen. När dessa flyga, se vi genast på deras ljusa, främre ringkanter, hvilken art det är vi hafva framför oss. Grågåsen synes ej häcka på Öland. Det är sådana individer, som af en eller annan orsak ej fortplanta sig, som slå sig tillsammans i skaror och flyga hit för att beta. Från Öland styra vi färden öfver sundet till Smålands vackra strand och följa denna ned till Blekinge. Naturen är här hänförande vacker. Mellan skogbeväxta holmar och kala skär glider vår båt fram längre och längre mot söder. På de med gamla, ståtliga ekar beväxta inre öarna se vi här och där en bjärt färgad blåkråka flyga öfver trädtopparne, och någon enda gång få vi höra härfågelns »opp, opp, opp». Storskrakar, småskrakar och svärtor se vi ofta, och när skymningen lagt sin skugga öfver den täcka kusten, lyssna vi till näktergalens djupa toner från snåren uppe på holmarne. Mer och mer närma vi oss Skånes långgrunda kust. Hägrar börja visa sig. Vi se en och annan sådan fågel med indragen hals och örnlik flykt kretsa högt uppe i luften. Här återfinnas många af de fågelarter, vi gjorde bekantskap med på Öland, men någon för Skåne säregen fågel finna vi ej, förrän vi landa vid Falsterbo. Här på »kläppen», en i sundet utskjutande udde med sandiga stränder, träffa vi, bland vanliga strandpipare, roskarlar och strandskator, den hvitbröstade eller svartbenta strandpiparen (Charadrius cantianus). Han bor på sanden och har där sina ägg. * Äfven den nätta dvärgtärnan förekommer här talrikt. De för Skåne karakteristiska fåglarne se vi sällan vid kusten. Möjligen upptäcka vi en seglande glada, en * Vi ha visserligen funnit denna fågel äfven på Öland, men han är sällsynt där.stork, som kretsar i luften med hals och ben utsträckta, en och annan häger, som, vadande vid stranden, är ute på fiskafänge, eller några knölsvanar, som, ståtliga att skåda, slagit sig ned i en långgrund vik. Något begrepp om Skånes rika djurlif får man dock ej, när man seglar förbi den kala kusten, längs hvilken vi förgäfves speja efter skär och holmar. Endast när flyttfåglarne komma, har kusten ett rikt fågellif; den flacka stranden är då långa sträckor kantad med snäppfåglar, och roffåglar i mängd kretsa däröfver. Hallands kala kust är, hvad natur och djurlif angår, så föga skild från Skånes, att vi nu segla förbi densamma och styra färden direkt in bland skären i Bohuslänska skärgården. Då vi komma från Östersjön och kryssa oss fram mellan holmar och skär vid vår västra kust och se dessa i årtusen af hafvets böljor sköljda granithällar, vid hvilkas stränder den gröna algvegetationen lyser genom de klara böljorna, då märka vi, att vi äro

vid hafvet. Östersjön med sina leende skärgårdar, sina låga holmar och skär, ja, med all sin härlighet, är dock en insjö, ett innanhaf. Den storslagna naturen i Bohuslän med dess höga, kala berg, som stolt spegla sina hjässor i de djupa, klara fjordarne, vittnar om världshafvets närhet. Något synnerligen rikt fagellif finna vi denna årstid ej i skärgården. Ejdern se vi i mängd. Spridda häcka ejderhonorna på holmarne, och de gamla hanarne ha samlat sig i stora sällskap vid de yttre skären, på hvilka de sofva om natten. Dagen igenom ligga de ute på grunden och fiska upp blåmusslor från hafsbottnen. Denna mussla utgör nämligen ejderus förnämsta föda. Där stora stenras finnas på holmarne, där finna vi tejsten bosatt, och i sådana häcka äfven här och där ettpar grafänder. Storskarfven står kapprak på de yttre, kala skären och flaxar ofta med vingarne, »för att svalka sig», som skärgårdsbefolkningen säger. Han är dock fåtalig denna årstid, och vi träffa endast ungfåglar, som ännu ej fortplanta sig. Skarfven häckar nämligen ej i Bohuslän. Under vintern kommer han i mängd dit från sitt egentliga hem vid norska kusten. På de yttersta holmarne finna vi flerestädes kolonier af sillmåsar bosatta, och den ståtliga hafstruten träffas parvis öfver allt ute i hafsbandet. Härifrån gör han om dagarne långa ströftåg in genom fjordarne. Denna mås' värsta fiende, labben, se vi ibland. Han är stor som en fiskmås, till färgen helt mörkbrun eller brun med de undre kroppsdelarne hvita och igenkännes lätt på sin spjutlikt spetsiga stjärt. tabben är den skickligaste flygaren bland alla skärgårdens fåglar. Hans två mörka och fläckiga ägg eller enfärgade bruna dunungar finna vi på ett underlag af några mosstappar eller litet hafstång eller på kala klippan. För att iakttaga fåglarne ha vi slagit oss ned på ett skär. Högt skränande flyga hafstrutarne i vida kretsar omkring oss. Plötsligt se vi en labb komma emot oss ute från hafvet. Han flyger ganska lugnt likt en mås fram och skriker emellanåt envist och långdraget: »jeeo, jeeo, jeeo». Men ett tu tre se vi honom böja vingarne, så att dessas yttre kanter bilda vinklar, och med detsamma skjuter han i väg med susande fart genom luften. Då vi nu vända vår uppmärksamhet åt det håll, dit labben flyger, se vi på afstånd en hafstrut komma flygande helt sakta. Han har varit borta någonstädes och fått sig en god måltid. Att hafstruten ser mätt och belåten ut, märker den skarpsynte labben på långt afstånd, och det är därför han får så brådtom.Inom ett ögonblick är han framme öfver hafstruten och kastar sig nu som en afskjuten pil gång på gång mot hans rygg. Hafstruten jämrar sig högt och försöker genom kastningar att komma undan sin plågoande, men ingenting hjälper. »Tjufjon», som de norska fångstmännen kalla labben, är öfver honom, hur han än vänder sig. Slutligen är truten utledsen på sin förföljare, och som han väl vet, hvad labben vill, kräks han upp några af de godbitar, han har i sin matstrupe, och släpper dessa. Labben kastar sig ögonblickligen ned och hugger de nedfallande födoämnena i luften. Han är dock ej nöjd i första taget. Han vill ha mer och tycks ha väl reda på, hvad en hafstrut kan rymma i sin mage. Ögonblickligen är han åter i färd med sitt arbete, och han ger truten ingen ro, så länge han finner, att denne kan ge ifrån sig mer. När den stackars truten ej har något mer kvar i sin mage, då först får han vara i fred. Han ser förgrymmad ut och sätter sig på närmaste bergspets för att hvila. Helt belåten vänder däremot labben åter till sitt skär, men han har god matlust, och ser han åter en mås, som ser mätt ut, är han genast ute på samma röfvaremanöver. Det är ej endast måsar, som äro utsatta för labbens förföljelser. Han är äggtjuf till yrket, och om en ejder-hona lämnar sitt bo, så att en labb ser det, håller denne genast kalas på »förlorade» ägg. Dagen närmar sig sitt slut. Vi gifva oss åter af. Hafvet är stilla, men gamla dyningar rulla sakta in mot land. Vår båt höjes och sänkes, och vegetationen under vattenlinien på skären blottas hvarje gång dyningen sjunker undan. På den del af granithällarne, som så ofta fuktas af hafvets vågor, sitta små, vackra snäckor tätt mellan hvita balanider, och räkor röra sig fram och åter bland tången därunder.Solen, det gyllene klotet, står klar på det rodnande fästet borta i nordväst. Ännu förgyller hon med sina strålar skär och holmar öster om oss. Mer och mer sjunker hon ned till bergens mot den klara himlen skarpt aftecknade konturer, och snart är hon dold därunder. Den ena måsen efter den andra kommer från fjordarne där inne för att söka hvila ute på de kära skären, som sett honom födas. Tiden är äfven för oss inne att söka hamn, och då vår båt glider in till närmaste fiskläge, se vi korparne med sina redan utflugna ungar tysta skynda till sitt nattställe i en bergvägg. Blåsande visa tumlarne sin svarta rygg, när de längs den bråddjupa stranden från sillstimmen inne i fjorden begifva sig ut mot hafvet, och sälarne ha redan sökt hvila för natten på ett lågt skär långt ute i hafsbandet. En stund ligga vi stilla och lyssna till tumlarnes blåsningar, till fiskarenas årtag, när de med slakt hängande segel återvända från dagens värf, och till ringtrasten, som uppe från en bergspets låter sina klara flöjttoner ljuda ut öfver hafvet. De äro sköna, dessa sommarkvällar ute bland Bohusläns skär! Följande dag fortsätta vi färden och

göra först en tur in genom en af de många djupa fjordar, som sönder-stycka kusten och sträcka sig långt in åt landet. Vi ro öfver den välkända Gullmarsfjorden, som i tidiga morgonstunden ligger stilla, som slumrade ännu dess böljor. Nere i djupet speglar sig dess bergiga strand, längs hvilken vår båt glider fram. Af fåglar se vi ej många denna årstid. Här och där vid stranden ligga några ej drar. Småskrakar, här kallade snipänder, flyga plaskande upp ur de grunda, mellan bergen inkilade vikar, vi passera, och måsar draga tysta in genom fjorden. Vi styra vår båt mot fjordens östra strand, och förstnär vi kommit denna helt nära, glesna bergen och ett smalt sund öppnar sig därinom. Det är Getvikesund. Fortsätta vi fram genom detta, finna vi snart en förändrad natur. Gröna dalar öppa sig mellan bergen, och på dessas mot söder vettande branta hällar slingra sig här och där murgröna och kaprifolium. I dalen till höger om oss resa sig ståtliga ekar och rodnande bokar. Koltrastens djupa toner nå oss från ett håll, ringtrastens från ett annat, göken gal och törnsmygen höjer sig sjungande från de mellan bergen tätt växande slån-buskarne. Längre in komma vi till de smala sund, genom hvilka, om vi ha tur, en hvirflande ström för oss med god fart. Under branta bergväggar, där hussvalorna byggt sina bon, passera vi förbi stora stenras, i hvilka uttern efter sin nattliga färd nu sofver. Sjöfåglar se vi knappt till. Endast ett par småskrakar ligga här och där eller sträcka förbi, och enstaka måsar ligga i de grunda vikarne eller flyga öfver bergen. Snart se vi en fjord utbreda sig framför oss, det är Koljefjorden, och där bakom höjer sig ett land, där mörk barrskog mellan bergen täflar om herraväldet med täcka löfdungar. Det är Oroust. Där uppe mellan bergen bodde för ej länge sedan en för svenska naturforskare välkänd man, Wilhelm von Wright.. Segla vi nu in genom fjorden till Mårlanda kyrka, skola vi där finna hans graf, skuggad af härliga löfträd och prydd med en af svenska vetenskapsmän rest sten. Öfver små, klara fjordar och genom trånga sund fortsätta vi färden allt längre och längre in. Gråa berg, omgifna af omväxlande barr- och löfskog, resa sig påbåda sidor om oss. Här och där gå små vikar in mellan bergen och sluta vanligen vid sandiga stränder, där strandskator och strandpipare bo. I en brant bergvägg finna vi ett par pilgrimsfalkar bosatta, i en annan ett par korpar. Dessa senare draga nu med sina ungar omkring vid stränderna. Komma vi in i Hafstensfjorden, se vi där till vänster en hög, brant bergvägg resa sig nästan lodrätt upp ur fjorden. Det är Hafsten, och där bor sedan äldsta tider en stor koloni gråtrutar. Ge vi oss af in under bergväggen, finna vi dessa stora, vackra måsar, hvita som snö med sin silfverfärgade mantel, i stort antal kretsa öfver oss. De behöfva ej frukta för sina ägg och ungar. Dessa äro oåtkomliga där uppe i bergväggen, men trutarne misstänka oss, och deras ängsliga skrattande »gack-gack-gack» ljuder oafbrutet ned från höjden. Fortsätta vi ännu längre in, komma vi till Byfjorden och Uddevalla. Vi hafva dock intet där att göra. Af naturen och djurlifvet där inne i innersta skärgården hafva vi redan sett tillräckligt och vända därför åter ut till hafs. Bohusläns yttre skärgård erbjuder, hvad fågelarter beträffar, föga omväxling. Vi fara därför direkt till de längst ut belägna öarna, Väderöarna. Denna lilla ögrupp skiljer sig visserligen föga från andra ute i hafsbandet belägna holmar, men där är rikare fågellif. Några timmar gunga vi ute på den upprörda Soten. I nordlig riktning se vi vårt mål hägra framför oss, och slutligen styra vi båten in i ett lugnt sund öster om den största af öarna. De där bosatta lotsarne mottaga oss vänligt, och vi blifva inlogerade hos en af dem. Hvart vi här vända våra blickar, se vi svart- ochgråryggiga måsar flyga omkring. På själfva ön finnas ej många fåglar, men vår nätta sädesärla har hittat dit och trifs där lika bra som stenskvättan och skärpiplärkan. Kråkan, den äggtjufven, har i brist på träd byggt sitt bo i en klippa och flyger nu plundrande omkring på skären. Länge stanna vi ej i land. Vi måste se, hvad som finnes där ute bland skären. I en liten roddbåt begifva vi oss af ut till de små holmarne på södra sidan. När vi närma oss dessa, höja sig måsar i hundratal och flyga skränande emot oss. Vi urskilja fyra arter. Talrikast är sillmåsen, men hafstruten och gråtruten äro äfven allmänna. Mindre talrik är fiskmåsen; han synes bo längre in bland holmarne. Labben är allmän, och vi se honom oupphörligt jaga de sig högt jämrande måsarne. Från skären ljuder strandskatans skarpa stämma, ejdrar stå tätt på hällarne, flyga omkring eller simma bland bränningarna, och rödbenans, roskarlens och större strandpiparens välkända läten höra vi ofta. Här och där simmar den svarta tejsten, och småskrakar ge sig plaskande af på flykten, när vår båt glider fram mellan holmarne. Slutligen se vi på en af de yttre små holmarne, som fått namnet Södra Knappen, ett sällskap fåglar stå uppradade. De äro till storleken ungefär som rapphöns, korta och tjocka med oformligt höga, rödbandade näbbar. På den öfre delen af kroppen äro de svarta, på den undre hvita, och deras ben lysa vackert röda. Detta är en egendomlig fågel, som vi förut ej gjort bekantskap med, nämligen lunnefågeln (Marmon arcticus). Förutom på ett af Soteskären, några mil

härifrån, finnes han ingenstädes mer i Sverige. Lunnefåglarne äro föga skygga. Först när vi kommit dem helt nära, taga de till vingarne och begifva sigaf ut öfver sjön. De flyga dock ej långt; den ena efter den andra återkommer. Tätt flaxande med sina små vingar och skefvande med de korallröda benen göra de en sväng tätt förbi oss och styra så åter ut till sjös. I berghällen, där fåglarne sutto, se vi en djup, hori-sontel springa. Där inne ha de sina ägg. Då och då kommer en af dem ut genom springan, en annan flyger dit in, och några lägga sig på vattnet helt nära oss. Det är en glädje för oss att ha denna egendomliga nordiska fågel häckande i Bohuslän, och som fåglarnes ägg inne i berget äro oåtkomliga, kunna vi hoppas att för all framtid ha dem kvar, blott de ej blifva skjutna. Lustfarande herrar äro farliga för dem. Jägare och naturvänner skjuta dem ej, om icke för någon samling, och för sådant ändamål dödas ej många. De ha mer nöje af att se en för bordet värdelös fågel lefva än att se honom dö. När vi komma upp mot norden, till Norge, få vi vidare fortsätta vår bekantskap med lunnefågeln, och däråt styra vi nu vår färd. Sydligaste delen af Norges kust är, hvad både natur och djurlif beträffar, föga afvikande från den närbelägna Bohuslänska skärgården, ehuru det väl är sant, att vi ej ha kommit långt, förr än vi märka, att vi äro vid ett världshaf. Bränningarna, som vildt vräka mot de yttre skären, den fuktiga hafsluften och hela naturen där ute erinra oss därom. Vi draga skyndsamt fram öfver klara fjordar, i hvilka skyhöga fjäll spegla sig, och genom trånga sund går vår färd mot nordliga bygder. Vi fara förbi branta fjällväggar, i hvilka hägrar och skarfvar byggt sina bon. Vi blicka med tjusning upp mot bergens krön, mot deras grönskande sluttningar ochLUNNEFÅGEL.in öfver land, där de blånande fjällen borta i fjärran höja sina snöiga hjässor. Gärna vilja vi stanna, men vi hafva icke tid. Ej ens Hitteren, den präktiga ö, där vår stolta kronhjort ännu i stort antal finnes vild, ha vi tid att besöka. Fåglar, som vi ej sett förut, visa sig här och där. Snart möta vi kryckjan, Ishafvets vanligaste måsart. Den går långt ned efter kusten. Tätt efter vattnet se vi här och där en flock svarta fåglar med hvita bukar och spetsiga näbbar i stark fart draga fram. Det är sillgrisslan, vår vän från Karlson. Ofta se vi skarfvar. Den stora skarfven, af hvilken fågelart vi förut endast gjort bekantskap med ungfåglar, uppträder här i en helt ny gestalt. Han lyser glänsande svart, när han, liknande en tjädertupp, flyger förbi oss. På hvardera sidan af bakkroppen har han en stor hvit fläck och på halsen fina hvita stänkfjädrar. En annan skarf, som förut är oss obekant, se vi oftare. Det är toppskarfven (Phalacrocorax graculus). Han är mindre än den förra, helt svartaktig med vacker, grön metallglans och har tidigt om våren en prydlig, uppstående tofs på hufvudet. Skarfvarnes dräktombyte är egendomligt. På eftervintern, när de börja tänka på äktenskap, kläda de sig i en synnerligen prydlig dräkt. Den större arten får ofvan omtalta fina hvita fjädrar på hufvud och hals, den stora hvita fläcken på bakkroppens sidor utbildas, och hela fågeln glänser i sin bröllopsskrud. Den mindre arten får som sagdt på hufvudet en kronlik tofs. Dessa prydliga dräkter bäras en mycket kort tid. Redan så snart äggen äro lagda, börja de hvita fjädrarne på storskarfvens hals falla. Den hvita lårfläcken bibehåller han något längre. Toppskarfven fäller vanligen redan mot slutet af maj sin vackra hufvudprydnad. Ur djurens lif. j 3Men vi fortsätta vår färd längre upp mot norden. Polcirkeln ha vi redan passerat, natten har förvandlats till ljusan dag, och barrskogen på fjällens sidor aftager så småningom. I stället kläda sig bergens sluttningar i ljusgrönt. Det är björken, som ersätter granen. Vi hafva så trängt upp till Tromsö amt. Hvart vi vända våra blickar, se vi en strand så frisk, så saftigt grön, att vi i södern ej sett något liknande. Däröfver utbreder sig ett fält af gulgrön björkskog, så ett bälte af de gråa fjällväggarna med sina hvita krön, och tusen bäckar, hvilka likt diamantband slingra sig ned för fjällen, försvinna i björkbältet men uppträda åter vid den gröna stranden, där de ofta i form af små vattenfall skynda ned i hafvet. Vid foten af ett sådant fjäll gå vi i land. Längs stranden flyga måsar af samma arter som vi känna från besöket i Bohuslän. Ejdrar flyga fram och åter öfver sjön, en smålom drar kacklande ut till hafvet för att fiska, en annan kommer, mätt och belåten, därifrån och styr nu färden upp till sin häckplats i ett träsk på fjället. Högt uppe öfver oss seglar en ståtlig hafsörn hem till sitt bo långt där uppe på en otillgänglig fjällvägg. Lyssna vi nu till småfåglarnes skara, skola vi finna, att löfsångaren och rödstjärten här som hemma låta höra sina enkla visor. Mer omväxlande, melodiska toner smeka emellertid snart våra öron, och följa vi dessa, upptäcka vi en liten fågel med glänsande högblått bröst sitta med näbbet i vädret i en buske. Det är dessa trakters näktergal, blå-hakesångaren. Hans sång är lika behaglig, lika vacker som fågeln själf. Han är dock rätt skygg, den lille, liflige sångaren, och om vi söka betrakta honom på nära håll, få vi vanligen endast se en skymt af hans röda stjärt, när han försvinner i buskarne.Uppe från fjället ljuda ringtrastens ljufva toner ned till oss. Rödvingetrastens kvitter, bergfinkens

bräkande läte och snöskatans skratt höras från björkskogen därunder. Sedan vi nu tagit kännedom om stranden vid en af det nordligaste Norges inre fjordar, styra vi färden ut mot hafvet och landa först på Magerö vid själfva Nordkap. Vid stranden se vi en hel flock af små gråa, med rostbruna fläckar tecknade fåglar," hvilka helt orädda plocka till sig krustacéer och andra smådjur, som uppkastas af vågskvalpet. Det är kustsnäppan (Tringa striata). Vi vandra uppför berget och finna kustsnäppan äfven där uppe på platån. Hon är så föga skygg, att hon knappt går undan för oss. liksom för att visa sig, sträcker hon upp än den ena, än den andra vingen i vädret, flyger så undan ett stycke och ropar »pytta, pytta, pytta, tvi, tvi». Hon har äfven flera andra läten, säger ofta »pytt, pytt», och det är detta, som gifvit de norska fångstmannen anledning att kalla henne »fjaerpytta». Kustsnäppan är en af världens nordligaste vadare. Hon häckar mest på fjällplatåerna och lägger där i en liten grop sina 4 fläckiga ägg. Könen hjälpas åt att rufva äggen, men hanen tar vanligen vård om ungarne, sedan de blifvit utkläckta. Uppe på Magerö finnes ej mycket djurlif. En förvildad ren springer i vackert traf undan för oss. Snösparfven, som nu fått sin vackra svarta och hvita dräkt, hoppar glad mellan snödrifvorna eller flyger sjungande fram och åter mellan klippblocken. Ett par berglärkor (Alauda alpestris) promenera på den torftigt bevuxna marken och en ängspiplärka höjer sig sjungande i luften för att strax åter under förändrade toner sänka sig ned till den fuktiga jorden.Är fågellifvet på dessa kala fjällplatåer fattigt, är det åter så mycket rikare i sjön. För att se hvad som finnes där ute bland skär och holmar företaga vi en utfärd till de närbelägna Stabbarne. Hvart vi där inne bland holmarne vända våra ögon, se vi måsar. Hafstruten är allmän, men talrikast är kryckjan, och denna lilla vackra mås sväfvar lätt och behagligt tätt öfver oss. Han stannar ofta öfver båten, möjligen för att se, om vi ha fisk däri, vrider på sitt täcka, snöhvita hufvud och blickar orädd med sina svarta ögon ned på oss.

Raka som soldater sitta hundratals toppskarfvar på stenblocken under bergväggarna, i tusental ligga tordmular på vattnet, och tjocknäbbade lunnefåglar flyga jämte sillgrisslor oupphörligt från och till häckplatsen.

Under ett af bergen se vi en smal gräsplatå, och på den beta ett par ståtliga grågäss. De äro dock skygga, dessa gäss, och ehuru de sannolikt ha sina ägg i närheten, flyga de bort, när vår båt närmar sig. De tvenne höga Stabbarne äro skilda af ett smalt sund. Genom detta sund se vi tusentals fåglar där utanför svärma omkring vid bergväggarna. Vi söka komma dit, men i sundet möta vi Ishafvets kalla vågor, som dånande vältra sig mot klipporna och rytande höja sig mot oss, så att vi snart inse det omöjliga uti att denna gång gästa fåglarne där ute.

Vi skola en annan gång återkomma till fågelbergen och lämna till dess deras invånare i fred.

*

En iakttagelse vid svarta tärnans höstflyttning.

I tidiga morgonstunden den 28 juli 1891 vandrade jag ut från min liufvudstation för den sommaren, Näsby by på Södra Öland. Mitt mål för dagen var hafsstranden vid Ottenby stora schäferiäng.

Solen var ännu ej uppe, när jag gick landsvägen fram mot den vackra Ottenby lund, hvilken var så inhöljd i tät dimma, att endast ekarnas gröna kronor syntes däröfver. Skaror af råkor lämnade skränande sina nattställen i lundens träd och drogo ut mot fältet. På hela naturen märktes, att sommaren led mot slutet. Ej en fågel sjöng; tysta flögo svalorna fram och åter öfver vägen; lika tysta sutto kornsparfvarne på stenmuren, och den alltid muntra stenskvättan, hvilken visserligen äfven nu guppade på sin sten, ville ej fram med det lifgifvande smackande, som hon tidigare på sommaren oupphörligt låter höra.Främlingar från norden hade redan en tid på sin färd mot södern börjat gästa Öland, och jag hörde på afstånd småspofvens gnäggande och gluttsnäppans skarpa hvissling. Snart beträdde jag den vackra lunden, och äfven där, hvarest en månad tidigare fåglarnes sång ljöd från alla håll, var nu tyst och dystert. Endast här och där lockade en trädpiplärka eller hördes en sångares varningsrop till ungarne, när jag nalkades. En sömnig lärkfalk satt på toppen af en ek, och på afstånd hördes stararnes skrän ute från skogskanten. Lunden var snart genomströfvad, och jag gick ut på den stora

schäferiängen. Dimlagren drogo sakta bort för en nyfödd sydostlig bris, och därmed utbredde sig framför mig den stora ängen med sitt rika fågellif. En flock grågäss, som betade på ängen, drog skrikande bort, flockar af grafänder och andra sjöfåglar sträckte ute öfver sjön, och vadarnes läten nådde mina öron från flere håll. Hvad som dock ådrog sig min mesta uppmärksamhet var en stor, tät flock af svarta tärnor, som likt ett mörkt moln rörde sig fram och åter långt borta mot fyren på öns sydligaste udde. Det var en skara af flera tusen stycken. Ytterst hastigt sänkte flocken sig ned, bredde ut sig tätt öfver marken och delade sig så fort, att jag inom några minuter ej såg annat än tärnor, livart jag vände ögonen. Hundratals kommo bort mot mig, och alla flögo de med sin hoppande flykt på ett par fots höjd öfver marken. Då och då körde de näbbarna ned i gräset, och jag såg tydligt, att de fångade insekter. Så fortforo de några minuter, tills de med ens, liksom på kommando, drogo sig tillsammans i en tät kolonn, höjde sig högt mot skyn och svängde en stund med susande fart omkring än åt ena, än åt andra hållet.Plötsligt sänkte de sig åter pilsnabbt ned mot jorden och bredde ut sig öfver hela ängen, så att de liknade ett mörkt, öfver fältet utbredt täcke. Endast några minuter räckte denna rörelse; så slogo de sig på nytt ihop och styrde färden upp mot skyn, där de, liksom förra gången, svängde omkring en liten stund för att snart ännu en gång sänka sig och utföra samma manöver. Detta upprepades flere gånger, och det blef snart klart för mig, att fåglarne ville intaga en stadig frukost, innan de gåfvo sig af på flyttningsfärd öfver hafvet.

Slutligen samlade de sig tätare än förut, höjde sig ännu högre än föregående gånger, och så bar det af med hela sällskapet i sydlig riktning ut öfver vida hafvet.

Några tärnor, som vid detta tillfälle skötos för att undersökas, hade matstrupen fullproppad af gräshoppor. Det var således tydligt, att det var en gräshoppsffukost de intogo, innan de styrde färden bort från sitt fädernesland.

Svarta tärnan hade närmaste tiden förut varit allmän vid kusten, men från den dagen syntes endast enstaka individer och dessa nästan uteslutande ungfåglar. De nämnda dag observerade tärnorna voro alla gamla fåglar. Det är således sannolikt, att de gamla på ön häckande svarta tärnorna hade slagit sig tillsammans för att i sällskap företaga den långa flyttningsresan, och att dessa gåfvo sig af före ungfåglarne. Detta öfverensstämmer med hvad jag sett vid andra tillfällen, men det strider, liksom många andra mina iakttagelser rörande flyttfåglarne, mot H. Gätkes åsikter i denna frågaH. Gätke: Die Vogelwarte Helgoland..

*

Ismåsen.

När polarfararen, på sin färd mot norden, har tillryggalagt vägen öfver den öppna delen af polarhafvet, när han kommit så långt, att han servsina förhoppningar att framtränga längre tillintetgjorda och den eviga isen utbreder sig framför honom, då har han ofta tillfälle att se en snöhvit fågel kretsa öfver isen eller sitta på ett isflak. Detta är ismasen. Där uppe kring den hemlighetsfulla, kyliga polen är denna fågels hem, och han är troligen den nordligaste af alla världens fåglar.

Ej underligt därför, att han har tilldragit sig polarfararnes intresse mer än andra fåglar. En fågel, som lefver under så underbara förhållanden, bör för öfrigt vara af intresse for enhvar, och jag vill därför här meddela hvad jag vet om honom.

Till storlek och utseende liknar ismasen mest en vanlig fiskmås. Till färgen är han helt hvit med gulaktigt näbb, svarta fötter och brunsvarta ögon. Han är kraftigare byggd än andra måsfåglar, hans kropp ärISMÅSAR.kortare och tjockare, vingarne kortare och bredare, benen och fötterna gröfre, de senare väpnade med betydligt större och starkare klor. Ismåsen tillhör den eviga isens område rundt omkring polen och går sannolikt så högt upp mot denna, som öppet vatten finnes mellan isflaken eller som isbjörn, valross och sälar kunna lefva. Sommartiden förirrar han sig ytterst sällan söder om den drifvande polarisens område, och han tillbringar sannolikt i regeln äfven vintern där uppe. Det synes visserligen underligt, att ismåsen kan existera i ständigt mörker under den

långa, stränga polarvintern, men då han äfven denna årstid endast sällan anträffas på sydligare latituder, måste man antaga, att mängden öfvervintrar i Ishafvet. ismåsen är för resten ej den enda fågel, som tillbringar vintern så långt mot norr. Det är nästan ännu märkligare, att ripan kan existera på Spetsbergen, där hon i mörker, snö och köld måste söka sin föda ur det torftiga växtriket. Ett fåtal ismåsar draga emellertid vintertiden söder ut, och de hafva några få gånger förirrat sig ända ned till Östersjön och Sverige. Ute bland drifisen lefver ismåsen spridd. Sällan ser man honom i sällskap och aldrig i flock vid andra tillfällen, än då ett större antal skockat sig tillsammans kring något kadaver. Han seglar aldrig som stormfågeln lågt efter vattenytan, och ej heller ser man honom i likhet med våra måsar kretsa omkring högt uppe i rymden. På en höjd af 20—30 meter flyger han med lugna vingslag sakta fram, spejande efter föda, och att han därunder i förvånande hög grad har ögonen med sig, har jag ofta varit i tillfälle iakttaga. Så snart vi fällde en på isen liggande säl, kommo is-måsar genast dit och samlade sig kring det döda djuret, äfven om vi förut ej hade observerat någon enda sådan fågel. Det syntes hufvudsakligen vara blodfläckarne på isen, som vägledde fåglarne, och de kommo långt bort ifrån flygande direkt dit. Endera ser man ismåsen flyga öfver isen eller sitta på ett isflak. Mycket sällan lägger han sig på hafsytan, och det ser nästan ut, som om han vore rädd för att blöta sig i det kalla vattnet. När jag vid Spetsbergen från fartyget kastade späckbitar till några ismåsar, sökte de, flygande nära vattenytan, uppfiska bitarne med näbbet. Endast vid ett par tillfällen lyckades det mig att få se dem för ett ögonblick lägga sig på hafsytan. Ungefär samma lif, som gamarne föra i söderns öknar, för ismåsen i Ishafvet. Han ströfvar där vida omkring för att söka döda djurkroppar och äter af dem med lika god smak om de äro aldrig så gamla och förruttnade. Han följer isbjörnen på dennes röfvartåg för att komma åt öfverlefvorna från hans måltider och är till ytterlighet glupsk. När vi år 1883 med »Sofia» seglade öfver Baffinsviken, syntes under flera dagar ej en ismas. Men en vacker dag sågo vi på isen tre björnar, och omkring dessa voro ismåsar församlade. När jag rodde emot en af björnarne för att skjuta honom, kommo fåglarne sväfvande tätt öfver mitt hufvud, och som björnen var fälld och blodet färgade isen röd, slogo de ned där och läto knappast drifva sig bort från det döda djuret. Rikliga måltider få dessa fåglar på de sälkroppar, fångstmännen låta ligga kvar på isen. På Kung Karls land, där denna fågel var mycket talrik, sågos de äfven med begärlighet äta af gamla, förruttnade björnkroppar,och när vi afpälsade en björn, svärmade ismåsarne oupphörligt tätt öfver våra hufvuden. När ismåsen äter, står han ofta på kadavret eller på den späckbit han funnit, och han använder utan tvif-vel sina starka, krokiga och hvassa klor till att fasthålla födoämnena med, under det han bit för bit styckar dessa med näbbet. Ehuru han städse synes lefva i sämja med andra fåglar, ser det ut, som om dessa hade en viss respekt för honom. Jag såg således själfva borgmästaremåsen vid flera tillfällen draga sig undan ett kadaver för att lämna plats åt ismåsarne. När jag på stranden vid norra Spetsbergen, för att ditlocka fåglar, lade upp sälspäck, samlade sig ismåsar där i stort antal. Med afundsjuka blickar sutto borgmästaremåsarne bredvid som stumma åskådare, men de ingrepo ej i måltiden förr än ismåsarne aflägsnade sig. Detta oaktadt såg jag aldrig ismåsen i strid med andra fåglar. Det föreföll mig som hade den store och starke borgmästaremåsen af ren artighet mot den lille ismåsen lämnat honom företräde vid måltiderna. Att ismåsen dock ej lefver uteslutande af as, bevisas däraf, att jag på Kung Karls land fällde ett exemplar, som hade slukat en tämligen stor polartorsk. Vid andra tillfällen såg jag ismåsen, jämte ett stort antal kryckjor, vara sysselsatt med att fiska små torsk, som i ett tätt stimm stodo helt nära stranden. Det dröjde länge, innan man lärde känna, hvar ismåsen häckade, och hans ägg och ungar voro okända. Slutligen fann man hans bo i branta berg på norra Spetsbergen, och därifrån hemfördes både ägg och ungar. När vi under 1898 års polarexpedition den 4 aug. an-kommo till Kung Karls land, sågos ismåsar talrikt flyga längs stranden eller sitta på strandade isblock. Vi besökteförst den västligaste af detta hemlighetsfulla lands båda öar, det så kallade Svenska Förlandet, och visste förut, att ismåsen var funnen häckande på detta lands ostligaste udde, Kap Weissenfels. Expeditionens hurtige läkare, d:r I,evin, som djärft klättrade ut på klippans brant, såg där först hans bo med ägg och ungar. När jag följande dag kom dit och såg ut öfver den lodrätt ned i hafvet stupande bergväggen, flögo några ismåsar, ängsligt skrikande »pirrr» eller »tirrr», fram och åter under mig. Ofta satte de sig på afsatserna i berget eller på bergkanten tätt bredvid mig, och de tycktes lefva i god sämja med kryckjorna, hvilka i vida större antal häckade där. När jag, liggande på magen, såg ut öfver bergväggen, upptäckte jag några meter under mig ett af grön mossa byggdt, tämligen stort bo och däri en helt lugnt rufvande ismas. På andra afsatser syntes flera liknande bon, af

hvilka de flesta voro tomma, men i några lågo halfbefjädrade ungar, två i hvarje bo. Jag gjorde den öfverraskande iakttagelsen, att några af ungarne lågo på berg-afsatser, där intet bo stod att finna, och dit de ännu ej flygfärdiga ungarne omöjligt kunde gå från de på andra afsatser belägna bona. Föräldrarne måste således stundom endera flytta ungarne från bona eller bära bort de sistnämnda. En annan iakttagelse, som jag längre fram skall omnämna, tyder på att ismåsarne verkligen af en eller annan orsak flytta sina ungar från bona. Då ismasens ungar i halfdundräkt, så vidt jag vet, förut voro okända, var det af vikt för mig att erhålla några exemplar. Att få upp dessa från den branta bergväggen var dock ingen lätt sak, men vid sådana tillfällenmåste svårigheter öfvervinnas, och det lyckades oss slutligen att fånga några stycken af dessa sällsynta ungar.* Under arbetet härmed lämnade den förut omnämnda, rufvande fågeln sitt bo, och vi upptäckte däri ett ägg. Boet låg dock långt ned, och det dyrbara ägget var ingalunda lätt att få upp. Detta lyckades dock slutligen på så sätt, att mitt biträde, bunden vid ett rep, i hvilket vi höllo, klättrade ned ett stycke uti en remna i berget och upptog ägget med min insektshåf, hvilken jag fäst på en stång. Af mina iakttagelser vid ismåsarnes häckplats synes framgå, att denna fågel häckar ganska sent på året, att han af mossa bygger sitt bo och däri lägger två, stundom — möjligen i en omlagd kull — endast ett ägg. Äggen äro olivgrå med stora mörkbruna och mindre ljusgrå fläckar. Äfven på den öster om Svenska Förlandet belägna Kung Karls ö såg jag ismåsen i stor mängd häcka tillsammans med kryckjor dels på södra sidan om Sjögrens berg och dels på västra sidan af Retzius' berg. På grund af dessa bergs lösa beskaffenhet torde dock fåglarnes häckplatser där vara oåtkomliga. Äfven på den öster om Kung Karls land belägna låga Abels ö, som besöktes af Lerners tyska expedition, lär ismåsen häcka i stor mängd och ha sina bon på kala marken. Den 18 augusti sågo vi en ö, täckt af is, höja sig ur hafvet. Detta var den så kallade Hvita ön eller Giles land. Mellan drifvande isflak kryssade vi oss fram till densamma och seglade timme efter timme rundt dess kust, utan att se annat än is. Visserligen flögo ismåsar däromkring, men hvem skulle kunnat tro, att en fågel
* Två af dessa ungar stå nu, jämte sin moder, bredvid ett bo i Ishafsgrottan på Biologiska museet i Stockholm.var bosatt här, — på ett land, af hvilket mer än nio tiondedelar hvilar under evig is? ismåsen hade dock där sitt hem. Efter att ha kringseglat större delen af landet sågo vi en liten del af detsamma, dess sydvästra del, vara fri från is. En båt utsattes, och jämte professor Nathorst och en annan kamrat rodde jag i land. Vid stranden lågo isblock om hvarandra, och vi måste ro ett stycke längs land, innan vi lyckades tränga oss fram mellan dessa, som lågo upptornade i fantastiska former. Vattnet var grundt närmast land, och där, innanför isen, var det lugnt som i en hamn, så att vi bekvämt kunde lägga till vid den bergiga stranden. Den lilla del af ön, som här var blottad, var låg och bestod endast af berg, kullersten och groft grus samt var täckt af ett tunt lager nyfallen snö. När vi stego i land, kommo ismåsar, hvita som det land, på hvilket de bodde, i mängd flygande emot oss. I hundratal sutto andra uppe på berghällarne och på gruset. Angelägen om att finna dessa fåglars bon skyndade jag uppåt land. Länge dröjde det ej heller, förr än jag fann det ena boet efter det andra, men alla voro de tomma. Marken, där vi vandrade, var fullkomligt steril. Fåglarnes bon voro dock byggda af grön mossa, hvilket vittnade om att sådan fanns på ön. Bona lågo på själfva marken och kunde räknas i stort antal, men hvar voro ungarne? Att dessa ej ännu kunde ha lämnat häckplatsen, bevisades dels däraf, att vi ännu under hela färden ej sett en enda utflugen ungfågel, och dels däraf, att de gamla fåglarne i mängd funnos kvar vid bona och ej flydde därifrån vid vår ankomst. Hvarje bo var täckt af ett tunt snölager, och öfver-allt i snön syntes spår af de gamla fåglarne men ej någotenda mindre spår, som tydde på att ungar hade uppehållit sig där sedan snön fallit.

Om några rofdjur hade visat sig på ön, skulle man kunnat misstänka, att ungarne blifvit bortplockade af dem. Men det syntes inga spår efter hvarken björn eller räf. Hade ungarne varit tagna af rofdjur, borde för öfrigt de gamla fåglarne, som vanligt i sådana fall, ha lämnat häckplatsen.

Isen började drifva mot land och hotade att afstänga vägen till fartyget. Vi måste därför redan efter ett par timmar ge oss af till sjös, ut till »Antarctic», som väntade oss långt ute i hafvet. Hade vi haft mer tid på oss, är det möjligt, att vi kunnat upptäcka ismåsarnes hemlighet. Nu har man endast att gissa, hur det förhöll sig med deras ungar.

Mig synes det sannolikast, att fåglarne af en eller annan orsak hade flyttat sina ungar från bona. Möjligen doldes de någonstädes i närheten, kanske äfven längre in bland bergen. Det är ej omöjligt, att de gamla fåglarne genom

sitt uppträdande sökte leda oss bort från den plats, där de hade sina ungar dolda.

Märkligt är, att jag under hela färden ej såg mer än två utflugna ismåsungar, och den första, som observerades, fälldes vid Grey Hook på norra Spetsbergen den 25 augusti.

Ismåsen skiljer sig i flera afseenden från de egentliga måsarne och föres därför äfven numera till ett eget släkte. Bland annat afviker han därigenom, att ungfåglarne i sin första fjäderdräkt ej äro grå. De hafva endast några mörka fläckar på främre delen af hufvudet samt på vingarne och ryggen och få redan efter första året den helt hvita dräkten.

*

Från Skåne till de lappländska fjällen.

I en föregående uppsats ha vi sysselsatt oss med natur och djurlif vid våra kuster. Det synes mig därför lämpligt, att vi äfven studera detsamma inne i landet.

För att sätta oss in uti djurlifvet, sådant det ter sig vårtiden i våra skogar och lundar, på slätter, berg och i dalar, inbjuder jag till en färd genom det inre af vårt land. Vi komma därunder företrädesvis att ägna vår uppmärksamhet åt fåglarne, och för att få ett rätt begrepp om de olika lokaler, de skilda arterna föredraga, och om deras geografiska utbredning inom Sverige, sysselsätta vi oss här ej alls med sådana fåglar, som möjligen ännu äro stadda på flyttning.

Att vi härunder ej kunna undgå att upprepade gånger orda om samma arter, faller af sig själft. En del fåglar uppträda på olika lokaler i södra Sverige mot i det mellersta eller norra, och det är vidare gifvet, att sådana, som äro utbredda öfver hela landet, mycket ofta skola påträffas under vår färd.För att följa sommarens utveckling börja vi vår färd där våren är tidigast, nämligen i Skåne. Vi välja en vacker dag mot slutet af maj och begifva oss af från Malmö i ostlig riktning öfver den stora, bördiga slätten. Redan utanför stadens tull observera vi bland gråsparfvarnes kvitter för oss främmande fågeltoner, som komma oss att ögonblickligen stanna och lyssna. Uppe på ryggåsen af ett boningshus se vi då en fågel, något större än en gråsparf, sitta i framåtlutande ställning. Medan vi betrakta honom, höra vi samma egendomliga toner från ett annat håll, och i detsamma kommer ännu en likadan fågel flygande och sätter sig på vägen tätt framför våra fötter. På denna fågels rörelser i luften, på hans breda vingar och på hans gång, sedan han satt sig, se vi genast, att det är en lärka, och när vi därtill märka den spetsiga, uppstående tofs, som pryder fågelns hufvud, förstå vi, att det är en tofslärka, vi ha framför oss. Tofslärkan ansågs ännu i början af 1860-talet som en stor sällsynthet i Sverige. Vid denna tid invandrade hon till Skåne, visade sig först vid Malmö och har sedan dess spridt sig vidt omkring. Nu är hon allmän i Skåne och synes visa tendens till att därifrån sprida sig uppåt landet. Hon synes älska järnvägar, sprider sig längs dessa och har därför i Tyskland blifvit kallad »järnvägslärka». Denna tofslärkans förkärlek för järnvägar är ganska egendomlig. Nästan öfverallt, där hon invandrat, har man först iakttagit henne vid järnvägsstationer. Sålunda uppträdde hon under några år på 1880-talet vid Upsala, och flera individer uppehöllo sig där vintern öfver vid järnvägsstationen. Om hon ej blir ofredad, skall hon stanna för lifstiden på det ställe, dit hon en gång kommit, och hon flyttar ej bort öfver vintern. Ur djurens lif. 14Men vi fortsätta vår färd vidare ut öfver de stora åkerfälten. Hundratals sånglärkor drilla uppe mot skyn, svalor i mängd jaga insekter i luften, och från ett vid landsvägsdiket stående träd eller något annat upphöjdt föremål höres kornsparfvens gnisslande sång. Råkor, kråkor och kajor flyga talrikt öfver slätten, och här och där se vi en tornfalk med fladdrande vingar stå stilla i luften. Om en stund flyger han ett stycke bort men stannar så åter för att med sin skarpa blick nere bland tufvorna söka efter sorkar eller andra för honom lämpliga smådjur. Vi vandra vidare fram och skola snart finna, att skånska slätten ingalunda är så enformig, som man i allmänhet föreställer sig. Vi se höjder och sänkningar om hvarandra, vandra än uppför en kulle, än ned i en dal, och bördiga åkerfält se vi, hvart vi vända våra ögon. Här och där stöta vi på

en hare. Han trifves i detta bördiga landskap lika bra ute på de öppna åkerfälten som i skogen och är mycket allmän, synnerligen på de stora godsen, där jakten vårdas. Det är emellertid ingen idé för oss att länge fortsätta vår färd ute på fälten. Vi kunna ej gå i sädesåkrarne och se icke till de rapphöns och ängsknarrar, som där ligga dolda. I/ängs dikesrenarne närma vi oss emellertid mer och mer en grönskande lund, som hägrar framför oss. På högre växter sitta här och där ett par nätta buskskvättor, deras släkting stenskvättan se vi på en jordvall, och orädda gulsparfvar hoppa lugnt åt sidan för oss. Vi komma ut på en liten sankmark, där bjärt färgade gulärlor trippa omkring i gräset. En liten, smärt byggd fågel flyger där upp framför oss och låter höra sitt fina, pipande »psitt, psitt». Det är en ängspiplärka.Vid kanten af en tufva har hon sitt bo och sina 5 mörka ägg. Snart äro vi framme vid den präktiga lunden, hvilken ligger som en grönskande oas ute på slätten. Vi finna då, att denna stora grupp af ståtliga löfträd, bland hvilka valnötsträden täfla i storlek med lindar, almar och askar, inom sig döljer ett gammalt herresäte. Det är det minnesrika Skabersjö. Är man naturforskare, är man äfven säker på att där blifva väl mottagen, och godsets herre — den kände naturvännen och jägaren — kan bättre än någon annan hjälpa oss att taga reda på Skånes djurlif. Han sparar ej heller sina krafter. Han delar våra intressen och vägleder oss på vår forskningsfärd där i trakten. Att vi kommit in på ett område, där jaktvården står högt och där djuren trifvas, märka vi genast. Från park och trädgård ljuda sångarnes toner oss till mötes, orädd promenerar den rödbente storken framme på gården, hans maka rufvar äggen uppe på sitt stora bo på ett tak, och stolt simmar svanen i kanalen där bredvid. Redan i parken äro rådjuren mycket talrika. Vår värd vet, hvar han har dem. Han känner bland hundrade hvarje bock. Rådjuren äro mycket stationära; de hålla sig samman äfven inom ett mycket inskränkt område och vandra först ut, om de blifva för många. Uppe i träden hoppa lättfotade löfgrodor. De äro mycket svåra att se, dessa små, likt trädens blad färgade djur. Löfgrodan har små sugskifvor på tåspetsarne, med hvilka hon kan fästa sig vid bladen. Ser hon en fluga sitta på ett blad, hoppar hon dit, hugger flugan och fäster sig i detsamma vid bladet. I kanaler och dammar lefver den stora, ätliga grodan, och om vi en afton vilja lyssna därtill, få vihöra hennes starka, kväkande läte. Äfven vanliga grodan och åkergrodan finna vi där. På några få ställen i Skåne, särskildt vid Börringe-kloster, lefver en annan, mycket intressant groda, nämligen klockgrodan (Bombinator igneus). Hennes läte liknar en aflägsen kyrkklockas toner. Är grodan under vattnet, låter ljudet mycket aflägset men förefaller närmare, när djuret höjer sig till vattenytan. På Skabersjö stora, kuperade fält se vi här och där täta granplanteringar. I dessa döljer sig ett rikt djurlif. Rådjur, räfvar och harar sofva där, dolda under de täta grangrenarne. För kajorna, som under senare tiden mycket tilltagit i Skåne, räcka ej de ihåliga träden till längre. De ha därför blifvit tvungna att öfvergifva sina fäders sätt att lägga sina bon och bygga dessa nu mera på de täta granarnes grenar. Törnsmygens, ärtsångarens och löfsångarens välkända drillar ljuda där inne bland träden. Svartmesen har börjat trifvas där, och vi se den lilla täcka fågeln klänga omkring en grantopp och höra makarnes fina hvissling, när de locka på hvarandra. Nötskrikor, ringdufvor, trastar och rödhakar bo äfven där inne, och skatorna ha i en gran byggt sitt stora, välbekanta bo. Vi hafva dock ej längre tid att ägna oss åt slätten. Vi måste se hvad Skåne vidare har för natur att bjuda på, och att denna är omväxlande och rik, skola vi snart finna. Först vilja vi se en af Skånes omtalta bokskogar. Vår älskvärde värd för oss för detta ändamål till sin härliga utgård Bökebergsslätt. Vid den sköna Hydingesjöns strand ligger detta ställe inbäddadt i en natur så fängslande, att man står som slagen af beundran öfver den rikedom, naturen slösat på denna plats. Omkrausad af ekar, bokar och andra löfträd liggerden lilla sjön där som en i grönt infattad spegel. Hvita svanar gunga på de lätta böljorna, och ståtliga hägrar kretsa däröfver eller vada vid stranden. En glada seglar sakta fram öfver sjöns norra strand, en kärrhök (Circus aeruginosus) öfver den södra, och lugn står storken på maden där bredvid, som vore han medveten om att han inga fiender har. Från vassen ljuda rörsångarens* och säfsångarens vackra och omväxlande melodier, ackompanjerade af säfsparfvens drill, och änderna ligga tysta i vasskanten, liksom lyssnade de till musiken omkring dem. Rörsångaren, som vi sakna i våra uppsvenska bygder, intresserar oss mycket. Vi lyssna länge till hans vackra sång och gifva oss ut i vassen för att där söka efter hans bo. Detta är ej svårt att finna. Vi se det snart mellan några styfva rör ett par fot öfver vattenytan. Det är byggdt af fina grässtrån, med hvilka den lille sångaren väl förstått att stadigt fästa boet vid rören, och han har fodrat och klädt det med blommorna af sin älsklingsväxt, Fragmitis communis. Boet är inuti ganska djupt och hänger som en skål mellan säfven. Längre in vid stranden har säfsångaren byggt sitt bo mellan de långa grässtråna på en tufva, och uppe

bland videbuskarnes rötter finna vi säfsparfvens vackra näste med hans egendomligt tecknade ägg, som äro så olika andra sparfarters. Vi hafva ej lång väg att gå till bokskogen. Vi se den hög och ljusgrön resa sig framför oss. Snart äro vi också inne under dess täta löfverk. Det är nästan skymning där. Likt pelarrader stå de glatta bokstammarne, som vore de ditsatta för att uppbära detta gröna tak, hvilket är så tätt, att endast få solstrålar lyckas leta sig därigenom. I ett sådant dunkel trifvas ej solens barn. Växtriket på * Calamoherpe arundinacea.marken är borttynadt, så att vi gå på kala jorden, hvilken är betäckt af gamla, förmultnade bokollon. Äfven djurlifvet är fattigt där inne. En och annan snäcka kryper långsamt fram på den fuktiga jorden, mätarefjärilar, som trifvas bäst i halfmörker, flyga fladdrande mellan bokstammarne, och en och annan skalbagge surrar uppe under löfhvalfvet. Koltrasten och rödhaken trifvas också i dunklet; den förre flyger högt skrikande bort för oss, den senare är mindre rädd; han sitter rak på en pinne och låter höra sitt välkända smackande, under det han böjer sig framåt och höjer sin stjärt. Är djurlifvet fattigt där nere på marken och närmast under löfhvalfven, är det så mycket rikare uppe i de gröna kronorna högt öfver oss. Där kilar ekorren lätt och behagligt från gren till gren och där hamrar mellanspetten (Picus medius) på sitt bo i en tjock bokgren. När vi stanna och lyssna, ljuda välkända toner ned till oss. Gröna sångarens* silfverklingande drill smeker behagligt våra öron och svalorna kvittra gladt högt uppe öfver trädens toppar. Vår intresserade ledare för oss vidt omkring. Han visar oss, hvar råkorna i en tät koloni ha byggt sina bon högt uppe i bokarne, där vi se flera bon i samma träd, hvar gräflingen gräft sina underjordiska gångar och hvar hägrarne i gamla torra träd ha sina nattställen, om hvilka de på grenar och mark därunder stänkta, hvita kalkfläckarne skvallra. Efter en stunds vandring i den täta bokskogen komma vi ut i öppnare mark, där ekar här och där stå spridda och där bröstvattrade sångarens och svarthättans vackra sång ljuder från törnsnåren eller trädkronorna och täflar, hvad tonernas renhet beträffar, med trädgårdssångarens. * Phyllopseustes sibilatrix.I dessa ekar häckade blåkråkan talrikt ännu på 1870-talet. Nu mera finnes hon knappt, ehuru hon aldrig blifvit ofredad. Den tilltagande kajan har möjligen utträngt henne, och fara är, att blådufvan äfven blir tvungen upplåta sina bon åt kajorna. Stararne åter äro mycket allmänna, och dessa riskera ej att blifva utträngda af kajan, då hon är alltför stor för att komma in i deras hål. Från en ektopp höra vi grönspettens kraftiga stämma, vanliga hackspettens skarpa hvissling höres från ett annat håll. Lilla hackspetten söka vi förgäfves, han är sällsynt, och ej heller göktytans välkända läte få vi höra; hon finnes här ej. I vida kretsar seglar en bivråk högt uppe i rymden, och en ormvråks läte hörde vi nyss inne från skogen. Dessa båda vråkar ha bägge sitt bo där inne, men den sena bivråken har ännu ej lagt sina ägg. En lärkfalk sitter på den högsta, torra toppen af en ek, och hans röda skänkelfjädrar lysa på långt håll. Den vackra gladan med sin klufna stjärt se vi emellanåt segla högt öfver oss, och tornfalken visar sig ofta utanför skogsbrynet. På en afbruten, tjock trädstam ha ett par storkar byggt sitt stora bo, hvilket de sedan långliga tider år efter år ha bebott. Honan ligger lugn på boet. Hanen åter drager därifrån vid vår ankomst och flyger nu i vackra kretsar bort öfver fältet En stor, rödaktig hare springer plötsligt upp framför oss. Han kilar som en kanin och synes vara något lågbentare än vår vanliga hare. Det är den i Skåne inplanterade tyska haren (Lepus europseus). Af ugglor träffa vi endast kattugglan. Hon har bo i en ihålig ek. Vi ha ej tid att i kyrktornen uppsöka den för Skåne säregna, egendomliga tornugglan. Vi kunnadock mycket väl tänka oss hur hon ser ut, där hon uppe på en kyrkvind sitter högbent och halfblundande i ett mörkt hål och förvrider sin egendomliga fysionomi, som gjorde hon sig löjlig på åskådarens bekostnad. Lika litet ha vi tid att resa till Häckeberga för att se de ståtliga kronhjortar, som, glädjande att omtala, ännu beta på dess skogar. Gärna önskade vi besöka en hägerkoloni för att se, hur de ståtliga hägrarne ha byggt sina stora bon ute på grenarne högt uppe i bokarnes kronor, men vi hafva mycket att göra, innan våren är förliden. Vi hinna ej heller att bese de intressanta skånska torfmossarne, där rödstrupiga doppingen (Podiceps rubricollis) häckar och där illern bor i torfvallarne. Vi återvända alltså till Bökebergsslätt och vandra i mörkningen genom skogen, där skymningssångarnes tjusande toner nå oss från alla håll. Till koltrastens djupa, fylliga sång sköter rödhaken diskanten, och göken ackompanjerar med sitt kuku. Flädermöss fladdra öfver oss mellan trädkronorna, och öfver trädens toppar flyger en stor sådan, som vi ej få återse under vår färd mot norden. Det är stora flädermusen (Vesperugo noctula). Vi återkomma just i lagom tid till Bökebergsslätt för att få höra näktergalens tjusande toner, och sedan vi lyssnat till dessa en stund, komma vi öfverens om att han dock är sångarkonungen bland Sveriges fåglar. Sedan vi med en känsla af saknad skilts från vår alltid lika vänlige och intresserade ledare, som

vi hafva att tacka för så många värdefulla upplysningar om skånska djurens lif, vända vi ryggen åt skånska slättbygden och gå mot norden. Till en början genomvandra vi landskapets norra del samt göra ett kort besök vid denvackra Ringsjön, där vi i toppen af ett jättestort träd se hafsörnens stora bo. Uppe mot gränsen till Småland finna vi, att Skåne äfven har sin skogsbygd, där orren finner trefnad och t. o. m. tjädern ej alldeles saknas. Vi komma så in i Småland och finna där sydgränsen för några få fåglar, som åtminstone sällan häcka i Skåne. Vi genomvandra landskapets djupa skogar, besöka många af dess hundrade skogssjöar, på hvilka vi ofta se den ståtliga storlommen eller om kvällarne höra hans säregna läte. Vi se fiskgjusen flaxa öfver vattendragen, höra spillkråkans käcka läte och se ofta ståtliga tjädertuppar, som, skrämda af oss, med ett brakande flyga ur något träd eller upp från marken. Glada flyga korsnäbbarne med sina ungar fram och åter öfver skogstopparne, tofsmesen ropar sitt hurtiga »kerrirrit, kerrirrit», och talltitan eller nordiska mesen, den allmännaste af Sveriges alla mesar, höra vi oupphörligt. Han ropar sitt välkända »titji täta». Om kvällarne glädja vi oss åt morkullorna, som knispande och knorrande draga fram öfver skogstopparne. Ufven ropar sitt »uhu» vid dagens slut, och nattskärran spinner sin visa i nattens mörker långt inne i den dystra skogen. Vi påskynda följande morgon vår färd genom vildmarken, se emellanåt en skogssnäppa (Totanus ochropus), som från någon liten vattenpuss svingar sig upp i höjden och ropar sitt egendomliga »juit, juit, titilui-titilui». Hennes fyra synnerligen vackra ägg finna vi i ett öfvergifvet trastbo eller på taket af ett gammalt ekorrbo, där snäppan för dem gjort en grop i mossan. I träsken träffa vi ofta grönbenta snäppan. Med hängande ben flyger hon ängsligt omkring oss, skrikerhögt och sätter sig ofta i trädtopparne. Hanen flyger ibland liksom på lek fram och åter öfver träsket, böjer vingarne på ett egendomligt sätt nedåt och låter därunder höra ett läte, som erinrar om vissa strofer ur trädlärkans sång. När man hör trädlärkan och denna snäppa samtidigt, förefaller det, som om de härmade hvarandra. Vi besöka Vätterns vackra strand, glädja oss åt det klara vattnet och de af denna egendomliga sjös lätta vågor rensköljda sandstränderna. Något vidare rikt djur-lif se vi dock ej till. Vättern är fattig på fåglar. På sin höjd se vi ett par drillsnäppor, som, drillande på sin välkända visa, göra en sväng ut öfver sjön, ett par mindre strandpipare, som trippa på den sandiga stranden, eller en fiskmås ute öfver sjön. Vi besöka bergen kring Huskvarna, finna där ett par pilgrimsfalkar bosatta men söka förgäfves efter den lilla röda hasselmusen. Han finnes där bland de täta hasselbuskarne men är sällsynt och svår att påträffa. Gärna skulle vi vilja resa öster om Vättern och besöka det intressanta Omberget och den fågelrika sjön Tåkern, men gamla Västergötland drager oss oemotståndligt åt väster. Alltså styra vi färden till den kala Falbygden; vi hafva dock äfven där berg och sjöar. Skånska fåglar ha under de sista årtiondena börjat draga sig uppåt landet. Vi träffa således i små björkdungar på slätten stora kolonier af råkor, och den klumpiga kornsparfven finnes där talrikt. Däremot är fågellifvet för öfrigt ej detsamma som i forna dagar. Visserligen höra vi här och där storspofvens skarpa stämma och träffa några få andra vadare, men de stora sanka mossar, där tranor och snäppor förr i tiden talrikt funnos, existera ej mera, de äro förvandlade till åkerfält och äro nu ett hem för rapphöns och lärkor.— 219 — Åtskilliga mossar finnas dock ännu kvar, och där reda nu som fordom beckasiner, brockfåglar och vipor sina bon på tufvorna. På Falbygdens sänka ängar stöta vi oupphörligt upp den nätta ängspiplärkan, bjärt färgade gulärlor flyga skrikande omkring oss, och hundradetals lärkor drilla dagen lång öfver de bördiga fälten. Kråkor se vi, hvart vi vända oss, och buskskvättan är nästan allmännare än hennes frände stenskvättan. Vid hvarje gård bo ett par sädesärlor, gråsparfven finnes där i mängd, och pilfinken sitter tätt tryckt intill sin maka utanför deras kära hål i nästan hvarje gammal pil. Barrskog se vi förgäfves efter på Falbygden, men löfskogsdungar anträffas ofta, och hvar vi närma oss någon sådan, ljuda bofinkens och löfsångarens drillar liksom en välkomsthälsning oss till mötes. Med näbbet i vädret och emellanåt flaxande med vingarne sitta stararne utanför sina bon och sjunga så vackert för sina där inne ruf-vande honor, att dessa borde känna sig helt stolta öfver sina makars serenader. När vi i närheten af Falköping vandra öfver de kala åkerfälten, se vi Mosse- och Ålleberg dominerande höja sig öfver slätten. Vi kunna ej helt och hållet förbigå dessa båda egendomliga berg. Ett af dem måste vi besöka och välja det närmast belägna, Mösseberg. Vid dess fot ha vi att genomvandra en lågväxt, vacker björkskog, där gulbröstade sångarens vackra, omväxlande sång blandar sig med trädgårdssångarens välkända melodier. Vi välja södra sidan af berget, gå upp genom Påfverås' ängar, där skrattande snöskator flyga mellan träden och trädpiplärkan sjungande höjer sig från ett träd för att snart sänka sig ned till ett annat.Efter en stunds vandring stå vi där uppe på bergets kant och blicka ut öfver den i sin saftiga

vårgrönska ljusa slätten. Den strålande solskensdagen är snart förliden, solen sjunker under bergets nordvästra rand. Ännu kastar hon dock sitt guld öfver den vida slätten, hvilken som ett grönt haf utbreder sig under oss. Först långt, långt borta i blånande fjärran synes den mörka randen af en barrskog. Som en liten i grönt infattad diamant ligger den lilla minnesrika Falköpingssjön där nere i östra kanten af Redberga ängar. Det rika fågellif, som i forna dagar existerade i dessa trakter, finnes ej mera. Förgäfves lyssna vi efter tranornas trumpetljud, och där skaror af vildgäss förr i tiden betade inne på detta berg under sin vandring från och till norden, där växer nu en härlig ungskog. Ännu är dock icke allt djurlif slut, horsgöken gnäggar till vår glädje där inne öfver bergplatån, orrarne spela i skogskanten, och göken ropar nu som fordom sitt kuku nere i Påfverås' äng. Tornfalkarne flyga till sina bon i bergkanten, korpen med sin familj till sin gamla hviloplats där borta i branten, och se! där ha vi bergufven; han bor på sitt gamla ställe och flyger nu bort öfver slätten på röfvartåg. På vår färd genom Västergötland kunna vi ej motstå frestelsen att aflägga ett besök vid en af detta landskaps intressantaste sjöar, Hornborgasjön. Från Falköping ha vi endast omkring 10 kilometer dit. Vägen är sålunda snart tillryggalagd, och vi taga in på ett gammalt välkändt ställe, Hogården. Här få vi låna en för färder på grunda sjöar väl konstruerad ekstock, och en stark, vid sådant arbete van man skjuter med sin puls raskt fram vår farkost genom vassen. Genast i vasskanten se vi några vackra doppingar,GÖKHANE.som skrämda af oss dyka och skynda ut åt öppna sjön. Vi finna snart dessa fåglars bon likt mörka torfvor flyta på vattnet mellan vass-stråna. Undersöka vi dessa bon, skola vi finna, att de äro byggda dels af säfstjälkar, som fåglarne afbitit i lagom långa bitar, och dels af ruttnande växtämnen, som de upphämtat från sjöbottnen. I hvarje bo ligga 3 till 5 ägg, hvilka äro öfvertäckta med rutten vass eller gyttja. När doppingarne sågo oss nalkas, voro de nämligen nog omtänksamma att täcka öfver äggen, innan de lämnade boet. En del ägg äro rent hvita, andra åter mer eller mindre mörkt bruna. Dessa senare äro mer rufvade. Doppingens ägg äro nämligen som nylagda hvita men mörkna mer och mer under rufningen. Sannolikt är det den från bottnen upphämtade gyttjan, på hvilken äggen ligga, som färgar dem. Om man med handen kramar denna gyttja, får man nämligen därur en mörkbrun vätska, och det är troligen denna, som färgar äggen. Af samma orsak få ofta de hvitbukiga sjöfåglar, som lefva i gyttjiga sjöar eller träsk, fram på sommaren sin buk färgad brun. Medan vi undersöka doppingarnes bon, simma de vackra doppinghanarne med raka halsar fram och åter ute i sjön och gifva emellanåt uttryck åt sin vrede öfver vårt besök i ett högljudt »karrr-arrr». Honorna se ej så ängsliga ut, och de hålla sig vanligen något längre bort. Längre in se vi sothönan med sin hvita bläs skynda öfver ett öppet ställe för att dölja sig i den tätare vassen. Hennes bo finna vi snart. Det liknar doppingens men är byggdt uteslutande af lagom långa bitar af den spröda säfven, som fågeln själf afbitit. Hon bryr sig ej om att täcka sina ägg, men så likna dessa också, med sina täta små fläckar, till färgen rätt mycket den säf, hvarpå de ligga, och falla därför ej så lätt i ögonen.Öfver vassen flyga massor af svalor, och den lilla nätta svarta tärnan (Sterna nigra) är, i sällskap med sin större, hvita släkting, fisktärnan, ute på fångst. Den förstnämnda håller sig dock mer öfver vassen, flyger där helt lågt och sakta fram, och hvarje gång hon gör ett slag med sina långa vingar rycker hon till, så att hon liksom hoppar fram genom luften. Hennes blick är städse riktad ned mot vattnet, och ofta doppar hon ned för att hugga en sländlarf eller annan insekt. Svarta tärnan har ej ännu lagt sina ägg, i annat fall skulle vi finna dem på små flytande tufvor eller på de högar af tjocka näckrosrötter, vi ofta se. Här och där skrämma vi upp en and, och en efter äggröra längtande kråka infinner sig då ofta för att se, om där är något för henne att göra. De flesta änder vi se äro vanliga gräsänder. Emellanåt varseblifva vi dock en vacker, hvitbrokig skedandhane, en rödhufvad kricka eller den mindre vanliga, vackra årtan. Inne i vassen se vi mindre klarvatten, hvilka här, ofta omgifna af små flytande, rikt gräsbeväxta holmar, ligga liksom små sjöar för sig. På dessa se vi emellanåt tvenne fåglar, som, när de märka oss, oroligt simma af och an. Den ene af dessa lyser helt svart och har en vacker tofs i nacken. Detta är en vigghane, som slagit sig ned där med sin bruna hona. Skrämda af oss flyga de, skrikande »orr, orr, orr», bort öfver vassen men återvända snart till sin utvalda plats. I en rikt gräsbeväxt tufva på den närbelägna holmen finna vi fåglarnes bo. Säfsångaren är lika talrik här som i forna dagar, och hans vackra sång ljuder från alla håll. Grönbenta snäppan låter från det inre af vassen höra sin egendom-liga bröllopsvisa, och storspofvens starka stämma når oss från maderna. En ensam glada seglar i vida kretsar högt öfver oss, några andra roffåglar se vi ej till, och af brushanar träffa vi ett par enstöringar, som vi inbilla oss se sorgsna ut öfver att de sakna stridskamrater. Vi finna sålunda, att det ännu

råder fågellif i gamla Hornborgasjön, men det är ej detsamma som i forna tider. Fåglarne tyckte ej om att få de till sjön gränsande, oöfverskadliga, vattenfyllda maderna förändrade till bördiga åkerfält. De massor af horsgökar, som på 1860-talet gnäggade öfver dessa mader eller med darrande vingar flögo tätt öfver vassen och ropade sitt »ticktack-ticktack», de finnas ej mera. Storspofven och brushanen ha ännu ej helt öfvergifvit de gamla häckplatserna, men vår vackra vipa, som fanns här i mängd, hur är det med henne? Kanske har hon gått samma väg som de hundratals dubbla beckasiner, som i ljumma sommarnatten fordom höllo sin lek vid sjöns stränder. Det är dock icke alla fåglar som aftagit i Hornborgasjön. Änder finnas där ännu i stor mängd, och nya arter synas visa tendens att invandra. Sålunda se vi ett par snatteränder och äfven ett par brunänder (Fuligula ferina). Troligen blifva dessa båda änder snart allmänna. Äfven en för sjön ny måsart, skrattmåsen, har under sista åren häckat i densamma.* Ha sumpmarkernas fåglar till följd af kulturens framåtskridande aftagit eller försvunnit i Västergötland, äro dock skogarnes barn ännu kvar. lyika flitigt som förr sjunger ännu trasten, göken gal och orren spelar borta på Ora kullar. Visserligen är det länge sedan det träd fälldes, på hvars topp hafsörnen hade sitt bo, men ännu * Enligt meddelande af herr Jesper Swedenborg.äro ej alla de ståtliga roffåglar borta, som man förr i tiden ständigt såg kretsa öfver fält och sjö. Kärrhökar se vi ej till, men lärkfalken jagar ännu i skymningsstunden sländor öfver vassen, och ett par glador, kanske de enda som finnas, ha sitt bo i en nära stranden stående gran. På afstånd se vi en af dessa flyga till boet, och vi ro dit för att undersöka detta. När vi vidröra trädets stam, flyger den präktiga, rödskiftande fågeln af boet. Vi låta honom flyga. Det vore ett brott att skjuta honom och kanske därmed beröfva trakten en fågelart, som sedan de äldsta tider i så hög grad fägnat folkets ögon. Däremot vilja vi gärna undersöka hans bo. För detta ändamål klättra vi upp i trädet. I boet finna vi tre små täcka dunungar, ett par nyligen dödade, på äggen tagna grönbenta snäppor, en vattensork och två åkersorkar. Men detta är ej allt, hvad vi finna. Där ligger äfven en lång fruntimmersstrumpa och ett rödt strumpeband. Detta gladans sätt att till sitt bo föra brokiga klädespersedlar är egendomligt nog, särskildt om man betänker, att gladan är en af våra skyggaste fåglar, som ej ofta borde vara i tillfälle att stjäla kläder från människan. Jag har flera gånger förr i tiden gjort liknande fynd. Sålunda fann jag en gång en ganska dyrbar, alldeles oskadad silkesduk. På den tiden dubbelbeckasinen var allmän i dessa trakter, träffades vanligen sådana i gladornas bon. Fåglarne kunde då gärna fråssa på beckasinstek; den räckte till äfven åt jägaren. Innan vi lämna Västergötland, återstår oss ännu ett och annat. Vi vilja gärna kasta en blick på Vänerns strand och hvarför icke då som hastigast göra ett besök på Halle- och Hunneberg?Vi fara för detta ändamål genaste vägen öfver den stora, kala Västgötaslätten, där vi knappt finna andra fågelarter än lärkor, hämplingar, stenskvättor, buskskvät-tor, gråsparfvar, pilfinkar, kråkor, råkor, kajor och korn-sparfvar. Här och där finna vi dock en liten löfträds-dunge, och där bor alltid löfsångaren, trädpiplärkan, kärr-mesen samt ofta snöskatan, göktytan och trädgårdssångaren. Komma vi till en barrskog, den må vara aldrig så liten, äro vi förvissade om att där finna talltitan (Parus borealis*). Snart se vi de båda syskonbergen, som äro vårt närmaste mål, höja sig framför oss öfver slätten. Till höger ha vi Halleberg med sina höga branter, strax till vänster därom Hunneberg, och båda äro de klädda med mörkgrön barrskog. Hvad fågellifvet beträffar, äro dessa berg icke af något särskildt intresse. De hysa nämligen ungefär samma fågelarter som Västergötlands öfriga barrskogar. Under bergens branter, bland stenkummel och ris, höra vi gärdsmygens näpna melodier, och uppe i branterna bor pilgrimsfalken. Han har där sina ungar på en bergafsats, och hans jaktutfärder gälla mest änderna vid sjön Dettern eller vid Vänerns strand. Uppe på bergen beta talrika älgfamiljer; äfven rådjuret, som på sista årtiondena talrikt trängt upp till Västergötlands skogar, finnes där. Mården jagar flitigt ekorrar i de yfviga granarna och i bergrasen bo gräflingar och räfvar. Vi göra en kort vandring in åt skogen på Hunneberg. De vanliga skogsfåglarne, talltitan, tofsmesen och svartmesen, höra vi lika ofta som kungsfågeln och träd-kryparen. Större hackspetten (Picus major) hamrar på en torr tallgren, spillkråkan svarar honom med en skarpare, * Förväxlas vanligen, t. o. m. af zoologer, med kärrmesen. Ur djurens lif. 15dallrande hamring inne från skogen. På en yfvig grangren finna vi nötskrikans bo och förvåna oss öfver att, ehuru vi i närheten ej se någon enda björk, boet dock är byggdt uteslutande af material, som hämtats från detta träd. Det består nämligen helt och hållet af fina björkkvistar och är invändigt klädt med björkens säregna, fina rotfibrer. Ehuru dessa rötter ej finnas ofvan jord, vet dock den kloka nötskrikan, hvar hon har att söka dem, och hon hackar upp dem ur jorden. På en annan grangren finna vi domherrens bo. Som vi gå

där bland granar och tallar, se vi en liten fågel flyga upp från marken strax invid våra fötter. Han försvinner visserligen tätt utmed marken men ger sig snart å nyo tillkänna genom ett ifrigt, häftigt upprepadt smackande. Det var en rödhake, och när vi se ned på marken, upptäcka vi ett hål under en granrot, och där inne ligger fågelns af mossa byggda bo med sex vackra ägg. Vi skynda emellertid vidare och följa Vänerns grunda strand i nordlig riktning. Vi fara genom rätt stora skogar och undersöka därunder dufhökens bo, som vi finna vara lätt att skilja från andra roffåglars näste därpå att det är byggdt af mycket finare pinnar. Boet ligger på öfre tredjedelen af en gammal gran och är ofvantill byggdt så stort och flackt, att de gamla fåglarne vid ena sidan af boet ha liksom en platform att sitta på. I boet finna vi tre dunklädda, hvita ungar, hvilka lätt nog skiljas från vrakens och andra roffåglars därpå att deras dundräkt är kortare och tätare. De sakna de uppstående, förlängda dunen på hufvudet, hvilka karakterisera vråkarnes ungar. Den omtalta platforinslika utvidgningen af boet användes stundom till magasin för hemförda rof.Inne i tät ungskog, där björk, gran och tall trifvas tillsammans, där finna vi sparfhökens bo. Vid vår ankomst se vi fågeln som en pil smyga bort från boet. Detta är beläget något öfver midten af en liten kvistig tall, och vi finna däri tre runda, hvita och rödbrunfläckiga ägg. Sparfhöken är vid boet en försiktig fågel; han visar sig ej medan vi äro där. Emellanåt komma vi ned till Vänerns strand. Som ett haf ligger den stora dalbosjön utbredd framför oss. Fågellifvet vid stranden är fattigt. En och annan fiskmås flyger ute öfver sjön, i vikarne fiska de båda skrakarterna, en fiskgjuse flyger sakta spejande längs stranden, stannar emellanåt, liksom tornfalken plägar göra, och flaxar med vingarne, och så störtar han på hufvudet ned i sjön, så att vattnet yr om honom. Strax se vi honom åter arbeta sig upp och draga med sig en med klorna fångad gädda. Drillsnäppan se vi ofta, där hon vickande med stjärten springer omkring på den steniga stranden, och i sandvikarne träffa vi den mindre strandpiparen. Vegetationen vid stränderna är rätt rik, från slånbuskar ljuda sångarnes lifliga drillar, och högt uppe i luften svänger trädlärkan under jublande sång fram och åter. Det är hanen, som sjunger för sin hona, hvilken bland gräset nere på en gärdesren ligger i det af fina grässtrån byggda boet. Så småningom komma vi till Kållandsö, där vilda kronhjortar ännu i början af detta århundrade funnos i skogen. Därifrån göra vi en utfärd till den närbelägna ön Eken, där hafsörnen har sitt bo på toppen af en hög tall. De äro ståtliga att skåda, de båda örnarna, som,ängsliga för sina små där uppe i boet, flyga omkring och blicka ned på oss. I en ihålig ek har storskraken kläckt ut sina ägg. Nu finna vi endast äggskal och dun i boet. Den är rik på fåglar, denna vackra ö. Vi hafva många arter att anteckna, under det vi sakta gå öfver ön från ena stranden till den andra. Det lider mot aftonen, allt djurlif är i rörelse. Ring-dufvan kuttrar uppe i en tall, och vi smyga oss bakom en yfvig gran obemärkta dit för att få se henne. På en tjock, horisontal gren se vi tvenne dufvor; den ena går upprest med uppblåst hals fram och åter på grenen. Det är den kuttrande hanen. Till höger om honom se vi honan sitta orörlig i en blyg, nedhukad ställning. När så hanen under sin promenad fram och åter på grenen närmar sig henne, hukar han sig ned, böjer stjärten nedåt mot grenen och springer häftigt fram mot honan, hvar-under han låter stjärten skrapa mot grenen, så att ett egendomligt ljud uppkommer, släpar vingarne och utslungar samtidigt sin starkaste kuttring: »uhu-hu-hu, huhuhu, hu-hu, huhuhu-hu-hu, huu». Därefter vänder han sig om och gör ett språng ifrån honan, som skulle han vara rädd för att i sin ifver ha förnärmat henne. Så går han ut mot grenens spets, vänder där om och upprepar samma manöver. Han är präktig att skåda där på tallgrenen, den vackra ringdufhanen, och vi stå länge och beundra honom. I en liten gran helt nära därintill finna vi ringdufvornas bo med två halfvuxna ungar. Det på grangrenen belägna boet är byggdt af fina kvistar och så glest, att dagern tydligt synes genom det. Dufvorna äro redan i färd med att reda ett nytt bo, och hanen underkastarsig villigt att mata första kullens ungar, medan honan rufvar de nya äggen. Solen närmar sig nedgången, och den stund är just inne, då fåglarne äro som flitigast med sin sång. Med vakna sinnen vandra vi fram mellan tallar och granar, lyssnande än till den ene sångaren, än till den andre. På en gammal björkstam klättrar en liten trädkrypare, och som vi få ögonen på honom, smiter han in i en springa i trädet. Vi gå dit och finna där hans af bastfibrer vackert byggda bo med fem rödfläckiga ägg. Vi ha ej gått många steg därifrån, förr än en morkulla flaxar upp framför oss, och vi finna under en nedhängande grangren hennes konstlösa bo med fyra ägg. Sitt enkla näste har hon redt af mossa och kantat det med en liten vall af jord, som hon påtagligen samlat omkring sig med näbbet, under det hon legat på äggen. Märken efter hennes näbb synas äfven i jorden rundt omkring boet. Solen har nu sänkt sig under horisonten, det börjar mörkna i skogen, fåglarne tystna den ena efter den andra, en niorkulla drar knispande fram öfver

grantopparne, och ugglans ungar börja skrika efter mat. Vi måste lämna skogen och snart äfven denna härliga ö, där vi funnit fågellifvet så synnerligen rikt. Från Vänerns strand taga vi vägen öster ut. Vi göra ett kort besök på Billingen och vandra några timmar under dess branta berghällar, där tornfalkarne här och där bo i små, glesa kolonier. Då vi närma oss en sådan koloni, se vi den ena falken efter den andra flyga ut ur berget. Hanen är mindre än honan, och när han med ilande fart och svängande flykt kastar sig ut från berget, skilja vi honom lätt från denna, som på kroppens öfre delar är helt rödbrun. Hanen har nämligen det lilla, synnerligenvackra hufvudet och stjärten blågrå. Kretsande i luften skrika falkarne sitt ilskna »pee-pepepepe» och flyga rätt öfver oss. Klättra vi upp i bergväggen, finna vi fåglar-nes enkla, af några få små kvistar eller strån bestående bon, hvilka innehålla fem till sex runda, rödbruna ägg. Stundom finner man äggen utan bo ligga i en liten fördjupning i myllan. Äfven pilgrimsfalken träffa vi bosatt i bergväggen. Vi höra hans skarpa stämma framför oss, och då vi närma oss den plats, där han har sina ågg, störtar han, ilsket skrikande, med susande fart ned öfver oss. Han gör slag på slag öfver våra hufvuden, kommer som en pil nedstörtande ur luften och skjuter blixtsnabbt upp igen till en betydlig höjd. Med sitt ilskna anfall tänker han skrämma bort oss, men det lyckas honom ej. Vi klättra upp i berget och finna hans tre rödbruna ägg, stora som hönsägg, i en grund fördjupning i myllan. Kring äggen ligga gamla, hvitnade ben af fåglar, vittnande om, att dessa röfvare ha haft sitt tillhåll här äfven föregående år. På ett icke alltför brant ställe gå vi uppför berget och göra en tur inåt den djupa skogen. Det är rätt dystert där inne, och fågelarter finnas ej synnerligen många. Vanligast äro sångtrasten, rödhaken och de vanliga barrskogsmesarne. Liknande en svala svingar sig skogssnäppan skrikande upp öfver trädtopparne. Med sitt skarpa läte har hon i forna dagar förskrämt mången gammal västgötagumma. Folket trodde på den tiden, att det var en död människas ande, som for öfver skogen och ropade: »liten lefver än, liten lefver än». Vi kunna ej tyda hennes läte till dessa ord, men det skrockfulla folkets fantasi hade nog lätt för att i lätet inlägga något dylikt, helst när de vid den gamla afrättsplatsen inne på den illaanskrifna Billingen hörde det ljuda genom den dystra skogen. Medan vi vandra där inne på skogen, lyssnande till vrakens jamande läte och nötskrikans skrän, höra vi plötsligt ett fågelläte, som något liknar det sistnämnda men dock förefaller oss, som om det fått något litet med af kråkans kraxande. Vi gå däråt och upptäcka snart en svartaktig fågel af nötskrikans storlek, som sitter på en kullfallen trädstam och hackar med näbbet på något i en spricka på stammen fäst föremål. Han är ej rädd, vi smyga bakom en gran alldeles intill honom och finna, att den mörka fågeln är som öfverströdd med små hvita, droppformiga fläckar. Det är en nötkråka, vi ha framför oss. Hon har funnit något hårdt föremål, som är för stort att svälja helt och som hon därför har fäst för att bekvämare kunna hacka sönder det. Nötkråkans bo är mycket svårt att finna. Vi veta, att hon vanligen lägger det i en tät gran, att boet är byggdt af grankvistar och tjockt fodradt inuti med skägglaf samt att äggen rätt mycket likna ljusa kajägg, men hur vi än leta i granarne, finna vi det ej. Nötkråkans lefnadssätt är ganska egendomligt. Hon finnes året om inne på Billingens storskog och för där en rätt tyst och undangömd tillvaro. Endast sällan hör man henne skrika. När hösten kommer och hennes älsklingsföda, nötterna, börjar mogna, då gör hon provianteringsutfärder från Billingens barrskog ned till hasselängarna under berget. Här plockar hon nötter, tills hon får matstrupen så full, att hon stundom knappt kan hålla ihop näbbet. Då flyger hon hem till sin barrskog och gömmer där sin skörd till kommande behof. Under dessa utfärder flyger hon vanligen samma väg och hvilar på hemfärden med sin börda på bestämda trädtoppar.Hon kan göra ända till 10—12 sådana utfärder på dagen, håller på därmed hela hösten, så länge nötter finnas, och torde alltså samla ihop en betydlig mängd. Det är knappt sannolikt, att hon gör som skatan, gömmer så, att hon ej vidare finner igen sitt förråd. Jag har funnit högar af nötter hopsamlade i ihåliga ekar vid Billingens fot men vet ej, om det varit nötkråkan eller ekorren, som dragit dit dem. En i Upland vintertiden skjuten nötkråka befanns nyligen hafva ätit nötter, och det är troligt, att hon haft dessa förvarade sedan hösten. Nötkråkan kan svårligen knäcka de hårda hasselnötterna. Hon förvarar dem därför en tid i sin matstrupe, härskar så upp dem, när de blifvit mjukare, knäcker dem och sväljer kärnan. Vi hafva sett henne liksom nötväckan fästa nöten i en barkremna på en trädstam och sedermera hacka sönder den med näbbet. Innan vi lämna Billingen, gå vi ut till bergets västra kant. Här stå vi länge hänförda af den tafla, som ligger utbredd framför oss. Närmast bergets sluttande fot, strax under oss, ha vi ett bälte af barrskog, bland hvars mörka grönska stora grupper af ljusa hasselbuskar omväxla med blommande vilda äpple- och körsbärsträd, rönnar och häggar. Mot denna tjusande ängd skyndar en liten klar bäck ned för bergets

branter, och han tycks ha brådt att komma dit; han liksom hoppar mellan stenblocken och kastar sitt stänk likt diamanter in bland den mångfald af Floras barn, som pryder hans fuktiga stränder. Rikta vi våra blickar längre ut öfver landskapet framför oss, se vi mellan små spegelblanka sjöar en mängd i grönt och hvitt klädda kullar. Det är Vallehärad, Västergötlands pärla, som här ligger utbredtNÖTVÄCKA.framför oss och som nu, för att fira våren, klädt sig i brudskrud. Ståtliga ekar höja där på kullarne stolt sina ljusgröna kronor öfver hvitblommiga häggar, och björken där bredvid låter sin fina slöja hänga ned mot jorden liksom af blygsel öfver att hon med sin smärta figur ej kan nå ekens höjd. Inflätade mellan dessa sköna träd framträda blommande körsbärs- och äppleträd liksom hvita och skära buketter, ditsatta för att pryda det sköna landskapet. Längst bort afslutas taflan med en blånande barrskog, som döljer Vänerns vattenspegel, och till höger reser sig Kinnekulle likt en väldig jätte bredvid Vallehärads små kullar. Att en sådan natur skall vara förenad med ett rikt djurlif, faller af sig självt. Vandra vi genom Vallehärad, skola vi i dess sjöar finna storlommar och änder, vid stränderna drillsnäppor och, där sandstrand finnes, mindre strandpiparen. I ihåliga ekar, björkar och aspar häcka blådufvor, kajor, starar, nötväckor, blåmesar, talgoxar, kärrmesar, och på dessa träds grenar bygga bofinken, snöskatan, stjärtmesen, grönfinken och gulbröstade sångaren sina bon. Under jublande sång höja sig trädlärkan och trädpiplärkan öfver trädens toppar, och nere från hasselbuskar och törnsnår ljuda trädgårdssångarens vackra melodier. Nu ha vi genomströfvat en del af den gamla västgötabygden, vandrat mellan de af mullvaden uppkastade jordhögarne på dess ängar, besökt dess berg, sjöar, skogar och lundar. Nu återstår oss närmast att studera djurlifvet i ett något nordligare beläget landskap, och för detta ändamål resa vi direkt upp till Mälareprovin-serna.Då vi redan förut hafva sysselsatt oss med fågellifvet i en till Mälaren gränsande trakt* och där tagit reda på landskapets småfåglar, behöfva vi ej nu sysselsätta oss med dessa. Vi göra därför en färd på Mälaren och besöka några af dess många vassbeväxta vikar, där knölsvanen stolt simmar af och an utanför sitt i vasskanten flytande bo. Han ligger där för att vakta sin rufvande hona och kråmar sig, som vore han medveten om sin skönhet. Han är rädd om sin maka, den gamle svanpappa, och anfaller med raseri hvarje fågel, som nalkas boet. Inne i vassen plaska änder och sothöns, och doppingen med sitt vackra skägg simmar därutanför. Karakteristiska för dessa trakters fågelfauna äro doppingen och sothönan. De hafva under de sista årtiondena tilltagit oerhördt i antal och finnas talrikt på alla lämpliga lokaler. Det har blifvit en modern tro, att änderna sky dessa fåglar, och därför gör man mycket för att utrota dem. Dock synas de oafbrutet tilltaga. Hvad skäl man har till nämnda tro, är svårt att säga. Dessa fåglar göra nämligen icke änderna någon skada. De förgripa sig icke på deras ägg eller ungar, och — hvad som kanske är viktigast — de konkurrera icke med dem om föda eller häckplatser. Åtminstone göra icke doppingarne detta. Fåglarne intaga nämligen olika områden i de vassbeväxta vikarne. Doppingen bor i yttre vasskanten, där vattnet är tillräckligt djupt för honom att dyka uti; anden åter bor inne vid stranden och vistas mycket på land, dit doppingen aldrig går, eller i den inre vassen, där han med sitt näbb kau nå botten utan att dyka. Jag har funnit stora kolonier af doppingar * Se sid. 5. Om fågellifvet vid Upsala.bosatta, där gräsanden funnits i mycket stor mängd. Minska änderna i antal, bör orsaken, åtminstone i huf-vudsak, sökas på annat håll. Under vår färd på Mälaren se vi någon enda gång en glada kretsa öfver sjön. Denna fågel är dock fåtalig, och längre mot norr få vi ej se honom. Hafsörnen se vi borta vid Skokloster; han häckar där i närheten och lär, till stor heder för ortens befolkning, ej ofredas. Fiskgjusen är ej sällsynt; honom se vi ofta. Det finns vid Mälarens strand en vik eller kanske snarare en självständig liten sjö, som djurvännen ej far förbi. Det är Hjällstaviken vid Ekolsund, och dit styra vi nu vår färd. Det gamla godsets herre, den väldige jägaren, delar vårt intresse i hög grad, och han ledsagar oss på vår båtfärd i den för sitt rika djurlif kända viken. Hjällstaviken har i äldre tider utgjort en verklig vik af Mälaren men är nu, sedan dess utlopp blifvit till större delen igengrundadt, förbunden med denna endast genom en obetydlig kanal. Den lilla viken är mycket grund och till stor del igenväxt med vass och fräken. Ute i det klara vattnet, där de flytande näckrosbladen ligga tätt, se vi det ena paret svanar intill det andra. Såväl ute i det grunda, öppna vattnet som i den glesare vassen ha dessa ståtliga fåglar byggt sina bon, hvilka lära kunna räknas till ett hundratal eller mer. När vi närma oss bona, går den rufvande honan i sjön och simmar bort till sin make, hvilken med rak hals ängsligt simmar af och an. När vi komma dem för nära, lyfta de sina stora, bländhvita vingar, flaxa med dem och springa plaskande på vattnet ett långt stycke, innan de förmå svinga sig upp i luften. I de stora, flytande, af vattenväxter byggda bona se vi vanligen fem stora, smutsigt grågröna ägg.Hvad som näst svanarne

tilldrager sig vår uppmärksamhet är en medelstor, klumpigt byggd dykand, som parvis i stort antal ligger spridd på sjön. Hanens huf-vud lyser bjärt rödbrunt och hans fint hvitvattrade rygg gråhvit; honan är brun. Detta är den under sista årtiondena till Upland invandrade brunanden (Fuligula ferina). Hon började först på 1870-talet visa sig i Upland, och tio år därefter var hon allmän i Hjällstaviken. Nu finnes hon i sjöarna flerestädes kring Mälaren. Äfven en annan, för öfrigt i Sverige ganska sällsynt and se vi flyga öfver vassen. Det är snatteranden (Anas strepera). . Årstiden är ej lämplig för att studera de egentliga änderna. De ligga dolda i vassen. Kunde vi genomskåda denna, skulle vi där se äfven skedänder, krickor och årtor samt dessutom en mängd sothöns. För att vi skola få en liten inblick i vassen, stakar vår älskvärde värd farkosten dit in. Vi se ett par doppingar skynda ut mot det öppna vattnet. Sothönsen plaska där inne, och några få änder lyfta framför oss. Plötsligt svingar sig en långvingad, brun roffågel upp ur vassen helt nära oss och skyndar bort. Det är en kärrhök (Circus aeruginosus). Han flög från sitt bo, hvilket vi finna i den höga och täta rörvassen. Det är ganska stort, byggdt af vasstrån och innehåller endast ett hvitaktigt, ofläckadt ägg. Vanligen brukar kärrhöken ha fyra 'åggt men detta enda var betydligt rufvadt, och fågeln hade således af en eller annan orsak ej lagt flera. Troligen var det unga fåglar. Första året de fortplanta sig pläga de i regeln lägga ett mindre antal ägg. I vassen omkring oss sjunger här och där en säf-sångare, men dessa fåglar vilja ej riktigt fram ännu med sin sköna konstmelodi; de vänta tills aftonen nalkas.En svarthufvad säfsparf sitter lugn på ett vasstrå, ett par gulärlor flyga lockande öfver oss, och längre bort se vi några få svarta tärnor. Vore det afton, skulle vi från vassen höra flera fåglar, efter hvilka vi på ljusa dagen förgäfves lyssna. Rörhönan och vattenrallen skulle då instämma i ängsknarrens envisa serenad uppe på stranden. Möjligen skulle vi då äfven få höra den nu mera årligen i Hjällsta-viken förekommande sumphönan (Gallinula chloropus). Redan i Upland ha vi kommit norr om flera djurarters utbredningsområde inom Sverige. Sedan vi voro i Skåne och södra Småland ha vi ej hört näktergalen och hökfärgade sångaren eller sett några hägrar;* i Västergötland lämnade vi råkans och kornsparfvens häckningsområde bakom oss; gulbröstade sångaren ha vi ej hört sedan vi vandrade i sistnämnda landskaps gröna lundar, och där sågo vi för sista gången under vår vandring mullvadens upptornade högar och illerns gångar i torfvallarne. Fortsätta vi vår färd genom Upland och resa öfver Dalälfven, ha vi därmed kommit norr om ekens gräns mot norr och se ej vidare till de fågelarter, som troget hålla till inom detta träds område. Sålunda lyssna vi förgäfves efter den ännu i Mälareprovinserna så allmänna nötväckans käcka läte. Vi finna, att barrskogens fåglar ej ha aftagit, men däremot att löfskogarnes vingade barn blifva mer och mer fåtaliga, ju längre norr ut vi komma. Löfträden aftaga i artrikedom, och så göra äfven de fåglar, som äro bundna vid dessa träd. Blåmesens muntra »kerretekéké» höra vi ej mer från trädkronorna, och lika litet se vi till den lilla pigga kärrmesen. Gröna * Unga hägrar ströfva årligen, vanligen i juli månad, uppåt landet och komma då någon gång till Upland.sångarens klingande sång, som vi minnas från Skånes bokskog och mellersta Uplands lundar, få vi lika litet höra som trädlärkans drillar uppe från rymden. Under fortsatt vandring mot norr möta vi däremot nordiska fåglar, som vi ej lärt känna under vår färd genom södra Sverige. Vi tränga in i Dalarnes djupa barrskogar och finna, som sagdt är, fågellifvet där vida mindre förändradt, än hvad vi finna det i löfskogen. Sångtrasten och rödhaken sjunga äfven här, talltitans sträfva läte höra vi ofta, likaså svartmesens och tofsmesens, och spillkråkan trummar på sin torra furutopp. Vi hafva kommit inom järpens egentliga område, och denne, den täckaste af våra hönsfåglar, visar sig ofta. Här och där stöta vi också på dessa trakters ståtligaste fågel, tjädern, och i tidiga morgonstunden spelar orren flitigt i skogsbrynen. Så småningom tränga vi in i Härjedalen. Af löfträd se vi knappast till andra än björken. De fåglar, som älska andra löfträd, visa sig ej mera. Ringdufvan trifs i barrskog, och hon finnes ännu men blir mer och mer fåtalig. Blådufvan åter träffa vi ej, äfven om hon någon enda gång förirrar sig upp till dessa trakter. Vi begifva oss ännu ej upp mot fjällen, utan följa det breda skogsbältet. Vi se därför mer sällan ripor; endast en och annan skrattande riptupp flyger emellanåt upp framför oss. Bestiga vi en höjd, se vi ett kuperadt landskap, som, så långt ögat kan nå, är betäckt med mörk barrskog. I dessa dystra skogar finnas ännu våra för större delen af landet gemensamma barrskogsfåglar. Där drar ännu morkullan om kvällarne; hackspettarnes skarpa läten nå ofta våra öron; grönspetten, som älskar löfskog, finnes dock ej. I hans ställe har tretåiga hackspetten blifvit den allmännaste af sitt släkte, och någongång se vi den hos oss mera sällsynta hvitryggiga hackspetten (Picus leuconotus) och gråspetten (Picus canus). Nötskrikan har blifvit mycket sällsynt, men i hennes ställe se vi ofta den orädda, rödaktiga lafskrikan, hvilken liksom en mes

klänger omkring på grangrenarne. Hon är ett äkta barn af dessa skogar och finnes där öfverallt. Plötsligt höra vi en fågel sjunga, hvars röst vi ej känna igen. Vi närma oss densamma och se honom, stor som en rödhake, sitta med näbbet i vädret på toppen af en granbuske. Hans sång är hänförande vacker men hans dräkt dyster som skogen, i hvilken han bor. Det är järnsparfven (Accentor modularis).* I en tät granbuske strax bredvid finna vi hans af mossa byggda bo med fem mörkblå ägg. Denna behagliga fågel blir hädanefter under färden genom barrskogarne vårt sällskap. Han är rätt allmän där, och det är förvånande, att han hos oss endast bebor de djupa barrskogarne, då vi veta, att han i andra länder häckar i löfskog och t. o. m. i trädgårdar.** Vi hafva kommit inom det område, där en och annan björn ännu traskar omkring och där äfven lodjuret finnes. Vi kunna förstå, att dessa för människan skygga djur kunna existera här uppe, där vi ofta kunna vandra flera mil utan att träffa en människoboning och utan att se ett människospår. Det är ödsligt i dessa trakter. Skogarne äro under långa sträckor fattiga på högre djur. Vi se just ej många djurarter. I,appugglan och slagugglan sitta dolda i täta granar. Någon gång få vi i * Järnsparfven häckar någon gång i barrskog äfven i sydligare bygder, t. ex. i Västergötland. ** Jag har sett honom talrikt förekomma i trädgårdarne inne i Edinburghs stad.den ljusa nordiska sommarnatten se dem segla öfver skogstopparne. Hökugglan se vi oftare. Af sångfåglar är den allestädes närvarande löfsångaren allmännast. Den honom till utseendet mycket liknande gransångaren se vi också ofta. Till sitt uppträdande skiljer sig denne från den förstnämnde därigenom, att han vanligen sitter stilla, medan han sjunger, ofta på en grantopp, och hans sång är helt olika löfsångarens. Rödhaken är allmän, och han är lika glad här inne i dystra skogen som nere i söderns trädgårdar och sjunger lika flitigt om aftnarne från sin grantopp. Vid alla öppnare platser i skogen träffa vi bofinken; grönsiskan flyger ej sällan sjungande öfver trädtopparne, och korsnäbbarnes skarpa lockton når emellanåt våra öron. Komma vi till en odling eller ett öppet fält, träffa vi gulsparfven och buskskvättan. Tranornas trumpetande höres från de stora träsken, och vada vi ut i dem, stöta vi ofta på enkelbeckasiner. Grönbenta snäppan emottager också där med häftigt skrik inkräktaren i hennes rike. Vid älfvarnes stränder se vi drillsnäppan hoppa omkring på stenarne, och i sjöarna simma lommar och knipor. Så småningom komma vi in i Jämtland. I detta landskaps stora barrskogar finna vi samma djurlif som i Härjedalen. Vi draga oss därför upp mot fjällen, segla öfver Storsjön och gå genom det breda barrskogsbältet mellan denna sjö och Oviksfjällen. Under färden uppför fjällens fot se vi ej till många fågelarter. Lafskrikan och talltitan äro de allmännaste fåglarne. Orrar och tjädrar förekomma ej många; järpen är allmännare, och ju längre vi komma upp mot fjället, dess oftare stöta vi på dalripor. Slutligen ha vi gått igenom barrskogsbältet och komma upp i en lågväxt björkskog. Här se vi på toppen— 241 — t af en björk en liten, brokig fågel, som emellanåt låter höra ett ljudeligt »kvääk». Det är bergfinken. Han bor här i björkbältet, är där allmän och blir talrikare ju längre vi komma upp mot norden. Bergfinkens vackra, af mossa, grässtrån och fjädrar byggda bo finna vi i en grenklyka uti en björk. Här träffa vi äfven den nätta gråsiskan. Hon sitter helt orädd bredvid sitt synnerligen väl byggda, i en björk eller videbuske belägna bo, och hon visar alls ingen skygghet. Tätt bredvid oss åskådar hon, ängsligt lutande på sitt lilla täcka hufvud, hvad vi göra vid hennes bo, och när vi gå därifrån, låter hon höra ett belåtet »plyit». Snöskatan är talrik där uppe i björkskogen, och hon flyger, ängsligt skrattande, omkring oss. Rödvinge-trasten finnes där äfven. Han flyger ofta undan för oss och låter därunder höra ett fint skrattande, som erinrar om snöskatans välkända läte. Ofta höra vi hans kvittrande, rätt vackra sång. Såväl rödvingetrastens bo som hans ägg likna snö-skatans, ehuru de äro mindre. Vi finna boet i björkar eller granbuskar. På toppen af en björk se vi en fågel af en trasts storlek, som sitter rak och vrider sin tämligen långa stjärt än åt ena, än åt andra hållet. Det är vårfågeln eller större törnskatan (Lanius excubitor). Vårfågeln är en liten tyrann mot mindre djur. Ehuru han ej tillhör roffåglarnes grupp, fångar han både små fåglar och däggdjur. Långa stunder, ja stundom hela timmen, sitter han stilla på en trädtopp. Om man härunder observerar honom, skall man få se, att han ingalunda sitter där för att hvila. Han är en rofgirig och vaken fågel. Hans blick far omkring åt alla håll, och han iakttager allt, som Ur djurens Hf. *"förekommer omkring honom. Ser han en sork nere bland tufvorna, en mus eller en fink i ett träd, följer han dennes rörelser, och liksom kattdjuren, när de smyga på ett rof, röra sin svans fram och åter, rör vårfågeln sin stjärt. När rätta ögonblicket är inne, kastar han sig som en pil ned mot marken. Flygande tätt efter denna, smyger han fram bakom buskar, stenar eller tufvor och kastar sig så blixtsnabbt öfver sitt rof. Han hugger detta med näbbet och bär det till närmaste träd eller buske. Emedan vårfågeln ej kan såsom roffåglarne hålla sitt

rof med fötterna, medan han styckar sönder det, — han har därtill för svaga fötter och klor, — fäster han det i en grenklyka uppe i ett träd eller i en videbuske. Sedan rofvet väl är fäst, sätter fågeln sig under detsamma och styckar det bit för bit. Har han god tillgång på föda, låter han ofta rofven hänga till framtida behof, eller fångar han och fäster upp dem endast för sitt höga nöje. Ofta äter han endast upp hjärnan och ratar resten. Detta vårfågelns sätt att fästa sina rof är utan tvifvel analogt med vanliga törnskatans bruk att spetsa sina på törntaggar. Ofvanför björkskogen, under själfva fjällplatån, växer gråvide ymnigt mellan små kristallklara bäckar och sänka, gräsbeväxta mossar. I detta gråvide trifves dalripan, och vi se henne ofta där. Äfven gråsiskan och säfsparfven häcka där, och i mossarne har dubbelbeckasinen redt sitt bo på en gräsbeväxt tufva. Vi vandra upp på den kala fjällplatån. Ett vidt fält ligger utbredt framför oss, svala vindar smeka våra kinder och vi andas med välbehag den sköna luften, som fyller hela vår varelse med fröjd och inger oss lust att sträfva allt högre och högre upp. Här och där se vi en brokig lemmel, som, fräsandeaf förskräckelse för oss, sätter sig till motvärn. Flera andra små gnagare trifvas här uppe, och vi se dem emellanåt kila fram ur sina delvis öppna gångar. Vanligast är åkersorken (Arvicola agrestis), men vi träffa äfven gråsidiga sorken (Arvicola rufocanus), mellansorken (Arvicola ratticeps) och den stora, ofta glänsande svarta vattensorken (Arvicola amphibius). Vi se häraf, att det råder ett rätt rikt däggdjurslif på dessa kala fjäll. Såväl sorkarne som fjäll-lemmeln äro dock mycket periodiska. Vissa år förekomma de i mängd, andra åter äro de sällsynta, och stundom ser man ej alls till dem. Dessa små djur bo där uppe sommar och vinter. Vintertiden lefva de under den djupa snön, där de gräfva sina gångar, och de nära sig då af rötter och andra växtämnen. Stora däggdjur finnas äfven i dessa trakter, men dem se vi sällan till. Talrika spår vittna om att älgar finnas i trakten. Någon enda gång visar sig en björn, lika sällan en järf. Vargen finnes på fjällen, och både vanliga räfven och fjällräfven förekomma, ehuru båda synas vara mycket fåtaliga. Vanligare är haren; honom se vi ibland springa upp framför oss. Uppe på fjällplatån höra vi ofta brockfågelns ängsliga pipande; rödbenan, enkelbeckasinen, ängspiplärkan och krickanden bo i träsken. Berglärkan är sällsynt, men vi träffa ett enda par bosatt på den kala fjällheden. Klättra vi längst upp på toppen af fjället, finna vi fjällripan bland stenrösen eller på de kala bergen. Från Oviksfjällen vandra vi norr ut genom Jämtland upp mot Lappland. Vår väg går genom breda barrskogsbälten, där djurlifvet är fattigt som vanligt i dessa ödsliga skogar. Talltitan och lafskrikan äro vårt sällskap.Vi höra och se dem oupphörligt. Någon enda gång finna vi dufhökens och äfven sparfhökens bo. Vi komma ut på stora, sänka träsk, där tranorna häcka. Smyga vi oss på dessa ståtliga fåglar, få vi se dem med långa, afmätta steg promenera fram och åter. Hanen stannar emellanåt, böjer halsen bakåt, riktar näbbet uppåt och utstöter i detsamma sina starka trumpetljud. Honan deltager genast i trumpetandet, och denna musik, som hvarje gång endast utföres en kort stund, höres vida omkring i nejden. Nalkas vi tranornas bo, flyger hanen vanligen upp och kretsar på betydligt afstånd däromkring. Honan ligger stilla på boet, tills man kommer ett par hundra meter nära. Då reser hon sig varsamt, hukar sig ned så mycket som möjligt, söker skyla sig bakom buskar eller tufvor och springer så bort. Boet är ganska stort och tämligen flackt, byggdt af diverse växtstjälkar* och innehåller tvenne ovala, brunfläckiga ägg. Här och där i träsken stöta vi på en beckasin, ängspiplärkor flyga oupphörligt pipande upp framför oss, och rödbenan eller grönbenta snäppan kommer ängsligt skrikande emot oss, när vi närma oss deras häckplats. Vi vada öfver små, brusande älfvar och bäckar, i hvilkas klara vatten forellen blixtsnabbt kilar upp mot strömmen, och ro öfver sjöar, på hvilkas yta vi ofta se sjöorrar (CEdemia nigra), knipor och lommar. Spejande efter de läckra laxöringarna flyger fiskgjusen sakta fram längs stranden, och hussvalor i mängd jaga myggor öfver sjön. * Ett af mig i Västergötland undersökt bo var byggdt af gamla potatisstjälkar.TRANOR.Vi vandra öfver det ena fjället efter det andra. I de större fjällsjöarne påträffa vi ofta gäss. Det är sädgåsen. Nere i videsnåren har hon kläckt sina ungar och nu redan vandrat till fjälls med dem. Hanen följer troget honan och ungarne, visar dem mycken ömhet och ser rent förtviflad ut, om fara synes hota de små. Träffa vi dessa gäss i en mindre sjö och öfverraska dem där, skynda de genast till motsatta stranden, och som råttor kila ungarne upp åt land, där de ha stor förmåga att dölja sig. Ängsliga flyga de gamla gässen sedan omkring och varna oupphörligt ungarne med ett eget läte. De hålla sig dock alltid på vederbörligt afstånd. Smålommen är mycket allmän, och vi träffa honom ofta bosatt i helt små träsk. I dessa träsk finnes ingen föda för lommarne. De måste flyga till större fiskevatten för att hämta den, och vi se dem äfven ofta högt uppe i rymden styra färden bort till någon större sjö eller mätta återkomma därifrån. På ett bo af mossa finna vi lommarnes

tvenne mörka ägg helt nära vattenkanten. gommen kan ej gå på land, han kan icke ens stå, och dock bygger han, om äggen läggas på mossbeväxt mark, stundom ett rätt stort bo. Läggas äggen, som ofta är fallet, på en gräsbeväxt tufva eller på en jordtorfva, finnes intet bo alls. Fågeln har då endast gjort en grund urhålkning i tufvan, lagom stor för honom att rufva äggen uti. Ligga äggen åter på den mossbeklädda stranden, har lommen med näbbet ryckt upp mossa och ofta äfven jord samt däraf byggt sitt näste. Så långt han kunnat räcka med näbbet är all mossa rundt omkring boet uppryckt och ditförd. Märken efter fågelns näbb synas i jorden där mossan växt.Från ett jämtländskt högfjäll njuta vi en stund af den härligaste utsikt. Hvart vi vända våra ögon, se vi den ena sjön intill den andra och mellan sjöarne små gröna björklundar eller långa bälten af björkskog; därunder den mörka barrskogen, och i bakgrunden, borta i blånande fjärran, reser det ena fjället intill det andra sin i solskenet glänsande, snöklädda hjässa. Från Jämtland fortsätta vi färden upp mot kapplands högfjäll. Där blifva vi i tillfälle att studera åtskilliga intressanta fågelarter, som vi hittills ej anträffat under vår färd. I en brant fjällvägg besöka vi kungsörnens bo. På en afsats har han sitt stora näste, och ängsliga kretsa de ståtliga fåglarne högt uppe öfver fjället. De lägga tidigt sina ägg, och deras tvenne ungar äro nu vid midsommartid snart fullväxta. Fruktade af fjälltrakternas fyr-fotade och befjädrade djur, flyga de gamla örnarne vida omkring på sina röfvaretåg, och de fånga såväl den lilla fjäll-lemmeln som haren, såväl ripan på fjället som tjädertuppen nere i skogen. I en annan fjällvägg bo ett par jaktfalkar, och vi höra redan på afstånd deras ungar skrika efter föda. Vi vandra allt längre upp på fjällen, upp till den eviga snön. Där uppe finna vi ej många fågelarter. Den nätta fjällripan bor där dock, och hon trippar helt orädd framför oss. Fjällriphanen sitter gärna på snön. När vi gå honom för nära, flyger han med ett skorrande läte upp, höjer sig stundom i luften, gör volter som en dufva och återvänder sedan helt lugnt flygande till sin snö-drifva. Hans hona finna vi vanligen bland stenrösen, där hon har sitt enkla, med torra dvärgbjörkblad klädda bo, i hvilket vi finna 8 —10 synnerligen vackra, mörkfläckiga ägg.Här uppe vid snön bor äfven snösparfven, och i sin vackra, svarta och hvita sommardräkt är han bland de ödsliga fjällen en lika stor ögonfägnad, som hans behagliga, milda och smekande sång är en fägnad för våra öron. Ofta flyger han sjungande fram och åter öfver fjället. Sin hona har han på boet. Hon rufvar äggen inne i en bergremna eller under en sten. Från fjällets högsta krön se vi under oss de stora fjällplatåer, som milsvidt sträcka sig bort i fjärran. I hundratal ligga där blanka sjöar, och ännu flera äro de små bäckar, som mellan klippor, stenblock och tufvor leta sig väg nedåt för att så småningom förena sig med hvarandra till en väldig fors, bryta sig väg genom landet och slutligen utfalla i hafvet. Det är dessa stora fjällvidder vi nu skola undersöka. Fågellifvet där uppe är ej rikt. Vi kunna gå långa sträckor utan att se en lefvande varelse. Allmännast är ängspiplärkan, och en med denna mycket närbesläktad art, rödstrupiga piplärkan (Anthus cervinus) se vi emellanåt. Stenskvättan träffa vi ofta, och af vadarne är brockfågeln allmännast. En med brockfågeln besläktad fågel, den vackra fjällpiparen (Charadrius morinellus), är. ej sällsynt. Hans ägg träffa vi på en liten tufva, och hanen synes ensam rufva dem. Vid stranden af en sjö se vi några små gäss, som, skrämda af oss, kacklande taga till flykten. De äro betydligt mindre än vanliga gäss, grå till färgen med ett hvitt band öfver pannan och stora, svarta fläckar på bröstet. Det är fjällgåsen (Anser erythropus). Hon häckar här på fjället, och inkrupen bland små, med dvärgbjörk beväxta tufvor har honan redt sitt bo och ligger där dold på sina ägg på en bale af mjuka dun, som hon plockat från sitt eget bröst,Medan honan rufvar, sällskapa hangässen ofta med hvarandra, men så snart ungarne blifvit kläckta, förenar sig hanen med familjen och biträder honan med att vårda de små. Familjen håller sedan ihop äfven under höstflyttningen och troligen också öfver första vintern. Denna lilla vackra gås, som finnes i stort antal på svenska lappmarkernas fjällplatåer, visar sig nästan aldrig under flyttningstågen i södra Sverige. Hon har utan tvifvel invandrat till våra fjäll öster ifrån, och när hon flyttar, begifver hon sig först till sina fäders hem i östern och begagnar sedan ännu i dag deras gamla flyttningsvägar mot södern. Fjällgåsen är ej ensam om att bibehålla dessa gamla flyttningsvägar. Så göra äfven några andra fåglar, som öster ifrån invandrat till vår halfös nordliga delar, såsom lappsparfven, simsnäppan m. fl. Fågellifvet i sjöarne är ganska fattigt Lommar äro dock vanliga. Mest se vi den rödstrupiga smålommen, men äfven storlommen bebor en och annan sjö. Här och där ligger en ensam krickand, en stjärtand eller sjöorre. Många äro dock ej andfåglarne här uppe på högfjällen. Vid små vattenpussar träffa vi den nätta simsnäppan, och den ungefär lika stora, svartbröstade småsnäppan (Tringa alpina) se vi ofta i träsken. Insektlifvet uppe på de ödsliga högfjällen är ej så fattigt, som man kunde

förmoda. Vi se ofta vackra Argynnisfjärilar af flera arter öfver den kala slätten. Här och där flyger den ståtliga gula »Colias hecla», och den mörka »Erebia lappona» fladdrar på ett från andra fjärilars flykt helt afvikande sätt. Han synes endast röra bakvingarne och begagna framvingarne som ett slags fallskärm.Efter att ha vandrat flera timmar öfver den vida fjällmarken se vi plötsligt vid kanten af ett träsk framför oss ett par mörka fåglar af en liten mås' storlek och med långa, egendomligt formade stjärtfjädrar. Med en lätt och behaglig flykt svänga dessa fåglar om i luften. De hålla sig öfver en bestämd punkt, och vi skynda ditåt. Det är fjäll-labben, som häckar här. På bara marken eller i en fördjupning på en tufva finna vi de två mörka äggen nästan utan bale. Denna, den minsta af alla nordens labbar, som är lätt att känna igen på de mellersta stjärtpennornas spjutlika och mycket långt utdragna spetsar, för här en roffågels lif. Han jagar flitigt lemlar och angriper fågelungar och ägg. På den gyttjiga stranden af ett träsk se vi spår af vargar, och efter den lilla fjällräfven ha vi under vår vandring ej sällan sett spår vid sjöstränderna. Vi komma slutligen till en liten sänkning i fjället, och där se vi en större sjö, vid hvars norra sida en låg bergvägg skyddar mot de nordliga vindarne. Vid sjöns strand växa videbuskar, och några låga björkar och björkbuskar finnas under den branta bergväggen. Från dessa björkbuskar ljuder en härlig sång oss till mötes. Det är fjällens näktergal, den älskligaste af alla Lapplands fåglar, blåhakesångaren. Med sitt skönt blåa bröst vändt emot oss sitter han där i en buske och sätter näbbet i vädret, som vore han stolt öfver sin skönhet. Han är en storsångare, den lilla blåhaken, det kan ej nekas, och hans sång ljuder dubbelt skön här uppe i det ödsliga Lappland. Öfver bergafsatsen kretsa ett par fjällvråkar. De ha sitt bo där mellan klipporna, och de slå skrikande öfver pss, när vi gå ditåt. Det stora boet är byggdt af kvistaroch inuti fodradt med gräs. Det innehåller tre rödfläckiga ägg. När vi aflägsna oss från boet och gå ned mot sjöstranden, lugna vråkarne sina upprörda känslor. Hanen flyger bort öfver fjället och honan sänker sig ned till boet. I en videbuske nere vid sjöstranden sjunger den svarthufvade säfsparfven sin enkla drill, och ett par gulärlor, som ha sina bon bland gräset på en närbelägen äng, flyga ängsligt öfver oss. Dessa gulärlor äro ej lika vår sydsvenska form. Hanarne skilja sig från denna därigenom, att de sakna det ljusa bandet på hufvudets sidor och ha hela hufvudet svartaktigt. Man anser denna nordiska form vara en varietet af den vanliga och kallar den svarthufvad gulärla (Motacilla borealis eller M. viridis). Ute i sjön se vi ovanligt många fåglar. Där ligger en hel rad svarta änder, och vi se, när de resa på sig eller flaxa med vingarne, att de ha en hvit fläck på hvar-dera vingen. Detta visar, att fåglarne äro svärtor. Att svärtan häckar uppe i fjällsjöarne är ganska märkvärdigt. Hon häckar ingenstädes i mellersta och södra Sveriges insjöar men talrikt vid Östersjökusten. Troligen fordrar hon för sin trefnad klart vatten, sådant hon endast finner i hafvet och fjällsjöarne. Detta kan man förstå, men svårare är att fatta, hur hon där uppe bland fjällen under den korta sommaren hinner få sina ungar flygfärdiga, innan sjöarne frysa till. Vid sydöstra Sveriges kuster lägger svärtan sina ägg så sent, att ungarne ofta ej kunna flyga förr än mot slutet af september eller i oktober. Uppe i de lappländska fjällen frysa sjöarne vanligen till redan i september månad, och de gå ofta ej upp förr än i juni. Som svärtan ej kan existera utan öppet vatten, synesdet således egendomligt, att hon i kappland hinner få sina ungar utkläckta och uppvuxna så tidigt, att de kunna flyga ned till hafvet, innan sjöarne frysa till. Svärtan känner dock hvad förhållandena kräfva, och därför lägger hon sina ägg tidigare i Lappland än t. ex. på Öland,* där hon ej behöfver frukta is. Så ytterst långsamt som svärtans ungar utbilda sig i södra Sverige, skulle de ej hinna blifva flygfärdiga i Lappland, tills vintern kommer, om de där uppe behöfde lika lång tid för sin utveckling. Men det är ej så illa ställdt för den höga nordens fåglar. Den ofantliga rikedomen på mygg och mygglarfver ger dem ymnig tillgång på föda, medan de äro små, och den eviga solen, som påskyndar hela naturens utveckling, inverkar, om också endast medelbart, äfven på fågelungarnes. Den ständiga dagen gör, att vegetationen utvecklar sig förvånande hastigt, och med denna följer det lägre djurlifvet på land. Man må icke tro, att denna hastiga utveckling af både växt- och insektslif icke inverkar äfven på det högre djurlifvet. Jo, det högre djurlifvet följer det lägre. Fåglarnes ungar fråssa dag och natt vid det för dem ständigt dukade bordet, och de tillväxa därför vida hastigare här uppe än i sydligare trakter. Hvad nu blifvit sagdt om svärtan, gäller naturligen äfven om andra fåglar, hvilka förekomma häckande såväl bland fjällen som längre söder ut. Så kan till exempel ej orren lägga sina ägg så tidigt uppe i fjälltrakterna som i Upland och Småland, och dock äro hans ungar i midten af augusti där uppe i regeln lika stora som i nyssnämnda båda landskap vid samma tid, ja, stundom till och med större. * Jag har från Lappland fått ägg, som varit tagna omkring två veckor tidigare, än de första kullarne funnos på

Öland,Om en kull orrungar i Upland kläckas den 15 juni, äro de ej ännu fullvuxna den 15 augusti. En kull ripungar åter, som uppe i Jämtland kläckas omkring den 1 juli, äro fullvuxna redan omkring den 10 augusti. Ungefär lika fort tillväxa också orrungarne där uppe. Äfven de på fjällen häckande vadarne kunna för snö och is sällan lägga sina ägg förr än i juni månad, ja, somliga arter flytta ej ens dit upp förr än i slutet af maj, och dock hinna en del arter få sina ungar fullvuxna så snart, att de gamla fåglarne kunna börja höstflyttningen redan i midten af juli. Af de till släktet Totanus hörande arterna finner man i början och medlet af augusti nästan aldrig en gammal fågel kvar bland fjällen eller i norra Sverige. De hafva då redan flyttat. Att sångsvanen, som också häckar uppe i de nordligaste lappmarkerna, hinner få sina ungar uppvuxna innan sjöarne tillfrysa, förefaller rent af underbart, då vi känna, att den i Upland förekommande knölsvanen ej alltid har ungarne flygvuxna innan vintern kommer. Tillfrysa sjöarne i Upland så tidigt som i oktober, händer det, att en del svanungar omkomma. Men vi återvända till fåglarne i vår sjö. Utom svärtan finna vi där äfven en annan dykand, berganden (Fuligula marila). Vi se på afstånd en liten flock sådana änder, och som vi känna till deras nyfikenhet, sätta vi oss på stranden och vifta med våra hattar åt dem. Fåglarne börja genast simma mot oss och komma så nära, att vi kunna betrakta dem på 15 — 20 meters afstånd. De svarthufvade hanarne med sina hvitvattrade ryggar se nyfiket upp till oss med sina vackert gula ögon. De bruna honorna visa sig mera liknöjda. När vi slutligen resa oss upp, flyga de upp med ett starkt plaskande och begifva sig af bort öfver sjön,— 253 — Berganden häckar talrikt äfven på Öland och Gotland men tycker ej om södra Sveriges grumliga insjöar. Alfågeln finna vi också i denna för dessa trakter fågelrika sjö; en vacker hane i sin mörka sommardräkt och med sina spjutlikt förlängda stjärtfjädrar flyger vattnet utefter öfver sjön, där han svänger fram och åter, behagligt lockande: »ala, ala, ahaaala». Slutligen gör han en tur uppåt land, och vi se där en fågel komma flygande honom till mötes. Det är hans hona, som sannolikt håller på att reda sitt bo där uppe bland de med dvärgbjörk beväxta tufvorna. Det är dock sällan man under denna årstid får höra alfågelns klingande sång. Han är vida tystare vid häckplatsen, än när han vintertiden svänger omkring ute bland hafvets bränningar. Det är nu afton. Vid sjöns strand resa vi vårt lilla tält, intaga en enkel måltid, röka en cigarr, slåss med myggorna, gå »till kojs» och somna med blåhakens älskliga melodier ljudande i våra öron. Följande morgon fortsätta vi färden längs sjöns östra strand. Ute i sjön ligga äfven i dag rätt många fåglar; en bläsand flyger upp från ett par gräsbeväxta tufvor vid stranden, och längre bort simma flera smalhalsade stjärtänder. Framför oss se vi en liten fågel flyga upp från stranden och slå ned på en gräsbeväxt kulle i närheten. Vi gå ditåt, men innan vi hinna fram, återvänder fågeln till stranden. Snart kommer han dock å nyo flygande upp till kullen för att genast begifva sig tillbaka till stranden igen, och han låter därvid höra ett egendomligt, surrande läte. Det är den minsta af Sveriges vadarefåglar, Temmincks småsnäppa eller mosnäppan (Tringa Temminckii). Vi gå upp på kullen och slå oss ned där för att se, omden lilla fågeln skall återkomma dit. Länge dröjer han ej. Han kommer surrande på sitt vanliga vis och sätter sig för några ögonblick på en tufva. Snart flyger han åter ned till sjön; vi börja söka kring tufvan; en annan liknande fågel flyger då upp från marken, och vi finna där den lilla snäppans enkla bo med fyra de täckaste små päronformiga ägg. Hon är allmän här, denna lilla snäppa, och vi finna längs sjöns strand flera par. Vid den långa och smala sjöns södra ända rinner en liten bäck helt långsamt ned för det föga sluttande fjället. Vid bäckens stränder växa små videbuskar, och i dessa häckar säfsparfven. Äfven ängspiplärkor, rödstrupiga piplärkor och gulärlor bo på den sänka marken vid bäckens stränder. Vi besluta att följa denna bäck och hoppas att längre ned finna ett rikare djurlif än där uppe på det kala fjället. Än rinner den lilla bäcken helt sakta fram i den väg, han banat åt sig genom mossar och vallar, stundom så djupt ned i jorden, att han gör sig osynlig för våra nyfikna blickar. Än slingrar han sig fram mellan stenkummel eller kastar sig liksom på lek utför små bergafsatser. När vi från en sten hoppa ned på en sådan bergafsats alldeles intill bäckens kant, se vi en liten mörk fågel flyga ut liksom ur den nedfallande vattenstrålen samt tätt utmed vattnet ge sig af längs bäcken. Han kominer dock strax åter och sätter sig på en sten vid bäckens kant helt nära oss. Det är en strömstare med sitt vackra hvita bröst. Han sitter där helt lugn och betraktar oss. Plötsligt kommer äfven hans maka flygande. Hon sätter sig ett ögonblick på samma sten, hoppar så ned i vattnet och simmar oroligt öfver bäcken men återvänder ge-STRÖMSTARE.nast simmande till andra sidan. Vi förstå, att dessa egendomliga fåglar ha sitt bo i närheten, och när vi närmare betrakta det lilla tunna vattenfallet, se vi bakom detsamma en springa i berget. För att få en inblick i fåglarnes bo börja vi genast af sten och torfvor bygga

en vall ofvanför det lilla fallet, och efter en stunds arbete ha vi lyckats leda vattnet åt sidan så, att vi komma åt fåglarnes bostad. Först se vi endast en horisontal springa, men sedan vi lyckats bryta loss några stenar, upptäcka vi ett stort, af grön mossa väl och starkt byggdt bo. Detta är öf-vertäckt och har ett hål på sidan, lagom stort för fåg-larne att komma in och ut igenom. Själfva redet där inne är bäddadt med torra löf och dvärgbjörk och innehåller fyra glänsande hvita ägg. Fåglarne ha sålunda byggt sitt stora bo under det lilla vattenfallet, genom hvilket de följaktligen måste simma, när de skola till och från boet. Det är underbart, att en tätting, som till sin byggnad så mycket liknar en trast, att man måste föra honom till dessa fåglars grupp, för ett sådant vattenlif. Han saknar simfötter, och dock simmar han lika bra som trots någon simfågel. Ja, han simmar under vattnet mot den starkaste ström. Det är dock ej fötterna, han använder vid denna sin simning under vattnet, det är vingarne. Vi känna fåglar, som ha sina vingar inrättade endast för simning men ej kunna använda dem till flykt* Strömstaren är dock bättre lottad; hans vingar duga både till flykt och till simning.** * Pingvinerna. ** Strömstaren är dock ej ensam om dessa fördelar. Alk-fåglarnes vingar äro inrättade på samma sätt.Sedan vi lärt känna strömstarens egendomliga bostad, fortsätta vi färden längs bäcken. Från det högre belägna fjället kommer den ena lilla rännilen efter den andra och förenar sig med vår bäck. Denna växer härigenom så småningom, blir starkare och skär sig allt djupare ned i jorden. Marken börjar luta utför mer och mer, buskar växa ymnigare vid bäckens kant, och denna får allt mer brådt-om i sitt lopp. Det märkes, att vi äro på väg ned från högfjällen. Plötsligt se vi något, som rör sig där borta på fjällplatån. Det ser ut som om hela marken med en mängd uppstående små grenar flyttade sig. Vi stå förvånade ett ögonblick, men så med ens få vi klart för oss, hvad det är vi se: det är en renhjord. Mellan oss och de närmaste djuren höjer sig en låg ås, så att vi af renarne endast se ryggarne, och som djuren gå mycket tätt intill hvarandra och äro på väg bort i sned riktning, se de på afstånd för våra ögon ut som ett fält af idel renar. Vi skynda emellertid att begifva oss dit. Vi vilja betrakta djuren på nära håll och göra bekantskap med lapparne, som äga dem. Renhjorden måste ha gått där länge. Marken är vidt omkring alldeles upptrampad af djuren. Lapparne mottaga oss tämligen likgiltigt, men sedan vi undfägnat dem med cigarrer och piptobak, blifva vi de bästa vänner, och de ge oss många intressanta upplysningar om djurlifvet i fjällen. Vi få veta, att björnar ej äro så synnerligen sällsynta och att den lurfvige nalle plägar komma upp på fjällsluttningarna, när hjor-tronen mognat, för att äta dessa bär. Likaså att vargar finnas talrikt och att dessa, när vintern kommer, äro— 257 ~ mycket svåra mot renarne. Äfven järfvar förekomma bland fjällen vida flere, än de enligt lapparnes smak borde. Lodjuren åter gå ej så högt upp, men fjällräfven är ej sällsynt, och äfven vår vanlige röde gynnare ströf-var ibland omkring där i fjällen. Nomaderna ha rätt väl reda på de lappländska djuren. De veta hvar kungsörnarne och jaktfalkarne ha sina bon; de känna två sorters gäss: den lilla fjällgåsen, som bor uppe på fjällen, och den större sädgåsen, som lägger sina ägg nere i skogsbältet. De känna äfven till, hvar sångsvanen långt borta i nordost har sitt hem i en stor sjö, vid hvars grunda stränder han bygger sitt bo och fostrar sina ungar. Sedan vi en stund samspråkat med dessa människor, hvilkas fria lif vi nästan afundas dem, säga vi dem ett hjärtligt farväl och återvända till vår bäck. På vägen till bäcken flaxar plötsligt en liten fågel upp framför våra fötter, och då vi luta oss ned, finna vi i kanten af en tufva ett det allra täckaste, af fina grässtrån och hvita ripfjädrar byggda bo samt däri sex gråbruna, något fläckiga ägg. Det är lappsparfvens bo vi funnit, och när vi se oss omkring, upptäcka vi det vackra paret på tufvorna helt nära oss. Hanen med sitt svarta bröst och sin lysande rödbruna bakhals ser vida prydligare ut än hans enklare klädda hona. Snart stå vi åter vid vår bäck och fortsätta helt sakta färden framåt. Emellanåt se vi ett par berglärkor; lappsparfven har plötsligt blifvit allmän, och när vi vada öfver sänka mossar, stöta vi emellanåt på en enkelbeckasin och vi anträffa äfven en annan liten, beckasinlik fågel, som ej visar den ringaste skygghet. Det är den lilla brednäbbade myrsnäppan (Limicola platyrhincha). Hennes enkla, af några fina grässtrån i en Ur djurens lif. iyfördjupning redda bo med fyra mörka ägg finna vi i en liten tufva. De många små bäckar, som förena sig med den, hvilken vi bestämt oss för att följa, blifva allt vattenrikare, och i mån därefter sväller vår bäck upp till ett rätt betydande vattendrag. Vi komma mer och mer nedåt. Vegetationen blir allt rikare. Lysande fjällblommor växa på bäckens stränder. Äfven insekterna bli talrikare. Humlor flyga brummande från den ena blomman till den andra, och lifliga nattfjärilar, som här, där ingen natt finnes, måste hålla till godo med dagen, flyga snabba som vinden fram och åter framför oss. En stenfalk kommer framilande utefter marken med pilens fart. Han störtar rakt på en berglärka, hvilken i

förskräckelsen svingar sig upp i luften. Falken följer efter, och det blir en jakt där uppe, värd att skåda. Den stackars lärkan känner sin fiende; hon vet sig vara förlorad, om denne kommer öfver henne, och därför höjer hon sig mer och mer. Slutligen äro de båda så högt uppe i rymden, att våra blickar knappt kunna följa dem. Länge jaga de där fram och åter. Vid flera tillfällen ser det hopplöst ut för lärkan; falken är så nära henne, att han redan girigt störtar på sitt byte. Lärkan är dock äfven hon en god flygare, och hon svänger sig undan sin fiendes klor. Slutligen blir lärkan trött. Hon passar på ett tillfälle, då falken är något aflägsnad, och störtar med användande af alla sina krafter ned mot jorden. Falken kommer efter, och det är en jakt på lif och död ned genom rymden. Lärkan har tur. Hon störtar till marken vid våra fötter; hennes förföljare störtar äfven till marken, — men han är död. Han föll för en blixt ur mittgevär, och fjällens småfåglar ha en mordängel mindre att frukta. Berglärkan ligger en stund orörlig liksom död, tryckt mot marken. Hon är påtagligen både förskrämd och utmattad. Slutligen reser hon varsamt på sig, ser sig om och flyger så gladt kvittrande bort till sin make vid boet. Mot aftonen komma vi till en plats, där en ny bäck af alldeles samma natur som den vi följa sammanflyter med denna, och af dessa vattendrag blir med ens en liten älf. Busksnåren börja också blifva större, och framför oss se vi små dungar af förkrympta, krokiga, af snö och hårda vindar skamfilade björkar. Blåhaken blir allt mer allmän, och hans tjusande sång lifvar i hög grad naturen omkring oss. Vid en fjällafsats störtar sig älfven utför en brant ned i en grönskande dal, där små björkar växa på en blomsterprydd gräsvall. Dit ned måste äfven vi. Naturen där är så leende, att det förefaller oss, som låge ett sydligare landskap där framför oss. Tusen små bäckar genombryta den gröna vallen, och fåglarnes sång ljuder upp till oss från de friska björkarna. Vi måste gå en omväg för att komma ned, men det göra vi gärna, och en half timme senare stå vi där nere, dit älfven kommer som ville han skynda efter oss och därför störtar sig utför det branta berget. Från den ena afsatsen till den andra hoppar det lilla vattenfallet ned för klipporna och stänker tusentals diamantlika pärlor omkring sig öfver berghällen. Ängsligt skrikande flyga ett par fjällvråkar högt uppe i rymden. De ha sitt bo i berget. En ringtrasts fylliga, tvåtoniga sång ljuder vida omkring från det berg-utsprång, på hvilket fågeln sitter; blåhaken sjunger i vide-buskarne sin välkända visa, i hvilken rödvingetrasten och löfsångaren borta i björkarna instämma. Hela naturen rundt omkring oss står i leende fägring. Landskapet sluttar starkt, gröna björkskogar vinka oss på afstånd, och bakom dem se vi en blånande rand af barrskog. Älfven vidgar sig strax under berget till en liten sjö, i hvilken små foreller hoppa efter insekter, rip-tupparne skratta som af fröjd öfver den vackra aftonen, och allt är bra utom myggorna. De äro våra fiender och vår plåga natt och dag. Men intet ondt, som inte har något godt med sig. Hvad vore kappland för ornitologen utan myggorna? Det är sannolikt dessa, vi till stor del ha att tacka för det jämförelsevis rika fågel-lif, vi ha där uppe. Trötta af dagens mödor resa vi nu vårt lilla tält och slumra vid vattenfallets brus, fåglarnes vackra toner och myggornas »sång». När vi följande morgon träda ut ur tältet, möter oss det vackraste solsken, i hvilket det forsande vattenfallet ter sig dubbelt skönt. Dess skum och pärlstänk glänsa i solbaddet, fåglarne sjunga med större ifver än någonsin och myggorna äro trötta efter nattens dans och lämna oss mer i ro. Vid älfvens strand intaga vi vår enkla frukost, och så sätta vi oss i gång mot de grönskande björklundarna nere i dalen. Allt flera bäckar förena sig med vår älf, hvilken än rinner långsamt fram, än breder ut sig öfver stenbundna marker och brusande letar sig fram mellan stenblock och björkrötter. Det börjar visa sig fågellif i älfven. Än ligger där en orädd krickand, än en knipa, en bläsand eller en hel flock stjärtandhanar, hvilka öfvergifvit sina rufvande honoroch slagit sig tillsammans för att som gräsänklingar fira sommaren med att plaska i fjällvattnens klara böljor. Stenfalkar se vi ofta jaga efter småfåglar, och i en björk finna vi ett af deras bon med fyra mörkbruna ägg. I en annan björk ha ett par lappmesar (Parus cinctus eller Parus sibiricus) ungar. De gamla fåglarne mata dessa flitigt och genera sig ej af att vi stå vid björken och se på, när de med näbbet fullt af insekter krypa in till sina hungriga små. Framför oss på marken flyger plötsligt en långvingad uggla upp. Lätt och behagligt stiger hon högt upp i rymden, kretsar där en stund och sänker sig så åter till jorden borta i ett träsk. Det är en jorduggla, och när vi gå fram några steg, lyfter ännu en sådan; vi finna på marken deras af små kvistar byggda bo med 5 runda, hvita ägg. Bergfinkar bräka från björktopparne, små nätta gråsiskor flyga, lockande hvarandra, fram och åter, och framför oss höra vi småspofvens skrattande läte. Små dungar af förkrympta tallar börja nu blanda sig med björkarna. I en tall har tretåiga hackspetten redt sitt bo, i några andra är en hel koloni snöskator bosatt, och dessa flyga vid vår ankomst skrattande från träd till träd. Ute på en skogsmosse framför oss se vi en liten sjö, till

hvilken en skrikande lom störtar ned från höjden. En tallbit flyger lockande öfver oss, och några hussvalor kretsa bland myggorna öfver den vackra älfven. De äro säkerligen betydligt gladare än vi öfver den här rådande rikedomen på dessa smådjur. Snart äro vi nere i skogsbältet. Mer och mer har det blifvit lif omkring oss. Talltitan, lappmesen och några bergfinkar hoppa skrikande omkring i en tall, och när vinärma oss dem, upptäcka vi snart hvad det är, som upprör deras känslor. Bredvid tallen står en gammal björk, och i en ihålighet där ha ett par hökugglor sitt bo. Den ena ugglan flyger vid vår ankomst därifrån, och det är öfver hennes närvaro de små fåglarne gurgla. I ugglornas bo finna vi, jämte en del sorkar, lemlar och lämningar efter fåglar, fem små dunbeklädda, hvita ungar. Längs vår präktiga älf, som med skummande fart letar sig väg genom skogen, gå vi fram öfver ett smalt skogsbälte, hvarefter vi åter träda ut på en slätt. Det är en stor, sank mosse, där hjortron ymnigt växa och ute på hvilken vi se flera små sjöar. Från den närmaste sjöns strand flyga plötsligt några vadare upp, skrämda af oss. En af dem lyser svart till färgen och har långa ben. Han svingar sig högt i luften och skriker upprepade gånger »juitt, juitt». Det är den skygga svartsnäppan (Totanus fuscus). Påtagligen är det en hona vi se, och det är sannolikt, att hennes uppoffrande make någonstädes i träsket rufvar deras ägg eller öfvervakar ungarnes första steg på jaktstråten efter myggor och mygglarfver. Honan af denna snäppa bryr sig nämligen föga om ägg och ungar. Det är hanen, som sköter hushållet och fostrar upp de små, medan honan endast tänker på sig själf. Hon flyger någon tid omkring i träsken obekymrad om afkomman och beger sig sedermera redan i början af juli månad af på flyttning mot södern. De öfriga vadarne, som lyfte vid sjöstranden, flyga ej bort. De skrika högljudt »ty ty ty», flyga med hängande ben omkring oss och se synnerligen prydliga ut med sina hvita bukar och fläckiga bröst. Det är den största af våra egentliga snäppor, gluttsnäppan (Totanus glottis). Honan af denna art är mera huslig än svart-snäppehonan. Hon stannar vid boet, hjälper sin make medrufningeii och håller vakt, när denne är hos ägg eller ungar. Ännu ett par andra snäppor bo i detta träsk. Rödbenan med sitt hvita band öfver vingen flyger ifrigt skrikande där borta. Äfven hon har ungar i träsket, och båda makarna kasta sig med förtviflans mod emot oss för att rädda sina små från den fara, i hvilken de tro dem sväfva. Vid en liten vattenpuss lyfta plötsligt tvenne mindre snäppor och komma, ifrigt skrikande »tepp, tepp, tepp», flygande emot oss. Det är grönbenta snäppor. Då vi närma oss den lilla vattenpussen, blifva de rent förtvif-lade. De kasta sig alldeles ned på oss, jämra sig som öm de vore i dödsångest och sätta sig emellanåt på toppen af en liten, närstående tallbuske. Vi finna snart deras små näpna ungar, och när vi, sittande bredvid vattenpussen, hålla en af dem i våra händer, sätta sig de gamla fåglarne alldeles bredvid oss, skrikande af ångest. Hanen visar dock, som hos snäppfåglar i allmänhet, mer förtviflan öfver den fara, ungarne äro utsatta för, än honan. Det är oss emellertid ett nöje att återge den lille ungen friheten, och när vi släppa honom, springer han som en råtta bort bland tufvorna, under det att hans fader kastar sig ned öfver honom, och vi tycka, att hans stämma förändras till ett glädjeskri. Det är rätt egendomligt, att dessa fåglar, som visa så mycken ömhet för sina ungar, dock öfvergifva dem så snart de kunna flyga. Föräldrakärleken svalnar då, och så fort ungarne kunna sköta sig själfva, flytta föräldrarne bort ifrån dem. I nästan hvarje träsk eller sjö ligga smålommar, och att sädgäss pläga hålla till på mossen, bevisas af talrika spår efter dem vid sjöarnes stränder.Af änderna är krickanden vanligast, och hennes vackra, rikt dunklädda bo finna vi väl doldt under en buske. Äfven stjärtänder, bläsänder och vanliga gräsänder se vi i träskets sjöar; i älfven ligga knipor och från bortre delen af den stora mossen höra vi tranornas trumpetstötar.

När vi kommit öfver denna mosse, inträda vi i storskogen. Alf ven växer mer och mer; dess vatten är klart som kristall; forellerna blifva allt större, ju mer utrymme de ha att röra sig på, och drillsnäppan börjar visa sig på stränderna.

Från älfvens strand göra vi små utfärder inåt skogen. Vi se en sidensvans sitta på en gren och helt tyst flyga bort. Förgäfves söka vi efter hans näste. Sidensvansen smyger sig så tyst från boet, då man nalkas detta, att man ej har någon ledning af hans beteende därvid. Vi veta, att han döljer det af fina kvistar och skägglaf byggda boet på en tät grangren, men att finna det är ej så lätt.

Hvilka slags djur den stora, ödsliga, norrländska skogen i allmänhet har att bjuda på, veta vi redan. Vi påskynda därför vår färd längs älfven och närma oss så småningom det ena nybygget efter det andra. Snart kunna vi i båt fortsätta till mera bebodda trakter, hvarför resan blir jämförelsevis lätt, och hela färden »från Skåne till de

lappländska fjällen» är nu ett minne blott.

*

En augustidag på södra Ölands strand.

Man har länge vetat, att en hel del flyttfåglar under sina färder till och från norden ha bestämda vägar, som de år efter år följa. Professor Palmen i Helsingfors, som har sökt utreda riktningen af dessa, har särskildt visat, att för en hel del i nordligaste Ryssland och vid Ishafvet häckande fågelarter går flyttningsvägen från Hvita hafvet öfver Onega- och Ladoga-sjöarne till Finska viken samt vidare öfver Östersjön till Europas västkust.

Just i denna stråkväg för flyttfåglar ligger Öland, och då äfven en annan flyttningsväg för många nordiska fåglar, nämligen längs svenska Östersjökusten, vid Öland sammanträffar med den förstnämnda, är det en gifven sak, att man vid Ölands kust skall blifva i tillfälle att se stora skaror af flyttfåglar.

Under sin färd öfver hafvet äro fåglarne i hög grad påverkade af vindarne. Vid ostlig vind blifva fågelflockarne sålunda under sin färd öfver Östersjön nedpressade mot svenska landet, och de komma då ofta in i Kalmarsund. Vid ett tillfälle har jag under stark ostlig vind sett många tusental vadare sträcka midt öfver Kalmar stad. Är vinden åter västlig, kommer knappt någon enda flock att passera genom nämnda sund; mängden af fåglar sträcker då t. o. m. utom synhåll för Ölands sydöstra kust. Under lugnt väder däremot synes hufvudmassan af sträckfåglarne gå inom synhåll för nämnda kust, och vid svag ostlig vind pressas de in på detta land. Flyttfåglarne ha sina bestämda stationer, där de under färden från och till norden stanna någon tid för att hvila och äta. En sådan station är södra Öland. En del fågelarter, såsom gäss, änder m. fl., stanna ofta någon längre tid på dessa stationer, och många låta sig under höstflyttningen först af vinterns ankomst drifvas längre mot södern. Härifrån göra dock de flesta vadare ett undantag. Dessa stanna i regeln endast en mycket kort tid, vanligen blott en dag eller några timmar, och Öland torde mängden flyga förbi utan att alls uppehålla sig där. Sveriges ornitologer ha länge trott, att det var ett rikt krustacélif vid Ölands kust, som lockade fågelskarorna dit. Mina undersökningar i detta fall ha dock visat, att så ingalunda är fallet. Visserligen lefva amfipoder i stor mängd vid de grunda stränderna, men vi ha ej funnit dessa annat än i undantagsfall ingå i fåglarnes kost. Däremot synes en fluglarf, som i stor mängd lefver i den vid stranden uppkastade, förruttnade hafstången, utgöra fåglarnes älsklingsföda. De flesta af oss undersökta fåglar, och deras antal uppgår till flera tusental, ha i regeln ej haft annat än dessa fluglarfver i sina matstrupar. Med några få undantag gäller detta för både vadare och andfåglar.— 267 — För att gifva ett begrepp om fågellifvet vid Olands strand under den tid sträcket som bäst pågår, vill jag söka skildra ett besök därstädes, och jag väljer till tidpunkt för denna min berättelse en dag med ostlig vind, då fågelsträcket var ett bland de rikaste jag sett därstädes. Det var den 23 augusti år 1869. Jag hade större delen af sommaren uppehållit mig på Öland och under en månads tid vistats på dess södra udde för att där studera flyttfåglarne. Vid fyren hade jag min bostad och gjorde därifrån dagligen utfärder längs kusten. Redan under en månads tid hade jag dagligen varit i tillfälle att iakttaga tusentals flyttfåglar. Jag hade dag efter dag följt deras ankomst, sett de praktfulla äldre fåglarne komma först, undersökt hundratals fällda exemplar och af deras stora liggfläckar sett, att de redan legat ut ungar och dock hunnit återvända så långt mot södern. Nu hade tiden framskridit så långt, att de flesta gamla vadare redan hade passerat ön och ungfåglarne började komma i mängd. När jag då i dagningen ofvannämnda dag vandrade ut från fyren, blåste en hård ostlig vind, en grådaskig dimma utbredde sig öfver slätten och hafvet såg mörkt och hotande ut. De stora sjöar, som där ute öfver det skummande hafvet rullade in mot kusten, mattades af det grunda vattnet och förmådde endast insända små fragment af sina toppar mot stranden. Utanför fyren ligger den lilla med sten omgifna, gräsbeväxta Sälholmen. Kring denna holme såväl som vid stranden innanför densamma hade stora, fly tände tångbankarstrandat, och dessa bankar voro öfverfulla af fåglar. Genom det lilla sund, som skiljer Sälholmen från landet, sträckte den ena fågelflocken efter den andra, och somliga flockar voro så stora, att de med all säkerhet bestodo af flera tusen fåglar. En kort stund

stannade jag för att se på fågellifvet och iakttog, att det ej var endast öfver sjön flockarne flögo fram. Äfven uppe öfver land sträckte den ena flocken efter den andra från östra sidan af ön till den västra. Isängs östra stranden vandrade jag fram mot mitt mål för dagen. Detta var en utskjutande udde, belägen vid norra sidan af en stor och grund sandvik. Hela stranden var öfversållad af fåglar, och när den ena flocken, skrämd af mig, flög därifrån, slog en annan till. Ännu hängde dimman tjock ute öfver den stora, gräsbeväxta äng, som gränsar intill sjön, och jag blef för en stund inhöljd i denna dimma, så att jag knappt såg mer än ett skotthåll omkring mig. Jag satte mig på stranden och antecknade de olika fågelarter, hvilkas läten ljödo än från hafvet, än inne från land och än ned från rymden. De små Tringa-arterna surrade oafbrutet kring mina öron, och deras läten hördes som ett brus från alla håll. Detta surrande af tusentals fågelstämmor genomskars emellanåt än af en storspofs eller en gluttsnäppas skarpa hvissling, än af en svartsnäppas välkända »juitt» från höjden. Grågässen kacklade uppe på ängen, kustpiparens välkända tvåtoniga »tlu-y» ljöd ute från sjön, och den ena flocken fåglar efter den andra satte sig på stranden bredvid mig. Den starka vinden dref så småningom dimman in öfver land, det ljusnade ute öfver hafvet och med ens låg hela stranden öppen framför mig. När jag reste migfrån min plats och hoppade upp på den höga strandvallen, flögo tusentals fåglar upp från tångbankarne längs densamma, och det brusade som af ett vattenfall, när alla grafänder, gräsänder, krickor och stjärtänder, som lågo längs stranden, togo till vingarne. Änderna drogo bort i nordlig riktning, och jag såg ej annat än fåglar hvart jag vände mig. Efter en stunds promenad kom jag bort till den stora sandvik, hvilken jag hade att passera för att nå den udde, till hvilken jag hade ämnat mig för att där tillbringa dagen. Vattnet var lågt, och öfver hela det blottade sandfältet låg som ett vimmel af fåglar utbredt framför mig. Vid min ankomst drog först en flock gäss bort därifrån; så lyfte alla änder, så flockar af gluttsnäppor, spofvar, långnäbbar,* skärfläckor och till sist den otaliga mängden af småsnäppor. Hela luften var uppfylld af ett brus och en fåglalåt, hvari endast gluttsnäppans mest genomträngande läte kunde särskildt förnimmas. Öfver sandfältet skyndade jag bort till min udde och restaurerade i en hast min där redan förut befintliga, af hafstång byggda skjutkoja. Medan jag arbetade på kojan, svärmade oafbrutet småsnäppor omkring mig, och så snart arbetet var färdigt och jag hade krupit ned bakom min tångskärm, slog den ena fågelsvärmen efter den andra ned på stranden, så att denna inom ett par minuter var täckt af fåglar. Under sista veckan af juli och den första i augusti samma sommar hade jag begagnat samma koja, och redan då sträckte vadare i stort antal, men unga fåglar sågos ännu ej bland de sträckande. * Äfven kallade myrspofvar (I/imosa lapponica).Nu åter voro nästan alla snäppor årsungar. Den lilla småsnäppan (Tringa minuta), som under vanliga år ej plägar förekomma i synnerligen stort antal, fanns nu i skaror på åtskilliga tusental. De slogo ned bredvid min koja, och jag kunde därifrån betrakta dem på tre—fyra meters afstånd, men ej en enda äldre fågel stod att finna. Nästan enahanda var förhållandet med den vackra spofsnäppan (Tringa subarcuata) och den stora kustsnäppan (Tringa canutus). I slutet af juli och början af augusti sågos af dessa endast gamla fåglar i sin röda sommardräkt. Nu voro de allra flesta ungfåglar, om äfven en och annan gammal individ ännu kunde iakttagas bland dem. Af de till släktet Totanus hörande arterna hade nästan alla gamla fåglar redan med juli månads utgång sträckt öfver. Nu funnos af dessa endast ungfåglar, men sådana förekommo i mängd. Från höjden ljödo ständigt deras välkända läten, och de högbenta svartsnäpporna i sin gråa ungfågelsdräkt slogo till i stort antal helt nära mig på den sumpiga hafstången. En stund stodo de stilla med indragna halsar, sannolikt för att hvila ut efter färden, men snart började de söka föda samt klefvo ut i vattnet, där de i en tät flock dels vadade och dels summo omkring för att fånga småspigg. Denna lilla fisk synes utgöra en kär kost för såväl denna snäppa som för gluttsnäppan. De mindre Totanus-arterna hade redan i det närmaste flyttat. Sålunda hördes och sågos endast några få efterblifna ungar af skogssnäppan. Af rödbenan och grönbenan åter funnos fortfarande flera, men det var eftertruppen och endast ungfåglar. Äfven strandskatan hade i allmänhet flyttat. Ännuhördes dock emellanåt hennes starka hvissling. Denna fågel slår sällan till på Ölands strand; ute öfver sjön vSträcker hon i ordnade linier men sällan i mycket stora flockar. 40 till 60 är det vanliga antalet i hvarje flock. Allmännast var kärrsnäppan eller svartbröstade snäppan (Tringa alpina). Så långt jag såg åt båda håll var stranden kantad liksom med en lefvande ram af denna lilla snäppa, och det var lustigt att se fåglarnes manöver för hvarje gång en våg rullade upp på stranden. De sprungo då undan denna men vände alla på en gång och sprungo liksom på kommando efter vågen, när denna åter rullade ut. Skyndsamt uppsnappades de af vattnet uppkastade smådjuren, men så snart en ny våg

kom, skyndade fåglarne åter undan. Skaror af mångfaldiga tusental sträckte oafbrutet förbi, och knappast hade en flock lämnat stranden, förr än en annan slog till. Bland dessa stora svärmar af kärrsnäppor upptäckte jag ofta andra, mindre vanliga fåglar. Sålunda såg jag midt i flockarne några, som voro mycket ljusa till färgen och med de undre kroppsdelarne helt hvita. Deras läte var ett kort »pytt, pytt». Det var ungfåglar af sandlöparen (Calidris arenaria). De gamla fåglarne af denna högnordiska art hade till större delen redan sträckt öfver, om också en och annan ännu var synlig. De hade haft lång väg att resa, dessa små sandlöpare, kanske från Novaja Semlja eller sibiriska kusten. En annan liten snäppa, som aldrig förekommer i stora flockar, är myrsnäppan (Limicola platyrhincha). Hon kommer på sträcket vanligen ensam eller några få tillsammans. Ett par sådana slå ned på stranden helt nära min koja, och jag ser redan på deras rörelser hvad det är för en art. Denna snäppa rör sig nämligen långsamt på marken och går ej ut till vattenbrynet utan söker efterfluglarfver i dy och vattenpussar uppe på stranden. Blir hon skrämd, svingar hon sig upp tämligen högt i luften, och hon flyger äfven eljest under sträcket högre än de flesta af hennes släktingar. Den minsta af alla snäpporna, mosnäppan (Tringa Temminckii) förekommer ej heller i flockar. Ensam eller tre—fyra tillsammans färdas hon vanligen rätt högt i luften, och hon låter ofta sitt surrande, egendomliga läte ljuda ned till lyssnaren. I mångfaldiga tusental svärma svalor uppe öfver ängen. De samla sig där för att sedermera göra sällskap under den långa färden. Äfven andra småfåglar hafva samlats där i stor mängd och intaga en sista måltid, innan de lämna fädernejorden. Deras fiender följa dem äfven. Sparfhökar störta oupphörligt in i fågelflockarne, och det antal fåglar, som får släppa lifvet till och aldrig kommer längre på färden, är ej litet. Lärkfalkar och stenfalkar förfölja äfven småfåglarne där uppe öfver land, och pilgrimsfalken, som är för stor för småfågeljakt, jagar änder och vadare nere vid stranden. Gnäggande eller, om man så vill, skrattande kommer en ensam småspof flygande högt uppe i luften. Det är en oerfaren unge, som blifvit efter det stora tåget. Jag känner hans lust för sällskap med sin släkting storspofven och härmar därför en storspof. Så snart fågeln får höra denna lockton, kastar han sig ned ur luften, påtagligen glad öfver utsikten att få sällskap. Han saktar farten liksom för att lyssna efter det kära ljudet och låter åter höra sin stämma. Jag svarar med att upprepa storspofvens lockton, och den sällskapslystne småspofven kommer ned mot min koja och flyger på några meters afstånd flera hvarf omkring mig, oupphörligt lockande. Slutligen ser han sig sviken och styr kosan utåt hafvet,Jag lockar då på nytt, och genast vänder spolven om och kommer flaxande öfver mig. På så sätt blir han upprepade gånger narrad att återvända till stranden, men slutligen är han nog lycklig att verkligen få höra en storspof, som i sällskap med tvenne likar kommer sträckande norr ifrån. Småspofven skyndar med häftiga vingslag sina fränder till mötes och sträcker sedan gladeligen i deras sällskap ut öfver hafvet. När man betänker, att storspofven endast undantagsvis finnes så långt upp i norr, som där småspofven bor, och att således en ung småspof, som kommer sträckande öfver Östersjön, sannolikt aldrig någonsin förr hört storspofvens stämma, hvilken är mycket olik hans egen, synes det högst märkvärdigt, att han tycks känna den. Under det egentliga spofsträcket, som försiggår i juli och första hälften af augusti månader, ser man mycket ofta de båda spofarterna tillsammans. Jag satt där i min koja hela dagen och följde fågelflockarne med ögonen. Jag iakttog deras rörelser och sökte efter olika arter, under det mina öron städse voro öppna för att uppfatta alla olika läten. Jag hade småningom öfvat upp gehöret i så hög grad, att jag bland tusende skrikande fåglar ögonblickligen urskilde ett främmande läte, och visste äfven alltid genast hvad det var för en främling jag hörde. Några kustpipare hade slagit ned på stranden, och de föreföllo stora bland vimlet af småvadare. Långnäbbade myrspofvar (Limosa lapponica) sträckte då och då förbi eller satte sig för att hvila på tångbanken, och ute öfver vattnet flögo små flockar af dvärgtärnan (Sterna minuta). Dessa voro alla brokiga ungfåglar. Gamla dvärgtärnor hade i rätt stort antal sträckt långt tidigare; nu voro endast ungar kvar, och hvar alla dessa kommo ifrån, är mig en gåta. Ur djurens Ii/. 18Denna tärna är nämligen ej funnen häckande nordligare än på Gotland, och hon häckar fåtaligt såväl där som på Öland, och dock flyttar hon i rätt stort antal längs Ölands kust, där sträcket varar hela augusti månad. Af andra tärnor voro redan de flesta gamla fåglarne flyttade, men ungfåglar flögo fram och åter där ute öf-ver sjön. Hafstrutar, sillmåsar i stort antal, likaså skrattmåsar och fiskmåsar sträckte öfver mig och flögo mestadels, drifna af vinden, in öfver land till västra sidan af ön. Plötsligt hörde jag söder ifrån ett läte, som ögonblickligen kom mig att se ditåt. »Plytt, prytt, plytt» ljöd det borta från Sandviken. Jag kände väl detta läte, det var skärfläckor jag hörde, och när jag vände mig åt viken till, såg jag en hel flock af dessa intressanta fåglar

komma flygande emot mig. De gjorde en sväng in öfver viken, kommo så ut mot udden och slogo ned i det grunda vattnet ett par hundra alnar ifrån mig. Plöjande i vattnet med sina uppåtböjda näbbar vadade de behagliga fåglarne på sådana ställen, där de med sina långa ben nådde bottnen. Hvarje gång en försvagad sjö rullade in öfver grundet, blefvo de af denna upplyfta från bottnen, och de summo då lätt och smidigt på böljans rygg. Skärfläckan var på den tiden ännu rätt allmän där nere, och en koloni på omkring tjugo par häckade på de flytande tångbankarne utanför Sandviken. Föregående vår hade jag där en dag i maj månad funnit tjugo kullar ägg. Dessa lågo i en fördjupning på hafstången alldeles utan rede, och när jag närmade mig platsen, flögo fåglarne med hängande ben och ifrigt skrikande omkring mig. Alla dessa ägg blefvo samma dag bortröfvade af en fiskare, men skärfläckorna tappade ej modet för det; de lade redan några dagar efteråt nya kullar.SKARFLACKOR.rDen gamle fyrmästaren Andersson vid Ölands södra fyr berättade vid ett af mina senare besök, att isen vintern 1870—71 tog bort alla de gamla tångbankarne, som år efter år legat utanför Sandviken, och att äfven själfva den grunda, gyttjiga stranden därinnanför, på hvilken fåglarne syntes trifvas särdeles väl, blef af hafvet bortsköljd och förändrad. Ifrån att vara ett stort, af gyttjiga pussar uppfylldt, vattenrikt fält blef denna del af ängen helt och hållet igenväxt af långt gräs och andra växter. Samtidigt med denna lokalens förändring försvunno skärfläckorna därifrån eller upphörde åtminstone att häcka därstädes. Med den kännedom vi äga om en del fågelarters ömtålighet för lokala förändringar synes det ej osannolikt, att vi i det nyss relaterade förhållandet ha att söka anledningen till skärfläckans förminskning på Öland. Ännu visa sig årligen några få skärfläckor vid stranden, men de synas ej vilja fortplanta sig där. Min dag förflöt bland fågelvimlet på stranden. Jag hade ej skjutit många fåglar, endast sett på dem, och det var ej behagligt att skjuta bland en sådan mängd. Vid ett tillfälle var jag tvungen att fälla ett par sällsynta fåglar, som satte sig på stranden, och för mina båda skott föllo då jämte dem ej mindre än 28 småsnäppor, som längre bort stodo i vägen för hagelsvärmarne och som jag ej hade önskat att döda. Det började lida mot aftonen; flockar af änder kommo flygande upp mot den grunda viken. Några grafänder slogo ned helt nära mig utanför tångbanken. Jag kröp ned i min koja för att ej skrämma dem, väl vetande, att dessa snart skulle locka dit flera. Länge dröjde det ej heller, förr än andra flockar lade sig där bredvid, och inom kort kunde jag glädja mig åt att ha väl etthälft hundra af dessa ståtliga fåglar så nära mig, att jag riktigt kunde betrakta dem. Några stjärtänder kommo äfven, och dessa slogo ned i det mycket grunda vattnet innanför tångbanken. Till dessa sällade sig snart flera, och ett par skedänder kommo äfven. När det började mörkna och jag räknade öfver, hvilka fåglar jag hade omkring mig, såg jag, förutom tusentals småsnäppor, som betäckte tångbanken och de blottade kalkstenshällarne på stranden, ett förvånande stort antal andra vadare. Bland de små snäpporna på stranden sprungo strandpipare* om hvarandra; på en liten sten stodo flera kustpipare, och bland vimlet af små snäppor ute på tången kunde jag räkna unga brushanar i hundratal. Längre bort på tången stodo några myrspofvar och sågo helt sömniga ut, och därutanför vadade eller summo en hel flock unga svartsnäppor. Riktade jag min blick längre ut, såg jag där de täcka svarta och hvita skärfläckorna, och än längre ut hade några unga strandskator satt sig att hvila på en sten. När man härtill räknar alla andfåglarne där ute i sjön och i vattenpussarne längs stranden, vidare de massor af vadare, som oafbrutet sträckte öfver mitt hufvud och ute öfver sjön, samt slutligen gässen, som kacklade uppe på ängen, blir det lätt begripligt, att en människa med sådant intresse för fåglar, som jag, helt och hållet gick upp i att se och höra. Skyddad af min tångskärm hade jag legat där i den våta hafstången hela dagen. Vattnet hade under dagens lopp gått upp i min koja; det hade runnit ut och in ur mina stöflar och fickor, men dock hade jag ej ett ögon- * Charadrius hiaticula och Ch. minor.blick tänkt på att gå därifrån, därtill var jag alltför intresserad. Slutligen lade sig nattens mörka skugga öfver haf och land; min utsikt fördunklades, men öronen tjänstgjorde, och hvad jag hörde var nog för att hålla mig kvar ännu en stund. Jag låg där och lyssnade till den mångfald af ljud, som nådde mina öron från luften, från sjön och inne från land. Det var musik för mig; jag kände hvarje ton och kunde däraf veta, hvilka fågelarter som svärmade omkring mig. Det hade redan länge duggregnat; nu började regnet falla allt tätare. Jag var våt som en dränkt tupp och började frysa. Ingen mat hade jag fått på hela dagen och borde därför gå hem, innan mina vänner vid fyren hunno gå till sängs. Det var dock ej lätt att gå hem en sådan afton. Jag reste mig till hälften, men så hörde jag ett nytt fågelläte, och rädd för att något enda ljud skulle gå förloradt för mig, låg jag ytterligare stilla en stund. Småsnäpporna surrade kring öronen på mig, gluttsnäppor och svartsnäppor skreko tätt öfver mitt htifvud

enkelbeckasinerna flögo mig in på näsan, skrikande sitt »tscheet» tätt vid mina öron, och krickänderna drogo med susande fart tätt förbi mig. Gärna hade jag velat ligga där jag var hela natten, men det gick ju ej an. Jag måste gå hem, hur det än kostade på mig. Jag reste alltså på mig och tog ett steg ur kojan. Nu blef det med ens lif omkring mig. Det dånade som vid ett skyfall, när alla änder rundt omkring flögo upp, och som dessa skrämde äfven vadarne på flykten, vardt det för en stund ett bedöfvande skrik af tusen stämmor omkring mig, och midt inne i detta fågelvimmel stod jag som en tacksam åhörare.En stund blef jag stående orörlig på stranden. Det var mörkt som i en säck; vattnet rann af mig, jag frös och var hungrig. Långt borta lyste något som en matt stjärna genom mörkret — det var fyren, som hundra gånger vägledt mig hem under mina nattvandringar. Mot detta ljus ställde jag nu mina steg längs stranden.

Oupphörligt lyfte skaror af fåglar framför mig, och när jag gick öfver den stora Sandviken, var jag som inhöljd i fågelsvärmarne. Fåglar flaxade kring mitt hufvud, och det föreföll mig som hade de, för att tala om hvilka de voro, tutat sina välkända läten rätt i öronen på mig.

Sällan har jag varit i tillfälle att se ett sådant vimmel af fåglar, och den dag, jag här sökt skildra, skall länge lefva i mitt minne.

Senare i september aftog fåglarnes antal; endast unga fåglar funnos, och mot slutet af sistnämnda månad hade vadarne i det allra närmaste sträckt öfver.Herr H. Gätkes iakttagelser rörande flyttfåglarne vid Helgoland stå på ett högst märkligt sätt i strid med motsvarande förhållanden här i Sverige. Herr G. säger nämligen, att af alla fåglar, utom göken, flytta ungfåglarne på höststräcket före de gamla. Jag kommer med det snaraste att särskildt behandla denna fråga och hänvisar dem, som äro intresserade däraf, till en kommande uppsats i detta ämne.

*

Storskarfven.

Föga känd af jägare och djurvänner, är dock storskarfven en så egendomlig fågel, att den, som en gång skådat honom, säkert för alltid har hans utseende i minne. Han är förutom hafssulan den ende representanten i Sverige för pelikanfåglarne, och man skiljer honom lätt från alla andra svenska fåglar på de för pelikanfåglarnes grupp karakteristiska s. k. årfötterna, med hvilken benämning man menar sådana fågelfötter, som ha alla fyra tårna förenade genom simhud.

För öfrigt skiljer han sig, liksom äfven hafssulan, från andra fåglar därpå att han saknar näsborrar.

Storskarfven är ungefär af en tjädertupps storlek. Kroppen är långsträckt, tämligen jämnbred och mycket tung. Halsen är lång och tjock, hufvudet däremot föga tjockare än halsen. Näbbet är tämligen långt samt rakt till fram emot spetsen, där det är tvärt nedböjdt och bildar en stark, spetsig hake. Strupen och trakten kring ögonen äro ej fjäderbeklädda. Vingarne äro tämligen små och afrundade. Stjärten är lång och afrundad; stjärtpennorna långa, smala, raka och mycket elastiska.

Storskarfvens fötter sitta så långt bakåt på kroppen, att han endast kan stå i upprätt ställning, och därvid stöder han sig mot den elastiska och styfva stjärten, särskildt när han tagit plats på en sluttande berghäll. Storskarfven har en mycket vidsträckt utbredning. Han förekommer vid kusterna i nästan hela gamla världen. Vidare i Australien med Nya Zeeland samt vid norra Amerikas östra kust. I Sverige förekommer han i två olika former, en mindre och en större, och det synes endast vara den mindre formen, som häckar här i landet. Han har förr i tiden, enligt prof. Nilson, funnits bosatt vid Hoby i Blekinge och lär ännu häcka tillsammans med hägrar vid Krageholm i Skåne.* Man skulle ej vilja tro, att en med simfötter försedd och tillika så klumpig fågel som storskarfven skulle kunna sitta i träd, och dock är det ej nog med att han ofta hvilar på trädens grenar, han bygger äfven stundom sitt bo i träd. Han häckar alltid kolonivis, och i norden bygger han i regeln sitt bo i branta berg. Det är nämligen endast den i södra Sverige förekommande mindre formen, som häckar i träd. Från Norges kust,

där storskarfven är allmän och häckar på många ställen, kommer han vintertiden i stort antal till Bohusläns skärgård, och yngre individer, som ej fortplanta sig, stanna där i mindre antal äfven öfver sommaren. Han stryker vida omkring och trifs vid alla större vatten, där han har rik tillgång på fisk och där små kala, fritt belägna skär erbjuda honom lämpliga hviloplatser. Unga individer förekomma sommaren öfver flere-städes i Östersjön och äfven på de yttre skären i Vänern. * Se Nordens fåglar pag. 275.Stundom förirrar sig storskarfven också långt in i landet, och jag har fått exemplar t. o. m. från de inre Lappmarkerna. I Bohusläns skärgård, där jag under många år varit i tillfälle studera denna fågels lefnadssätt, visar han sig ha rätt regelbundna vanor. Som jag redan sagt, uppehåller sig ett mindre antal yngre individer sommaren öfver där vid kusten. Men när hösten nalkas med sina långa och mörka nätter, då komma de äldre storskarfvarne i stort antal från sina häckplatser i Norge. Redan i september komma flera, men först i oktober anlända många. Fåglarne fördela sig då längs kusten i större eller mindre kolonier. De hafva två slags hviloplatser, dels branta bergväggar, där de tillbringa nätterna, och dels små, långt ut i hafsbandet belägna, kala skär, där de smälta maten efter intagna måltider och för det mesta sitta om dagen. Till nattställen välja de helst nära öppna hafvet belägna, höga och branta bergväggar, som stupa direkt i sjön. Dessa branter kallas ofta »skarfsätrar», och sedan gammalt äro många sådana kända i Bohuslän, t. ex. Skarfsäte utanför Gåsö, Bläckhall vid Kornö m. fl. Mot aftonen flyga storskarfvarne från när och fjärran till dessa nattställen, och när morgonen kommer, draga de åt olika håll därifrån ut på fiskafänge. De flyga dock ej alla samtidigt; ett mindre antal sitter vanligen kvar på bergväggen dagen lång. Storskarfvarne ha sina bestämda fiskevatten, som de dock öfvergifva för att välja nya, om fisket blir dåligt. De lefva uteslutande af fisk och äro ej kinkiga beträffande valet af fiskart. Jag har vid undersökning funnit såväl stora torskar som små sillar och den lilla tobis-fisken i deras matstrupe. I Bohuslän synes dock lyr-torsken (Gadus polachius) och gråsejen (Gadus virens) utgöra storskarfvens förnämsta föda. Kanske väljer han dessa fiskar därför, att de lefva närmare hafsytan än den vanliga torsken och de flesta andra fiskarter, så att han ej behöfver dyka så djupt efter dem. Han fiskar nämligen alltid simmande under vattnet och angriper aldrig större fiskar än sådana, som kunna svärjas hela. Jag tror mig bäst belysa det lif, storskarfvarne föra vintertiden vid vår västra kust, genom att berätta, hur jag själf sett dem uppträda någon af de många vinterdagar, jag tillbringat ute bland dem, och jag väljer för denna skildring en dag, då jag mer än vanligt kom i beröring med dessa fåglar. Bohusläns skärgård har sina väderleksperioder för sig. Blåser det, så blåser det med besked, och det håller ofta i att blåsa vecka efter vecka. Lika envist håller vädret stundom i sig, när lugna perioder inträffa, om äfven dessa synas vara sällsyntare än blåsperioderna. Under de nio år, jag vistades där i skärgården, inträffade de lugnaste perioderna i april och november månader, och då var det ofta så lugnt, att hafvet dag efter dag i två, tre veckors tid låg »blek», som man säger där i skärgården. Dessa lugna perioder voro synnerligen gynnsamma för mig, och jag rodde då med en liten lättrodd snipa vida omkring vid kusten. En sådan lugn period var inne; haf och fjordar hade några dagar legat stilla som försjunkna i hvila, och icke en krusning på vattnet vittnade om att vind fanns till, när jag före dager en novembermorgon styrde min af ett par starka roddare med god fart framdrifna snipa ut öfver Gullmarsfjorden. Det var några få grader kallt; icke en molnfläcksyntes på det med tusentals glittrande stjärnor prydda himlahvalfvet. Äfven fjorden såg ut som en molnfri himmel, ty det klara vattnet återgaf stjärnornas bild nere i djupet. När det började dagas, var jag redan ute i hafsbandet. Det hade varit tyst under färden öfver fjorden; nu åter var det lif omkring mig. Alfåglarne sjöngo sin vackra visa ute bland bränningarna. Jag såg dem ej ännu, men »ala ala ahaala ahaala» ljöd det från alla håll. Hafvet är skönt sådana vinterdagar som den jag hade att vänta denna morgon. Min längtan stod dit ut, och färden fortsattes, tills jag kände båten sakta höjas och sänkas af inrullande dyningar. Vi voro nu ute bland de yttre skären i hafsbandet. Det dagades mer och mer; himlen rodnade borta i sydost och glittrande återgaf hafvet svagt himlens mer och mer tilltagande färgprakt. Det var snart tydligt, hvar vi hade att vänta dagens lysande stjärna, och länge dröjde det ej, förr än horisonten där borta stod liksom i brand. Först visade sig en smal, lysande eldstrimma, hvilken växte mer och mer; så höjde sig det glödande klotet, större än någonsin, tyckte jag, och stod så en stund som hade det hvilat på klipporna och därifrån öfver hafvet utstrött tusenden af små glittrande solar. Som yra af glädje öfver solens ankomst flögo alfåglar i hundratal fram och åter kring min båt, och jag tyckte, att de sjöngo sina för denna natur så väl afpassade melodier högre och vackrare än någonsin. Allvarsamma och tysta flögo trutmåsarne in mot land, och blåsande på sitt vanliga sätt drogo flockar af tumlare

in mot fjorden, där sillen stod tätt, som fiskarena säga. Plötsligt ser jag en stor, svart fågel med lång, utsträckt hals komma flygande några meter öfver hafs-ytan. Det är en storskarf, och han liknar, när han flyger, så mycket en tjädertupp, att han väl gör skäl för sitt andra namn: hafstjäder. Efter denna storskarf komma flera, först en, två, så en hel flock och ytterligare flera flockar. De komma alla från sitt välkända nattställe, Bläckhall, och de veta tydligen hvar fisket är bäst. De flyga alla samma väg och slå ned i sjön inne mellan holmarna. Ett af ändamålen med min färd är att fiska, och just där inne, dit storskarfvarne flyga, är ett bra fiskställe. Dit skyndar följaktligen äfven jag. Snart har jag min dörj i bottnen och drager upp ur djupet den ena torsken efter den andra. På två, tre hundra meters afstånd ligga storskarfvar rundt omkring mig, och flera komma oupphörligt. De ligga så djupt i vattnet, att knappt mer än den långa halsen synes, och för hvarje gång de dyka, hoppa de till, så att hela kroppen för ett ögonblick kommer öfver vattenytan. Det ser därvid ut, som om fågeln toge fart för att snabbt komma ned i djupet. Vid detta dykande efter föda var det så sällan någon af fåglarne visade sig komma upp med en fisk, att det nästan såg ut, som om fångsten sväljdes med detsamma under vattnet. Ty att fisket lönade sig, märktes tydligt därpå, att fåglarnes halsar blefvo allt tjockare och tjockare; hos en del individer syntes det på halsens sneda form, att matstrupen var fullproppad. Dessa slutade äfven att dyka. En stund lågo de stilla, och så flögo de, den ena efter den andra, ut till ett kalt skär, där de slogo sig ned i ro. Slutligen observerade jag en af de kvarvarande fåglarne, som låg med utsträckt hals och näbbet rakt i vädret. Hans hals var oformligt tjock, och han hoppadeoupphörligt, tydligen under ansträngning att svälja något väl stort föremål. Det syntes äfven, att han ej kunde få ihop näbbet och att något stack fram ur hans gap. Helt sakta rodde vi åt det håll, där denna fågel låg. Han sam då ängsligt fram och åter och gjorde slutligen ett försök att flyga, men han var tydligen för tung; hur han arbetade med sina vingar, förmådde han ej att lyfta sig ur sjön. När han såg sig oförmögen att flyga, sökte han sin räddning i djupet, men det gick ej riktigt bra för honom där heller. Visserligen var han länge nere, men han kom ej långt undan. Jag var därför snart inom skotthåll, och fågeln blef skjuten. Det visade sig då, att han svalt en fisk, som var så stor, att dess stjärt stack ett bra stycke ut ur fågelns gap. Jag tog nu i storskarfvens fötter, under det att en af mina män tog i fiskens stjärt, och efter rätt mycken ansträngning lyckades det oss att draga ut fisken, hvilken till min förundran befanns vara en medelstor lyrtorsk af nära en half meters längd. Det förefaller nästan otroligt, att storskarfven kan svälja så stora fiskar; han kan dock högst betydligt utvidga sitt svalg, hvarom man också lätt får ett begrepp, om man sticker sin hand ned i hans gap. Nästan alla de fiskande storskarfvarne hade nu församlat sig ute på ett par små skär. Där sutto de raka som soldater, och än den ena, än den andra flaxade med vingarne. Skärgårdsbefolkningen säger om detta storskarfvar-nes sätt att flaxa med vingarne, att »de svalka sig». Där ute i hafsbandet, särskildt vintertiden och i blåst, torde dock fåglarne hafva svalka nog, denna rörelse förutan, och de flaxa för öfrigt lika ofta med vingarne i den starkaste köld som vid varmare temperatur. Jag harockså trott mig finna, att det vanligen är efter en väldig måltid, som de flaxa som flitigast, och tänkt mig som en möjlighet, att denna rörelse har något att göra med matsmältningen. Det är under förmiddagarna och vid middagstiden, som man oftast ser dem stå och flaxa på skären, och detta är just den tid, då de i regeln slutat sin måltid. Kanske flaxa de äfven för att torka vingarne. Några af fåglarne flögo vid middagstiden åter ut på fiske, men de flesta sutto kvar på skären dagen lång. Aldrig hör man dem gifva ett ljud ifrån sig. Stumma stå de på sitt skär i samma ställning timme efter timme. Lyckas man smyga sig så nära, att man kan betrakta dem på nära håll, skall man dock finna, att de icke sofva eller se sömniga ut. De äro tvärtom alltid vakna, vända oupphörligt på hufvudet än åt ena, än åt andra hållet, och deras gröna ögon synas uppfatta allt, som rör sig omkring dem. Vid middagstiden besökte jag ett par af de branta berg, där storskarfvarne tillbringa nätterna. Det ena, Skalholmen, är brant på innersidan, mot öster. Det är ej högt, men granithällen stupar lodrätt ned i hafvet och har flera afsatser. På dessa afsatser sutto några storskarfvar, och att vida flera plägade hålla till där, därom vittnade de många hvita kalkfläckarne efter deras exkrementer. När jag närmade mig bergväggen, flögo fåglarne därifrån, och somliga föllo därvid ned till närheten af vattenytan, innan de lyckades få luft under vingarne, medan åter andra, oaktadt de af alla krafter flaxade med vingarne, dock kommo ned i sjön och först därifrån lyckades svinga sig upp i luften. Från Skalholmen styrde jag färden till det mer be-;STORSKARFVAR.kanta Skarfsäte. Denna höga holme vänder sin brant mot väster, ut mot hafvet. Äfven där sutto storskarfvar, ungefär ett tjugotal, och vid min ankomst betedde de sig på samma sätt som deras släktingar vid Skalholmen. Ett par af dem, som här föllo i

hafvet, döko genast och togo till flykten först när de åter kommo upp ute i sjön. Dagen led mot sitt slut. Hafvet var fortfarande lika lugnt. Lätta skyar höjde sig inne öfver landet i öster, och äfven där ute öfver hafvet drogs så småningom en ljus dimma upp mot fästet. Solens strålar mäktade ej genomtränga dimlagret; endast såsom en matt gulröd måne visade sig solskifvan där ute öfver den lugna vattenytan. Tätt under bergväggen på Skarfsäte, där storskarf-varne hålla till, och något söder därom ligga ett par små holmar. På den ena af dessa gick jag i land och byggde mig i största hast en koja af några för detta ändamål medförda brädlappar, en filt och något hafstång. När kojan var i ordning, sändes båten bort, och männen fingo i uppdrag att vid gifven signal återkomma. Det var högtidligt där ute i hafsbandet den vackra vinterkvällen. Jag kände mig lycklig och fri på mitt skär, omgifven som jag var af fåglar och sakta rullande bränningar. På ett af skären några hundra meter ute i hafvet sutto storskarfvarne tätt, och på ett annat såg jag den ena sälen efter den andra krypa upp. Öfver mig kretsade hafstrutar och gråtrutar, och nätt och behagligt svängde den ena flocken alfåglar efter den andra under klingande musik och i susande fart fram mellan holmarna. Snart kom också en flock smärre fåglar flygande tätt efter hafsytan och slog till på skäret bredvid mig. Det var skärsnäppor (Tringa striata eller Tringa mari-tima), den enda snäppart, som vintertiden förekommer i Sverige, men det är äfven en af världens nordligaste och härdigaste vadare. Hon har helt annat utseende nu i sin yfviga, vackert grå vinterklädnad än sommartiden uppe på ishafsländerna, där hon uppträder i en mera rostfärgad dräkt. Korta och tjocka promenera de orädda fåglarne fram och åter bredvid mig på klippan, och de bry sig ej det ringaste om att jag visar mig för dem. Plötsligt såg jag en ensam storskarf komma flygande utifrån hafvet och styra kurs rakt på mig. Jag drog filten öfver hufvudet och sökte göra mig så osynlig som möjligt, där jag låg i min klippremna. Storskarfven flög tätt öfver mig upp till bergväggen och såg ut att vilja sätta sig där, men när han fann platsen tom, misstänkte han troligen någon fara och drog bort öfver sjön. Där ute mötte han emellertid en liten flock på 7—8 kamrater, som voro ute i samma ärende som han. Då blef han djärfvare, vände om och följde efter flocken. Äfven dessa fåglar gjorde dock endast en sväng tätt efter bergväggen och vände så åter ut öfver sjön. Tydligen blefvo äfven de betänksamma, då de sågo sig vara de första på platsen. De kommo dock åter in mot berget, och nu satte sig två af dem på en afsats. De öfriga gjorde en kort sväng ut från berget men vände genast åter dit och satte sig bredvid sina kamrater. Den storskarf, som kom först men ej tordes slå till, fanns äfven bland dem, som nu sutto där uppe. Allt flere och flere kommo därefter, och dessa, som sågo kamrater före sig på platsen, satte sig genast. Inom en kort stund hade sålunda ett tjugotal fåglar samlat sig där. Alla sutto de helt raka, stödjande sig på stjärten. Att stjärten dock ej är nödvändig som stöd, bevisas däraf, att fåglarne dels ej sällan, under det deböjde sig framåt, lyfte honom uppåt, och dels däraf, att några fåglar sutto med stjärten utanför bergväggen utan att stödja den mot denna — en iakttagelse, som jag flera gånger varit i tillfälle att göra. Några af storskarfvarne voro gamla fåglar, och dessa glänste helt svarta. De ljusbröstade ungfåglarne voro talrikare, och jag såg sådana, som hade bröst och buk helt hvita, under det att andra till färgen utgjorde en mellanform mellan dessa och de gamla fåglarne. Storskarfvarne bära ej så vacker dräkt denna årstid som på våren,* men prydliga äro de alltid, där de i sin upprätta ställning sitta på berget. En god stund låg jag stilla och betraktade dem. Mina tankar sysselsatte sig med det underliga lif dessa fåglar föra här ute vid hafvet. De födas vid Norges blida kust, där hafvet vimlar af fisk och där de hafva vida högre och för människan oåtkomligare bergväggar att hvila på. Hvarför komma de då hit om vintern — hit, där de hotas af vida strängare vintrar och af is ? De tyckas dock älska denna kust, och de öfverge den ej ens, när hela hafvet ligger tillfruset. I snö, köld och storm sitta de här på sina bergväggar de långa vinternätterna, och när hafvet fryser till, flyga de långa vägar för att söka öppna strömdrag, där de kunna fiska och stilla sin hunger. Under blida vintrar flyga de mycket sällan långt in genom fjordarna, men när hafvet ligger tillfruset, uppsöka de strömdragen och flyga dagligen dit för att fiska. En egenhet med storskarfvens fjäderdräkt är, att den ej afhåller vattnet i så hög grad som andra sjöfåglars. Skjuter man en storskarf i sjön, blir han genast genomvåt, och som död ligger han mycket lägre i vatt- * Om skarfvarnes dräktombyte, se sid. 193. Ur djurens lif. 19net än andra fåglar. Han ligger då nästan under vattenytan. När en storskarf flyger upp ur sjön, rinner vattnet af honom. Detta har han under sträng vinter stor olägenhet af. Det händer nämligen ofta, när han fiskar i öppna strömdrag och går upp på isen för att hvila, att hans stjärt fryser fast där han sitter. Han blir då fängslad, och antingen omkommer han af svält eller faller offer för skärgårdsbefolkningen. Sålunda dödades en dag under sådana förhållanden den stränga

vintern 1870—71 tjugo stycken vid samma vak i närheten af Gåsö. Storskarfven är en intelligent fågel med synnerligen godt minne, hvarpå jag har sett flera exempel. Det ser äfven ut, som om dessa fåglar kunde meddela sig med hvarandra. Sålunda plägade storskarfvarne i Bohuslän, när de flögo till och från sitt nattställe, i regeln flyga samma väg öfver ett par i närheten belägna holmar. En gång låg jag emellertid i bakhåll på en af dessa holmar och söt ned några exemplar ur de flockar, som flögo öfver, och från den dagen såg jag aldrig mer några stor-skarfvar flyga denna väg. Det har äfven visat sig, att storskarfvarne länge minnas, om de blifvit påskjutna vid sina hviloplatser, och att de känna igen den båt, som ofredat dem. En gång hade jag i Bläckhall från segelbåten skjutit ett par storskarfvar, och när jag ett par veckor senare kom seglande dit med samma båt, såg jag andra segelbåtar gå helt nära berget, i hvilket omkring 50 storskarfvar sutto, utan att fåglarne visade någon nämnvärd skygghet, men så snart min båt närmade sig, flögo de alla sin väg. Där storskarfven förföljes, blir han ytterst skygg och försiktig. Ofredas han åter ej, blir han djärf och lägger nästan alldeles bort sin skygghet. Vid Tromsö i norraNorge har jag sett storskarfvar flyga inne bland fartygen i hamnen och t. o. m. en gång sett en sådan fågel sätta sig på relingen å ett i hamnen liggande fartyg. Alla skarfvar äro mycket sällskapliga fåglar, något som för öfrigt synes vara ett utmärkande drag hos pelikanfåglar i allmänhet. Äfven under fortplantningstiden sällskapa skarfvarne med hvarandra, och de häcka i täta kolonier. I norra Norge besökte jag en gång en sådan koloni. Det var längst inne i den sig långt in i landet sträckande Porsangerfjorden. Jag hade länge sett storskarfvar sträcka samma väg in genom fjorden, och en dag följde vi deras riktning och funno dem bosatta i en bergvägg, som brant stupade rätt ned i sjön. På afsatserna i bergväggen lågo ett fyrtiotal stora, af vattenväxter byggda bon, och på hvarje bo stodo tre till fyra halfväxta ungar. Alla ungarne stodo raka som ljus, riktande näbbarne uppåt, och deras strupar flämtade häftigt på ett högst egendomligt sätt. De gamla storskarfvarne flögo oroligt, tysta som alltid, fram och åter öfver oss, och ett par, som blefvo nedskjutna, hade sina hakpåsar och för resten hela matstrupen fulla med små tobisfiskar. De flögo påtagligen rätt långt bort för att hämta denna fisk hem till ungarne. En af ungarne, som var nästan fullväxt, gjorde försök att klättra på bergafsatsen, men det lyckades ej bättre, än att han föll utför berget ned i sjön. Till en början såg han litet generad ut, där han låg i ett element, som dittills varit honom främmande, men med ens rätade han på sig, och så dök han ned under vattnet, sam som en gammal storskarf och kom först upp till ytan ett par skotthåll därifrån.Ungarne hade ännu ej någon stjärt, men de stodo lika bra för det och kunde till och med gå, — ytterligare ett bevis för oriktigheten af den gamla tron, att storskarfven ej kan stå utan att stödja sig på stjärten.

*

Göken.

Bland Sveriges fåglar torde väl knappt någon annan vara så allmänt känd till namnet som göken.

Hvarje människa med det minsta sinne för natur och djurlif gläder sig ju åt vårens ankomst. När den långa nordiska vintern är slut, drifvorna smält bort, vallarna grönska och trädens knoppar svälla, då är naturvännen synnerligen intresserad af hvarje vårtecken. Vi hafva svårt för att sitta inne, vi vilja se dessa små gröna tufvor med deras hvita och blå sippor, se gullvifvorna, som förgylla dikesrenarne, och höra de från södern återkomna fåglarnes jublande sång.

Dag efter dag lyssna vi då också efter gökens välkända toner, och först när hans »kuku» ljuder från skog och lundar, veta vi, att våren på fullt allvar är kommen till våra bygder. Ej underligt därför, att han är välkommen denne sommarens förnämste budbärare.

Ehuru hvarje människa sålunda känner gökens namn och hans enkla bröllopsvisa, torde det vara mången, som föga känner till det egendomliga lif han för, ja, de finnas,— 294 — som icke ens veta hur göken ser ut, och jag har mycket ofta sett till och med gamla jägare förväxla honom med andra fåglar. Det går en gammal sägen om göken, att han blir hök vid högre ålder. En sådan tro har sannolikt uppkommit däraf, att göken vid hastigt

påseende onekligen har en viss yttre likhet med sparfhöken. Hans blågrå dräkt med den tvärvattrade buken, de gula ögonen och fötterna erinra om denna roffågel. Underkastar man göken en närmare granskning, skall man dock snart finna, att han vida skiljer sig från roffåglarne. Kroppen är liten, knappt större än en trasts; det är endast vingarnes och stjärtens längd, som gör, att han i det fria gifver intrycket af att vara stor som en sparfhök. Näbbet är ingalunda en roffågels; det liknar mera ett trastnäbb och det upplyser kännaren vid första påseendet om att fågeln är insektätare. Fötterna äro ytterst små och tårna ordnade parvis, d. v. s. han har två tår riktade framåt och två bakåt. Benen äro mycket korta; de gifva nästan intryck af att vara förkrympta. Den gamle gökhanen ser präktig ut i sin alltid klart blågråa dräkt. Honan bär växlande färger. Ofta är hon ganska lik hanen men skiljer sig dock från denne därigenom, att i hennes dräkt alltid ingår något rostgult på halsens sidor, i vingpennorna och vanligen äfven på skuldrorna. Ej sällan bär hon till och med en helt rostbrun dräkt på de delar af kroppen, som hos hanen äro blågrå. I sin första höstdräkt liknar ungfågeln mest den rödaktiga honan men är mörkare brun och har vanligen en hvitaktig fläck i nacken. Göken har en mycket vidsträckt utbredning; han förekommer öfver större delen af gamla världen. Hososs finnes han öfver allt, med undantag af de stora odlade slätterna, där träd så godt som saknas. Han trifs såväl inne i de djupa barrskogarne som i glesare löfskog och lundar, och han är bland klippor och berg allmän mångenstädes äfven där träd ej finnas. Som redan i det föregående är antydt, är göken en flyttfågel. Någon gökhona har jag intet år sett eller erhållit förr än mot slutet af maj månad, och det är därför sannolikt, att hanarne om våren ankomma före honorna. Enligt många års anteckningar har jag i Västergötland, Bohuslän och Upland först hört göken omkring den ii maj; endast ett år i Upland så tidigt som den i maj. De gamla gökarne flytta bort redan i början af augusti. Ungarnes höststräck börjar i midten af augusti och räcker hela september månad. Göken lefver uteslutande af insekter. Han förtär såväl hårda skalbaggar som fjärilar och larfver. Till och med de håriga spinnarefjärilarnes larfver, som andra fåglar ej gärna äta, förtär göken. Dessa larfvers hvassa hår fastna på hans magväggar och gifva dessa ett ludet utseende. Till lynnet är göken ytterst obändig och ilsken. Särskildt under parningstiden råka hanarne stundom i raseri. Hans »kuku» är ett parningsläte, och när han, lockande sin sköna, låter detta ljuda, tål han ej någon annan hane i närheten. Utan tvifvel har hvarje gökhane sitt bestämda område, och det finnes flera bevis på att han år efter år återvänder dit. Således hörde jag i samma lund i Bohusläns skärgård flera år å rad endast en gök, hvilken var lätt igenkännlig därpå, att han ej kunde gala likt vanliga gökar. Han kunde, troligen till följd af något organiskt fel, ej få någon klang i sitt »kuku»; det blef endast ett par blåsanden.Denne gök, och senare hans efterträdare, var jag under flera år i tillfälle att iakttaga. Han började sin dag med att från toppen af ett träd eller från en bergspets ropa sitt hesa »kuktu, och därmed höll han på till långt fram på morgonen. Kom någon rival honom för nära och vågade höja sin röst inom hans område, flög han ursinnigt fräsande mot denne, och främlingen blef alltid bortkörd. När göken hade honan i sin närhet, hörde man detta på hans ifrigare galande; han slog då ofta tredubbla slag. Honan ger sig tillkänna genom ett egendomligt, upprepadt smackande, och när hanen hör detta, lyfter han stjärten högre än vanligt, sänker vingarne och reser de långa öfre stjärttäckfjädrarne samt flyger med ett sisande ljud emot sin sköna. Fram på förmiddagen såg jag honom ofta söka föda på gräsvallarne, och först mot aftonen satt han åter på topp och ropade efter sin brud. Märkvärdigast för göken är hans fortplantning. Vi veta sedan gammalt, att han lägger sina ägg i andra fåglars bon samt låter dessa fåglar utkläcka äggen och uppföda ungarne. Naturen har också på ett underbart sätt sörjt för gökens framgång i detta sitt företag. För att hans ägg ej alltför mycket skola afsticka från småfåglarnes, i hvilkas bon de läggas, äro de relativt mindre än någon annan fågelarts samt variera i så hög grad till färgen, att de kunna likna nästan hvilken småfågelarts ägg som helst. Man har äfven funnit, att gökäggen i somliga länder, där göken i regeln lägger dem i någon viss fågelarts bo, likna just denna fågels ägg* Detsamma har man trott sig finna här i Sverige, men motsatsen är äfven ofta iakttagen. * $e vidare härom i Nordens fåglar, sid. 111,Skulle nu så vara, att gökäggen verkligen i regeln likna den fågelarts ägg, i hvilkens bo de läggas, så är detta ej alldeles oförklarligt. Vi känna nämligen, att göken åtminstone stundom lägger ägget på marken och med näbbet bär det till det utsedda boet. Jag har åtminstone två exempel härpå. Och då kan man möjligen tänka sig, att fågeln, sedan han betraktat sitt ägg, utväljer något bo, som innehåller liknande. Oftast synes gökhonan lägga sina ägg i piplärkbon, men hon väljer äfven gärna ärlbon, sångare-, gärdsmyg-och buskskvättbon. Hur många ägg en gökhona lägger årligen, känner man ej; alla uppgifter om deras antal torde endast vara värdelösa antaganden.

Mig synes det sannolikast, att hon lägger ett ringa antal. Anledningen till denna min åsikt finner jag däri, att, ehuru jag vetat hvar en gökhona under en följd af år hela våren uppehållit sig, jag dock aldrig där i trakten kunnat finna mer än en eller högst två gökungar. Och dock äro dessa ungar, medan de ligga kvar i boet och högt skrika efter föda, mycket lätta att finna. Skulle gökhonan, såsom en del ornitologer tro, lägga ett större antal — det uppgifves ända till 20 — ägg, så vore det väl troligt, att man skulle finna mer än en unge på den plats, där en gökhona uppehållit sig hela våren. I regeln finner man endast ett gökägg i hvarje bo. Stundom, om ock sällan, har man funnit två och någon enda gång tre i samma bo. I sådana fall är det sannolikt, att dessa ägg blifvit ditlagda af olika honor. De fåglar, som varit nog olyckliga att få ett gökägg i sitt bo, märka det ej, och det är sannolikt, att göken ditlägger det medan de äro frånvarande. De iakttagelser, som blifvit gjorda vid bona, synas visa, att den nyfödde gökungen bringar sina fostersyskon om lifvet på det sätt,att han knuffar dem ur boet. Det finnes många uppgifter härom. En engelsk dam berättar bland annat, att hon invid ett fågelbo, i hvilket det låg en helt liten gökunge, fann de till boet rätteligen hörande små ungarne ännu lefvande på marken, och när en af dessa ungar lades upp i boet, kröp gökungen ned och arbetade sig under den ditlagda ungen. Så snart han efter åtskilligt besvär lyckats få den lille ungen öfver sig, lyfte han denne på sina skuldror allt högre och högre upp mot boets vägg, och slutligen kunde han vräka honom öfver dess kant. Själf har jag ej varit i tillfälle att se, på hvad sätt de fågelungar, som varit nog olyckliga att få en gökunge till kamrat i boet, omkomma; men faktiskt är, att gökungen snart blir ensam. Att gökungen ensam tar åt sig all föda, som hans små fosterföräldrar förmå anskaffa, är mycket säkert. Att hans exkrementer, när dessa blifva liggande hos honom i boet, bäras bort af fosterföräldrarne, har jag själf varit i tillfälle iakttaga, och det är väl sannolikt, att de af gökungen nedtrampade små ungarne aflägsnas på samma sätt. Mig synes det nämligen troligast, att fågelungarne omkomma af hunger i självfva boet eller blifva nedtrampade af den klumpiga gökungen samt sedan bortskaffas af föräldrarne. Så torde det åtminstone gå till, när göken lagt sitt ägg i fågelbon belägna i ihåliga träd. Där är det nämligen ofta omöjligt för gökungen att vräka ut sina fostersyskon. Nästan alla djur visa ömhet för små redlösa ungar. Om man ur ett fågelbo borttager äggen och ditlägger ungar af någon annan fågelart, blifva dessa vanligen uppfödda af boets ägare. Fåglar, som lefva i kolonier, t. ex. alkfåglar, föda vanligen upp sina kamraters ungar,om dessa till följd af föräldrarnes död hotas med hungersdöden. Om ett par dufvor, som ha späda ungar, omkomma, har det händt att andra dufvor uppfödt ungarne, ja, man har t. o. m. exempel på att dufungar, som nyligen självfva lärt sig äta, uppfödt andra spädare dufungar. Liknande är förhållandet med däggdjuren. En tik åtager sig genast späda räf-, varg- eller gräfsvins-ungar; en katta mård- eller ekorrungar, ja t. o. m. rått-ungar. När en fågelunge i hungersnöd skriker efter föda, finns det exempel på att fåglar, t. o. m. af annan art, matat honom. Nilson omtalar sålunda efter engelsmannen John Blackwall, att en person, som i grannskapet af York sommaren 1827 fann en gökunge i ett järnsparfbo, tog detta med sig hem och lade det uti en bur, som upphängdes i trädgården, samt att järnsparfvarne uppsökte sitt fosterbarn i buren och fortforo att mata detsamma, och då de, oaktadt all ansträngning, ej förmådde mätta den glupska ungen, fingo de hjälp af en tredje järnsparf. Dessa tre fåglar kunde dock icke heller tillfredsställa gökungen, och då infann sig äfven en grå flugsnappare, som biträdde med att bära föda till det hungrande fosterbarnet. Samme författare berättar äfven, efter professor Rasch, ett exempel på att under liknande förhållanden »två buskskvättor blefvo assisterade af en trädgårdssångare». Det är sannolikt denna medfödda ömhet för de små redlösa varelserna som gör, att fosterföräldrarna i så hög grad uppoffra sig för att föda den glupske gökungen, hvilken först sent lär sig att äta själf. Det är ej nog med att de små fåglarne oafbrutet få arbeta från tidiga morgonstunden till sena aftonen för att släpa föda till sitt stan-digt hungriga fosterbarn, så länge detta befinner sig oförmöget att lämna boet; de få fortsätta därmed äfven en god tid efteråt. Det omtalas också exempel på att de små fåglarne arbetat sig till döds för att föda gökungen och i utmagradt tillstånd blifvit funna döda vid boet. Nilson antager, att tron på att gökungen till slut uppäter fosterföräldrarne uppkommit häraf. Stundom lägger göken sitt ägg i fågelbon i ihåliga träd, där ingången är för liten för gökungen att komma ut igenom. Det finnes i sådana fall uppgifter om att fosterföräldrarne stannat kvar och matat ungen ända till vinterns inbrott* Under en vandring bland bergen i Bohuslän hörde jag en gång det välkända skriket af en gökunge från en liten trädgrupp. Helt varsamt smög jag mig dit och hörde då, att lätet kom från en liten gräsbeväxt öppen plats mellan träden. Vid kanten af en tufva såg jag ungens gula gap. Han var ännu tämligen späd men började få blodpennor i vingarne.

Det var ett par trädpiplärkor, som denna gång hade fått inkräktaren i sitt bo, och med näbbarna fulla af mat sutto dessa fåglar ängsligt skrikande på sitt vanliga sätt, när de sågo mig vid boet. Nästet, i hvilket gökungen låg, var fullkomligt rent, men utanför dess kant var en hög med ungens exkrementer, som piplärkorna ej förmått rensa bort. Vid andra tillfällen åter har jag funnit alla orenligheter omsorgsfullt bortskaffade. Det är således ej nog med att fåglarne skola föda den glupske ungen, de hafva äfven att hålla rent omkring honom, och därtill fordras sannerligen ej litet arbete. Jag slog mig för en stund ned vid boet, skar några köttstycken af bröstmusklerna på en skjuten större fågel * Se Nordens fåglar.COKUNQE, SOM MATAS AF EN SÄDESÄRLA.och stoppade svalget på den skrikande gökungen fullt med köttbitar. Han sväljde så länge han kunde, men slutligen sutto köttbitarne upp i gapet på honom, och då tycktes han vara nöjd för en kort stund och teg så lång tid som han behöfde för att få köttet ned i matstrupen. Många minuter dröjde det dock ej, förr än han åter gapade efter föda, skrek på samma sätt och flaxade med sina små vingar. För att iakttaga piplärkornas sätt att mata sin skyddsling dolde jag mig i närheten, och det dröjde ej lång stund, förr än först den ena och så den andra kom med näbbet fullt af små larfver, som de stoppade i gapet på det skrikande fosterbarnet. Medan jag satt där, arbetade piplärkorna rastlöst och buro föda till honom nästan hvarje minut. Vid ett annat tillfälle såg jag ett par rödstjärtar mata en nyligen utflugen gökunge. Denne satt, oupphörligt gapande och skrikande, på en rishög, och de stackars rödstjärtarne, som voro alldeles utslitna, stoppade oupphörligt föda i hans ständigt öppna gap. Fostermoderns dräkt var till ytterlighet utsliten, och hon saknade stjärt. Hanen hade så mycket kvar af stjärten, att han kunde darra med den, såsom dessa fåglar bruka, men af stjärtfjädrar hade han ej mycket. Af medlidande för fosterföräldrarne fångade jag gökungen, men därvid sågo rödstjärtarne lika förtviflade ut, som när man angriper deras egna ungar. Med näbbet fullt af föda hoppade de stackars fåglarne omkring mig och upprepade oafbrutet sitt välkända, af en rad knäppningar åtföljda »huitt huitt». Vid ett annat tillfälle hemförde jag en ungefär halfvuxen gökunge, som tagits ur ett gulsparfbo. Till en början sökte jag föda honom med mask. Det visade sig dock snart ej vara möjligt att anskaffa så mycket mask,som behöfdes för att mätta den ständigt hungrige ungen. Jag började då ge honom färskt kött, men äfven sådant fanns ej alltid att tillgå, hvarför jag slutligen måste gripa till med färsk sill. På sådan fanns nämligen den tiden alltid tillgång där i skärgården, och den lilla fågeln var nöjd med denna kost. Han åt flera stora sillar per dag. Om jag stoppade hans ständigt öppna gap fullt med föda, var han några minuter efteråt lika hungrig. Han blef dock ej alltid så påpassligt matad som af sina fosterföräldrar i naturen, hvilket visade sig därigenom, att han under min vård utvecklade sig mycket långsammare. Först i september började han flyga. Denna gök visade ej det minsta tecken till den intelligens, man eljest vanligen finner hos fåglar, som man uppföder. Han hyllade sig ej till någon, och hela hans varelse tycktes uppgå i ursinnig ilska. Så länge jag stoppade mat i hans gap, flaxade han med vingarne och såg nöjd ut, men så snart maten var slut, högg han efter mig, och han flög ofta, argt hackande efter mina ögon, rakt i ansiktet på mig. Han var ej rädd för någonting. Kom en hund in i rummet, flög göken vanligen i huf-vudet på honom, och vid flera tillfällen körde han på så sätt till och med ut en katt. Djuren tycktes bli flata öfver den lille gynnarens mod och dumdristighet, och de drogo sig alltid förlägna undan. Denna gök medfördes till Upsala. Han fick där byta om diet och föddes med kött, hvaraf han tycktes må lika bra. Först i oktober månad började han äta själf, och han förtärde från denna stund vida mindre föda än under sin utvecklingstid. Äfven i gökens vilda tillstånd är man stundom i tillfälle att se honom råka i raseri. Vid Grafvarne i Bohusläns skärgård hörde jag en dag flera gökar galasamtidigt. En af dem satt på spetsen af en klippa och gol så ljudligt, som ville han söka öfverrösta sina grannar. Plötsligt kom en af de andra, tydligen en inkräktare i den förres rike, flygande bort till klippan, där rivalen slagit sig ned. Denne upphörde då genast att gala och flög fräsande emot inkräktaren. I detsamma kom äfven den tredje ditflygande. Den, som varit först på platsen, visste nu tydligen ej, hvad han i sin svartsjuka skulle taga sig till. Han flög först mot den ene af inkräktarne och så mot den andre; därefter lade han sig på klippan med flaxande, utbredda vingar och uppstående stjärt, och det föreföll som hade han fått krampanfall af raseri. De båda främlingarne flögo då på honom, gapande och fräsande som ilskna kattor, och så flögo de, jagande hvarandra, ned till ett yfvigt träd i dalen under berget, där jag ej kunde se hur striden fortgick; men en kort stund senare satt åter en gök galande af alla krafter på bergspetsen. Troligen var detta samma hane. När jag en gång i sällskap med min bror och en tredje person vandrade hem från en utfärd vid Upsala, hörde vi en gök gala i närheten. Min bror, som har stor förmåga att

härma göken, började göra detta. Göken kom då genast flygande rakt på oss, och den tredje i vårt sällskap, hvilken för ett zoologiskt ändamål önskade sig en gök, sköt på fågeln, men han bommade med båda piporna. Göken flög alltså sin väg, men när min bror åter började härma honom, kom han genast tillbaka och flög fräsande af ilska tätt öfver oss. Åter blef han påskjuten, och detta upprepades äfven tredje gången; men det oaktadt kom göken igen för att söka gräl med sin förmente rival. Ehuru göken sålunda i själfva verket ej är någon älsklig fågel och han onekligen är en af våra småfåglarsvärsta plågoandar, är han oss dock kär. Han är sommarens budbärare i norden, och när hans enkla »kuku» ljuder i skogen under de ljumma sommaraftnarne, lyssna vi med fröjd därtill.

Det är gifvet, att en så allmänt omtyckt och känd fågel som göken skall under vidskepelsens tider ha varit föremål för åtskilligt skrock. Sålunda fäste man sig i forna dagar mycket vid i hvad väderstreck man först om våren hörde honom gala. Man sade, att »nol gök var mot-gök, öster gök tröste-gök, väster gök bäste gök och sör gök dör gök». Det fanns ännu i min barndom folk, som trodde härpå och blefvo helt förskräckta, om de först om våren hörde göken gala från söder. De ansågo det vara ett säkert dödsbud.

Mången ungmö trodde äfven, att hon skulle få den man hon önskade, om hon lyckades smyga sig under det träd, på hvars topp göken gol, och där högt uttala sin önskan, och när flickorna hörde den första göken gala, ställde de högt till honom följande fråga: »Säg mig, du gök, som gungar på kvist, säg mig för visst, hur många år jag ogift skall gå.» Göken ansågs kunna besvara denna fråga med det antal »kuku» som han därpå upprepade utan uppehåll.

*

Om ejdrar och dunvær.

Dunvær kalla norrmännen sådana ställen, där ejdern häckar i koloni och lägger sina bon så tätt, att dun kan med fördel skördas. Vid Sveriges kuster kläcker ejdern af helt naturliga skäl ej i koloni, och han kommer aldrig att göra det. Enda undantaget härifrån är Stora Karlson vid Gotland, där numera kanske några hundra par ejdrar häcka. Vid våra fastlandskuster finnes eljest allestädes god tillgång på låga holmar, hvilka erbjuda ejdern passande häckplatser, och däraf föranledes han att sprida sig öfver stora sträckor. Det är nämligen endast då han till följd af lokala förhållanden blir tvingad därtill, som han bor i koloni.

Norges kust har en helt annan karakter. Där resa sig skyhöga fjällväggar kring fjordarne, under det att låga holmar, passande för ejdern, äro sällsynta. Det är därför naturligt, att ejdern, som där förekommer i stor mängd, skall uppsöka och kolonivis häcka på de få lämpliga holmar som finnas.

Vid Færöarna, Island, Grönland och på Spetsbergen äro förhållandena enahanda. En skärgård så rik på låga— so6 — holmar, som de svenska kusterna ha att bjuda, finnes ingenstädes vid dessa land. I nordligaste Norge liksom vid ishafsländernas kuster är därför också ejderns lefnads-sätt afvikande från det vid våra kuster. Här i Sverige väljer hvarje par sin bostad för sig. Man träffar högst några få par på hvarje holme, och hanarne öfvergifva sina honor, så snart dessa ha lagt sig att rufva. Sedan slå de förra sig tillsammans i stora flockar och ge sig af till hafs, där de tillbringa sommaren ute vid sådana grund, där blåmusslor finnas i tillräcklig mängd. Denna mussla utgör nämligen ejderns förnämsta föda. Uppe i Ishafvet åter stanna hanarne till långt fram på sommaren vid häckplatsen, och när man där nalkas en holme, som är bebodd af ejdrar, stå de så tätt, att holmen på afstånd ser hvitprickig ut af bara ejder-hanar. På en holme långt inne i en af västra Grönlands djupa fjordar hade ejdrarne sina bon så tätt, att man knappt kunde gå på holmen utan att trampa i ejderbon; jag räknade från en plats, där jag stod, omkring ett hundra bon med ägg. Ett af Norges största dunvser torde vara Stora Tamsö i Porsangerfjorden. Denna ö, som ligger midt i fjorden, helt nära dess mynning, är låg som en pannkaka och tätt beväxt med hjortronplantor. Där häcka säkert flera tusen par ejdrar, och man gör årligen en rik skörd af såväl tigg som dun. Till häckplats väljer ejdern nästan alltid holmar. Han synes vara mycket rädd för att bo på fastlandet.

Det är sannolikt, att landtrofdjuren, kanske hufvudsakligen räfven, inge honom denna fruktan, och om en ejderkoloni vore bosatt därpå, skulle den äfven helt säkert ofta plundras af fyrfotadjur. Man må dock ickeEJDERHANAR.tro, att ejdrarne äro fullt befriade från plågoandar på holmarne. Ivigga dessa ej alltför långt från land, simmar räfven dit, och de präktiga ejderäggen plockas bort i stor skala af människor och fåglar. Hvar jag såg spår af människor vid ejderkolonierna på Spetsbergen, voro nästan alla ägg borttagna. Det är de norska fångstmannen, som där fara omkring och samla proviant för sommarens behof. Äfven äggätande fåglar frossa på ejdrarnes ägg och samla sig för detta ändamål från när och fjärran vid kolonierna. Värst af dessa torde labben vara. På Edersön i Belsund vid Spetsbergen, där en stor ejderkoloni var bosatt, voro labbar så påpassliga, att man förvånas öfver att någon enda ejderhona lyckades bevara sina ägg. Ständigt kretsade labbar och borgmästare* öfver de ruf-vande ejderhonorna, och om någon af dem endast för några ögonblick lämnade äggen, kastade sig de ständigt hungrande måsfåglarne genast öfver dessa. Labben häckade ej på denna holme. Han tycktes komma dit från andra håll endast för att hålla äggkalas. När vi stego i land och några ejderhonor skrämdes däraf, så att de flögo af sina bon, angrepo labbarne genast äggen. För att befria ejdrarne från dessa plågoandar sköto vi ned labbarne. De voro dock ej väl fällda, förr än nya infunno sig, och ehuru ett tjugotal labbar och flera borgmästare föllo för våra skott, syntes ingen minskning på dem. Nya kommo oupphörligt. Snarlikt var förhållandet på Stora Tamsö i Norge. Där häckade hundratals par hafstrutar, hvilka kunna räknas som de värste af alla äggtjufvar, midt ibland ejdrarne,. och jag såg, underligt nog, ofta deras bon tätt bredvid * Fångstmannens namn på den stora hvittruten (Larus glaucus).ejderbona. Människor beröfva ejdrarne därstädes flera tusen ägg årligen,* måsfåglarne frossa sommaren öfver på dem, och dock aftaga icke ejdrarne. De finnas i oerhörd mängd. Detta synes bevisa, att skattningen af dessa sjöfåglars ägg ej inverkar så menligt på stammen, som man i allmänhet föreställer sig. Fåglarne lägga om, till dess de fram på sommaren få behålla sina ägg. Äggen äro af mycket värde som föda för den fattiga befolkningen, och man får ej undra på att människorna tillgodogöra sig dem. Däremot skjutas aldrig ejdrar vid dunvaeren. Man anser, troligen med rätta, detta vara mycket menligt för stammen. Ett dunvaer företer en rätt egendomlig anblick. När man i båt närmar sig holmen, ser man först små flockar af ejdrar, hanar och honor, flyga fram och åter, dels öfver sjön och dels uppe öfver ön. På stranden och på små höjder, där sådana finnas, stå de lysande hvita hanarne tätt, och andra simma vid stranden. Öfver holmen kretsa stora måsar, och med blicken girigt fäst på de tätt liggande, rufvande honorna, flyga labbarne lätt och behagligt fram och åter. De gamla ejderhanarne äro föga skygga. Först när man kommer dem helt nära, flyga de utåt sjön, men de komma snart åter och sträcka i skaror oupphörligt förbi och öfver den holme, där de bruka hålla till. Honorna ligga nedtryckta på sina ägg; de känna väl faran af att lämna dem och ligga stilla i det längsta. Då man närmar sig, ser man dem ofta, medan man ännu är på något afstånd, resa sig till hälften och med näbbet draga dun öfver äggen, så att dessa täckas däraf. Detta sannolikt för att måsfåglarne ej så lätt skola observera äggen, * Detta enligt uppgift af den man, som arrenderar dtinvaeret.i händelse det blir nödvändigt för honan att lämna dem. Först när man kommit så nära som på några få steg, ger honan sig af. Med hängande ben och bullrande flykt flaxar hon bort utefter marken, och som hon lyfter från äggen, kastar hon vanligen sina exkrementer öfver dessa. Kanske äfven detta sker för att dölja dem eller för att göra dem mindre aptitliga för de öfver dem sväfvande, ägghungriga stråtröfvarne. Bona ligga på själfva öppna marken. Endast sällan ser man, att ejderhonan sökt skydd under någon stenhäll eller buske. För sig själf har hon bra skydd i sin dräkt, hvilken så mycket liknar marken, att man ofta nog ser henne, först när hon flaxar upp tätt framför fötterna. I myllan på marken uppkrafsar hon en grund grop åt sig, och däri lägger hon äggen. Medan dessa äro nylagda, finner man föga eller ej alls något dun omkring dem. Detta lossnar först under rufningen, och då plockar hon det lösa dunet från sitt bröst och ordnar det i en vacker krans kring äggen. Ju längre rufningen framskridit, dess mera dun får hon på så sätt i boet. Äggens antal är vanligen 4, 5 eller 6. I första kullen på våren torde läggas flera ägg, oftast kanske 6, mera sällan 7 eller därutöfver. Sedan första kullen blifvit borttagen, finner man ett mindre antal, och när två eller tre kullar blifvit röfvade från samma ejderhona, lägger hon vanligen endast 2 eller 3 ägg. Samma hona synes aldrig lägga nya ägg i samma bo, men andra begagna sig gärna af den uppkrafsade gropen. Rufningen lär räcka i 21 dygn, under hvilken tid honan mycket sällan lämnar äggen. Någon gång ser man henne på en kort stund gå ned till stranden föratt bada och skaffa sig föda. Vid sådana tillfällen täcker hon äggen omsorgsfullt med dun. Professor Collett, som har riklig

erfarenhet af ejderns lif, uppger, att honan i början af rufningen morgnar och aftnar företar dessa vandringar till stranden. Sedan rufningen framskridit något längre, lämnar hon troligen aldrig äggen och behöfver sannolikt ingen föda. Att ejderhonor stjäla såväl ägg som ungar från hvarandra säges vara vanligt. Själf har jag iakttagit, att en hona ena dagen hade 5 ägg men följande dag 10, under det att motsvarande antal var borta från de tätt bredvid belägna bona. Ofta ser man honor byta ungar, och Collett omtalar, att han en gång iakttog en hona, som hade förskaffat sig en familj på ej mindre än 27 ungar. Samme författare har äfven sett sterila honor och icke fortplantningsskickliga yngre fåglar åtaga sig vården om ungar. Man har i Norge gjort den iakttagelsen, att ejderkolonierna äro mer befolkade under torra och varma somrar än under kalla och regniga. Så snart de små ejderungarne blifvit födda och fullt torra, ger modern sig ut till hafs med dem. Tätt slutna kring sin mor följa de henne sedan. De dyka redan från första stunden och lära sig snart att från hafsbottnen upphämta små snäckor och annan föda. Under 1898 års polarexpedition var jag i tillfälle att besöka flera rätt stora ejderkolonier. En bland de intressantaste var på Isön vid sydvästra Spetsbergen. Där häckade en stor mängd ejdrar och jämte dem andra intressanta fåglar. Ön hade det året troligen förut ej varit besökt af människor, och ejdrarne voro ej det minsta skygga. På en liten grön, mossbeväxt kulle, där ejderbona lågo tätt, slog jag mig ned för en liten stund. Knappt— 31* — ett skotthåll från mig stodo grupper af präktiga ejder-hanar, ståtliga att skåda i sin vackra, hvita, svarta och gröna dräkt. Andra flögo oupphörligt fram och åter tätt förbi mig, och åter andra gungade på hafvets upprörda böljor strax invid stranden. Honorna lågo rundt omkring mig nedhukade på sina ägg och tycktes tro, att de helt och hållet undgingo min uppmärksamhet. Kom jag någon af dem alltför nära, reste hon sig, skyndade att med näbbet draga dun öfver äggen och flög så skefvande med benen ned till sjön. Ofta rörde de sig dock ej det minsta, förr än de med ens störtade upp från äggen utan att gifva sig tid att täcka dessa. Ejdrarne hade där ej andra fiender att frukta än de förut omtalta äggtjufvarne, hvilka dock ständigt kretsade öfver ön. Äfven prutgåsen häckade i stort antal på denna ö, och orädda promenerade dessa vackra gäss fördelade i små flockar på den mossklädda marken, eller flögo de fram och åter öfver ön, och deras trumpetande läten hördes från alla håll. Gässen häckade i all sämja tillsammans med ejdrarne, men de rufvande gåshonorna tilläto mig ej komma sig så nära som ejderhonorna. Det fanns ej några höga berg på denna ö; endast ett lägre sådant höjde sig några få meter öfver den jämna, blott af små mossbeklädda kullar afbrutna marken. Från denna bergklint hade jag utsikt öfver en del af ön, öfver hafvet därutanför och in öfver den branta kusten, där glacierer omväxlade med de grå, af snö hvitfläckiga fjällen. Hvart jag vände mig, såg jag fåglar. Ute öfver hafvet sträckte flockar af spetsbergsalkor * och alkekungar, som * Brunnichs grissla (Uria Bninnichii),dels flögo till sina häckplatser borta i de höga fjäll, som blånande höjde sig öfver landet där inne, och dels ut till sjös. Öfver allt vid stranden och ute öfver sjön flögo kryckjor, och öfver mitt hufvud sväfvade ett par stora, bländhvita borgmästaremåsar, som af vrede öfver mitt uppträdande oupphörligt skreko: »dä ä vi, dä ä vi». Flockar af mörka prutgäss betade rundt omkring mig, och lugna stodo ejdergubbarne grupperade på de gröna kullarne.

En snösparf, täck att skåda i sin hvita och svarta sommardräkt, flög sjungande fram och åter, och hans behagliga toner, som smekte mina öron, utgjorde, hvad musiken beträffar, en stark kontrast mot prutgässens trumpetande och måsarnes skrän.

I ett ejderbo bredvid mig lågo några små nyfödda ungar, som ännu voro för späda för lifvet bland isbitarne på detta hafs kalla böljor. De voro näpna, de små ungarne i sin bruna dundräkt, där de, väl insvepta i det mjuka dunet, lågo nedkrupna i boet.

Tyvärr var det endast en alltför kort stund jag blef i tillfälle att uppehålla mig på denna fågelrika ö. Det började blåsa, och det redan förut upprörda hafvet vräkte sina allt högre sjöar mot den bergiga stranden, hvarför vi funno tiden inne att skynda tillbaka till det väntande fartyget.

*

Ett par dagar på Gotland.

Juni månad var inne, ett ljumt regn hade fuktat det gamla Gotlands tegar, och solens lifgifvande strålar kastade sitt ljusflöde öfver åker och äng, när jag i tidiga morgonstunden vände det minnesrika Visby ryggen och styrde färden i nordostlig riktning bort mot skogen.

Saftigt gröna utbredde sig åkerfälten framför mig, den ena lärkan efter den andra höjde sig drillande upp mot skyn, och åter andra sänkte sig ned mot jorden för att hvila ut från sin luftiga sångarfärd.

Förnöjda flögo stararne till och från sina bon, sångarnes toner ljödo från trädens lummiga kronor, och glada öfver den sköna dagen flögo svalorna kvittrande fram och åter öfver fälten.

Omgifna af blommor och träd lågo små fridfulla gårdar än på ena och än på andra sidan om vägen, och sköna hvita liljor bildade häck på båda sidor om den lilla stig, som från landsvägen ledde fram till boningshusen.

Sedan jag en god stund gått fram mellan dessa bördiga åkerfält, hvilkas bakgrund nästan öfver allt utgjordesaf gröna lundar och friska löfträd, nådde jag den för Gotland karakteristiska låga barrskogen. Det föreföll mig, som hade detta kala kalkstensland ännu ej hunnit få tillräckligt tjockt jordlager öfver sig för att nära en nordisk skog. Hvarje tall eller gran tedde sig som en småväxt dvärgform och syntes vilja mera utbreda sina grenar än resa sina toppar mot höjden. I dessa låga skogar föreföll fågellifvet mig fattigare än det i allmänhet är i våra gran- och furudungar inne på svenska fastlandet, men det var fridfullt och lugnt där inne. Koltrastens djupa toner nådde ofta mina öron; lugn satt vakan på sin grantopp och lät sin vackra visa ljuda omkring i skogen, medan trädpiplärkan sjungande höjde sig öfver skogstopparne för att genast åter sänka sig ned till ett träd. Löfsångaren och bofinken drillade från alla håll, och ringdufvan kuttrade långt inne i skogen. Ingen fridstörare syntes till. Förgäfves spejade jag efter roffåglar. Icke ens en sparfhök eller en falk kunde upptäckas. Småfåglarne tyckas ha det fridfullt på Gotland. Så vandrade jag allt längre och längre in genom skogen, och allt förblef sig likt. De små barrträden växte där så lika hvarandra, som vore de gjorda efter samma mått. Icke ett berg eller en höjd syntes till, och förgäfves spanade jag efter de stora, mossbelupna stenblock, som äro så vanliga i våra uppländska skogar och som där, jämte mossar, sjöar och berg, i så hög grad gifva omväxling åt naturen. Från skogen styrde jag färden åter ut öfver åkrar och ängar, bort till Roma stora myr. Där ute på den sumpiga ängen, bland vattenpussar och tufvor, höllo brushanarne sina strider; envist gnällande slogo viporna slag på slag tätt öfver mitt hufvud, när jag gick fram öfverderas häckplats, medan deras små ungar lågo dolda i gräset, och tutande flögo storspofvarne med sina långa, böjda näbbar fram och åter i luften. Där bodde också rödbenta och grönbenta snäppor* som hade sina ägg dolda i rikt gräsbevuxna tufvor, och skrikande af ängslan flögo de emot mig, när jag nalkades dessa ställen. Tyst lyfte en dubbelbeckasin framför mina fötter, flög ett kort stycke och kastade sig så lugnt åter ned i gräset. Enkelbeckasiner flögo oftare upp framför mig; de läto höra sitt vanliga läte, höjde sig under vackra kastningar upp i luften och sänkte sig först långt bort åter ned i träsket. Vid kanten af myren, mellan denna och åkerfälten, stodo täcka löfdungar och täta snår af törnbuskar. Vid snåren slog jag mig ned för att hvila på den blomsterklädda gräsvallen. Ute öfver den sumpiga myren flaxade då vipor och snäppor om hvarandra, några nätta tärnor och ett par brunhufvade skrattmåsar, som tydligen endast under någon utfärd gjorde ett kortvarigt besök på myren, flögo högt upp i luften, och på en liten tuf-vig, med vatten omgifven kulle syntes brokiga brushanar i strid. Högt upp emot skyn drillade lärkorna, och från toppen af ett träd hördes starens omväxlande sång med dess knäppningar och utdragna flöjttoner. I törnbuskarne tätt vid min sida hoppade en törnsmyg. Nyfiket betraktade han mig, där jag låg orörlig, höjde hjässans fjädrar till en tofs, purrade upp fjädrarne på strupen och sträckte på sin långa hals samt lät höra sitt egendomliga varningsrop, hvarefter han smidigt som en orm smög sig ned mot marken i den täta busken. På toppen af en annan törnbuske satt en brunryggig törnskathane och vred på sin vigglika stjärt liksom af segerglädje öfver alla de humlor och andra insekter hanhade spetsat på de hvassa törntaggarne rundt omkring i snåret. Föga anande fiendens närvaro flög en brummande humla glad och belåten från blomma till blomma. Länge hade törnskatans skarpa ögon följt henne, och just som hon njöt som bäst af att suga en täck blommas söta safter, kom törnskatan nedflygande från sin topp samt högg henne med sitt skarpa näbb, och snart satt den nyss så muntra humlan med en hvass tagg genom sin kropp spetsad bredvid många sina kamrater på den taggiga busken. Tätt bredvid mig, intill en liten enbuske, satt en gulsparf med näbbet fullt af flugor. När jag rörde

på mig, sträckte den lilla fågeln upp sitt gula hufvud, vickade till med stjärten och såg ängsligt än på mig och än bort till busken, hvaraf det genast blef klart för mig, att han under dess kvistar hade sina kära små förvarade. Något längre bort satt den mörkare honan, äfven hon med insekter i näbbet, blickande än på mig, än på sin ängsliga make och än på den lilla enbusken. Efter att ha betraktat fåglarne en stund gick jag bort till enbusken, lyfte varsamt på dess nedersta kvistar och såg där bland mossan fåglarnes bo med fem små ungar, hvilka alla sträckte upp sina hufvuden emot mig och gapade efter föda. Varsamt lät jag de små enkvistarne åter sjunka ned öfver boet och aflägsnade mig. Gulsparfven är en liten älsklig fågel; han är föga skygg för människan, och jag behöfde ej gå inånga steg från boet, förr än den vackre hanen blef lifligare, knyckte några gånger på sitt vanliga sätt med stjärten, reste hjässans fjädrar, hoppade bort till enbusken och kröp in till sina små. Strax därefter kom han åter ut med näbbet tomt, och honan följde nu sin makes exempel.Det blef afton äfven denna vackra dag, solen sjönk ned bakom löfdungarne i väster, ängsknarrarne började sin musik ute på ängen, svalor samlade sig i mängd däröfver, och det var en fröjd att skåda dessa små lättvingade varelsers jakt efter de dansande myggorna. Snabba som pilar ströko de långstjärtade ladusvalorna fram helt nära marken, svängde sig gapande in i myggsvärmarne, höjde sig emellanåt, stannade för ett ögonblick i luften och spritade ut sin gaffellika stjärt. Högre upp flaxade de nätta hussvalorna om hvarandra, och ännu högre kretsade tornsvalorna, liksom ville de med sin höga flykt erinra om att de, hvad flygkonsten beträffar, äro att räkna bland de förnämste i fåglarnes skara. Väl vetande, att svenskens gamla gästfrihet ännu är rådande öfver allt på Gotland, styrde jag i sena aftonstunden mina steg till en närbelägen gård och blef där lika hjärtligt mottagen, som jag alltid blifvit hos detta lands anspråkslösa och välvilliga befolkning. Redan i min barndom hade jag hört talas om Etelhems ängar såsom Gotlands största prydnad, och dit stod nu min längtan. Järnvägsresan till Etelhems station var ej lång, och äfven där fann jag genast vid min framkomst bostad hos älskvärda människor. Strax invid stationen vinkade en leende natur mig välkommen. Stolt höjde ekar och andra lummiga löfträd sina yfviga kronor upp mot det ljusa blå, luften var uppfylld af högsommarens blomsterdoft, och när jag vandrade ut i de vackra ängarne, utbredde sig framför mig en den härligaste grönska. På den ljusa, friska gräsmattan stodo Floras barn tätt och i mångskiftande färger, och mellan dem flögo blå- och guldvingade fjärilar tysta, som blygdes de öfver det väsen surrande humlor och bin gjorde.Fåglarnes jublande toner nådde mina öron från buskar och träd, och jag stannade ovillkorligen för att lyssna. Då hörde jag en sång bort ifrån en lummig ek, en sång som var mig obekant, och dock visste jag hvem sångaren var. Helt sakta smög jag mig dit och såg då på en kvist en liten svart och hvit fågel, som i nedlutad ställning och med vingarne något hängande under den i horisontal ställning burna stjärten lät sina enkla men synnerligen behagliga toner ljuda. Detta var en för Gotland säregen fågel, hvithalsade flugsnapparen (Muscicapa collaris). Länge såg jag på den lille sångaren, hvilken flyttade sig från det ena trädet till det andra. Ofta flög han upp i luften eller ned mot marken för att fånga en fluga, satte sig därefter på en kvist, sväljde flugan hel, klippte med vingarne och sjöng sin vackra visa, hvilken både i strofens längd och tonernas klang öfverträffade hans öfver större delen af Sverige allmänna släkting, svarta och hvita flugsnapparen. Hvithalsade flugsnapparen liknar mycket denne sin frände men skiljer sig från honom däruti, att hanen har en hvit ring kring halsen. Flere ornitologer vilja betrakta honom som en varietet af den förstnämnde, men det är tydligt, att dessa ej studerat fågeln i naturen. Ett vant öga märker genast skillnaden. Hans rörelser äro olika, och såväl lockton som sång äro alldeles skilda. Länge hade jag ej lyssnat till den behagliga fågeln, förr än jag hörde flera af samma art, och för att höra på dem och studera deras rörelser följde jag än den ene, än den andre. De voro betydligt skyggare än vanliga svarta och hvita flugsnapparen, och så snart de blefvo skrämda, intogo de en mera rak ställning. . Plötsligt såg jag en af dem flyga bort till ett ihåligtH.VITHALSAD FLUQSNAPPARE.träd. När jag närmade mig detta, flög han, ängsligt hvisslande »sipp, sipp», från det ena trädet, till det andra. Då jag såg ned i trädets ihålighet, varseblef jag där hans gråbruna hona, som låg på boet. Hon blef skrämd, lämnade boet och flaxade sedan ängsligt omkring mig, hvarunder hon lät höra ett egendomligt, svagt smackande läte. Boet bestod af murkna bastfibrer och innehöll sex ljusblå ägg. Jag blef senare i tillfälle att undersöka flera bon, hvilka innehöllo dels nyfödda ungar och dels ägg till ett antal af 3 till 7; i ett bo påträffades ej mindre än 9 ägg-Plötsligt såg jag en af dessa fåglar, en sjungande hane, upprepade gånger flyga ned till samma plats på marken. Jag började undra, hvad den lilla fågeln hade att göra just på denna fläck, och gick därför dit. Då såg jag liksom ett djupt råtthål i

jorden. Utan att tänka på möjligheten af att fågeln kunde ha bo där, utvidgade jag hålet och sträckte ned min hand däri. Hålet var ganska djupt och gick nästan lodrätt ned i jorden. Jag kände ett mjukt föremål där nere, och när jag drog upp detta, befanns det till min förvåning vara flugsnapparens hona. Ledsen öfver att ha skadat deras bo, släppte jag genast den lilla fågeln. Hon flög då bort utefter marken men återvände strax och hoppade ängsligt omkring mig. Boet innehöll ett par nyfödda ungar och ett par ägg. På bästa sätt sökte jag restaurera nedgången till boet och drog mig sedan undan till några buskar, där jag dolde mig. Till min glädje behöfde jag ej vänta länge, innan honan slog sig ned vid öppningen till boet, och efter ett par minuter kröp hon in, som om ingenting händt. Snart kom äfven hanen dit, och när han såg sin maka i boet, återvände han lugn till närmaste träd, hvarest han ge-— 320 — nast uppstämde en glädjesång öfver att faran var lyckligt öfverstånden. Han är mycket allmän på Gotland, denna vackra flugsnappare, men synes förekomma endast i löfskog. För öfrigt häckar han ej i Sverige, där han endast under flyttningstiden är funnen i landets sydöstra delar. Hans hem är, förutom på Gotland, i södra och mellersta delarne af Europa. Jag fördjupade mig allt längre in i den löfträdsrika ängen. Nötväckans ungar voro redan utflugna, och en hel familj af dessa fåglar höll till i en större ek. Det var lustigt att skåda dessa skickliga klättrares första steg på den kala ekstammen, men de voro födda klättrare, det märktes nog, och om än ungarne icke vågade sig på så hurtiga hopp upp och ned för stammen som deras föräldrar, stapplade de dock ej på sina första steg. Tätt öfver det med lera fint murade hål, där de först skådat dagens ljus, satt hela ungdomsskaran, och föräldrarne hoppade flitigt omkring för att uppe i trädkronorna söka larfver åt de sina. Ofta kommo de flygande med sprattlande larfver i näbbet, satte sig på ekens stam ett stycke öfver ungarne, ropade högt »käck käck käck» och hoppade så med hufvudet nedåt ner för stammen till sin hungriga afkomma. Denna tycktes ha klart för sig, hvilken af dem som hvarje gång hade rätt att mottaga födan, ty om också alla ungarne hoppade något upp emot fågeln, som kom med larfverna, så var det dock endast en i sänder som gjorde lifligare tecken till att vilja mottaga maten. Denne hoppade några tum uppåt stammen och fick larfverna nedstoppade i sitt öppna gap, men när härnäst någon af de gamla fåglarne kom med mat, hoppade en af de andra ungarne upp. Den som nyligen blifvit matad gjorde nu ingen min af att vilja mottaga födan.Efter att en god stund hafva observerat dessa fåglar, hvarunder de så småningom flyttade sig allt längre och längre upp för trädets stam, lämnade jag dem och kom ut mot en liten slätt, där alar och små björkar växte vid kanten af ett uttorkadt träsk. Där i en grenklyka på en liten björk såg jag ett fågelbo, hvilket mycket liknade björkens stam och lätt nog för ovana ögon kunde synas som en utväxt på trädet. När jag rörde vid stammen, flög en gulaktig fågel från boet och försvann mellan träden. I detsamma hörde jag från ett närstående träd bastard-näktergalens välljudande, nästan klingande »hip-polyit». Det var denne treflige storsångares näste jag funnit, och nu var det hanen, som på sitt vackra sätt grälade på mig, för att jag stört hans rufvande hona. Han är rätt skygg denne sångare, och ehuru jag en god stund uppehöll mig vid boet, kom ingen af makarne mig nära. För att på nära håll skåda det vackra nästet begaf jag mig upp i trädet. Likt en djup skål satt boet där inkiladt i grenklykan. Det var af fina grässtrån, lafvar, bast och barkflag, så väl byggdt och så bra fäst vid trädet, att jag ej nog kunde beundra de små fåglarnes konstfärdighet i bobyggnad. liksom för att få boet att till det yttre skilja sig så litet som möjligt från trädets stam, hade de utvändigt klädt det med fina hvita näfverstrimlor, bland hvilka de vackra jblombladen af äppleoch körsbärsblommor voro inflätade. Boet innehöll fem de allra täckaste ljusröda, fläckiga ägg. För att se, hur länge fåglarne skulle vara borta från boet, satte jag mig på en tufva i närheten. Oupphörligt hade hanen flugit omkring i trädens kronor och därifrån låtit höra sin varningssignal. Honan åter hade hela tiden hållit sig tyst. När hanen såg, att jag aflägsnade mig, Ur djurens lif. 21tystnade han. Detta var tydligen ett tecken till honan, att faran var öfverstånden, och hon visade sig äfven snart. Från det ena trädet till det andra korn hon allt närmre, smygande mellan löfven, och slutligen gick hon ned till sitt bo. Lyssnande till trädgårdssångarens vackra toner bort ifrån buskarne, till bofinkens och löfsångarens drillar uppe i träden och till bastard-näktergalen, som nu, när han såg sin maka och sitt bo i säkerhet, drog fram en sång så omväxlande och vacker, att knappt någon annan svensk fågel kan bjuda på maken, satt jag där länge på min tufva. Solen började sjunka, trädens skuggor aftecknade sig allt längre och längre på ängens blomstersmyckade gräsmatta, och koltrasten fann tiden inne att sjunga sin aftonvisa. Borta från en trädtopp lät han sina djupa toner ljuda vida omkring. Dagens fjärilar började se sömniga ut. Jag såg dem här och där sätta sig till ro på en blomma, medan mätarefjärilarne åter blefvo allt lifligare och

den ena efter den andra fladdrade förbi och satte sig än på ett löf och än på en trädstam. En vacker glänsande Plusea, en till nattfjärilarnes grupp hörande fjäril, som dock flyger midt på dagen, satte sig på en blomma bredvid mig men flög blixtsnabbt bort, när jag höjde min hand för att fånga honom. Det började blifva afton där inne i ängen; solen hade till afsked sändt ektopparne sina sista strålar, fåglarne slutade sjunga, och myggorna dansade uppe i luften. En stor ligusterfjäril kom flygande fram till mig, stannade ett ögonblick öfver en blomma och räckte fram sin långa, trådlika »tunga» för att suga näring ur blommans kalk, men liksom han hade ångrat sig, rullade hanåter ihop detta sitt sugorgan och drog snabb som vinden bort för att söka mera honungsgifvande blomster.

Jag vandrade i den stilla mörkningen hem från dessa härliga löfdungar, från hvilka jag har de angenämaste minnen, och jag vill råda hvar och en, som besöker Gotland och som kan njuta af en skön natur, att ej glömma att besöka dessa Etelhems vackra ängar.

*

Ett fågelberg.

Fågelberg kallar man sådana branta bergväggar, vid hvilka hafvets bevingade varelser under sommarmånaderna samlas för att häcka. De flesta egentliga hafsfåglar hopa sig under denna tid i stora kolonier. För deras bobyggnad lämpliga bergväggar finnas ej många ute i världshafvet, och däraf följer, att dessa fåglar, som vintertiden lefva spridda öfver det vida hafvet, då de samla sig på bestämda platser, skola där uppträda i mycket stor mängd.

Det är hufvudsakligen alkfåglar, som i norra Atlanten bilda dessa stora kolonier, och sillgrisslan är den talrikaste af dem alla. Äfven tordmulen, lunnefågeln, stormfågeln och tretåiga måsen eller kryckjan, som han vanligen kallas, befolka dock dessa berg samt i Ishafvet den s. k. spetsbergsgrisslan (Uria Brünnichii).

Knappt någonstädes torde fågelberg finnas i sådan mängd som på Fseröarna, och då vi där äfven ha att söka de största fågelkolonier man känner i norra Atlanten, hämtar jag min skildring därifrån och väljer därvid det största af de där befintliga fågelbergen, kanske det största i hela världen, Stora Dimon.Stora Dimon är en hög klippö med branta, lodrätt i Atlanten stupande fjällväggar. Den är belägen ett godt stycke ut i hafvet på sydvästra sidan om Faeröarnas huf-vudö, Strömö, och har till sin närmaste grannö den längre i öster belägna, absolut otillgängliga Lilla Dimon. På denna sistnämnda ha sedan äldsta tider millioner fåglar, ostörda af människohand, haft sina bostäder. Den 8 juli 1872 begaf jag mig från Thorshavn i sällskap med min angenäme reskamrat, grefve T., af på färd mot Stora Dimon. Det fordras godt väder, ja det måste länge ha varit lugnt, för att man med båt skall kunna närma sig och landa vid en i öppna Atlanten belägen ö. Vädret var oss dock nu i hög grad gynnsamt. Det hade varit lugnt i flera dagar och hafvet låg så stilla; som, det öfver hufvud kan ligga ute på Atlanten. Strömmen gynnade oss likaledes; den gick mot söder och förde den af 8 män rodda, långa båten hastigt fram under Strömmölandets branta fjällväggar, där svarta toppskarfvar och tjocknäbbade lunnefåglar sutto i rader och tittade ned på oss. Med allvarsam uppsyn satt Za-karias, vår präktige földeman och tolk, vid rodret och blickade så plikttroget på sjön framför båten, som hade han hvarje ögonblick fruktat, att dolda faror skulle höja sig ur djupet och stänga vår väg. Knappt märkbara rullade oceanens långa dyningar in mot land. Borta vid ett grund syntes de vilja leka med strömmen och tornade upp sig till små hoppande och fradgande vågor. Blånande syntes målet för vår färd, till formen som en välbakad bulle, höja sig ute i hafvet, medan flockar af alkor och kryckjor sträckte förbi vår båt. Ju mer vi närmade oss ön, dess talrikare lågo alkorna spridda påsjön. Då vi kommit den så nära som på endast ett par mils afstånd, var redan hela hafvet, så långt vi kunde se, uppfylldt af fåglar, och andra sträckte i skaror mot det gemensamma målet. Allt tydligare reste sig fjällväggen framför oss och tycktes snart vara oss helt nära, långt närmare, än den i själfva verket var. Mängden af fåglar ökades också alltjämt; icke blott hafsytan var täckt af alkor och lunnefåglar, äfven uppe i luften svärmade de som bin, hvart vi vände våra blickar,

och lika tätt flögo de nere vid vattenytan som uppe i luften, ja så högt upp i rymden, som våra ögon kunde skönja dem. Talrikast var den spetsnäbbade sillgrisslan (Uria troile) eller lomvian, som den kallas på Fseröarna. Dessa fåglar lågo så tätt på vattnet, att de bokstafligen delade sig på båda sidor om vår båt, hvilken plöjde fram ibland dem likt en snöplog. De voro ej det minsta skygga, och jag hade fördenskull rikt tillfälle att se deras rörelser under vattnet. När jag från fören på båten blickade ned i det klara vattnet, kunde jag iakttaga den ena fågeln efter den andra, hvilka likt pilar ilade fram där nere i djupet. Det var dels siilgrisslor, dels tordmular och lunnefåglar. Jag observerade, att det endast var med vingarne de summo, och dessa, som rörde sig hastigt, voro blott till hälften utbredda. Fötterna höllo de orörliga, hängande efter sig. Kanske använde de dem såsom styre. Ett sådant torde dock knappt behöfvas, då näbbet, som skär genom vattnet, sannolikt är styre nog, åtminstone för de plattnäbbade lunnefåglarne och tordmularne. Snart voro vi så nära berget, att vi äfven sågo de till tusental uppgående fåglar, som sutto där uppe. Hela bergväggen var hvitpunkterad af fåglar så långt vår synförmåga räckte till att iakttaga dem, och in ellerut från sina bon där uppe flögo de så tätt som myggsvärmar. Högst upp, på en af de öfversta afsatserna i bergväggen, sågo vi små hvita djur, som sakta rörde sig framåt. De tycktes oss som små möss, och vi blefvo ej litet öfverraskade, när våra män, på vår förfrågan, hvad det var för djur, svarade, att det var får. Först då fingo vi ett begrepp om hur hög bergväggen var, och detta begrepp blef allt klarare, när vi sågo stormfåglar så högt upp, att vi nätt och jämt kunde iakttaga dem, då de flögo in mot bergväggen och där slogo till på en afsats. Det visade sig nämligen då, att de intagit sin plats långt under bergväggens öfversta kant. Samma iakttagelse gjorde vi med en på röfvarestråt stadd storlabb (Lestris catarrhactes). Högt upp i rymden kom han seglande in mot fjällväggen, och när han satte sig där, befanns han ej vara högre upp än vid pass midt i bergväggen. Däraf blef det oss klart, att alla de mångfaldiga tusental, ja kanske millioner fåglar, som bodde där uppe, voro för högt för våra ögon. På de nedersta afsatserna bodde sillgrisslor, och dessa voro rätt lustiga att skåda. På en del helt smala afsatser stodo de tätt packade eller vandrade liksom i ordnade led fram och åter. Alla på samma afsats gjorde helt om på en gång, så att det blänkte till hvitt hvar gång de vände sina snöhvita bukar utåt. Dessa fåglar gå och stå i upprätt ställning och trampa på hela tarsen. De vagga mycket, när de gå, och släpa därunder sin lilla korta stjärt mot berget. Stundom råka de i strid och falla då ofta utför branten. När vi rodde närmare intill bergväggen, var fåglarnes skrän så bedöfvande, att det knappt var möjligt för oss att tala vid hvarandra. »Arrr-arrr-arrr» skorradesillgrisslorna i långa rader, och »knä knä knäknäknää» skreko tusentals kryckjor tätt öfver våra hufvuden, medan stormfåglarne tysta som andar svävfade fram och åter. Visserligen hvälfde sig bränningarna dånande mot den branta bergväggen, men de voro ovanligt milda för att vara midt ute i världshafvet, och deras dån öfver-röstades af fåglarne. Det enda landningsställe, som fanns på ön, var på dess sydvästra sida. Där hade fjällväggen under tidernas längd rasat, så att där nedanför bildats ett grund, vid hvilket det var möjligt att lägga till med båten. Med hissverk halades den sedermera upp till en säker plats på den nedersta bergafsatsen. Viga som ekorrar kommo några män i linor och på repstegar ned för berget för att hjälpa oss, och sedan vi välkomnats af dem och resonerat en stund om uppstigningen, anträdde vi denna. Berget var visserligen mycket lägre här än på öns andra sidor, men det var dock betydligt högt, och vi sågo snart, att det var en halsbrytande färd dit upp. Medelst i berget fastgjorda linor kommo vi till en början tämligen lätt upp till de första afsatserna. Några af dessa afsatser voro så breda, att vi tämligen bekvämt kunde gå längs dem. De voro betäckta med döda fågelungar, som fallit utför berget, och ägg föllo ned oupphörligt, hvilka emellanåt träffade oss, så att vi till slut blefvo alldeles nedsmorda både af »äggröra» och af den nedregnande fågelsmutsen. På en af afsatserna hvilade vi en stund. Fåglarne flaxade då omkring oss som bisvärmar och skreko så, att det var omöjligt för oss att göra oss hörda af hvarandra. Jag plockade på denna afsats upp en hel mängd småSILLGRISSLOR.nyfödda ungar, mest af kryckjor, hvilka så nyligen fallit ned, att de kunde konserveras. Efter en stunds hvila fortsattes uppstigningen. Före livar och en af oss gick en inföding, som hade ett rep om lifvet, i hvilket vi voro fastbundna. Sålunda klättrade vi allt längre och längre upp, än gående på afsatserna, än i repstegar, som voro fästa mellan dessa. Att denna väg sällan begagnades, därom vittnade fågelskarorna, som svärmade omkring oss. När de klumpiga alkorna flögo ut från afsatserna, släpade de med sig ägg och ungar i så stort antal, att vi dels af fruktan för dessa projektiler och dels för den nedregnande fågelsmutsen ej vågade rikta våra blickar uppåt. Uppstigningen tog en rundlig tid och var så tröttande, att våra ben darrade af ansträngning,

när vi ändt-ligen fingo krypa in öfver fjällkanten där uppe. Väl uppkomna stodo vi nästan häpna öfver hvad vi sågo. Hvem skulle kunnat tro, att på denna så långt ut i världshafvet belägna, otillgängliga klippö, dit endast djärfva fjällvandrare kunna uppstiga, skulle finnas en präktig landtgård med betande boskap? Med förvånade blickar sågo vi där ett lågt men präktigt trähus, en lång ladugård och ett stort antal betande kor. Sedan vi utsträckta på gräsvallen hade hvilat ut efter den besvärliga färden, togo vi invånarne själfva, deras bostad och ladugård i betraktande. Beredvillig och vanlig berättade husfadern om det lif de förde. En af Fseröarnas söner, en djärf och skicklig fjällklättrare, besteg först detta berg och fann dess ymniga gräsmattor och dess otroliga rikedom på fåglar så lockande, att han beslöt sig för att bosätta sig där. Han arrenderade ön, och i linor hissade han dit upp icke blott hvarje planka och annat, som behöfdes för att få hus och hem; han togäfven boskap dit, och de första kreaturen fingo i linor göra färden upp på det skyhöga berget. Sedan han sålunda fått hus och hem, fattades det endast en husmoder. Från Thorshavn hämtade den raske mannen då sin brud, i linor gjorde hon sin bröllopsresa dit upp, och sedan lefde de bägge lyckligt där på det höga berget, omgifna af en hel skara barn och ett stort antal tjänare. Mannen berättade oss, att deras föda förnämligast bestod af fågelkött, ägg, mjölk och något kornbröd, ba-kadt af säd, som inköpts från England. Brödet bakades ej i kakform utan, som på Faeröarna i allmänhet, i form af korfvar. Fågelfångsten var folkets hufvudsakligaste inkomstkälla, och för att hinna sköta denna hade mannen tio drängar, som under sommarmånaderna dagligen voro sysselsatta med att fånga fåglar, och tjugo pigor för att plocka och insalta dem. Den egentliga fågelfångsten började den 15 juni och slutade den 15 september. Under denna tid fångades i medeltal ett tusen fåglar om dagen. Flera kunde man ej hinna att plocka och bereda. Hvarje sommar fångade man således omkring nittio tusen fåglar, hvilka nästan alla togos på västra sidan af ön inom ett helt inskränkt område. På öns öfriga sidor voro fjällväggarna otillgängligare, hufvudsakligast till följd däraf, att afsatser saknades närmast upp under kanten. När man betänker, att det är en så liten del af fågelberget som beskattas och att där ej syns någon minskning i fåglarnes antal, kan man göra sig ett begrepp om i hvilken oerhördt stor mängd dessa förekomma. Äfven af ägg inhöstas åtskilliga tusen tjog, hvilka i det kyliga klimatet kunna förvaras mycket länge, och man äter dem lika gärna med ungar i som färska.Det ansågs, att fåglarnes antal hade tilltagit under de senare åren, och troddes, att skjutning af fåglar var mycket skadligt. Det hade nämligen förr i tiden varit brukligt att skjuta fåglar i bergen, men detta hade sedan genom lag förbjudits. Fågelfångsten sker dels med blotta händerna och dels, ja kanske hufvudsakligast, med så kallad flejstång (flughåf). Detta senare fångstsätt tillgår på så sätt, att fångstmannen, beväpnad med sin håf, hvilken är helt liten, knappt större än att en alka nätt och jämt får rum uti den, sätter sig på en bergafsats och med det enkla fångstredskapet tar den ena alkan efter den andra. Sedan bekantskapen med vår värd och hans talrika familj var gjord och vi med hjälp af vår tolk hade språkat med dem en stund, slogo vi oss ned på den gröna vallen utanför deras hem. Vädret var, som alltid på Fseröarna, mulet, men det regnade ej, och gräsvallen var torr. Hela öns inre var beväxt med tätt gräs och jordlagret syntes vara ganska djupt. Marken höjde sig inåt, så att den centrala delen af ön var högst. Fåglar syntes, hvart vi än sågo oss omkring. Vanliga labben och småspofven voro här, som öfverallt på Faeröarna, mycket allmänna, och dessa fåglar flögo ständigt skrikande rundt omkring gården. Äfven enkelbeckasinen var allmän; en sådan satte sig upprepade gånger på stugans torftäckta tak, den enda upphöjda plats han hade på ön, och därifrån ropade han ljudligt sitt egendomliga »tick tack». Vår välbekanta lilla gärdsmyg* hade äfven letat sig väg ut till denna ö, och han var här lika pigg som alltid. * Den på Faeröarna förekommande gärdsmygen skiljer sig något från vår och är obetydligt större. Man har uppställt honom som skild form under namn af Troglodytes borealis.Med stjärten i vädret hoppade han ut och in genom alla möjliga hål i stugans tak, där han helt säkert hade ungar. Vi sågo paret med insekter i näbbet oupphörligt krypa in mellan torfvorna i takåsen, och det förvånade oss högligen, att de små fåglarne på en så insektsfattig lokal, där vi knappt kunde upptäcka ett iryp, dock funno nog för sitt behof. Aftonen var inne, och vi skulle gå till hvila. Därförinnan gick jag ut till bergets kant för att se på fågelvimlet. På gräsvallen invid boningshuset häckade inga fåglar, ja de flögo icke ens in öfver bergkanten, men i bergväggen under mig funnos de, och det var en egendomlig syn de där företedde. Som snöflingor fladdrade kryckjorna om hvarandra, och som ett tätt pilregn ilade de svartryggiga alkorna ut och in från bergväggen, på hvilken deras ständigt hungriga ungar skreko efter föda. När jag stod där och hvarje minut såg hundrade, ja flera hundrade alkor komma hem med en sill i näbbet, kunde jag ej undgå att

tänka på det förunderliga uti att sillstimmen där nere i djupen kunna räcka till att utgöra föda åt så otroligt många djurarter. De mångfaldiga millioner alkor, som bo på dessa öar, lefva af sill, likaså det säkert lika stora antalet kryckjor och många andra fåglar. Hvalar och delfiner gå där natt och dag och frossa i sillstimmen, och säkerligen är också det antal fiskar, som lefva af sill, många gånger större än fåglarnes och däggdjurens antal, och dock råder ingen brist: sillen räcker till öfver allt. Men hafvet är stort, det rymmer mycket. Sedan vi följande morgon ätit hvar sin välsmakande alka, gåfvo vi oss af med folket ut på fågelfångst. Ett stycke väster om det ställe, där vi kommo upp på berget, var rikedomen på fåglar ännu större än vid platsen för vårt uppstigande. Här bodde lunnefågeln uppe på själfvafjällplatån; där hade han underminerat gräsmattan med sina gångar och bon, så att denna ofta brast under våra fötter. I tusental sutto de stornäbbade lunnefåglarne där uppe på vallen, och endast de närmaste flögo undan för oss. Vi lade oss på magen och sågo ned för bergets rand för att iakttaga fågelvimlet där nere. Det var närmast att förlikna med de tätaste myggsvärmar. Skorrande på sitt vanliga sätt sutto de spetsnäbbade lomviorna tätt packade på afsatserna, eller promenerade de skränande fram och åter, under det deras ungar vaggande traskade af och an mellan dem. Tysta som alltid sväfvade stormfåglarne fram och åter, och lika tysta lågo deras ungar spridda på små bergafsatser, där lomviorna ej hade trängt ut dem. Af tordmular syntes ej så många; de tycktes bo längre ned i berget. Medelst ett rep klättrade fångstmännen ned till närmaste afsats, satte sig där och fångade med sin håf den ena fågeln efter den andra. Till en början gjorde det mig ondt att se dem döda så många fåglar, som sålunda togos bort från sina ungar, men jag blef tröstad, då jag senare, från en lämpligare skådeplats, kom i tillfälle att se, att fåglarne själfva sörjde för de föräldralösa. De matade hvarandras ungar. Jag lyckades nämligen på ett ställe klättra ned till öfversta afsatsen, hvilken var så bred, att jag kunde sitta där. Rundt om mig hade jag då en mängd af ungar, hvilka, ständigt skrikande och huggande efter hvarandra, promenerade fram och åter. Ja, de klättrade rent af, dessa små klumpiga ungar, och hade en förvånande förmåga att med sina simfötter få fäste på den ofta starkt sluttande bergafsatsen. Hvarje gång en lomvia kom med sill, sprungo ungarne emot fågeln och höggo många på en gång i sillen. Den, somvar starkast, tog vanligen hela sillen och sprang in med den så nära intill bergväggen han kunde komma för att få behålla den för sig. Knappast hade han blifvit herre öfver fisken, förr än en ny sillbärande fågel slog till på afsatsen, och sålunda aflämnades den ena sillbördan efter den andra. Det var tydligt, att ingen unge blef utan mat, och ofta hade de hemvändande fåglarne så många sillar i gapet, att det räckte till en riklig måltid åt flera ungar. Under striden om födan blefvo flera spädare ungar knuffade utför bergkanten ned i djupet, där de helt säkert, jämte tusentals kamrater, funno sin död. Tordmulens ungar betedde sig på alldeles samma sätt som lomvians. Kryckjornas åter stodo två och två eller ibland blott en på sina bon och matades endast af sina föräldrar. Förutom människan hafva dessa fågelbergens be-byggare endast få fiender. Labbarne frossa visserligen på ägg och ungar, men dessa räcka godt till åt dem. För att hålla stammen uppe behöfva alkfåglarne därför ej fortplanta sig starkt. De para sig ej heller förr än de äro två år gamla, och de flesta arter lägga endast ett ägg årligen. Lomvian är, som ofvan är nämndt, talrikast, och denna lägger sitt ägg på släta bergafsatsen. En egenhet hos henne, hvari hon skiljer sig från andra fåglar, är, att hon rufvar ägget i stående ställning. Hon håller sitt stora ägg mellan tarserna och sänker sig ned, så att buken döljer ägget. Fjädern faller under rufningen bort på en stor rund fläck å hennes buk, lagom stor att täcka ägget, kring hvilket bukfjädrarne sedan sluta sig tätt. Tordmulen lägger ej gärna sitt ägg öppet på berg-afsatsen. Han vill helst dölja det under en sten, i enspringa eller dylikt, och lunnefågeln bor alltid under stenar, i hål i bergväggen eller i jorden. Efter några timmars vistelse ute vid fjällväggen började jag tröttna vid fågelvimlet och fågelskränet, hvarför jag vandrade till det inre af ön. Där inne bodde vid ett litet träsk några par af den ståtliga storlabben, här kallad skua, och med ett gåslikt kacklande läte kommo dessa präktiga fåglar flygande emot mig. Äfven skärsnäppan (Tringa maritima) häckade där, och denna lilla nätta vadare gick orädd framför mig, sträckande på sitt vanliga sätt än den ena och än den andra vingen i vädret, liksom ville hon därmed draga min uppmärksamhet till sig. Ängsliga för sina på gräsvallen dolda ungar flögo småspofvarne gnäggande omkring mig, och den på Faeröarna allestädes närvarande vanliga labben, som äfven hade ungar någonstädes i gräset, försökte på sitt vanliga sätt att narra mig bort från de små. Illa jämrande sig kröp han som ledbruten framför mig på marken. Hors-göken däremot syntes ej frukta för ägg eller ungar. Han flög hurtigt fram och åter framför mig med darrande vingar och lät emellanåt höra sitt högljudda »tick-tack», liksom ville han därmed säga, att tiden ej var lämplig för

den sång han nattetid uppe i rymden plägar bjuda på. Dessa fåglar representerade djurlifvet på det inre af ön. Hvar jag närmade mig branterna blef gräsvallen mer och mer ojämn. Den var söndergräfd af lunnefåglar, och dessa sutto tätt på tufvorna. På ett ställe vid öns östra sida gick jag fram till branten för att se, om fågellifvet där var lika rikt som på den västra. Jag kom då in uti en tät lunnefågelkoloni, och dessa fåglar flögo oupphörligt svärmande omkring mig. När jag helt nära bergets branta kant satte mig ned på marken, stodo de lustigalundarneLunnefågelns namn på Færöarna. tätt rundt omkring mig. Utifrån sjön kommo oafbrutet nya, och de, som hade sina bon just där jag satt, flögo oafbrutet i kretsar ut öfver branten. De kommo mig härunder så nära, att jag ofta kunnat nå dem med handen; det såg ut, som hade det varit deras mening att riktigt se mig i ögonen. Med sina små ljusgrå, i en röd, hornartad triangel infattade ögon fixerade de mig ett ögonblick och vände därefter ut öfver djupet för att snart åter upprepa samma manöver. Ur de mörka gångarne i jordvallen, tätt bredvid mig, såg jag här och där det rödrandiga näbbet eller den hvita buken af en lunde titta fram. Deras små svarta ungar ville dock ej visa sig. De lågo dolda nere i de mörka gångarne.

Det var ej rådligt för oss att stanna längre på denna ö, än som var nödvändigt. Vinden kunde komma när som helst, och om hafvets böljor växte det minsta i höjd, skulle det blifva omöjligt att utsätta båten. Nedstigningen för ett brant berg är alltid värre än uppstigningen, och huru vana vi den tiden än voro vid att klättra i bergväggarna, var det dock med en egen känsla vi, bundna vid hvar sitt rep, trädde utför bråddjupet.

*

Våra gnagare.

Få djurgrupper uppträda i så skilda former som gnagarne, och det är ej endast till utseendet de olika släktena skilja sig från hvarandra, utan äfven till lefnadssättet. För att finna hur olika till kroppsbyggnaden de kunna vara, behöfva vi endast tänka på den i Patagonien förekommande maran (Dolichotis Patagonica), som till formen liknar en gasell, aguti (Dasyprocta), alla besynnerliga piggsvin och de känguruliknande springråttorna samt jämföra dem med bäfrar, ekorrar, harar och råttor.

Endast ett hafva alla gnagare gemensamt, nämligen att de i regel lefva af växtämnen, om äfven undantag gifvas, såsom då de äro allätare (råttorna) eller t. o. m. angripa, döda och uppäta andra djur.

Hvad lefnadssättet beträffar, så lefva somliga gnagare i träden, lifnärande sig af dessas bark, frö och knoppar; andra äro uteslutande bundna vid marken, åter andra äro hufvudsakligen vattendjur, och slutligen finnas äfven-33» — dana, som lefva under jorden, bland hvilka några helt och hållet sakna synförmågan (Spalax). Det gemensamma namnet gnagare hafva alla dessa djur på grund däraf, att deras tvenne väl utbildade framtänder äro mejselformiga och ställda mot hvarandra, så att de kunna användas att gnaga med. Några, t. ex. bäfvern, ha så starka tänder, att de med dem kunna fälla rätt stora träd. Af den stora gnagaregruppen finnas endast sex familjer representerade på vår halfö, nämligen ekorrar, hasselmöss, bäfrar, råttor, sorkar och lemlar samt harar. Flera af dessa djur äro så väl kända och i skrift så mycket afhandlade, att föga torde återstå för mig att säga om dem. För fullständigande af denna uppsats om det lif våra gnagare föra vill jag dock ej helt förbigå någon af dem. Jag vill omnämna dem i den ordning, hvari de vanligen äro uppställda i systemet, och börjar alltså med råttorna. Af egentliga råttor äga vi endast fyra arter i Sverige, och vi ha nog af dem. Inga andra däggdjur torde numera göra människan så mycken skada och vara så illa anskrifna som dessa. De äro äfven allestädes närvarande. Ute på fälten, i magasin och lador frossa de på säd, och den spannmål, som årligen förstöres af dem, torde utgöra en förlust vida större, än man i allmänhet tänker sig. Det är dock icke endast på säd de göra skada; de gnaga sig in i våra boningshus och angripa nästan allt hvad de öfverkomma, både ätbart och icke ätbart. Ej underligt därför, att dessa djur äro hatade af människan och att man gör allt för att befria sig från dem. De båda hos oss förekommande större råttarternas historia är ganska märklig. De hafva nämligen ej ursprungligen tillhört vår världsdel, och man vet ej medvisshet, hvarifrån de härstamma. Med tämlig säkerhet vet man dock, att de från inre

Asien spridt sig väster ut, och man antager, att båda arternas ursprungliga hemland är Persien. Där förekomma de nämligen i mycket stort antal och föra därstädes ett helt annat lif än hos oss, nämligen spridda i skogarna. Den svarta råttan (Mus rattus) befolkade Europa långt före sin starkare släkting, den stora husråttan eller bruna råttan (Mus decumanus). Den förstnämnda finnes redan af Albertus Magnus omtalad på 1200-talet såsom inhemsk i Tyskland, men vid hvilken tid hon invandrade till Sverige känner man ej. Så småningom ha dessa båda råttor, först den svarta och långt senare den bruna, följt människan så godt som öfver hela jorden. Med fartyg ha de gjort resor öfver världshafven, och öfverallt, dit de kommit, ha de gjort sig hemmastadda samt från kusten vandrat inåt landet och sålunda så småningom spridt sig omkring öfver världen. De trifdes dock ej tillsammans dessa båda besläktade djurarter; den som först utvandrade till främmande världsdelar var svagare än sin senare emigrerande släkting, och därför har hon fått vika för denna och synes mångenstädes, särskildt i Sverige, vara nära att utdö. Svarta råttan, som är lätt att känna igen på sin svarta eller svartgrå dräkt, sina långa, nästan nakna öron och sin långa svans, som är längre än kroppen, fanns förr i tiden talrikt så väl i städerna som på landsbygden i södra och mellersta Sverige. Den bruna råttan synes ha invandrat till Sverige på 1790-talet och visade sig då först i Skåne. Hon uppträdde först i sjöstäderna, och allt eftersom hon bleftalrikare, undanträngde hon sin svarta släkting. Det blef strid på lif och död, den svagare måste gifva efter och draga sig alltmera undan. Numera är hon sällsynt i Sverige och förekommer mest vid människors boningar i aflägsnare skogstrakter, dit hennes besläktade fiende ännu ej hunnit framtränga. Sålunda var hon ännu på 1880-talet tämligen vanlig i Helsingland men har under de sista åren också påträffats någon gång vid Stockholm och i dess omgifningar. Äfven lär hon ännu förekomma vid Örebro och på några få andra ställen i det sydligare Sverige. Då jag ej själf i naturen varit i tillfälle studera den svarta arten, lämnar jag den och öfvergår till den bruna. Denna är så väl känd öfverallt, där hon förekommer, att allt ordande om hennes utseende torde vara öfverflödigt. Förvånande hastigt utbredde hon sig inom landet, vandrande från sjöstäderna till den ena landtgården efter den andra, och de ställen inom vårt land, som ännu äro befriade från henne, torde ej vara många. Till lappmarkerna och fjälltrakterna synes hon dock ännu ej ha hunnit. Kanske äro vintrarna där uppe för kalla och för långa för henne. Bruna råttan är ett härdigt djur, hon fördrager allt, och hon synes vara omöjlig att utrota. Hvar hon finner föda, där trifs hon; och föda finnes öfverallt, där människor bo. Hon synes hos oss vara bunden vid människans bostäder och träffas ytterst sällan på något längre afstånd från sådana. Få djur äro i alla afseenden så väl utrustade som denna råtta. Utan tvifvel är hon ett af våra intelligentaste däggdjur, och därigenom att hon ständigt är förföljdoch alltid måste vara på sin vakt, ha hennes sinnen blif-vit skärpta i hög grad. Hon vistas ju ständigt bland fiender. Med fällor, gift och alla tänkbara medel söker människan tillintetgöra henne; katter, hundar och rof-fåglar trakta alltjämt efter hennes lif, och dock reder hon sig, utan att hennes släktes framtida bestånd synes på minsta vis vara hotadt. Ehuru redan af naturen väl utrustad, har hon dock själf lärt sig mycket. Hon synes ursprungligen ej vara byggd till klättring men har det oaktadt lärt sig denna konst så bra, att hon kan gå på kala väggar och i farans stund klättra upp i toppen på de smärtaste träd. Kommer hon ej fram, där hon vill, har hon de bästa verktyg i sina skarpa framtänder, och med dem gnager hon sig på en jämförelsevis kort stund genom väggar och golf eller gräfver sig djupt ned i jorden. Hon är ej född till vattendjur, och dock har hon lärt sig att simma och dyka som en utter, ja hon kan t. o. m. fånga snabbsimmande fiskar. Där denna råtta är mycket förföljd, blir hon till ytterlighet misstänksam och synes då se försåt i alla för henne okända föremål. Hon blir under sådana förhållanden stundom ytterst svår att fånga, undviker alla fällor och synes till och med ha begrepp om att för henne utsatta födoämnen kunna vara farliga. Där råttor en gång blifvit förgiftade, har jag under längre tid efteråt sett dem hellre svälta än vidröra den af dem mest omtyckta föda, som utsatts på den plats, där giftblandningen en gång stått. Om de åter behandlas välvilligt, lägga dessa råttor snart bort all skygghet och ty sig med förtroende till människan. Sålunda fångade jag en gång en äldre hane af denna art och insatte järnburen, i hvilken han var fångadi mina föräldrars kök. Min djurkära moder bad för råttans lif och gaf henne nymjölkad mjölk på ett fat. Buren med det fängslade djuret fick stå kvar i köket, och redan följande dag var råttan så tam, att hon tog mat ur min moders hand. Snart nog släpptes hon lös, och hon vägrade då att lämna köket samt återvände dit, när hon blef utsläppt i det fria. De se alltid dystra ut dessa råttor, och det förefaller, som vore de medvetna om att de af människan äro mer tillbakasatta och afskydda än andra djur. Deras blick ger intryck af sorgsenhet och vaksamhet, och man ser dem sällan leka, om ej som ungar,

då de stundom på lek jaga hvarandra. Deras lifstid är kort; de åldras tidigt, se redan vid ett par års ålder gamla ut, få ofta hudsjukdomar och förlora håret, hvilket ger dem ett afskyvärdt utseende. Det är gifvet, att ett djur, som har så många och svåra fiender, skall fortplanta sig starkt. Det uppgifves, att bruna råttan skall föda 3 till 4 kullar ungar årligen. Troligen föder hon ännu flera. I fångenskap sätter hon här i Sverige vanligen första kullen i april månad, och 5 a 6 veckor senare är hon åter färdig med en ny kull. Då man ofta finner nyfödda råttungar så sent på hösten som i oktober månad och någon gång äfven under vintern, synes det troligt, att hon i regel sätter 4 a 5 kullar. När man nu betänker, att hon i hvarje kull får ett stort antal ungar, jag har funnit från 3 till 18 och Brehm omtalar ända till 21, samt att hon redan vid 3 till 4 månaders ålder fortplantar sig, så är hennes hastiga tillväxt lätt att förstå. När bruna råttan är färdig med att föda ungar, bygger hon sig ett bo af halm, mossa, ull eller andra mjukaämnen, och hon väljer väl skyddade platser till bobyggnad. Stundom finner man boet i hål nere i jorden, under golf, i väggar eller gamla stoppade möbler. En gång fann jag det högt uppe i en ihålig ek. Ungarna födas helt små, nakna och blinda, och de se ut som röda köttbitar. Snart få de kort, fint hår, men först efter två veckor öppnas deras ögon. Modern vårdar sina ungar med största ömhet, anfaller med raseri fiender, som vidröra boet, och bär bort de små, om hon ser dem i fara. På ungarnas fina pip hörde jag en gång, hvar en råtta hade sitt bo under panelen i en vägg. Genom att bryta loss en bräda lyckades det mig att komma åt boet, och när jag med min hand närmade mig detta, rusade råttmamman fram och gaf mig ett djupt bett i handen. Hon satte sig därefter på vakt i hålet, och hvar gång jag med handen närmade mig detta, såg jag hennes af förtviflan och ilska gnistrande ögon i öppningen. När jag sedan för en liten stund lämnade henne, passade hon på och bar bort ungarna. Ofta har jag varit i tillfälle se, hur denna råtta har tankarna med sig. Öfverraskas hon af en fiende, skall man aldrig se henne förlora sinnesnärvaron. Hon har genast klart för sig, hvar räddningen är närmast, och hon väljer alltid rätta vägen. Endast när hon ser räddningen genom flykt omöjlig, sätter hon sig till motvärn och försvarar sig då med ursinne. Vår lilla husråtta (Mus musculus) är en liten täck varelse, som finnes nästan öfver hela jorden. Hon följer människan öfverallt, och i Sverige torde hon knappt saknas någonstädes, där människor bo, om ej i lappmarkernas mest aflägsna bygder. Hon är så godt som uteslu-tände bunden vid husen, om hon äfven någon gång, där hon har rik tillgång på säd, ger sig af ut på fälten. Genom sin litenhet blir hon mindre farlig för människan än de större arterna, men äfven hon kan stundom föranleda stora förluster genom att söndergnaga kläder och dylikt. Hon har däremot ej den stora bruna råttans förmåga att trotsa sina fiender. Katter, ugglor, vesslor och andra små rofdjur hålla strängt efter henne, och hon förekommer därför ingenstädes i stor mängd. Helt säkert skulle hon utrotas af den stora bruna råttan, hvilken angriper och uppäter henne, om ej hennes litenhet skyddade henne. Hon kommer nämligen genom små springor och kryphål lätt fram till rum, skänkar och skåp, från hvilka hennes större släkting och fiende är utestängd. Ivilla husråttan för ett undangömdt lif och är, där hon ifrigt förföljes, liksom sina närmaste släktingar ett nattdjur. Om hon ej ofredas, blir hon dock djärf och visar sig ofta på dagen. Medan jag var borta på en längre resa och min hustru satt ensam hemma med en liten son, roade hon sig med att lägga hampfrö på golf-vet till en liten råtta, som ofta visade sig. Det lilla djuret kom dagligen fram och blef slutligen så tamt, att det långa stunder hvarje dag satt på vaggmeden utan att låta skrämma sig af att denna sattes i gång. Med sina näpna rörelser och sin ringa skygghet roade hon min hustru och var en hel sommar till sällskap åt henne. Skogsråttan (Mus sylvaticus) är ett litet mycket vackert och nätt djur. Hon liknar vid hastigt påseende den lilla husråttan men är som fullväxt betydligt större, har längre svans och skiljer sig för öfrigt från denna genom större hufvud, mera utdragen nos, mycket större och utstående ögon samt betydligt större bakfötter. Till färgenär hon mer gulaktig än lilla husråttan, på sidorna nästan rostgul och på buken rent hvit. Hon har en vidsträckt utbredning och finnes hos oss så väl i skogarna som på fälten öfver hela landet med undantag af de nordligaste delarna och de högre belägna fjällen. Särdeles allmän är skogsråttan på våra sädesfält. Hon lefver där på åkrarna samt bygger sig rätt stora, öfvertäckta bon af söndergnagd halm eller mossa, hvilka bon läggas direkt på marken under en sten eller tufva. Hon är utan tvifvel ett litet klokt djur. Mot vintern samlar hon stora matförråd i sina underjordiska gångar, där jag funnit hela högar af säd och andra vegetabiliska födoämnen. När hon under vintern får svårt för att uppehålla sig på fälten eller i skogen, tar hon ofta sin tillflykt till människors boningar, och hon hopar sig då i stor mängd bland otröskad säd i lador och i sädes-stackar. Här gör hon stor skada på säden. I Västergötland var jag sålunda en gång i tillfälle iakttaga, hurusom denna råtta i magasinerad

otröskad hafre nästan helt och hållet uppätit säden i det nedersta lagret, ända till ett par meter från marken. Inuti hafrekärfvarna träffades hennes bon i stort antal. Skogsråttan så väl som våra öfriga små gnagare har en stor mängd fiender. När hon närmar sig människors boningar, jagas hon där af den stora bruna råttan samt af katter och hundar. Ute på fälten och i skogen är hon ständigt eftersökt af räfvar, vesslor, ugglor, kråkor och tornfalkar, och hon utgör jämte åkersorken utan tvifvel den viktigaste födan för flera af dessa djur. Räfven synes föredraga henne framför andra djur, och man ser öfverallt på fälten, hur han gräft efter henne och plundrat hennes bon. I magen på ett stort antal af mig öppnadeugglor och räfvar har jag också öfvervägaude funnit denna råtta och åkersorken. Det vill under sådana förhållanden mycket till för skogsråttan att upprätthålla sitt släkte. Hon måste därför föröka sig hastigt, och hon gör så äfven. Redan vid 5 månaders ålder, långt innan de äro fullväxta, få de unga honorna i fångenskap ungar, och de synas sedan i regel sätta ny kull hvar 5:te eller 6:te vecka. De fortplanta sig, åtminstone stundom, äfven vintertiden. Jag har sålunda vid flera tillfällen funnit bon med blinda ungar under vintern, äfven när kölden varit ganska stark. Efter livad jag kunnat finna af i fångenskap hållna exemplar, äro de redan vid två års ålder gamla och skröpliga. Det är därför sannolikt, att deras lifslängd är ganska kort. Märkligt är, att man endast jämförelsevis sällan anträffar fullväxta individer. Bland hundratals af mig fångade exemplar har jag endast fått en eller annan utbildad hane, de öfriga ha alla varit ungar eller yngre exemplar. Af i fångenskap hållna skogsråttor synes det framgå, att de växa lifvet igenom. Troligen är omsättningen ute i naturen så stor, att endast ett fåtal får lefva tills de blifva fullt utbildade. De föda ej så många ungar som bruna råttan. Vanligen har jag i deras bon funnit 5 till 6. Dessa få först efter fjorton dagar sina ögon öppna. De äro dock, innan de få synförmåga, redan så försigkomna, att de springa ur boet, om man vidrör detta. De späda ungarnas rörelser äro, som hos råttor i allmänhet, mycket häftiga och egendomliga. När man vidrör dem, hoppa de som vid en elektrisk stöt. Ett litet, med råttorna nära besläktad t djur, buskmusen (Sminthus betulinus), som numera plägar hänförastill springråttorna, är en enda gång funnet i Sverige, nämligen vid Rönneberga nära Landskrona i Skåne i juli månad 1835. Hon har sedan aldrig blifvit återfunnen hos oss. Buskmusen är till färgen gråbrun med ett svart band från hjässan till länden. På denna sin färgteckning och på sin något mer hårbeväxta svans skiljes hon lätt från våra små råttor. Hon lär ligga i dvala under vintern. Som underfamilj under råttorna uppställer man sorkarna* och man delar dessa numera i två släkten: egentliga sorkar (Arvicola) och lemlar (Myodes). Dessa små djur, af hvilka några arter äro mycket vanliga här i landet, torde af folket i allmänhet vara endast föga kända. De förväxlas än med råttor och än med den från dem vidt skilda mullvaden. Sorkarna äro dock lätt igenkännliga på sin yfviga hårbeklädnad, i hvilken öronen nästan ligga dolda. Deras kropp är tjock, nosen kort och trubbig, benen så korta, att endast fötterna äro synliga utom fällen, och svansen är i regel tämligen kort, alltid mycket kortare än hos råttorna. Ögonen, som likna svarta pärlor, äro tämligen små men mycket större än mullvadens rudimentära synorgan. Sorkarna röra sig långsammare än råttorna och kunna ej som dessa göra häftiga och långa språng. De äro alla bundna vid jorden, i hvilken de gräfva långa gångar, och de kunna ej klättra. De flesta arterna älska i hög grad vatten och trifvas därför bäst på sumpiga mader. I Sverige finnas endast sex arter egentliga sorkar och två arter lemlar. Märkligt nog äro endast två arter allmänna i södraSverige. Dessa djur trifvas bäst uppe på fjällplatåerna, där bäckar och träsk i tusental vattna gräsvallar och videsnår. På sådana ställen finner man dem och deras gångar nästan öfverallt, hvarest gräs och vide växa. Den allmännaste af alla våra sorkar är åkersorken (Arvicola agrestis). Han förekommer öfver hela Sverige, från och med Skånes slätter ända upp på Lapplands fjäll. Ehuru han är talrikast på fuktiga, tufviga ängsmarker och mossar, helst sådana, som äro genomskurna af vattenfyllda diken och grafvar, finnes han dock äfven på torra fält, djupt inne i barrskogarna och högt uppe på fjällen. Långt ute i skärgårdarna förekommer han äfven på helt små skär och ofta i mängd. På holmarna i Vänern fann jag honom mycket talrik. Han gör sig hemmastadd öfverallt och är utan tvifvel ett af våra skadligaste däggdjur. I likhet med sina släktingar uppträder han periodiskt, och orsaken härtill är höljd i dunkel. Somliga år kan han förekomma sparsamt, ja rent af vara sällsynt, och så med ens uppträder han i sådan mängd, att man finner hela ängsmarker uppätna af honom. Zoologerna anse dessa perioder vara beroende af rikligare eller sämre tillgång på föda och i samband därmed stående större och mindre fruktsamhet, och i dessa förhållanden har man visserligen i regel att söka orsaken till många djurarters periodiska uppträdande; men man har dock svårt för att tänka sig, att ett djur, som lefver af gräs och gräsrötter och för resten äter de flesta örter, skall någonsin behöfva

sakna föda på våra ängar och fält. Mig synes det därför sannolikare, att rätta anledningen till åkersorkarnas plötsliga försvinnande bör sökas i epidemiska sjukdomar, som härja bland dem. Man finner dem också stundom döda i mycket stort antal.Ehuru han lefver så godt sorn uteslutande af vegetabiliska ämnen, äter dock åkersorken äfven kött, särskildt om det är torkadt. Jag nämnde ofvan, att detta djur är ett skadedjur. Den skada, han gör genom att uppäta gräs och gräsrötter på våra ängar, torde dock sällan vara af någon större betydelse, om äfven grässkördarna stundom däraf bli något förminskade. Vida farligare är han på hafrefälten och ännu värre i hafrestackar och lador, där säden magasineras otröskad. På Falbygdens sänka nyodlingar fann jag honom samlad i hundratal i hafrestackarna, och säden var där stundom af honom och skogsråttan så grundligt uppäten, att den knappt torde varit värd tröskningsarbetet. Stundom gör han äfven stor skada på trädskolor, unga fruktträd och andra träd, hvilkas bark han under vintern afgnager så högt upp, som snön ligger. Tätt under gräsvallen gräfver han sina gångar så, att dessa ofta mynna upp ofvan jord, och stundom har jag bland rik gräsväxt funnit hela labyrinter af hans gångar, i hvilka allt gräs var afgnagdt. Han går gärna i vatten, simmar bra och dyker förträffligt. Vid öfversvämningar går han ej undan för vattnet så länge någon tufva finnes, som sticker upp därur; jag har till och med en gång funnit hans bo med ungar i en helt liten tufva, som var fullständigt omgifven af vatten, så att djuret endast simmande kunde komma till och från boet. Ehuru åkersorken synes vara mera nattdjur än dagdjur, är han dock i rörelse äfven om dagen. Han är föga skygg, och då han rör sig tämligen långsamt, är han lätt att fånga. Af våra mindre rofdjur är han lika omtyckt och eftersökt som skogsråttan. Räfven är en bland dem, somvärdera honom mest, och stundom få säkert mer än hundra sorkar på en enda natt släppa till lifvet för denne skicklige sorkjägare. Ofta har jag i räfvens mage funnit en hel gröt af åkersorkar, och ur räfvar, som blifvit fällda tidigt om morgonen, har jag, förutom alla redan smälta sorkar, kunnat framplocka ända till 24 stycken, som varit svälj da fullkomligt hela. Vid vesslornas bon har jag äfven funnit åkersorkar hopsamlade i mängd, och i ugglornas bon liksom i dessa fåglars magar är just åkersorken det vanligast förekommande rofvet. Äfven vråkar, glador, kärrhökar och tornfalkar frossa på honom, och han faller ofta offer för kråk-fåglar och vårfåglar. Åkersorken låter icke lätt hålla sig i fångenskap. För att bli i tillfälle studera honom infångade jag en gång ett tjugotal exemplar och släppte dessa i en mycket stor trälåda, i hvilken jag insatt flera gräsbevuxna tufvor. De små djuren voro visserligen föga skygga och särdeles nöjsamma att iakttaga, när de åto. Sittande på bakbenen, höllo de mellan sina små täcka framfötter hafrekornen, som jag gifvit dem, och skalade dem behändigt med hjälp af sina skarpa tänder. Men de trifdes icke i fångenskapen. Snart började de förfölja hvarandra, den ena efter den andra blef ihjälbiten och uppäten af sina kamrater, så att det efter några få dagar endast fanns en kvar, och denne lefde ej länge. Af söndergnagd halm, gräs eller gräsrötter bygger åkersorken ett rätt stort, klotrundt och öfvertäckt bo med ingång på ena sidan. Detta bo lägger han tätt under eller i själfva jordytan, i en sädeskärfve eller dylikt. Han synes ej fortplanta sig under vintern. Först i april har jag funnit späda ungar. Dessa äro vanligen 5—7 till antalet, de äro rätt länge blinda men växa fort. Honanparar sig så snart efter det hon födt, att jag kunnat finna en dräktig hona i boet hos ungar, som ännu varit för späda att reda sig själfva. Sannolikt sätter honan således ny kull, så snart hon kan lämna ungarna, och som man finner nyfödda ungar ännu i oktober månad, torde hon i regel föda minst 4 kullar om året. Man anser, att åkersorken lefver i monogami, och detta synes mig sannolikt, då jag på små holmar vid flera tillfällen har fångat båda könen vid boet. Så snart ungarna blifvit ungefär halfvuxna, d. v. s. nått en ålder af 5—6 veckor, skiljas de åt och lefva hvar för sig. De, som födts på våren, synas med all sannolikhet fortplanta sig redan på eftersommaren. En annan liten sork, som är ganska lik åkersorken, är skogssorken (Arvicola glareola). Han har längre svans än den förra, nästan som halfva kroppslängden,* och öronen äro synliga utanför fallen. Skogssorken är vida mindre talrik än åkersorken. Han är dock funnen öfver hela Sverige, från och med Skåne, där professor Lilljeborg stundom funnit honom allmän i bokskogen, till långt upp i Torneå lappmark. Vid Upsala har jag flere gånger anträffat honom. Han är liksom sina släktingar mycket periodisk och uppträder stundom talrikt på lokaler, där han förut under många år varit okänd. Som namnet angifver, tillhör denna art företrädesvis skogarna, och han förekommer i björkbältet till långt upp på fjällets sluttningar. Till lefnadssättet skiljer han sig föga från sina närmaste släktingar, men han rör sig snabbare, och det på- * Hos åkersorken har svansen knappt mer än tredjedelen af kroppens längd.stås till och med, att han kan klättra. Han lär äfven vara mer begifven på köttföda än åkersorken. Uppe på fjällen och i dess grannskap lefva tre

andra sorkarter, af hvilka endast en har blifvit anträffad i sydligare Sverige. När jag i augusti månad år 1887 under ripjakt kom till en fäbodvall på Oviksfjällens östra sluttning, såg jag massor af gångar och hål efter sorkar kring fäbodstugan, men djuren visade sig ej, och mina försök att gräfva upp gångarna misslyckades. Som jag skulle uppehålla mig några dagar på samma ställe, gjorde jag skyndsamt i ordning och utsatte fällor, försedda med bete af bröd och kött. Första natten voro dock fällorna orörda. När stursorna* sågo detta, rådde de mig att doppa lockbetena i brännvin och berättade, att när en brännvinsbutelj en gång blifvit sönderslagen inne i stugan, en hel mängd sorkar kommit fram och slickat den af brännvinet fuktade jorden. Jag lydde då flickornas råd, doppade torrt fårkött i brännvin och betade därmed fällorna, hvilket hade en förvånande verkan. Redan en timme efter det fällorna blifvit gillrade, hade fångsten lyckats så bra, att jag hade en sork i hvar fälla. Jag slog nu ut litet brännvin på ett ställe, där de små djuren hade helt och hållet uppätit gräset, och satte mig på utkik ett stycke därifrån. Det var sent på aftonen, vädret lugnt och den ljusa nordiska natten härlig. Till en början såg jag ej en lefvande varelse. Länge dröjde det dock ej, förr än ett litet täckt djurhufvud stack upp ur ett hål. En stund såg jag endast det korta, yfviga hufvudet, i hvilket de små svarta ögonen * De i fäbodarna under sommarmånaderna boende flickorna kallas så.glänste som pärlor. Slutligen kom hela djuret fram, satt ett ögonblick hopkrupet och yfvigt som ett litet klot, så sträckte det på sig och vädrade påtagligen med välbehag det doftande potatisvinet. Snart visade sig ett annat liknande hufvud i samma hål, och i en annan öppning mellan tufvorna uppenbarade sig ett tredje, något större djur. Detta gick upp på en tufva, satt ett ögonblick hopkrupet, reste sig så på bakbenen, tycktes vädra, blef så långt och smalt samt gick långsamt fram mot det ställe, hvarifrån den för dessa djur helt säkert obekanta men, som det tycktes, mycket angenäma doften spred sig. Sålunda visade sig den ena sorken efter den andra. Alla sutto de en stund liksom berusade af välbehag vid den af brännvin indränkta jordfläcken, eller vandrade de, liksom förvånade, rundt omkring densamma. Snart för-svunno de dock åter i sina hål, och jag såg ingen slicka på den af brännvinet fuktade jorden. De brännvinsdoftande köttbitarna i fällorna förledde dock de små djuren, så att jag fångade det ena efter det andra. Det var två skilda arter, som funnos här, nämligen gråsidiga skogssorken (Arvicola rufocanus) och mellansorken (Arvicola ratticeps). Den förra af dessa är lätt att igenkänna därpå, att hufvudets och kroppens sidor äro rent mörkgrå och skilja sig med en skarp gränslinje från de mörkt rödbruna öfre kroppsdelarna. Han är ett fjällens barn. Långt upp i Lappland tillbringar han sitt lif så väl uppe i fjällen som nere i dalarne, och liksom sina samsläktingar lefver han glad vintern öfver under det tjocka snötäcket, där växternas rötter utgöra hans föda. Den andra arten, mellansorken, som är större, är till färgen ofvan mörkt gråbrun och under hvitaktigt grå med skarp gräns. Äfven denna art känna vi hufvudsakligast från kapplands och Jämtlands fjälltrakter, men han har Ur djurens lif. 2$dock blifvit funnen så pass sydligt som i närheten af Norrköping. * Ännu en liten sork, den rödbruna skogssorken (Arvicola rutilus), förekommer långt uppe i Torneå lappmark, där han är känd från Karesuando och Muonioniska. Slutligen återstår för mig att behandla den intressantaste af våra sorkar, nämligen den allmänt bekanta vattensorken (Arvicola amphibius). Han är den största af de hos oss förekommande arterna och når en kroppslängd af ända till 260 mm., hvaraf svansen utgör omkring 95 mm.. Till färgen varierar han från glänsande svart till mer eller mindre mörkt gråbrun, och de undre kroppsdelarna äro föga ljusare än de öfre. Ehuru vattensorken aldrig uppträder i så stor mängd, som stundom är fallet med några af de öfriga sorkarterna, finnes han dock allmänt på hela vår halfö, från och med Skåne upp till Ishafskusten. På fjällplatåerna synes han dock i regel ej förekomma, men i vide- och björkbältet samt nere i barrskogen träffade jag honom ytterst talrik kring Medstugan i Jämtland i augusti månad 1895. Som namnet anger, älskar denna sorkart vatten. Han trifs också bäst vid vattendrag men har inga stora fordringar på dessa. Han är nöjd med ett vattenfylldt dike men trifs för öfrigt lika bra vid älfvens strand som vid insjön och hafvet. Vid våra hafsstränder synes han dock ej förekomma, men i Norge är han allmän flerstädes, där stranden sköljes af Nordsjöns salta böljor. Vattensorken är i många afseenden ett väl utrustadt djur. I att gräfva är han mästare, och hans underjordiska boningar utgöra en hel labyrint af gångar. Han simmar * Jägmästaren A. Cnattingius fann där 10 exemplar af denna art i ett pärlugglebo.och dyker med stor färdighet och kan länge nog uppehålla sig under vattnet. Icke heller på land är han bortkommen; han rör sig där med ganska stor säkerhet, ehuru hans gång är ojämn och föga snabb. Ehuru vattensorken hufvudsakligen synes lifnära sig af växtämnen, förtär han dock, i likhet med sina samsläktingar, äfven kött, och många vattendjur torde helt säkert i honom hafva

en rofgirig fiende. Som ofvan är antydt, lefver han mest under jorden. Här gräfver han långa gångar och har en förvånansvärd förmåga att i likhet med mullvaden uppskjuta i stora högar den jord, som är honom i vägen. Dessa jordhögar finner man dock ej allestädes, där vattensorken uppehåller sig, ja, de äro ej ens vanliga. Oftast finner man endast en hög, och om man uppgräfver denna, skall man därunder eller i närheten däraf vanligen finna ett större urhålkadt rum, afsedt till uppläggande af förråd. Under arbetet med bortskaffandet af jorden från detta förrådsrum gräfver djuret ett hål genom gräsvallen och uppskjuter myllan genom detta. Vid Vattholma bruk i Upland uppmätte jag en sådan jordhög, som befanns vara omkring 35 centimeter hög och 82 centimeter i genomskärning. Till formen var den nästan rund, nedtryckt stackformig och något ojämn. Vid stranden af en liten bäck på Redberga egendom i Västergötland uppgräfde jag en gång, ledd af en dylik mullhög, en vattensorks bo. Det var i oktober månad, och boet var beläget under en gräsvall mellan den lilla bäcken och en potatisåker. På ungefär en fots djup under den stora jordhögen träffades ett källarlikt förrådsrum, som var fylldt med nyligen ditburna potatisar. Från detta rum utlöpte två särskilda gångar: en bred och rymlig gick ned till bäckens kant, där han utmynnade i form afen mycket tilltrampad platå, en annan gång ledde upp till potatisåkern, och denna var på ett par ställen utvidgad till små rum, i hvilka äfven några potatisar påträffades. Härifrån ledde flera sidogångar, och i en af dessa hade djuren sin sängkammare. Där anträffades deras stora, klotrunda, af mjukt gräs byggda bo. Detta upptog helt och hållet en rund utvidgning af gången. Endast en gammal sork anträffades och fångades i en af sidogångarna. Några ungar syntes ej till. Andra vattensorkeus bon och gångar, som blifvit af mig uppgräfda, hafva varit olika inrättade, af större eller mindre omfång, men dock liknat hvarandra däri, att utvidgningar till förrådsrum alltid funnits i hufvudgången. Där har i enstaka fall äfven boet anträffats. Stundom finner man detta under eller i själfva den uppkastade jordhögen, stundom bland högt gräs ofvan jord. Den tyske zoologen Blasius har en gång funnit boet byggdt mellan säfstänglar tre fot öfver vattnet. Vattensorkarna lefva i engifte, och paret håller troligen ihop för lifstiden. De synas ej fortplanta sig så starkt som andra sorkar. Man anser dock, att de föda ungar tre till fyra gånger om året, men det torde ej vara många ungar i hvarje kull. De få bon jag funnit med ungar uti hafva innehållit 2—4 eller högst 5. Ungarna ligga länge kvar i boet, men så snart de kunna sköta sig själfva, öfvergifva de föräldrarnas bostäder och synas under någon tid föra ett kringstrykande lif. Det är sannolikt, att vattensorken, i likhet med sina släktingar och fjällemmeln, stundom af en eller annan orsak får vandringslust. I Jämtland fann jag honom i augusti månad 1895 i så stort antal, att en vandring från en trakt till en annan då troligen försiggick. Tillsammans med åkersorken var han synlig, hvar man gickfram, och på landsvägen fann jag döda exemplar i mängd. I stort antal kom han in i Medstugans by, där han annars ej brukade finnas, och vid Saxvallsfjället anträffade jag några och tjugo exemplar af denna sork och åkersorken liggande döda sida vid sida, liksom ordnade i en rad. Hufvudet var krossadt på dem alla, hvilket bevisade, att de voro ihjälbitna af något djur, utan tvifvel af en vårfågel, hvilken roat sig)ned att därefter lägga dem på »lit de parade». Föregående eller senare år anträffades i samma trakter ej ett enda exemplar af dessa båda sorkarter, hvilket tydligt nog torde bevisa, att en vandring verkligen ägde rum. Lättast är man i tillfälle iakttaga vattensorken, om man en sommarafton på en upphöjd plats vid brädden af en å eller bäck, där rörvass växer, sätter sig stilla och uppmärksamt observerar vassen. Finnes vattensorken där, skall man snart få se en rörstängel darra och därefter falla. Det är vattensorken, som vid vattenbrynet afgna-git röret. Sedan detta är af, tar sorken röret i munnen, släpar det till ett torrare ställe och låter det glida undan för undan mellan framfötterna, tills han kommer till dess topp, hvilken han uppäter. Det synes vara knopparna och blommorna på dessa strån, som han äter med största begärlighet. Brehm säger — troligen oriktigt — att det är den öfversta, »märgfulla» delen af rörstängeln han förtär. Medan han sålunda handterar det långa röret, sitter han hopkrupen på bakfötterna och arbetar helt behändigt med sina små framfötter. Brehm har iakttagit, att han af bräckta strån och gräs bygger sig ordentliga matbord, till hvilka han släpar de fällda rörstänglarna, och att han efter intagna måltider lägger sig att hvila på dessa bord. Det säges, att vattensorken vid stark köld faller i enlätt vintersömn. Kanske är så äfven fallet med andra högnordiska sorkar. Att de dock föra ett rätt verksamt lif äfven vintertid, därom vittna deras talrika gångar under och i den understa snön, den massa spillning efter dem, som man ofta finner där, och de vallar, som visa sig vara afätna, när snön om våren smälter bort. Att vattensorken mot vinterns annalkande samlar stora förråd i sina underjordiska hålor, känner man väl. Förutom ofvannämnda fynd af potatis såg jag en gång en hel korg fylld

med bönor, hvilka en bonde under plöjning af en vall funnit i ett sådant bo. Professor Lilljeborg omtalar äfven efter A. J. Malmgren ett i Finland gjordt liknande fynd af två kappar potatis. Nära besläktade med sorkarna äro lejnlarna (Myodes). De äro små, klumpiga djur med stort hufvud, trubbig nos och kort, hårbeväxt svans. Deras öron äro dolda i den långhåriga fällen. Ögonen äro något mindre än hos sorkarna och benen lika korta som hos dessa. I Sverige hafva vi endast två till lemlarnas släkte hörande arter, af hvilka den mest kända är fjällemmeln (Myodes lemmus), hvilken vanligen uppställes som typ för släktet. Han är sedan långt tillbaka i tiden väl bekant för sina vandringar. Fjällemmeln är på grund af sin brokiga färg lätt att skilja från alla våra andra små däggdjur. Hufvudfärgen är rostgult, under det att främre delen af ryggen och hufvudet ofvantill äro svarta. Fjällemmeln är ett äkta fjällens barn, och han förekommer på de kala fjällplatåerna ända upp till snögränsen. Öfverallt, där han finnes, ser man hans hål i jordskorpan, och ofta ses han själf kila undan framför vandrarens fötter. När han blir öfverraskad, skyndar han till närmaste hål, men ser han sig oförmögen att hinnaFJALLEMLAR.undan, sätter han sig modigt till motvärn. Han reser sig då på bakbenen, visar det enda vapen han har, sina tänder, och låter höra ett egendomligt fräsande läte. Brehms påstående, att lemmeln ej går ur vägen för sina fiender och att han stannar utanför sina hål för att försvara sig mot människan, synes mig vara lika oriktigt som samme författares uppgift, att lemmeln skyr vatten. Först när djuret ser sig ur stånd att hinna undan, stannar det af förskräckelse. Det skriker eller fräser då och biter omkring sig af ångest. Bland de hundratals lemlar, jag fångat med blotta handen, har ingen enda angripit mig, så länge jag hållit handen några tum från djuret. Det reste sig vid sådana tillfällen alltid på bakfötterna och höll de små framtassarna liksom till skydd framför sig, fräsande af förtviflan, och allt eftersom jag mer och mer närmade min hand, gick det baklänges undan. Först när jag lade handen öfver lemmeln eller vidrörde honom med fingrarna, bet han mig. De bett, jag erhållit, voro alla fullkomligt ofarliga, ehuru de små tänderna mycket väl kunna genomtränga huden. Det är ej ovanligt, att lemmeln, då han skall tagas, biter sig fast i handen och sålunda kan lyftas upp hängande. De ställen, där fjällemmeln synes trifvas bäst, äro tufviga ängsmarker, där myllan är lös och lätt att gräfva i. Finnes han i stor mängd, äter han stundom upp all åtkomlig vegetation. Tufvorna rensas då fullständigt från gräs och örter, vide och andra buskar afbarkas så, att deras smärta stammar lysa hvita på långt håll, och marken ligger täckt af djurets egendomliga, cylindriska exkrementer. Så grundligt afskalade platser påträffas dock endast mera sällan och blott då ett helt tåg af lemlar gått framöfver fjället. Dessa djur förekomma nämligen under normala förhållanden aldrig bosatta så tätt invid hvarandra, att marken kan blifva helt afäten; men när de äro stadda på vandring eller redan ha lämnat fjället, kunna stundom spåren af deras framfart taga så betydande dimensioner. Inom de flesta, ja kanske alla djurgrupper finnas arter, som äro mer eller mindre fallna för utvandring. Inom fågelvärlden möta vi väl de flesta exempel härpå, men äfven fiskar finnas, som i hafvet vandra långa vägar, och bland insekterna finnas många, som äro kända härför. Vi behöfva endast erinra om den illa anskrifna vandrande gräshoppan. Inom däggdjurens grupp förekomma ju äfven flera vandringsdjur, men hos intet annat af dessa torde den märkliga vandringslusten vara så utbildad som hos fjällemmeln. I allmänhet tror man sig ha att söka anledningen till dessa vandringar i brist på föda för djuren, och ofta nog torde man därmed hafva kommit sanningen närmast. Men däraf följer icke, att så alltid är förhållandet. Det är t. ex. föga troligt, att stäpphönan från sitt hemland på mellersta Asiens stäpper behöfver flyga öfver halfva världen för att söka föda. Lika litet torde fjällemmeln för sådant ändamål behöfva vandra genom hela bördiga landskap ned till hafvet. Mig synes det troligt, att den hastiga tillökningen af individer stundom ger anledning till utvandring, oafsedt tillfällig brist eller tillgång på föda. Man känner exempel på att ganska högt stående djur, som äro mycket sällskapliga, t. ex. rådjuren, äro absolut stationära, så länge de ej blifva alltför talrika, men blir stammen för stor, vandra de ut. Fjällemmeln fortplantar sig sannolikt mycket starkt. När några för honom gynnsamma år inträffat, vimla fjäl-len af lemlar, och skulle dessa stora skaror stanna kvar på den trakt, där de födts, samt ytterligare föröka sig, så vore hungersdöd eller pest ett ganska säkert framtidsperspektiv. Lemlarna trifvas för öfrigt ej tillsammans med sina kamrater. De må vara aldrig så talrika, så finner man dock ej mer än en familj i samma bostad. Under fortplantningstiden har sålunda hvarje par sitt lilla område för sig, och till och med ungarna synas blifva bortjagade därifrån, så snart de kunna reda sig själfva. Häraf framgår, att djuren ej kunna finna sig tillfreds, när de blifva så talrika, att det ena paret måste uttränga det andra. Så vidt jag har mig bekant, hafva också djuren närmast före hvarje vandring förekommit i mycket stor mängd på fjällplatåerna. År

1895 försiggick den sista lemmeivandringen hos oss. Jag var då i tillfälle att studera dessa djur uppe på fjällplatåerna i Jämtland. De förekommo i spridda grupper öfverallt, men dock var det endast på några få och mycket inskränkta områden, som jag kunde iakttaga, att vegetationen var så fullständigt uppäten af dem, som ofvan skildrats, eller så, att det kunde vara fråga om brist på föda. Ingenstädes såg jag djuren i täta hopar; tvärtom. Med ett mellanrum af 20—50 meter eller mera syntes de vara spridda öfver fjällen, och på stora vidder märktes ännu ingen brist på bete för dem. Gräsvallarna stodo friska och gröna, gråvidet växte frodigt i dälderna, och den öfriga vegetationen var ej fattigare, än den brukar vara där uppe i fjällen. Om svält för lemlarna det året kunde det således ej vara fråga. Skulle för resten betet möjligen- tagit slut uppe på fjällen, utbredde sig i dalarna där nedanföre en vegetation så frisk och grön, att djuren ej kunde ha behöft vandra längre än nedförfjällsluttningarna för att få allt, livad de i den vägen be-höfde. Men det oaktadt lämnade lemlarna fjällen mot hösten så allmänt, att följande år ej en af dem stod att finna där uppe. När vi nu se, att det ej kunde vara hungersnöd, som dref djuren ut på vandring, ha vi ej andra slutsatser att draga, än att det endera var fruktan för framtiden eller ock öfverbefolkning, som gjorde, att de ej vidare trifdes på fjällen. Kunna vi tänka oss, att djuren verkligen äga förmåga att reflektera öfver kommande tider, så nog hade de fullgoda skäl för sin fruktan. Antaga vi, att fjällemmeln fortplantar sig lika starkt som hans närmaste släktingar, sorkarna, så skulle nämligen under en sommar hvarje par föröka sig till minst ii par, och om vidare autages, att ett par lemlar från början disponerade 22 kvadratmeters utrymme på fjället, så skulle det följande år icke bli mer än två kvadratmeter för hvarje par att svänga sig på, och under sådana förhållanden skulle födan ej räcka till. Denna beräkning är sannolikt mycket lågt tagen, särskildt som ungarna fortplanta sig, innan de äro fullt utväxta. Dock får man ju beräkna, att många falla offer för rofdjur. Slutsatsen af mina undersökningar skulle emellertid vara, att det ej direkt är brist på föda, som drifver ut djuren, utan att man har att söka anledningen till utvandringen däri, att djuren ej trifvas bosatta alltför tätt tillsammans, eller, med andra ord, i öfverbefolkning. Ännu en tänkbar förklaringsgrund till vandringen vore att söka i någon epidemisk sjukdom. Något, som talar för möjligheten häraf, är det ofantligt stora antal, som vid pågående vandring anträffas döda så väl uppe på fjällen som öfverallt annorstädes, där djuren gått fram.Som jag i det föregående påpekat, företaga äfven några sorkarter vandringar, och därvid påträffas vanligen också ett förvånande stort antal liggande döda. Sålunda fann jag under en sorkvandring i Jämtland hvarje morgon i närheten af min bostad därstädes åtskilliga, stundom ända till ett tjugotal döda, och samma iakttagelse är gjord med afseende på vår andra lemmelart, skogslemmeln. När en utvandring förestår, synas lemlarna i förväg bereda sig därpå, i det att de under den närmaste tiden före utvandringen ej fortplanta sig. De år, jag på fjällen funnit lemmeln förekomma sparsamt, har jag nämligen i augusti månad ofta iakttagit helt små eller halfvuxna ungar. Ofvannämnda år, när den sista stora utvandringen förestod, fann jag däremot bland tusende ej någon enda mindre unge, och alla lemlar, som anträffades, syntes vara stadda på utfärd. På kala fjället kilade de från det ena hålet till det andra. Jag stod ofta långa stunder orörlig för att noga iakttaga en lemmel. Första jordhål, han kom till, kröp han ned uti, men länge stannade han ej där. Snart visade han åter sitt lilla trubbiga hufvud, såg sig försiktigt omkring och gaf sig af bort öfver marken, tills han åter träffade ett hål, där han på nytt dröjde ett par minuter. Aldrig såg jag två eller flera följas åt. Uppe på fjällen kunde jag ej märka, att någon viss riktning var gemensamt bestämmande för djurens vandring. De tycktes blott hvar för sig sträfva ned mot närmaste dalgång. Nere vid Tennsjön och Dufeds station åter syntes deras väg gå i sydostlig riktning. Älfvar och andra vattendrag såg jag de små djuren oupphörligt ge sig öfver, men aldrig i sällskap eller i stort antal på en gång. Vid en liten älf, vid hvars strand jag hvilade en halftiinmes tid, såg jag under denna tid endast ett tiotal simma öfver, alla i samma riktning,från det närbelägna Middagsfjället. De läto ej heller afskräcka sig af den rätt stora Medstugusjön. Så snart en lemmel kom ned till dess strand, kastade han sig genast i vattnet och gaf sig af ut. Under dessa färder öfver sjöar och floder falla många lemlar offer för laxöringar; det har nämligen visat sig, att man under lemmeltåg ofta finner dessa fiskars mage inrymma ganska många sådana djur. Så länge vandringen pågår, särskildt när djuren komma ned från fjällen, synas de allesammans vara liksom besjälade af en enda idé, den att komma fram. De låta ej hindra sig af någonting. Kunna de ej klättra öfver byggnader och vallar, som äro dem i vägen, gräfva de sig under dem. Vattnen må vara aldrig så stora, de simma dock öfver dem; till och med brusande forsar praktisera de sig öfver. Icke ens hafvet afskräcker den vandrande lemmeln. Kommer han ned till

dess strand, kastar han sig oförskräckt i bränningen, äfven om stranden ligger full af döda kamrater, som före honom omkommit däri. I Trondhjemsfjorden har man sålunda under ett lemmeltåg i november månad 1868 iakttagit dessa djur i sådan mängd simmande på hafvet, att ett fartyg i mer än en kvarts timme gick fram bland massan, och så långt man från fartyget såg öfver fjorden, var denna täckt af lemlar. (R. Collett). Att de under vandringen uppträda så koncentrerade torde dock vara mycket sällsynt och knappast förekomma annat än då branta bergväggar eller andra hinder nödga dem att tränga sig tillhopa. Lemmeltågen tyckas i allmänhet hafva en mycket stor utbredning. Tåget 1895 iakttogs icke blott öfver hela Jämtland utan äfven i kappland och Norge. Vidtspridda vandrade djuren nedåt landet, och de hunno så långt ned som till Bottenhafvets strand. Det ser ut, som om alla lemlar grepos af vandringslusten samtidigt. Fjällplatåerna förblifva nämligen öde och tomma icke endast det nästföljande året utan i flera år å rad. Det är sagdt, att en del af djuren återvända till sina fjäll, och huru därmed förhåller sig, vet jag ej, men det synes mig otroligt. Sannolikare är, att alla de utvandrade omkomma. Däremot kunna lemlar finnas kvar på ett och annat isoleradt ställe, som ej kommit i beröring med det stora tåget, och när dessa sedermera hinna sprida sig, blifva fjällen åter befolkade af detta djur. Äfven fjällemmeln har många fiender. Alla rofdjur synas föredraga honom framför andra rof. Till och med renen har, hur underligt detta än låter, lärt sig att äta lemlar. När lemlarna tilltaga i antal, synas äfven deras fiender bli allt talrikare. Man har gjort den märkliga iakttagelsen, att ugglorna under lemmelår fortplanta sig vida starkare än andra år. Man har nämligen under rika lemmelår funnit ett vida större antal ägg och ungar i dessa fåglars bon, än som eljest plägar vara fallet. Rof-fåglarna följa äfven lemmeltågen och frossa på de små djuren. Dessa fåglar förekomma dock ej i sådan mängd eller samlade i trupp, som det oriktigt synes framgå af en del beskrifningar och afbildningar af lemmeltåg. Man ser en och annan uggla, mycket sällan mer än en samtidigt, här och där en falk eller en vrak. Samlade i mängd har jag aldrig iakttagit dem. Äfven lafskrikor, kråkor, skator, vårfåglar, vesslor, hundar, räfvar och katter anfalla lemlarna, men hur många som än dödas, märkes ej någon förminskning i deras antal. Nya komma oupphörligt ned från fjällen. Att lemlarnas plötsliga uppträdande i sådan mängd- 366 — förr i tiden mycket förvånade folket, är lätt att fatta. Man förstod ej, att de kommo vandrande, utan antog, att de regnade ned från himlen. Till och med den gamle ärkebiskopen i Upsala Olaus Magni, som är den förste, hvilken skrifvit om fjällemmeltågen, säger, att de stundom vid åskväder nedfalla från himlen. Han säger vidare, att man vet ej, om de komma från några aflägsna öar eller aflas i molnen. Angående fjällemmelns fortplantning känner man, märkligt nog, ej mycket. De uppgifter, jag kunnat finna därom, synas endast vara antaganden. Att de yngla flera gånger om året, är dock säkert och bevisas däraf, att man under de år, då vandring ej förekommer, finner ungar så väl på våren som under högsommaren och på hösten. Det finnes gamla uppgifter om att lemmeln skulle föda ungar under vandringen. Är så fallet, måste det vara undantagsfall, eftersom hvarken jag eller andra zoologer, bland otaliga massor vandrande djur, någonsin funnit ungar. Inne i små tufvor har jag funnit lemmelns bo. Det är ganska stort, dels öfvertäckt, med ingång från sidan, och dels utan annan betäckning än den en jordtorfva eller en stenhäll lämnar. Det är byggdt af söndergnagdt gräs. Ungarnas antal synes växla mellan 4 och 6. Hur länge de äro blinda, känner jag ej. De tyckas dock ligga rätt länge kvar i boet. En gång fann jag i ett sådant bo sex ungar, hvilka voro nära halfvuxna och sprungo ut, när jag sparkade upp tufvan, under hvilken boet låg. Att lemlarna fortplanta sig redan under sitt första lefnadsår, är sannolikt. De försök, jag gjort att hålla fjällemlar i fångenskap för att blifva i tillfälle att studera deras fortplantningoch deras ungar, ha fullkomligt misslyckats. Jag medförde en gång 20 exemplar till Upsala. Dessa släpptes lösa i ett rum, där gräs- och jordtufvor insattes, och jag gjorde för öfrigt hvad som kunde göras för deras tref-nad. Djuren vantrifdes dock. De anföllo och uppåto hvarandra, så att rqdan efter några få dagar endast en af dem fanns kvar i lifvet. Den andra hos oss förekommande lemmelarten, skogs lemme In (Myodes schisticolor, Lilljeb.), är ett litet vackert djur af lilla husråttans storlek. Han blir ungefär 105 till 115 mm. lång med den omkring 16 mm. långa svansen. Han är lätt att skilja från de öfriga små gnagarna dels på sina korta öron och sin korta svans, dels på färgen, som är helt skiffer- eller stålgrå med en rostbrun fläck på bakryggen. Skogslemmeln upptäcktes första gången af prof. Lilljeborg vid Lillehammer i Norge d. 29 maj 1843. Länge ansågs han som en stor sällsynthet hos oss, men under de sista decennierna har det visat sig, att han ej förekommer så sparsamt som man förmodat; han har t. o. m. under åren 1871 — 72 och 1894—95 flerestädes uppträdt i mycket stort antal. Att äfven denna art utvandrar, har man ett par gånger iakttagit under ofvannämnda

år. Särskildt 1895 uppträdde han påtagligen på vandring och blef då observerad i Jämtland, Härjedalen, Dalarne, Vermland, Gestrikland, Ångermanland, Medelpad och Helsingland. * Lektor K. B. J. Forssell, som lämnat en vidlyftigare redogörelse för detta djurs utbredning hos oss, anser, att * Om skogslemmelns uppträdande i Sverige. Festskrift för Lilljeborg, sid. 330.hans egentliga hem är Dalarne, och att de ofvan omnämnda utvandringarna företagits därifrån. I sagda landskap synes han äfven regelbundet förekomma, och därifrån har jag ofta fått exemplar insända. Skogslemmeln synes vara mer nattdjur än fjällemmeln, och hans hem torde vara de dunkla barrskogarna. Han tycks ha en ovanlig förmåga att dölja sig och förbigås därför lätt. Min ofvan uttalade åsikt, att epidemier ofta uppstå bland de små gnagarna och att dessa möjligen stå i samband med deras egendomliga, planlösa vandringar, stödes, såsom jag redan anmärkt, däraf, att man vid deras vandringar funnit dem döda i mängd. Forssell omtalar, att man vid ett tillfälle fann ett dödt exemplar på hvar 15:e—20:e fot. Själf har jag endast en gång iakttagit denna lemmel lefvande, nämligen nära Storsjöns strand vid Oviksfjällens fot i Jämtland den 15 augusti 1887. Det var inne i den djupa, mörka barrskogen, där marken var tjockt beklädd med mossa. Jag stod stilla för att lyssna efter skogens ljud, då jag plötsligt såg ett litet djur röra sig vid mina fötter. Det lilla kräket, rundt som ett litet ludet nystan, kilade upp på min ena fot och satt där några ögonblick, så att jag blef i tillfälle betrakta det. När jag så gjorde en rörelse för att fånga det, kilade det ned i mossan och försvann under en granrot samt visade sig ej mera. Denna lemmel har blifvit kallad blåmus eller blåsork. Man får dock med en viss försiktighet mottaga de uppgifter, som lämnas om honom under dessa namn, ty det har visat sig, att de flesta s. k. blåsorkar, som blifvit insända till mig, varit ungar af vanliga åkersorken. Om skogslemmelns fortplantning känner man ingen-ting. För Forssell har det uppgifvits, att man funnit ungar i september och oktober månader. En i vårt land föga känd gnagare är hasselmusen (Myoxus avellanarius). Det är ett litet, till sofvarnes familj hörande, särdeles täckt djur. Hasselmusen är endast omkring 80 mm. lång, utom svansen, som är omkring 70 mm. Till kroppsformen liknar hon kanske mer en ekorre än en råtta, men öronen äro kortare än ekorrens och sakna hårpensel. Hon är undersätsig och tjock, och svansen är mindre yfvig än ekorrens men liknar dock, med sin platta form och sina rätt långa hår, mer dennes än råttornas. Till färgen är hasselmusen rostbrun, med blekt rostgula undre kroppsdelar. Hon är ganska sällsynt i Sverige och förekommer endast i landets sydligare delar, upp till Nerke och norra Östergötland. Enligt hvad som uppgifves i våra faunistiska arbeten om hasselmusens förekomst hos oss, är hon funnen flerestädes i Skåne, oftast vid Esperöd nära Stenshufvud i Albo härad. Hon lär äfven vara funnen vid Strömserum i Kalmar län och på Öland samt vid Huskvarnabergen och Ryhof nära Jönköping. Likaså vid Kinnekulle, på kronoparken Kinneskogen och vid Sparresäter i Västergötland. I Nerke lär hon flere gånger hafva iakttagits, äfvensom en gång på Kolmården i Östergötland, där en hona sköts af jägmästaren C. W. Lundborg den 2 augusti 1863. Som häraf framgår, kan hasselmusen betraktas som ett af vårt lands sällsyntaste däggdjur. Hon förekommer ingenstädes så talrikt, att hon blir observerad hvarje år. Som hon dels är ett nattdjur, som i regel sofver dagen lång, dels bebor täta buskmarker och dels ligger i dvala Ur djurens lif. 2 4öfver vintern, är det emellertid tydligt, att hon är vida svårare att få se än de flesta andra djur, och det är därför ej nödvändigt, att hennes förekomst är så sparsam, som hon är sällsynt till. Hasselmusen är ett trögt djur, som torde sofva bort större delen af sitt lif. Det namn, man gifvit åt den familj hon tillhör, tyder äfven härpå, och hon är nära besläktad med den från de gamla romarnes tid historiskt namnkunniga sjusofvaren (Myoxus glis). De författare, som skrifvit om hasselmusen, synas i ett fall ha skildrat det lif, hon för, oriktigt. Af deras beskrifningar får man nämligen den föreställningen om henne, att hon smidigt som en ekorre hoppar omkring bland buskar och träd. Så är dock ingalunda händelsen. Hasselmusen hoppar troligen aldrig, hon har därtill alltför korta bakben. Hennes rörelser äro långsamma och afmätta. I träden rör hon sig på samma sätt som björndjuren. Säkert men långsamt förflyttar hon sig från gren till gren på det sättet, att hon tar ett fast tag med framfötternas klor och flyttar sedan varsamt bakfötterna efter. Sålunda klättrar hon på de finaste kvistar. Min kännedom om detta djur inskränker sig till ett par i fångenskap hållna exemplar. Det ena af dessa, som fångades nära Jönköping och blef uppsändt till mig lefvande, underhöll jag länge, och det lilla djuret, som ej från första stund visade den minsta skygghet, vann allas hjärtan genom sitt älskliga uppträdande. Hon sof nästan ständigt. Väckte jag henne och tog henne i handen, satt hon där helt lugn och putsade sitt lilla nätta hufvud genom att först slicka på framfötternas tår, så att dessa blefvo fuktiga, och sedan låta klorna liksom en kam glida mellan de långa

morrhåren. Långsamt klättrade hon på mina fingrar och upp efter minHASSELMUS.arm, och hon försökte aldrig att bitas. Så snart hon åter blef insläppt i sin bur, kröp hon ihop som ett litet klot i sin mjuka bädd och tycktes, obekymrad om allt, som tilldrog sig omkring henne, genast falla i sömn. Af de födoämnen, som bjödos henne, föredrog hon hampfrö. När den kalla årstiden kom, blef hon alltmera trög, tycktes natt och dag ligga stilla i sin bädd samt upphörde att äta, och jag antog att hon fallit i vintersömn, men det upptäcktes snart, att hon var död. I vildt tillstånd lär hasselmusen lifnära sig af nötter, ollon, frön och växtknoppar. Af mjuka växtämnen bygger hon sitt bo mellan kvistarna i en buske. Detta är något större än en knuten hand och rundt som ett klot, med ingång på ena sidan. Det liknar närmast ekorrens bo. I boet föder hon sina ungar, hvilkas antal i kullen är 3 till 6. Dessa äro rätt länge blinda. Då man funnit ungar både i juli och september, synes det ej vara osannolikt, att hon frambringar mer än en kull årligen. När hösten kommer, reder hon sig ett särskildt, större och varmare bo för att sofva bort vintern uti. Detta har man funnit i ihåliga stubbar, i hål i jorden, under trädrötter eller i ihåliga träd. Ehuru hasselmusen ligger i dvala under vintern, synes det dock vara konstateradt, att hon samlar vinterförråd af nötter, möjligen för att ej sakna föda när solens varma strålar om våren väcka henne ur den långa och djupa vintersömnen. En bland de intressantaste af alla gnagare är utan tvifvel bäfvern. Detta märkliga djur kan visserligen, sorgligt att säga, numera knappast räknas till Sverigesfauna; men dess minne lefver i vida kretsar, och då därtill kommer, att bäfvern, tack vare det norska folkets intresse för honom, ännu finnes kvar i vårt broderland, anser jag mig ej böra förbigå honom. Bäfvern är den störste af Europas nu lefvande gna-gare och med ett par undantag den störste i hela världen. En fullväxt bäfver blir med svansen betydligt öfver en meter lång; svansen har ej fullt halfva kroppens längd. I vikt lär det fullväxta djuret hålla omkring 21 kg. Till kroppsformen liknar bäfvern rätt mycket en sork, men han har proportionsvis mindre hufvud. Han är mycket undersätsig och tjock, fötterna äro försedda med simhud mellan tårna, och den egendomliga, platta svansen är naken samt täckt med spånlikt lagda, hårda fjäll. Detta präktiga och i många afseenden intressanta djur, som fordom befolkat hela vårt land ned till Skåne, är numera hos oss ett minne blott. Bäfvergällen och den päls, naturen gifvit bäfvern, voro dyrbara handelsvaror; människan traktade ständigt efter dem, och vinningslystnaden skydde inga medel. Djuret förföljdes, så länge en enda individ fanns kvar. Sedan långt tillbaka i tiden har bäfvern varit utrotad i södra och mellersta Sverige. Många gårdar, vattendrag och holmar bära dock ännu namn efter honom, t. ex. Bjurum = bäfverhem, Bjurholmen = bäfverholmen o. s. v., men detta är det enda tecken man har af att djuret en gång funnits i trakten. Undan för undan drog han sig upp till våra nordligare och glesare befolkade bygder, och där uppe, där landet genomskäres af det ena vattendraget tätt invid det andra, fann han en för honom lämpad fristad bland fjällen och i de djupa skogarna. Länge dröjde det dock ej, förr än människorna framträngde äfven till denna aflägsna del af landet, alltjämt med ifvereftersträfvande att förskaffa sig bäfverns dyrbara skinn, och följden blef en fullständig utrotning äfven där. In på 1840-talet lefde emellertid bäfvern flerestädes i våra nordliga provinser. I Jämtland kan folket ännu visa, hvar bäfrarnes boningar varit belägna, och de fångstredskap man använde för att bemäktiga sig dem, finnas ännu i behåll. Ännu på 1860-talet gingo rykten, att en och annan bäfver lefde kvar i Västerbotten, och jägmästaren L. J. Hallgren meddelar i Svenska jägareförbundets Nya Tidskrift, 7 årg:s 4:de häfte sid. 243, att bäfvern blifvit observerad till och med år 1870 i Kalls socken i Jämtland. Hvad värde dessa uppgifter hafva, är svårt att säga. Så mycket synes dock vara säkert, att bäfvern längst kvarlefvat i Jämtland, hvilket framgår däraf, att det jämtländska folket har långt bättre reda på djuret, dess hus och dess lefnadsvanor, än hvad som är fallet med befolkningen i Västerbotten och våra öfriga norrländska bygder. Alla zoologer, som rest i Jämtland, hafva sålunda där hört djuret omtalas vida mer än i de öfriga nordliga landskapen. Pastor Erik Modin uppger i sin uppsats om Härjedalens fauna *, att den sista bäfvern dödades i detta landskap vid Ljungdalen i Hede år 1834. Samme författare, som hört sig för på stället, säger, att en uppgift i Jägaref. nya tidskrift, att en bäfver skulle varit synlig vid Tännån i Tännäs' socken år 1885, är beroende på ett misstag. Där bäfvern finnes, är hans närvaro mycket lätt att iakttaga därpå, att de i grannskapet växande löfträden fällas af honom och barken afgnages, hvarvid djupa märken synas efter hans skarpa tänder. * Bihang till k. Svenska Vetensk. Akad. handlingar. Band 25. Afd. IV, N:o 4.I Norge lefver bäfvern, såsom ofvan sagts, ännu, och professor R. Collett säger i sitt 1896 utkomna, utmärkta arbete »Bäfvern i Norge», att det icke kan betviflas, att han där i landet lefver både detta århundrade (1800-talet) ut och dessutom ett godt stycke in på nästa

århundrade. Det är med sorg man ser en så erfaren zoolog uttala dessa ord, som tyda på att bäfverns tid som europeiskt djur ej är lång. Men bäfvern passar ej för vår tid. Kulturen skall uttränga honom, äfven om man gör hvad man kan för hans trefnad. Då jag ej varit i tillfälle studera bäfvern i det fria, men gärna i denna anspråkslösa uppsats om landets gnagare vill ägna honom en minnesruna, har jag hämtat följande korta redogörelse om hans lif ur professor Collets ofvan nämnda arbete. I Norge förekommer bäfvern ännu flerestädes i landets sydvästra delar, och han har där sitt hem i de af floder genomskurna dalgångarna. Den största kolonien finnes i Nisserelven, i öfre Telemarken. Bäfvern är ett vattendjur i ungefär lika hög grad som uttern. Han tillbringar större delen af sitt lif i vattnet, bygger sina bostäder där och lämnar det endast för att skaffa sig föda. Han lefver af löfträdens bark, företrädesvis af asp, och föredrager barken på de finare grenarna. För att komma åt dessa fäller han träden, hvarefter han afbiter kvistarna i lagom stora bitar och bär dessa till sin bostad i floden, där de dels tjäna till föda och dels till byggnadsmaterial. Han kan härvid bära ganska stora knippor på en gång, och man har sett honom simma med kvistknippet framför sig. Under detta bäfverns skogsarbete begagnar han alltid samma väg mellan vattnet och skogen, och denna stig kan bli så upptrampad, att den närmast fjorden stundomgår ett par fot djupt ned i jorden. I och invid denna väg afbitas alla rötter och andra hinder, så att vägens väggar blifva alldeles jämna och glatta; men stigen är så smal, att djuret nätt och jämt kan komma fram däri. Stundom sträcka sig bäfver-vägarna flere hundra fot upp bland bergen, och detta afstånd hindrar icke djuret att släpa fram sitt byggnadsmaterial. Detta består så väl af självfva trädstammen, styckad i bitar, som af grenarna, hvilka bäfvern dels bär med framtassarna, dels släpar efter sig. När bäfvern fäller träd, står han på bakbenen, böjande hufvudet åt sidan, så att tänderna skära i riktning tvärs öfver trädet. Är trädet stort, gnager han rundt omkring stammen, tills det faller, och enligt Colletts utsago be-höfver han ej mer än en kvarts timme för att fälla ett träd. Samme författare har sett fällda aspar, som varit 50 fot höga, en björk, hvars stam var 450 mm. i genomskärning, och andra träd, hvilkas stammar varit ända till 460 mm. tjocka. Träden fällas vanligen på omkring 1/2 meters höjd öfver marken, och bäfvern fäller aldrig annat än friska träd. Det påstås, att han ej återvänder till sitt arbete, om han blir skrämd, medan han håller på att fälla ett träd. Säkert är, att man ofta ser träd, som äro angripna men af en eller annan anledning sedermera öfvergifna. Bäfvern tycks vara en arbetsmyra; han fäller långt flere än han behöfver. Från tidigt om våren till vinterns ankomst pågår dagligen hans skogsarbete, och det blir dess trägnare, ju mera hösten nalkas, ty dels måste bostäderna sättas i godt stånd till den långa vintern, dels måste äfven magasinen hinna fyllas med proviant. Om dagen hvilar bäfvern i regel. Arbetet försiggår om natten, och han synes vara flitigast under vackramånskensnätter. Man kan då, om vädret är lugnt, höra hans gnagande på trädstammarna på ganska långt afstånd. Vintern tillbringar han med sin familj inom hus. Bäfvern är i regel skygg och försiktig, ja så skygg, att personer, som äro bosatta alldeles intill bäfverkolonier, knappt någonsin varit i tillfälle att se ett sådant djur. Blir en bäfver öfverraskad i vattnet, slår han ett kraftigt slag med sin platta svans i vattenytan och dyker med detsamma. Vid denna varningssignal svara andra i närheten befintliga bäfrar med ett liknande slag, och så skynda de alla ned i sina bon eller underjordiska hålor. En norsk jägmästare, som varit i tillfälle iakttaga bäfvern, säger, att detta djurens slag med stjärten är så kraftigt, att det höres på ett par kilometers afstånd. Det underbaraste i bäfverns lif är hans byggnadsverksamhet, och då man vanligen genom äldre skrifter och afbildningar fått oriktiga begrepp om de hus han bygger, torde en beskrifning af ett sådant, hämtad ur prof. Colletts sakrika framställning, här vara på sin plats. Bäfvern bygger ej alltid sitt hus på sådana ställen, där det är undangömdt för människors blickar. Stundom väljer djuret en sådan plats, att det dagligen från huset kan se människor. Collett uppgräfde t. ex. i maj 1896 ett bäfverhus, som var så beläget vid en liten bukt i älfven, att det dagligen passerades af förbiroende båtar på endast 30 meters afstånd. Huset syntes på långt håll, och det visade sig vara bebodt och innehöll ungar. Husen läggas vanligen där det är ström, ofta stark sådan, ty bäfvern begagnar sig af strömmen för att föra virke till boet. Härvid låter han virket drifva fritt och sörjer endast för att hvad som under vägen kommit på grund blir lösgjordt samt passar slutligen på att vid bygget tillvaratage sitt timmer,BÄFVER.Sitt byggnadsarbete börjar bäfvern, som ofvan är sagdt, mot hösten, från och med september till in i november. Älfven bär vittne om, när det begynt, ty då för den i sitt lopp med sig kvistar och spånor från arbetsfältet. Till en byggnads förfärdigande kräfvas minst två år. Första året iordningställes huset så pass, att det kan göra tjänst som vinterbostad. Följande höst fortsättes arbetet, och huset fullbordas då så, att för framtiden

endast en årlig reparation är behöflig. Nya kvistar och jord påläggas då, där ström och is skadat huset. När bäfvern bygger sitt hus i stillastående eller lugnare vatten, ger han det en sådan rund eller kuplik form, som bäfverhusen vanligen lära ha i Kanada och hvaraf ännu från äldre tider finnas lämningar i Norge. När huset åter är beläget i en älf med starkare ström, har det nästan formen af en ugn och anlägges så, att dess ena ända ligger på stranden och den andra ute i älfven, tämligen djupt under vattnet. Denna sistnämnda form ha de flesta bäfverhus i Norge nu för tiden, och denna torde äfven vara ändamålsenligast i ett vatten, som stiger och faller efter årstiderna. En bäfverhydda af den förstnämnda formen hade professor Collett tillfälle att undersöka sommaren 1895 vid Vehustjernet i Aaruli (Norge). Denna hydda låg fritt på en flat myr, som gränsade intill ett mindre vatten, placerad ett stycke innanför vattenkanten på myrens flytande brädd och liknade en myrstack. Den var något öfver 2 meter hög och 14 meter i omkrets. Från vattensamlingen hade bäfvern gräft en kanal med trångt inlopp till hyddan, och under vattnet i denna lilla kanal fanns ingången till huset. Hyddan var fullkomligt symmetriskt byggd, öfverst något tillspetsad.Huset var uppfördt af jord och kvistar, till antal och storlek motsvarande åtskilliga hästlass, och en mängd delvis grofva grenar bildade husets öfversta del. På dess ena sida var en terrass utbyggd, hvilken från vattenkanten ledde snedt uppåt och sträckte sig till vid pass hälften af husets omkrets. Denna terrass syntes tillkommen för att underlätta djurens uppstigning på husets tak. Bäfvern är en skicklig byggmästare, och han tycks vara road af sitt arbete. Ofta bygger han dammfästen och åstadkommer därigenom stundom små konstgjorda sjöar åt sig. Ofvannämnde forskare beskrifver också en bäfverhydda, som låg vid en liten myr, hvilken bäfvern själf genom en af honom byggd fördämning förvandlat till en sjö af ett skotthålls bredd. De aflånga bäfverhusen äro numera de vanligaste i Norge. Dessa variera mycket till storlek och form. De största äro minst 50 fot (15 meter) långa, hvaraf nära hälften ligger under vattnet. Denna under vattnet liggande del af huset utgör således endast en gång in till självfva bostaden. Bredden af en sådan boning utgör endast omkring 2 1/2 till 3 meter, den är tämligen jämnbred och sällan mer än 1 meter hög. Längden varierar, eftersom vattnet vid älfstranden är djupt. På grunda ställen äro de stundom endast omkring 5 meter långa. Bredden och höjden öfver vattnet åter variera ej mycket. För att icke ingången till hyddorna skall vid lågt vattenstånd komma att ligga öfver vattnet, är det nödvändigt för djuren att gifva sina bostäder en så betydande längd, ty det är en gifven sak, att bäfvern endast vid mindre vattendrag kan genom.uppdämningar själf reglera vattenståndet. Ingången till bäfverhuset ligger alltid under vattnet och i den ända af huset, som är belägen längst ut i älfven,När jorden på strandvallen är af beskaffenhet att medgifva det, händer det, att djuren ha en ingång äfven på den del af huset, som ligger på land. Denna är då förenad med någon underjordisk gång samt täckt med jord och småkvistar, till följd däraf också svår nog att upptäcka. Professor Collett har en gång funnit en dubbelhydda. Förenad med den vanliga hyddan genom en gång, låg en mindre dylik sida vid sida med denna, och hvardera hade sin särskilda ingång under vattnet. Sedda på något afstånd gifva bäfverhusen intryck endast af en oordnad massa lösa kvistar, blandade med jord och stenar. Först vid närmare betraktande märker man, att det är ett byggnadsverk. Ofta nog händer det, att de gräsbevuxna tufvor, som användts till byggnaden, grönskat, så att det växer gräs ofvanpå huset. Den gång, som, efter hvad ofvan är nämndt, leder in till självfva boningsrummet, är vanligen enkel, men i större bäfverhus finnas stundom två gångar, löpande parallellt med hvarandra och båda ledande in till kammaren. I ett undersökt hus befanns väggen, som skilde dessa båda gångar åt, vara omkring 12 tum tjock, byggd af jord och små kvistar. Ingången till hyddan är vid pass 1/2 meter hög eller nätt och jämt hvad som behöfves för att djuret skall komma in; bredden åter är större, så att två djur, som mötas, kunna bekvämt gå förbi hvarandra. I den ofvannämnda dubbelhyddan, som af professor Collett uppgräfdes, träffades i den långa gång, som ledde till den mindre hyddan, en utvidgning af gången, en särskild liten kammare, i hvilken dock icke fanns något rede. Denna kammare, hvars ändamål icke kunnat med säkerhet utrönas, stod medelst en tvärgång i förbindelse äfven med den stora hyddans ingång.Väggarna i gången till den stora hyddan voro jämna och klädda med ren sand. Vid hyddans öfre ända låg kammaren, på ett afstånd af 6 meter från vattenkanten och en meter öfver vattnets nivå samt 1/2 meter under strandvallens jordskorpa. Kammaren var rund, omkring 3/4 meter vid och i det närmaste lika hög. Bädden i denna bäfverns sängkammare utgjordes af ett mjukt lager bast af asp (Populus tremula) och något litet björknäfver. Collett antager, att det längre in underjorden fanns flere liknande kammare. Huset befanns vid uppgräfningen tomt, men det visade sig, att det var bebodt, ehuru djuren ej voro

hemma. De hade nog satt sig i säkerhet. En annan hydda, som var betydligt mindre och lättare åtkomlig, uppgräfdes i maj 1896. Denna innehöll tre ungar. Bädden i kammaren bestod här ej af bast utan af små träflisor och stickor, som djuren tydligen hade spingat sönder inne i boet. Detta hus inrymde två våningar. Öfver den bebodda kammaren fanns nämligen ett reservrum, hvilket sannolikt var tillkommet för den händelse vattnet skulle komma att stiga. Som ofvan är nämndt, gräfver bäfvern långa och vidlyftiga gångar i älfstränderna. Dessa gångar stå sannolikt ofta i förbindelse med boningshusen. Troligen finnas äfven tillfälliga bostäder i de underjordiska hålorna. I hvarje hus bor sannolikt en familj, och numera träffar man sällan flere hus tätt intill hvarandra. I forna dagar åter bodde bäfvern i större kolonier och anlade riktiga byar vid älfstränderna. Af en eller annan orsak utvandra bäfverfamiljerna rätt ofta. Troligen är det, när deras älsklingsträd börjar taga slut i hemtrakten, som de emigrera och uppsöka enlämpligare lokal. Under dessa vandringar har man stundom påträffat enstaka individer rätt långt från vatten. Dessa hafva då visat föga skygghet, till och med låtit betrakta sig på helt nära håll. Öfverraskas bäfvern af något rofdjur, t. ex. af en hund, vet han att försvara sig, och det har vid ett sådant tillfälle visat sig, att bäfvern blef den segrande. Bäfverns bett äro fruktansvärda, och det är sannolikt endast de största och starkaste rofdjuren, som kunna bemäktiga sig honom. När han blir satt i trångmål, händer det, att han låter höra ett egendomligt läte. Han höjer då svansen i vädret, skakar sig af vrede och visar sina fruktansvärda tänder mer än under vanliga förhållanden. Mycket sällan hör man annars bäfvern gifva något ljud ifrån sig, men det påstås, att han någon gång skall låta höra ett morrande läte. * De späda ungarne, som professor Collett hade lefvande ett par dagar, läto därunder höra ett läte, som »lignede paafaldende de förste klynkende Lyde, som Spaedborn give fra sig». Om bäfverns fortplantning känner man ej mycket. Den 24 maj fann professor Collett tre ungar i ett bo. Dessa ansågos af honom vara omkring 14 dagar gamla. De voro stora som råttor men omkring dubbelt så tjocka, och deras ögon började öppna sig. Ungarne blifva ej utvuxna första året. När hösten kommer, äro de ungefär halfvuxna. Då bäfvern under vintermånaderna ligger skyddad i sitt hus och äfven om sommaren sällan aflägsnar sig långt från vattnet, torde han ej ofta falla offer för rofdjur. Det är således nästan endast människan han har * »Lignende en Knurren», säger Collett.att frukta, och hon har utan tvifvel på sitt samvete, att detta präktiga djur alltför tidigt blifvit utträngdt från vårt land. Näst råttan är ekorren den mest kända af alla svenska gnagare. Han finnes allmänt spridd öfver hela landet, och är han okänd någonstädes, så är det endast ute på kala slätter, exempelvis sådana som vid Falsterbo, där åtminstone förr i tiden träd helt och hållet lära ha saknats. Det är därifrån den gamla kända historien förskrifver sig, att hela stadens befolkning en gång, när en ekorre hade förirrat sig dit, föll i förvåning öfver det okända djuret och tillkallade stadens borgmästare för att af denne upplyste man få klart för sig, hvad det var för ett underligt djur. Det påstås, att den gode borgmästaren då, efter en lång fundering, skulle ha sagt: »Endera är det ett ungt rådjur eller ock en turturdufva». Ekorren trifs lika bra i löfskog som i barrskog, och det' torde vara lika öfverflödigt att här beskrifva hans utseende som att orda mycket om hans väl kända lefnadsvanor. Vi hafva alla sett den lille treflige gynnaren, när han med en grankott mellan framtassarna sitter hoptryckt på en gren med sin yfviga svans upprest efter ryggen, eller hört, när han, smackande och stampande med bakfötterna mot trädstammen, skyndar upp för densamma för att i trädets krona sätta sig i säkerhet. Liksom så många andra gnagare företager äfven ekorren periodiska vandringar, och det händer då, att han plötsligt uppträder i mängd på slätter och inne i städer, där han annars ej förekommer. Han synes dock ej vandra så långa vägar som fjällemmeln, ehuru det är möjligt, att orsaken till dessa vandringar är för bägge djuren densamma. Som de ofta inträffa under högsommaren, kunnavi nämligen icke gärna tänka oss, att det är brist på föda i våra rika skogar, som drifver ut djuren. Detta så mycket mindre, som ekorren aldrig förekommer i stor mängd utan alltid spridd. Dock synes det ej omöjligt, att missväxt på vissa af ekorren särskildt omtyckta växtämnen, t. ex. granfrö, kan förorsaka hans utvandring från barrskog till löfskog. Sålunda gjorde jag den iakttagelsen under vintern 1898—99, att ekorren var ganska sällsynt i barrskogen men däremot mycket allmän i löfdungar och trädgårdar, där jag ofta såg flere i ett och samma träd, alla ifrigt sysselsatta med att äta löfträdens knoppar. Vid samma tid såg man honom äfven infinna sig i lador, sannolikt för att där äta säd. Då granen i de upländska skogarna under denna vinter ej bar frukt, är det tämligen tydligt, att det var bristen på granfrö, som den gången dref honom ut från barrskogen. De större ekorrvandringar, jag varit i tillfälle iakttaga, hafva inträffat under sommaren eller börjat redan i maj månad. * Ekorren är i likhet med de flesta mindre

gnägare ett periodiskt uppträdande djur. Somliga år förekommer han mycket allmän, andra åter mera fåtalig. Troligen är han i likhet med sorkarna utsatt för periodiska sjukdomar, som stundom starkt reducera stammen. Han har visserligen flere fiender. Mården traktar ständigt efter hans lif, och bergufven synes på vissa lokaler till stor del lefva af ekorrar. Äfven dufhöken fångar honom ofta. Men dessa rofdjur äro ej så talrika, att de skulle kunna nedbringa ekorrstammen i någon väsentlig grad. Ej heller uppträda de i märkbart större antal det * Se vidare härom: »Vårt villebråd», förra delen, sid. 129.ena året än det andra. Följaktligen kunna ej de vara orsak till att ekorren periodvis aftager. Ekorren anses i allmänhet vara ett dagdjur, och att han söker sin föda under dagen, det känna vi alla. Det ser emellertid ut, som om det vore honom likgiltigt, huruvida det är dag eller natt. Åtminstone är han ofta ute och vandrar äfven nattetid, hvilket bevisas däraf, att man på nyfallen snö redan i dagningen ofta ser spår efter honom litet hvarstädes i skogen. Man träffar honom äfven om dagen ofta liggande inne i sitt bo. Gärna skulle jag önska, att jag kunde fritaga vår hurtige vän ekorren från allt okynne, för hvilket han beskylles, men det kan jag tyvärr icke. Han är en liten plågoande för småfåglarne. Det är ej nog med att han förstör deras bon i stor skala, han äter äfven deras ägg och ungar. Jag har stundom fått dödade ekorrar, som haft magen fullproppad med späda fågelungar. Ekorren är emellertid ett litet klokt djur, som tänker på kommande dagar. När hösten nalkas, är han flitig med att insamla förråd af nötter och ekollon. Vanligen bär han dessa till ett ihåligt träd, och jag har ofta funnit hela högar af hans vinterförråd hopade i gamla ekar, ej långt från hans bo. Sällan och då endast i mindre mängd hafva förråden varit upplagda i självfva boet. Rätt ofta bygger dock ekorren flere bon åt sig. Vare sig det är vinter eller sommar, har han alltid ett sådant. Det är tämligen stort, byggdt af lafvar eller mossa och beläget på grenarna i ett träd eller inuti ett ihåligt sådant. Det är rundt och öfvertäckt samt har vanligen två ingångar, en på hvardera sidan. Af dessa nyttjas den ena endast när det är förenadt med fara att begagna sig af stora porten. Den mindre ingången är därför vanligen tilltäppt med mossa.När våren nalkas, hjälpes paret åt att bygga ett präktigt bo för honan att föda ungarne uti. Dessa födas vanligen i maj månad, och medan honan är hos sina små, bygger hannen sig ett nytt bo, hvari han tillbringar sina hvilostunder. Märker paret, att familjens bo är upptäckt af någon fiende, flyttas ungarne till hannens bo. Det synes endast vara honan, som verkställer denna flyttning, och hon bär därvid en unge i sänder i nackskinnet, i hvilket hon tar ett fast tag med sina skarpa tänder. Vanligen har ekorren 4 ungar, stundom endast 3 och mera sällan 5. Dessa födas som sagdt i regel i maj månad. Det är antagligt, att han fortplantar sig endast en gång om året. Stundom föder honan dock så att säga i olaga tid. Jag har nämligen någon gång funnit ekorrungar både höstetid och under vintern. * Ungarne födas blinda men få snart ögon och kunna redan vid en månads ålder gifva sig ut på egen hand och äfven skaffa sig föda. Enligt gamla uppgifter af Linné och Thunberg skulle den i Finland och Ryssland förekommande flygande ekorren (Sciuropterus volans) äfven finnas i Lappland. Han har emellertid aldrig blifvit återfunnen där, och det synes mig sannolikt, att de äldre uppgifterna uppkommit däraf, att man i Lappland haft skinn, som blifvit införda från Finland. Absolut omöjligt är det dock ej, att han förr i tiden funnits i de stora skogarne uti vårt lands nordligaste bygder eller kanske, ehuru mycket sparsamt, lefver där ännu. Flygande ekorren är nämligen ett nattdjur, som för ett undangömdt lif och därför är svår att upptäcka. * Det uppgifvés, att ekorren lägger 2 till 3 kullar årligen. Detta synes dock knappt vara regel, om så äfven stundom inträffar, Ur djurens lif, 25Namnet flygande har han fått däraf, att han mellan de främre och bakre extremiteterna har stora hudflikar, som han kan utspänna till fallskärmar. Med dessas hjälp kan han göra otroligt långa luftsprång mellan träden. Han är ett litet utomordentligt täckt djur, och hans fäll är fin som silke. Af Sveriges gnagare återstår nu endast haren, och denne är i så många afseenden afvikande från de till gnagaregruppen hörande djur, som jag i det föregående afhandlat, att jag ej vill förbigå honom, hur mycket det än redan förut är skrifvet om vår käre »jösse». Det är öfverflödigt att beskrifva harens utseende, vi känna det alla. Det enda, som bör nämnas, är, att den s. k. moharen ej är annat än en mörkare variation, som hufvudsakligast tillhör den sydligare delen af landet. I mellersta Sverige, t. ex. i Upland, träffar man ofta mellanformer, som dels ej äro rent hvita och dels ej så mörkt blågrå som den vanliga så kallade moharen. I Jämtland finnes en annan varietet, som har öronen på yttersidan helt svarta och på inre sidan svartaktigt grå. Denna svartörade varietet synes förekomma inom ett inskränkt område i Jämtland, men hvar detta område ligger, känner jag ej. Det enda jag vet är, att jag en gång på Distingsmarknaden i Upsala såg ett par lass sådana harar, hvilka uppgåfvos vara inköpta från Jämtland. Med undantag för de svarta öronen voro alla djuren

rent hvita. Helt svarta harar förekomma äfven, ehuru de äro mycket sällsynta. Flere sådana äro dock anträffade i Småland, särskildt i trakten kring Kalmar. Haren finnes utbredd öfver hela vår halfö, ända upp till ishafskusten. Han trifs så väl i skogen som på slät-ten, på låglandet lika väl som på fjällen, men man märker olikheter i hans uppträdande på olika lokaler. Sålunda är det på Uplandsslätten endast sällan man finner harar sittande ute på åkerfälten, då detta däremot är mycket vanligt på den stora Västgötaslätten, i Östergötland och Skåne. Äfven ser det ut, som om haren skulle föredraga vissa trakter framför andra. På en del ställen är han talrik, hur mycket man än jagar honom. Ja, om man ett år skjuter den siste haren, invandra på ett sådant ställe nya, och följande år är han åter talrik. På andra lokaler åter blir han aldrig talrik, hur mycket man än sparar honom, och det har alldeles bestämdt visat sig, att unghararne på sådana ställen utvandra, redan innan de äro fullväxta. Under vanliga förhållanden, särskildt inne i landet, trifs ej den ene haren i närheten af andra. Det är som om de skydde hvaraudra. Jag har sålunda iakttagit, att på en plats, där en gammal harhona under sommarens lopp uppehållit sig och födt åtminstone två kullar ungar, det dock, när hösten kom, ej fanns en enda unghare. Dessa hade påtagligen vandrat till en närbelägen trakt, där alla harar året förut blifvit utskjutna. På öar åter, där de äro så godt som instängda, vänja sig hararne snart vid hvarandra och kunna blifva mycket talrika. Om stammen där ej gallras starkt, angripas de ofta af pest och dö stundom helt och hållet ut. Redan i det föregående har jag haft tillfälle uttala den åsikten, att gnagarne eller åtminstone vissa af dem ingalunda, hvad intelligensen beträffar, äro lågt stående djur. Haren är kanske ett bland de klokaste. Vill man noga observera haren, följa hans natt-traj eller iakttaga alla hans konstgrepp, när det gäller för ho-nom att komma undan de drifvande hundarne, skall man snart finna, att haren vet, hvad han gör. Bland jägare har frågan om harens läten varit mycket diskuterad. Man trodde förr i tiden, att han med ett poande ljud lockade sin hona. Att detta är ett misstag, som troligen beror på förväxling med andra skogens ljud, synes vara påtagligt. I annat fall skulle man utan tvifvel höra harar i fångenskap frambringa dessa ljud. Haren är dock ej stum. En, som vi för närvarande ha i fångenskap och som går lös i min sons rum, låter, när han blir häftigt skrämd, höra en kort, tämligen låg hvissling, och när han är riktigt förnöjd och sätter sig till hvila, frambringar han ett belåtet, kurrande ljud. Det hemska, förtviflade läte haren låter höra, när han tages af ett rofdjur eller stundom när han blir illa sårad, är allmänt kändt. Jägarne pläga då säga, att han ropar »pär». Man tror om haren, att han har förmåga att förutse oväder och sitter stilla en eller flere dagar, när han väntar ett sådant. Att han verkligen, särskildt på förvintern, ej rör sig alla nätter, är allmänt kändt, och det ser ut, som om han i regel rörde sig föga under häftiga eller långvariga snöfall.' Själf har jag ej sällan träffat harar, som under en, två och t. o. m. tre nätter endast ha rört sig några få meter omkring sitt säte. Den hare, som vi f. n. ha i fångenskap, rör sig ej alls under en del nätter. Det vanliga är eljest, att han natten lång löper omkring i rummet. Men kan haren sitta stilla, så kan han äfven traska omkring, och stundom, särskildt under lugna och klara vinternätter, händer det, att en hare varit i så flitig rörelse, att personer, som äro mindre vana vid spårsnöj akt, äro böjda för den tron, att ett helt dussin harar varit på benen. Får man under vintern ett kvällspår af en hare, skallman vanligen finna, att han först traskat omkring, som det synes, helt ändamålslöst eller endast för att taga motion och stundom utsträckt denna sin aftonpromenad rätt långt. Först fram på efternatten går han till sitt matställe, en rågåker, ett aspfälle eller en buskmark, där han finner föda. Här synes han i regel behöfva ett par tre timmar för att intaga sin måltid, och när detta är gjordt, tar han sig ofta åter en promenad. Stundom går han då direkt och sätter sig till hvila, men stundom, särskildt längre fram på vintern, företar han det så kallade morgontrajet. Först går han då hit och dit i alla väderstreck, men slutligen ett stycke rakt fram, hvarefter han vänder och går tillbaka på samma spår. Stundom går han flere gånger fram och åter på spåret, och det är den väg, han då upptrampar, som jägarne kalla för »harlycka». Till slut gör han från denna väg (lyckan) ett långt språng i rät vinkel mot lyckan, det s. k. afhoppet. Han sätter därvid fötterna tätt tillsammans, så att spåret skall synas så litet som möjligt, och finnes det bara fläckar, där spåret ej kan synas alls, hoppar han på dem. Ibland gör han ytterligare några hopp, än åt ena, än åt andra sidan, och så sätter han sig i en buske, vid en sten eller på släta marken. Det vanligaste är, att han gör flere lyckor med ty åtföljande afhopp, innan han sätter sig. Stigar och vägar väljer han gärna till att göra dessa sina lyckor på. Hvarför gör då haren dessa lyckor och afhopp, innan han sätter sig till hvila? Helt säkert för att förvilla sina fiender, som följa hans spår. Det är gifvet, att lyckan, där haren gått fram och åter flere gånger, skall bibehålla lukten af honom längre än de långa, hastiga afhoppen.

Följden häraf blir, att ett rofdjur, t. ex. en hund, följer lyckan och springer förbi afhoppet. Man ser äfven, attganska öfvadé harhundar långa stunder kunna springa fram och åter på lyckan utan att finna afhoppet eller haren, och jägaren själf har ej alltid lätt för att finna det, särskildt om det är dåligt med snö. Har haren trajat mycket och gjort många lyckor, tar det rundlig tid att reda ut spåret. Harens beteende härvid räddar ofta hans lif. Egendomligt är, att haren under vissa årstider sitter hårdare än under andra. Senhösten och förvintern går han ej gärna upp, förr än man kommer alldeles inpå honom, och det är ej så sällsynt, att man t. o. m. kan vidröra honom, innan han lämnar sätet. På eftervintern åter är det vanligast, att han går upp redan innan man kommer inom skotthåll för honom, och under sommaren sitter han ej heller synnerligen hårdt. Detta står utan tvifvel i samband med hans ombyte af dräkt. När han på hösten, medan marken ännu är bar, börjar bli hvit, är han rädd för att visa sig, och lika obehagligt är det för honom att på ljusan dag uppträda i sin gråa dräkt, då marken är täckt med snö. Jag skulle här kunna uppräkna mångfaldiga exempel på att haren, stadd i nöd, reflekterar öfver sin ställning och har förmåga att uttänka medel till hjälp. Utrymmet är dock begränsadt, och jag inskränker mig därför till att omtala ett exempel. När jag en gång i Bohuslän jagade på en rätt god spårsnö, fick jag på förmiddagen upp en gammal hanhare. Denne drefs länge af ett par hundar och gjorde till en början stora bukter bort öfver de snöbetäckta bergen. Snart nog hade hundarne tappat, och det visade sig, att haren hade gått alla möjliga vägar och stigar för att komma ifrån dem. Jag tog dock snart reda på vännen jösse, och så var drefvet åter i gång. Länge dröjde det dock ej, förr än hundarne åter hade tappat, och såvar det den ena tappten efter den andra dagen lång. Jag måste anlita hela min vana vid dylika fall för att efter hvarje tappt få reda på min hare. Mot aftonen märkte jag, att det stackars djuret var alldeles uttröttadt och gjorde de mest förtviflade försök att krångla sig ifrån hundarne. Alltid blef han dock upptagen igen. Slutligen tystnade drefvet nere vid sjön, och när jag kom dit, såg jag hundarne springa fram och åter på den sandiga stranden. Det var vid en af Munkebyfjordens vikar. Jag ringade genast omkring stället men fann intet utspär af haren. På den fuktiga sanden såg jag hans spår fram och åter, men därifrån hade han ej gått. Det återstod ingenting annat tänkbart, än att han gått i sjön. Fjorden var emellertid rätt stor, och att haren gett sig ut i den, var alldeles icke troligt. Några meter från stranden låg emellertid ute i vattnet, som jag tyckte, en snöbetäckt sten, hvilken jag hade sett en lång stund, och midt framför denna råkade jag nu att stanna för att öfvertänka, hvad som var att göra. Då såg jag plötsligt något, som rörde sig vid den snöbetäckta stenens ena ända, och med detsamma märkte jag, hvad det var för en sten, jag hade framför mig. Det var haren. Det stackars djuret hade gått ut i sjön så långt, som det med sina långa bakben nådde botten, och där stod det nu med raka ben och så nedtryckt i det iskalla vattnet, att endast ryggen syntes däröfver och ögonen berörde vattenbrynet. Öronen lågo tätt efter ryggen, hufvudet var rakt utsträckt. Den rörelse, jag såg i vattnet och som förrådde haren, förorsakades af hans andedräkt. Om det nu också ej var harens mening att söka skydd genom att efterhärma en snöbetäckt stens utseende, så är det dock påtagligt, att han i det våta, för honom så främmande elementet ville göra ett förtvifladt försökatt rädda sig från hundarne. Han hade sett och förstått, att de gamla vanliga sätten ej lyckades. Harens mest utvecklade sinne är utan tvifvel hörseln. Han är äfven medveten därom och sätter sig ofta under sina vandringar stilla för att höra sig för. Äfven när en hare är jagad, brukar han stanna och lyssna, då han hör ett ljud, som förefaller honom misstänkt. Liksom nattdjur i allmänhet har haren svårt för att se och uppfatta orörliga föremål. Däremot ser han rätt väl och på tämligen långt afstånd hvad som rör sig, äfven om rörelsen är obetydlig. Lukten synes åter vara tämligen klen, men man har dock iakttagit, att en hanhare genom att nosa i honans spår kunnat följa efter henne. En egendomlighet hos haren är, att han älskar musik. Man har sålunda exempel på tama harar, som blifvit yra af fröjd, så snart någon börjat spela piano, och en dam i Sköfde hade för många år sedan en hare, som ofta plägade hoppa upp på pianot, där han långa stunder, påtagligen njutande af tonerna, bearbetade tangenterna med framtassarna. Min djurkäre fader hade för många år sedan en hare, som i flere afseenden var ganska märkvärdig. Jag minns ej med säkerhet, hur gammal denna hare var, när han infångades, men hvad jag minns är, att han som nyfångad släpptes i ett rum, där vi barn dagen igenom sysslade med honom och där flere hundar ofta uppehöllo sig. Denna hare blef så tam som den snällaste hund. Han blef slutligen min fars älskling, och jag såg ofta haren sitta hos gubben i sängen med sitt hufvud nedtryckt öfver den gamles hals. Med hundarne var han synnerligen god vän och tyckte mycket om att sitta tätt intill dem. En gammal stöfvaretik plägade, när harenkom intill henne, lyfta upp bakbenet, och haren satte sig då

gärna hos henne med hufvudet hvilande tätt under hennes ben. Den största fröjd skänkte dock denna hare sina åskådare, när han dansade. Han var förtjust i musik, och så snart någon började spela, kom han genast fram. De toner, min far kunde framtrolla ur sin berömda fiol, roade haren mest, och redan efter ett par knäppningar på instrumentet kom han fram på golfvet för att med framböjda öron lyssna därtill. Om nu min far drog på med någon af sina välkända dansmelodier, började jösse genast att dansa, och det var en dans så lustig att skåda, att jösse blef vida berömd i orten. Med de vildaste språng flög han som ett yrväder rundt rummet, gjorde höga hopp och vände sig ofta blixtsnabbt i luften. Under hoppen sprätte han med sina stora bakben på ett ytterst löjligt sätt samt hoppade upp på skåp, bord och stolar. Han kunde hela timmen snurra omkring i rummet på detta sätt, men så snart musiken tystnade, satte han sig genast till hvila, och han kunde aldrig förmås att dansa utan musik. Däremot var han yr af glädje, när vi barn dansade med, och han hoppade då oafbrutet efter oss och utförde de mest vidunderliga krumsprång, än åt ena, än åt andra sidan, och stundom manshöga hopp. Under sin glansperiod var denna hare rent hvit; det var en hane. Tyvärr gick det redan efter ett år med detta präktiga djur, som det vanligen går med tama sådana. En gång, då han var ute i det fria, blef han eftersatt af hundar. Han sökte då skydd hos en bonde och fick för detta sitt förtroende för människan plikta med lifvet, och detta oaktadt han hade ett rödt band om halsen. Det ser ut, som skulle hanharar bli lättare tama än— 394 — honor. De många honor jag haft ha sålunda aldrig velat riktigt bortlägga sin skygghet. Haren föder med all säkerhet i regel tre kullar ungar årligen. Den första kullen, som sättes mycket tidigt om våren, ofta redan i mars månad, torde dock i våra nordliga bygder mera sällan gå till. Den andra kullens nyfödda ungar finner man vanligen i första hälften af juni och den tredje i augusti. Från vårt lands öfriga gnagare skiljer sig haren därigenom, att hans ungar födas med synförmåga och mycket utbildade. Genast som ungarne komma till världen, kunna de resa sig på bakfötterna, och de börja strax putsa sig själfva. Vid ett dygns ålder kunna de redan något hoppa omkring, och de sitta ej länge kvar på den plats, där de äro födda. Någon enda gång föder haren äfven vintertiden. Sålunda har jag sett ett exempel på att en harhona varit dräktig i december månad och två exempel på samma förhållande i januari. Sådana fall synas dock vara mycket sällsynta, och ungar, som födas vintertiden, bli helt säkert aldrig vid lif. Det torde ej vara så alldeles vanligt, att man ute i naturen kommer i tillfälle att skåda ett par kärlekskranka hanharars strid om honan. På Lurö i Vänern och på nordvästra Grönland har jag dock lyckats bli vittne till denna hararnes kärleksdans, och något mera komiskt har jag sällan sett. LUgn och obesvärad hoppade honan fram och åter, ständigt förföljd af tvenne hannar, hvilka med förtviflans ansträngningar sökte bekämpa hvarandra. Så snart den ena hannen lyckades komma intill honan, sprang rivalen på honom. Den anfallne reste sig då kapprak och mötte sin medtäflare med slag på slag af framfötterna, hvilka därvid gingo som trumpinnar.Stundom tumlade de för ett ögonblick om hvarandra, och så gjorde de plötsligt långa språng åt sidan, samtidigt sparkande i luften med bakbenen, hvilket gjorde ett högst komiskt intryck. Deras rörelser voro under denna kärlekslek ytterst hastiga och lifliga.

Ett exempel på naturens omsorg om sina barn har man däri, att antalet harhonor, som komma till världen, i regel är långt större än hannarnes. Under stora nedslaktningar af harar brukar man vanligen få en hanne på 7—8 honor. Jag har dock ett, säkerligen mycket sällsynt, exempel på att 8 hanar men ingen hona kunnat fällas i samma trakt.

Mycket mera kunde ju vara att säga om haren, men det är ej lämpligt att i detta arbete upptaga större plats för ett så allmänt bekant djur. Den, som är intresserad däraf, hänvisas till »Vårt villebråd».

*

En julafton i Bohuslän.

Har man vid juletid, när marken är snötäckt samt vädret klart och lugnt, tillbringat en dag ute bland den bohuslänska skärgårdens berg och fjordar, sett alla dessa små, spegelblanka, mellan bergen inkilade sund, i hvilka de höga stränderna afspegla sina branter, då har man däraf ett minne för lifvet.

Ett fjärdedels sekel har ini förflutit, sedan den julafton, jag här vill skildra, randades. Dagen började gry, när jag

genom fönstret såg ut öfver den lilla flik af hafvet, som mellan klipporna letade sig väg in till min dåvarande bostad, Källeviken i Bohusläns skärgård.

Snö hade fallit under natten, och bergen på Skaftölandet, på hinsidan sjön, lågo dolda under det täcke, som denna hade kastat öfver dem.

Det var årets första snöfall, och det föreföll mig, som hade bergen liksom för att fira den för oss alla så kära dagen klädt sig i högtidsskrud.

Nedanför de snöhöljda, mjukt formade höjderna låg det lugna sundet, och i dess djup speglade dessa sinahvita hjässor. På de slumrande vågorna summo svartryggiga alkor, och bländhvita måsar flögo däröfver in mellan bergen. Hvem kunde motstå frestelsen att en sådan dag företaga en vandring uppe bland dessa berg! Icke kunde jag det. Sällan har jag känt mig så fri och så lycklig, som när jag under min bohuslänstid från toppen af något af dessa berg fick låta blicken sväfva fritt ut öfver hafvet eller in genom den bergomkransade Gullmarsfjorden. Morgonluften var frisk, det låg lugn öfver sjön, och en spårsnö så god som någon lockade jägaren ut. Solens första strålar hade ej ännu nått bergens spetsar, när jag med bössan på ryggen var där uppe. Visserligen var det ej de berg jag nyss skådat från fönstret, som blefvo målet för min vandring; det finnes många berg där ute i skärgården, och jag valde för denna gång de närmast min bostad på Dragsmarkslandet belägna. Strax ofvan Källeviken, söder om den väg, som går till Dragsmarks kyrka, där det gamla klostret med samma namn i forna dagar var beläget, reser sig ett berg så högt, att dess topp synes långt ut till hafs öfver alla andra berg där i trakten. På krönet af detta berg stod jag, när solen borta i sydost höjde sin gyllene skifva öfver det blåhvita landskapet. Allt var tyst omkring mig, icke ett ljud hördes, och det föreföll mig, som ville naturen i högtidlig stillhet fira den stora dagen. Under mig vid bergets fot stodo små granar, klädda i snö, och snöiga höjde ekar och bokar sina toppar upp ur dalen väster om mig. Tjusad af den vackra taflan, lät jag mina ögon hvila än på det blånande hafvet, än på de af solens strålar belysta skären där ute i väster och än på det sydöstra, mörkare landskapet, där bergens skuggsidor, allt eftersom de aflägsnade sig, blefvo mer och mer blå.— 398 — Öfver själfva bergsplatån, på hvilken jag stod, hade en hare, som jägaren säger, »gjort sin lycka». Fram och åter hade han traskat i samma spår och från denna upptrampade väg gjort ett långt språng åt sidan till en bar fläck på en sten. Härifrån hade han gjort åtskilliga hopp, än åt ena, än åt andra hållet, och så gifvit sig af utför branten ned till den lilla dalen därunder. Här nere på det släta snöfältet kunde jag från min upphöjda plats se alla hans »lyckor och afhopp». Tätt under berget, vid sidan af en sten, såg jag äfven vännen »jösse» själf. Han hade tagit några långa språng till denna sin tillfälliga bostad och satt där nu nedtryckt i snön, antagligen mycket trygg i den förvissningen, att ingen af hans många fiender skulle kunna reda ut de många krumsprång, han gjort, och följa spåren. Sällan hade jag varit i bättre tillfälle att se en hares morgontraj. Med ögonen följde jag spåren där nere, och det var ett nöje att se, med hvilken beräkning djuret gått till väga, innan det satt sig till hvila. Jag var alls icke frestad att skjuta haren. Han lefde så nära min bostad, och jag hade julharar nog där hemma. Han fick jula i fred på sin snöiga bädd. Länge stannade jag ej heller på berget. Jag längtade till skogen för att höra och se de få djurarter, man där har att finna denna årstid, och begaf mig därför af ned mot dalen under mig. Där nere låg det jämna snötäcket slätt och rent framför mig, och redan på afstånd syntes räfspår likt sträckta pärlband korsa livarandra öfver fältet. Vid närmare undersökning visade det sig, att räf-spåren voro efter två djur. Det större var spåret af en hanräf, och detta följde jag. Det är ett nöje att på nyfallen snö i mildt väderSIDENSVANSAR.följa spåret af ett djur. Man får därigenom en inblick i djurets nattliga lif. Aftrycken i snön efter räfvens fötter voro skarpa och tydliga, hvarje klo hade lämnat tydligt märke efter sig, och alltjämt gick spåret rakt som ett snöre. Här och där hade en liten skogsråtta kilat öfver snön, och på sina ställen syntes räfven ha uppmärksammat hennes spår. Helt nära en bondgård hade han varit framme och gräft efter råttor i en halmhög. Där bredvid hade han ur snön gräft upp ett föremål, som visade sig vara en gammal sko. Denna hade han burit med sig i munnen ett stycke ut på det närbelägna gärdet. Här hade han påtagligen försökt sig på de sega läderbitarna men plötsligt blifvit skrämd och i galopp sprungit därifrån. Borta på ett litet berg hade han åter lugnat sig; han hade setat och legat på berget samt därefter åter gått ut på gärdet och i en dikesren gräft upp en liten näbbmus. Denna hade han burit med sig några steg men så lagt den ifrån sig på snön, där det lilla djuret låg ihjälbitet men alldeles helt. På

ett par andra ställen hade han äfven gräft i dikeskanterna, och talrika råttspår röjde hvad jakten hade gällt. En klar bloddroppe på snön visade, att fångsten vid åtminstone ett tillfälle hade lyckats. Från gärdet följde jag spåret upp i en med enbuskar beväxt mark, och där hörde jag plötsligt framför mig sidensvansens egendomliga, sisande lockton. I detsamma såg jag några af dessa Nordens kanske vackraste fåglar på enbuskarna framför mig. Med sina spetsiga tofsar resta sutto dessa präktiga fåglar på de snöbetäckta buskarna eller hoppade omkring på snön mellan dessa. Den rödaktiga anstrykningen i deras fina grå färg framträdde starkt mot snön, och när fåglarna flögo upp från markentill toppen af en enbuske, glänste deras gula och röda teckningar på vingar och stjärt skönt i solljuset. När man ser en flock sidensvansar på ett snöfält, stannar man ovillkorligen för att beundra dem, och man finner hos denna fågel, praktfullt färgad, som vore han från tropikerna, dock något nordiskt, som passar för vår vinter och för vårt kyliga land. Sidensvansarna voro sysselsatta med att plocka enbär och läto betrakta sig på ganska nära håll. Plötsligt lyfte hela flocken, höjde sig och flög bort. Deras egendomliga, sisande, nästan darrande läte nådde en kort stund mina öron men blef snart allt svagare och dog bort, medan jag ännu såg flocken höja sig på afstånd öfver det snöhölj da berget. Ett par grönfinkar höllo äfven till i enbuskarna, och de voro täcka dessa svenska kanariefåglar — som de blifvit kallade — när de, grönt lysande med sina gula vingkanter, flögo undan, för mig. Från enmarken hade räfven styrt kosan upp bland bergen. Där slingrade sig spåret fram mellan stenrösen och berghällar. Än hade han luktat i ett gammalt gräfsvinsgryt, där gräfsvinen helt säkert sofvo godt på sitt mossläger, än någon stund följt ett harspår och än krafsat efter nedfallna rönnbär under några i en bergsskrefva stående rönnar. Slutligen hade min röde vän åter gått ned från bergen och tagit vägen bort till en vacker barrskog. Där följde jag hans spår, som kryssade hit och dit mellan buskar och träd. Det är tyst och högtidligt i skogen vid juletid. Med sänkta, snötyngda grenar stodo granarna tätt, och deras hvitklädda toppar, belysta af solens strålar, glänste, som vore de smyckade till den stundande högtiden.Här och där hade en ekorre skuttat i snön. En träd-krypare hoppade uppför den skrofliga stammen på en tall, och jag stannade en stund för att se, hur den lilla fågeln sökte efter puppor eller insekter mellan barkflagen. Liflig och glad klättrade han än på ena, än på andra sidan af trädstammen, och när han kommit upp mot trädets topp, lät han höra sin fina lockton — »psitt psitt» —, och så flög han ned till roten på ett annat träd för att där på nytt börja sitt sökande. Så arbetar det lilla kräket dagen lång för sitt uppehälle, och när aftonen nalkas, kryper han in i en springa eller ett hål i något träd och sofver där bort den långa vinternatten. Trädkryparen är sällan ensam på sina ströftåg. Mesar och kungsfåglar följa honom troget. Höst och vinter hålla dessa fåglar tillsammans, ströfva dagen lång omkring i skogen, och för att ej blifva skilda från hvar-andra besvara de oupphörligt hvarandras locktoner. Därför låter också i regeln en af dem höra sin fina lockton, innan han flyger från ett träd, och den besvaras vanligen af de öfriga. Trädkryparen är ej det minsta besläktad med dessa fåglar, och dock hålla de så troget ihop. Med sina varningsrop, rädda de ofta när någon fiende nalkas, hvarandras lif. Ser en af dem en roffågel närma sig, ger han genast en varningssignal med ett eget pipande, och hela sällskapet gör sig ögonblickligen osynligt. Trädkryparen trycker sig tätt till sin trädstam och sitter orörligt stilla, tills fienden försvunnit. Naturen har gifvit den lilla fågeln en klädnad, som i så hög grad liknar trädens bark, att de skarpaste ögon ha svårt att se honom, när han intager nyssnämnda ställning. Hans vänner skynda in mellan trädens tätare grenar, göra sig smala som pinnar och förblifva alldeles orörliga, tills trädkryparen eller nå- Ur djurens lif. 2 6gon af mesarne åter med sin vanliga lockton ger besked om, att faran är öfver. Då svara de alla, och sökandet efter föda börjar å nyo. När jag stod och betraktade trädkryparen, hörde jag kungsfågeln, svartmesen, talltitan och tofsmesen besvara hans signaler. Trädkryparen var denna gång tydligen i téten för tåget. Snart samlades dessa fåglar omkring mig. Den lilla grönaktiga kungsfågeln med sin guldkrona på hufvudet klängde lätt och behagligt kring en grangren, på hvilken han tycktes ha mycket att göra, och han fann helt säkert mången liten läckerbit bland barren. Den glada tofsmesen hoppade hurtigt och lifligt som alltid omkring på marken. Han söker ofta sin föda bland mossbeväxta stubbar och rötter. Alltför länge kunde jag emellertid icke ägna min uppmärksamhet åt fåglarne, ty jag måste hem vid middagstid för att med de mina doppa i grytan, och dessförinnan önskade jag se, hvar mickel räf tillbragt sin julafton. Så småningom kom jag, följande räfspåret, ut ur skogen. Bland höga enbuskar där ute i skogskanten hörde jag några mesar utösa sin vredes bittraste känslor öfver någon fiende, och jag förstod genast, att det måste vara en uggla, som de vågade antasta på det viset. Jag gick ditåt och såg de små fåglarne ilsket skrikande flaxa

omkring en stor enbuske. Varsamt smög jag mig alldeles intill busken och upptäckte där inne en liten täck pärluggla. Rund som ett klot satt hon där på en kvist och såg mig rakt i ansiktet med sina skönt gula ögon. Länge dröjde hon dock ej kvar. Hon kröp ut ur sin buske och flög ljudlöst bort till en närstående gran. Räfven hade gått upp bland bergen vid Gullmars-fjordens branta strand, och där hade han slutligen börjatsakta sin gång. Fram och åter hade han gått och påtagligen sett sig om efter en lämplig hviloplats. Jag förstod, att han skulle ligga någonstädes i närheten, och smög mig på tåspetsarna så ljudlöst som möjligt fram efter spåret. Slutligen kom jag till ett berg, hvars södra sida stupade lodrätt ned mot ett kummel af stora stenblock. Där hade räfven gått ned vid sidan af branten, och jag såg, att han, för att ej lämna spår efter sig, hade hoppat från den ena bara fläcken till den andra. Vid ett tillfälle hade han gjort ett långt hopp till en sten och där satt alla fyra fötterna på en bar fläck, som ej var större än min hand. Från denna bara fläck hade han gjort ett liknande hopp till en annan och på så sätt sökt komma fram till stenröset utan att trampa i snön. Att räfven låg där nere var alldeles gifvet. Så varsamt som möjligt smög jag upp på berget där ofvanför, och när jag blickade utför branten, såg jag på en snöbetäckt flat sten tätt under mig ett litet rödt, ludet klot. Det var räfven. Ringslagen och tätt hopkrupen låg han där, och hans yfviga svans skylde både hufvud och fötter. För att ej väcka det vackra djuret vågade jag knappast andas. En liten stund blef jag också i tillfälle att betrakta honom, där han låg, den röde gossen, och såg ut som en boll, hvilken blifvit nedkastad i snön. Hans päls var yfvig och vacker, ja, hvarje hår stod rätt ut. Pälsen var för öfrigt det enda jag såg, ty hufvud och fötter voro, som sagdt, dolda under den tätt till kroppen tryckta svansen. Hvad som väckte räfven, vet jag ej. Jag rörde ej en lem; men han vaknade dock, och att han visste, hvar jag fanns, bevisades däraf, att han plötsligt lyfte på huf-vudet och såg upp till mig. Genast reste han sig, menhan rusade ej bort. Jag fick det intrycket, att han ett ögonblick tänkte öfver, hvad som var att göra. Därpå hoppade han ned från stenen och tog ett långt skutt åt sidan för att så snart som möjligt komma i skydd af stenarna. Han valde den väg, där räddningen stod närmast att finna. Men han kom ej dit. Ännu en stund stod jag stilla på berget betraktande mitt vackra byte, som låg där nere utsträckt på snön. En skjuten räf, ja äfven en hare, är särdeles vacker strax efter det han fallit. Håren stå resta och äro ordnade så, som man aldrig ser dem på ett skinn. Lyfter man upp djuret en enda gång och åter lägger ned det, är utseendet genast förändradt; håren lägga sig ned och bli oordnade; det friska, vilda i djurets utseende försvinner. Där räfven legat på stenen, syntes en liten rund, bar fläck, så liten, att man knappast skulle kunnat tro den rymma en sofvande räf. Till stenen syntes, som antydt, knappast räfvens spår. Han hade noga aktat sigför att trampa i snön. Endast på kanten af den sten, på hvilken han låg, hade han lämnat märke Hans språngspår från stenen voro däremot tydliga, och mellan dessa syntes märken efter hagelskottet, som piskat i snön; därefter en lång, af räfven i fallet upplöjd fåra, och så låg det präktiga djuret utsträckt på snön. Sedan mitt byte blifvit upphämtadt, fortsatte jag vandringen längs den branta stranden. Där ute låg den härliga fjorden, innesluten i sin hvita ram, och så lugn, som ville äfven han med allt sitt djurlif ha frid till julen. En stor flock måsar fladdrade öfver ett sillstim ute i sjön, och flockar af tordmular, ordnade i linjer, plöjde fram genom det klara vattnet. Än summo dessa fåglar på fjordens yta, än döko de efter sillen ned i djupet.De följas åt i ordnad trupp äfven under dykningen, och om de under vattnet blifva skilda från hvarandra, ordna de sig vanligen åter, så snart de kommit upp till ytan igen. Sillgrisslor lågo spridda öfver fjorden, och ett par lommar flög med snabba vingslag in mot de höga Skårbergen. Under mig vid stranden syntes spår af en utter. Han hade hållit måltid på en sten, och där lågo rester af en halfäten fisk. Efter måltiden tycktes han ha skaffat sig motion genom att klättra i bergen, och på sitt vanliga sätt hade han åkt utför sluttningarna, så att djupa fåror efter honom blifvit upplöjda i snön. Den korta vinterdagen led mot sitt slut, och det var min plikt och min fröjd att skynda hem till julekväll. Ute öfver hafvet stod solen matt men skön och kastade som till afskedshälsning, innan hon sjönk ned bakom synranden, sitt gyllene skimmer in öfver de snöhöljda bergen. Tysta flögo hafstrutarne ut mot hafvet. Dessa fåglar ha ofta långa vägar till sina nattställen ute på de yttre skären, men endast där ute, hvarest de äro födda, kunna de sofva, och om de än dagen lång flaxa omkring långt inne i fjordarna, flyga de dock dit ut, när natten nalkas. Jag hade båt emot mig vid närmaste hamn, Oxvik, och skyndade dit. Under vägen ned till sjön hörde jag snösparfvens välkända lockton uppe i rymden och såg flockar af snöskator, som från när och fjärran samlade sig för att tillbringa natten i den närbelägna granskogen. Korparne åter drogo ut mot fjorden för att hvila någonstädes i en brant bergvägg där ute. Gulsparfvarne hoppade ännu lugna på vägen framför mig; de ha hus i hvar buske och

göra sig alls ingen brådska.Snart satt jag i båten, hvilken, förd af starka armar, helt tyst gled fram under de branta bergväggarna. Skymningen hade bredt sin skugga öfver land och sjö. Det var så tyst, så stilla. Icke ens vinden tycktes vilja störa friden denna lugna julkväll. Uppe bland bergen lyste här och där ljus, såsom jag hade sett mången gång förut på mina nattliga färder. Det var i de fattiga fiskarenas stugor, och det föreföll mig, som hade deras ljus denna afton lyst klarare än vanligt. Det var nog äfven det fattiga folkets bästa ljus, som brann.

Vintergatan sken härligt på himlahvalfvet, och tusen små stjärnor glittrade där uppe på fästet, men äfven i sjön lyste och glittrade det för hvarje årtag. Det var marelden, som vittnade om att millioner små lysande djur simma omkring där nere i det våta elementet.

Snart visade sig ett nytt ljussken mellan bergen borta till vänster. Det var strålarna från den tända granen i mitt eget hem, som matt upplyste bergväggen därutanför. Där inne väntade julbordet och många små ögon, som länge sändt längtande blickar ut öfver sjön.

*

Om insektslifvet vid Upsala.

Hur ofta hör man ej, på tal om djurlifvet, människor klaga öfver fattig natur. Man säger, att vissa trakter äro fattiga på djur, att man bor i en natur, där djurlifvet är så torftigt, att man saknar tillfälle till studier af djurens lif ute i det fria. Häri kan visserligen ligga sanning, när det gäller de högre djuren; men man har så många andra djurgrupper, hvilkas lefnadsförhållanden ej äro mindre intressanta än däggdjurens och fåglarnes. Ja, vi ha bland de lägre djuren många grupper, som föra ett lif så underbart, att vi redan med den inblick, vi ha i detsamma, rent af stå häpna öfver naturens under, och dock huru litet känna vi icke i sjäfva verket däraf.

Öfverallt, där vegetation finnes, finnes äfven djurlif och tillfälle till studier. I hvarje tufva, hvarje buske lefva djur, och har man endast sina ögon öppna, nog gifves tillfälle att se och iakttaga dem.

Det skulle blifva ett alltför långt kapitel att här afhandla alla de olika grupper af lägre djur, som lefvapå Upsalatraktens slätter, i dess skogar, lundar och vattenpussar. Jag vill därför endast sysselsätta mig med några af de vanligaste insekterna, som man oftast ser, och som äro lättast att iakttaga. För detta ändamål inbjuder jag läsaren att i tankarne följa mig på ett par exkursioner vid Upsala, och för att vi skola bli i tillfälle att göra bekantskap med under olika årstider uppträdande insekter, vill jag fördela utfärderna därefter. Under den långa nordiska vintern sakna vi i det närmaste så godt som allt insektslif i våra kalla bygder. Visserligen finner man stundom på snön larver och små hoppande, lopplika varelser, som ofta uppträda i stor mängd. De förra äro vanligen skalbaggslarver, tillhörande släktet Cantharis. Dessa äro små härdiga djur, som af solstrålarne på eftervintern lockas fram ur sina gömslen och då finnas krypande på snön. De senare åter tillhöra en af våra härdigaste insektsgrupper, Poduriderna, som torde förekomma nordligast af alla. De äro allmänna i polarländerna, och jag fann dem bland evig snö och is ända upp på Giles kalla land, där allt annat insektslif saknas. När solen mot våren börjar värma backsluttningar och bergväggar, snön börjar smälta och vårblommornas knoppar titta upp ur myllan, då vaknar äfven en del insekter. Flugor svärma redan på de af solen uppvärmda väggarna, skalbaggar krypa fram ur sina gömslen och några få fjärilar, vanligen sådana som sett dagen redan föregående höst och öfvervintrat i ett slags dvala, komma fram och flyga omkring på soliga ställen. För att se, hvad naturen har att bjuda på i insekts-väg, begifva vi oss nu ut en varm och solig dag redan mot slutet af april. Vegetationen är ännu torftig. Krusbärsbuskarnebörja dock grönska, grässtråna höja sig späda och ljusgröna ur de gråa vallarne, nässlan utvecklar sina mörkgröna blad, där solen som bäst uppvärmt skyddade ställen, och just där se vi en af denna växts speciella beundrare, nässelfjärilen, med vacker flykt segla fram och åter öfver de ställen, där han kan vänta att finna sin näringsplanta frodas. Nässelfjärilen (Vanessa urticae) är en af våra allmännaste fjärilar och äfven en af de vackraste. Han förekommer visserligen hela sommaren igenom, men

uppträder egentligen i två generationer, och de, som påträffas redan i april månad, äro vanligen sådana, som blifvit födda föregående höst och inkrupna i något skyddande hål sofvit bort den långa vintern. När nässlorna hunnit växa upp, parar sig fjärilen och lägger sina ägg på bladen af denna växt. De små larverna kläckas snart samt lifnära sig af nässelbladen, hvilka de vanligen helt och hållet uppäta. De ömsa hud flere gånger, och när de slutligen blifvit fullväxta, öfvergifva de nässlan och krypa upp på väggar och andra föremål. Här hänga de sig fast med bakre* ändan och hufvudet nedåt, larvhuden faller bort, och de blifva mycket fort förändrade [till puppor. Denna egendomliga, kantiga puppa, hvars bakkropp är ledad och kan röra sig, hänger så några få dagar. Med ens brister sedermera dess skal, och det utbildade djuret framkommer. Vid sitt utträdande ur puppan har fjärilen vingarne fuktiga och ännu ej utväxta, men dessa tillväxa så hastigt, att man nästan kan se, hur de utveckla sig, och redan efter en kort stund är den praktfulla fjärilen färdig och flyger omkring för att söka näring ur blommornas kalkar samt för att skaffa sig en maka. Denna första generation af nässelfjärilen uppträdervanligen i juni. Den fortplantar sig i sin ordning och utvecklar sin afkomma i augusti månad. Öfver gråa, leriga gärden, där Floras förstfödda barn, den gula hästhofven (Tussilago farfara), ensam blommar på dikesrenarne, styra vi färden bort mot skogen. På slätten se vi ännu ej till något insektslif, men i skogskanten lysa rikt blommande sälgar, och kring deras hängande, gyllene fransar svärma redan bin och brummande humlor. Mellan trädens toppar se vi en liten brokig fjäril, hvars bakvingar lysa gulaktiga, med snabba rörelser, liksom kastad af en osynlig hand, hastigt fara hit och dit. Det är vårens första nattfjäril, Brephos parthenias. Han uppträder mycket tidigt om våren, och som nätterna då ännu äro alltför kalla för honom, tager han sig för att flyga omkring midt på dagen och skyr ej ens det starkaste solljus. Fram och åter mellan tallarnas stammar seglar en stor dagfjäril med lugna vingslag och rask flykt. Med våra ögon följa vi hans rörelser, och då han med utbredda vingar sätter sig på en trädstam, se vi, att hans stora vingar äro svartaktiga med gult bräm, som på insidan begränsas af en rad blåa fläckar. I framkanten på hvardera framvingen har han ett par ljusa fläckar. Detta är den välbekanta sorgmanteln (Vanessa antiopa). Han förekommer i april och maj samt mot hösten i augusti och september. Hans svarta, rödfläckiga larv, som är prydd med svarta, tagglika borst, lefver på vide och björk samt anträffas oftast i juli månad. Allt i skogen bär vittne om den gryende våren. Ljusgröna och friska höja granarna sina toppar, löfträdens knoppar svälla, och mjuk och fuktig utbreder sig den mossbeklädda marken mellan stenar och träd. Ord-nade i små grupper, öppna de älskliga blåsipporna sina knoppar, och vi se en stor präktig, citrongul fjäril liksom glädjedrucken fladdra öfver dem. Det är citronfjärilen (Gonopteryx rhamni), en af vårens förstlingar. Han är allmän i våra bygder och synes älska de täcka blåsipporna. Hans ljusare, hvitgula hona se vi äfven; hon sitter lugn på en sippa med sammanlagda, uppstående vingar. Myrorna äro redan vakna, och på en stor myrstack se vi dem i mängd. Det ser ut, som vore det dessa flitiga små djurs första göromål att se till sin bostads yttre och reparera den skada, den tagit under vintern. De af grönspetten urgräfda hålen i myrstacken äro också redan lagade. Vi kunna ej vänta att så tidigt på våren finna något rikt insektslif, och vi få inne i skogen vandra rätt länge mellan hvarje fjäril vi se. Slutligen komma vi ut i skogskanten mot söder, där stora enbuskar omväxla med taggiga slånbuskar. Där, öfver enbuskarne, se vi en liten dagfjäril, som ofta sätter sig på nämnda buskar eller kryper in mellan barren. Han är ofvan mörkbrun och under vackert grön. Det är den till Lycsenidernas grupp hörande Thecla rubi. Vi hafva nu gjort bekantskap med vårens. första fjärilar. Vilja vi företaga en skogsfärd ett par veckor senare, skola vi finna flera. Den vackra blåvingen, Lycaena cyllarus, flyger då på några få lokaler vid Upsala. Han är en präktig fjäril med sina på öfre sidan himmelsblå, på undersidan grågröna vingar, och lätt att skilja från närstående arter därpå, att han på undre sidan af framvingarne har en rad stora svarta fläckar, under det bakvingarne sakna fläckar eller hafvaendast små sådana. Honan är svartbrun och kan således ej täfla med hannen i skönhet. Af Vanessa-arter finner man flera, och särskildt är den genom sitt hvita c på undre sidan af bakvingen lätt igenkännliga Vanessa c-album särdeles allmän. Möjligen träffa vi äfven den prydliga Vanessa io, som har stora ögonlika fläckar på öfre sidan af vingarne. Då emellertid insektslifvet fortfarande är tämligen fattigt i dessa trakter, uppskjuta vi med vidare utfärder till högsommaren. En vacker dag vid midsommartid, när inga moln skymma solens strålar, och vinden är stilla, då är vädret gynnsamt för entomologen, och den gyllene tid är kommen, då han finner lif i hvarje buske. Vi begifva oss därför ut en sådan dag. Som vi emellertid ej kunna hinna sysselsätta oss med så synnerligen många af de tusentals smådjur, hvaraf naturen denna årstid vimlar, ägna vi endast en flyktig blick åt

alla flugor, som svärma omkring oss, och åt många andra flygande och krypande små varelser. Hvita fjärilar, som vanligen gå under det gemensamma namnet kålfjärilar, se vi fladdra omkring öfverallt på slätten. Observera vi dessa nogare, skola vi snart finna, att de tillhöra flera skilda arter, af hvilka den största är den egentliga kålfjärilen (Pieris brassicse). Öfver gärden och dikesrenar styra vi färden ut på en med högt gräs beväxt äng. Där se vi en rätt stor och klumpigt byggd fjäril med blixtens hastighet flyga fram och åter öfver ängen. Hans rörelser äro så hastiga, att vi se honom endast som ett streck ila förbi. Lyckas vi fånga ett exemplar, skola vi finna, att det är en tämligen stor, gråaktigt gulbrun nattfjäril. Hans tjocka kropp, silkeslena vingar och pannsprötens form visa ossgenast, att det är en typisk spinnare, nära besläktad med vår välbekanta silkesspinnare. Det är en bland de allmännaste, nämligen ängs-spinnaren (Bombyx rubi). De till spinnarnes grupp hörande fjärilarne äro kanske de vackraste af alla. Deras dräkt är fin och mjuk som det finaste silke, färgen ofta dunkel men äfven ofta lysande, ja, så intagande praktfull, att man faller i förundran öfver att dessa älskliga nattens barn, som så sällan visa sig i dagens ljus, fått en så fin klädnad. Jag sade nattens barn. Det är dock icke alla spinnare, som äro framme endast om natten. Somliga arter, men då endast hannarne, flyga omkring äfven om dagen, och de äro då ute i friareärenden. Dessa vackra fjärilar utvecklas nämligen endast för att fortplanta sig. Deras larver lefva länge, af somliga. arter några månader, af andra ett eller flera år; de öfvervintra antingen som larver eller som puppor, och när den utbildade fjärilen framkommer, har denne endast rudiment kvar af de hos larven mest utbildade organen, digestionsorganen. I stället har han fått generationsorgan, som larven saknar. Fjärilens uppgift är således endast att fortplanta sitt släkte för att sedan dö. De spinnarefjärilar, som vi nu se med ilande fart flyga omkring öfver den gräsbeväxta marken, äro alla hannar, hvilket märkes på deras egendomliga, kamlika antenner. Honans pannspröt äro vida enklare, trådlika. Honorna sitta dolda i gräset; de flyga mycket sällan och aldrig om dagen. Utan tvifvel hafva dessa fjärilar ett mycket starkt utbildadt luktsinne. Om vi fånga en hona och dölja henne under ett blad, skola vi finna, att hannarne dock upptäcka henne och snart samla sig omkring bladet. Den kände entomologen professor Sven Lampa berättade för mig, att han en gång öfverraskades afatt en hanne af den ståtliga ekspinnaren (Bombyx quercus) kom flygande in genom den öppna dörren i hans arbetsrum. Denne fjäril, som är rätt sällsynt, blef fångad. En stund senare hörde Lampa åter det starka surrandet af en stor fjäril, och när han såg sig om, observerade han åter en liknande hanfjäril af samma art. Båda dessa fjärilar flögo bort mot ett hörn af rummet, och när nu detta hörn blef undersökt, upptäckte man där en hona af samma art sittande dold. Dessa fjärilar hade sålunda reda på att honan fanns där inne; lukten af henne måste ha vägledt dem ända dit in. Sedan den fjärils honor, af hvilken vi se hannarne framför oss på ängen, lagt sina ägg bland gräset, födas snart de små larverna. Dessa lifnära sig af gräs, växa tämligen långsamt och blifva först på hösten fullväxta. På senhösten ser man ofta dessa stora, ludna larver i stor mängd krypa omkring på betesmarkerna. När vintern kommer, dölja de sig under stenar eller i andra hål och sofva där bort den långa vintern. Först när våren kommer och solens strålar väcka naturen till nytt lif, vakna de och förpuppa sig, och så fram på sommaren kommer den utbildade fjärilen fram för att alstra en ny generation. Vi styra vår färd ned mot Fyris strand. Öfver den rikt gräsbeväxta ängen se vi äfven en annan liflig fjäril blixtsnabbt fara fram tätt öfver grässtrånas toppar. Ett ögonblick stannar han Öfver en blomma, men så drar han bort med sådan hastighet, att vi ej kunna uppfatta hans rörelser. Det är den till Sphingidernas grupp hörande, rätt sällsynta Macroglossa stellatarum. Denna egendomliga fjäril är till följd af sin ytterst snabba flykt svår att iakttaga. Han flyger endast i det starkaste sol-sken och plägar då draga fram och åter öfver samma plats. Stå vi stilla en stund, få vi åter se honom eller höra surrningen af hans vingar, när han drar förbi. Ofta upptäcker man honom först stående stilla i luften öfver en blomma, i hvars kalk han instuckit sitt långa sugrör, hvarmed han suger till sig blommans söta saft. Länge står han dock ej stilla, endast ett ögonblick, och så är han borta lika hastigt som han kommit. Öfver vassen vid åbrädden flyga spensliga sländor. Vi stanna för att iakttaga, huru de draga fram och åter öfver samma plats och emellanåt sätta sig på ett vasstrå eller jaga hvarandra liksom till dans. Helt nära förbi oss flyger en stor, präktig trollslända. Hon stannar i luften ett ögonblick liksom för att se sig om. Plötsligt ser hon en större fluga, hvilken hon skyndar efter och fångar. Med sina skarpa käkar griper hon flugan, flyger därefter helt sakta, tar sitt rof mellan framfötterna och äter upp det bit för bit. Sländorna angripa ej sällan hvarandra, och de svagare få stundom släppa lifvet till för sina starkare släktingar. Ofta ser man dem i luften slåss sinsemellan och bita stora stycken ur hvarandras vingar. Sålunda lefva

dessa sländor fram sitt lif. Dagen tillbringa de mest i luften, under parningslek och jakt efter andra insekter. Om natten sofva de, sittande på ett vasstrå. Deras larver åter lefva på åns botten, där de föra ett rofdjurs lif och fråssa dagen lång på andra vatteninsekter. Vi fortsätta vår färd längs åstranden bort mot det sänka kärret. Där, vid en af bladvass omkransad vattenpuss, stanna vi en stund för att se på djurlifvet i det stillastående vattnet. Vårt företag gynnas däraf, att vattngår intill åvallen, så att vi från denna kunna bekvämt luta oss däröfver. Först kasta vi en blick på vassen, taga ett strå och uppveckla det i dess topp hoprullade bladet. Gömdt där inne finna vi ett litet djur, så lysande vackert, som vore det gjordt af renaste guld. När vi nu lägga detta lilla djur i handen, finna vi, att det är en fint formad skalbagge, omkring 12—15 mm. lång.Dess vetenskapliga namn är Donacia mutica, och det har många närstående släktingar, som vi finna vid närmare granskning af vattenväxterna. Dessa skalbaggar föra ett underbart lif, och ehuru deras kroppsform mest tyder på ett klättrande lif bland växter, äro de delvis vattendjur och detta, ehuru de ej kunna simma. På vasstråna klättra de ned under vattnet och lägga sina ägg på vassrötterna. Där lefva och frodas larverna, lifnärande sig af vassrötternas märg. När skalbaggen lagt sina ägg och vill upp till ytan, släpper han endast sitt fäste och flyter då upp torr och glänsande, som om han aldrig varit under vattnet. På en umbellat (Sium latifolium), som växer i vattenbrynet, se vi en annan egendomligt formad skalbagge (Lixus paraplecticus), och på själfva vattenytan svärma hvirfvelbillar (Gyrinus natator) i yster lek, under det vattenmätaren (Hydrometra) med sina långa ben hoppar fram på ytan. Bland vassen svärma flugor och myggor; de förra ha sina larver bland ruttna vattenväxter, och de senares larver se vi i mängd nere i vattnet, där de med sina egendomliga slängande rörelser fara hit och dit. Nere i vattnet upptäcka vi många egendomliga insekter. Stora skalbaggar (Dytiscus-arter) jaga andra djur.De äro vattenpussarnes tigrar och anfalla så väl insekter som små fiskar och grodlarver. När aftonen nalkas, krypa dessa stora skalbaggar upp på en växt, sitta där orörliga en lång stund, sträcka så ut sina vingar och flyga med god fart ut för att se sig om i världen. En egendomlig vatteninsekt är den till skinnbag-garne hörande ryggsimmaren (Notonecta glauca). Han simmar med ryggen nedåt och mundelarne bilda ett starkt spjut, på hvilket han spetsar andra insekter. Om män tar honom i handen, får man vanligen af hans skarpa vapen ett styng, så smärtsamt, att man ej gärna förnyar sitt försök. En annan mycket märkvärdig skinnbagge, den platta Nepa cinerea, se vi krypa på den gyttjiga bottnen. Han ser ut, som vore han klippt af grått papper, och är därför ej lätt att upptäcka, när han trycker sig mot bottnen. Vida flere insekter kunde vi finna i den lilla vattenpussen, men vi ha ej tid att stanna där längre; ännu återstår mycket, om vi vilja lära känna något litet af den insektsvärld, som rör sig på det torra. Vi skynda därför uppåt fältet. På en liten vacker planta (Cardamine pratensis) se vi en blågrön larv med ett hvitt band längs ryggen och ett liknande längs hvardera sidan. Det är larven till den vackra Aurorafjärilen (Anthocharis cardamines). En utbildad hanne af denna art få vi äfven snart se. Han är hvit med framvingarnes yttre hälft orangeröd, dess spetsar och en fläck i midten äro svarta, och bakvingarne på undre sidan grönfiäckiga. Isängs marken se vi honom fladdra från blomma till blomma, och om vi stanna en stund, få vi nog äfven se honan, hvilken skiljer sig från hannen därigenom, att det orangeröda på vingarne saknas. Ur djurens Uf+ 27En annan liten hvitaktig fjäril se vi fladdra här och där öfver ängen. Det är den allmänna senapsfjärilen (Leucophasia sinapis), hvars larver vi vid nogare efterspaning finna sittande på stjälkar och blad af Lotus cor-niculatus och Lathyrus pratensis. Vi närma oss mer och mer skogen, marken börjar bli högre, och den nere på ängen allmänna kungsängsliljan (Fritillaria meleagris) finnes ej mer. En mångfald andra blommor pryda den med lågt gräs beväxta marken. Här svärma flera arter täcka blåvingar, och talrikast bland dessa äro Lycsena argus och Lycaena icarus. Äfven den sköna, guldglänsande Polyommatus virgaureae och dennes fläckiga släkting P. phlaeas flyga mellan blommorna. Här och där se vi den lilla tjocka och fläckiga Syrichtus malvae och den mörka Nisoniades tages. Zygaenidernas grupp är här representerad af endast en art, nämligen den rödfläckiga Zygaena filipendulae, hvilken sitter trög och orädd på en blomma. Se vi noga efter, finna vi på ett grässtrå äfven hans gula larv, hvilken har två svarta fläckrader på ryggen och en mindre sådan på hvardera sidan. Hans skidformiga, i båda ändarne spetsiga kokong, hvari puppan ligger innesluten, finna vi fästad vid en växtstjälk eller ett grässtrå. I skogskanten stå några pilar, hvilka vi i förbifarten ägna en stunds uppmärksamhet. På ett af deras blad se vi en mycket märkvärdig larv, hvilken, försänkt i sömn, sitter där med sin gaffellikt tudelade stjärt i vädret. Det är gaffelspinnaren (Harpyia vinula). Han är mycket brokig, grönaktig, ofvan mörk, med ett band af svarta fläckar längs hvardera sidan. Denna larv är mycket utsatt för

fjärillarvernas plågoandar, parasitsteklarne, hvilka sticka sitt äggläggningsrör i larvens rygg, där de lägga sina ägg. När stekelns larver sedan födas, lifnära de sig af fjärilslarvensHARPYA VINULA.kött och äta däraf, tills det stackars djuret slutligen dör. Stekellarverna förpuppa sig då stundom där inne, och man finner ibland hela larven full af stekelpuppor, hvilka sida vid sida stå ordnade som piporna i en orgel. Den utbildade fjärilen är en stor vacker spinnare, hvit med gråa och svarta streck och fläckar. Hannen har delvis genomskinliga vingar. Fjärilen är rätt sällsynt, men larven träffar man ofta på pil och poppel. Närstående plansch visar så väl fjärilen som larven. I skogskanten flyga vackra Argynnisfjärilar, och af dem tilldrager sig i synnerhet den praktfulla pärlemorfjärilen (Argynnis lathonia) vår uppmärksamhet. Den stora Argynnis aglaja se vi lika ofta som de mindre, A. euphrosyne och A. selene. Snart äro vi inne på kronoparken Åsen. Där, mellan granar och tallar, fladdra små mätarefjärilar, och en af dessa — Fidonia piniaria — som flyger uppe kring trädens kronor, förekommer synnerligen talrikt. Fånga vi ett exemplar, och det är en hanne, skola vi finna, att det är en liten synnerligt vacker fjäril med stora, kamlika pannspröt. Honans pannspröt äro trådlika, och äfven beträffande färgen äro könen helt olika hvarandra. Ha vi ögonen med oss, skola vi inne i skogen finna insekter öfverallt. Vi undersöka hvarje buske, hvarje trädstam och murken stubbe. Under barken på träden träffa vi många små djur, och ännu flera i de gamla stubbar vi bryta sönder. Vi kunna dock icke sysselsätta oss med många af de kryp vi se; vi ha endast tid att ägna dem en flyktig blick. Slutligen komma vi ut på den gamla exercisplatsen Polacksbacken, där vi på den sandiga, föga gräsbeväxta marken se en blåsvart skalbagge långsamt krypa. Hans utseende är utmärkt därigenom, att täckvingarne äro myc-ket korta, och bakkroppen stor och uppsvälld. Denna skalbagge, hvars vetenskapliga namn är Meloé proscarabaeus, för ett så underbart lif, att något bör nämnas därom. Den berömde franske entomologen J. H. Fabre, som gjort så många märkliga upptäckter beträffande insekternas lif, har utredt frågan om hans hemlighetsfulla fortplantningssätt. Majbaggen, som ifrågavarande skalbagge kallas, lägger sina ägg bland gräsrötterna i en tufva, på något torrt och soligt ställe. För detta ändamål gräfver han ett par tums djupa hål i jorden och tilltäpper dessa, sedan äggen blifvit nedlagda däri. Hvarje hona gör tre till fyra sådana hål och lägger ett ofantligt stort antal ägg. Fabre fann i första äggläggningen 4,218 ägg. Efter en månad kläckas de små larverna, hvilka se ut som små gula löss, långa och smala, och det är dessa larver, man om våren finner fästade på bin och steklar. När de komma fram ur sina hål, klättra de nämligen upp på närstående plantor och gömma sig bland dessas blad. På Matrecaria chamomilla, Senecio m. fl. växter kan man finna dem i stor mängd, och äggen läggas med säker urskillning just på sådana ställen, där jordbin finnas. Där infinna sig äfven parasitsteklar, hvilkas larver lefva af jordbinas honung i bisamhällena, och när så ett jordbi eller en af dessa bins fiender, en stekel, besöker den växt, på hvilken majbaggslarven sitter dold, passar denna lilla gynnare på och kryper upp på insektens rygg, där han håller sig väl fast, och får sålunda följa med till binas bostad. Är det nu en parasitstekel, som ofrivilligt tagit majbaggslarven med sig, så bereder han denne den största bekvämlighet, ty när stekeln kommer in i biets bo, förstör han dess ägg och lägger sitt eget i stället på biets flytande honung, hvarvid den lilla fyndiga majbaggslarven passar på och kryper ned på stekel-ägget, hvilket han genast börjar förtära. Han äter ur det, så att endast skalet blir kvar, och i detta kryper han ned. Då jordbinas honung är flytande, skulle larven annars omkomma däri, men nu begagnar han äggskalet som båt och seglar så omkring på den söta vätskan, där han endast behöfver sträcka sig öfver äggskalets kant för att njuta af honungen. Många larver misslyckas visserligen i sitt försök att komma till ett bisamhälle, därigenom att de taga fel på värdar och fästa sig på helt andra insekter, som besöka plantorna, och dessa larver omkomma alla. De torde vara så många, att det stora antal ägg, majbaggen lägger, därför väl be-höfves för att bevara släktet vid lif. Att dessa små skalbaggslarver dock i viss grad hafva minne och reflexionsförmåga, bevisas däraf, att, då de krupit upp på ett grässtrå, en pincett eller annat föremål, som föres i beröring med den växt eller den blomma, i hvilken de sitta dolda, de snart märka sitt misstag, söka återvända till blomman och, om detta lyckas dem, ej gärna låta lura sig en gång till. Hur kunna dessa små kräk uppfatta skillnaden mellan insekter och andra föremål? Detta förblir en gåta, säger Fabre. Genom barrskogarne fortsätta vi vår färd ut mot Mälarens strand. Där finna vi skogen mer blandad med löfträd. Majestätiska ekar höja sina kronor öfver smärta björkar och andra löfträd, och mellan dessa rör sig ett helt annat insektslif än i barrskogen. Öfver de blomsterprydda gräsvallarne fladdra dagfjärilar. Än se vi en liten täck blåvinge, än en stor, präktig Argynnis-fjäril eller en om denne senare erinrande Melitsea cinxia

och M. athalia. Med vacker flykt dansa dessadagens barn fram och åter framför oss och sätta sig emellanåt på en blomma. Framför våra fötter se vi plötsligt en brokigt lysande fjäril flyga upp ur gräset. Han fladdrar undan ett stycke och slår så åter ned på marken. Lyckas vi fånga honom, skola vi finna, att det är ett synnerligen täckt djur, brokig i svart, gult och cinnober eller orangerödt. Det är en nattfjäril, tillhörande spinnarnes grupp, och hans vetenskapliga namn är Nemeophila plantaginis. En släkting till denne, N. russula, finna vi äfven,och denne beter sig på samma sätt, men han är hvad färgprakt beträffar mindre väl lottad. Från den präktiga löfskogen vandra vi ut till kanten af ett sädesfält. Där se vi mörka fjärilar fladdra hit och dit öfver den friska rågåkern, i hvars kant blåklinten tittar fram mellan sädesstråna. De höra till Satyridernas grupp, hvilka ha blifvit kallade skördefjärilar eller ögonfjärilar. De utmärka sig genom en dunkelt brunaktig färg och ögonlikiiande fläckar på vingarne. Allmännast bland dessa är Pararge maera och P. hiera samt en närstående, på öfversidan helt enfärgad art, Aphantopus hyperantus. Likt förkrympta former af dessa fjärilar se vi ännu ett par till samma grupp hörande, nämligen Coenonympha arcania och C. pamphilus, hvilka' med snabba vingslag fladdra omkring än öfver säden och än öfver åkerrenarne. Där solen bäddar som hetast mot skogens bryn, resa sig ett par om forntidens jättar erinrande, stolta ekar, hvilkas nedersta grenar likt kraftiga armar böja sig ut öfver de mörkgröna granarnas toppar, och mellan dessa ekar se vi ett djur med pilens hastighet fara fram och med detsamma försvinna. Den, som ej på förhand känner till detta djur, kan endast genom att fånga det få klartför sig, att det är en fjäril. Dess rörelser i luften äro nämligen så utomordentligt hastiga, att man ej kan uppfatta dess utseende. Emellertid var det en hanne af den ståtlige ekspinnaren (Bombyx quercus), som vi nu påträffat, och efter en stund få vi se honom åter. Han har sitt bestämda område, inom hvilket han flyger, och när han kommit till sin banas slut, vänder han om och drager samma väg tillbaka. Ehuru han är en till spinnarnes grupp hörande nattfjäril, flyger han här i det starkaste solskenet, och hans flykt är en kärleksdans. Han söker därunder efter en hona, och säkert finner han henne till sist, sittande på en af ekens grenar. Därmed är också hans kärlekslek snart slut. Ekspinnarens uppgift i lifvet är nämligen att fortplanta sig och dö, och hans lifstid är därför, liksom spinnarefjärilarnes i allmänhet, mycket kort. I skogsbrynet höjer sig ett delvis med vacker mossa beklädt berg, hvars gråa topp skymtar fram mellan träden. Dit gå vi nu för att betrakta det insektslif, som rör sig äfven på det kala berget. Redan vid dess fot se vi en mörk fjäril fladdra upp och åter slå ned på den nakna berghällen. Vi se, hvar han sätter sig, och smyga oss dit, men ehuru vi veta hvar han är, dröjer det en stund, innan vi få ögonen på honom. Vi finna då, att han med hopfällda vingar har lagt sig på sidan, så att man kunde tro honom vara död. När vi närma oss, flyger han dock hastigt upp och begifver sig af högre upp åt berget, där han åter sätter sig. Detta är en släkting till de ofvan omtalta skördefjärilarne, och hans vetenskapliga namn är Satyrus semele. Men hvarför intog denna fjäril en liggande ställning, när han slog ned på berget? Hvarför satte han sig ej med vingarne uppslagna, såsom hans närmaste släktingarpläga göra? Jo, helt visst därför, att hans framvingar och äfven bakvingarne på öfre sidan ha en färg, som bjärt afsticker mot bergets gråa yta. Hans fiender skulle genast se honom, men han är medveten om, att bakre vingarne på undersidan äro af samma gråa färg som berget, och därför drar han in sina lysande framvingar mellan de breda bakvingarne och lägger sig på sidan, så att endast de stenfärgade bakvingarnes undersida blir synlig. Hela den lilla fjärilen sammansmälter därigenom så med berget, att det fordras vana ögon för att upptäcka honom. En liten stund uppehålla vi oss på det delvis med vacker mossa beklädda berget. Vi undersöka mossan, lyfta upp den i stora flak och finna därunder många för dagens ljus skygga djur, som för att undvika solens första strålar redan i tidiga morgonstunden krupit ned under mossan. Sömniga ligga där ringslagna tusenfotingar, vackra Caralbus-arter, bland dem den i skönt violett glänsande C. violaceus, den svarta C. hortensis och den utomordentligt vackra C. clathratus. Där finna vi äfven tallsvärmarens och möjligen ligusterfjärilens stora svarta puppor. Från skogen vandra vi åter ut åt slätten och beträda först en betesmark. I kreatursspillningen därstädes bor en af våra intressantaste skalbaggar, den allmänt bekanta tordyfveln (Geotrupes stercorarius). Huru väl vi än känna denna bagges utseende och minnas, huru han med brummande flykt i aftonens dunkel sväfvat förbi oss eller, huru han hjälplöst sprattlande legat på rygg på en väg och medlidsamt blifvit hjälpt på benen, kände vi dock föga till det lif, han för, förr än den ofvan citerade franske entomologen Fabre redogjorde för sina intressanta rön. Fabre har nämligen funnit, att denne skalbagge lefver i engifte, att makarne hålla troget ihop och hjälpas åt i sina omsorger om afkomman, Under kreatursspill-ningen gräfva djuren en

nästan lodrät gång ned i jorden. Sedan denna gång är färdig, går honan ned däri, bestry-ker gångens väggar med den i gödseln befintliga saften, så att dessa blifva liksom glacerade. Därefter bygger hon af gödsel ett litet rum nära gångens botten och lägger däri ett ägg. Detta ägg, som har formen af ett sädeskorn, är förvånande stort, 7 till 8 mm. långt och ända till 4 mm. bredt. Sedan ägget är lagdt, bygger hon ett hvalf öfver detsamma och klättrar sedan upp ur gången. Hannen begifver sig nu dit ned, och honan stannar där uppe. Hon bär gödsel till den brunnlika gången och släpper i små portioner ned sådan till hannen, hvilken fortsätter det byggnadsverk, hans maka börjat. Hannen lägger hvarf på hvarf af den gödsel, honan släpper ned, tilltrampar denna hårdt och bygger så gången nästan full, hvarefter han lämnar den och makarne förena sig om byggandet af nya gångar. Sedan larven där nere blifvit kläckt, lifnär han sig af gödseln och äter sig så småningom upp genom gången. I gångens öfre del stannar han under sin förvandling och lämnar denna först som utbildad skalbagge. Gångens glacerade väggar synas utestänga köld och fukt. Larven tål väl vintern där nere. Sålunda fann Fabre larverna oskadade vid 10 graders köld, då däremot de gamla insekterna voro ihjälfrusna. Ägnande vår uppmärksamhet åt hvarje kryp vi se på marken, hvarje fjäril, som flyger förbi, och hvarje brummande humla eller bi, fortsätta vi färden öfver den gräsbevuxna marken. I en liten buske upptäcka vi en stor praktfull nattfjäril, som med frambenen hängt sig fast vid en gren. Det är den ståtlige poppelsvärmaren (Smerinthus populi), som där satt sig till hvila. Han är ett skymningens eller nattens barn, som ej vågar sig ut vid dagens ljus. Han ser sömnig ut och sitter lugnt stilla,fast vi afbryta den kvist, på hvilken han hängt sig, och taga honom i handen. I sin hvilande ställning har poppelsvärmaren ett helt annat utseende än andra fjärilar, beroende däraf, att de breda bakvingarne skjuta framom de sammanlagda framvingarne. Vidstående plansch visar honom i denna ställning, och vi se där äfven hans larv, hvilken med sitt horn i bakre delen (analhorn) förråder, att det är en till Sphingidernas grupp hörande larv. En annan med poppelsvärmaren nära besläktad fjäril, den utomordentligt praktfulla Smerinthus ocellatus, finnes äfven i denna trakt och är lätt att känna igen på sina stora, ögonlika ocellfläckar på bakvingarne. Från tufva till tufva eller från den ena backen till den andra vandra vi omkring på ängen och närma oss allt mer det vid Mälarens strand belägna, sköna Vårdsätra. Vi komma in i de härliga lundar, som omgifva denna natursköna egendom, och sysselsätta oss en stund med alla de mätarefjärilar, som där fladdra från det ena trädet till det andra. De kallas mätare dessa fjärilar, därför att deras larver röra sig på så sätt, att de sträcka ut sin kropp längs det föremål, på hvilket de vandra, fatta tag i detsamma med sina nära hufvudet fastade fötter och flytta så kroppen efter, i det de böja sig i bågform och gripa grenen med de bakre fötterna alldeles intill framfötterna. De erinra under dessa rörelser om en passare, med hvilken man bit för bit mäter föremålets längd, och det är med anledning häraf man kallat gruppen Geometridse (mätare). De äro ej minst intressanta dessa mätarefjärilar, och de förekomma i de mest olika former och färgvariationer. En egenhet hos dem är, att de trycka vingarne i utbredd ställning mot det föremål, på hvilket de sätta sig, och naturen, som alltid sörjer för sina barn, har därför gifvit dem en färgteckning, som i regel liknar de föremål, påSMERINTHUS POPULI.hvilka de lefva, i så hög grad, att de liksom försvinna för sina fienders ögon, så snart de sätta sig till hvila. Dessa fjärilars värsta fiender synas vara småfåglarne, och fjärilarne veta därför att hålla sig stilla under den tid af dagen, då fåglarne äro mest i rörelse. Betrakta vi en af dessa fjärilar, Amphidasis betularius, som lefver på björk, skola vi finna, att hans dräkt är en ren afbildning af björkens hvitaktiga stam. Andra åter likna barrträdens stammar, andra likna stenar; de allra flesta hafva dock en påfallande likhet med trädens löf. Besynnerliga undantag gifvas dock från denna regel. Sålunda finna vi, att ett rätt stort antal mätarefjärilar äro hvita eller bjärt lysande till färgen, och dessa synas så väl, att man förundrar sig öfver, att de ej blifvit utrotade af småfåglarne. Dessa lysande mätarefjärilar hafva dock funnit ett annat sätt att dölja sig på, hvilket vi här bland ängens buskar och träd också lätt kunna öfvertyga oss om. För detta ändamål slå vi med en käpp på de små trädens stammar och i de löfrika buskarne. Därmed lyckas det oss att skrämma fram en hel mängd mätarefjärilar af skilda arter, och när vi nu följa dem med blicken för att iakttaga deras olika sätt att dölja sig, skola vi finna, att de, som till sin dräkt likna trädens eller buskarnes blad, helt öppet sätta sig på dessa och på sitt vanliga sätt trycka vingarne tätt intill dem, under det att andra, som likna trädens stammar, slå till på dessa, medan de hvita och bjärt färgade kasta sig in mellan bladen och helt behändigt sätta sig på dessas undersida, där de äro dolda för fåglarnes blickar ofvanifrån. Det börjar lida mot aftonen, solen sänker sig bakom skogens toppar och blomstren på ängen börja sprida en vällukt, som uppfyller luften. Hvarför

dofta då ej dessa blommor lika starkt om dagen som nu, då natten nalkas?Helt visst därför, att deras tjusande fägring under den skymmande natten icke är nog att locka deras älsklingar insekterna. Dagens fjärilar ha sina särskilda blommor, hvilka med lysande färger göra sig uppmärksammade. Nattens fjärilar skulle i dunklet ej kunna se dem, och därför sprida de en doft, som om natten är dubbelt stark, och som man lätt nog kan iakttaga, att fjärilarne känna på rätt långt afstånd. Många blommor äro beroende af insekternas besök. De kunna ej fortplanta sig dem förutan. Uppe i höga norden, där ingen natt gifves under den årstid, då blommor och insekter finnas, behöfva blommorna därför icke heller sprida någon vällukt. Där dofta de, som bekant, icke heller lika starkt som i södern, men de hafva till ersättning fått ännu mera lysande färger. Vår nordiska natt närmar sig nu. Det blir ej mörkt, men solen är dock nere, och dunklet i skogen är tillräckligt för att locka fram nattens djur. Fåglarne äro tysta, de sofva på sina nattkvistar, och skymningens fjärilar kunna utan fara visa sig. De komma äfven fram den ena efter den andra. Ljusa och mörka mätarefjärilar fladdra omkring, än tätt efter marken och än uppe kring trädens kronor. Brummande drar en tordyfvel, en ollonborre eller en annan nattskalbagge förbi oss, och snabba som vinden fara Noctuer och Sphingider från den ena blomman till den andra. Vi vandra fram till det närbelägna Vårdsätra, dit vi äro inbjudna att tillbringa natten. I trädgården mötas vi af en tjusande blomsterdoft, hvilken violer, kaprifolium och jasminer sända oss till mötes. Det är gifvet, att fjärilar skola trifvas på ett sådant ställe, och vi skynda fram till en rikblommig Kaprifoliumbuske för att se, hvilka fjärilar besöka denna. Redan pånågot afstånd se vi den ena fjärilen efter den andra, ledda af doften, styra sin färd till busken, tätt bredvid hvilken vi slå oss ned för att iakttaga dem. Den stora ligusterfjärilen (Sphinx ligustri) faller oss först i ögonen. Med darrande vingar står han stilla i luften och sträcker sitt långa sugrör in i en blomma. Han är stor, nästan som en liten fågel, gråskymlig till färgen med bakkroppen och bakvingarne tvärbandade. Vi kunna betrakta honom på helt nära håll och se tydligt, hur han inåt rullar ihop sitt långa sugrör för hvar gång han flyttar det från en blomma till en annan. Tätt bredvid honom står en annan, blott föga mindre men mera i grått färgad fjäril, som beter sig på samma sätt. Det är den i våra barrskogar allmänna Sphinx pinastri. Många andra fjärilar se vi besöka Kaprifoliumbusken. Den vackra, med sistnämnda arter besläktade Deilephila galii, som kännes igen på sin grönaktiga färg med ett bredt ljust band längs midten af vingarne, den något mindre D. elpenor med sina rosenröda bakvingar och den lilla gulaktiga D. porcellus. Alla dessa Sphingider äro allmänna i Upland, och de bete sig på samma sätt. Snabba som vinden draga de fram och flyga långa vägar för att besöka sådana blommor, som med sin vällukt locka dem. Dessa fjärilar äro nära besläktade med den präktiga men sällsynta dödskallefjärilen, hvilken man hos oss endast sällan finner, harven är dock ej fullt så sällsynt. Denne lefver på potatisblad, och där han finnes, förråder han sig lätt därigenom, att potatisbladen fläckvis blifva uppätna, så att det syns på rätt långt afstånd. Den stora, mycket brokiga larven är lätt att igenkänna på sitt liksom gryniga analhorn. När larven blifvit fullväxt, gräfver han ned sig i jorden och förvandlar sig till en stor svart puppa, hvilken någon gång påträffas vid potatisupptagning.Dödskallefjärileu är särskildt märkvärdig genom sina långa vandringar. Han flyger med otrolig hastighet, och att han drager vida omkring bevisas däraf, att han är funnen spridd öfver större delen af jorden. Han har t. o. m. påträffats ftygande långt ute öfver världshafven. Själf har jag en gång erhållit ett exemplar, som kom ombord på ett fartyg ute i Atlantiska oceanen. Att Sphingiderna äro de skickligaste flygare af alla fjärilar ser man genast på deras byggnad. Deras kropp är spolformig, tjock och starkt byggd. De långa, spetsiga vingarne äro jämförelsevis starka och röras darrande med stor hastighet. De torde vara de enda fjärilar, som i stark blåst kunna flyga mot vinden. Mindre fjärilar, tillhörande en helt annan grupp, besöka äfven Kaprifoliumbusken. De samla sig där från alla håll, komma flygande med stor hastighet och sätta sig direkt på blommorna för att suga deras safter eller krypa in bland bladen. Dessa tillhöra den största af våra fjärilgrupper, Noctuidae, och variera mycket till så väl färg som storlek. De flesta bära en dunkel dräkt, och många utmärka sig genom pensellika tofsar på främre delen af ryggen eller på sidorna. Allmännast af dessa se vi mörkt färgade arter tillhörande släktena Agrotis, Hadena, Mamestra eller ett par af de genom sin ljusgråa färg karakteriserade Cucullia-arterna. Den, som ej i någon mån sökt taga reda på det djurlif, som under våra ljumma sommarnätter är rådande i våra lundar och skogar, har säkert svårt nog att göra sig ett begrepp därom. Kunde våra ögon genomtränga mörkret, skulle vi knappast se annat än djur, hvart vi vände våra ögon. Inom insektsvärlden äro nattdjuren till antalet flera gånger öfvervägande dem, som äro i rörelse på dagen. En mängd skalbaggar och

andrakryp, som om dagen ligga dolda, krypa eller flyga lifligt omkring under de mörka timmarne, och luften är då full af fjärilar. I regel- bära dessa nattdjur, som jag redan sagt, en dunkelt färgad dräkt, men besynnerliga undantag gifvas, som tyda på att många djur se väl äfven i mörkret. Bland fjärilar, som aldrig flyga om dagen, finnes det flere, som utmärka sig genom praktfullt lysande bakvingar, under det att framvingarne eller de delar af djuret, som äro synliga när detta sätter sig till hvila, bära en skyddande, gråskymlig färgteckning. Då sålunda dessa nattens barn endast under flykten kunna visa sin färgprakt, och denna väl svårligen kan vara dem till annat gagn än som ett tjusningsmedel makarne emellan, är det sannolikt, att de ha förmåga att se hvarandras prakt i mörkret. Märkligt nog är, att många af dessa fjärilar och bland dem just de, som utmärka sig genom de mest lysande bakvingar, t. ex. de ståtliga Catocala-arterna, förekomma som utbildade fjärilar endast på eftersommaren och mot hösten, då nätterna bli mörkare. En del af de till Noctuideernas grupp hörande fjärilar, som bära en synnerligen lysande dräkt, t. ex. Plusia-arterna, flyga äfven om dagen, men dessa hafva sina lysande och glänsande färger företrädesvis på framvingarne, hvilket gör, att de praktfulla färgerna framträda äfven när djuren sitta stilla. Efter att ha tillbragt natten på Vårdsätra, fortsätta vi följande dag vår färd längs landsvägen hem till Upsala. Ehuru vi sålunda ej fördjupa oss i skogen eller gå ut på fälten, äro vi dock i tillfälle att skåda en hel del insekter under vår färd. Det har regnat något under natten, och helt små vattenpussar ha däraf bildats på landsvägen. Vid dessase vi en stor mängd hvita fjärilar samla sig, och när vi närmare betrakta dem, finna vi, att det är vid de vatten-fyllda hjulspåren de hopa sig för att dricka. På ett ställe se vi hundratals af Pieris napi och Pieris rapse sitta tätt packade med sina sugrör nedsänkta i vattnet. Liknande iakttagelse är man stundom i tillfälle att göra till och med på Upsala gator, när efter långvarig torka regn fallit. Vid sidan af vägen växer en del aspar, och mellan dessas toppar upptäcka vi en stor präktig mörk fjäril, som med vacker flykt sväfvar fram och åter. Plötsligt sänker han sig ned, kommer fram öfver vägen och sätter sig där för att släcka sin törst. Det är en af vårt lands präktigaste dagfjärilar, den stora aspfjärilen (lyimenitis populi). Han har för vana att hvarje dag vid elfva-tiden på förmiddagen flyga ned för att dricka, och i likhet med en del andra dagfjärilar synes han föredraga det vatten, som vid regn samlar sig på landsvägarne. Stora aspfjärilen är en af vårt lands största dagfjärilar, hans färg är ofvan blåaktigt svartbrun med hvita fläckar på framvingarne och ett hvitt band öfver bakvingarne samt med röda teckningar i vingarnes kanter. På undersidan äro vingarne mycket brokiga i blågrått, rödt, svart och hvitt. Han lägger sina ägg på aspens blad. larverna växa långsamt och äro ännu ej fullväxta, när vintern nalkas. De linda då in sig i ett asplöf, falla ned med detta och öfvervintra bland de nedfallna löfven. Följande vår krypa larverna åter upp i asparna och äta af de späda löfven. När de blifvit fullväxta, hänga de sig fast vid en kvist uppe i trädet, där de förvandlas till puppor. Efter några få veckor födes sedan den utbildade fjärilen, hvilken alltså uppträder i endast en generation årligen. Vidstående plansch visar både fjärilen, larven och puppan.LIMENITIS POPULI.När sommaren börjar lida mot sitt slut och de mörka nätterna tyda på en snart annalkande höst, då uppstår ett nytt och helt olika insektslif. Spindlarnes och gräshoppornas tid är då inne. Vandra vi en vacker augustidag ut öfver ett fält, skola vi se tusenden af spindeldjurens underbara nät spända mellan växternas toppar, och på marken framför oss hoppar den ena gräshoppan efter den andra. Än flyger en rödvingad sådan med ett trummande ljud upp ur gräset för att snart åter slå ned, och än se vi en annan, som frambringar ett helt annat ljud.

Gå vi i aftonstundens dunkel ut i en trädgård eller en lund, kunna vi där lyssna till den gröna vårtbitarens kärlekssång eller till andra, om ock svagare, ljud, som frambringas af mindre, med vårtbitaren besläktade djur.

Många fjärilar och andra insekter, som ej funnits tidigare på sommaren, påträffa vi äfven nu, och det antal nattfjärilar, som svärmar omkring i den mörka höstnatten, är mycket stort. Det skulle dock blifva alltför vidlyftigt att skildra äfven dessa höstinsekters uppträdande. Jag afslutar därför denna anspråkslösa uppsats med uttalande af den förhoppningen, att jag i någon, om än aldrig så ringa, mån må därmed hafva väckt intresse för vårt insektslif hos de läsare, som ej förr hafva tänkt på att ägna det någon upphammärkset.

*

En fjällbestigning på Grönland.

Vaigattet kallar man det sund, som skiljer ön Disko på nordvästra Grönland från fastlandet. Högt och majestätiskt resa sig fjällen på båda sidor om detta sund, och mellan de gråa bergtopparne, som höja sina krön upp bland molnen, ligga snöhvita glacierer. Likt tjocka snötäcken utbreda dessa sina väldiga ytor, än hängande utför en sluttning, som vore de på vandring ned mot hafvet, och än vridande sig i mjuka former upp mot fjällspetsarne.

På östra sidan af nämnda sund, ungefär midt för Diskoön, var det som jag i sällskap med professor Nathorst under professor Nordenskiölds berömda färd till Grönland år 1883 var i tillfälle uppehålla mig några dagar.

Denna plats, som för paleontologerna är väl bekant på grund af de märkliga växtfossilförande berglager, som där förekomma, kallas af infödingarne Atanekerdluk.

Här på låglandet, helt nära hafsstranden, reste vi för några dagar vårt tält. Trakten var obebodd, men gamla eskimåbostäder vittnade om att den ej alltid varit så.Marken var delvis mycket steril. Här och där hoppade små, af grumligt lervatten bestående bäckar ned från fjällen, och på deras bräddar växte dels gräs, dels grupper af härligt blommande, nästan manshöga Epilobium latifolium. Mellan stenkumlen lyste den gula fjällvallmon, och vår vanliga blåklocka, något mera storblommig än i Sverige, stod här och där helt enslig och darrade för den kalla ishafsvinden. Ute öfver sundet sträckte oafbrutet stora skaror af praktejdrar, och mellan dessa flockar ilade hvitbukiga alkor, ordnade i rader, tätt öfver vattenytan. Hvit som snö flög då och då en hvitvingad trut (Larus glaucus) fram längs stranden, och nyfiket höjde sälarne sina mörka hufvuden öfver hafvets yta. Min uppgift var att taga reda på insektslifvet i denna ödsliga trakt, och länge hade vi ej vistats där, förrän jag med fjärilhåfven i handen vandrade ut för att söka efter insekter. Det var en vacker dag, en af de vackraste man kan begära att få på Nordgrönland. Sundet låg stilla och blankt, bländhvita isberg, ofta randade i blått, lågo här och där spridda i sjön. Upplysta af solens strålar glänste dessa bergs glatta och våta väggar som speglar, och det klara sundet återgaf glittrande deras konturer. På hinsidan sundet reste sig Diskos stolta, af snö-drifvor hvitfläckiga fjäll högt öfver det lägre, gråa landskapet. Bland stenar och grus vandrade jag fram längs stranden. Här och där växte de vanliga grönländska blommorna, men de voro icke mer så friska och sköna, som jag ett par veckor tidigare hade skådat dem inne i Aulaitsivikfjorden. De voro i det närmaste utblommadeoch erinrade om, att hösten snart skulle göra sitt intåg i dessa kalla nejder. Ej heller de fjärilar, jag påträffade, voro mer så vackra. Deras vingar voro slitna och vittnade om, att deras tid snart var ute. Fjärilarnes tid på Grönland är nämligen ej lång. Man ser dem sällan besöka en blomma, de ha ej tid att äta. Deras uppgift är att fortplanta sitt släkte, och mer hinna de knappt under de få sommardagar de ha att flyga på. De enda dagfjärilar, som finnas på västra Grönland, den med våra pärlemorfjärilar nära besläktade Argynnis chariclea och den stora, gula Colias hecla, flögo båda här; men alla som sågos buro en utsliten dräkt, som tydligen ådagalade, att regnet mer än en dag hade piskat deras sköra vingar. Uppe i luften fladdrade här och där små nattfjärilar, men äfven dessa buro utslitna dräkter, och min insektsskörd inskränkte sig till följd däraf till några steklar, humlor, flugor och en liten nätt nyckelpiga (Coccinella bifasciata), den enda af detta stora släkte, som finnes på Grönland. Af fåglar syntes ej många. Här och där hoppade en grå snösparfunge, som nyligen lämnat boet och nu försökte reda sig på egen hand. Uppe under fjällen flögo små gråsiskor, och deras milda locktoner ljödo ofta ned till mig. Plötsligt såg jag en hel familj korpar på afstånd komma flygande mot mig. Det föll mig in att låtsas vara död för att se, om jag därmed skulle lyckas lura dessa sluga fåglar. Jag lade mig för detta ändamål utsträckt på ryggen med utbredda armar och öppnade ögonen endast så mycket, att jag kunde se. När den första korpen kom fram öfver mig, sänkte han sig och gjorde en lof rundt omkring mig. De öfrigai sällskapet följde hans exempel. Så flögo de flera hvarf och närmade sig mer och mer. Jag hörde susnin-gen af deras vingslag, och slutligen voro de så nära, att fläktningen af vingslagen kändes i mitt ansikte. Plötsligt satte sig den ena korpen tätt bredvid mig. Där satt han några ögonblick med högrest hufvud och fixerade mig med sina små svarta ögon. Detta var tydligen en gammal korp, som var anförare för familjen. De öfriga slogo ned några steg längre bort. Slutligen började den förstkomne hoppa närmare omkring mig, och när han kom alldeles intill mig, reste han sig och tycktes vara färdig att hacka mig i

ansiktet. Detta ville jag ej vara med om, och jag öppnade därför mina ögon och gaf honom en blick, som han påtagligen ej väntat sig af ett lik. »Korp» skrek han nu af förskräckelse och slog till med sina spetsiga vingar, så att han med ens for upp i luften, och så bar det i väg med hela sällskapet bort till en vik, där de till frukost fingo nöja sig med ilanddrifna krabbor och sjöborrar. När jag mot aftonen kom hem till tältet, var min kamrat redan där. Han hade varit uppe på fjällen och berättade, att där varit godt om fjärilar. Detta gjorde, att jag genast beslöt mig för en fjällvandring följande morgon. När jag efter några timmars väl behöflig sömn tittade ut ur tältet, låg en dimma öfver land och haf så tjock, att man endast såg några få meter framför sig. Detta var en ledsam upptäckt för mig. Ingenting i polarländerna är så obehagligt som denna dimma. Dag efter dag kan den vara, och när man ej ser, kan man ingenting uträtta. N., som varit mycket ute och alltid har goda råd, sade till mig vid frukosten, att dimman troligen ej sträckte sig upp till fjällens krön. Detta hadejag förut ej tänkt på. Nu gåfvo hans ord mig nytt hopp, och så snart vår enkla måltid var intagen, gaf jag mig af med fjärilhåfven i handen och en stor portör med glasburkar uti samt styrde kosan upp mot det närbelägna fjället. Vandringen blef rätt besvärlig. Den starkt sluttande marken, som bestod af skifferflisor, blandade med lerig sand (lerjärnsten), var så lös, att mina fötter sjönko ned däri, och jag åkte ofta utför. I stenflisorna såg jag massor af förstenade växtdelar, stjälkar och bladaftryck af stora lönnblad och andra söderns träd, som vittnade om, att här en gång i tiden vuxit härliga löfskogar. Mångtusende år ha helt säkert förflutit sedan den tid, då de träd lefde, hvaraf här nu i sådan mängd ligga lämningar inbäddade i sten och lera. Hurudant var Grönland månne då? Ett jordens paradis helt säkert. Det är underligt att tänka, det detta land, som nu till större delen hvilar under hundratals meter tjock is, en gång i tiden har grönskat, kanske som ett tropiskt land. Där växte då härliga ormbunkar, ståtliga barrträd, valnötsträd, lönnar och många andra trädslag, hvilkas närmaste släktingar nu existera endast långt ned i södern. Inhöljd i den tjocka dimman vandrade jag allt längre och längre upp. Ej ett djur sågs och kunde ej ses, då min utsikt var inskränkt till några få meter omkring mig. Det enda, som störde tystnaden, var ett aflägset, kanonliknande dunder från isbergen nere i sundet. När dessa remna och isblock falla ned ifrån dem, uppstå knallar skarpa som kanonskott. Grönländarne säga då, att isbergen »kalfva». Efter en stunds vandring uppenbarade sig med ens en syn för mig så underbar och skön, att jag en stund Stod häpen af öfverraskning. Plötsligt höjde jag mignämligen öfver dimlagret och trädde upp i den friskaste och härligaste luft. Himlen var molnfri, och solen strålade ned på den hvita dimman, hvilken som ett oändligt haf utbredde sig under mig. Än låg denna dimma slät och glatt som en lugn och hvit vattenyta, än vältrade den sig fram för en svag vind och tumlade om likt fantastiska böljor på en sjö af hvit fradga. Långt borta höjde sig Diskos gråa fjällspetsar likt branta klippöar ur detta underbara haf af dimma. Öfver mig höjde sig det mörka fjället, här och där fläckadt af snödrifvor, och till vänster utbredde sig en i solskenet glänsande glacier likt en hvit slöja, som blifvit kastad öfver kullar och dälder. Ännu en stunds vandring och jag beträdde krönet af det närmaste fjället. Där var en liten värld för sig. Snön hade påtagligen helt nyligen smält bort. Gruppvis stodo fjällranunkler, saxifrager, den gula vallmon och andra blommor, prunkande i de skönaste färger och friska som i vårens första dagar. Vida längre än där nere i dälden hade fjärilarne här uppe sofvit i sina puppor. Den gula Colias hecla, den brokiga Argynnis chariclea och åtskilliga glänsande nattfjärilar flögo fram och åter öfver stenrösena. Först gällde min jakt dessa båda vackra dagfjärilar, hvilka flögo lågt och voro lätta att fånga. Vida svårare att taga voro nattfjärilarne, hvilka dels fladdrade omkring högt upp i luften och dels satte sig på den mörka marken, där de voro svåra nog att upptäcka. Jag lyckades dock fånga en del praktfulla exemplar af den sällsynta Anarta leucocycla, Anarta lapponica, hvilken, såsom namnet anger, äfven finnes i Lappland, och den för Grönland säregna Anarta Kolthoffi som den sedermera blef kallad,Slutligen hade jag mina cyankaliburkar fulla med fjärilar, humlor, steklar och flugor. Solen stod ren i väster, vittnande om att aftonen nalkades, då jag, nöjd med min skörd, började klättra uppför en högre fjällspets, från hvilken jag önskade få en öfverblick öfver landskapet. Då jag stod på väg dit upp, vände jag min blick ned mot hafvet. Dimman hade dragit bort, och sundet låg nu där nere, nära tusen meter under mig, blått och klart som himlen där ofvan. Utsikten var så hänförande vacker, att jag ej kunde motstå frestelsen att slå mig ned på en sten för att en stund i ro njuta däraf. Då såg jag bort öfver glacieren mot norr en hvit fågel komma flygande emot mig, hvilkens välkända vingslag genast röjde arten. Det var en hvit ädelfalk. Med hastiga vingslag kom han flygande rakt emot mig, och han lyste hvit som snö, när han helt nära flög öfver mig. Denna vackra fågel varierar mycket till färgen.

På öfre kroppsdelarne är han alltid mer eller mindre fläckig, och stundom är hans dräkt lika mörk som den vår svenska jaktfalk bär. Gamla lämningar efter ripor syntes på fjällsluttningen. Ett par snösparfvar uppehöllo sig bland stenrösena långt under mig, och därifrån hörde jag äfven gråsiskans sång. För öfrigt syntes inga fåglar. Det är underligt, att fågellifvet är så fattigt på ett land, där insekter finnas i så pass riklig mängd. Vid Egedesminde och inne vid Aulaitsivikfjorden var det dock rikare. Där voro så väl lappsparfven som stenskvättan allmänna. Färden ned från fjället gick vida lättare än upp, stundom med sådan fart, att jag åkte långa stycken i den lösa myllan. Redan på afstånd såg jag en rök uppstigaADELFALK.vid tältet, vittnande om, att N. och våra båda eskimåer voro före mig och att den efterlängtade måltiden var under anrättning. Jag var helt glad öfver att min dag var så väl använd. Jag medförde ej mindre än omkring 200 sällsynta insekter, mest fjärilar. Nöjd och belåten är man för resten alltid, när man ligger ute i fria naturen, och ännu mer, när, såsom nu, allt är strålande och skönt, hvart man än vänder sina ögon. Solens alltid glädjegifvande strålar belyste denna afton så härligt land och haf. Luften var sval men ej kall, och jag andades så lätt här, där hafsvindarne blanda sig med den sköna fjälluften. I närheten af tältet mötte mig N., och att äfven han var nöjd med sin dag, därom vittnade hans glada blickar. Han hade gjort en mycket rik och värdefull skörd af förstenade växter, och både han och eskimåerna hade burit sig trötta med att från fjällsluttningen nedforsla dessa tunga skifferflisor, i hvilka man såg tydliga aftryck af löf, ormbunksblad och andra växter. Sedan N. visat mig sina vackraste försteningar, slogo vi oss ned vid den ångande potatisgrytan och våra präktiga konserverade biffstekar. Efter måltiden hade jag ett lika drygt som angenämt arbete med att uppsätta alla insekterna, liksom N. hade med att etikettera sina försteningar. Solen stod klar i norr, när vi ändtligen kunde gå till hvila; men då fingo vi också i ordets fulla bemärkelse sofva på rosor. Vi bäddade nämligen åt oss med de härligaste, blommande Epilobium latifolium. Denna dags fjällvandring gaf mig kännedom om, att där uppe på fjällen fanns en liten värld för sig, som så till vida var skild från landskapet därunder, att degutvecklade sig betydligt senare. Det visade sig påtagligt, att de fjärilar, som lefde där nere, ej flögo dit upp, och att de, som tillhörde fjällen, icke sänkte sig ned till dalarne därunder. Detta är ett tydligt bevis på hur stationära fjärilar äro. De flesta dagfjärilar stanna där de äro födda och flyga under sin korta lifstid fram och åter inom en mycket inskränkt lokal. Sålunda har jag stundom funnit flera dagfjärilar talrika på en liten ö, under det de helt och hållet saknades på en annan liknande, oaktadt dessa båda öar lågo hvarandra så nära som på endast ett par tusen meters afstånd. Undantag härifrån gifvas dock, och den välbekante dödskallefjärilen t. ex. synes flyga jorden rundt. Han är funnen långt ute i Atlantiska oceanen.

*

Om hafvets däggdjur.

Det är visserligen icke länge sedan jag i »Vårt Villebråd» publicerade en uppsats om sälarne, och det kunde därför synas öfverflödigt att nu åter behandla dessa till hafsdäggdjuren hörande djur; men då jag under innevarande års zoologiska polarexpedition haft sällsynt godt tillfälle att studera säldjurens lif uppe i polarhafvet och då genom de under denna färd gjorda iakttagelserna kännedomen om det lif säldjuren föra där uppe blifvit betydligt vidgad, har jag häri en fullgiltig anledning att redan nu återkomma till detta ämne, och då för öfrigt säkerligen icke alla detta arbetes läsare hafva tillgång till »Vårt Villebråd», torde jag icke heller böra helt och hållet förbigå de hafsdäggdjur, som äro vid våra kuster vanligast förekommande.

Underliga att skåda äro ofta de däggdjur, som lefva i hafvet Salar och andra med dem nära besläktade djurerinra om våra på land gående fyrfotingar. Hvaldjuren åter likna mer fiskar, och visste man icke, att deras inre organ likna landdäggdjurens, skulle man ha svårt för att tro, att de äro med de senare så pass nära besläktade, att de andas med lungor och att det i deras ådror rinner varmt blod. De förra — säldjuren — likna landdäggdjuren däri, att de ha hårbeklädd kropp, käkarne försedda med rof-djurslika tänder och tämligen väl utbildade extremiteter, med hvilkas tillhjälp de kunna krypa upp på stenar eller isflak. Sälarne äro dock äkta hafsdjur, som endast krypa upp på land för att hvila eller för att föda sina ungar. Så väl deras kroppsbyggnad som deras extremiteter äro

lämpade för det lif de föra i vattnet, och deras bakre fötter äro förändrade till mycket stora simfötter med bred simhud. Under simningen trycka de framfötterna tätt intill kroppen och använda endast bakfötterna. Dessa utbreda de vertikalt, hålla dem slutna mot hvarandra och röra dem i horisontal riktning, hvarunder de böja sig för vattnet och skjuta fram kroppen med förvånande kraft. Under vattnet simma säldjuren lika ofta med buken uppåt som tvärt om och så fort, att de kunna fånga de snabbaste fiskar. Många arter följa långa stycken utan ansträngning en snabbgående ångbåt. Säldjuren lefva hos oss mest af fisk, men de äta äfven lägre hafsdjur, företrädesvis kräftdjur, och jag har ofta funnit både gråsälens och kubbsälens magsäck fullproppad med vegetabiliska ämnen (alger). Det förefaller underligt, att en så utbildad köttätare verkligen äter växter, men vi ha ofta gjort liknande iakttagelser hos landdäggdjuren. T. o. m. de mest typiska rofdjur äta vegetabilier. Sålunda förtära morden, räfven och björnenmed förkärlek bär, de båda sistnämnda äfven gräs och säd. Att isbjörnen tidtals lefver af gräs känner man väl * Säldjurens läte är ett starkt bölande, hvilket, när de ligga uppkrupna i flock, höres på långt håll. Hos oss är det företrädesvis gråsälen, som under lugna nätter låter höra sig. Sälarne fortplanta sig troligen vid två till tre års ålder, och de föda endast en unge åt gången. Denne är vid födelsen förvånande stor, han diar några få veckor eller dagar, går snart i sjön, skiljer sig från modern och sköter sig själf. ** En del arters ungar födas med hvitt, ulligt hår, och dessa gå ej gärna i vattnet förr än detta hår fallit bort.*** Vid våra kuster finnas tre sälarter, af hvilka gråsälen (Halichoerus grypus) åtminstone vid östra kusten torde vara den vanligaste. Han är äfven den största af de svenska arterna och blir ända till 2 meter lång. Från de öfriga sälarterna skiljer han sig genom den mer utdragna nosen, hvilken gör att hufvudet får en viss likhet med en hunds. Färgen är vanligen fläckig men varierar från hvitt till nästan svart. Gråsälen älskar öppna hafvet så väl vinter som sommar. Så länge detta är isfritt, tumlar han dagen lång om bland vågorna där ute eller hvilar på någon flat sten längst ut i yttersta hafsbandet. När vintern kommer och is bildas i Bottenhafvet, synas gråsälens högtidsdagar nal- * På Kung Karls land visade det sig, att isbjörnarne betade på en gräsbeväxt slätt. De fällda exemplaren hade endast gräs i magsäcken, och undersökta exkrementer innehöllo äfven endast gräs. ** Härifrån gör bland de nordiska säldjuren hvalrossen ett undantag. *** Jag har dock på Spetsbergen sett ungar af vikarsälen gå i vattnet, ehuru de ännu delvis buro den ulliga dräkten.kas. I likhet med så många andra sälarter älskar han nämligen isen. Han samlas där ofta i stort antal och synes under förvintern tilltaga i hull och välbefinnande. På isen sofver gråsälen, och på denna kyliga bädd föder honan sin unge. När vintern breder istäcket öfver stora sträckor af Bottenhafvet, så att sälarne ej längre finna öppet vatten, göra de sig hål genom isen, innan denna ännu hunnit blifva alltför tjock. Dessa hål, genom hvilka djuren kunna krypa upp på isen och hvilka af säljägarne kallas brunnar, hålla sälarne sedermera öppna vintern öfver genom att oupphörligt krypa upp och ned genom dem. På större eller mindre afstånd från dessa brunnar göra de sig andhål på det sättet, att de underifrån på en bestämd punkt trycka sin nos mot isen och smälta denna med sin varma andedräkt. Andhålen, hvilka ha formen af stjälpta skålar och upptill hafva en ytterst smal mynning, äro nedtill så stora, att djuret bekvämt kan sticka upp hufvudet i dem, sätta nosen mot den lilla öppningen och draga sina lungor fulla med luft. I motsats till våra andra båda sälarter är gråsälen mycket sällskaplig och slår sig ofta tillsammans i stora skaror. Han är ett dagdjur, som i regel sofver om natten och fiskar om dagen. Stundom ligga sälarne i hela sällskap dagen lång uppkrupna på skären, men det är dock mest om aftnarne de samlas vid sina hviloställen, och man träffar dem talrikast församlade där om nätterna. Det säges, att gråsälen företar långa vandringar, och att han stryker omkring och stannar där han finner gif-vande fiskevatten, är mycket säkert. De längsta vandringarna torde han dock företaga under islossningen om våren. Han följer då med drifisen, och man har på Öland— 447 - berättat mig, att hundratals gråsälar stundom kommit dit till kusten liggande på större isflak, som kommit drifvande norr ifrån. De gamla gråsälarne lämna sällan hafvet. De unga åter begifva sig stundom in i fjordar och vikar. Exempel lära äfven finnas på att de gett sig af långt upp åt landet. Det berättas nämligen, att en ung gråsäl anträffats krypande på land i Upland 4 1/2 mil från hafvet* Gråsälen synes lefva hufvudsakligast af fisk, och han anses därför vara ett skadedjur. Fiskarena hata honom mest, därför att han uppäter den fisk, som fastnat i deras redskap, och han rifver därvid ofta sönder deras nät. Han lär tycka mycket om lax och anses flerstädes skada laxfisket. Att han emellertid äfven hämtar föda ur växtriket, har jag ofta kunnat konstatera. Många af mig vid Ölands kuster fällda gråsälar ha nämligen endast haft sjögräs i magsäcken, hvilken stundom varit fullproppad

däraf. Gråsälhonan framföder sin unge på isen mot slutet af februari månad eller i början af mars, och så länge ungen ännu diar, går hon ej i vattnet. Vid födelsen är han förvånande stor, ungefär af moderns halfva längd. I likhet med de öfriga sälarterna får han ej länge åtnjuta moderns vård. Redan efter 3—4 veckor slutar han att dia, går i vattnet, skiljer sig ofta från modern och sköter sig själf. Sedan ungen lämnat modern, således i slutet af mars eller början af april månad, inträffar parningen, och djuren fira då, under strid och kif hannarne emellan, bröllop på isen. Knubbsälen (Phoca vitulina) är vid vår västra kust den allmännaste sälen. Han är lätt att skilja från grå- * Tidskr. för jägare och naturforskare 1832, sid. 246.sälen därpå, att nosen är kortare och bredare, så att huf-vudet får ett mer kort och rundt utseende. Från alla andra sälarter skiljes han lätt därigenom, att några af kindtänderna äro snedställda. Liksom de öfriga sälarterna varierar han till färgen efter ålder och kön men ej i så hög grad som gråsälen. Vanligen är han gråaktig eller gråhvit med mörka fläckar, som äro tätast och ofta sammanlöpande på de öfre kroppsdelarne samt saknas på buken. Knubbsälen synes ej förekomma i Bottenhafvet Han är sällsynt ännu i Södermanlands och Östergötlands skärgård men blir söder därom vanligare och är tämligen allmän vid Ölands kuster. Längre mot söder och vid västra kusten af Sverige och Norge blir han alltmera allmän. Äfven uppe vid ishafskusten förekommer han. Längre upp i Ishafvet har jag däremot ej funnit honom, men den tyska Lärner-expeditionen lär hafva träffat honom vid Spetsbergen*. Knubbsälen är föga sällskaplig af sig. Vanligen ser man honom ensam. Någon gång har jag dock sett ända till ett tjugotal uppkrupna på samma skär. Han uppehåller sig helst inne i skärgårdarne och fjordarne men vid vår västra kust äfven ute i öppna hafvet. Han går längre in i vikarne än andra sälar, och många berättelser finnas om att han i älfvar och vattendrag vandrat långt inåt land. I motsats till gråsälen synes han undvika isen. Han söker i stället sin hvila på stenar och skär. Där parar han sig äfven, och där föder honan sin unge. Han rör sig ganska lätt på land, och jag har på små holmar * Uppgifterna från denna expedition rörande en del fågelarter vid Spetsbergen visa dock, att åtskilliga förväxlingar ägt rum, hvarför uppgiften synes mig mindre tillförlitlig.- 449 — stundom sett honom gå upp ända till 12—15 meter från vattnet. I hafvet synes han ofta simma under vattnet med den ljusa buken uppåt, och han rör sig där med en hastighet, som är beundransvärd. Till skillnad från de öfriga sälarterna föder denna vid högsommartid. I slutet af juni har jag ofta träffat honan med nyfödd unge. Denne fäller sin ulliga dräkt i moderlifvet och liknar vid födseln modern, ehuru han vanligen är mörkare till färgen. Ungen synes endast dia några få dagar, och modern öfvergifver honom mycket snart. Ofta har jag i juli månad träffat sådana ungar uppkrupna på stranden, och stundom ha de där med ett jämrande läte timme efter timme förgäfves lockat på sin hårdhjärtade moder. Fångar man en sådan unge, blir denne vanligen genast tam och fäster sig på ett rent af rörande sätt vid människan. Vikaresälen eller Ringlade sälen (Phoca fcetida) är lätt att känna igen på färgen. Han är nämligen tydligt tecknad med ringformiga fläckar. Från kubbsälen, som han för öfrigt liknar, skiljer han sig därpå, att kindtänderna ej äro snedsittande. Han är allmän i Bottenhafvet och finnes längs hela vår östra kust, ehuru han aftager i antal, ju längre man kommer söder ut. Vid vår västra kust har jag ej träffat honom, och han synes ej vara vanlig vid södra Norges kuster. Så mycket allmännare blir han, ju längre man kommer mot norr. Vid Spetsbergen förekommer han i mängd, likaså ute i Ishafvet, där han anses gå längre mot norr än alla andra sälar. I polarländernas fjordar, särskildt vid Spetsbergen, är han den allmännaste sälarten och håller sig där på isen inne i vikarne och fjordarne, så länge dessa äro isbelagda. Där har han sina brunnar, genom hvilka han XJr djurens lif> %9går upp och ned. Ofta har jag på dessa isbelagda vikar räknat honom i hundratal. När han ligger på den sammanhängande isen, är han mycket skygg och går vanligen ned, så snart han på långt håll ser, att man närmar sig. Ligger han åter ute bland drifisen, på ett mindre isflak eller i öppet vatten, är han föga skygg. Han höjer sig ofta nyfiket öfver vattnet helt nära fartyget eller båten och följer stundom efter, när man ror undan. Under land går han upp i det grundaste vatten, och jag har stundom sett honom vid små bäckars eller älfvars utlopp göra försök att tränga sig upp i dessa. Det är egendomligt, att ett djur, som synes trifvas så väl under land, äfven finner trefnad bland polarisen ute på de största djupen midt i hafvet. Han var nämligen allmän bland den grofva polarisen mellan Spetsbergen och Grönland. De äldre djuren sågos där inne på de stora, ofta oöfverskådliga isflaken, medan de ännu helt små ungarne höllo sig i det öppna vattnet bland den mindre isen. Dessa ungar kommo mycket ofta helt orädda simmande mot fartyget, och ehuru de ännu tydligen voro helt späda, såg jag dem aldrig i moderns sällskap. Det är dessa ungar, som, därigenom att de redan fått sin dräkt fullt utbildad, ha stora morrhår och långa klor, ge

intryck af att vara äldre djur. Fångstmännen tro också, att de tillhöra en skild art, som de kalla trollsäl. Det ligger nära till hands att tänka, det dessa små sälar, till följd af sin vistelse ute i hafvet, skulle lida brist på föda och därigenom vara förkrympta individer. Att så ej kan vara fallet visade sig emellertid däraf, att de lefde af små kräftdjur (Amphipoder), som i mängd finnas nära hafsytan. De hade vanligen magsäcken full af dessa, och att föda ej fattades dem bevisades för öfrigtSALAR.däraf, att de voro mycket feta, ja fetast af alla de säldjur, som anträffades. Vikaresälen synes skilja sig från Nordens öfriga sälarter därutinnan, att han parar sig och föder ungar vid olika årstider. A. J. Malmgren, på hvars uppgifter man i regel kan lita, uppgifver, att han i Bottniska viken föder mellan slutet af februari och slutet af mars. * Prof. Lilljeborg omtalar, att en hona i Zoological Garden i Ivondon ynglade den 8 juni samt att han funnit ett så godt som fullgånget foster i en hona, som fälldes den 12 januari. Vid Spetsbergen anträffades flera nyfödda ungar, som ännu buro sin ulliga, hvitaktiga dräkt, i midten af juni månad. Detta passar äfven in på det stora antal ungar, som i juli och augusti månader iakttagas bland polarisen ute i hafvet och vid Grönlands ostkust. Dessa tycktes i regel, att döma af deras storlek och beteende, vara en till två månader gamla. Grönlands sälen (Phoca groenlandica) är merendels den sälart man först får göra bekantskap med, när man färdas upp till polartrakterna. Den gamle hannen af denna art är vanligen hvitaktig med en stor brunsvart fläck på hvardera sidan af ryggen. De yngre djuren ha samma ljusa grundfärg, eller föga mörkare, och äro tecknade med flere eller färre mindre, svartaktiga fläckar. Denna säl bebor numera hufvudsakligast norra po-larhafvet och är utan tvifvel den, som förekommer i största mängd. Han är ett rent pelagiskt djur, som tillbringar hela sitt lif ute i hafvet. Att han ej fordrar mycket stort djup för sin trefnad finner man däraf, att han är allmän äfven där hafvet är * Öfvers. af Kongl. Vetensk.-Akad:s Förh. 1863, pag. 143.jämförelsevis grundt, såsom öster om Spetsbergen, men han synes aldrig närma sig land eller gå in i fjordarne. Den eviga drifisen är hans hem, men han går ej in bland den täta och grofva polarisen eller mellan de stora isflak man där finner. Det är den klena isen, som ligger fördelad öfver hafvet, han älskar, och i den yttre iskanten har jag funnit honom talrikast. Där, hvarest dyningar från det öppna hafvet tungt rulla in bland isen, där är grönlandssälens hem, där är han född på något af de ständigt vaggande isblocken, och där tillbringar han sitt lif i flockar på hundra, ja, på tusental. När vi under 1900 års polarexpedition under ett par veckor trängt oss fram mellan den grofva polarisen på väg från Spetsbergen till Grönland, hade vi ej sett ett djur af denna art, förr än vi nere mot Jan Mayen så mycket närmade oss isens yttre kant, att dyningar från hafvet började märkas. Där låg isen glest fördelad i små flak, och på dessa lågo grönlandssälar uppkrupna och detta i sådan mängd, att isflaken sågo prickiga ut så långt vi kunde se. De unga djuren voro så föga skygga, att några fälldes med hagelskott från fartyget, och med en båt, som utsattes, kunde vi ro en del helt nära. De gamla sälarne voro skyggare och läto ej gärna båten nalkas inom skotthåll. Så väl under nämnda färd som under prof. Nathorsts expedition 1898 sågos flockar af denna sälart oupphörligt, så länge vi uppehöllo oss bland den yttre, glesa isen. Då djuren ej ligga uppe på isen, synas de ständigt ha brådtom och gå fram med stor hastighet, tätt slutna till hvarandra. Härunder hoppa de oupphörligt upp ur vattnet, slå lekande i detta, så att det yr om dem, och visa sig endast för ett ögonblick öfver vattenytan. Under dessa sina vandringar äro de mycket skygga.De rätt omfattande undersökningar, som jag under 1900 års expedition var i tillfälle göra, visade, att grön-landssälen lefver af kräftdjur, små räkor och amphipoder, af sådana arter, som lefva nära hafsytan. Då bland den mängd grönlandssälar, jag varit i tillfälle iakttaga, aldrig funnits några små ungar, ger detta stöd åt de gamla uppgifterna, att ungarne födas endast tidigt på våren. Det var äfven vid denna årstid de förr i tiden af fångstmännen dödades i stort antal. Storsalen eller Storkobben (Phoca barbata) är den största af de egentliga sälarne. Den gamle hannen når en längd af ända till 3 meter och nära 2 meter i omkrets. Han är lätt att skilja från de öfriga sälarterna därpå, att morrhåren äro släta (ej vågbräddade), framföt-terna tvära och färgteckningen utan eller nästan utan fläckar. Storsalen tillhör det arktiska området och finnes där rundt omkring polen. Han går dock ehuru fåtaligt ned till norska kusten ända till Stat (62 ° n. b.)* Han är bunden vid grundare vatten, saknas där hafvet är djupt och är allmännast nära land samt inne i fjordarne. I Ishafvet synes storkobben föra ett enstöringslif. Här och där ser man honom ligga ensam så väl på den packade isen inne i fjordarne som på små isflak vid kusten, eller höjer han helt lugnt sitt hufvud öfver vattenytan för att beskåda den båt eller det fartyg, som nalkas. Stundom ligger han bredvid någon vak eller isspricka inne på de stora isflaken, och han är då vida skyggare, än när man finner honom liggande på ett mindre isblock. Ju mer

öppet vatten han har omkring sig, dess mindre skygg är han, och särskildt de unga djuren kan man stundom ro alldeles intill. Jag har exempel på att de * W. Lilljeborg, Ryggradsdjuren (efter R. Collett).— 454 — legat stilla, ehuru flera bomskott skjutits på dem. Dock äro de i regel mycket rädda för buller. Sålunda har jag vid flera tillfällen iakttagit, att de förskräckta gifvit sig ned i vattnet, därför att min hund hoppade på fartygets däck. De undersökningar, jag vid Spetsbergen och östra Grönland varit i tillfälle göra, ha visat, att storsälen där lefver af kräftdjur, som han fångar på hafvets botten. Han synes försmå de mindre ytformerna, och det är sannolikt därför man ej finner honom på djupare vatten. Dock har man i Norge iakttagit, att denna säl kommit upp till ytan med bottenfiskar på ett djup af ända till 90 famnar, och då han vid Grönland förekom allmänt där hafvet var omkring 200 meter djupt, är det troligt, att han kan gå till bottnen äfven på dessa djup. Till skillnad från öfriga sälarter föder storsälen på hösten, i Norge sista veckan af september, och detta förklarar, att man under sommaren i Ishafvet väl finner många halfväxta individer men aldrig spädare ungar.* Klappmytsen eller Blås sälen (Cystophora cristata) är en synnerligt intressant sälart, som är lätt att känna igen på det stora, trubbiga hufvudet och de mycket stora ögonen. De gamla djuren äro fläckiga, de yngre ofläckade med mörkare öfre kroppsdelar. Vid första påseendet ser man, att det är ett djur, som blifvit väl utrustadt för det lif det för. Hans kropp är vida mer långdragen och smärt än de öfriga sälarnes, hans simredskap — de bakre extremiteterna — äro väl utbildade med stora simflikar, och ögonen äro mycket stora, glasartade och genomskinliga. * Lilljeborg, Sveriges och Norges ryggradsdjur, däggdjuren, pag. 701, meddelar efter R. Collett en intressant redogörelse om denna sals fortplantning i Norge.Huivudet är stort med kort nos, ofvanpå hvilken huden ligger lös och kan uppblåsas till en stor blåsa. Hvad ändamål denna blåsa har, är ett spörsmål, som inom zoologiska kretsar ofta har varit diskuteradt men ännu ej funnit tillfredsställande svar. Professor Lilljeborg antager, att den är till för att skydda djurets ömtåliga nos. Underligt vore dock, om en luftblåsa, som af djuret efter behag kan uppblåsas, skulle vara till för ett sådant ändamål, då man hos andra djur i motsvarande fall i regel, om ej alltid, finner fettbildningar och en förtjockning på huden eller benbyggnaden. På ett skjutet, döende exemplar såg jag, att djuret efter behag kan fylla blåsan med luft genom näsan och att denna luft sedan, under det näsborrarne voro slutna, utpressades och sålunda påtagligen kunde användas för respirationen. Äfven honorna och de yngre djuren ha denna luftsäck på nosen, ehuru mindre utvecklad än på de äldre han-narne. Om man på ungarne tar i huden på detta ställe, känner man, att den ligger lös, fri från kraniet. Det synes mig därför antagligast, att denna blåsa är ett luftmagasin, analogt med dykändernas utvidgningar på luftstrupen, och att djuret däri magasinerar luft, när det går ned på stort djup. Något som äfven antyder klappmytsens förmåga att gå ned på betydande djup i hafvet, äro hans underbara ögon. Dessa äro, som sagdt, mycket stora och kunna efter behag på ett besynnerligt sätt förminskas eller utvidgas. Den ofvan omnämnda döende klappmytsen sammandrog det ena ögonblicket sina ögon därigenom, att de ringformiga blinkhinnorna slöto sig jämnt rundt om ögat, och samtidigt förminskade sig pupillen till en liten prick. Ögonblicket därefter utvidgade ögonen sig, så att de stodo ut som stora blåsor, och pupillen blef så stor,att den fyllde hela ögat. Detta blef då genomskinligt, glasartadt eller ofärgadt. Det synes mig sannolikt, att djuret på stort djup har nytta af att kunna utvidga sina ögon, hvarigenom det får mer ljus in i ögat och sålunda ser bättre i djupets dunkel. Man säger om klappmytsen, att han är sällskaplig, migratorisk, periodisk och pelagisk. Sällskaplig har jag aldrig funnit honom. Alla äldre klappmytsar, som jag varit i tillfälle iakttaga, och dessa äro ej få, ha varit ensamma. Endera ha de helt lugnt höjt sitt stora hufvud öfver hafsytan för att betrakta min båt eller fartyget, eller ha de allena legat uppkrupna på något isblock. Äfven de yngre djuren ha i regel varit ensamma. Någon gång lågo dock 2 tillsammans, och en gång anträffades en på samma isblock som en grönlandssäl. Då voro likväl alla isblock, så långt vi kunde se, upptagna af grönlandssälar. Migratoriska eller periodiska torde i viss grad alla hafsdjur vara, och om klappmytsen verkligen, som vanligen uppgifves, företager långa vandringar, känner jag ej. Jag har dock skäl till att betvifla fångstmännens uppgifter om att han vissa årstider skulle vandra in under land och in i fjordarne. Jag har nämligen aldrig funnit någon klappmyts inne under land eller i fjordarne, ehuru jag tre år besökt polarländerna just vid den tid, då denna vandring skulle försiggå. Först ute på stort djup träffar man honom, och om han trifdes på grundare vatten, förefaller det underligt, att jag under kringseglingen af Spetsbergen med Nat-horsts expedition 1898 ej såg en enda klappmyts öster om Spetsbergen, där hafvet är jämförelsevis grundt, och dock uppehöllo vi oss länge på detta haf. Väster om

Spetsbergen blir han först allmän, när man kommit ut på det djupa hafvet, och under färden genompolarisen mellan Spetsbergen och Grönland år 1900 var han mycket allmän, till dess hafvet under Grönland började bli grundare, men sedan sågs ej ett enda individ. Att han går närmare land vid Grönlands västkust förklaras af det där rådande större djupet. Redan på afstånd är det lätt att skilja klappmytsen från andra sälar, när han ligger uppe på isen. Han lägger sig nämligen aldrig som dessa på låga isflak, utan söker komma upp så högt som möjligt. Ofta ligger han så högt, att man förvånar sig öfver hur han kunnat komma dit. När han blir skrämd, störtar han sig från den ofta flera meter höga iskanten på hufvudet ned i hafvet. Då han sofver, ligger han vanligen på buken, och ehuru man någon gång ser honom ligga på sidan eller på ryggen, är detta mer sällan, än hvad som är fallet med de öfriga säldjuren. De rätt omfattande undersökningar, jag varit i tillfälle göra, ha visat, att klappmytsen lefver af bläckfiskar, och hans förmåga att gå ned på betydande djup synes sålunda tyda på, att mängden af bläckfiskar lefver jämförelsevis djupt under hafsytan. Svårt nog blir det att förklara, att tre klappmytsar, som fälldes på en plats, där hafvet var mellan 2 och 3 tusen meter djupt, hade lera i magsäcken. Två af dessa hade magen full däraf. Det är naturligtvis omöjligt, att djuren kunna gå till bottnen på ett sådant djup; men då isblocken ofta befunnos täckta af lera eller slam, synes det sannolikt, att sälarne på isen slickat i sig detta lerslamm. Hur leran i sådan mängd kommit på den grofva polarisen midt ute i polarhafvet, tillkommer ej mig att förklara. Uppgifterna om att klappmytsen skall yngla i mars månad synas vara riktiga. Jag har nämligen aldrig un-— 458 — der Sommaren träffat några små ungar, men däremot i stort antal sådana, som synts vara några månader gamla. Hvalrossen (Rosmarus arcticus) är en jätte bland säldjuren. Han skiljer sig så väl till utseendet som till lefnadssättet i flera afseenden från de egentliga sälarne. Därigenom att han kan resa sig jämförelsevis högt på sina främre extremiteter och vända de bakre framåt under kroppen, liknar han öronsälarne (sjölejonen). Det är svårt nog att göra sig en föreställning om hvalrossens kolossala storlek. Själf häpnade jag, när jag första gången såg en sådan liggande död framför mig. Den gamle hannen når en längd af ända till 4 1/2 meter, och omkretsen är mer än 4 meter. Hans hufvud är mycket litet, ja, så litet, jämfördt med den stora kroppen, att djuret däraf nästan får ett vänskapligt utseende. Hvalrossen tillhör den eviga isens område och lämnar sällan detta. Han har förr i tiden förekommit i ofantligt stor mängd vid polarländernas kuster. Sorgligt att säga, är han ett för människan alltför dyrbart djur för att få lefva i fred. Hans hud, betar och späck äro dyrbara handelsvaror, och för människans vinningslystnad har hvalrossens blod under århundraden flutit i strömmar. Ishafvet är dock stort, länderna där uppe vanligen svåråtkomliga, och häri ha vi att söka förklaringen till att hvalrossen ännu tillhör de lefvande djurens antal. I Ishafvet finnes hvalrossen ungefär på samma område som storsalen. Det vill säga, där hafvet är relativt grundt. Ute i det djupa hafvet saknas han helt och hållet, och endast sällan ser man honom annorstädes, än där drifis finnes. Oftast träffar man honom nära kusterna, och han synes trifvas bäst inne i fjordarne. Några få gånger har hvalrossen förirrat sig ned till Norges kust, och på den amerikanska sidan går han med isen ända ned till Labrador.— 459 — Till lefnadssättet skiljer sig hvalrossen från de egentliga säldjuren däri, att modern under en lång tid på det ömmaste vårdar sin unge. Denne diar mycket länge, troligen i två år, och under denna tid lämnar modern honom ej. Om någon fara hotar, angriper hon med ursinne fienden och får ofta med sitt eget lif plikta för denna sin kärlek till ungen. Det antages, att hvalrosshonan parar sig först sedan ungen efter två års förlopp kan reda sig själf, och hon skulle således föda endast hvart tredje år. Hvalrossungen är vid födelsen vida mer hjälplös än de egentliga säldjurens ungar, och han är, jämförd med sin stora moder, vida mindre — knappt mer än en meter lång. Han fö-des med en ullig hårbeklädnad och går ej i vattnet, förr än denna dräkt fallit bort. Professor Malmgren uppgifver, att hvalrossen lefver af musslor, som han med sina betar uppgräfver ur gyttjan på hafvets botten. Att nämnde, framstående zoolog själf undersökt detta förhållande och funnit musslor i djuren, är så mycket mer sannolikt, som han uppgifver arten af musslorna.* Hvalrossens långa betar skulle alltså tjäna till redskap för uppgräfning af de i gyttjan förekommande musslorna, något som synes mig mycket sannolikt. Sedan gammalt har man emellertid efter fångstmän hört sägas, att hvalrossen äfven skulle anfalla, döda och uppäta sälar och fåglar. Redan Scoresby talar därom. Dessa berättelser ha emellertid af helt naturliga skäl ej vunnit tilltro hos zoologerna. Öfverraskande var det därför för mig, när jag under 1900 års zoologiska polarexpedition blef i tillfälle att öppna en vid Spetsbergen skjuten gammal hvalrosshanne och i dennes mage fann en sönder-styckad, rätt stor och nyligen förtärd ung storsal. För * Mya truncata och Saxicava rugosa.den, som känner, hur

hvalrossens tänder sitta, förefaller det högst märkligt, att djuret kan stycka och förtära en säl. Vid undersökning af de styckade bitarne af sälens hud och späck visade det sig, att dessa voro rifna i omkring 50—70 centimeter långa och omkring 20 centimeter breda remsor. Dessa remsors bredd passade alldeles in mellan hvalrossens betar, och det var sålunda tämligen påtagligt, att han hade styckat sälen med betarne. Troligen har han härunder hållit sälen mellan sina framtassar, hvilka hvalrossen har förmågan att böja framåt och röra vida mer än de egentliga säldjuren. Endast hufvudet saknades af sälen. Alla öfriga delar af hans kropp fann jag i hvalrossens mage. Kanske lämnar jag det bästa begreppet om hvalrossens beteende i naturen genom att skildra hans uppträdande de få gånger jag själf kunnat iakttaga honom. Första gången såg jag hvalrossar var under prof. Nordenskiölds Grönlandsexpedition år 1883. Det var ute i det isfria hafvet väster om Grönland och rätt långt från land. Sofia ångade fram mot den i norr belägna ön Disko. Vädret var det bästa, och hafvet låg lugnt som en spegel. Då upptäcktes det plötsligt några på vattnet liggande föremål framför oss. Kikarne kommo fram i en hast, och genom dem sågo vi, att föremålen voro hvalrossar. Kursen ställdes rakt på djuren, och snart voro vi så nära, att vi tydligt kunde beskåda dem. De voro, om jag minns rätt, sex till antalet. Alla lågo på rygg, flytande på vattnet med sina hvita betar vända rakt upp i vädret, och de tycktes sofva tungt. Vi kommo allt närmare, och slutligen voro vi så nära inpå dem, att fartygets för inom ett ögonblick skulle ha stött emot en af kolosserna. Då tycktes denne vakna, men han var tydligen mycket lugnoch gjorde sig ej alls något omak. Han endast vände på sig så, att han kom undan det framilande fartyget, drog en djup snarkning och syntes åter insomna. Sofia gick sin väg fram, och bakom oss sågo vi fortfarande de mörka fläckarne i hafsytan och de uppstående hvita betarne. Under 1898 års expedition sågs endast en hvalross. Denne låg uppkrupen på ett isflak väster om Spetsbergen. Han låg på buken, helt utsträckt, och tycktes stöda betarne mot isen. Redan på mycket långt håll såg jag, att han observerade oss. Han lyfte upp sitt hufvud, drog in bakfötterna under sig, och medan vi ännu voro på ett afstånd af flera hundra meter, störtade han ned i hafvet. På långt håll sågo vi honom sedan höja hufvudet öfver vattnet och se efter fartyget. Under 1900 års zoologiska polarexpedition såg jag först i Isfjorden på Spetsbergen fyra hvalrossar. Jag stod då på stranden, där ingen båt fanns att få, och såg ut öfver fjorden. Då syntes liksom en stor orm komma slingrande mot land, och föremålet såg så underligt ut, att, om det ej kommit närmare, jag möjligen skulle tagit det för den hemlighetsfulla hafsormen. Det var emellertid fyra hvalrossar, som i en rad kommo simmande, och när de höjde sina ryggar och något litet af hufvudet öfver vattenytan, tedde de sig som en lång orm, hvilken i bukter lyfte vissa delar af kroppen öfver vattnet, och från hvilken ofta på fyra olika ställen vatten sprutade upp. I samma ordnade rad summo de fram mot stranden, helt nära intill denna. De döko ned alla på en gång men voro ej länge under vattnet. Hvarje gång de visade sig, kom den, som summit i téten, först upp och omedelbart därefter de öfriga. De höjde därvid endast öfversta delen af hufvudet öfver vattenytan, sprutande en grof vattenstråleen eller högst ett par fot upp öfver sjöns yta. Djuren summo in i Coal Bay, där de försvunno bland drifisen, och jag såg dem ej vidare. Under färden till norra Spetsbergen några dagar senare väcktes jag en natt med underrättelse om att en hvalross syntes på ett isflak. Jag skyndade upp, en båt utsattes och jag lät i min kaptens sällskap ro mig mot djuret. Hvalrossen var ännu så långt borta, att han endast syntes som en svart prick på isen. Rodd af starka armar sköt båten hastigt fram genom det klara vattnet. I fören stod jag väpnad med en mauserstudsare och bredvid mig kapten Kjeldsen med en harpun i handen. Stunden var af rätt stor betydelse, då det var af största vikt för mig att under denna expedition få en hvalross. Mer och mer närmade vi oss, och snart voro vi så nära, att jag kunde betrakta det ståtliga djuret, af hvilket jag med giriga blickar sökte inhämta hvarje detalj. Hvalrossen, som syntes vara mycket stor, låg på ryggen med hufvudet hvilande på isen och betarne uppstående rakt i vädret. Sina stora framfötter höll han tryckta mot bröstet, och bakfötterna lågo rakt utsträckta på isen. Det var tydligt, att han var försänkt i djup sömn och att vi kunde komma honom helt nära. När vi hade närmat oss så mycket, att båten borde kunna gå fram med den fart han hade, upphörde männen på ett gifvet tecken att ro, och båten gled sakta fram mot kanten af det isflak, på hvilket djuret låg, och det låg endast ett par meter in på isen. När vi voro helt nära, sökte jag beräkna, hvar djurets hjärna var belägen, och tänkte sätta min kula i den. Detta var dock ej så lätt, och det visade sig sedan, att kulan träffade för långt fram i hufvudet. När skottet brann, sprang hvalrossen upp med sådan hastighet, attjag förvånades däröfver. Han kastade sig blixtsnabbt om, så att han kom på benen, drog in de stora bakfötterna under kroppen och reste sig högt på

framfötterna. Båten var nu framme vid iskanten, och det såg för ett ögonblick ut, som om det präktiga djuret ämnade kasta sig öfver båten. Han vände sig rakt emot oss och frustade ilsket. Så vred han på hufvudet och fick med detsamma en ny kula, hvilken trängde genom hjärn-skålen och dödade honom ögonblickligt. Han föll ihop som en säck, blodet sprutade som en ström och färgade så väl isen som hafvet däromkring i rödt. Då dessa af mig iakttagna hvalrossar ha uppträdt på sinsemellan så helt olika sätt, har jag velat omnämna dem för att därmed i någon mån gifva ett begrepp om detta märkliga djurs lefnadssätt. Det skulle blifva alltför vidlyftigt att här behandla alla de många hvaldjur, som lefva i den till vår halfö gränsande delen af Atlantiska oceanen; men å andra sidan kunna vi icke helt och hållet förbigå dem, särdeles som det är sannolikt, att kunskapen om dessa underbara däggdjur på det hela taget är ganska ringa spridd. Hvalarne äro helt och hållet bundna vid hafvet, de sofva lugnt på dess upprörda yta, de para sig där, och där föda de och dägga sina ungar. De ha en glatt hud, fullkomligt fri från hår. Sina extremiteter behöfva de endast till simning. Därför hafva också de främre af dessa blifvit förändrade till ett slags fenor, och de bakre saknas. * Stjärten är deras egentliga rörelseorgan, och den är särdeles väl inrättad för simning, med två stora, horisontalt utstående flikar. I motsats till säldjuren röra de vid simningen stjärten i vertikal riktning, och den * Stundom finnas inre rudiment af försvunna bakre extremiteter.verkar därvid ungefär på samma sätt som propellern på en ångbåt. Liksom våra landdäggdjur andas hvalarne med lungor, och de kunna därför ej vistas någon längre stund under vattnet, utan måste oupphörligt gå upp i vattenytan, höja sin på hufvudets främre del belägna näsöppning öfver hafsytan och fylla sålunda sina stora lungor med frisk luft. Det är vid detta uppstigande till ytan, som de, innan ny luft insuges, utspruta en med vattenånga mättad, använd luft. Denna afkyles vid beröringen med den yttre luften, och vattenångan förtätas. Därför ser det ut, som om en stråle vatten sprutades upp. Hvalarne indelas i två stora grupper, nämligen bardhvalar och tandhvalar. De förra äro jättestora djur, som sakna tänder och i deras ställe äro försedda med barder. Dessa barder, som hos de olika släktena och arterna variera mycket till formen, äro fästa på bägge sidor om den kölformade gommen och äro ordnade som taggarne i en kam. De sitta i riktning snedt inåt, och deras inre sida är kantad med tätt sittande borst. Dessa stora hvalar lefva af mycket små djur, företrädesvis en del kräftdjursarter af icke mer än fyra till fem mm:s längd. Det mest kända af dessa kräftdjur är Calanus finmarchicus, som är röd till färgen och ofta förekommer i så betydande mängd, att hafvet på stora sträckor färgas däraf. När under sådana förhållanden den stora jättehvalen öppnar sin kolossala mun, får han den full af vatten, hvari de små kräftdjuren finnas inblandade i stora massor. Vattnet utsilas därefter genom barderna, men smådjuren stanna kvar, bildande en hel gröt af djur, ty de fastna på bardernas borstbeklädda insida, och där uppsamlar hvalen dem med sin jättestora, köttiga och känsliga tunga samt sväljer dem,Som bardhvalarnes föda består af så små djur, be-höfva de ej någon stor svalgöppning, och deras svalg är äfven förvånande litet. Bardhvalarne äro sällskapliga djur, som ofta lefva i hjordar. De tillbringa hela sitt lif kringströfvande ute i världshafven, där de sedan gamla tider varit föremål för en mycket lönande fångst. Så väl deras späck som barderna äro dyrbara handelsvaror, och det är de sistnämnda, som, sönderskurna i remsor, gå i handeln under namn af fiskben och af våra damer begagnas i deras klädningslii Den störste ehuru ej den längste af alla hvalar torde vara den jättestora Grönlands kvalen eller Nordhvalen (Balaena mysticetus). Han blir 60 till 65 fot lång, och omkretsen af ett 50 fot långt exemplar uppgifves vara 34 fot. Han är lätt igenkännlig på sin mycket tjocka kropp, sitt stora hufvud, som upptar ungefär en tredjedel af kroppslängden, och därpå att han saknar ryggfena. Grönlandshvalen har förr i tiden varit allmän i Ishafvet, särskildt vid Grönlands kuster, men genom ifrig förföljelse har stammen blifvit i så hög grad decimerad, att detta ståtliga djur nu är sällsynt och synes snart blifva fullständigt utrotadt. Under 1900 års zoologiska polarexpedition sågos fyra Grönlandshvalar, hvaraf tre helt nära Jan Mayen och en inne bland drifisen närmare Grönland. Den senare sågs redan på långt afstånd, och han sprutade då så tätt, att mina fångstmän och äfven kaptenen togo honom för att vara en ångbåt. Sedermera fick jag tillfälle att se honom på helt nära håll. Samtidigt med att han höjde sitt jättestora hufvud öfver vattenytan, öppnade han spruthålet (näsöppningen) och slungade med ett kraftigt blåsande ljud en vattenlik stråle högt upp i luften. Därefter höjde han sig med halfva hufvudet och Ur djurens lif. 30en god del af kroppen öfver vattnet, och så sänkte han sig långsamt under ytan för att snart åter låta höra sin blåsning och visa sin svarta rygg. Bland de bardhvalar, som finnas i norra Atlanten och som besöka vår halfös kuster, torde jättehvalen (Balaenoptera

Sibbaldii) förtjäna nämnas, därför att han är den längsta af dem alla. Han uppnår nämligen en längd af 80 till 90 fot, och ehuru han är mycket smärtare byggd än Grönlandshvalen, når hans omkrets dock till öfver 46 fot. Hans bröstfenor äro stora, och han har en jämförelsevis liten ryggfena. Jättehvalen, som jämte Grönlandshvalen torde vara världens största djur, är funnen vid Sveriges kuster. Enligt Malms uppgifter ha nämligen åtminstone två till denna art hörande hvalar strandat vid vår västra kust. I Ishafvet finnas flera arter bardhvalar, och ehuru dessa numera ej äro så allmänna som förr i tiden, ser man dem dock rätt ofta. Under 1900 års zoologiska polarexpedition iakttogos de flesta utanför Jan Mayen, där hela hjordar observerades. Tandhvalarne utgöra en stor grupp, och som namnet anger, skiljas de från bardhvalarne därigenom, att de i stället för barder äro försedda med tänder. De äro i regel af betydligt mindre storlek än bardhvalarne och finnas utbredda i alla haf. Det uppgifves, att mer än 120 arter tandhvalar skulle vara kända. En af de minsta af dem alla torde vara den, som hos oss är allmännast, nämligen Tumlar en eller Marsuggan (Phocaena communis). Ingen, som vistats någon tid i Bohusläns skärgård och där tillbringat någon lugn afton på hafvet eller ute på någon af de många härliga fjordar, som sträcka sig in åt landet, har väl kunnat undgå att se detta djur likt ett svart hjul skjuta uppöfver vattenytan två tre gånger å rad eller att höra, huru dess pustande efter andan afbryter kvällstystnaden. Tumlaren är allmän så väl vid vår västra som längs hela Norges kust, och han går ofta in i Östersjön, där han någon gång är funnen så långt mot norr som uppe vid Hernösand. Han är mycket sällskaplig, och särskildt tidigt om våren visar han sig vanligen i flock. Är hafvet lugnt, ligger han då ofta långa stunder utsträckt i vattenytan med ryggen öfver vattnet. I likhet med andra tandhvalar sprutar han icke, men som jag redan antydt, hörs hans andhämtning ganska långt. Tumlaren lefver mest af sill, tfch där denna »står tätt», som man säger i Bohuslän, där finner man äfven vanligen tumlaren, och där kan man se, hur han frossande på denna sin läckerhet går fram och åter i sillstimmet. Tumlarehonan synes föda sin unge tidigt om våren. Denne simmar genast efter födelsen omkring med modern men tycks snart reda sig själf och går då på egen hand. I maj och juni har jag stundom träffat ganska späda ungar, hvilka uppehållit sig för sig själfva inne i små fjordmynningar, där de helt behändigt fånga smärre fiskar. När man seglar ute i Nordsjön, särskildt mellan Norge och Skotland, ser man ofta nog ett mindre hvaldjur, som i stora skaror följer fartyget. Det är Springaren (Delphinus delphis). Denne är ett pelagiskt djur, som året om håller sig långt ute i hafvet och där som sagdt förekommer i mycket stora flockar. Han rör sig så behagligt i vattnet denne springare, att det är en ren fröjd att skåda honom. Plötsligt ser man ett stim af dessa djur komma ilande efter fartyget, och om man än seglar med aldrig så god fart, upphinna de det mycket snart, och de följa det sedermera timme efter timme utan,ansträngning. Liksom ville de leka med fartyget, kila de som pilar genom vattnet framför dess bog. Än hoppa hela djuren upp ur hafvet, än ser man endast deras svarta ryggar, och än vända de den glänsande hvita buken uppåt, ila fram som en hvit strimma, kasta sig så tvärs om och hoppa högt öfver hafvets yta. De äro en ögonfägnad för sjöfararen dessa hafvets barn, och i vattnet äro de, hvad rörelsens behag och smidighet beträffar, ett motstycke till stormfågeln i luften. En för polarfararen välbekant tandhval är hvitfisken (Delphinapterus leucas). Som namnet antyder, är den äldre hvitfisken rent hvit. Hans stjärt- och bröstfenor äro kantade med. svart. Ungarne äro mörkgrå. Hvithvalen tillhör Ishafvet, om äfven uppgifter finnas, att han vid finska kusten blifvit iakttagen i Östersjön. Han förekommer i större eller mindre sällskap och synes trifvas bäst under land samt inne i fjordarne. Jag såg honom dock ej sällan bland isen midt ute i hafvet mellan Spetsbergen och Grönland. Han synes älska is, och ofta går han under de i hafvet lodrätt stupande glacierbranterna, detta, som fångstmännen säga, för att äta »ismört» (polartorsk). Narhvalen (Monodon monoceros) torde vara den märkvärdigaste af alla tandhvalar. På bekostnad af öfriga tänder, hvilka hos äldre handjur i regel helt och hållet saknas, har han fått en tand utomordentligt utbildad. Denna, som är fästad i det vänstra öfverkäksbenet, är riktad framåt som ett långt spjut. Den är vriden åt vänster, och djurets hela hufvud har fått följa med tandens oerhörda utveckling, så att hela kraniet blifvit snedvridet, äfven det åt vänster. Denna tand, som kan vara ända till 10 fot lång, eller af djurets halfva längd, är utan tvifvel ett fruktansvärdt vapen. Stundom har manHVITFISK MED UNGE.funnit exemplar, som haft två liknande tänder, hvilka dock sällan äro lika stora. Honan har vanligen två liknande tänder, hvilka dock äro betydligt mindre, sällan mer än några tum långa. Narhvalen är kanske den, som håller sig nordligast af alla hvaldjur. Under mina resor har jag sett honom först då vi hunnit in bland den grofva polarisen mellan Spetsbergen och Grönland, men där sågs han nästan dagligen. I helt små öppningar mellan isen

syntes han ofta höja sin gulaktiga rygg. De olika individerna tycktes variera mycket till färgen; somliga voro nämligen hvita eller hvitaktiga med tätt sittande brunsvarta fläckar, och dessa fläckiga djur föreföllo mig vara de största. De uppträdde i små sällskap af 3 till 6 och lågo ofta långa stunder stilla, hvilande på vattnet. Fångstmännen berättade, att de äro mycket skygga, men att de stundom ligga på vattnet och sofva så hårdt, att man kan ro fram till dem och harpunera dem. Mig föreföllo de mindre skygga, då de vid flera tillfällen helt lugnt summo förbi fartyget utan att låta skrämma sig af den arbetande propellern. Enligt uppgifter skall narhvalen lefva af bläckfiskar, krustaceer och fiskar. Man har framkastat den åsikten, att hans tand skulle användas bland annat till att bräcka isen med, hvilket dock synes mig tämligen otroligt. Mig synes sannolikast, att han använder den som försvarsvapen och fångstredskap. Den rofgirigaste af tandhvalarne lär väl utan tvifvel vara Späckhuggaren (Orca gladiator). Han är ett tämligen stort djur af ända till 25 fots längd och kännes lätt igen på sin höga ryggfena. Till färgen är han ofvan svart och under rent hvit. Späckhuggaren är ej sällsynt vid vår västra kust, där jag, under min vistelse därstädes, årligen såg honominne i Gullmarsfjorden. Någon gång är han äfven funnen inne i Östersjön. Mot norr går han ända upp till Spetsbergen, där han dock tycks vara sällsynt. Själf har jag sett honom en gång öster om södra Spetsbergen. Vid Norges kust förekommer späckhuggaren stundom i större eller mindre flockar. Han är ett mycket rofgirigt djur och han har fått sitt namn däraf, att han säges förfölja stora bardhvalar och hugga stycken af späck ur deras sidor. Det berättas, att han någon gång dödar stora hvalar. Hur mycken sanning det ligger häri, är svårt att säga. Mig synes det besynnerligt, om han med sina klena tänder verkligen kan hugga späckbitar ur hvalarnes sidor, och jag har hört hvalfångare betvifla dessa uppgifter. Hans tandbyggnad och käkar tyda mera på, att han i regel sväljer sina rof hela. Att han är mycket rofgirig, kan man förstå däraf, att man i magen på en gammal hane funnit ej mindre än 15 sälar och 13 tumlare. En med den vanliga späckhuggaren nära besläktad art (Orca eschrichtii) är äfven funnen vid svensk kust. Bäst är man i tillfälle att se och studera hafsdäggdjuren uppe i Ishafvet. När man färdas öfver det öppna bältet af detta haf, ser man nästan alltid hvalar. Än ser man den ena strålen efter den andra borta vid synranden liksom stänka upp, än ser man djurens svarta ryggar höja sig ur hafvet och hör dem pusta och blåsa. Den, som en gång skådat isen där uppe, längtar gärna åter dit, och denna längtan blir starkare, ju mera man på sin färd närmar sig målet. Man blir trött vid det eviga gungandet på det öppna, vanligen upprörda hafvet, och ehuru man vet, att isen är en polens förpost, som hindrar forskarens fortsatta framträngande, ja, som mången gång säger stopp, långt innan man hunnit detmål, man afsett för sin färd, glädes man dock åt isen. Redan då man långt bort på det norra himlahvalfvet skådar den ljusa skiftning, som bebådar isens närhet, väckas angenäma känslor. Man vet, att isen finnes därunder, och länge dröjer det ej heller, förrän spridda isstycken börja visa sig på hafvets yta. Har man så några timmar gått fram mellan dessa, hvilka hoppa som i lek på böljornas toppar och förete de mest fantastiska figurer, ser man slutligen en hvit rand framför sig vid horisonten. Detta är isen, det första isbältet, hvilket vanligen är helt smalt och består af små flak och kantiga block, lämningar efter större flak, som blifvit sönderbrutna af sjögången. Vanligen träffar man djurlif redan vid detta polarisens första bälte. Man har kommit in på Grönlandssälens område. Gruppvis ligga dessa sälar uppkrupna på isflaken och visa inga tecken till rädsla. Vi gå rakt på dem, och de gå ej ned, förrän fartyget är alldeles inpå dem. Somliga äro nästan hvita med små svarta fläckar, andra med stora fläckar, och deras skinn glänsa, som vore de försilfrade. När vi komma dem helt nära, se de upp till oss med sina kloka, mörka ögon, börja så bli oroliga, krypa med hastiga rörelser af och an på isen, och slutligen kasta de sig på hufvudet i hafvet och försvinna i djupet. Längre in mellan isflaken se vi den ena flocken efter den andra af dessa pigga Grönlandssälar skyndsamt simma fram genom vattnet. De tyckas alltid ha brådtom. Oupphörligt sticka de för ett ögonblick upp hufvudet öfver vattnet, men blott för ett ögonblick. Under det de slå i vattnet med sina små framfötter eller stänka med bakfötterna, så att det yr om dem, skynda de ned igen. Stundom simma de fram i ordnad trupp och visadå, liksom vore det efter kommando, samtidigt sina hufvuden öfver vattenytan. Ofta simma de på rygg, och då är det vanligt, att de sticka upp en fot, liksom roade de sig med att på så sätt stänka med vattnet omkring sig. Medan vi genomtränga det första isbältet, se vi sjön så småningom lägga sig, ju längre vi komma in i isen. Gungande höja sig isblocken på de inrullande sjöarnes ryggar, gnisslande och vridande sig sänka de sig åter ned mellan böljorna. Än äro de hvita som den renaste snö, än klart genomskinliga som kristall, och än skifta de i •blått, än i gult, företeende alla möjliga former. Än ser man ett block, som fått gestalten af en

urna, än hvilar en divan på en eller flera pelare, och än tycker man sig se konturerna af en simmande svan. Är man lycklig nog att vid denna sin första bekantskap med isen ha en klar dag, så är allt dubbelt skönt. Upplyst af solens strålar lyser isen i förökad glans. Göra vi denna vår första bekantskap med isen i närheten af Spetsbergen, så få vi se svartryggiga alkor simma flockvis mellan isflaken, under det att små täcka rotges* sitta här och där uppkrupna på isstyckena och bländhvita ismåsar, kryckjor eller borgmästare kretsa däröfver. Styra vi så färden in i den grofva polarisen mellan Spetsbergen och Grönland, skola vi snart finna förhållandena märkbart förändrade. Sedan vi genomseglat ett eller annat smalare isbälte, har sjön så småningom lagt sig. Endast någon dyning från det isfria hafvet når ännu dit in, hvilket märkes därpå, att isstyckena helt sakta höja och sänka sig. Isblocken blifva allt gröfre, flaken allt större, och mellan dem se vi här och där en klappmyts helt lugnt höja sitt stora, klumpiga hufvud ur * Alkekungen (Mergulus alle).hafvet för att nyfiket betrakta oss. Borta på ett högt isflak ligger ett af dessa ståtliga djur uppkrupet så högt, att vi förundra oss öfver hur det kommit dit. Vi se på djurets form, hvilken art det tillhör. Det är mera långsträckt än de öfriga säldjuren, dess hufvud är kort och tjockt, och dess kropp, om det är ett äldre djur, är tecknad med stora mörka fläckar. Här och där mellan isblocken se vi ett litet rundt hufvud af en mindre säl nyfiket höja sig öfver vattnet och blicka bort mot oss. Det är fångstmännens trollsäl, ungen af vikaresälen. Hans föräldrar, de gamla vikaresälarne, se vi endast på afstånd långt in på de stora isflaken. Vi tränga längre och längre in mellan isen. Den blir allt gröfre och gröfre. Än gå vi fram mellan ruinliknande, i blått skiftande block, stora som slott, än glider vårt fartyg fram längs kanten af ett isflak, på hvilket vi ej se någon ände. Detta isflak bildar ett landskap för sig. På dess yta sänka sig djupa dälder mellan mjuka kullar och höga torn eller jättehöga iskummel. Här och där i dälderna utbreda sig klara sjöar med högblått vatten, och i dessa spegla sig på hinsidan om dem upptornade, blårandiga eller fläckiga isblock. Öfver det hela ligger en färgton, som växlar mellan det renaste hvitt, blått, violett eller gult, och allt är så rent, så friskt, att det lockar med underbar makt. Man önskar sig allt längre och längre in i den hemlighetsfulla isen. Här ha vi kommit in på narhvalens område, och vi se dessa präktiga djur höja sina gulaktiga eller fläckiga ryggar öfver vattnet, under det de obesvärade af isen kila fram mellan dess mångformade block. Här och där har en björn tassat fram på den snöiga isen, en ismas sväfvar öfver de hvita fälten eller en stormfågel, som förirrat sig hit in, ilar ljudlöst förbi far-Något rikhaltigare djurlif ser man dock icke här, och länge dröjer det ej, förrän de öppna vakarne upphöra och man ser ett land af idel snö framför sig. Vi äro då framme vid denna polens säkra förpost, som hittills trotsat mänsklig kraft och som bakom sig döljer det förborgade mål, dit forskaren i århundraden förgäfves sträfvat.

*

Om mullvaden.

Mullvaden (Talpa Europæa) är i mer än ett afseende ett underligt litet djur. För södra Sveriges landtmän torde det vara öfverflödigt att nämna något om dess utseende. De känna honom väl, men så är ej fallet med befolkningen i Sveriges öfriga landskap. Mullvaden förekommer nämligen ej längre mot norr än i Södermanland. I Upland och annorstädes förväxlar man sorkar med honom och gifver ofta dessa hans namn.

Mullvaden är ett helt litet djur af endast 12—13 cm:s längd, inberäknadt den korta, 25 millim. långa svansen. Kroppen är tjock, nästan cylindrisk, hufvudet stort och nosen spetsigt förlängd. Utöron saknas helt och hållet, och ögonen äro så små, att man nästan kan kalla dem rudimentära. De förefalla som två små svarta punkter, men om man ser på dem genom förstoringsglas, skall man finna, att de dock äro verkliga ögon och att äfven ögonlock finnas. Benen äro mycket korta och de främre riktade åt sidan. Framfötterna äro särdeles stora,skofvelformiga och så snedt ställda, att djuret vid gående icke berör marken med mer än fötternas nedre eller inre sida, ej, som andra djur, med fotsulan. Tårna på framfötterna äro fem till antalet och knappt skilda från hvarandra. Klorna äro starka, plattade och krökta så, att de lämpa sig för gräfning. Bakfötterna åter äro af vanlig form och mycket

mindre än de främre. Fällen är silkeslen, kort och tät, färgen glänsande svart. I södra Sverige, Skåne, Halland, Bleking och vissa delar af Småland är mullvaden, på för honom lämpliga lokaler, mycket allmän. Flerestädes i Västergötland, särskildt kring Sköfde, är han också vanlig, och så lär äfven vara fallet i Östergötland. Längre mot norr blir han sällsyntare men finnes ännu på några få ställen i Södermanland. För sin trefnad fordrar mullvaden lös, fet mylla, och jag har aldrig funnit honom på platser, där jorden bestått af lera eller af sand. Mest utmärkande för mullvaden är, att han helt och hållet lefver under jorden, och han är hos oss det enda däggdjur, som är så fullständigt bundet vid detta lefnadssätt. Hans stora, kraftiga främre extremiteter, hvilka, så väl hvad själfva fötterna beträffar, som benens och musklernas byggnad, äro mycket starka, ger honom förmåga att förvånande hastigt gräfva sig fram genom jorden. Utrustad, som han är, med särdeles fint luktsinne och fin känsel i sin långa, spetsiga nos, känner han sig för med denna under gräfningen, och så framlefver han hela sitt lif under ständigt jagande genom jorden. Uppe på marken rör han sig långsamt och går så lågt, att buken släpar på marken. Blir han öfverraskad af någon fiende, söker han sällan springa undan. Han ställer sig vanligen genast på hufvudet och gräfver sig på ett ögon-MULLVADAR.blick ned under jorden. Öfverraskas han på en gräsvall, har han dock svårt för att arbeta sig igenom denna, och han skyndar då att uppsöka något af sina hål eller ett gömställe. Under sitt arbete i jorden skjuter mullvaden upp stora mullhögar, och han blir ej sällan skadlig för trädgårdar därigenom, att han på sådant sätt kastar upp jorden i trädgårdslanden. För öfrigt torde han vara ett fullkomligt oskadligt djur. Han lefver nämligen uteslutande af djuriska ämnen, och jordmaskar torde utgöra hans hufvudsakligaste föda. Förr i tiden ansåg man allmänt, att jordmaskarna voro skadedjur, och trodde, att mullvaden gjorde landtbrukaren nytta därigenom, att han höll så strängt efter maskarna. Numera torde man allmänt hafva en annan uppfattning och tillerkänna maskarna en gagnande verksamhet, i det att de med sina gångar göra jorden porös och mer mottaglig för luft samt bearbeta myllan. Själf har jag gjort den iakttagelsen, att växtligheten vanligen är rikast där det är mycket godt om daggmask, och under sådana förhållanden kunna dessa djur väl svårligen vara skadliga. Mullvaden förtär nu en otrolig mängd mask, och det är troligen dessa sistnämndas aftagande, som förmår honom att flytta från den ena åkern till den andra eller från ett fält till ett annat. Att han förföljer daggmasken, skulle således möjligen vara ett skäl, hvarför han kunde betraktas som skadedjur. Jag har dock ej hört, att växtligheten aftagit på de platser, där mullvadar uppehållit sig länge, och innan något sådant är kändt, torde han få anses oskadlig. För öfrigt är det sannolikt, att han gör nytta, därigenom att han förstör en mängd ollonborrlarver, åkersniglar och andra smådjur, som möjligen kunna vara skadliga för växtligheten. Mullvaden är ett mycket glupskt djur, som anfalleroch uppäter alla andra djur, som han rår på. Han är alltid hungrig och kan ej en dag vara utan föda utan att dö af hunger. Blifva flere mullvadar instängda tillsammans, angripa de och uppäta hvarandra, så att det snart blir endast en af dem kvar i lifvet. De försök jag gjort med att ha mullvadar i fångenskap hafva visat, att ett stycke kött af mullvadens egen storlek och vikt ej räckt till föda åt honom mer än en dag. Vid ett tillfälle hade en infångad mullvad just ätit upp flere stora daggmaskar, då jag höll ett stycke kött till honom, och han högg då med ursinne i köttet, bet sig fast däri och hängde kvar, när jag lyfte upp köttbiten och bar den genom rummen. En annan mullvad, som jag en gång fångade på en gräsvall, högg genast i mina fingrar och sökte äta af dem. När jag därefter gaf honom en sparfkropp, angrep han denna genast, medan jag höll honom i handen, och han åt på en liten stund upp hela sparfven, hvarefter han genast angrep en ny sådan. Jämför man nu mullvadens storlek med en sparfs, skall man finna, att hans glupskhet är nästan otrolig, och man kan tänka sig, hvilket röfvarlif ett sådant djur skall föra bland de varelser, som äro bundna vid ett lif i jorden. Hos oss, under sommartiden, synes mullvaden vara mest i rörelse nattetid eller om aftnarne och tidigt om morgnarne. Om man en ljum sommarafton står stilla och tyst på ett ställe, där mullvaden håller till, skall man ofta nog få se, att jorden på en viss plats höjer sig och någon mylla skjutes upp. Därefter är allt stilla en liten stund, och så med ens vältes en liten hög af mylla fram, liksom uppskjuten ur jorden af en osynlig hand. Någon enda gång kommer hela djuret i dagen eller visar det i högens midt sitt lilla spetsiga hufvud. Mullvaden tycks dock alltid ha brådtom, och han är ej ett ögon-blick overksam. Han behöfver nog äfven skynda sig, om han skall hinna förskaffa sig föda i så stor mängd, som det tycks vara nödvändigt för honom. Hans gångar under jorden äro mycket vidsträckta, och i dem rör han sig med stor hastighet. Jag har varit i tillfälle iakttaga hans rörelser i en uppgräfd gång. Sedan jag hade fångat en mullvad, uppgräfde jag nämligen

gången till några få meters längd och stängde den vid båda ändarna med stenar. När jag sedan släppte djuret däri, sprang det med öfverraskande hastighet längs gången och förde därunder framfötterna med snabba rörelser mot dennas väggar. När jag sedermera utvidgade gången, så att djurets framfötter ej samtidigt kunde nå båda väggarna, och då därtill golfvet blifvit en smula tillplattadt, blefvo mullvadens rörelser ej längre så snabba, men så snart han stannade i gången och började gräfva, måste jag ögonblickligen fånga honom, om jag ej ville se honom försvinna under jorden. När jag i en med jord fylld låda släppte detta djur, gräfde det sig genast ned under jorden. Då jag sedan lade en köttbit eller en mask ofvanpå jorden, såg jag genast, huru denna började höja sig, och djuret stack snart upp sin nos för att hugga födan. Han kände således strax genom jorden lukten af det ätbara. Mullvaden för ett enstöringslif och tål ej några grannar inom sitt jaktområde vid andra tider än under fortplantningstiden. Han lefver dock i engifte, och det säges, att hannen lär biträda honan med att vårda ungarne. Han bygger ett stort, mjukt bo af mossa, fina grässtrån och rötter uti en tämligen vid gång. Hvar han har boet, kan man stundom sluta sig till däraf, att en stor jordhög vanligen finnes uppskjuten i dess närhet. Han synes vilja ha utrymme närmast intill boet,där man i regel finner en vid gång. För att få bort jorden ur sin sängkammare måste djuret skjuta upp den genom ett hål, och det är härvid, som den stora mullhögen i boets närhet bildas. Han synes med omsorg beräkna, hvar boet bör läggas, och man finner det vanligen under en sten, en stock eller trädrot. Från denna hans sängkammare leder den ofvan omtalta breda gången bort till en hel labyrint af gångar, och hur dessa gå, kan man ofta sluta sig till af de uppkastade jordhögarna. Mullvaden tycks dock ej, i likhet med sorkarne, följa något bestämdt system vid anläggningen af dessa gångar. Vid de få bon, där jag delvis kommit åt att undersöka gångarna, ha dessa varierat mycket både till antal och längd. Efter Blasius, hvilken synes ha varit i tillfälle att noggrant studera mullvadens bo, har professor Lilljeborg anfört följande, som jag här ordagrant återger: »Af alla inhemska underjordiska däggdjur * är mullvaden den, som med största konst och möda tillreder sina boningar och gångar. Han har, genom inrättandet af sina boningar och gångar, icke endast att sörja för tillfredsställandet af sin starka matlust, utan äfven för sin säkerhet emot faror af många slag. Med största konst och omsorg är hans vanliga boning, hans kula, inrättad. Merendels är den belägen på ett sådant ställe, där den utifrån svårligen kan åtkommas: under trädrötter, murar o. d., och för det mesta långt aflägsen från hans dagliga jaktmark. Med denna, uti hvilken de dagligen i antal tillväxande näringsgångarna på mångfaldigt sätt förgrena sig och korsa hvarandra, är den sammanbunden genom en lång, vanligen tämligen rak löpning. Förutom * Blasius' undersökningar äro gjorda i Tyskland.denna senare blifva under fortplantningstiden andra egna gångar anlagda. Den egentliga boningen förråder sig på jordytan merendels genom en hvälfd jordhög af ovanlig storlek. I det inre består denna af en rund, väl tre tum vid kammare, som tjänar till kula, samt af tvenne kretsformiga gångar, af hvilka den större, som är i jämnhöjd med kammaren, rundtom omgifver denna på ett afstånd af ungefär 6 till 10 tum, och den mindre, som är något ofvan kammaren, går tämligen parallellt med den större. Från kammaren gå vanligen 3:ne gångar snedt uppåt till den öfre, mindre kretsgången, och från denna utan undantag, afväxlande med de nämnda 3:ne förbindelsegångarna, 5 till 6 gångar snedt nedåt till den större kretsgången. Från denna större kretsgång sträcka sig strålformigt och nästan horisontellt utåt i alla riktningar, och äfven afväxlande med de sistnämnda förbindelsegångarna, omkring 8 till 10 enkla eller greniga gångar, som dock på något afstånd merendels bågformigt böja sig till den gemensamma löpgången. Väggarna uti kammaren och de till boningen hörande gångarna äro ganska fasta och hårdt sammantrampade och tilltryckta. Själfva kammaren är bäddad med mjuka blad och gräs, merendels unga sädesplantor, löf och mossa, hvilka alla blifvit hämtade från jordytan. Om någon fara uppifrån hotar mullvaden, så skjuter han denna bäddning åt sidan och undflyr nedåt. Om han märker sig hotad underifrån eller från sidan, så stå honom förbindelsegångarna med den lilla kretsgången till dels öppna. Hans boning erbjuder honom för sömn och hvila under alla omständigheter full säkerhet och är därför hans vanliga tillhåll, då han icke är utgången för att söka föda. Den ligger vanligen en till två fot under jorden. Löpgången är vidare än kroppens tjocklek, så att djuret hastigt och bekvämt kan komma fram uti den- Ur djurens lif. 21— 482 — samma. Äfven uti denna äro väggarna af en särdeles fasthet och täthet, till följd af sammanpressning och fasttryckning. På jordytan gifver sig denna gång icke till känna genom några uppkastade jordhögar, såsom de andra gångarna, emedan jorden vid dess förfärdigande blifvit pressad till sidorna. Den tjänar endast till en så mycket som möjligt skyndsam och bekväm förbindelse med den dagliga jaktmarken, och den

blir ej sällan begagnad af andra underjordiska djur, såsom näbbmöss, möss och paddor, hvilka böra akta sig för att möta mullvaden i densamma. På jordytan kan man erfara platsen för den, därigenom att växterna ofvanpå den förkrympas och förtorka, och marken öfver den är ofta något insjunken. Sådana löpgångar äro icke sällan 100 till 150 fot långa. Jaktmarken ligger merendels långt aflägsen från boningen, och den blifver hvarje dag både sommar och vinter genomgräfd och genomströfvad i de mest olika riktningar. Gångarna inom detta område gräfvas endast för det ögonblickliga behofvet: för uppsökande af föda, och de blifva icke fasttryckta; jorden från dem blir därför också med vissa mellanrum uppkastad i högar på ytan, och på detta sätt blir gångarnas riktning utvisad. Mullvadarne besöka vanligen denna jaktmark 3:ne gånger hvarje dag: tidigt på morgonen, middagen och aftonen. De måste därför i allmänhet dagligen från sin boning sex gånger fram och tillbaka passera löpgången, och de kunna vid dessa tillfällen, sedan denna gång blifvit funnen, med säkerhet inom några få timmar blifva fångade.» Denna Blasius' berättelse om mullvadens boning och gångar har jag velat meddela, då den är mycket intressant och tillika utvisar, att han gjort noggranna undersökningar. Den är så mycket mer värdefull för oss,som de försök jag gjort gifva vid handen, att det är mycket svårt att här i landet fullständigt utgräfva ett mullvadsbo. Jordägaren tillåter ej gärna, att man på så stort område, som är nödvändigt, gräfver upp vallen, och i Västergötlands trädbeväxta ängar har det varit mycket svårt att gräfva sig fram mellan trädens rötter. Om Blasius' beskrifning ej fullständigt öfverensstämmer med mina undersökningar, kommer detta sig helt säkert däraf, att de senare varit ofullständiga. Det må nu vara mindre märkvärdigt, att ett djur, som för ett sådant lefnadssätt, kan under sommaren komma åt så stor mängd födoämnen, som det behöfver. Märkligare är, att födan räcker till vintertiden. Mullvaden ligger nämligen ej i vintersömn; han är lika glupsk vinter som sommar. Men vintertiden löpa hans gångar under den frusna jordskorpan, och där församla sig då äfven maskar och andra jorddjur, som ej ligga i dvala. Mullvadens nyfödda ungar har jag aldrig lyckats finna. Det säges, att honan skall för dem bygga ett särskildt bo i någon af de intill det som hviloplats afsedda boet belägna gångarna. Prof. Lilljeborg uppgifver, att parningen inträffar om våren, hos oss sannolikt i april eller maj, och att honan efter omkring 4 veckors dräktighet föder fem till sju ungar. Dessa äro vid födseln mycket små och outvecklade, blinda och nakna. Ehuru mullvadarne eljest alltid lefva i strid med hvarandra, lära makarne under fortplantningstiden visa hvarandra stor tillgifvenhet. Prof. Lilljeborg säger, att om honan blifvit dödad, händer det, att man sedermera finner hannen liggande död vid hennes sida, sannolikt till följd af sorg och hunger. Mig synes det sannolikt, att mullvaden går upp ur sitt underjordiska rike, när han blir sjuk och kännerdöden nalkas. Jag har nämligen vid flera tillfällen funnit detta djur liggade dödt på jorden i närheten af dess bo, och som de funna exemplaren ej burit spår af yttre våld, talar detta mycket för att degått upp för att dö.

Mullvaden synes ej ha många fiender. Man finner af helt naturliga skäl nästan aldrig lämningar efter honom i rofdjuren eller i deras exkrementer. Han lefver skyddad under jorden, hans gångar äro för långa för räfven att gräfva upp och för trånga för vesslorna. Dessutom lämnar han ej några öppna ingångar till sitt residens. Där jorden är uppskjuten, täcker denna hålet i vallen, och detta gör, att äfven ormar, som annars skulle vara farliga för hans ungar, hållas uteständga.

*

Något om de vilda gässen.

Vildgässen äro i flera afseenden så intressanta fåglar, att man väl knappt kan få höra för mycket om dem. Liksom bland de vilda däggdjuren räfven och björnen intressera oss mycket, därför att vi anse dem stå högt i fråga om skärpa och fintlighet vid fullföljandet af en gifven tankegång, böra vi äfven bland fåglarne af samma anledning intressera oss för gässen. Dessa äro utan tvifvel, hvad intelligens beträffar, bäst utrustade af alla simfåglar.

Gässen äro dock svåra nog att komma under fund med. De hafva lärt känna människan från en sådan sida, att de sky henne. De förstå att dölja sin hushållning så väl, att det icke är lätt att utforska den, och de ha sannerligen

skäl nog att så göra, ty de äro alldeles icke okunniga om att människan ständigt traktar efter deras lif.

De flesta människor torde af egen erfarenhet knappt veta mer om våra vilda gäss, än att de komma hit från södern om våren och draga bort om hösten, att de flyga genom rymden i stora flockar samt att de därunder äroordnade i snöplogsform och låta sitt kacklande läte ljuda ned till oss. Den stora gruppen af gåsartade fåglar är numera indelad i flera släkten, och detta på goda grunder, eftersom de i flera afseenden variera ofantligt och ganska tydliga gränsmärken kunna uppdragas mellan de olika släktena. I allmänhet äro gåsfåglarne stora, men undantag gifvas dock från denna regel. Sålunda finner man i Afrika gäss, som ej äro större än dufvor (Nettapus). De äro i alla afseenden väl utrustade fåglar, med en synnerligen behaglig, stark och vacker, om också icke smärt kroppsbyggnad. När de stå eller gå, bära de kroppen horisontalt. Deras hufvud är litet, högt och kullrigt, med stor hjärnskål. Näbbet är kort och högt, halsen tämligen lång, smärt men stark. Vingarna äro långa, spetsiga och mycket starka, benen icke synnerligen höga, och fötterna, som mellan sina tre framåtriktade tår ha hel simhud, äro mer korta än stora. När de gå, vända de fötterna något inåt. Ett vant öga, som betraktar en vild gås, skall genast se, att denna fågel blifvit väl utrustad. Hennes små, lifligt bruna och verkligt sköna ögon vittna om vakenhet och intelligens. Vingarne visa, att hon är en flygare af hög rang, och hennes muskulösa och kraftfullt byggda bakre extremiteter utvisa, att hon äfven på land bör kunna röra sig på ett sätt, som ej är vanligt bland simfåglar. Det är dock gifvet, att en fågel, som i angifna hänseenden blifvit så väl utrustad, måste i något annat stå efter en del af öfriga simfåglar. Man skall aldrig finna, att hos samma fågel förenats förmågan att röra sig väl både på land och i vatten. Fötter, som lämpa sig bäst för dykning och simning, passa ej braatt löpa med på landbacken. Gässen äro därför icke några framstående dykare, men de kunna dock i farans stund, särskildt som ungar, äfven reda sig med dykning och simma rätt långt under vattnet. På vattenytan simma de snabbt, och i blåst kunna de, i motsats till många andra simfåglar, flyga upp i hvilken vindriktning som helst. Gässen, åtminstone de europeiska arterna, lefva i strängt engifte, och det är mycket sannolikt, att makarna, en gång förenade, hålla ihop för hela lifstiden. De äro mycket sällskapliga och lefva, med undantag för fortplantningstiden, i stora sällskap. De rugga en gång om året, de nordiska arterna i juli månad, och fälla då samtidigt alla sina vingpennor, så att de under denna tid ej kunna flyga. Gässen lefva af växter, säd och frön, men de synas föredraga gräsrötter. Med sina skarpa näbbar rycka de upp gräsplantorna och förtära af dem företrädesvis rötterna. Endast som späda ungar äta de mygg, mygglarver och andra insekter. Gåsfåglarne ha en mycket lång lifstid. Man känner exempel på att en tam gås lefvat i 60 år, och en som gammal infångad bläsgås lefde i fångenskap omkring 20 år.* Gässen, åtminstone några af våra arter, fortplanta sig troligen först vid två års ålder. När fortplantningstiden nalkas, fördela sig gässen parvis. Somliga arter uppsöka då fredliga, helst obebodda och af människor sällan besökta holmar i hafvet, andra åter söka en fristad bland täta snår och buskar på ödsliga kärrmarker, holmar i aflägset belägna sjöar eller älfvar, och åter andra välja sig en häckningsplats högt upp på fjällsluttningar. * Se Vårt Villebråd.I en fördjupning af marken eller i ett enkelt, af mossa, löf eller gräs byggdt bo lägger gåshonan sina hvita eller hvitaktiga ägg. De flesta arterna lägga i regel ej mer än 5—6 ägg, några ända till 8. I sådana trakter, där fara finnes, att äggen skola blifva upptäckta af människor eller rofdjur, döljer fågeln sitt bo mycket väl, i obebodda trakter åter lägges det ofta alldeles öppet. Äggen omgifvas af ett tjockt lager dun. Detta dun, som af värmen under rufningen, liksom äfven fjädern, lossnar från honans bröst, användes af henne till bädd för äggen, hvilka omsorgsfullt omgifvas däraf. Hannen visar så väl sin hona som ägg och ungar den ömmaste omvårdnad, och under rufningen vakar han ofta natt och dag vid hennes sida. Han synes dock väl förstå och bedöma, om denna hans vistelse vid den rufvande makans sida kan medföra fara för boets upptäckande. I bebodda trakter förefaller det nämligen, som om han hölle sig undan från boet, och hvad skulle väl gifva honom anledning härtill, om ej farhågan att genom sin närvaro locka fiender till platsen. Det är grågåsen (Anser cinereus), som föranledt dessa reflexioner. Hannen deltager aldrig i rufningen. Gåsungarne kunna ej flyga, förr än de äro fullt be-fjädrade och så fullväxta, som de blifva första året. De äro nämligen första hösten ej fullt så stora som gamla gäss. Som ersättning för att deras vingar blifva sent utbildade, få de tidigt sina fötter och ben i ordning, och de kunna redan vid några få dagars ålder springa fort. Den i Sverige mest kända gåsarten är sädgåsen, (Anser segetum). Hon är en stor, präktig fågel, brunaktigt grå till färgen, med hvit undergump. Näbbet är gult på midten, för öfrigt svart, och fötterna äro gula. Det är denna, som i stora skaror vår och höst flyttar öfver vårt land och som vanligen kallas

vildgås eller i Västergötland grågås.Många sädgäss flytta endast så långt mot söder, att de komma ifrån vinter och snö, under det andra åter draga längre mot södern. Under blida vintrar öfvervintrar en stor mängd redan i Skåne, och någon gång har jag funnit stora flockar vintern öfver på Falbygden i Västergötland. Till mellersta Sverige ankommer sädgåsen, så snart ängar och gärden om våren börja blifva snöfria, — till Västergötland ofta redan i mars månad, till Upland sällan före början af april. Under denna vårflyttning ha gässen sina gamla fäderneärfda lokaler, där de stanna en till tre veckor. Under denna tid göra de helt säkert rekognosceringsfärder upp mot norden, och så snart de funnit våren så pass långt framskriden, att de kunna uppehålla sig där, draga de dit upp. Medan de stanna på sina mellanstationer, vistas gässen på sjöar, öfversvämmade mader eller träsk. De ha där sina hviloplatser, sofva där om nätterna och hvila några timmar midt på dagen. Från dessa stationer göra de morgnar och eftermiddagar utfärder till kringliggande fält för att beta, och för dessa utfärder hafva de bestämda tider, hvilka dock synas variera på olika lokaler. Vanligen flyga de ut från hviloplatsen, så snart det är dager, om morgonen, samt återvända vid 9—10-tiden på förmiddagen, hvarefter de hvila till 4-tiden på eftermiddagen, då de åter gifva sig ut på bete för att först efter solens nedgång återvända till sofplatsen. Under dessa gässens dagliga utfärder flyga de i regel samma väg, men om de därunder blifva påskjutna på någon viss plats, glömma de ej lätt detta utan höja sig alltid, när de en annan gång fara öfver samma plats, så vida de ej rent af taga en annan väg. Sådana stationer som de nu skildrade ha sädgässenmångenstädes vid vårflyttningen i Sverige, och de synas successivt draga sig längre och längre mot norden. Under höstflyttningen åter ha de ett mindre antal stationer. De flesta flyga då direkt från fjällen ned till södra Sverige, och det ser ut, som de då ej skulle stanna i någon större mängd norr om Västergötland. Sitt egentliga hem hafva sädgässen uppe i fjälltrakterna. Så snart marken där börjar bli bar om våren, samlas de i stora skaror på fjällplatåerna, hvarefter de snart fördela sig parvis och hvarje par söker sig en undangömd vrå vid ett skogsträsk, vid kanten af en älf eller sjö eller på någon tätt bevuxen holme, om sådan finnes. För äggläggningen söka sädgässen gärna de tätaste snår af vide eller björk, och i en fördjupning, vanligen väl dold under en buske e. d., lägger honan sina stora smutshvita ägg, hvilka oftast torde vara 6 till antalet, mera sällan 8. Mången påstår, att man kan få gåsen till att värpa flere ägg, om man dag efter dag tager bort ett af äggen från boet. Om detta påstående är riktigt, känner jag ej men tror det knappast, enär gässen pläga öfvergifva sina ägg, då de se, att dessa blifvit ofredade. Endast morgnar och eftermiddagar flyger paret en kort stund bort från äggen för att beta, och när rufningen blifvit längre framskriden, synes honan ej alls lämna äggen, liksom hannen då tyckes inskränka sina betestider till den tidiga morgonstunden. Så snart ungarne blifvit födda, vandrar hela sällskadet upp mot närmaste fjällplatå på det fjäll, där paret har sitt egentliga hem. Här slår familjen sig ner vid stranden af någon insjö, och där fostras de små under den ömmaste vård af föräldrarne. Om någon fiende nalkas, varna gässen sina ungar med ett svagt, kort kacklande, och dessa förstå genast signalen, sprida sig ögon-blickligen och trycka bland tufvorna, där de veta att dölja sig så väl, att de blifva ytterst svåra att finna. Föräldrarne öfvervaka dem på något afstånd, vanligen flygande omkring i vida cirklar, och om någon unge blir upptäckt och fångad af den annalkande fienden, gifva de till riktiga nödrop af ångest. Vingpennornas fällning inträffar först hos hannen, men han lämnar ej ens under denna tid familjen. De gamla fåglarne rugga, innan ungarne äro fullt utväxta, och som dessa ej kunna flyga förr än de äro fullväxta, är det en tid, som hela familjen på en gång saknar flygförmågan. Under denna tid uppehålla sig gässen vanligen i någon sjö och gå endast i land för att beta. Öfverraskas de då på land, skynda de ut i sjön för att där sätta sig i säkerhet. Blifva de åter med båt eftersatta i sjön, springa de skyndsamt upp på land, sprida sig där och dölja sig bland växter eller tufvor. De trycka härunder hårdt och röra sig ej, så länge de se sig oupptäckta. — Stundom slå flera familjer sig tillsammans under denna tid, så att man träffar stora flockar. Det ser ut, som om gässen under den tid de ej kunna flyga hade ökad förmåga att springa. Gångmusklerna på deras lår äro äfven under denna tid vida mer utbildade, fasta och stora än under andra årstider, hvilket bäst märkes på ungarne. Så snart dessa kunna flyga, blifva gångmusklerna klenare, under det flygmusklerna liksom tilltaga i styrka på de förras bekostnad. Sädgässen ha äfven under ruggningstiden en förvånande förmåga att springa. Ha de något försprång, torde det knappt vara möjligt för en människa att hinna upp dem. Vår svenska sädgås har jag icke varit i tillfälle att studera så synnerligen mycket på häckplatserna. Denpå Spetsbergen och östra Grönland förekommande Spetsbergsgåsen (Anser brachyrhynchus), hvilken står vårsädgås mycket nära, har jag däremot flerfaldiga gånger iakttagit under fortplantningstiden,

hvarför det torde vara lämpligt att här meddela, livad jag känner om dennas lefnadssätt. När jag med Nathorstska expeditionen år 1898 besökte Spetsbergen, fann jag flerestädes denna gås mycket allmän. Landet var då i början af juli månad så godt som fullkomligt snöfritt, och gässen kunde till följd däraf uppehålla sig där, hvar helst de önskade. Till häckplats hade de valt fjällsluttningarna, där de bodde så högt upp, att jag ej förmådde klättra till deras bon, hvilkas läge jag såg nedifrån. På mossbeväxta utsprång i det starkt sluttande fjället lågo äggen, och där stodo hannarne bredvid sina rufvande honor. Under 1900 års expedition fann jag i juni månad Spetsbergen täckta af djup snö. Gässen voro med anledning däraf bundna vid de få bara fläckar, som funnos och hade ej andra platser att lägga ägg på än strandvallarna. Här var det lätt för mig att iakttaga dem, och jag blef i tillfälle att studera deras bon. Dessa fann jag uppe på den branta strandvallen och endast omkring en meter från den ned i hafvet stupande branten. När jag närmade mig häckplatsen, sågs honan ligga på boet och hannen stå bredvid henne. Så snart fåglarne sågo, att jag närmade mig, gick honan af boet, hvarefter båda makarne vid ett par tillfällen hjälptes åt att med mylla täcka öfver äggen, hvilket de en gång gjorde så väl, att boet vid min framkomst var alldeles jämnadt med marken och ganska svårt att upptäcka. Märkligt nog var det ej alla gäss, som brydde sig om att täcka äggen. Somliga bon, och företrädesvis de, som ännuinnehöllo endast ett å två ägg, lämnades ofta alldeles öppna. I de bon, där äggen voro nylagda, fauns ej alls något dun. I andra varierade detta mycket till mängden; några innehöllo så mycket, att äggen voro fullkomligt inbäddade i ett tjockt lager däraf, och dunet låg ordnadt i en vacker krans omkring äggen. Gässen flögo alltid från boet, medan jag ännu var på mer än 100 meters afstånd ifrån dem. De gåfvo sig af utan något ljud, flögo lugnt bort och satte sig ett par tusen meter från boet. De lämnade således boet på alldeles samma sätt, som när de blifva uppskrämda från en betesplats, och det föreföll mig, som om de afsiktligt gjorde så för att ej genom ett olika beteende rikta fiendens uppmärksamhet på boet. Att gässen häri handlade klokt, bevisas däraf, att vi mycket riktigt gingo förbi bona utan tanke på, att fåglarne häckade där. Att gässens beteende här vid lag är ett vittnesbörd om deras reflexionsförmåga, är så mycket sannolikare, som det vid andra tillfällen visat sig, att honan legat stilla och tryckt på boet, då detta varit så doldt, att hon ej kunnat ses af den annalkande fienden. Då jag en annan gång påträffade ett par gäss, som betade med sina späda ungar, betedde de sig på snarlikt sätt. Jag närmade mig helt sakta men hade ej kommit långt, förr än ungarne till min öfverraskning voro försvunna. De båda föräldrarne gingo kvar och betade helt lugnt samt flögo blott undan ett stycke, när jag kom dem för nära. Det var alldeles påtagligt, att de dolde ungarne och sedan förhöllo sig så lugna, som de gjorde, endast för att ej förråda sin afkomma. Gässens familjekärlek är, så vidt jag vet, något alldeles enastående inom fågelvärlden. Ej nog därmed, att makarne utan tvifvel äro förenade för lifvet och att bådehannen och honan vårda sina ungar, medan dessa äro små, de visa omsorg om dem äfven framdeles, ända tills följande vår, då de med all säkerhet kunna reda sig själfva. Som exempel härpå förtjänar följande tilldragelse nämnas. Då en stor flock gäss af ifrågavarande art en gång på Grönland flög förbi, fällde jag en ungfågel, som föll död ned på marken. En gammal gås, utan tvifvel en af den skjutna unggåsens föräldrar, som såg sin unge falla, kastade sig ned ur flocken, flög bort till och satte sig bredvid den skjutna, hvilken hon ej lämnade, förr än jag, som öppet gick emot henne, kom helt nära. Vid Spetsbergen sågo professor Nathorst och jag en gång en liten flock Spetsbergsgäss på stranden och bland dem två hvitkindade gäss (Anser leucopsis), hvilka hade ett par omkring en vecka gamla ungar med sig. Då dessa dunungar förut voro okända i Sverige, var det mig angeläget att förskaffa mig dem, och de blefvo därför förföljda. Den sandiga stranden, på hvilken gässen gingo, var alldeles jämn, och innanför denna reste sig fjällväggen så brant, att fåglarne ej kunde komma upp för denna. De började därför springa undan längs stranden, utefter hvilken vi seglade för god vind. Oaktadt både seglet och ett par starka roddare lyckades det oss dock icke att på detta sätt upphinna de snabbfotade fåglarne. Slutligen blef emellertid den ene af ungarne trött, så att han stannade för ett ögonblick, och då stannade äfven hans föräldrar. Vi skyndade då i land, och jag förföljde springande de båda gässen och deras ena unge. Den andra, som var före, hade ej märkt, att hans föräldrar stannat, och fortsatte med de på stranden springande Spetsbergsgässen. Den svagare ungen stannade visserligen upprepade gånger af trötthet, men så länge marken var jämn, var det mig det oaktadt icke möjligtHVITKINDADE GÄSS.att vinna på fåglarne så pass, att jag kunde få dem inom skotthåll. Men det var rörande att se, huru den gamle gåshannen med fara för sitt lif själf stannade, så snart ungen gjorde det. Honan sprang något före, men hannen vek aldrig ett ögonblick från ungens sida.

Slutligen blef fjället mindre brant, och då sprungo fåglarna uppför branten. Här kommo de till en snödrifva, hvilken ungen icke förmådde klättra uppför; men när han måste stanna där, vände de båda gamla gässen, som redan kommit upp på drifvan, om igen till sin unge, och där kom jag dem inom skotthåll samt fällde ungen. När denne föll, flög honan, men hannen sprang fram till den fallne och vägrade att lämna honom. Spetsbergsgåsen, som skiljer sig från vår sädgås därigenom, att den är något litet mindre samt har rödt näbb och röda ben, har tillika något längre ben och rör sig snabbare på marken. Hon springer, under den tid hon ej kan flyga, så fort, äfven på stenig och oländig mark, att det ej är möjligt för en människa att upphinna henne. Dessutom har hon en förvånande förmåga att dölja sig. På den stora slätten vid Cap Boheman i Isfjorden på Spetsbergen såg jag en gång en flock på flera hundra gäss af denna art ligga i en helt liten sjö. Jag såg redan på afstånd, att de alla voro gamla fåglar, som hade fällt sina vingpennor och således ej kunde flyga. Bakom stenar och kullar smög jag mig helt nära den lilla sjön och var slutligen så nära, att jag endast behöfde springa omkring hundra steg för att vara inom skotthåll. Så snart jag reste mig och började springa fram mot sjön, skyndade emellertid alla gässen mot andra stranden, och jag hade ej hunnit långt, förr än de voro uppe på land och gåfvo sig till att springa upp mot en hög och lång snöbank. Ehuru jag sprang af alla krafter, visade detsig genast, att hvarje försök att upphinna dem skulle vara fruktlöst. Gässen ordnade sig i en lång rad och ilade som en ofantlig, slingrande orm upp öfver det stora snöfältet. Endast en gås blef efter, och denna var illa halt. Det syntes påtagligt, att hon ej skulle hinna undan, och när hon försvann bakom snöbankens öfre kant, var jag nästan inom skotthåll för henne. Jag skyndade då upp mot snökanten och väntade mig att på den öppna hed, som utbredde sig bakom densamma, finna både min halta gås och hela den öfriga flocken; men jag bedrog mig. När jag kom dit upp och såg det kala landskapet jämnt som ett golf utbredt framför mig, kunde jag icke upptäcka en enda gås. Den stora flocken hade på den korta stund, som åtgick för mig att komma dit upp, redan hunnit utom synhåll, och den halta gåsen hade utan tvifvel tryckt sig någonstädes och förstått att dölja sig så väl, att jag, oaktadt flitigt sökande, ej kunde finna henne. Vid ett annat tillfälle, när vi med ångslupen närmade oss en liten bergig holme, sågo vi en stor flock Spetsbergsgäss simma framför oss. Då de varseblefvo oss, summo de skyndsamt i land och begåfvo sig springande öfver klipporna in öfver holmen, och ehuru vi genast lade i land och skyndade efter flocken, fingo vi, när vi kommit upp på holmens högsta platå, endast på afstånd långt ute i fjorden se våra gäss, som således, i trots af holmens för dem ganska oländiga terräng, redan hunnit öfver och fått ett betydande försprång. Vid ännu ett annat tillfälle jagades en flock ruggande Spetsbergsgäss, som sprungo på den släta, sandiga stranden, omkring en fjärdedels svensk mil, utan att det var möjligt komma dem inom skotthåll. Ehuru vi först seglade med god vind längs stranden, under det att två starka män samtidigt rodde, och sedan sprungo, tills vivoro färdiga att stupa, vunno dock gässen på oss och aflägsnade sig mer och mer. Jag har velat omnämna detta som exempel på dessa fåglars snabbhet på land under ruggningstiden. Den egentliga grågåsen (Anser cinereus), som är stammoder till våra tama gäss, är en stor, ståtlig fågel, som lätt känns igen därpå, att näbb och fötter äro rosenfärgade, vingarnas framkanter så ljust grå, att de, när fågeln flyger, se hvitaktiga ut. Den gamla fågeln har svarta fläckar på det ljusgrå bröstet. I motsats till sädgåsen är grågåsen egentligen en hafsfågel, som visserligen på några få ställen i södra Sverige häckar vid insjöar och träsk, åtminstone i Småland, men som längre mot norr icke anträffas annat än vid hafvet. Hon häckar flerestädes vid vår Östersjökust och vid Norges kust ända upp till Nordkap. På ödsliga holmar lägger hon sitt bo, hvilket döljes väl i snår eller under en buske. Hon lägger vanligen 5 men stundom ända till 8 stora, hvitaktiga ägg. Ehuru hannen ofta besöker sin rufvande hona, är han dock ej så ständigt hos henne, som fallet är med Spetsbergsgåsen. När man nalkas boet, trycker honan och ligger vanligen stilla, tills man kommer henne helt nära. Sedan ungarne blifvit födda, lämnar hannen ej familjen, hvilken under de första dagarne efter ungarnes födelse uppehåller sig på land. Snart går emellertid hela familjen i hafvet och simmar endast morgnar och aftnar i land för att beta. De ha därvid en beundransvärd förmåga att till betesplatser välja sådana lokaler, som af människor sällan besökas. Vid den tid ungarne äro halfväxta har jag stundom i norra Norge besökt öar, där denna gås är så allmän, att hela marken varit nedtrampad af henne, utan Ur djurens lif* 32att det lyckats mig att få se en enda gås. När jag vid sådana tillfällen frågat befolkningen efter gässen, har man alltid gifvit mig det beskedet, att dessa äro ute på hafvet under dagen och först nattetid gå i land för att beta. Medan de ännu ha ägg, äro de dock lätta att iakttaga, och man ser då ofta hannarne flyga från och till sina rufvande honor.

Hur skygg och vild denna gås än är, lägger hon dock i viss grad bort skyggheten på sådana platser, där hon år efter år fredas, särskildt där människor emellanåt besöka hennes häckplats utan att ofreda henne. På en bebodd ö vid Skaarö i Norge, där denna gås sedan de äldsta tider haft ett hem och länge varit fredad, var hon så föga skygg, att man nästan kunde ro eller gå henne inom skotthåll, och hon visade där ej alls den försiktighet man på andra ställen städse ser henne iakttaga. Förutom ofvannämnda båda gåsarter, sädgåsen och grågåsen, ha vi endast en art, som häckar i vårt land, nämligen fjällgåsen eller dvärggåsen (Anser erythropus). Det är en liten vacker grå gås, som känns igen på ett bredt hvitt band öfver pannan och stora svarta fläckar på bröstet. Hon förväxlas dock lätt med bläsgåsen, hvilken hon till färgen nästan fullkomligt liknar, men skiljer sig genom mindre storlek, något spetsigare och längre vingar samt därpå att det hvita bandet öfver pannan är bredare. Fjällgåsen bebor Lapplands fjällplatåer, där hon mångenstädes är allmän. Hon håller sig där vid älfvar och sjöar samt lägger sina ägg i täta snår på fjället eller i fjällsluttningarna. Enligt lapparnes uppgifter har hon ofta 8 ägg. Sedan ungarna blifvit födda, för hon ett i viss grad med sädgåsens liknande lefnadssätt. Menhon trifs bäst bland täta busksnår, där hon söker skydd, innan ungarne kunna flyga, och under ruggningstiden. I ett fall är fjällgåsen märkvärdig, nämligen däruti, att hon ej flyttar öfver Sverige. Hon har påtagligen under senare tider invandrat öster ifrån till vår halfös fjälltrakter, och hon känner inga andra flyttningsvägar än dem hennes fäder användt generation efter generation. Därför flyttar hon först öster ut, till sina förfäders gamla hemland, och därifrån går hennes väg från och till södern långt öster om Östersjön. Märkligt är äfven, att fjällgåsen så ytterst sällan förirrar sig till de sydligare delarne af vår halfö, att till och med andra gåsarter, som ej häcka i Skandinavien, oftare anträffats därstädes. Sålunda är den med fjällgåsen närbesläktade, på Grönland, i norra Ryssland och i Sibirien hemmahörande bläsgåsen (Anser albifrons) vida oftare funnen i södra Sverige och Norge. På Spetsbergen och östra Grönland bor den vackra hvitkindade gåsen eller hafregåsen (Brenta leucopsis). Denna har man fört till taflacksläktet och anser henne vara närmast besläktad med prutgåsen, med hvilken hon har föga likhet, hvad lefnadssättet beträffar. Hon känns lätt igen därpå att hals och hufvud äro svarta upptill samt kinderna, strupen och pannan framtill hvita. Ryggen är vackert tvärvattrad af grått, svart och hvitt, bröstet och buken hvita. Denna synnerligen prydliga gås synes till lefnadssättet öfverensstämma med Spetsbergsgåsen. Hon häckar påtagligen uppe i fjällbranter och har lika stor förmåga att röra sig på oländig mark som Spetsbergsgåsen. Hon har något längre ben än våra andra gäss, och jag har redan i det föregående gifvit ett exempel på hennes storaförmåga att springa. I luften rör hon sig lätt och behagligt, och fullväxta ungar, som jag på Grönland jagade, döko bra och summo rätt långa sträckor under vattnet. Hennes läte är mer ett kraxande än ett kackel. Hvitkindade gåsen besöker ej så sällan Sverige under flyttningstiderna, och hon är oftast iakttagen vid Skånes kuster. En annan, i Sverige vida bättre känd högnordisk gås är prutgåsen eller taflackan (Brenta bernicla). Hon är mörk till färgen; hufvudet och halsen äro svarta, vanligen med en hvit fläck på hvardera sidan om halsen. Kroppen är för öfrigt grå, ofvan mörkare med bruna fjäderkanter, under och omkring stjärten hvit. Taflackan är en högnordisk fågel, som har sitt hem uppe på Ishafvets kalla öar. Hon är mycket allmän på Spetsbergen, synes vara fåtalig på Nordgrönland och finnes för öfrigt på Ishafvets öar längs Sibiriens västra kust. Vid Sveriges södra och sydöstra kust är taflackan en af jägarne väl känd fågel. Hon flyttar nämligen öfver Östersjön, och denna hennes flyttningsväg berör vår sydöstra kust, där fåglarne under ostlig vind drifvas in under land. Är vädret lugnt, går tåget längre ut till sjös, och man kan då från Ölands sydöstra kust se de stora flockarna färdas öfver hafvet. Liksom alla flyttfåglar äro äfven gässen under sina tåg öfver hafvet i hög grad beroende af vindriktningen. Sålunda få vi vid våra kuster knappt se en taflacka så länge det blåser västlig vind, under det fåglarne åter vid ostlig sträcka närmare land och vid storm med denna vind stundom komma långt in öfver land. Jag har sålunda under stark ostlig blåst sett tusentals taflackor sträcka rätt öfver Kalmar stad.Taflackan har väl reda på att våren kommer sent i höga norden, där hon har sitt kyliga hem, och hon drar därför sent dit. I motsats till sädgåsen och flera andra gäss har hon ej några mellanstationer, där uppehåll göras under flyttningen. Hon stannar på sin vinterstation, tills hon vet, att tiden är inne. Sålunda ser man om våren vanligen de första flockarne vid svenska kusten omkring den 15 maj, och flyttningen pågår sedan ända till midsommar. Vid sistnämnda tid har jag i Kalmarsund sett stora flockar draga mot norr. Under denna deras vårflyttning lägga de sig ofta på hafvet för att hvila, mera sällan slå de till på ängar, åkrar eller skär för att pusta ut. Någon föda tyckas de ej behöfva under vårflyttningen; de ha haft det bra sista tiden på vinterstationen,

därom vittnar deras goda hull. Höstflyttningen förbi vår kust börjar vanligen den 10—15 september och räcker till i medio af oktober. Återtåget till södern försiggår således liksom vårflyttningen tämligen sent på året, och det är tydligt, att fåglarne ej vilja lämna sitt kalla hem, förr än vintern på allvar drifver dem därifrån. Att de ej haft det för fett där uppe sista tiden, kan man förstå af det utmagrade tillstånd, hvari de under höstflyttningen alltid befinna sig. De hafva äfven nu större behof af föda än under vårflyttningen och slå ej sällan till för att beta på lämpliga lokaler, som ligga i deras väg. Likaledes hvila de vid höstflyttningen oftare på hafvet, och det är mindre sällsynt nu än om våren, att en och annan flock förirrar sig inåt landet. Möjligen är det stark dimma, som gör, att dessa flockar komma vilse. I regel finna de dock vägen äfven i dimma, och de sträcka obehindradt, äfven om denna är aldrig så tät. Jag har ofta i dimma hört den ena flocken efter den andra flyga fram i sammariktning. Ungfåglar blifva ej sällan skilda från flockarna; dessa irra sedan omkring och anträffas där och hvar så väl långt inne i landet som vid kusten. Man har rätt väl reda på taflackans flyttningsvägar. Från Spetsbergen styres kosan ned mot norska kusten, längs denna öfver Nordsjön till Britiska öarna och Europas västkust. Det tåg, som berör vår kust, har sin väg öster ifrån, öfver Hvita hafvet, Onega och Ladogasjöarna till Finska viken samt vidare öfver Östersjön förbi södra Sverige och Danmark till vinterstationerna vid Europas västra kust. Det är dock ej alla tafläckor som för vintern draga så långt ned åt söder. Är kylan ej allt för sträng, stannar en del vintern öfver redan vid Skånes kust, och många öfvervintra i Danmark, särskildt på Jyllands låga stränder. Uppe vid ishafsländerna har taflackan sitt hem på låga holmar, både ute vid hafvet och inne i fjordarna. Till dessa, af grön mossa och gräs beväxta holmar, där ejdern förekommer i ofantligt stor mängd, kommer hon, så snart snön börjar smälta bort om våren, och där reder hon sitt enkla bo sida vid sida med ejdern. När jag under 1900 års zoologiska polarexpedition den 9 juni besökte Dunöarna vid sydvästra Spetsbergen, voro dessa öar ännu täckta af djup snö. Endast de låga bergens ryggar, där snön var bortblåst, voro här och där bara, och där hade taflackor och ejdrar börjat reda sina bon och redan lagt ett och annat ägg. Vi sågo fåglarne dels stå på dessa bara fläckar, dels pulsa omkring i snön och dels flyga fram och åter öfver ön, under det de ofta läto höra sitt om tranans trumpetande mycket erinrande läte.Längre fram på sommaren, när jag den 27 och 28 juni besökte förlandsöarna, hade snön hunnit smälta bort på större sträckor. Endast breda drifvor utbredde sig likt band öfver den af mossa grönfärgade ön, och så väl på dessa drifvor som på den gröna marken stodo ejdrar och taflackor så tätt, att hela ön tedde sig som öfversållad af fåglar. Där var lif öfverallt. Ute öfver hafvet sträckte flockar af alkor, inne mellan öarna strök den ena ejderflocken efter den andra fram efter vattenytan, under det att mörka labbar lätt och behagligt tumlade om bland bländhvita borgmästare och kryckjor inne öfver den gröna ön. När jag landade på ön, stodo fåglarne tätt rundt omkring mig. Tafläckorna sträckte på sina smala halsar, men honorna lågo ännu kvar på äggen och hannarne stodo vid deras sidor, ehuru jag endast var ett skotthåll ifrån dem. På den isbank, som betäckte stranden, hade en ejderhona släpat ihop litet mossa samt byggt sig ett bo däraf och rufvade helt lugnt sina ägg i det på själfva isen belägna boet. När jag närmade mig henne på ett par stegs afstånd, gick hon af boet, knorrade som af förargelse öfver att bli störd och linkade så af bort till sina många kamrater. När jag gick in öfver den låga strandvallen, började taflackorna visa sig mer oroliga. Hannarne gingo fram och åter bredvid sina rufvande honor, hvilka först när jag hade närmat mig dem på 50—60 stegs afstånd lämnade äggen och helt sakta promenerade undan i hannens sällskap. När jag kom fram till fåglarnes bo, höllo gässen sig på ett afstånd af omkring 70—100 meter. De gingo ängsligt fram och åter, hannen med mera högrest hals än honan, och läto ofta höra sitt trumpetande korrå-rock, rock, rock, korrå. Andra taflackor flögo upp, när jagnalkades deras bo, och flögo skrikande fram och åter omkring mig.

I den lösa, mossiga marken hade fåglarne gjort en fördjupning för äggen. I somliga bon, äfven där äggen voro rufvade, fanns obetydligt med dun, stundom endast något som bädd under äggen. I andra bon åter var dunet rikare och i några så rikt, att äggen lågo dolda däri. De flesta bon innehöllo 5 ägg, några endast 3—4, under det att en kull bestod af 7 och en annan af 6. I flera taflackbon fann jag, jämte fåglarnes egna ägg, äfven ejderägg, liksom jag äfven ofta i ejderbon träffade taflackägg. Detta bevisar, att taflackorna tagit efter sina grannars — ejderhonornas — fula vana att stjäla ägg från hvarandra.

Ehuru taflackan i luften rör sig nästan lika lätt som andra gäss, har hon ej deras förmåga att taga sig fram på

landbacken. Träffar man henne där under den tid hon ej kan flyga, är hon lättare att upphinna. Hon simmar äfven sämre. Sålunda voro de taflackor, som jag under ruggningstiden träffat ute i sjön, lätta att med båt upphinna, och de döko endast några meter undan, när jag var nära att fånga dem lefvande.

*

Senare iakttagelser ur ejderns lif.

Tillägg till uppsatsen om ejdern i detta arbetes förra del.

På förlandsöarna vid västra Spetsbergen, där ejdern häckade i ofantligt stort antal, var jag den 27—28 juni 1900 i tillfälle att åter studera dessa fåglar. Under det jag vandrade fram mellan hundratals ejderbon och betraktade de rätt putslustiga ejderhonornas alla upptåg, hur de med näbbet krafsade till sig ägg från sina grannars bon, hur de täckte sina ägg o. s. v., såg jag plötsligt en hona springa af sitt bo och bort emot mig. Jag stannade för att se, hvad hon ämnade göra, och öfverraskades af att rent af bli anfallen af henne. Hon sprang på mig och sökte bita mig i benen. Liksom hade hon i detsamma erinrat sig att hon glömt något, vände hon om, sedan hon med näbbet nafsat ett tag mot mitt ben. Hon återvände till boet, täckte skyndsamt äggen med dun och sprang därpå åter emot mig, flaxade med vingarna, reste sig högt och sökte åter bita mig. Därpå sprang hon bort och lade sig ett ögonblick på ett af sina grannars bon; men därifrån reste hon sig åter mycketsnart och sprang för tredje gången emot mig, vände å nyo om och täckte äfven det andra boets ägg samt kilade sedan bort och lade sig på ett tredje bo. När jag nu gick emot henne, upprepade hon samma manöver. Hon följde mig sålunda ett godt stycke, än springande ilsket emot mig och huggande mig i benen, än läggande sig på det ena boet efter det andra, och alla bon, hvari hon såg äggen ligga blottade, blefvo af henne skyndsamt öfvertäckta. När denna lustiga ejderhona slutade att förfölja mig, stannade jag för att se, om hon skulle återvända till sitt eget bo. Men detta brydde hon sig ej om. Hon ruskade på sig samt sträckte sig som af belåtenhet öfver att hon lyckats mota bort mig, och så kröp hon ned på det bo, som var henne närmast. Äfven vid andra tillfällen iakttog jag, att ejderhonor, som blifvit uppskrämda från sitt bo, sedermera vid sin återkomst togo ett helt annat i besittning. Det är således sannolikt, att ejdrarne, då de bo i täta kolonier, ej alltid rufva ut sina egna ägg. I Sverige torde ejdern sällan bygga sig något egentligt bo. Han nöjer sig, som bekant, vanligen med en grund fördjupning i marken. På förlandsöarna åter såg jag flera ejderbon, som voro omsorgsfullt och vackert byggda af mossa. Som i uppsatsen om gässen blifvit nämndt, hade en ejderhona burit upp mossa på ett isblock vid strandvallen och däraf byggt sig ett bo och lagt ägg på självfva isen. Ännu märkligare ejderbon såg jag på en liten holme helt nära land innanför ofvannämnda öar. Denna holme var absolut steril. Där fanns ej en växt, ej ens någon mossa. Sten, is och snö var allt, som där stod holmens invånare till buds, och dock häckade där två fågelarter.Ett par borgmästare hade till plats för sitt bo valt en stor snödrifva. De hade burit mossa till ön och däraf redt sig ett stort bo på det kyliga underlaget, där deras ägg anträffades helt varma.

Ejdrarne hade det värre, de kunde ej bära mossa öfver sjön, men de hade dock funnit på råd. På ön funnos en mängd skifferhknande stenflisor. Dessa hade ejdrarne förstått att använda, och de hade däraf byggt sig riktigt täcka bon. Stenflisorna voro så väl hoppassade med hvarandra, att de grundt skålformiga bona voro lika släta, som om de varit murade af människohand.

*

Vårfloden.

Det är en tid om våren, då Uplandsslätten flerstädes ter sig helt annorlunda än under vanliga förhållanden. Ingenting saknas ju i dessa bygder så mycket som vatten. Visserligen genomflytes Upsalaslätten af den besjungna Fyrisån, och man gläder sig åt denna, äfven om hon såsom å betraktad med sitt leriga vatten måste anses vara den tarfligaste af alla åar eller älfvar, som flyta öfver svensk jord. Men för öfrigt är slätten i påfallande hög grad i saknad af vatten. Ej underligt därför, att det fägnar våra ögon, när vi under snösmältningen om våren här och där få se klara sjöar utbreda sig öfver densamma.

Dessa vårflöden återkomma mångenstädes i Upland regelbundet hvarje vår, ehuru de naturligtvis till storleken växla allt efter snöns eller nederbördens mängd samt häftigare omslag från kyla till mildt väder. Vid Föret, strax söder om Upsala, svämmar Fyrisån öfver sina bräddar och bildar på den lågt belägna Kungsängen en riktig sjö. Liknande vårfloder finna vi äfven på de sänkaängarna mellan Funbo-Löfsta och Ilägga, vid Tisslinge och i Läby träsk i Läby socken med flere ställen. Vanligen inträffa dessa vårflöden medan insjöarna ännu äro isbelagda, och de komma därför synnerligen väl till pass såsom hviloplatser åt de simfåglar och vadare, som denna årstid äro stadda på flyttning öfver Upland. Dessa sjöar, hvilka ofta, liksom genom ett trollslag, med ens utbreda sig öfver slätten, gifva landskapet ett i hög grad förändradt utseende och äro en ögonfägnad för oss Upsalabor, som ej äro vana vid att se annat än leriga åkerfält på de vidsträckta slätterna kring staden. Vi naturvänner begifva oss därför gärna ut för att taga dem i betraktande och för att tillika njuta af det djurlif, som en kort tid är rådande i och invid dessa tillfälliga sjöar. Det är ett par af dessa utfärder, som jag här vill söka skildra. April månad var inne. Vårregn och värme hade kommit med ens, snömassorna smälte, vattnet flödade och lärkorna jublade uppemot skyn. Jag längtade just ut för att deltaga i vårfröjden, när en af mina vänner kom till mig och berättade, att maderna vid Tisslinge voro öfversvämmade och att det vimlade af vildgäss och andra sjöfåglar där. Detta vardt mig en för stark frestelse. Jaktkläder och gevär, som nu hvilat en tid, kommo fram i en hast, och snart bar det af i min väns sällskap öfver den kala slätten bort mot Tisslinge. Öfversvämningen var ståtlig att skåda. Öfver slätten utbredde sig en stor sjö, och vattnet gick ända upp till gårdens trädgård. Några gäss syntes visserligen ej till, men hvitbrokiga knipor, storskrakar och gräsänder gungade i långa rader där ute på de små böljor, som helt sakta skval-pade mot den gärdesgård, hvilken skilde fältet från egendomens gård. En gammal ekstock var snart i ordning, och det beslöts, att min vän skulle lägga sig med knipvettar* på en utskjutande udde och jag ro omkring för att se, hvad man kunde finna. Det var långt lidet på förmiddagen, när jag ensam gaf mig af ut i min ekstock. Vädret var mulet men mildt, och barrskogen höjde sig mörk bakom nakna ekar öster om det öfversvämmade låglandet, som utbredde sig i norr och söder. Helt sakta rodde jag fram mellan ur vattnet uppskjutande störar, det enda synliga af de gärdesgårdar, öfver hvilka jag rodde. Stora flockar af gräsänder flögo fram och åter, och det välkända hvinande ljudet af knipornas vingar nådde emellanåt mina öron. På afstånd såg jag en lång rad af stora fåglar, som lågo på vattnet, och åt det hållet styrde jag färden. Fåglarne, som voro storskrakar, summo fort undan, när jag närmade mig, och de gamla hannarne höjde stolt sina svarta hufvuden. Dessa voro dock ej många; de flesta voro yngre, ännu rödhufvade fåglar, hvilka syntes mindre skygga. Väl vetande, att storskraken ej kan flyga upp annat än mot vinden, styrde jag min farkost så, att fåglarne vid uppflykten borde komma mig nära. De voro dock alltför skygga, och redan på långt håll lyfte hela sällskapet med ett starkt plaskande i vattnet, flögo mig förbi utom skotthåll och försvunno i nordlig riktning. Bland flockar af gräsänder såg jag på afstånd några mörka fåglar ligga på vattnet, och mot dem styrde jag nu * Det var nämligen på 1880-talet, då det ännu var tillåtet att skjuta knipor denna årstid.KNIPOR.min farkost. Snart upptäckte jag, att dessa voro sju sjöorrar, och de helt svarta hannarne skilde sig väl från de bruna honorna. Jag önskade gärna skjuta några sådana, men det såg ej lofvande ut. De voro nämligen skygga och gåfvo sig af redan då de sågo mig på långt håll. Med vacker flykt och ilande fart svängde flocken än hit, än dit. Slutligen kommo de med vinden i god fart flygande rakt emot mig, och för mina skott tumlade två af dem döda ned på vattnet. De öfriga gjorde nu en sväng men kommo genast igen för att se efter sina på vattnet liggande kamrater. Nu knallade åter ett par skott, och mitt byte var i en hast fördubbladt. De kvarvarande tre sjöorrarne gjorde samma manöver, och åter föllo två af dem. Nu var endast en kvar i lifvet, och denne höjde sig och gaf sig af bort öfver skogen, helt säkert för att söka fredligare bygder. En stund satt jag stilla i min ekstock för att se på de vackra, grönhufvade anddrakarne, som oupphörligt flögo förbi. Än blandade sig en flock knipor med dem, än ett par stjärtänder, och med susande fart flög en flock krickänder

fram och åter. Stundom voro de så nära, att hannarnes röda hufvuden lyste bjärt, och oupphörligt läto de höra sitt välkända »plytt, plytt, plytt». Kråkor sträckte fram och åter, flockar af starar drogo emellanåt förbi mig, och inne från ekarna, som på stranden reste sina väldiga kronor, hördes dessa fåglars vackra sång blanda sig med lärkornas drillar uppifrån höjden. På eftermiddagen afhämtade jag min vän, och vi begåfvo oss båda ut på upptäcktsresa i nordlig riktning. Öfverkorsadt af gärdesgårdar låg det öfversvämmade landskapet utbredt för våra ögon så långt vi kunde se. Vi trängde allt längre och längre upp öfver de undervatten liggande åkerfälten, roende mellan störarna öfver gärdesgårdarna eller genom öppna grindar. Än nådde en storspofs ljudeliga stämma våra öron, än en vipas klagande läte. En ormvråk seglade i vida kretsar högt upp i rymden, och öfver en åker, där vattnet ej stod så högt, flaxade några bjärt hvita fiskmåsar. Vi rodde mot en dopping, som låg med sin raka hals och sitt prydliga, tofsklädda hufvud och vaggade på vattenspegeln. Doppingen var patagligen uttröttad af den långa färd han helt säkert nyligen företagit. Han vägrade att flyga, och då vi kommo honom helt nära, sökte han sin räddning genom att dyka. Han var dock tydligen ej van vid att dyka i så grundt vatten, hvarför vi snart tröttade ut honom och jag fick nöjet att se honom simma under vattnet tätt framför fören på vår farkost. Det är en fröjd att se en sådan fågel röra sig i vattnet. Smidigt som en orm skjuter han fram med sin långa hals, under det de årlika fötterna kraftfullt arbeta vid bakkroppens sidor. Först när doppingen såg sig urståndsatt att på detta sätt komma undan, började han använda sina vingar; men att dessa ej äro danade äfven till simredskap, såsom hos alkorna, var lätt att se, och farten ökades ej något vidare, ehuru den stackars fågeln arbetade med både fötter och vingar. Aftonen nalkades. Blådufvor, starar och kråkor drogo från fälten bort mot skogen, från hvilken trastens toner melodiskt rullade ut öfver fältet. Änderna började blifva mer oroliga, lärkorna tystnade och en enkelbeckasin drog kväkande förbi oss. När vi rodde tillbaka till Tisslinge, var landskapet redan inhöljdt i mörker. Vi sågo ingenting men hördesusningen af ändernas vingar och plaskandet i vattnet, när de, skrämda af båten, lyfte framför oss. De sänka ängarna mellan Funbo-Löfsta, Lagga och Linnés Hammarby öfversvämmas hvarje vår, och jag har där funnit mer omväxlande fågellif än vid Tisslinge. Funboån, som för den vackra Funbosjöns öfverflö. diga vatten ned till Fyrisån, flyter genom denna sankmark, och när tusentals små rännilar från den i skogarna smältande snön blanda sig med den lilla ån, flödar hon öfver sina bräddar och förvandlar närbelägna ängar och åkerfält till sjö. I denna sjö ha de på Uplands slätter om våren betande vildgässen sin hviloplats. Där samla de sig om aftnarna för att tillbringa natten, och där hvila de ut efter den långa färden från södern. Bland de många vårdagar, jag tillbringat där, är det särskildt en, som nu lifligt står i mitt minne. Jag minns denna dag, därför att fågellifvet var rikare än vanligt och därför att solen denna dag skönare än vanligt under denna årstid sände sina strålar ned till den lilla vårsjön, hvars vatten krusades af en mild sunnanvind. Jag var där redan när de första solstrålarna belyste furornas toppar vid Linnés Hammarby. Jag stod då vid ett gärdesgårdsknippe omgifven af vatten. En god stund hade jag redan lyssnat till de första morgonfåglarnes hälsning till den gryende dagen och hört den ena lärkan efter den andra drillande höja sig mot den molnfria himmelen. Med solens strålar blef det lif omkring mig. Långt ute i vattnet snattrade gässen, och deras språk var så tydligt, att äfven jag förstod det. De förkunnade för hvarandra, att tiden var inne för färden ut till betesfälten, och de funderade ej länge härpå; de lyfte alla. En brusning uppfyllde luften, när dessa tusentals vingar Ur djurens lif. 33började arbeta, och det dånade, som hade en cyklon dragit öfver vattnet, när alla dessa gäss som ett stort moln lyfte sig upp. De fördelade sig i skilda flockar och drogo kacklande bort öfver slätten, somliga i nordlig och andra i västlig riktning. Före dager hade jag ute i träsket hört sångsvanens melodiska läte. Nu lågo fem af dessa ståtliga fåglar framför mig. De två voro gamla och rent hvita, de tre gråaktiga ungfåglar. Det är sannolikt, att dessa svanar utgjorde en familj, och att de tre yngre fåglarne voro ungar från föregående år, hvilka vintern lång troget följt sina föräldrar. Med sina långa halsar rakt i vädret kommo de präktiga fåglarne simmande emot mig. Slutligen sågo de mig. Hannen ropade ängsligt sitt klingande »gong, gong, gong», sträckte halsen framåt, lyfte sina stora, bländhvita vingar och gaf sig af mot den svaga vinden. De öfriga följde sin anförare, och ett långt stycke flögo de så lågt, att de samtidigt kunde springa på vattnet, i hvilket de plaskande arbetade med sina stora, svarta fötter. Ute på vattnet lågo här och där flockar af gräsänder, och bland dem syntes ett och annat par stjärtänder. En tät flock af krickänder svängde fram och åter. De kommo med stark fart flygande emot mig men vände åter ut öfver vattensamlingen, liksom sökte de förgäfves en lämplig hviloplats. Solen hade stigit så högt, att dess strålar

glittrade i vattnet, och hela slätten låg klart upplyst med sina mörka åkrar och delvis eller helt öfversvämmade ängar. Orrarnes kutter nådde från flera håll mina öron, och storspofvarne lockade hvarandra uppe på åkerfälten, där ett par vipor utförde sina flygkonster med sådan kläm, att susningen från deras kraftiga vingslag hördes ända fram till mig.Än flög ett par blådufvor öfver, än en flock starar, och än kom en tornfalk ut öfver fältet för att se efter sorkar. Några sädesärlor kommo med sin säregna vågiga flykt bort mot mitt gärdesgårdsknippe och slogo sig ned på tufvorna bredvid mig. Jag satt och såg på dessa älskliga fåglar, hvilka troligen flugit hela natten och nu, uttröttade efter den långa färden söder ifrån, sutto helt stilla en stund, innan de började söka efter föda. Då ljöd plötsligt ett skott från södra sidan af vattensamlingen, och när jag vände mina ögon ditåt, såg jag ett moln af änder komma därifrån. Flertalet af dessa fåglar voro gräsänder, men bland dem syntes äfven flera par stjärtänder, en liten flock bläsänder och ett par flockar krickor. Parvis fördelade sig gräsänderna och slogo ned än här, än där. Flera flögo tätt förbi mig, och de präktiga anddrakarnes gröna hufvuden glänste i solskenet, så det var en fröjd att se på dem. Ej sämre togo bläsänderna sig ut med sina hvita bukar. Att dessa ej voro hemma här, utan endast stannat för att hvila på sin färd mot norden, bevisades däraf, att de ej voro fördelade parvis. De rödhufvade hannarnes antal var äfven mindre än honornas. Stjärtänderna åter uppträdde parvis, ehuru äfven de endast voro tillfälliga gäster i Upland. Som jag så satt och betraktade de förbisträckande änderna, hördes ett välkändt hvinande ljud öfver mig, och när jag såg upp, varseblef jag en flock knipor, som likt pilar kommo ned från höjden. Förgäfves hade kanske dessa fåglar sökt öppet vatten i Mälarens vikar och styrde därför färden till denna tillfälliga sjö. De voro helt säkert trötta af en längre flykt, då de ej, som vanligt, först flögo omkring för att söka en lämplig plats. De kastade sig med ett starkt buller ned i vattnet helt nära mig. Bland dem voro några få gamla hannar med glänsandesvarta hufvuden och den för knipan säregna hvita, runda fläcken mellan näbbet och ögat. De öfriga voro dels honor med gråa ryggar och bruna hufvuden och dels yngre hannar, som ännu ej fått den sköna bröllopsdräkten fullt utbildad. En stund lågo kniporna alldeles stilla. Endast hannarne sträckte emellanåt fram sina halsar, läto höra ett hest »blää» och drogo därpå åter in hufvudena så, att dessa nästan hvilade på ryggen. De behöfde hvila, det var tydligt, och de lågo äfven länge stilla. Efter en stund blefvo de mera lifliga, började dyka, spredo sig något och summo allt längre och längre bort ifrån mig.

Fram på förmiddagen började gässen komma åter. Först vid 9-tiden kom en mindre flock, en timme senare drog den ena flocken efter den andra fram öfver slätten, och alla samlade de sig midt ute i det stora vattnet, där de kacklade och skreko så, att det hördes vidt omkring.

När jag vid middagstid vandrade hem öfver de sänka ängarna, då voro gässen tysta där ute; de höllo middagshvila. Endast lärkorna gåfvo då lif åt de leriga åkerfälten, och deras älskliga drillar ljödo från många små strupar.

*

En vinterdag i skogen.

Ljus och ren låg Uplandsslätten i sin hvita vinterskrud, när jag en kall januaridag från Slottsbacken i Upsala blickade ut öfver den. Närmast under mig reste sig träden i parken, hvilkas grenar tyngdes af rimfrost, och när solen bort öfver slätten sakta höjde sin blanka skifva öfver den blånande synranden och kastade sina första gyllene strålar på de rimhöljda träden, glittrade deras hvitklädda grenar, som vore de belagda med tusentals diamanter. Som bländhvita koraller stodo buskarna därunder, sköna att skåda, omgifna som de voro af den renaste snö.

Höjde jag min blick öfver trädens toppar, såg jag bakom och under mig den i snö inhöljda staden, från hvilkens hundratals skorstenar i olika färger skiftande rökpelare reste sig lodrätt upp mot det ljusa, blå himlahvalfvet.

Som ett fruset, snöhölj dt haf utbredde sig slätten därbakom, och öfver den strödde solen ett skimmer af- 5i8 -

guld. Ånghästen, som pustande drog sitt långa tåg bort öfver fältet, lämnade ett röklager efter sig, hvilket i form af ett långt moln skiftade i regnbågens färger, när det, upplyst af solens strålar, helt sakta samt mer och mer glesnande utbredde sig öfver den i skärt och gult skiftande slätten. lyiksom en mörk ram kring denna tafla hägrade den blånande skogen längst i fjärran. Melodiskt klingande klockor ljödo från alla håll, en musik som passade helt tillsammans med denna morgonstämning. Det föreföll mig, som ville dessa klockor locka människorna ut, ut att andas den sköna vinterluften och att se det mjuka, rena landskapet med träd och buskar i en skrud, som vore de särskildt högtidsklädda för att fira vintern i norden. Har man en smula sinne för storslagen skönhet, stänger man sig ej gärna inne en sådan dag. Jag gjorde det ej heller. Huru lockande borde ej skogen vara en sådan dag! Uppfylld af dessa tankar skyndade jag hem, och länge dröjde det ej, förr än jag rustad till jakt drog ut öfver slätten bort emot den mörka skogen. Öfver snöhölj da gärden vandrade jag raka vägen till Norby skog, och snart var jag där. Snön hade legat ett par dagar, och räfvarne hade sålunda haft god tid att traska omkring på den. Jag korsade äfven ofta deras spår ute på slätten, där dessa redan på afstånd syntes framför mig och tedde sig som band af pärlor, sträckta här och där Öfver fältet. Under snöhölj da kronor utbredde furorna sina hvitpudrade grenar, och granarna böjde mjukt sina snötyngda kvistar ned mot den hvitklädda jorden. Allt var tyst där inne i skogen. Inhöljd i den nordiska vinterns hvita täcke låg naturen försänkt i sömn, och det var en stund som hade allt lif saknats där inne. Endast en ekorresspår i snön vittnade om, att dock lefvande varelser funnos. Plötsligt hördes på något afstånd tallbitens milda, melodiska locktoner. Sakta gick jag åt det håll, hvarifrån jag hörde dem, och snart fick jag se en af dessa vinterns fåglar, gladt sjungande sin vackra visa, komma flygande högt öfver trädens toppar. Fågelns sång passade väl till stämningen i skogen och ljöd för mig dubbelt skön i vinterkylan, öfver hvilken andra fåglar ej synas vara böjda att sjunga några lofsånger. Allt längre in i skogen fortsatte jag min vandring. Det ena räfspåret efter det andra korsade min stig, och kring furornas rötter syntes spåren af huru ekorrarne hoppat af och an. På ett ställe hade de gjort sig en liten tunnel genom snön, och det var tydligt nog, att dessa pigga djur hade funnit nöje i att tumla om på den snöhölj da marken. En stund gick jag så fram mellan buskar och träd utan att se ett djur, men med ens hörde jag ett knastrande ljud från en liten gran och såg i detsamma på dess öfversta grenar några tallbitar, hvilka voro sysselsatta med att äta af de späda knopparna på trädets topp. De voro vackra dessa vinterns röda och gula fåglar, där de runda och fylliga sutto på granens rimhöljda grenar, med hvilken de harmonierade så väl med sitt nordiska utseende, att man endast däraf skulle kunna sluta sig till deras lefnadssätt. Plötsligt flög en af dem, en lysande röd hanne, upp till toppen af en högre gran, satte sig där ett ögonblick och lät höra sin milda lockton, hvarefter de alla flögo bort öfver skogen. Den lilla Norbyskogen var snart genomvandrad. Den började redan glesna framför mig. Spår efter orrar syntes i snön. Där denna under de yfviga granarna låg tunn,där stodo deras spår tydligt aftryckta, men där snön var djup, hade de plöjt sig en väg genom den. Plötsligt upphörde barrskogen, och jag inträdde i en liten björkdunge. Som hvitklädda brudar stodo träden här med sina rimhöljda, fina kvistar mjukt hängande ned kring deras kronor, och i de närmast slätten stående björkarna sutto flera präktiga orrtuppar, hvilka i sin blåsvarta dräkt stucko bjärt af mot de i hvitt inhöljda träden. De präktiga fåglarne sågo mig redan. De sträckte sina halsar, vände oroligt på sig, som ville de fråga hvarandra, om ej tiden var inne att fly, och så flögo de med ett svagt buller bort, under det rimmen som lätt snö föll ned från de af fåglarnes rörelser lätt gungande trädtopparna. Jag hade framför mig en liten slätt, öfver hvilken några kråkor styrde färden från skogsbygden mot Upsala stad. Det af solen upplysta, i rödt och gult skiftande snöfältet närmast inför mig sluttade ned mot Hågaån och stack bjärt af mot det af skogen beskuggade, åt motsatt håll sluttande, blåvioletta fältet på åns andra sida. Där bakom reste sig Haga barrskog, ståtlig att skåda, då den i snö inhöljda, buskbeväxta ås, på hvilken de yttersta träden stå, ej kunde märkas. Detta höjde skogens utseende, hvars träd hägrade öfver slätten som riktiga jättar. Vadande i djup snö öfver fältet och ån gick jag in i skogen, kröp genom täta, snöhöljda snår och uppför höjden. Där uppe hade en hare trajat. Han hade tydligen sitt hem på åsen, och hans spår stodo fram och åter i alla riktningar. Vid en fälld asp hade han intagit sina måltider, och han hade gjort det mer än en gång, därom vittnade de väl afgnagda kvistarna. Jakttiden var slut för året, och haren kunde sofva trygg, där han satt någonstädes i en buske.TRETÅIG HACKSPÄTT.Skogen var tystare än vanligt. Snön och rimmen på trädens grenar göra skogen nästan ogenomtränglig för ljud, det visste jag väl, och jag hade därför ej stora utsikter att få höra några fåglar. Hur jag gick där och lyssnade, märkte jag dock ett och

annat ljud. Än var det talltitans sträfva läte, än kungsfågelns eller trädkryparens fina pipande, som nådde mina öron, och slutligen hörde jag på något afstånd ett svagt knackande ljud. Jag gick långsamt åt det hållet, ljudet fortfor oafbrutet, och förr än jag väntade det, såg jag, hvarifrån det kom. På en murken trädstam satt en liten brokig hackspett och arbetade så flitigt med sitt skarpa näbb för att komma åt en godbit inne i veden. Fågeln — det var en tretåig hackspett — tycktes i sin ifver ej se mig. Jag gick alldeles intill honom, och dock bevärdigade han mig ej med en blick. Han var mycket vacker den lilla brokiga hackspetten, där han satt på den rimmiga trädstammen, mot hvilken hans gyllene hjässa* lyste mer i ögonen än hans hvita rygg och svarta skuldror. Ett ögonblick upphörde han med sitt arbete, liksom ville han lyssna efter det djur inne i stammen, som var föremål för hans sträfvan, men uppehållet varade endast ett ögonblick. För att bättre komma åt, vred han sitt täcka hufvud än åt ena, än åt andra sidan, och emellanåt bet han i en spån, ryckte den lös och släppte den. Slutligen blef han mycket ifrig, stack in hufvudet i det hål han gjort i den murkna stammen, och strax därefter såg jag en hvit skalbaggelarv försvinna i hans svalg. * Det var således en hanne. Honan saknar nämligen den bjärt gula fläcken på hjässan.Nu var fågeln påtagligen nöjd. Ett ögonblick satt han stilla, lät så höra sin skarpa, hastiga hvissling och flög bort mellan träden. De ha ett strängt arbete dessa hackspettar. Från tidiga morgonstunden till mörkrets inbrott måste de arbeta för sitt uppehälle, och jag tänkte för mig själf, att om de alltid måste ha så mycken möda för att åtkomma en så liten matbit, är det underligt nog, att de kunna existera. Andra hackspettar synas dock vara klokare. Grönspetten hackar hål i myrstackarna och finner där helt säkert rikare tillgång på föda. Vanliga hackspetten är en praktisk fågel, som skaffar sig månget mål ur växtriket. Han hugger sig en gran- eller tallkott, kilar fast den i en springa mellan tallens eller ekens bark, plockar sedan sönder den och förtär fröna. Den lilla hackspetten hade beredt mig så mycket nöje, att jag kände saknad, när han var borta. Mer och mer drog jag mig uppåt den under namnet Nåsten välkända skogen. Än gick min väg öfver ett kärr, där små förkrympta furor stodo glest, än öfver låga berg, mellan hvilka den af rim glittrande, snöhölj da marken böjde sig i mjuka former. Här och där syntes spår efter en tjäder, som med långa steg klifvit fram öfver kullar och dälder. Jag gick just och såg på dessa spår, då det plötsligt brakade till i en närstående tall och en tjädertupp flög upp och kom tätt förbi mig. Det var en ståtlig syn denna präktiga, svartaktiga fågel, då han mot den hvitklädda skogen ilade bort mellan träden. Emellanåt glesnade skogen, och på sådana platser nådde ett och annat ljud mina öron. Än hördes korsnäbbarnes skarpa lockton, än en nötskrikas sträfva skri och åter ljudet af en arbetande hackspett på något afstånd. Det var dock denna gång vida skarpare hackningar, och hvil-ken arbetaren var, tillkännagafs plötsligt genom spillkråkans skarpa »prytt-prytt-prytt», när hon flög bort från sitt arbete. Närmare gränsen till Näs kom jag till ett hygge. De om den för människans hand fallna skogen vittnande stubbarna stodo där mycket tätt och tedde sig i den djupa snön likt små kullriga stackar på en nedsnöad äng. Som alltid på Uplands hyggen hade aspen infunnit sig och redan bildat små snår, i hvilka haren hade traskat omkring. Allt var så tyst, så stilla, att jag långa stunder förgäfves lyddes efter ett enda ljud. Denna högtidliga tystnad afbröts dock några gånger, än af en kvittrande dubbeltrast, än af en flock snöskator, som med susande fart drog fram öfver mig, och än af spillkråkan, som fortfarande emellanåt lät höra att hon var i verksamhet inne i skogen. Dagen började lida mot sitt slut. Solens sista strålar hälsade som till afsked furornas toppar. Den ena flocken snöskator efter den andra kom kretsande öfver skogen, färdiga att söka nattkvarter. En domherrhanne med sitt röda bröst kom flygande öfver mig, och han lockade ifrigt, liksom hade han förlorat sitt sällskap och fruktade att allena få tillbringa den långa, kalla natten. Det var äfven för mig tid att gå mot hemmet, men det var något där inne i skogen, som höll mig kvar, och jag gjorde mig alls ingen brådska. Länge stod jag där och tänkte på alla dessa tusentals djur, som under snötäcket sofva bort den kalla vintern. Jag tänkte på dessa små fåglar, som sittande på en kvist i skogen kunna uthärda den bistra vinternatten, och så flögo mina tankar omkring i skogen, tills Karlavagnen började glittra på det norra himlahvalfvet och påminde mig om, att jag borde ge mig af mot hemmet.Med raska steg styrde jag färden rakt genom skogen, och stjärnorna vägledde mig nu som så mången gång förr i tiden. Öfver berg och dälder gick min väg, och ofta var skogen så tät, att snön från granarnas grenar öste ned öfver mig, när jag trängde mig fram därigenom.

Emellanåt stannade jag för att lyssna, men ej ett ljud hördes. Det var tyst som i grafven. Hela naturen tycktes sofva. De få nattdjur, som denna årstid ströfva omkring i skogen, ha allvarsamma saker att tänka på. De måste

anlita alla krafter för att ej duka under för hunger och köld. Räfven vandrar utåt slätten för att där söka sig en måltid, ugglorna likaså, och helt säkert besöker mången skogens nattroffågel städer och byar för att där skaffa sig en råtta.

Efter en stunds vandring kom jag ut på en skogsväg, och snart nådde bjällrors klang från slätten mina öron.

Det var bistert kallt. Snön gnällde under mina fötter, och härligt glindrade tusen stjärnor emot mig, när jag i den mörka natten trädde ut ur den snöhöljda skogen.

*

En midvinterdag på Falbygden.

Det var vinter i norden. Länge hade träskens och sjöarnes små böljor legat fängslade under det kyliga täcke, som vårt hårda klimat årligen breder öfver dem. Från den dystra vinterhimlen hade snöflingorna fallit i sådan mängd öfver Falbygdsslätten, att denna låg hvit och ren framför mig, så långt mina ögon kunde nå, när jag en januaridag för många år sedan vandrade ut öfver densamma för att se och studera det djurlif, som där denna årstid var att finna.

Efter det långvariga snöfallet hade molnen dragit bort. Klar och skön hvälfde sig den ljusblå himlen öfver mig, och en stark rodnad längst bort i sydost förkunnade, hvar det gyllene klot, som sprider glans och glädje öfver jorden, snart skulle visa sig. Som en smal guldkant höjde sig äfven solen snart öfver synranden, och länge dröjde det ej, förr än hon spred sitt guld öfver den vida slätten och väckte till lif de få djurarter, som denna årstid dväljas på dessa fältFrån skogsdungarne i fjärran kom den ena kråkan efter den andra, och alla styrde de färden mot Falköpings stad, där afskrädeshögarne erbjödo dem en torftig frukost. Från Mösseberg kommo ett par korpar flygande ut öfver slätten. Högt i rymden öfver mig flögo dessa svarta fåglar, och deras upprepade »korp, korp» voro länge de enda ljud, som nådde mina öron. Jag följde till en början landsvägen ett stycke framåt. På denna samlade sig gulsparfvar och hvitbrokiga snö-sparfvar, hvilka ifrigt sökte efter de få korn, som stodo att finna bland hästspillningen i den af åkdonen omrörda snön. Snart lämnade jag dock landsvägen och styrde färden ut öfver fält och ängar. Plötsligt hördes snösparf-vens välkända kvitter, och en svärm af dessa älskliga fåglar kom flygande längs marken. De höjde sig upp i luften, svängde omkring mig och satte sig alla på det snöhöljda fältet, där de hoppade ifrigt omkring för att söka efter de frön, som ännu kunde upptäckas på växternas öfver snön här och där uppskjutande toppar. De ha ett nordiskt utseende dessa hvitbrokiga snösparfvar, och när man ser dem flaxa öfver snöfältet, tänker man gärna för sig själf: Denna fågel passar för nordens snöhöljda fält, och det är lätt att se, hvilken del af jorden som är hans hemland. Snösparfvarne voro så många, att de betäckte en lång sträcka af fältet framför mig. Behagligt höjde sig den ene efter den andre några fot öfver marken och flyttade sig till en plats, som kanske för honom såg mera lofvande ut. Men snart lyfte hela skaran på en gång, höjde sig först något litet, sänkte sig åter och drog slutligen bort längs marken, och därmed var fältet åter ödsligt och tomt.Helt sakta vandrade jag då bort öfver de stora, sänka mader, som hängdy och gyttjiga dammar mångenstädes gjorde otillgängliga under sommartiden, men som nu lågo hårdt tillfrusna, så att jag kunde styra mina steg hvart jag behagade. Här och där stod ett räfspår öfver fältet. Mellan torfgrafvarna hade illern gått fram. Jag följde dennes spår och fann snart många vägar upptrampade af illrar, men dessa vägar voro ej långa. De ledde endast mellan djurens underjordiska gångar i torfvallarne, där de under den tillfrusna marken kunde, lugna för fientliga anfall, sofva bort dagen och styrka sig till den kommande nattens röfvaretåg mot de många sorkar, som bodde i torf-grafvarnas vallar. Efter en stunds vandring kom jag till en liten odlad kulle, vid hvars fot haren hade traskat fram och åter. Den lilla kullen hade föregående sommar lämnat hafreskörd, och denna skörd, som först sedan marken tillfrusit kunde afhämtas, låg ännu kvar i form af två små hässjor. Det var gifvet, att otröskad hafre denna årstid långt ute på ett öppet fält skulle locka dit de sädesätande djur, som funnos på fälten. Jag såg äfven redan på afstånd fåglar flyga mellan de snöhölj da hässjorna och hörde vinterhämplingens och gråsiskans välkända

locktoner, när dessa flögo bort efter lyckligt intagen frukost. Visserligen kan ingen af dessa små finkfåglar tillgodogöra sig kärnan i de sega hafrekornen, men bland hafren funno de helt säkert andra frön, som voro mer lämpliga för dem. Framme vid hässjorna var marken alldeles öfver-sållad af räfspår, och vesslor hade hoppat i snön af och an rundt omkring dem. Jag förstod snart, hvad det var, som lockade dit dessa djur. När jag lade örat intill enaf hässjorna och lyssnade, var det lätt att höra, att där inne rådde ett vida rikare djurlif än utanför. Det prasslade oafbrutet där inne. Skogsråttor och sorkar hade tagit sin tillflykt dit, och dessa hade helt säkert inne i hafren både rik tillgång på föda och en skyddad bostad. Ett par små nätta gråsiskor hoppade helt orädda bredvid mig, och deras röda hjässor lyste bjärt mot den hvita marken. Vid den andra hässjan hade en hel mängd gulsparf-var församlat sig. Jag stod just och betraktade dem, när en liten fågel helt plötsligt kom flygande bakom hässjan, svängde snabbt omkring denna in bland gulsparfvarne och högg en af dessa om halsen med sitt näbb. Det blef i en hast ett vådligt flaxande. Gulsparfvarne skyndade bort, det gripna offret skrek jämmerligen, och röfvaren, som var en vårfågel, flög blixtsnabbt bort med sitt byte i näbbet. Han tog dock miste om rätta vägen denna gång samt flög mig för nära. Det blixtrade till ur mitt svarta rör, och han föll med sitt blödande offer ned på snön. Vårfågeln eller större törnskatan, som han äfven kallas, är en rätt märkvärdig fågel. Ehuru han ej tillhör roffåglarnes grupp, lefver han dock ej endast, som sina närmaste släktingar, af insekter. Han fångar äfven fåglar och små däggdjur, hvilka han i motsats till rof-fåglarne alltid griper med näbbet. Hans fötter äro så svaga, att han har svårt för att hålla sitt rof med dem, medan han styckar det. Han har därför lärt sig att fästa rofvet i en grenklyka i någon buske eller i ett träd, hvarefter han, sittande på kvisten därunder, styckar det bit för bit. Har vårfågeln godt om föda, äter han endast upp hjärnan på de fåglar och däggdjur, han fångar, och lämnar resten.På Falbygden, där denna fågel vintertiden ej är sällsynt, ser man ofta sorkar dels hela och dels med bortätet hufvud på ofvannämnda sätt upphängda i buskar. Det är denna fågel, som varit framme och lämnat sina offer i detta skick, sedan han tillfredsställt sin roflystnad. Mitt skott hade för en stund skrämt bort alla fåglarne från hafrehässjorna, och det dröjde en stund, innan de åter vågade sig dit. Snart började dock både gulsparfvar, gråsiskor och vinterhämplingar * att å nyo samla sig där, och nu fingo de ostörda fortsätta sitt sökande efter korn och frö bland de nedkrafsade hafreaxen. Jag fortsatte min vandring ut öfver den ödsliga, vida slätten, och länge vandrade jag där utan ett se en lefvande varelse. Slutligen såg jag dock på något afstånd ytterligare en fågelart. Det var ett par fjällugglor, som med lugna vingslag kommo flygande förbi mig. Den ena, en hanne, var hvit som den rena snön på fältets tufvor, den andras mer fläckiga dräkt vittnade om att fåglarne voro makar. De höllo troget ihop äfven under sin långa färd från fjällen ned till dessa bygder. Slutligen kom jag upp på odlad mark. Där, på en rågåker, syntes några små mörka fläckar, hvilka vid närmare undersökning visade sig vara rapphöns. Det var en hel kull, nedkrupna i de små gropar de gräft åt sig i snön, och det var endast några af hönsens hufvuden jag först hade iakttagit. Skrämda af mig togo de alla samtidigt till vingarne, skreko högt och drogo snabbt bort öfver det snöhölj da åkerfältet. En bondgård låg nu i min väg, och på den husen omgifvande gården stodo några gamla pilar, från hvilka pilfinkens och gråsparfvens kvitter hördes. På gården * Äfven kallad gulnäbbad hätnpling (Innöta flavirostris). Ur djurens lif. <**hoppade ett par orädda skator, och på ladugårdstaket satt en sömnig kråka och såg frusen ut.

Den korta vinterdagen led mot sitt slut. Rodnande sjönk solen bakom slätten, tysta drogo kråkorna bort till sina aflägsna nattställen, och stjärnorna började ren tindra på norra himlahvalfvet. Jag gick sakta på vägen mot hemmet, då jag plötsligt såg något röra sig vid en stenmur bredvid vägen. Jag stannade genast, såg på en stund ingenting, men så stack ett litet hvitt hufvud fram mellan stenarne i muren, och i detta lilla hvita hufvud lyste tvenne små svarta pärlor. Varsamt lyfte jag bössan från min axel," siktade på det lilla hufvudet och sköt. Sedan krutröken hade skingrat sig, gick jag fram, och där på en sten låg en hermelin lika hvit som snön, på hvilken han låg. Skymningen gjorde det svårt att genast skilja det hvita djuret från snön. Dess svarta svansspets och en bloddroppe på snön föllo mig därför först i ögonen.

Jag har med denna lilla uppsats velat gifva en föreställning om det djurlif, som vintertiden är rådande på denna slättbygd. Möjligen är det numera något olika. Kornsparfven har sedan dess invandrat till Västgötabygden, och nu finner man vanligen äfven denna mer klumpiga sparf vid de utestående hafrehässjorna och vid bondgårdarne.

*

Om de nordiska fåglarnes flyttningar.

Sedan äldsta tider ha flyttfåglarne varit föremål för människans uppmärksamhet, men det dröjde länge, innan man hade klart för sig, hur det egentligen förhöll sig med alla dessa fågelarter, som vissa årstider uppträdde i mängd och andra ej visade sig alls. Länge ansåg man otänkbart, att en liten fågel i en hast kunde tillryggalägga den långa vägen ned till varmare länder, och man sökte förklara deras bortovaro på annat sätt.

Man kände väl till, att icke blott fåglar utan äfven en del däggdjur samt reptilier och batracchier höllo sig osynliga vintertiden. Så upptäckte man, att dessa senare lågo i dvala, och hvad var då naturligare än det antagandet, att äfven fåglarne lågo i dvala? Ännu långt efter det att fåglarnes flyttningar voro af naturforskarne kända och deras försvinnande riktigt förklaradt, tviflade folket på dessa uppgifter och vidhöll i det längsta de gamla fäderneärfda åsikterna.

Ännu på 1860-talet trodde folket allmänt, att svalorna tillbringade vintern på sjöbottnen, och många voro såsäkra härpå, att det ej var värdt söka öfvertyga dem om att det var ett misstag. Själf blef jag mången gång i min ungdom utskrattad för att jag förnekade möjligheten häraf, och man kom alltid fram med bevis. Fiskare hade vid dragning af isnot, under isen, än fått en svala i noten och än noten full af sådana, hvilka alltid hade kommit till lif, sedan de blifvit intagna i varmt rum. Huru alla dessa historier och denna tro hafva uppkommit och blifvit spridda under en tid, då pressen ej hjälpte till med spridningen, är svårt att förklara, och dock voro de gängse bland folket, hvart man kom i Sverige. Utan sin nytta hafva emellertid de vidunderliga berättelserna ej varit. I förening med historierna om lindormen, skogsrån, sjöjungfrun o. s. v. hafva de lärt forskaren att iakttaga försiktighet angående uppgifterna om hvad folk har sett, på samma gång som de förklara tron på månget förr i tiden omtaladt underbart djur, som, ehuru det finnes afbildadt i äldre skrifter, dock aldrig existerat. När man kunde tro, att svalorna öfvervintrade på sjöbottnen, är det lätt förklarligt, hur den tanken uppstått, att en del sjöfåglar tillbringade vintern på samma sätt, att andra fåglar lågo nedsnöade i skogen o. s. v. Att göken under vintern var hök finner sin förklaring i den likhet man såg mellan dessa båda fåglar. Ehuru det nu länge varit en känd sak, att många fågelarter verkligen under vintern flytta bort från sitt under denna tid kyliga hemland, är det dock först på sista tiden man närmare börjat studera dessa deras flyttningar. Professor J. A. Palmen i Helsingfors är sålunda den förste, som påpekat, att vissa fågelarter under flyttningen följa bestämda vägar, och hans utmärkta arbete om fåglarnes flyttningsvägar torde kunna betraktas som ett banbrytande verk i denna fråga. Visserligen harPalmens arbete i utlandet blifvit utsatt för sträng kritik, särskildt af den tyske ornitologen E. F. v. Homeyer, * men det har visat sig, att dessa kritici ej varit synnerligen mycket inne i ämnet. Med anledning af v. Homeyers kritik utgaf Palmen år 1882 en svarsskrift, ** hvari han på ett förträffligt sätt försvarade sin teori om flyttfåglarnes vägar. Hvad som för öfrigt är skrifvet om fåglarnes flyttningar, utgör egentligen endast anteckningar om deras ankomstoch afflyttningstider. Till kännedomen härom ha de af C. R. Sundström bearbetade, på föranstaltande af Svenska Vetenskapsakademien utgifna arbetena bidragit i hvad som rör de allmänt kända fågelarterna. Då emellertid dessa publikationer grunda sig på iakttagelser äfven af fyrmästare och andra, som ej äro tillräckligt goda fågelkäunare, har det ej kunnat undvikas, att en del förväxlingar ägt rum, hvarigenom uppgifterna blifva mindre tillförlitliga. Värdefullare är V. Carlheim-Gyllensközlds »Flyttfåglarnes ankomsttider i Sverige åren 1873—1877», i hvilken bok han endast behandlat några väl kända arter. Af stort värde äro äfven de af Herluf Vinge under en följd af år utgifna iakttagelserna af fågelsträcken vid de danska fyrarne, *** innehållande förteckningar öfver de vid fyrarne fallna fåglarne, förteckningar, hvilka skulle varit ännu värdefullare, om de fallna fåglarnes kön och ålder angifvits. Heinrich Gätke är emellertid den; som vidlyftigast behandlat flyttfåglarne i sitt mycket intressanta arbete om * Cabanis' Journal fur Ornithologie. Berlin 1876. S. 387 —391. ** Antwort an Herrn B. F. von Homeyer beziiglich der Zugstrasse der Vögel. *** Fuglene ved de danske Fyr.Helgolands fåglar.* Men märkligt är, att Gätkes uppgifter rörande den ordning, i hvilken

flyttfåglarne uppträda under höststräcket, så väsentligt strida mot hvad som är förhållandet vid fåglarnes flyttning förbi södra Sverige och afflyttning från norden, att de stå i rak motsats härtill. Gätke uppgifver sålunda, att det är ungfåglarne (af alla fågelarter utom göken), som börja höststräcket. Huru dessa uppgifter motsägas af mina iakttagelser, kommer denna uppsats att utvisa. Det är möjligt, att Gätkes nyssnämnda åsikter grunda sig därpå, att en del fågelarter, som delvis öfvervintra på det närbelägna fastlandet, draga ut mot hafvet, när marken börjar tillfrysa, och då komma öfver till Helgoland, samt att de individer, som stanna så nordligt, utgöras af gamla fåglar. Ungfåglarne skulle då ej öfvervintra där, utan draga längre mot södern. Att fåglar äro mycket böjda för att draga sig mot världshafvens kuster, känner man väl, och troligen är det ett sådant tidigt tåg af unga fåglar från det närmast belägna fastlandet, som gett Gätke anledning till sin teori. Att många fåglar, långt öster ifrån, flytta i västlig eller sydvästlig riktning, synes mig lätt förklarligt, och därpå tyda äfven en del kända stråkvägar. Det blidare klimatet vid Atlantiska oceanens kust drager helt naturligt flyttfåglarne ditåt, och många kunna där öfvervintra vida längre mot norr än i östern. Gätkes iakttagelser tyda äfven därpå. Enligt hans uppgifter skulle i många fall de unga fåglarne ha flyttat redan långt innan de i verkligheten lämnat sina nordligt belägna födelseplatser. För att få fåglarnes afflyttningstider beträffande ålder och kön utredda fordras mera än att på en enda lokal studera de förbiflyttande fåglarne. Och om denna lokal, * Die Vogelwarte Helgolands.hvilket hvad Gätkes iakttagelser beträffar just är fallet, utgöres af en liten ö i hafvet, så är det ganska säkert, att iakttagelserna lätt blifva vilseledande. Skall resultatet blifva tillfredsställande, måste fåglarne framför allt iakttagas i sitt hemland och på häckplatserna. Har man år efter år vid en bestämd tid sett, i hvilken ordning och vid hvilken tid fåglarne lämna sina häckplatser och försvinna från landet, och så denna tid öfverensstämmer med iakttagelserna på sträcket, då först kan man af hvad man iakttagit draga riktiga slutsatser, och det är på sådana iakttagelser jag grundat min kännedom om fåglarnes flyttningar. Hvilka svårigheter därmed äro förbundna, huru mycken tid de kräfva och huru föga ornitologerna varit i tillfälle att sätta sig in i detta ämne, bevisas däraf, att de äldsta uttalandena i frågan vanligen blifvit utan kontroll tagna för goda och i många fall ännu i dag gå igen i litteraturen. Sålunda ha Palmen och många med honom bibehållit den gamla föreställningen, att de unga fåglarne på sin färd mot södern ledas af de gamla, och häri ligger åtminstone någon sanning, ty hvad en del fågelarter beträffar, är det med verkliga förhållandet öfverensstämmande, och det är blott så mycket märkligare, att Gätke, hvilken dock varit i tillfälle att iakttaga en stor mängd sträckfåglar, velat bestämdt förneka detta gamla påstående och säga, att något liknande ej existerar. Gätke har således ej sett, huru svanarne på sina flyttningståg mot södern åtföljas af sina gråa ungar, huru de gamla gässen troget vaka öfver och leda sina ungar under deras första flyttningsfärd, och han har ej hört, huru de unga tranornas pipande läten blanda sig med deras föräldrars trumpetande och ljuda ned från de stora tranflockarne, när dessa på färden mot södern draga öfver oss.Liksom djurens lefnadssätt enligt mitt begrepp är för zoologen ett viktigt ämne, är det äfven ett svårt, ja kanske det svåraste. Jag säger viktigt, därför att man efter djurens lefnadssätt kan bedöma deras kroppsbyggnad. Djuret förändrar ej sitt lefnadssätt efter sin kropp, utan sin kropp efter lefnadssättet. Det är således i djurens lefnadssätt man har att söka orsakerna till de skilda formernas utseende, lika väl som till de inre organens utveckling i skilda riktningar. Är det nu möjligt för forskaren att följa djurens lefnadssätt så, att han kan förklara, hvarför en del former förändrat sig i vissa riktningar, är det ju gifvet, att han här kan finna ledtrådar till en lösning af den stora frågan om arternas uppkomst och ursprung lika väl som dylika ledtrådar kunna erhållas genom studiet af djurens kroppar. Studiet af djurens lefnadssätt hör tillika till de svåraste, och detta af flera skäl. Det är ju bl. a. gifvet, att man har lättare för att studera själfva den döda djurkroppen, hvilken man kan lägga framför sig på bordet och dissekera efter behag, än att ute i naturen följa det lefvande djuret och med noggrannhet iakttaga de olika dragen af dess lifsföreteelser. Hvilken människa som helst torde väl kunna lära sig att dissekera samt att jämföra de skilda organen med hvad man förut känner om dem, med andra djurformers organ o. s. v. samt att be-skrifva dem. Däremot torde det vara endast ett fåtal människor, som ha förmågan att ute i naturen studera djurens lif på ett fruktbärande sätt. Därtill fordras i första rummet en öppen blick, ett vaket sinne och en under långliga tider uppöfvad iakttagelseförmåga. Men det fordras ännu mer och detta särskildt om man med utsikt till framgång vill studera flyttfåglarne. Vill jag med uppmärksamhet följa alla de fåglar, som röra sig omkringmig under min vandring i skog och mark, måste jag genast på rörelsen af en iakttagen fågel kunna bestämma, hvilken art jag har framför mig. Jag måste äfven ha

så utprägladt och uppöfvadt sinne för ljud, att jag igenkänner hvarje lockton, som når örat, och den vane forskaren har detta. Han hör icke blott hvad det är för en art, utan kan mången gång efter ett enda ljud bestämma, hvad det är för kön han hör eller om det är en ung eller gammal fågel, samt skälet hvarför fågeln låter höra sin stämma. Först när man är så förtrogen med fåglarnes värld, kan man med någon framgång studera deras flyttningar. Svårigheterna härvid äro dock betydande, och ännu efter 40 års flitigt studium måste jag bekänna, att jag fortfarande står svarslös inför många frågor i detta ämne, samt att hvad jag med visshet känner om fåglarnes hemlighetsfulla flyttningar på det hela taget är ganska ringa. Hade jag ej med det varmaste intresse omfattat detta studium och därför uppöfvat ögon och öron så, att jag kunnat följa fåglarne utan att behöfva fälla dem, skulle jag anse det material på närmare 40,000 skjutna fåglar, som jag under årens lopp varit i tillfälle undersöka, bevisa så litet, att jag efter dessa undersökningar ej skulle våga framställa några bestämda uttalanden. Nu betraktar jag undersökningen af de fällda fåglarne i många fall endast som en bestyrkande kontroll öfver mina öfriga iakttagelser. De olika fågelgrupperna, ja ofta de särskilda arterna uppträda under flyttningstågen så förundransvärdt olika, att man nästan hos hvarje art finner skiljaktigheter, hvilka ofta äro mycket svåra att förklara. Som ofvan är antydt, följa somliga arter bestämda vägar, under det att andra åter breda ut sig öfver ett visst område, draga mot södern från sitt hem och tydligen återvända samma väg. Dessasenare äro i regel under sträcket utbredda öfver ett lika bredt bälte i öster och väster som deras häckningsom-råde upptager. Många, om ej de flesta, fåglar draga sig gärna under sträcket mot kusterna och följa dessa, äfven om de därigenom komma långt öster eller väster om sitt egentliga utbredningsområde. En del arter flytta successivt och stanna någon tid på bestämda eller obestämda lokaler, om våren för att invänta dess framskridande, innan de draga längre och längre mot norden, om hösten tills vinterns ankomst tvingar dem längre ned mot södern. Andra arter flytta direkt, och till dessa höra företrädesvis sådana, som ha sitt hem längst upp i norr. Under vårsträcket flyga de flesta mera direkt och högre än under höststräcket samt äro därför vida svårare att iakttaga under det förra än under det senare. Somliga fåglar flytta i täta flockar, andra i glesa sällskap och åter andra spridda, så att hvarje individ sträcker för sig. Många fåglar, äfven de mest utpräglade dagfåglar, flytta endast nattetid. Andra sträcka öfver land om dagen och öfver hafvet om natten; åter andra flytta endast om dagen. En del arter höja sig högt upp i rymden under sträcket, andra göra sammaledes öfver land men sänka sig öfver hafvet, under det andra åter stryka fram längs marken under sin färd öfver land men höja sig upp bland molnen, då de färdas öfver hafvet. Slutligen finnas åtskilliga arter, som alltid flyga lågt under flyttningståget. Att många fåglar under flyttningen stiga till en så betydlig höjd, att de ej kunna iakttagas af obeväpnadt öga, synes vara konstateradt. Sålunda berättar Alfred Newton, * * A dictionary of Birds. London 1893. Artikeln: Migration.att mr J. Tennant vid Boorkee d. 23 sept. 1875 i teleskopet mot solen såg fåglar — sannolikt glador — som flögo så högt, att de måste varit flera engelska mil öfver jorden och de närmaste fullt en engelsk mil. Dessa seglade blott och voro ej på flyttning. Vidare berättar samme författare, att mr W. E. D. Scott natten till den 19 okt. 1880 genom teleskopet vid Princeton i New Jersey såg stora mängder af fåglar passera månskifvan. Dessa voro flyttande fåglar, * som flögo på en höjd af en till två engelska mil öfver jorden. Mr F. M. Chapman i New Jersey såg på aftonen den 3 sept. 1887 på samma sätt 262 fåglar passera månskifvan på tre timmars tid. Af dessa befunno sig 233 på en höjd af 1,500—15,100 fot öfver marken. De som voro lägst flögo uppåt. Af dessa fåglar igenkändes fem Karolinarallar, som flögo på en höjd af 1,900—13,500 fot. Då man känner, att vindarnes riktning och styrka kunna vara mycket olika i de högre luftlagren mot i de lägre, synes detta fåglarnes beteende, att stundom höja sig till så betydliga höjder som de ofvan angifna, kunna förklaras däraf, att de söka en för dem lämplig vindriktning, något hvaraf en del fågelarter äro i hög grad beroende. Svårare synes det mig vara att förklara, hvarför en del af de mest utpräglade dagfåglarne välja natten för flyttningståget. Möjligen beror detta på arf från den tid, då flyttfåglarne helt säkert förföljdes af ett vida större antal dagroffåglar än nu för tiden. Kanske ha de så småningom lärt sig att flytta nattetid för att undgå alla de faror, som om dagen skulle hota dem både öfver land och öfver haf. Helt säkert voro labbfåglarne förr i tiden * Små landfåglar. Man kunde känna igen sångare, finkar och hackspettar. Några kunde till och med till arten bestämmas.mycket talrika ut öfver hafvet, och att dessa snabbvingade röfvare anfalla småfåglar känna vi väl.

Somliga fåglar locka eller skrika oupphörligt under sträcket, andra åter hålla sig alldeles tysta. I regel är det de,

som hålla sig i flock, som skrika och företrädesvis de arter, af hvilka båda könen och så väl gamla som unga fåglar flytta samtidigt. Det är således sannolikt, att de skrika för att bättre kunna hålla ihop.

Af en del arter flyttar det ena könet före det andra, af en del de gamla före, ja, ofta långt före de unga, och af några få andra åter flytta ungfåglarne före de gamla. Någon enda gång flytta endast ungfåglarne, under det de gamla öfvervintra i sitt kyliga hemland. Somliga fåglar flytta endast med vinden, andra åter endast mot vinden, och somliga afvakta lugnt väder, innan de ge sig af på färden ut öfver hafvet.

I flera fall är det lätt nog att förstå, hvarför vissa fågelarter afvika från andra i sättet att flytta. I många fall åter är det ännu gåtor, gåtor som länge, länge torde ge ornitologerna sysselsättning, innan de kunna helt lyfta slöjan, som täcker de bevingade varelsernas hemligheter.

Vadarnes höstflyttning är kanske svårast att förstå. Många snäppfåglar t. ex. flytta från sina ungar, medan dessa ännu äro så späda, att de knappt kunna flyga. Det förefaller, som om dessa fåglar komme till norden endast för att fortplanta sig, ty de lämna sitt fosterland långt innan sommaren är förliden.

Sålunda träffar man i augusti månad mycket sällan och aldrig efter midten af denna månad någon enda gammal snäppfågel kvar i våra fjälltrakter eller i norra Sverige, knappt någonstädes i hela landet. De hafva redan gifvit sig af på flyttning, men deras ungar finnas ännu kvar i mängd, och dessa stanna här flera veckor efter sina föräldrar.

äldrar. Sedermera gifva sig ungarne af på egen hand, och ehuru de ej sett mer af världen än det träsk, där de äro födda, finna de dock vägen till vinterstationerna, hvilka för många arter äro belägna långt ned i Afrika. För att på egen hand kunna företaga en sådan färd fordras naturligtvis ett särskildt sinne, ett slags lokalsinne, om jag så får kalla det, och att fåglarne verkligen äro i besittning af ett sådant, till hvilket människan icke har någon motsvarighet, måste anses som obestridligt. Fåglarne skulle ej annars i mörka oktobernatten, i dimma och regntjocka finna vägen öfver hafvet, och dock flyga de äfven i den tätaste dimma så rätt, att man dagen lång på sträcket kan se den ena flocken efter den andra flyga samma väg. Ja, fåglarne finna äfven i dimma vägen så väl, att man till exempel på alkornas häckplatser uppe i Ishafvet kan få se den ena alkan efter den andra med ilande fart komma fram ur det tjocka dimmlagret och flyga direkt till sitt bo i bergväggen. Därmed är icke bestridt, hvad som för öfrigt är allmänt bekant, eller att enstaka individer verkligen flyga vilse. Alla äga tydligen icke samma förmåga att finna vägen. Flyttfåglarne äro i hög grad beroende af vindarne. När de under färden få hård vind från sidan, drifvas de ofta långt från sin vanliga stråkväg. Äfven deras hastighet är i hög grad beroende af med- eller motvind. I fråga om den fart, de kunna göra under sträcket, har Gätke * i ett särskildt kapitel meddelat åtskilligt af intresse. Att en fågels eller fågelflocks fart under gynnsam vind kan vida öfverträffa den föreställning man i allmänhet gör sig därom, är säkert. Gätke anser, att blåhakesångaren flyger på en natt från Egypten till Helgoland och att en kråka under gynnsamma förhållanden flyger * Ofvan anförda arbete sid. 66.från Helgoland till Englands ostkust på tre timmars tid. Hur pass riktiga dessa beräkningar äro, är svårt att bedöma. Då jag emellertid själf har sett en kråka i storm och medvind flyga ungefär 1 1/2 kilometer på en minut, synes beberäkningen ej strida mot det i vissa fall möjliga. I lugnt väder komma dock de nu nämnda fågelarterna ej synnerligen fort fram. Man ser t. ex., att ett snälltåg genast går förbi en sträckande kråka, och jag har vid flera tillfällen iakttagit, att sträckande änder och gäss, som flyga lågt, ej i längden kunnat följa snälltåget, så länge detta haft full fart. Skillnaden i hastighet mellan ett i full gång varande snälltåg samt en flock sträckande fåglar beräknas mycket lätt af en öfvad sträckfågelsskytt. De beräkningar, jag kunnat göra i den vägen, ådagalägga, att de flesta fåglar ej kunna följa ett snälltåg, åtminstone ej när de flyga lågt och icke äro gynnade af vinden. * Det skulle blifva alltför vidlyftigt att i detta arbete orda om alla våra flyttfågelarter. Jag vill därför nu inskränka mig till att behandla grupper eller släkten och endast vidröra de särskilda arterna i de fall, då deras flyttningssätt afvika i väsentligare grad från deras närmaste släktingars eller då flyttningstiderna för skilda arter af samma släkte äro anmärkningsvärdt olika. De olika släktena skola härvid upptagas till behandling i den ordning, som man numera vanligen uppställer dem. Först dock några ord om de flyttningsvägar, som beröra vår halfö. Som Palmen påvisat, går en stor stråkväg för en del nordiska vadare och simfåglar från Ishafskusten genom Hvita hafvet, Onega- och Ladogasjöarna till Finska vikenoch vidare genom Östersjön förbi Sveriges sydöstra kust och

Danmark till Europas västkust. En stor del af kapplands fåglar taga en väg, som går längs de stora älfvarne ned till Bottenhafvets kust och därifrån längs svenska kusten, tills den sammanfaller med den förut nämnda stora stråkvägen vid Sveriges sydöstra kust. Isängs Kölen går vidare en tredje väg för några få arter, som sedermera flyga öfver till Jylland. Slutligen är det ett stort antal fåglar, som flytta längs Norges kust och sedermera, sannolikt delvis vid Jyllands och delvis först längre söder och väster ut, förena sig med dem, som följt de stora stråkvägarne från öster. Några få fågelarter, som i stort antal bebo norra delen af vår halfö, hafva påtagligen dit invandrat öster ifrån. Dessa hafva aldrig lärt känna någon annan flyttningsväg än den deras förfäder före dem användt, och de flytta därför först öster ut, till sina fäders gamla land, för att därifrån, följande den gamla vägen, styra färden mot söder. Något borde sägas äfven om huru långt fåglarne flytta. Detta är en fråga, i hvilken jag saknar personlig kännedom, och den i detta ämne befintliga litteraturen är både knapp och föga tillförlitlig. Någon ringa ledning till frågans bedömande har dock gifvits mig genom de från Afrika och andra sydliga länder hitkomna fågelsändningarna, och med kännedom om flyttfåglarnes behof och vanor kan man tämligen väl beräkna, huru pass långt mot söder de olika arterna begifva sig för den tid af året, som vi ha vinter i norden. Flera fåglar trifvas under denna tid af flera skäl ej gärna norr om ekvatorialbältet. Tänka vi på våra svalor, hvilka äro vana vid nordens långa, ljusa dagar och jämförelsevis varma nätter, kunna vi lätt förstå, att dessafåglar ej gärna under den långa vintern kunna trifvas på norra halfklotet. När de kunna flyga ned till ekvatorialtrakterna, ligger det nära till hands att tänka, att de fara ännu längre och icke stanna förr än de passerat södra vändkretsen, där en sol, som mera liknar vår sommarsol, strålar emot dem och där dagarne äro längre under denna årstid. Att svalorna äfven fara ända dit ned, synes vara säkert. Resande forskare ha ofta berättat, att de i sydligare Afrika under denna tid sett svalor i massor, hvilka ej fortplanta sig där, och själf har jag sett sådana, som anträffats ända ned i Natal och Kaplandet. Äfven många andra nordiska flyttfåglar äro funna i södra Afrika och t. o. m. på Sunda-öarna samt i Australien. De flesta af våra flyttfåglar öfvervintra dock norr om tropikerna, och det torde vara få, som annat än tillfälligtvis uppehålla sig mellan vändkretsarne. Det varmaste bältet passar ej för våra fåglar, af hvilka flertalet tillbringar vintern i norra Afrika och i Medelhafsländerna. Många begifva sig ej längre ned än till mellersta och södra Europa, under det andra åter icke flytta längre, än som behöfves för att komma undan köld, snö och is. I regel ankomma de sydsvenska fågelarterna tidigare om våren än de nordsvenska och flytta senare bort. Detta är äfven lätt förklarligt, då de flyttfåglar, som bo i Lappland t. ex., naturligtvis ej kunna finna trefnad och uppehälle i sitt hemland så tidigt om våren, som Skånes fåglar kunna där, och liknande är förhållandet äfven höstetid. Öfvergå vi så till att närmare behandla de särskilda släktena och delvis arterna med hänsyn till deras flyttningsfärder, så blir det i första rummet med sångfåglarne vi skola sysselsätta oss.Dessa, liksom våra småfåglar i allmänhet, äro helt säkert de, som i fråga om flyttningstågen äro svårast att studera. Då jag här meddelar, hvad jag af egen erfarenhet känner härutinnan, vill jag därför ingalunda, hvad dessa beträffar, göra anspråk på att mina undersökningar skola i alla punkter betraktas som till fyllest bevisande. Nattsträcken äro särskildt svåra att studera, och man kan mången gång förledas till felaktiga slutsatser därigenom att man nattetid anträffar sträckande fåglar, som blifvit uppskrämda. Af de arter, som om natten törna mot fyrlyktorna, är det helt säkert många, som ej sträcka nattetid men som af nattrofdjur eller tillfällig anledning blifvit uppskrämda och i mörkret flyga mot det blänkande skenet från fyren. Trastarne (Turdus, L.) hafva inga bestämda flyttningsvägar. De sprida sig under färden öfver hela vårt land och flytta i regel spridda, hvarje individ för sig. Rödvingetrasten (Turdus iliacus) gör dock ett undantag härifrån, i det att han under vårsträcket ofta strax efter ankomsten till vårt land samlar sig i flock. Öfver hafvet flyttar dock äfven denne spridd. Björktrasten (T. pilaris) räknar jag ej till flyttfåglarne, då han i stor mängd öfver-vintrar i Sverige. Alla trastar flytta med all säkerhet nattetid, och de låta under sträcket ofta höra sin fina lockton. De ankomma tidigt om våren, och de gamla hannarne komma i regel först. Höstflyttningen inträffar i slutet af september och i oktober, då gamla och unga tyckas flytta ungefär samtidigt, om äfven de äldre börja tåget och ungfåglarne afsluta det. De, som sist lämna landet, hafva alltid, så vidt jag varit i tillfälle undersöka dem, varit ungfåglar. De enstaka individer, som öfvervintra hos oss, synas alltid vara unga fåglar. Ur djurens lif. 35Öfver land flyga de under sträcket lågt eller jämförelsevis lågt. Öfver hafvet åter svinga de sig högt upp i rymden. Ringtrasten (Turdus torquatus), hvars flyttning vid vår västra kust är lätt att studera, synes skilja sig från de öfriga arterna därigenom, att han vårtiden ankommer i två perioder. Jag har

sålunda iakttagit, att ett flyttningståg gått öfver kusten, sedan de först ankomna redan hade börjat häcka, sannolikt det tåg, som fortsatte färden längst upp till de lappländska fjällen. Under höstflyttningen gifva de gamla fåglarne sig af långt före ungfåglarne. Sålunda fann jag under min vistelse i Bohuslän de senare ännu allmänna mot slutet af oktober, men så sent iakttogs aldrig något äldre individ. De till rödstjärtsläktet (Luscinia) hörande fåglarne äro alla flyttfåglar. De följa med ett undantag (blåhakesångaren) ej några bestämda vägar. De flytta heller aldrig i flock. Flyttningen försiggår hufvudsakligast nattetid, och fåglarne hålla sig tysta under sträcket. Somliga arter ankomma tidigt om våren, andra, t. ex. näktergalen, senare, och hannarne börja vårsträcket. Under höststräcket börja de gamla fåglarne tåget, bägge könen samtidigt, och ungfåglarne följa omedelbart efter. De, som sist lämna landet, äro unga fåglar. Under sträcket öfver hafvet flyga de högt. Blåhake sängar ens (Luscinia Suecica, L.) beteende vid flyttningen är ännu höljdt i dunkel. Hans vårflyttning går ej öfver södra delen af vår halfö, om han också någon gång blifvit iakttagen på vårsträcket. Sannolikt följer han samma ostliga väg som en del andra Lapplands fåglar. Om hösten, i midten af september, flytta visserligen en del blåhakesångare genom Sverige, men antalet af dem är alltför ringa för att kunna anses utgöra den stora stam, som har sitt hemvist i våra nordligaste bygder.RINOTRAST,Om skvättorna (Saxicola) gäller, hvad flyttningen beträffar, ungefär detsamma, som sagts om förut nämnda fåglar. Äfven de flytta spridda öfver landet. Deras tåg vår och höst sker nattetid, tyst och hemlighetsfullt. Om våren komma hannarne först, och om hösten afsluta ungfåglarne tåget. Kungsfågeln (Regulus regulus, L.) anses hos oss ej såsom flyttfågel; men ehuru ett stort antal af denna art öfvervintrar i våra barrskogar, flytta dock många bort under vintern. I massor träffas de under höststräcket i oktober vid våra södra kuster, där de ofta under stormigt och regnigt väder omkomma i stor mängd. Det är underbart att tänka sig denna lilla ömtåliga varelse i den mörka oktobernatten, utan att kunna se, gifva sig ut på färd öfver det upprörda hafvet. På Ölands södra, kala udde samlas kungsfåglarne stundom i mängd. De hvila där bland hafstång och växter på stranden för att invänta lämplig vind och mörkrets inbrott. De äro för klena för att kunna flyga mot vinden; den måste de ha med. När det är lämpligt för dem, när den mörka oktobernatten nalkas och skymningen redan inbrutit, ser man de små kräken höja sig från stranden, svinga sig upp i rymden och spridda, hvart individ för sig, styra färden ut öfver det skummande hafvet för att på dess hinsida söka ett mindre kallt land. Kastar vinden om under natten, så att fåglarne få den emot, eller blåser det upp till storm och regn inträffar, då förmå de ej hålla sig uppe. De finna då sin graf i hafvet. På södra Öland fann jag sålunda en morgon i oktober 1869, efter en ruskvädersnatt, kungsfåglar i tusental uppkastade döda på stranden. De kungsfåglar, som återkomma om våren, synas vara ganska fåtaliga, och det är sannolikt, att de flesta, som flytta bort från vårt land, aldrig komma igen. I aprilmånad kan man dock vid våra kuster iakttaga ett vårsträck, men fåglarne äro då så få, att sträcket ej märks alla år. Hvad som talar för att de flesta, som flytta bort, omkomma, är det förhållandet, att kungsfågelstammen tydligen blir i hög grad decimerad de år, då sträng vinter är rådande i Sverige. De till den stora gruppen egentliga sångare hörande fåglarne äro alla flyttfåglar. De följa ej några gifna vägar, flytta nattetid, spridda öfver landet, aldrig i flock, och hålla sig tysta under sträcket. Med undantag af löfsångaren och gransångaren, hvilka ankomma i april månad och flytta senare bort, ankomma de andra arterna i regel först i maj och flytta bort mot slutet af augusti samt i september. Hannarne komma om våren före honorna, några arter, särskildt törnsmygen (Sylvia cinerea), en å två veckor före, och om hösten börja de gamla tåget. De, som sist lämna Sverige, äro i regel ungfåglar. Unga individer af svarthufvade sångaren (Sylvia atricapilla), stanna ofta kvar till mot slutet af oktober månad, under det de gamla af samma art vanligen lämna Sverige redan i förra hälften af september. Ingen egentlig sångare torde någonsin öfvervintra i Sverige. De synas sträcka lägre öfver land men höja sig öfver hafvet. Järnsparfven (Accentor modularis, L.) har mera regelbundna flyttningsvägar genom Sverige än de sångfåglar, som ofvan blifvit nämnda. Han tar vägen dels längs östra kusten och dels längs den västra, öfver Halland, Bohuslän och Västergötland, hvarifrån han fortsätter kring Vänern upp till Vermland. Han använder samma vägar vår och höst, flyttar nattetid, håller sig tyst under sträcket och förekommer aldrig i flock eller sällskap. Vårflyttningen försiggår i april och höstflyttningen i september och oktober. I hvilken ordning könen och ungfåglarne flytta, vågarjag ej med bestämdhet yttra mig om, enär mina iakttagelser därutinnan äro för obetydliga. De, som först anlända om våren, torde dock i regel vara hannar, men äfven honor hafva anträffats tidigt i april månad. Af våra törnskator är endast den ena arten, vanliga törnskatan (Lanius collurio) flyttfågel.

Hennes flyttningssätt har för mig varit svårt att utröna, och de gjorda iakttagelserna äro för få, för att man däraf skulle kunna draga några säkra slutsatser. Flyttningen försiggår emellertid spridd öfver landet, och törnskatan följer ej kusterna. Huruvida hon flyttar nattetid, har jag ej med bestämdhet kunnat utforska. Hon ankommer sent om våren, först under senare hälften af maj, och makarne anlända då samtidigt. Det synes nästan, som om dessa följdes åt under sträcket. Höstflyttningen inträffar redan i augusti, och både de gamla och ungfåglarne försvinna då samtidigt, ofta så tidigt, att på sträcket fällda ungfåglar befunnits ännu vara i ruggning. Våra flugsnappare (Muscicapa, L.) äro alla flyttfåglar. De flytta aldrig i flock, och flyttningen öfver hafvet försiggår nattetid. Om våren börja hannarne tåget, men honorna låta ej länge vänta på sig. Om hösten, i augusti och början af september, har jag funnit dem församlade i stort antal vid stranden på Ölands södra udde. Där stanna de några dagar, hvarunder de alltid lefva spridda hvar för sig. Härunder afvakta de sannolikt lämplig vind, och första natt, som sådan inträffar, försvinna de alla. Under tåget öfver land begagna de sig äfven af dagen, eller kanske är det endast öfver hafvet de flytta nattetid. Detta är en fråga, som ännu återstår att lösa. Under dagsträcket öfver land flyga flugsnapparne, lågt. De hvila ofta, vanligen dock endast ett ögonblick och de taga långa flykter.Mot slutet af augusti månad var jag någon gång vid Ölands södra udde i tillfälle att iakttaga den grå flug-snapparen, när denne i mörkningen från växterna vid stranden, flygande rundt i spiral, svingade sig upp i höjden, helt säkert för att högt upp i rymden ge sig af på den nattliga färden öfver hafvet. Om hösten börja de äldre fågiarne tåget, och man träffar ungfåglar, ofta i stort antal, på sträcket långt efter det de gamla fågiarne redan ha flyttat bort. Mesfåglarne (Parus) äro ej flyttfåglar, endast strykfåglar, och dock flyttar utan tvifvel åtminstone en art årligen till rätt stort antal bort från Sverige öfver vintern. Det är blåmesen (Parus coeruleus, L.), som höstetid, i oktober månad, sträcker mot söder. På Ölands södra udde kan man stundom iakttaga hans flyttning såväl öfver land som när han lämnar detta och ger sig af ut öfver hafvet. Han flyttar i sällskap af 8—12 individer men aldrig i större flock, och flyttningen är lätt att iakttaga, enär den försiggår om dagen. Fågiarne sträcka lågt öfver land, där de ofta låta höra sin lockton, men höja sig, så snart de komma ut öfver hafvet. Gärdsmygen (Troglodytes troglodytes, L.), den lilla pigga gynnaren, så liten han än är, är han dock ej rädd för att ge sig ut på vandring. Många stanna visserligen i Sverige vintern öfver, men en mängd flyttar bort. Hans vårsträck har jag märkligt nog aldrig varit i tillfälle iakttaga, men väl höststräcket, och detta mest på Öland. Man ser honom där, följande stenmurarne, draga af mot söder. Gå murarne i denna riktning, följer han dem troget; gå de åter i annan riktning, flyger han från mur till mur och stannar först vid den södra hafsstranden. Att han fortsätter sin färd ut öfver hafvet är säkert, eftersom man aldrig ser honom återvända uppåt landet, men huru denna flytt-ning försiggår, har ännu ej lyckats mig utreda. Möjligen flyger han från Öland endast öfver till det småländska fastlandet. Vissa år uppträder han på Öland i så stor mängd, att tåget utan tvifvel förut gått öfver från fastlandet till Öland. Att flyttningen öfver hafvet försiggår nattetid, är troligt, då jag i annat fall borde ha sett hans sträck däröfver. Svalorna (Hirundo) skilja sig i mycket, hvad flyttningen beträffar, från de öfriga småfåglarne. De ha ej några bestämda flyttningsvägar; både vår och höst draga de fram utbredda öfver hela vårt land. De sträcka endast om dagen. Om våren komma de spridda eller i glesa sällskap, om hösten åter i stora skaror, och om de komma fram till hafvet mot aftonen, stanna de där öfver natten för att i tidiga morgonstunden följande dag gifva sig af på den villande färden. Bägge könen flytta samtidigt vår och höst, och ungarne om hösten i föräldrarnes sällskap. Det är ej sällsynt, att ungarne under flyttningen ännu äro så späda, att de matas af föräldrarne. Om våren ankomma svalorna i maj månad, om hösten flytta de bort i september. Stundom blir ett och annat individ försenadt och ses ännu långt fram i oktober månad. Detta gäller mest unga fåglar af ladusvalan (Hirundo rustica). som af en eller annan orsak blifvit efter. Den gamla tron, att svalorna öfvervintrade på sjöbottnen, har sannolikt uppkommit af ladusvalans vana att under höstflyttningen tillbringa nätterna i hög vass, där de ofta i stora skaror ses samla sig om aftnarne. Att de välja vassen till sofplats har helt säkert sin orsak däri, att luften nära det ännu ej afkylda vattnet är varmare under natten, än hvad den kan vara högre upp bland trädens kronor och på telegraftrådarne, där svalorna eljest så gärna hvila. De uppträda äfven ofta i så ofantligt stora skaror, att det skulle vara svårt nog för dem allaatt, utan att behöfva skiljas åt, finna lämpliga nattkvistar annorstädes än i den täta och höga vassen, som lämpar sig så väl för dem, och där de äro dolda för nattroffåglarnes blickar. Ariorna (Motacilla, L.) uppträda under flyttningen så olika, att de skilda arterna böra behandlas hvar för sig. Sädesärlan (Motacilla alba, L.), som flyttar spridd eller i

små sällskap, ankommer om våren så regelbundet vid samma tid, oberoende af sen eller tidig vår, att hon synes nästan ha fastställt ett visst datum, då hon infinner sig på olika lokaler. Sålunda ankom hon under många år till Västergötland ej före den 2:dra men ej senare än den 10:de april. Flera år visade hon sig där först den 6:te april. Till Upland synes hon ankomma 2—4 dagar senare. Hon följer inga bestämda vägar, synes flytta företrädesvis om dagen, låter ej sällan höra sin lockton under sträcket, flyger tämligen högt öfver land och i regel ännu högre öfver hafvet. Om våren komma hannarne först och honorna några få dagar senare. Om hösten börja de gamla sträcket, och ehuru de i regel sträcka livar för sig, ser man dem stundom i spridda sällskap ge sig af ut öfver hafvet. Ungarne afsluta tåget, och någon gång, särskildt vid kusterna, kunna sådana stanna kvar ända in i november månad. De gula ärlorna ankomma mycket senare om våren, och äfven dessa synas långa sträckor flytta direkt. De hafva bestämda mellanstationer, där de uppehålla sig någon tid, och den nordliga, svarthufvade formen ankommer årligen till dessa stationer nästan på bestämda dagar, i mellersta Sverige omkring den 15 — 20 maj. Den sistnämnda formen skiljer sig från den vanliga gulärlan därigenom, att hon i regel synes flytta i flock. På mellanstationerna, till hvilka hon väljer gräsbevuxnahedar och kullar, ej, som den vanliga gulärlan, sumpmarker, uppehåller hon sig 4—5 dagar. När hon flyttar därifrån, samlar hela sällskapet sig i flock och flyger högt i luften under sträcket. Bägge könen komma om våren samtidigt. Höstflyttningen sker på samma sätt, men fåglarne äro då ofta mer spridda, och ungfåglarne afsluta sträcket. Af piplärkorna (Anthus, Bechst.) äro alla arterna flyttfåglar. De flytta vanligen spridda, hvarje individ för sig, och följa inga gifna vägar. Piplärkorna synas flytta såväl dag som natt, och de flyga högt under sträcket samt äro tysta när de i aftonens dunkel höja sig från hafsstranden för att ge sig af ut öfver hafvet. När de om dagen sträcka öfver land, låta de däremot ofta höra sitt pipande läte. Märkligt är, att piplärkor så sällan under nätterna falla vid fyrarne. Möjligen förklaras detta däraf, att de sträcka mycket högt. Piplärkorna äro svåra att iakttaga under flyttningen, och min erfarenhet därom är ej tillräcklig, för att däraf skulle kunna dragas några fullt säkra slutsatser. Bägge könen likna hvarandra, och ungfåglarne afvika föga från de gamla i höstdräkten, hvarigenom studiet af den ordning, i hvilken de flytta, försvåras. Sparfvar (Emberizini, L.). Sparffåglarnes flyttning är ännu inhöljd i dunkel. De af våra sparffåglar, som kunna räknas bland flyttfåglarne, uppträda så olika, att hvarje art bör nämnas för sig. Den, som för mig varit svårast att iakttaga, är ortolansparfven, Emberiza hortulana, L. Ehuru denna sparf är en allmän sommarfågel i större delen af vårt land, har jag blott sällan varit i tillfälle att iakttaga honom under sträcket. Troligen flyttar han nattetid, spridd och med hög flykt. I början af maj infinner sig hannen på häckplatserna, och honan kommernågra dagar senare. I början af september försvinna gamla och unga samtidigt och helt hemlighetsfullt. Säfsparfven (Emberiza schoeniclus, L.) är något lättare att iakttaga. Han flyttar spridd, aldrig i flock, nattetid, och bägge könen komma om våren samtidigt. Om hösten afsluta ungfåglarne sträcket. De äldre fåglarne börja höstflyttningen i midten af september och fortsätta därmed i oktober. Ännu ett par veckor senare sträcka ungfåglarne, vissa år i stort antal. Af våra fältsparfvar är det endast sriösparfven (Plectrophanes nivalis, L.), som under sina vintertåg mot södern drager ned genom mellersta och södra Sverige. Han flyger härunder oftast, ehuru ej alltid, i större flockar Öfver våra skogsbygder sträcker han då högt i luften men sänker sig öfver slätterna, där han ofta slår till och uppehåller sig längre eller kortare tider. Han sträcker om dagen, men att han äfven flyttar nattetid, bevisas däraf, att man ej sällan om natten hör hans lockton från höjden. Han faller äfven ofta nattetid offer för fyrarne. Lappsparfven (Plectrophanes Lapponicus, L.), som i stort antal bebor norra delen af vår halfö, flyttar ej genom Sverige. Han hör påtagligen till de fågelarter, som till oss invandrat öster ifrån och därför ännu begagnar en flyttningsväg, som går långt öster om vårt land. Korsnäbbarne (Loxia, L.) äro ej flyttfåglar, och dock ser man dem stundom i stor mängd flytta öfver hafvet. I augusti månad var jag sålunda vid vår västkust en gång i tillfälle att iakttaga den större korsnäbben (Loxia pityopsittacus, Bechst), när han i stort antal sträckte öfver hafvet mot svenska landet. Den ena flocken sågs komma efter den andra, och sträcket räckte hela dagen. Fåglarne, som flögo högt i rymden, läto under sträcket oafbrutet höra sin skarpa lockton. liknande korsnäbbssträck öfverBERGFINKAR.— 555 - Östersjön har jag varit i tillfälle att iakttaga på Öland, äfven då i augusti månad, och denna gång var det den mindre arten. Finkfåglarne (Fringilla, L.). Af våra finkfåglar äro de flesta flyttfåglar, om äfven ett fåtal individer af dessa stanna vintern öfver i södra och mellersta Sverige. Finkarne följa ej några bestämda vägar. De flytta i täta flockar, och några arter låta vanligen ofta höra sina locktoner under

sträcket. Gronsiskan, gråsiskan, hämplingen och grönfinken synas mestadels företaga sina flyttningståg om dagen. Bergfinken och bofinken draga om dagen öfver landet men synas använda natten till tåget öfver hafvet. Själf har jag i svarta oktobernatten sett dessa fåglar i mängd svärma kring fyrlyktorna. Herluf Vinges uppgifter om iakttagelser gjorda vid Danmarks fyrar synas äfven tala för dessa finkars nattflyttning. Dock är det säkert, att de åtminstone någon gång äfven under dagen flytta öfver hafvet. Om våren ankomma finkfåglarne vanligen i små flockar, bofinken stundom spridd, och af denne senare ankomma hannarne vanligen 10—12 dagar före honorna. I de först anlända bergfinksflockarne synes öfvervägande antalet vara hannar. Bland de öfriga finkarterna följas bägge könen åt under vårsträcket. Om hösten åter draga de bort i större flockar, könen följas då åt och taga ungfåglarne med sig i sällskap. Staren (Sturnus vulgaris, L.) är en äkta flyttfågel, äfven om ett och annat individ eller någon mindre flock under blida vintrar öfvervintrar i Sverige. Gätke har i sitt stora förutnämnda arbete anfört staren som ett exempel på, hurusom un gfåglarne om hösten flytta bort före de äldre fåglarne, och han säger sig hafva valtstaren härtill, emedan dess ungfåglar i sin gråa dräkt skulle »äfven på afstånd» lätt kunna skiljas från de gamla. Han säger vidare, att de unga stararne draga söder ut redan i juni och juli månader och att de gamla flytta först på senhösten, i slutet af september och i oktober. Härmed torde det dock i själfva verket förhålla sig på ett helt annat sätt. När stararne fått ut sina ungar, slå de sig tillsammans i stora flockar och begifva sig på upptäcktsfärd efter sådana lokaler, där det finns rik tillgång på föda. De flyga då ofta långa vägar, lämna stundom det landskap, där de äro födda, och samla sig helst på slätter, där större kreatursjordar beta. Och att dessa stora starflockar under sådana utfärder ofta ge sig af ut öfver hafvet och besöka aflägse liggande skär och holmar, är oss väl bekant här i Sverige. Det är därför sannolikt, att starar från Schleswigs och Holsteins närbelägna lågländer stundom i betydande flockar göra utfärder till Helgoland samt att Gätke tagit dessa för att vara stadda på flyttningståg. Gätke synes vidare hafva varit okunnig om att de unga stararne redan i september utbyta sin grå dräkt mot en svartaktig, som liknar de gamla fåglarnes i så hög grad, att de med all säkerhet ej kunna under flykten skiljas från dessa, och häraf torde han ha låtit förleda sig till det antagandet, att alla i september och oktober sträckande starar skulle vara gamla fåglar. Hur oriktigt detta Gätkes antagande är, bevisas emellertid däraf, att bland massor af starar, som här i Sverige blifvit fällda på höststräcket i oktober månad, det långt öfvervägande antalet alltid befunnits vara ungfåglar. Stararne ankomma tidigt om våren i små flockar, som bestå af båda könen. De sträcka om dagen och flyga därunder jämförelsevis lågt samt oberoende af vinden. Om hösten samla de sig i stora skaror, tillbringa nätternai träd, höga vassar eller buskar samt sjunga eller skrika därvid oafbrutet hela natten. Under sträcket ser man de täta flockarne ila fram med pilens hastighet, och flocken flyger därvid i djupa bågar, så att den än sänker sig ned mot jorden och än höjer sig. De gamla fåglarne hålla sig under vårsträcket tysta, och det skrik, som man om hösten hör från flockarne, åstadkommes af ungfåglarne. Är flocken liten, kan man lätt urskilja ungfåglarnes stämma, hvilken ej är svår att skilja från de gamlas. Ehuru jag i Sverige ej kunnat iakttaga något starsträck nattetid, talar det stora antal starar som falla vid fyrarne* för att ett nattsträck äger rum. Dock bör man döma med försiktighet härom, ty de starar, som törna mot fyrarne, kunna också tänkas vara uppskrämda af nattroffåglar. Mina iakttagelser ådagalägga alldeles bestämdt, att unga och gamla starar företaga höstflyttningen gemensamt samt att denna här i Sverige försiggår i oktober månad. Kråkan (Corvus cornix, L.) är en flyttfågel, och det antal kråkor, som öfvervintrar i Sverige och som mångenstädes synes vara ganska stort, är endast en försvinnande liten del af dem som häcka i vårt land. Kråkan är ej vinterfågel i alla Sveriges provinser, åtminstone var hon det ej under 1870-talet i Bohuslän, där jag då under nio vintrar aldrig såg någon kråka. ** Först med mars månad började dessa fåglar ankomma, och jag var då årligen i tillfälle iakttaga ett oerhördt stort sträck, som räckte från nämnda månads början till in i april. Dagligen sträckte tusentals kråkor, alltid samma väg längs kusten och aldrig i flock. En och en flögo de dagen lång i nordostlig riktning och ofta så tätt, att den ena kråkan * Se Herluf Vinge, »Fuglene ved de danske Fyr». ** Bnligt meddelanden därifrån lär kråkan numera, lockad af den myckna sillen, öfvervintra därstädes.omedelbart aflöste den andra i tåget. De flögo på en höjd af 40—60 meter öfver hafvet och höllo sig under sträcket alltid tysta. De största sträcken observerades vid sydvästlig eller västlig vind. Om hösten inträffar kråksträcket i oktober månad, och kråkorna sträcka då, i motsats till om våren, ofta i stora sällskap eller flockar. Det synes, som om de sträckte endast om dagen, möjligen dock om våren äfven nattetid. Man ser dem nämligen

redan rätt tidigt på förmiddagen i fullt sträck utifrån hafvet, och de sträcka tills mörkret om aftnarne gör det omöjligt att iakttaga dem. Någon skillnad i ankomsttid de olika könen emellan har lika litet kunnat iakttagas som mellan de yngres och äldres affärd under höststräcket. Utan tvifvel följas de åt under färden. Kajan (Corvus monedula, L.) flyttar vår och höst i täta flockar, flyger högt under sträcket och låter, särskildt om hösten, ofta höra sin stämma. Bägge könen ankomma samtidigt om våren, och på höststräcket flytta ungfåglarne bort i de äldres sällskap. Kajan synes ej flytta nattetid. Under blida vintrar öfvervintrar hon allmänt i Sveriges sydligare delar. Många kajor fly endast undan för köld och snö. Dessa återvända, så snart långvarigt blidväder inträffar, äfven om detta sker vid midvintertid. Räkan (Corvus frugilegus, L.) flyttar äfven i regel bort från Sverige, ehuru en del unga fåglar under blida vintrar stanna kvar. Med dessa ungfåglar äger det besynnerliga förhållandet rum, att de under vintern draga norr ut. Till mig ha således vintertiden insändts råkor från många olika delar af landet, äfven ej sällan från Norrland, och vårtiden från Lappland. Dessa råkor ha utan undantag varit yngre fåglar. Hvarför så många ungaråkor draga sig upp mot norr, när den stora stammen flyttar mot söder, är svårt att säga. — Räkan flyttar i stora flockar, bägge könen ankomma samtidigt om våren och ungarne följa de gamla på höststräcket. Råkan synes sträcka endast om dagen och flyger högt under sträcket. Lärkan (Alauda arvensis, L.), vårens första budbärare i norden, är lätt att iakttaga under flyttningen, emedan hon under sträcket ofta låter sin lockton ljuda ned till lyssnaren. Hon synes ej följa några gifna vägar och drar sig ej för att fara långt ut öfver hafvet, om hon därigenom kan komma genare fram. Om våren flyttar hon spridd eller i glesa sällskap, och man ser eller hör henne öfver land och ha så väl dag som natt. Att ett stort antal flyttar nattetid, bevisas däraf, att en mängd ofta i mörka oktobernatten flaxa kring fyrarne. * Om våren komma de gamla hannarne först, och om vädret är mildt, låta de ej sällan under själfva sträcket höra sin sång. De flyga under flyttningen högt i rymden, ut öfver hafvet ofta så högt, att deras locktoner visserligen svagt nå lyssnarens öra men fåglarne själfva med obeväpnadt öga knappast kunna skönjas. I oktober månad lämnar lärkan vårt land, och hon sträcker då i stora, glesa sällskap. Om vädret under sträcket är svårt, stormigt och kallt, slå lärkskarorna sig tillsammans och bilda flockar. Gamla och unga fåglar synas börja höststräcket samtidigt. Både bland de första, som blifvit fällda på sträcket, och bland de sista har antalet ungfåglar varit ungefär lika stort. I sydligaste delen af Sverige öfvervintrar lärkan ej sällan, och någon enda gång stannar ett ungt individ kvar öfver vintern ända upp vid Upsala. * Se Vinge, »Fuglene ved de danske Fyr».Trädlärkan (Alauda arborea, L.) uppträder helt olika under flyttningen. De gamla hannarne komma tidigt om våren, endera spridda hvar för sig eller i små sällskap. Honorna komma betydligt senare. * De sträcka öfver haf och land högt i rymden och hålla sig tysta under sträcket. Höstflyttningen försiggår familjevis. Jag har vid denna flyttning vanligen träffat en eller ett par gamla åtföljda af två, tre eller fyra ungar. Dessa sträcka äfven höstetid högt men slå under färden öfver land ofta ned för att hvila på åkerfält eller ängar. De sträck, jag varit i tillfälle iakttaga, ha alltid varit dagsträck, men att så varit förhållandet kan möjligen bero därpå, att fågeln håller sig tyst och är omöjlig att iakttaga nattetid. Att hon endast sällan törnar mot fyrarne kan förklaras däraf, att hon förekommer i ringa antal. Berglärkan (Alauda alpestris, L.), som numera förekommer talrikt mångenstädes i våra fjälltrakter och särskildt i nordligaste Norge, har under 1800-talet invandrat till vår halfö öster ifrån. Det är därför helt naturligt, att mängden af denna art flyttar öster ut. Berglärkan är dock en härdig fågel, och många flytta endast undan för sträng vinter. Hon drar sig därför söder ut i Sverige och kommer därunder ända ned till Skåne och Öland, troligen i ringa antal ännu längre söder ut. Ett fåtal öfvervintrar något nordligare såsom på Uplandsslätten. Om det stora antal, som, enligt Gätke, under de sista årtiondena allt talrikare besöker Helgoland om höstarne, kommer från vår halfö, är svårt att säga, men det synes sannolikt, eftersom berglärkan blifvit allmännare där i samma mån som hon tilltagit hos oss. Troligen går i sådant fall numera ett flyttningståg längs Kölen eller öfver Norge. * Ett par undantag härifrån ha dock iakttagits, då de först anlända hannarne åtföljdes af honor.Hackspettarne (Picus) äro inga flyttfåglar och kunde därför förbigås i denna uppsats. En iakttagelse, som bevisar, att äfven dessa fåglar stundom ge sig ut på långa färder, bör dock omnämnas. Det var under senhösten 1869, som ett verkligt tåg af vår vanliga brokspett (Picus major) iakttogs på södra Öland. Fågeln uppträdde där längs hafsstranden talrikt, hvarjämte flera individer sågos komma flygande utifrån hafvet, öster ifrån, och dessa, som slogo sig ned på själfva hafsstranden, voro så utmattade, att de nästan kunde fångas med handen. Om dessa hackspettar verkligen kommit öfver Östersjön eller blott flugit ut öfver

hafvet och vändt om, när de ej funno land, torde vara omöjligt att afgöra. Gdktytan (Lnx torqvilla, 1,.). Denna fågels flyttning är ännu inhöljd i ett visst dunkel. Det enda jag känner om hennes flyttningssätt är, att hvarje individ utan tvifvel flyttar för sig, och då jag aldrig lyckats iakttaga henne under sträcket, anser jag det troligt, att hon flyttar nattetid. I tidiga morgonstunden har jag under flyttningstiden, såväl vår som höst, ej sällan anträffat ensamma individer, som tryckt sig på marken vid hafsstranden eller setat orörliga inkrupna i någon buske. Dessa fynd, som blifvit gjorda under vårflyttningen i början af maj och under höstflyttningen mot slutet af augusti, tyda på nattliga färder. Göken (Cuculus canorus, L.). Ehuru göken vissa år under höststräcket flyttar i stort antal öfver Öland, synes han dock ej följa några bestämda flyttningsvägar. Han flyttar spridd, flyger ej högt under sträcket och håller sig därunder alldeles tyst. Göken flyttar nattetid och är lätt att iakttaga, då höstflyttningen inträffar så tidigt, att vi ännu ha ljusa nätter i norden. Ehuru de undersökningar, jag kunnat göra, äro för litet omfattande för att Ur djurens lif. 3 6däraf draga någon bestämd slutsats, synes det mig dock sannolikt, att hannen om våren kommer något tidigare än honan. Mitt undersökningsmaterial inskränker sig visserligen till endast ett drygt hundratal gökar, som under årens lopp blifvit fällda i förra hälften af maj månad, men bland dem har sällan funnits någon hona. Först vid midten af maj och därefter har jag erhållit honor, och först vid den tiden ha dessa iakttagits i det fria. Höststräcket börja de gamla mycket tidigt; redan i början af juli infinna de sig på sträcket. Ungfåglarne begynna sträcket i början af augusti och sträcka hela denna månad. En och annan sent utbildad unge har kunnat iakttagas ända fram mot slutet af september. * Nattskärran (Caprimulgus europaeus, L.) flyttar spridd. De gamla hannarne torde komma först om våren. De, som erhållits i maj månad, ha i regel varit hannar. Först i början af juni synas honorna ankomma, men äfven då träffar man ännu hannar på sträcket. Höstflyttningen inträffar i augusti, och ungfaglarne afsluta tåget. På Ölands södra strand har jag vissa år ännu in i september sett ungfåglar sträcka i rätt stort antal, och dessa ha stundom varit så späda, att stjärt- och vingpennorna ej ännu varit fullt utväxta. Hon flyttar nattetid, och man finner henne ofta på södra Öland tryckt mot marken helt nära hafsstranden, där hon helt säkert inväntar natten. Hon väljer helst lugnt väder och flyger lågt under sträcket. Af de nordiska ugglorna är det endast ett par arter, nämligen jordugglan (Asio brachyotus) och hornugglan (Asio otus), som kunna räknas till flyttfåglarne. Den förstnämnda flyttar i regel bort från vårt land, och af den * Herr C. Möller har meddelat mig, att han i Skåne funnit äfven gamla gökar i september månad.sistnämnda torde mängden lämna Sverige under den kallaste årstiden. Jordugglan flyttar bort i oktober och återkommer i mars och april. Hon flyger under sträcket högt och flyttar naturligtvis, liksom följande art, nattetid. Hvarje individ flyttar spridd för sig. Någon viss ordning de olika könen och åldrarna emellan under sträcket har ej kunnat iakttagas. Hornugglans vårsträck inträffar redan i februari och mars. Hon synes då flytta direkt upp till häckplatserna, hvilket torde vara orsaken till att man endast mycket sällan får tillfälle iakttaga henne under sträcket. Om hösten åter stannar hon någon tid under färden på platser, där hon har godt om föda, och samlar sig då stundom i stort antal. Höststräcket inträffar i oktober. På södra Öland infinner hon sig då talrikt, ja, så talrikt, att jag en dag träffade tio exemplar sittande i ett och samma träd. Hon jagar där om nätterna de då i mängd förekommande småfåglarne och synes slutligen välja en lugn natt för färden öfver hafvet. De individer, jag varit i tillfälle iakttaga under sträcket, när de i skymningen gifvit sig af ut öfver hafvet, ha i motsats till föregående art flugit lågt, 30—50 meter öfver hafsytan. Kärrhdkarne (Circus, Lacep.). Af dessa är det endast två arter, som varit föremål för mina iakttagelser, nämligen bruna kärrhoken (Circus seruginosus) och blå kärrhöken (Circus cyaneus). Dessa flytta spridda, hvarje individ för sig. De följa under sträcket slätterna och uppehålla sig såväl vår som höst på lågländta, sänka marker. De sträcka midt inne i landet och komma därunder sällan ut till kusterna. De flytta under dagen, flyga därvid lågt efter marken eller åtminstone på ringa höjd och sträcka flitigast när vinden är emot. Om våren ankomma de tillmellersta Sverige i mars och april månader. Båda könen anlända samtidigt. Höststräcket inträffar i slutet af september och i oktober månad. Af den blå kärrhöken är det de gamla fåglarne, som visa sig först på sträcket i Upland. I Västergötland, där jag många år varit i tillfälle iakttaga denna art, var det alltid ungfåglarne, som afslutade tåget, och dessa sträckte dagligen tills marken började frysa till. Kärrhökarne öfvervintra ej i Sverige. Falkarne (Falco, L.). Våra falkarters flyttningar äro mycket oregelbundna. De flytta från den ena lokalen till den andra och stanna där de ha god tillgång på föda. Om våren komma de tidigt och flytta då mera direkt upp till sina häckplatser, om hösten åter ser man dem på sträcket från och med slutet af

augusti till oktober månads utgång eller in i november. De gamla fåglarne flytta samtidigt med en del ungfåglar hela september månad men blifva sällsyntare i oktober, då åter ungfåglarne uppträda talrikast. Alla våra falkarter utom lärkfalken öfvervintra stundom i Sverige, och de som hafva träffats vintertiden hafva alltid varit unga fåglar. Jaktfalken, som ej flyttar ur landet, gör härifrån ett undantag. Falkarne flytta aldrig i flock, men tornfalken och dvärgfalken uppträda ej sällan så talrikt, att man på en timmes tid kan se ett tjugotal eller flera. De flesta arterna, särskildt pilgrimsfalken, flyga högt under sträcket, dvärgfalken åter stryker öfver land tätt efter marken och flyger öfver hafvet vanligen på en höjd af 20—50 meter. De flytta endast om dagen och synas för färden öfver hafvet föredraga motvind. På Öland föreföll det, som om de valde en bestämd tid på dagen, nämligen vid 9 —1 o-tiden på förmiddagen. Man ser där lärkfalken och dvärgfalken, så snart det är dager om morgonen, ge sig ut på jakt. Bland den mängd af fåglar, som där finnas dennaLÄRKFALK.årstid, fånga de snart ett rof. Sedan de förtärt detta, sätta de sig till hvila ett par timmar eller mera och ge sig därefter af på flyttningen. Stundom har jag i skymningen iakttagit falkar, som kommit flygande utifrån hafvet söder ifrån. Möjligen ha dessa öfverraskats af mörkret och därför återvändt mot land. Du/höken (Astur palumbarius, L.) Ehuru många dufhökar öfvervintra i Sverige, torde dock de flesta, särdeles från de nordliga provinserna, flytta bort. Man ser dem sålunda i stort antal på flyttningståg, särskildt hösttiden, i oktober månad. De synas ej följa några gifna vägar, flytta om våreu snabbt upp till sina häckplatser men dröja om hösten där de ha god tillgång på föda. Om våren komma de äldre, särskildt de gamla hannarne, först; om hösten åter börja ungfåglarne tåget mot södern, och dessa sträcka redan mot slutet af september samt under hela oktober månad. De gamla flytta senare, ännu i november månad. De som öfvervintra i Sverige, åtminstone i mellersta Sverige, äro till det långt öfvervägande antalet gamla fåglar. Af under december, januari och februari månader i Bohuslän, Västergötland och Up-land erhållna eller iakttagna dufhökar äro sålunda 8 eller 9 tiondedelar gamla fåglar, under det att motsatt förhållande äger rum under höst- och vårmånaderna. Sparf"höken (Astur nisus, L.) skiljer sig i flera afseenden beträffande flyttningssättet från dufhöken. Visserligen ankomma de gamla sparfhökarne tidigast om våren, och på sträcket ser man i regel de äldre hannarne först; men i motsats till dufhöken börja de gamla fåglarne höststräcket och synas tidigt företaga detta. Redan i midten af augusti månad och i början af september träffas de på sträcket, men de äro till antalet påfallande få i jämförelse med de ungfåglar man ser senare. Grefve Tage Thott, som ärgod ornitolog, säger i bref till mig, att han i Skåne på sträcket skjutit de flesta gamla sparfhökar i augusti, men att de äfven träffas i september. Däremot äro de sällsynta senare på hösten eller på vintern. Ungfågelsträcket begynner redan i början af september eller t. o. m. i augusti och pågår till oktober månads slut. Fåglarne sträcka då öfver södra Öland, ofta i så stor mängd, att man dagligen ser hundratals, men bland dem har jag ej kunnat iakttaga några gamla fåglar. Väl kan det vara svårt att på något afstånd, särskildt hvad honan beträffar, skilja de gamla fåglarne från de unga, men ett stort antal af dem har blifvit fälldt på senhösten, och bland dessa har aldrig förekommit någon äldre fågel. De sparfhökar, som öfvervintra i Sverige, äro i regel unga fåglar. Sparfhöken sträcker i alla vindar samt flyger i regel lågt öfver land men höjer sig öfver hafvet. Är vinden med, flyger han, i likhet med andra roffåglar, högre än om den är emot. Sparfhöken flyttar aldrig i flock eller i sällskap, hvilket äfven gäller dufhöken. Hvarje individ flyger för sig. Liksom dufhöken sträcker sparfhöken endast om dagen. Bivråken (Pernis apivorus, L.), hvilken förekommer spridd öfver södra och mellersta delen af Sverige, följer under flyttningen inga gifna vägar. Han synes under vårsträcket från Sveriges sydkust styra färden direkt till sin hembygd, och han flyttar aldrig i flock, men ofta i glesa sällskap, så att flera individer synas samtidigt på sträcket. Hans flyttning företages alltid om dagen och endast mot vinden. Skulle vinden vända så, att fåglarne, när de komma ut öfver hafvet, få den med, vända de genast om och afvakta motvind. Sålunda händer det under höststräcket, om vinden står nordlig, att man under flera dagar ej ser en vrak. Slår vinden så om till sydlig,komma fåglarne stundom i sådan mängd, att luften dagen lång är full med vråkar. Han flyttar dock äfven i lugnt väder. Bivråken flyger tämligen högt under sträcket, och han stiger ännu mer i höjden när han kommer ut öfver hafvet. Vårsträcket börjar vanligen någon af de första dagarna i maj och räcker fram mot slutet af samma månad. Om våren följas könen åt på sträcket, och då man ofta ser en hanne och en hona sträcka tillsammans, är det ej osannolikt, att de redan före vårsträcket ha slagit sig ihop parvis. Om hösten sträcka de gamla fåglarne först, och flyttningen börjar vanligen omkring den 20 augusti. Redan första dagarna af september ha de flesta gamla fåglarne flyttat, och nu komma ungfåglarne. Omkring den

10 september är sträcket i regel slut, och de sist synliga äro alltid ungfåglar. Ofta har jag på sträcket träffat ungar med ännu ej fullt utbildad stjärt, så sent utvecklade, att man måste förvåna sig öfver att de kunna företaga flyttningen. Gladan (Milvus regalis, Br.) ankommer i regel till Sverige i början af april. Hvarje individ sträcker för sig och följer ej några gifna vägar men drager sig gärna mot kusterna och följer dessa. Under sträcket öfver land flyger gladan i regel på en höjd af omkring 50—100 meter, stundom dock vida högre, och hon höjer sig öfver hafvet. Hon sträcker endast om dagen och synes välja motvind. Höststräcket börjar mot slutet af augusti, och de gamla fåglarne draga först mot söder. Omkring den 10 september är sträcket i regel öfver, och de fåglar, som blifvit sist fällda på höststräcket, ha varit unga fåglar. Då emellertid alla mina iakttagelser om gladans höstflyttning inskränka sig till omkring ett hundratal fälldafåglar och ungarne under flykten ej kunna skiljas från de äldre, fordras ett rikare material för att kunna draga fullt säkra slutsatser med afseende på gladans flyttningståg. Gladan öfvervintrar aldrig i Sverige. Ormvråken (Buteo buteo, L.) ankommer till Sverige i början af april. Han flyger under flyttningen tämligen högt, ofta mycket högt, sträcker stundom parvis eller flera i sällskap men dock mycket spridd och följer ej kusterna. Han sträcker endast om dagen, i blåst alltid mot vinden, och flyger därvid i regel under tystnad. Höststräcket begynner redan i slutet af augusti, men de största sträcken, i hvilka både gamla och unga fåglar deltaga, inträffa vanligen i början af september samt fortgå till midten af samma månad. Ännu fram i oktober sträcka dock åtskilliga orm-vråkar, och dessa äro enligt mina iakttagelser alltid unga fåglar. Samma iakttagelse har också gjorts af grefve Thott, efter hvad han skriftligen meddelat mig. De stora sträcken inträffa alltid med sydlig vind, och om vinden under dagens lopp vänder sig, så att vråkarne få den med, vända de alla om, och sträcket upphör. Vid de stora höststräcken uppträda ormvråkarne i Skåne stundom i så stor mängd, att luften synes fylld af dem dagen i ända. Man kan få ett begrepp om deras antal, när man hör grefve Thott omtala, att han för uf har kunnat skjuta ned ända till 187 stycken på 1 1/2 timmes tid. Detta inträffade den 9 september 1897. Föregående dag fällde han och hans jägare 220 vråkar och kunde ha skjutit vida flere, om ej patronerna tagit slut och bössorna blifvit så varma, att man fördenskull emellanåt måste hålla upp med skjutningen. Grefve Thott säger själf, att ett dubbelt så stort antal helt säkert kunnat fällas. Under ett sådant sträck ser man ej annat än vråkar, hvart man vänder ögat. Somliga flyga därvid lågt, andrahögt och åter andra så högt i rymden, att de för obeväp-nadt öga endast te sig som en liten punkt i fjärran. Fjällvråken (Buteo lagopus, L.) begynner sin vårflyttning öfver södra och mellersta Sverige under blida år redan i midten af mars, och flyttningen fortgår till något öfver midten af april. Hvarje individ sträcker för sig. Han flyger under vårsträcket högt och stannar sällan under vägen. Han följer gärna kusterna och är vid östra kusten ofta synlig ut öfver hafvet flygande fram längs kusten. Om våren ankomma bägge könen säkerligen samtidigt. Höststräcket börjar i slutet af september och räcker fram emot oktober månads slut. Fåglarne flyga därunder lågt och stanna kortare eller längre tid på slätter och sankmarker, där det är god tillgång på fältmöss. Fjällvråken sträcker endast om dagen och väljer helst motvind. Gamla och unga fåglar sträcka till en början samtidigt, och ungfåglarne afsluta sträcket. Först de båda sista åren har fjällvråken tvenne gånger anträffats vintertiden i Upland, båda gångerna i december månad. Bägge dessa fynd voro unga individer. Kungsörnen (Aquila chrysaétos, L.). Den gamla kungsörnen öfvervintrar i sitt kyliga hemland bland norra Sveriges och Norges fjäll. Endast de unga fåglarne ge sig af på flyttning, och de flesta af dessa synas vintertiden lämna Sverige. De * flytta bort i oktober och sträcka då i rätt stort antal öfver södra Sverige samt återvända i mars och april. Ett fåtal ungfåglar öfvervintra i södra och mellersta delarne af landet, men norra Sverige synas de lämna. Sålunda ha alla af mig i sydligare delarne af landet iakttagna kungsörnar varit unga fåglar med ännu hvit stjärt, och omkring 200, mest i Skåne samt i oktober och november fällda, af mig undersökta exemplar ha— 57° — alla varit yngre individer, de flesta ungar för året, men några få 2- till 3-åringar. Däremot ha alla, som vintertiden blifvit mig tillsända från norra Sverige, varit gamla individer. Kungsörnen flyger högt under sträcket och flyttar endast om dagen. Fiskgjusen (Pandion haliaétus, L.) ankommer till Sverige i april månad, sällan dock förr än i midten af månaden. Han flyttar spridd öfver landet, och sträcket försiggår om dagen. Han flyger därvid tämligen högt öfver land men sänker sig såväl öfver hafvet som öfver större insjöar. Om hösten flyttar han bort i september och oktober. De gamla fåglarne anträffas då först på sträcket, och dessa synas lämna Sverige i september. Alla sent i oktober fällda individer ha sålunda varit ungfåglar. De på höststräcket fällda individer, som jag varit i tillfälle undersöka, uppgå dock endast till ett

sextiotal. Min erfarenhet om denna fågels höstflyttning är således ej synnerligen stor. Dufvoma (Columba, L.), de vilda nämligen, äro flyttfåglar, som ankomma till Sverige tidigt om våren, redan i mars och april, och flytta bort i oktober. De flytta i täta flockar, sträcka, som det synes, endast om dagen och flyga därvid ej högt. Om våren ankomma bägge könen samtidigt, och om hösten följas de unga och gamla åt under sträcket. De begagna ej några bestämda flyttningsvägar. Endast den ena arten, blådufvan, öfvervintrar någon gång i Sverige, och de som blifvit fällda vintertiden ha alltid varit unga individer. Inom hönsfåglarnes grupp finnes endast en flyttfågel i Sverige, nämligen vakteln (Coturnix coturnix, L.). Denna ankommer till oss om våren i maj månad och flyttar bort i september och oktober.Då vakteln är en tämligen sällsynt fågel här i Sverige, har jag mig ej mycket bekant om hans flyttningssätt. Att döma däraf att man under vårflyttningen vanligen endast träffar enstaka individer synes det sannolikt, att hvarje individ flyttar för sig. Om hösten träffar man oftare 3—4 eller hela kullar tillsammans. Om dessa före eller under flyttningen sprida sig, känner jag ej. Att vakteln flyttar endast om nätterna är säkert, och detta känner man väl till på Medelhafsöarna, där han under sträcket uppträder i stor mängd. Vadarnes flyttningar äro af stort intresse. Man finner hos dem de största afvikelser i uppträdandet under sträcket icke endast hos de skilda grupperna utan äfven hos mycket närstående arter inom samma släkte. Det är dels detta och dels andra skäl, som gifvit mig anledning att ägna vadarnes flyttningar den största uppmärksamheten. Vadarne äro äfven de flyttfåglar, som äro lättast att studera. Dels följa många arter gifna flyttningsvägar, där man har lätt att iakttaga dem, och dels låta de flesta, som sträcka nattetid, höra sin stämma, så att man därefter kan bestämma sträckets gång. Södra Öland beröres af de båda i det föregående omnämnda flyttningsvägarna öster och norr ifrån, och där har jag under flera år haft de rikaste tillfällen att studera särskildt vadaresträcken. Mina första undersökningar där gjordes under åren 1867, 1868 och 1869. Under höststräcken alla tre dessa år sträckte vadareflockarna längs östra stranden ned till öns södra udde, där de i regel först styrde färden ut öfver hafvet. När jag sedan på 1880-talet gjorde nya iakttagelser på samma ställe, fann jag, att inga vadare sträckte fram till öns södra udde. De följde stranden såsom förut,men endast tills de kommo södra udden på omkring 2 kilometer nära. Där vek hvarje flock af från land och drog ut öfver hafvet. När jag talade vid fyrpersonalen vid den på sydspetsen af ön belägna fyren härom, berättades mig, att fågelsträcket fram till fyren hade upphört samtidigt med att man där hade fått kanoner, med hvilka det sköts flitigt under de dimmiga höstdagarna för att varna förbiseglande fartyg. Det är ju i och för sig ej något märkvärdigt, att fågelflockarne blefvo skrämda af kanonskotten. Det märkliga är, att alla flockar veko från stranden på alldeles samma ställe äfven de dagar, då det ej sköts med kanonerna, och ännu märkligare är det, att ungfåglarne, som för första gången flyttade förbi Öland, gjorde precis på samma sätt, och detta oaktadt det i de flesta flockar, som sträckte sedan de gamla fåglarne redan voro förbiflyttade, ej fanns någon enda äldre fågel. Hur kunde då dessa unga fåglar, som för första gången voro ute på sin långa färd, veta, att deras föräldrar hade ändrat väg? Denna iakttagelse leder åter till den tanken, att fåglarne verkligen måste äga ett sinne, en uppfattnings- eller förnimmelseförmåga, som är så främmande för oss människor, att vi ej ens kunna aningsvis göra oss en föreställning om dess beskaffenhet. Den ordning, i hvilken vadare af olika ålder flytta, strider mot Gätkes uppgifter från Helgoland. Detta förefaller rätt märkligt. Visserligen kan det i några fall förklaras däraf, att de äldre fåglarne af en del arter uppehålla sig någon tid eller kanske delvis öfvervintra på det närmast Helgoland belägna fastlandet, under det att ungfåglarne draga längre mot söder, och att dessa äldre fåglar, när vintern nalkas, draga sig mot hafvet och komma öfver till Helgoland; men häri ligger dock ingen allmängiltig förklaring. Här i Sverige finns ej någon endavadareart, hvars ungfåglar börja sträcket, och de iakttagelser, jag under många år haft rikt tillfälle att göra på sträcket, öfverensstämma till alla delar med det resultat, hvartill jag kommit genom studier såväl på fåglarnes häckplatser i södra och mellersta Sverige som i våra fjälltrakter, i det nordligaste Norge samt på Färöarna, Island, Västra och Östra Grönland m. fl. ställen. Såväl i nordliga Skandinavien som på Ishafsländerna ha sålunda alla gamla vadare flyttat bort så tidigt, att slutligen ej någon enda äldre fågel kunnat iakttagas, under det att ungfåglar funnits kvar talrikt, ja ofta i massor, flera veckor senare. När nu dessa iakttagelser till alla delar öfverensstämma med den ordning, i hvilken fåglarne flytta förbi eller öfver södra Sverige, hur är det då möjligt, som Gätke uppgifver, att de unga fåglarne kunna sträcka öfver Helgoland flera veckor tidigare än de äldre? Vadarefåglarne. uppträda under flyttningen sinsemellan så olika, äfven livad arterna inom samma släkte beträffar, att det blir nödvändigt här behandla hvarje

art för sig. Jag vill emellertid göra detta så kort som möjligt. Tofsvipan (Vanellus cristatus, L.) är en af våra tidigaste vårfåglar. Hon börjar vanligen ankomma redan i mars, och sträcket räcker in i april. I motsats till de flesta om ej alla andra fåglar ankomma det föregående årets ungfåglar samtidigt med de äldre hannarne, detta enligt hvad senaste årens undersökningar gifvit vid handen. Vid flera tillfällen hafva nämligen de först erhållna exemplaren varit ungfåglar, som ännu burit spår af ungdräkten. När snö och köld inträffa efter vipornas ankomst, blifva en del af dem stundom så bortkomna, att de utan urskillning flyga omkring och därvid komma till trakter,som ligga långt utom denna fågels vanliga område. Sålunda har jag vid sådana tillfällen fått vipor i rätt stort antal mig tillsända från Sveriges nordligare provinser, ja, äfven från Lappland. Vipan synes ej följa några bestämda vägar under vårflyttningen här i Sverige. Hon ankommer då i små flockar och sträcker om dagen. Huruvida något nattsträck förekommer, har jag ej kunnat utröna, men detta synes ej osannolikt. Under sträcket flyger hon högt och håller sig tyst. Om hösten flytta hannarne först. Dessa lämna häckningsplatserna före honorna eller innan ungarne blifvit fullt utväxta, slå sig tillsammans i flockar och draga redan i slutet af juni och början af juli från Sverige. Honorna draga bort så snart ungarne kunna flyga. Samlade i stora flockar, stryka de en kort tid omkring och flytta i juli. Redan mot slutet af sistnämnda månad börja ungfåglarne flyttningståget. Dessa sträcka talrikast i början af augusti, och i midten af denna månad ha de flesta flyttat. Mera sällan träffas ensamma ungfåglar eller någon mindre flock ännu mot slutet af augusti månad eller i september. Kustpiparen (Charadrius helveticus, L.) hör till de fåglar, som från sitt hemland i fjärran östern följa den stora stråkvägen förbi vårt land. Om våren synes han flytta direkt förbi och är då så sällsynt, att mina iakttagelser öfver vårsträcket inskränka sig till några få i slutet af maj iakttagna individer. Om hösten åter är han allmän, ehuru han aldrig uppträder i stor mängd. De gamla fåglarne flytta först mot södern, och deras sträck börjar mot slutet af juli månad samt räcker hela augusti till första dagarna af september. Under denna tid sträcka de dagligen, uppträda än ensamma, gamla han-nar för sig, och än i sällskap af 5 —10 stycken. Först sedan de gamla fåglarne slutat att sträcka, börja ungfåglarne uppträda. Dessa begynna sträcket omkring den 10—-15 september, komma talrikast under senare hälften af nämnda månad och uppträda till mot oktober månads slut. Sedan ungfågelsträcket börjat, har någon gammal fågel mig veterligen aldrig blifvit iakttagen i Sverige. Unga fåglar komma under höststräcket, i oktober månad, ej sällan inåt landet, uppträda då i flockar och ofta i sällskap med ungar af kärrsnäppan (Tringa alpina). De uppehålla sig vid dessa besök alltid på sjöstränder. Kustpiparen flyttar om dagen. * Han flyger högt öfver land men lågt öfver hafvet. Vanligen ser man honom med ilande fart draga fram tätt utmed hafsytan. Han är tyst under sträcket, så snart flera exemplar äro tillsammans eller om han, såsom ofta är fallet, flyger i sällskap med andra vadare. Ensamma individer åter låta ofta höra sin stämma. Stundom har en och annan gammal hanne af denna art visat sig sträcka mot söder redan i juni och i början af juli månader. Brockfågeln eller Ljungpiparen (Charadrius apricarius, L.) följer ej några bestämda vägar. Han flyttar midt öfver landet. Under vårsträcket uppträder han i små flockar och drager sig, allt eftersom snön går bort, småningom mot norden. Hans ankomst är helt och hållet beroende af när marken blir bar. Tidiga år infinner han sig i mellersta Sverige redan i mars, sena år kan han åter blifva så fördröjd, att stora sträck försiggå ännu långt fram i maj. Att tvenne, ett tidigare och ett senare, vårsträck äga rum, synes säkert, och det är påtagligen de i fjälltrakterna eller i norra delarne af vårt land * Man hör ej sällan nattetid hans välkända, tvåtoniga läte, men detta härrör troligen från sådana, som blifvit uppskrämda.hemmahörande, som sträcka sent. Jag har sålunda vissa år varit i tillfälle iakttaga rätt stora sträck så sent, att de först ankomna redan länge ha rufvat sina ägg. Under den i de nordliga provinserna sena våren år 1899 flyttade exempelvis ett stort antal brockfåglar öfver Uplandsslätten ännu i midten af maj. De gamla fåglarne draga bort från södra Sverige redan i augusti och september. I fjälltrakterna äro de möjligen något längre kvar. Man ser dem där till augusti månads slut. De äldre fåglarne uppehålla sig ej länge i Sverige under höststräcket. De träffas då jämförelsevis sällan. Ungfåglarne åter äro så mycket allmännare. Dessa slå sig tillsammans i stora flockar och stryka omkring på Sveriges slätter, där de uppehålla sig tills frost och snö tvinga dem att draga längre mot södern. Ungfåglarne stanna sålunda hela oktober månad i Sverige, och stundom har jag sett tusentals kvar på Västgötaslätten ännu i november. Gätkes uppgifter om ungfåglarnes tidiga höstflyttning, som skulle inträffa långt före de gamla fåglarnes tåg mot södern, äro lika märkliga rörande brockfågeln som rörande de flesta, ja, nästan alla andra nordiska flyttfåglar. Mig veterligen är aldrig någon frisk gammal fågel af denna art funnen eller sedd i

Sverige senare än i september, under det ungfåglar i stora skaror finnas ända till 2 månader senare. Hur skall man under sådana förhållanden förklara Gätkes uppgift, att de gamla fåglarne flytta flera veckor efter ungfåglarne och att de äldsta och skönaste hannarne afsluta tåget? Dessa skulle således flytta från Sverige vid jultiden. Nu skulle man kunna åberopa möjligheten af att de gamla fåglarne i sin vinterdräkt här i Sverige förväxlas med ungfåglarne. Mot denna möjlighet strider dock detfaktum, att mångtusentals exemplar, som blifvit fällda på senhösten, gått genom mina händer eller varit föremål för Sveriges öfriga ornitologers observationer. Grefve Tage Thott berättade mig sålunda, att han i Köpenhamn varit i tillfälle se flera lass i Danmark på senhösten skjutna brockfåglar, och att han bland dessa ej kunde finna någon enda äldre fågel. De unga brockfåglarne äro under höststräcket mycket periodiska. Under ett tiotal år eller mer kunna de uppträda i mängd på mellersta Sveriges slättbygder, hvarefter det händer, att de mycket aftaga i antal eller under många år ej alls visa sig. Då fåglarne tidtals uppträda i så stor mängd, kan detta ej bero på annat, än att de af en eller annan orsak förändra flyttningsvägar. De ungfåglar, som Gätke uppgifver skola komma österifrån till Helgoland i juli månad, kunna svårligen vara stadda på flyttningståg. Sannolikare synes det mig, att dessa äro tidigt födda ungar, som gifvit sig ut på ströftåg. När jag besökte Island den 9—16 september 1883, funnos unga brockfåglar där ännu i stort antal. Fjällpiparen (Charadrius morinellus, L.) har ej sina flyttningsvägar genom Sverige. Visserligen anträffas han ej så sällan å Uplandsslätten på flyttningen mot norden i slutet af maj. och början af juni samt någon enda gång under höstflyttningen, men min kännedom om denna arts flyttningståg är så ringa, att jag ej vågar yttra mig därom. På nordliga Norges öar har jag funnit honom allmän i slutet af maj och början af juni. Han kommer talrikt hvarje år vid den tiden till trakten af Tromsö. Detta tyder på, att hans flyttningsväg skulle gå Öfver Nordsjön, hvilket äfven synes mig sannolikt. Möjligen går äfven ett sträck längs kölen öfver till Jylland. Större strandpiparen (Charadrius hiaticula, L.) hvilken Ur djurens lif. 37är särdeles allmän vid våra kuster, ankommer om våren mycket tidigt. Vid vår västra kust ser man honom vanligen redan i mars månad, och han sträcker allmänt längs östra kusten under förra hälften af april. Han kommer då i små sällskap, sträcker om dagen och flyger under sträcket tätt efter hafsytan samt låter därunder ofta höra sin välkända hvissling. Förbi Öland sträcker han i mängd. Höststräcket börjar där i midten af juli månad. Han uppträder då i flock, och de gamla fåglarne sträcka först. I midten af augusti börjar ungsträcket. Bland ungarne träffas till en början äfven gamla fåglar, men dessa aftaga mer och mer samt blifva i september allt sällsyntare, och senare på hösten träffar man endast ungfåglar. Dessa aftaga i antal efter midten af september, men en och annan mindre flock eller några få individer sträcka till långt in i oktober. Någon gammal fågel har jag aldrig iakttagit i Sverige så sent på hösten som i oktober månad. Äfven under höststräcket flyger denna art tätt efter vattenytan. Han sträcker om dagen och höres ofta nattetid. Om han verkligen sträcker om natten, eller om de, som då höras skrika, äro skrämda individer, har jag ej kunnat med visshet utröna. Mindre strandpiparen (Charadrius curonicus, Gmel.) ankommer till Sverige i små sällskap i början af maj. Höststräcket börjar i midten af juli månad, och de gamla fåglarne sträcka fåtaligt förbi Öland till i midten af augusti, hvarefter de hastigt aftaga i antal. Redan i början af augusti träffas ungfåglar i de äldres sällskap. Sedan de gamla fåglarne slutat att sträcka, fortfar ungarnes flyttningståg öfver Öland till i början af september. I sitt uppträdande under flyttningen liknar denna föregående art, men han förekommer i vida ringare antal.STÖRRE STRANDPIPARE.Roskarlen (Strepsilas interpres, L.) ankommer till våra kuster i små flockar mot slutet af april månad. Redan i midten af juli begynna en och annan mindre flock af gamla fåglar att draga mot södern. Det egentliga sträcket börjar dock ej förr än i slutet af nämnda månad eller i början af augusti. De gamla fåglarne sträcka till i midten af sistnämnda månad, då ungarne börja uppträda. Till en början träffas en och annan äldre fågel med i ungfågelflockarne, men mot slutet af augusti finner man i regel endast ungfåglar. Dessa sträcka sedan talrikt till midten af september och under vissa år hela denna månad. Senare än första dagarne af september anträffas aldrig gamla fåglar på sträcket vid de svenska kusterna. Från Grönlands ostkust, där roskarlen är allmän, flyttade år 1900 alla gamla fåglar under de första dagarne af augusti månad. Ungfåglar åter funnos kvar i stort antal ännu när jag lämnade kusten den 25 augusti. Samma iakttagelse har jag äfven varit i tillfälle göra vid Norges ishafskust. Roskarlen flyttar aldrig öfver land. Han sträcker längs kusterna, och sträcken gå gärna ett godt stycke ut öfver hafvet. Han flyttar i täta flockar, hvilka draga fram med ilande fart tätt efter vattenytan, och fåglarne hålla sig alldeles tysta under sträcket. Under seglatsen mellan Grönland och Island första

dagarne af september år 1883 såg jag talrika flockar unga roskarlar långt ut i hafvet sträcka mot södern. Roskarlen synes flytta endast om dagen. Strandskatan (Haematopus ostralegus, L.) ankommer till vår västra kust redan i midten af mars månad samt till Östersjöns kuster så snart dessa om våren äro fria från is. Vårsträcket räcker vanligen till midten af april. Strandskatan kommer om våren parvis eller i små flockar.Höststräcket börjar i midten af juli. Från denna tid ser man från Ölands östra strand stora flockar strandskator sträcka mot söder. Då de flesta sträcka långt från land och ungfåglarne på något afstånd äro svåra att skilja från de gamla, har jag ej kunnat med tillräcklig säkerhet bestämma den tidpunkt, då ungfågelsträcket börjar. Strandskatans sträck är slut i midten af september. De, som blifvit fällda på sträcket i juli och början af augusti, ha i regel varit gamla fåglar, under det att alla, som skjutits i september, ha varit ungar. Det fällda antalet inskränker sig dock till omkring ett par hundratal, hvilket undersökningsmaterial är väl litet, för att däraf skulle kunna dragas fullt tillförlitliga slutsatser. Strandskatan sträcker aldrig öfver land. Hon flyttar om hösten i stora flockar, och fåglarne flyga ordnade i linjer. De draga fram tätt efter vattenytan eller på en höjd af 10—20 meter däröfver. När de sträcka mot vinden, flyga de i likhet med de flesta andra fåglar lägre, än när vinden är med. Under höststräcket hålla de sig tämligen tysta; om våren åter låta de, särskildt när de komma under land, oupphörligt höra sitt skarpa läte. Morkullan (Scolopax rusticola, L.) följer inga bestämda vägar under sträcket. Visserligen träffas hon särskildt under vårflyttningen mest vid kusterna, men detta synes bero därpå, att hon flyttar spridd, utbredd öfver hafvet, och att fåglarne slå till och hvila ut, så snart de komma i land. Hon flyttar aldrig i flock eller i sällskap, sträcker endast nattetid samt flyger på sträcket öfver land helt lågt och alltid tyst. Under månljusa höstaftnar eller i mörkningen såg jag ej sällan i Bohusläns skärgård morkullor komma flygande i riktning ut öfver hafvet. Öfver bergen drogo de fram på en höjd af endast 10—12 meter men syntes höja sig när de- 58i - kommo ut öfver sjön. Öfver fjordarne flögo de dock ej högre, än att de stundom kunde nedskjutas. Morkullan är, hvad ankomst- och afflyttningstiderna beträffar, i hög grad beroende af väderleksförhållandena. Om våren kommer hon, så snart bara fläckar finnas i skogarne. Vårsträcket öfver Bohuslän inträffade vanligen första veckan af april. Höststräcket varierar ännu mer till tiden men inträffar oftast i oktober. Om mildt och vackert väder varit rådande, kan visserligen större delen af oktober gå, utan att man ser en enda morkulla på de platser, där hon alltid håller till under sträcket; men slår så vädret om till nordlig vind och kyla, eller kommer snö, då infinna sig morkullorna med ens, och det händer vid sådana tillfällen, att hela det egentliga sträcket försiggår på ett par nätter. Då jämnt och mildt väder är rådande i oktober månad, kan sträcket åter räcka ett par veckor eller mera. Om våren synas könen komma ungefär samtidigt. Förhållandena härvid äro dock väl litet undersökta, och numera, sedan denna fågel är fridlyst under vårsträcket, kan man ej få material för en sådan undersökning. Då morkullan förr i tiden jagades under vårflyttningen, fann jag alltid mest hannar på sträcket, men vid flera tillfällen erhöllos äfven honor bland dem som först anlände och blefvo fällda vid kusten. Då morkullan numera här i Sverige jagas mest på drag, och då vid denna jakt endast hannar falla offer för jägaren, är det egendomligt nog, att hankönet allt fortfarande synes vara betydligt öfvervägande i antal. Någon förklaring häraf finner man däri, att de flesta svenska morkullor utan tvifvel lefva i de stora skogstrakterna, där de föga jagas. Under höststräcket anträffar man samtidigt såväl båda könen af de äldre som ungfåglarne. De flesta afmig undersökta exemplar, som blifvit fällda såväl vid början som mot slutet af höststräcket, ha visat sig vara unga fåglar, och de, som blifvit funna sedan det egentliga sträcket varit slut eller, såsom någon gång händer, vintertiden, ha alltid varit unga, sent utbildade individer. Dubbelbeckasinen (Telmatias major, Gml.) följer under sträcket ej några gifna vägar. Han flyttar spridd öfver landet, alltid hvarje individ för sig, och sträcket försiggår uteslutande om natten. Om våren inträffar sträcket sista dagarne af april och förra hälften af maj. Höststräcket börjar mot slutet af augusti och räcker hela september månad. Dock blifva fåglarne efter midten af september mycket fåtaliga. Från de jämtländska fjällen flytta de gamla redan i midten af augusti, så att man där mera sällan finner några gamla fåglar kvar mot slutet af nämnda månad. Ungfaglarne åter träffar nian där uppe, åtminstone vissa år, ännu i början af september. Bland omkring 300 på fjällplatåerna eller i dalgångarne mellan fjällen i slutet af augusti fällda individer, som jag varit i tillfälle att undersöka, voro endast några få äldre fåglar. Öfver södra Sverige flytta de äldre fåglarne talrikast mot slutet af augusti och första dagarne af september. Senare blifva dessa allt mer sällsynta, och efter midten af nämnda månad träffas vanligen endast ungfåglar. Det antal under flyttningen fällda dubbelbeckasiner, som jag

haft tillfälle undersöka, är mycket stort, och undersökningarna böra därför kunna betraktas som afgörande. Under sträcket öfver land flyger dubbelbeckasinen, åtminstone öfver slätterna, mycket lågt och håller sig därunder alldeles tyst. Hans flyttningståg öfver skogstrakterna och öfver hafvet har jag ej varit i tillfälle iakttaga. Enkelbeckasinen (Telmatias gallinago, L.). Enkelbeckasinens vårsträck öfver södra Sverige försiggår under förrahälften af april. Tidiga vårar ankomma de första redan under de sista dagarne af mars månad, och sena vårar räcker sträcket till april månads slut. Han ankommer om våren spridd, vanligen hvarje individ för sig. Han flyttar i regel om natten, men det händer någon gång, att man äfven om dagen ser honom sträcka. De äldre fåg-larne börja höststräcket redan mot slutet af augusti samt sträcka hela september och in i oktober. Någon gång träffar man en och annan äldre fågel kvar ännu i midten af sistnämnda månad. I början af september kan en och annan ungfågel påträffas stadd på flyttning, men allmänt sträcka ej dessa förr än mot slutet af nämnda månad samt i oktober. De träffas talrikt kvar i Sverige tills träsk och sjöar börja frysa till. Ännu i november har jag vissa år funnit dem talrika nog, och alla som blifvit fällda så sent ha varit unga fåglar. Någon gång öfver-vintra ungfåglar i södra Sverige, och en sådan är fälld så högt som i Upland den 13 februari 1880. Enkelbeckasinen följer under sträcket ej några bestämda vägar. Hvarje individ flyger sin väg för sig och hvilar öfver på lämpliga lokaler. I motsats till dubbel-beckasinen sträcker han högt i rymden, troligen mycket högt. Ej sällan har jag under såväl vår- som höststräcket i tidiga morgonstunden sett denna fågel som en pil störta ned från höjden till ett träsk eller en Sjöstrand. Han håller sig vanligen tyst under sträcket, men när han sträcker i mängd, hör man ej sällan nattetid hans välkända »tscheet» ljuda från höjden. Såväl öfver land som ut öfver hafvet har jag stundom kunnat lyssna till detta ljud och däraf kunnat sluta, att fåglarne flugit mycket högt. Någon enda gång har jag under höstflyttningen sett enkelbeckasinen sträcka i sällskap om 5—7 stycken. En— 584 ~ gång sågs en sådan liten flock midt på dagen öfver Östersjön, och vid ett annat tillfälle iakttogs ett exemplar, som kom sträckande med en flock kärrsnäppor. Hal/enkla beckasinen (Telmatias gallinula, L.) ankommer till Sverige tidigt om våren. Redan i slutet af mars och i början af april är han anträffad. Han är dock om våren så sällsynt, att man känner just ingenting om hans vårsträck öfver södra Sverige. Höststräcket är lättare att iakttaga. Detta börjar i slutet af september och räcker tills vattnen börja frysa till. De gamla fåglarne börja höststräcket, och ungfåglarne afsluta det. Sålunda ha alla, som blifvit fällda mot slutet af oktober och i november, varit unga fåglar. Halfenkla beckasinen flyttar spridd öfver landet, alltid ensam, hvarje individ för sig. Han sträcker endast nattetid och flyger därunder högt. Man ser honom ej sällan i dagningen om morgnarne och äfven om aftnarne komma som fallande ned ur luften. Han håller sig alltid tyst under sträcket. Vid öppna källdrag har denna beckasin ej sällan under vintertiden träffats i Sverige. Myrsnäppan (Limicola platyrhincha, Temm.) ankommer i små flockar till Sverige mot slutet af maj. På södra Öland har jag funnit henne tidigast den 16 maj. Talrikast sågs hon sträcka mot norden den 26 maj 1869, då flera små flockar anträffades vid små vattenpussar nära Ölands södra udde. Till de af mig upptäckta häckplatserna i Västergötland ankom hon under flera år mellan den 15 och 28 maj. Hon flyttar om våren alltid i små sällskap eller flockar och, som det synes, om natten. Då jag år 1869 undersökte vattenpussarne nära Ölands södra udde den 25 maj på aftonen, iakttogs hon ej där, men i dagningen följande dag anträffades på nämndaställe flera små flockar. Denna iakttagelse synes tyda på att flockarue hade ankommit på natten. Höststräcket börjar redan omkring den 10—15 juli. Till en början komma då enstaka gamla fåglar. Mellan den 20 juli och den 1 augusti har jag på sträcket träffat de gamla fåglarne talrikast. Dessa flytta då dels ensamma och dels i små sällskap om 3—4 stycken. I början af augusti uppträda de första ungfåglarne. Dessa sträcka talrikast i midten af augusti, och sträcket fortfar till första veckan af september. Gamla fåglar har jag aldrig iakttagit på sträcket senare än i midten af augusti, och de äro redan då sällsynta. Efter det talrikaste ungsträcket är någon gammal fågel mig veterligen aldrig funnen i Sverige. Uppe på de jämtländska fjällplatåerna anträffades år 1894 så sent som den 23 augusti ännu 4 unga exemplar. Myrsnäppan flyger påtagligen under sträcket högt i rymden. Man kan sluta sig till detta däraf, att hon svingar sig upp i höjden, om hon mot aftonen uppskrämmes från hafsstranden. Hon håller sig alltid tyst under sträcket och vanligen för sig själf. Endast sällan har jag sett henne sträcka om dagen i sällskap med närstående snäpparter. Kustsnäppan (Tringa canutus, L.). Kustsnäppans vårflyttning känner jag föga. Hon är vårtiden mycket sällsynt vid Sveriges kuster. De få gånger hon blifvit iakttagen ha varit mot slutet af maj och i juni månader. På sträcket mot söder åter kommer hon i stort antal öfver

Östersjön den stora stråkvägen nordost ifrån. Hon synes flytta väster ut. Från sibiriska kusten drager hon fram på båda sidor om vår halfö, och det tåg, som går förbi nordliga Norge, synes delvis fortsätta ut öfver Nordsjön och Atlanten till Britiska öarna och äfven till Färöarna och Island. Man har länge antagit, att honskulle finnas på Grönland och Island samt att de, som under höststräcket besöka Atlantens öar, komma därifrån. För min del betviflar jag, att-hon finnes på Grönland, och om hon häckar på Island, är hon åtminstone sällsynt där. Själf har jag förgäfves sökt henne på både västra och östra Grönland, såväl under häckningstiden som under flyttningstiderna. När jag under augusti månad år 1900 uppehöll mig vid mynningen af Frans Josefs fjord på östra Grönland, sträckte en mängd grönländska vadare ned längs kusten. Om nu kustsnäppan häckade längre mot norden på östra Grönland, borde hon vid nämnda tid besökt dessa trakter. Omkring den 20 juli komma årligen de första kustsnäpporna på sträcket förbi Öland. Till en början sträcka endast gamla fåglar, och dessas sträck pågår till i slutet af augusti, hvarefter det hastigt aftager. De första ungfåglarne komma mot slutet af augusti, blifva talrikast i början af september och aftaga i antal mot midten af nämnda månad. Omkring den 20 september är sträcket öfver. Sedan ungfågelsträcket kommit i full gång, har jag aldrig iakttagit några äldre fåglar. Hur de gamla fåglarne, såsom Gätke uppgifver, vid Helgoland och, som han säger, äfven vid engelska kusten kunna afsluta tåget mot södern, är för mig lika obegripligt som de flesta andra af nämnde författares uppgifter om fåglarnes ordning under höststräcket öfver Helgoland. Kustsnäppan uppträder under sträcket i små flockar, ofta i sällskap med kärrsnäppan (Tringa alpina). Hon flyger tätt efter hafsytan och låter ofta höra sitt välkända läte. Ehuru de flesta torde flytta förbi Öland, slå dock många till på stranden där och hvila några timmar, hvarunder de flitigt söka efter fluglarver i den ruttnande hafstången.Spofsnäppan (Tringa subarquata, Gyld.). Liksom föregående art är äfven denna vackra snäppa mycket sällsynt i Sverige under vårflyttningen. Troligen sträcker hon då längre till sjös och mera direkt. Under höststräcket däremot kommer hon i rätt stort antal den stora stråkvägen öster ifrån, och hon uppträder då talrikt vid Ölands södra kust. De gamla fåglarne börja tåget mot södern, och af dem, som först blifvit fällda på sträcket, har det långt öfvervägande antalet varit honor. De gamla fåglarne börja sträcket i midten af juli månad och sträcka talrikast i slutet af denna månad samt i början af augusti. Därefter aftaga de äldre fåglarne, och ungsträcket börjar i midten af augusti samt räcker till i midten af september månad. Senare i september träffas endast fåtaliga ungar. Någon gammal fågel har aldrig blifvit iakttagen sedan ungfågelsträcket kommit i full gång. Spofsnäppan sträcker stundom så talrikt, att de individer, som under några timmar från min skjutkoja kunnat räknas på stranden, uppgått till mer än 1,000 stycken. Spofsnäppan flyttar i täta flockar, ofta tillsammans med kärrsnäppan. Hon flyger lågt under sträcket och låter ofta höra sitt läte. Detta surrande läte liknar under sträcket rätt mycket kärrsnäppans men skiljes dock genast af det öfvade örat från dennas. Ofta har jag hört henne nattetid öfver hafvet, och att hon äfven då flyger lågt, har efter ljudet kunnat afgöras. De spofsnäppor, som under sträcket komma nära öländska landet, synas i regel slå till där för att hvila och äta. Kärrsnäppan eller svartbröstade snäppan (Tringa alpina, L.), hvilken i Norden är den allmännaste af alla småsnäppor, ankommer i regel till Sverige i början och midten af april. Hon sträcker om våren i små flockar,och ehuru hon spridd flyttar äfven öfver det inre af landet, går dock en af hennes större flyttningsvägar till och från Norden längs vår Östersjökust. Hennes höstflyttning börjar i midten af juli månad. Först på sträcket komma då uteslutande gamla fåglar, och att dessa ha lämnat ungarne efter sig, bevisas däraf, att de, liksom andra tidigt på sträcket erhållna snäppor, i regel ha liggfläckar. I slutet af juli och i början af augusti sträcka de gamla fåglarne i största mängd, och de uppträda då vid Ölands sydöstra kust vissa år i ofantligt stora skaror. Åren 1867—69 förekommo de i sådan mängd, att stranden städse var som kantad af dem, och den ena flocken på hundratals, ja på tusentals individer aflöste den andra dag och natt. Andra år åter, särskildt 1891, voro de jämförelsevis fåtaliga. Af dem, som blifvit först fällda på sträcket, har det öfvervägande antalet varit gamla honor, under det att hannarnes antal åter varit öfvervägande mot slutet af de äldre fåglarnes sträck. I mindre antal börja ungfåglarne sträcka redan under förra hälften af augusti. I midten af denna månad aftaga de gamla hastigt i antal och ungfåglarne komma i stora skaror. Dessa åter aftaga i antal i september men sträcka hela denna månad och fortfara därmed äfven in i oktober ända till vinterns ankomst. I september träffas äldre fåglar sällan på sträcket och i oktober nästan aldrig. Kärrsnäppan sträcker dag och natt. Hon uppträder i täta flockar, flyger lågt öfver hafvet men högt öfver land, och när hon flyger nära stranden, låter hon ofta höra sitt välkända, surrande

läte. När flockarne draga fram öfver öppna hafvet, hålla de sig i regel tysta. Denna snäppa öfvervintrar ej i Sverige. Småsnäppan (Tringa minuta, Leisl.) är under vårflyttningen mycket sällsynt i Sverige. Det är också endast höstflyttningen jag varit i tillfälle studera. Denna begynner i midten af juli. De äldre fåglarne börja då sträcka längs båda våra kuster. Omkring den 20 juli infunno sig årligen under 7 års tid ett fåtal gamla fåglar på bestämda lokaler i Bohusläns skärgård. Ungefär vid samma tid börja de första sträcka öfver Öland, och därmed fortsätta de under vid pass en månads tid, innan några ungfåglar uppträda. I midten af augusti börja de första ungfåglarne visa sig, och dessa tilltaga i antal allt efter som de äldre hastigt aftaga. I slutet af sistnämnda månad sträcka ej mer några äldre fåglar, men de unga komma i stort antal och fortsätta sträcket till mot slutet af september. Vissa år uppträda ungfåglarne i stora skaror, och dessa äro då talrikast mot slutet af augusti och början af september. Senare än i augusti är någon gammal fågel mig veterligen aldrig erhållen i Sverige. De först i juli fällda individerna ha i regel varit gamla honor med stora liggfläckar. Hannarne komma något senare, och det är därför sannolikt, att honan lämnar häckplatsen först. Småsnäppan flyttar, liksom sina närmaste släktingar, i täta flockar. Hon flyger högt öfver land men lågt öfver hafvet, uppträder ofta i sällskap med kärrsnäppan och sträcker såväl nattetid som om dagen. Hon låter under sträcket ofta höra sitt lätt igenkända läte. Småsnäppan flyttar äfven, ehuru fåtaligt, öfver det inre af landet. Ungfåglar hafva sålunda under höststräcket årligen träffats vid Mälaren nära Upsala. Mosnäppan (Tringa temminckii, Leisl.) flyttar på väg till sitt nordliga hemland fåtaligt öfver södra Sverige i slutet af maj. De gamla fåglarne börja tåget mot söder i midten af juli, stundom ännu något tidigare, och fortsätta sträcket ända in i senare hälften af augusti. Förstsedan de gamla upphört att sträcka, börja ungfåglarne komma, och deras flyttning öfver södra Sverige räcker till omkring en vecka in i september. Senare, någon enda gång ännu i oktober, anträffas enstaka ungfåglar. Någon äldre fågel har jag aldrig erhållit eller iakttagit senare än i augusti månad. Mosnäppans flyttningståg går längs bägge våra kuster, talrikast dock vid östra kusten, och hon flyttar äfven öfver det inre af landet, om ock i ringa antal. Hon uppträder aldrig i flock och blandar sig ej gärna med andra snäpparter. Vanligen ser man henne i små sällskap, 3—4 stycken tillsammans, eller ensam. Hon flyger under sträcket mycket högt, såväl öfver hafvet som öfver land, och låter under färden ofta höra sitt surrande läte. När hon från hafsstranden styr färden ut öfver hafvet, svingar hon sig högt upp i luften, stundom så högt, att man ej kan följa henne med obeväpnade ögon. Hon sträcker äfven om natten, och hennes läte höres då nästan alltid från höjden. Sandlöparen (Calidris arenaria, L.) är en bland de fågelarter, som följa den stora stråkvägen österifrån, och på sin färd öfver Östersjön besöker han under höststräcket vår sydöstra kust. Om våren har jag aldrig iakttagit honom i Sverige. Under höstflyttningen åter sträcker han i ringa antal förbi södra Öland, där han slår till och hvilar öfver. De gamla fåglarne ankomma dit under de sista dagarne af juli eller omkring den 1 augusti och sträcka sedan hela augusti månad. Mot slutet af nämnda månad sluta de äldre fåglarne att sträcka och ungfåglarne börja ankomma. Dessa uppträda på Öland under större delen af september månad, stundom rätt talrikt, men träffas ej längre efter nämnda månads slut. Sandlöparen uppträder vid Öland enstaka eller i små sällskap, ofta tillsammans med kärrsnäppan och spof-snäppan. Han flyger lågt under sträcket, vanligen tätt utmed hafsytan, och låter ofta höra sitt lätt igenkännliga läte, som kan återges med orden: »pytt, pytt, pytt». På östra Grönland, särskildt vid Mackenziebukten, strax norr om mynningen till Frans Josefs fjord, träffade jag under 1900 års expedition sandlöparen häckande mycket talrikt. Den 31 juli och 1 augusti anträffades några ungar, som ännu ej kunde flyga. Gamla fåglar uppehöllo sig där talrikt första veckan af augusti månad, och många sådana voro ännu kvar den 12 och 13 i nämnda månad. När jag sedermera den 25 augusti besökte samma lokal, hade alla äldre fåglar flyttat, men ungfåglar funnos där i mängd. Dessa hade nu slagit sig tillsammans i flockar och uppehöllo sig på den sandiga hafsstranden. Denna iakttagelse öfverensstämmer således med resultatet af mina studier under flyttningståget. Smalnäbbade simsnäppan (Phalaropus hyperboreus, L.) flyttar endast fåtaligt öfver södra Sverige. Ett par gamla fåglar äro funna på Öland den 11 juli. Ungfåglar hafva oftare anträffats där, och annorstädes i Sverige äro de äfven funna i augusti och början af september månader. Dessa uppträda då i små sällskap. Vid häckplatserna har jag varit i tillfälle att studera denna simsnäppa såväl i norska Finnmarken som på Färöarna, Island och västra Grönland. Jag har där funnit, att honan flyttar från häckplatserna så snart hon lagt sina ägg, slår sig tillsammans med andra honor och uppehåller sig en tid på hafvet. I början af juli försvinner hon från dessa nordliga bygder och drager utan tvifvel redan då på flyttning mot

södern. Hannen åtager sig således ensam rufningen af äggen och uppfödandet af ungarne. Så snart dessa blifvit så försigkomna, att de kunna reda sig själfva, d. v. s. när de börja kunna flyga, be-gifver sig äfven hannen på flyttning. Ungarne slå sig då tillsammans i flockar, draga från häckplatserna ned till hafvet, uppehålla sig där en tid och draga sedan i augusti och början af september i flockar på flyttning mot södern. Sedan ungfåglarne lämnat häckplatsen, har jag funnit dem i mängd på hafsfjordarne, men tillsammans med dem har jag aldrig där sett någon gammal fågel. Ej heller hafva gamla fåglar någonsin anträffats i denna arts nordliga hembygder senare på året än första dagarne af augusti månad. När nu ungfåglar i mängd finnas kvar där hela sistnämnda månad och in i september, är det gifvet, att dessa, i likhet med så många andra vadarefåglar, ensamma företaga flyttningen långt efter de gamla fåglarne. Brednäbbade simsnäppan (Phalaropus fulicarius, L.). Denna praktfulla simsnäppa, som torde vara en af världens nordligaste vadare, har jag endast på Spetsbergen och Grönland varit i tillfälle att studera. Det visade sig där, att äfven denna art för ett med den förenämnda öfverensstämmande lefnadssätt. Sålunda flyttade honorna från häckplatserna så snart de lagt sina ägg. Senare än de första dagarne af juli påträffades ej någon gammal hona vid Spetsbergen. Den 19 juli år 1898 anträffades gamla hannar talrikt vid Kap Boheman i Isfjorden på Spetsbergen. Dessa hade alla stora liggfläckar, buro en utsliten dräkt och voro redan församlade i små flockar. Det är således säkert, att dessa hade legat ut ägg och fostrat upp ungar. De hade redan lämnat ungarne och häckplatsen, men ej någon enda unge kunde upptäckas i deras sällskap, och det är därför troligt, att hannarne flytta från ungarne redan innan dessa kunna flyga. I Mackenziebukten på östra Grönland anträffades några nyligen flygfärdiga ungar i början af augusti månad1900, men ej någon enda äldre fågel. De gamla hade således redan flyttat från platsen. Att ungarne voro födda där, styrktes däraf, att en död, ännu ej flygfärdig unge anträffades. Dessa fynd tala således äfven för riktigheten af min åsikt, att de gamla fåglarne mycket tidigt lämna häckplatsen och ungarne. De egentliga snäpporna (Totanus, Bechst.) äro allesammans i fråga om sina flyttningståg så lätta att studera, att det i högre grad, än hvad som är fallet med många andra fåglars flyttningar, lyckats mig att lära känna dem. Dels flytta de såväl öfver land som öfver hafvet, så att jag hvarje år varit i tillfälle iakttaga dem, och dels draga de uppmärksamheten till sig därigenom, att de under sträcket vanligen låta höra sin vidt omkring ljudande stämma. Svartsnäppan (Totanus fuscus, L.), den mest högbenta af snäpporna, drager på sin färd mot norden samlad i flock öfver mellersta och södra Sverige under senare hälften af maj månad. Båda könen ha då anträffats i samma flock. Sådana år, då snön och isen i de nordliga provinserna ligga länge kvar, slår hon till vid sjöar och träsk i mellersta Sverige. * Under vanliga förhållanden flyger hon om våren direkt upp till sina nordliga häckplatser, och man hör då under sträcket från höjden hennes välkända läte. Höststräcket börja de äldre fåglarne förvånande tidigt. Redan den 1 juli har jag under flera år sett dem sträcka såväl öfver Upland som öfver Öland, och första dagarne af juli är sträcket öfver Öland oftast i full gång. De gamla fåglarne, som alltid äro fåtaliga, sträcka till mot slutet af juli, men redan då är deras sträck slut, och de * Ett sådant år var 1899. Denna snäppa visade sig då i flockar kring Upsala och annorstädes. Ur djurens lif-38träffas ej vidare i Sverige. Ungfåglarne börja flytta redan någon af de sista dagarne i juli. I augusti komma de i stort antal öfver Öland, och vid denna tid hör man dem ofta nattetid äfven öfver det inre af landet, särskildt öfver Upland. Redan mot slutet af augusti ha ungarne fullbordat sitt sträck, och i september finnas de ej mer här i landet. De gamla svartsnäpporna flytta i små sällskap, ensamma eller i sällskap med gluttsnäppan. Ungfåglarne uppträda vanligen i flock. Ehuru man någon enda gång ser svartsnäppor sträcka om dagen, försiggår det egentliga sträcket nattetid. Under juli- och augusti-nätterna hör man på södra Öland ofta natten igenom deras lätt igenkännliga »juitt» ljuda från höjden. De flyga nämligen under sträcket, särskildt öfver land, högt i rymden. Öfver hafvet synas de, åtminstone ungfåglarne, flyga lägre. Det är underbart, att denna snäppa, som på häckplatserna endast stannar omkring sex veckors tid, under denna korta tid hinner få sina ungar färdiga. De nordiska snäppornas ungar växa dock öfverraskande fort, gynnade som de äro af evig sol och med vattenpussarne fulla af mygglarver, hvilka jämte småspigg och små mollusker synas utgöra deras viktigaste föda. Skogssnäppan (Totanus ochropus, L.), hvilken förekommer spridd i Sveriges barrskogar, ankommer till oss i midten samt under senare hälften af april månad, och könen komma samtidigt. De lägga sina ägg i maj, och redan i början af juli äro ungarne i regel flygfärdiga. Omedelbart därefter skynda de gamla fåglarne mot södern. Det är ej så märkvärdigt, att dessa, i likhet med så många andra gamla vadarefåglar, flytta bort så tidigt; märkligare är, att ungarne börja

flyttningen så snart, att man ofta finner dem på sträcket, innan de ännu hunnit fullständigt af-— 595 — lägga dundräkten. På södra Öland, där denna fågel aldrig är funnen häckande, har jag sålunda redan den 8—12 juli anträffat så späda ungar. De gamla fåglarnes höststräck börjar någon af de första dagarne i juli och räcker endast två, högst tre veckor. Ungfåglarnes egentliga sträck börjar omkring en vecka senare än de gamlas och räcker till augusti månads slut. De blifva dock mot slutet af augusti fåtaliga och sträcka talrikast i juli månad. Efter juli månads slut har jag aldrig i norden anträffat något äldre individ af denna snäppa, och aldrig någon frisk ungfågel senare än i augusti månad. Ehuru skogssnäppan under höststräcket flyttar spridd öfver landet, synas dock de flesta individerna draga sig ned mot Östersjöns kust och följa denna mot söder. Sålunda kan hon i stort antal iakttagas öfver Öland och längs småländska kusten. Hon flyttar aldrig i flock, hvarje individ sträcker i regel för sig eller ett par tillsammans. Hon sträcker endast nattetid, flyger därvid högt i rymden och låter nästan ständigt höra ett läte, som är säreget för sträcket. Natten igenom hör man på Öland under juli månad detta hennes läte från höjden, och i tidiga morgonstunden ser man henne ofta som en pil störta sig ned för att tillbringa dagen vid ett dike, en vattenpuss eller på hafsstranden. När natten nalkas, svingar hon sig åter upp i höjden för att fortsätta sin långa och snabba färd. Rödbenta snäppan (Totanus calidris, L.) flyttar om våren öfver södra Sverige i två repriser. Första tåget begynner redan i midten af april, stundom något tidigare, och räcker under ett par veckors tid. Därefter kan man iakttaga ett uppehåll och sedermera ett nytt tåg i början eller midten af maj. Utan tvifvel äro de, som sträcka först, sådana, som bygga och bo i sydligare Sverige, un-— 596 ~ der det att det senare tåget drager upp till nordligare belägna bygder. Höststräcket börjar i midten af juli, och de äldre fåglarne sträcka talrikt till början af augusti, hvarefter de hastigt aftaga i antal. I början af augusti komma de första ungfåglarne, och dessa sträcka i mängd öfver Öland hela sistnämnda månad, aftaga hastigt i början af september och upphöra mot midten af nämnda månad. Senare än i midten af augusti ha gamla fåglar ej iakttagits i Sverige. Uppe på de jämtländska fjällen ha ungfåglar anträffats hvarje år jag besökt dessa ända in mot slutet af augusti, men de gamla fåglarne lämna alltid fjällen redan i juli månad. Rödbenta snäppans flyttningståg går längs kusterna, fåtaligt längs vår västra kust men mycket talrikt längs Östersjökusten. Mera sällan kommer någon enstaka flock in öfver landet. Hon flyttar mest i små flockar, flyger på sträcket lägre än sina närmaste släktingar och håller sig tystare än de. Det egentliga tåget synes vara i rörelse nattetid, men hon sträcker äfven om dagen. Grönbenta snäppan (Totanus glareola, L.), hvilken till sitt utseende liknar skogssnäppan mycket, skiljer sig dock till lefnadssättet och äfven i sitt sätt att flytta från henne. Hon ankommer vanligen till oss i midten af april, och höstflyttningen inträffar mycket tidigt. Om våren ankomma bägge könen samtidigt, och fåglarne uppträda då i små flockar eller sällskap. Höstflyttningen begynner redan i början af juli månad. Gamla fåglar begifva sig då af först. Dessa uppträda i små sällskap och sträcka till mot slutet af juli månad, då de äldre fåglarnes sträck med ens är slut. Redan i midten af juli, ja, t. o. m. den 10—12 juli, börja ungfåglarne infinna sig på sträcket. Dessa sträcka sedan, oberoende afvädret, i stort antal till första dagarne af september, då sträcket upphör, sedan fåglarne under några dagar ha varit fåtaliga. Under sista tiden af sträcket har aldrig någon äldre fågel erhållits. Äfven denna snäppa sträcker utbredd öfver landet men uppträder i största mängd längs östra kusten och på Öland. Flertalet sträcker nattetid, men man ser henne äfven om dagen draga fram såväl öfver land som öfver hafvet. Hon flyttar i glesa sällskap, flyger högt öfver land och haf och låter därvid oupphörligt sin välkända stämma ljuda ned till lyssnaren. Knappast skall den uppmärksamme forskaren nagonstädes i södra Sverige under juli- och augusti-nätterna lyssna förgäfves efter denna snäppa. Gluttsnäppan (Totanus glottis, L.) är så mycket lättare att följa under flyttningstågen, som hennes stämma, hvil-ken hon ofta låter höra, ljuder mycket långt. Hon flyttar öfver södra och mellersta Sverige i midten och i slutet af maj, kommer då i flockar, flyger högt i rymden och uppehåller sig mycket sällan nagonstädes på vägen. Höststräcket börjas redan någon af de första dagarne i juli, då en och annan ensam fågel visar sig på Öland. Först omkring den 10—12 juli är de äldre fåglarnes sträck i full gång. Detta räcker endast två till tre veckor, så att man mera sällan anträffar gamla fåglar senare än i juli månad. Redan i midten af juli komma enstaka ungfåglar, och mot slutet af samma månad sträcka de unga talrikt. Detta ungfågelsträck pågår till in i september, men fåglarne aftaga i antal efter augusti månads slut. Vissa år sträcka dock ännu ungfåglar fåtaligt efter midten af september. På sträcket öfver Öland ha så unga fåglar, att de haft dun kvar på hufvud och hals, ofta anträffats. Någon äldre fågel är mig veterligen aldrig erhållen eller iakttagen

iSverige senare än vid midten af augusti, och de äro redan då sällsynta. Under flyttningen uppträder gluttsnäppan om våren dels ensam, dels i små flockar. Under hösten komma de äldre fåglarne dels spridda, dels i små sällskap eller flockar. Ungfåglarne flytta ofta i stora flockar, och de flyga då ordnade på linje. Mera sällan ser man denna snäppa i större antal sträcka under dagen. Hon flyttar mest om natten, flyger mycket högt och låter flitigt höra sitt skarpa läte, hvilket för den, som här nere på jorden lyssnar därtill, erinrar om skallet af en mängd på afstånd drifvande hundar med fint skall. Det är utan tvifvel denna snäppas läte under sitt flyttningståg, som gifvit anledning till sägnen om Odins jakt. Nästan hvarje augustinatt kan man i Upsala stad och äfven i Stockholm vara i tillfälle iakttaga detsamma. Gluttsnäppan sträcker nämligen i mängd öfver dessa trakter. Bland de fåglar, som flytta längs svenska Östersjökusten, taga flera, som sträcka högt i rymden, en genväg öfver det i hafvet utskjutande Upland. Gluttsnäppan sträcker nämligen längs kusterna och kommer mera sällan längre in öfver fastlandet. Drillsnäppan (Actitis hypoleucus, L.). Mot slutet af april månad ankommer drillsnäppan till Sverige, och hon uppträder då vanligen parvis eller i små sällskap. De äldre fåglarne begynna höststräcket redan i början af juli och sträcka omkring en månads tid. Talrikast flytta de i midten af nämnda månad. Ungfåglarne börja sträcka i slutet af juli och flytta talrikast under förra hälften af augusti. Därefter aftaga de i antal. Ännu i september träffas ett fåtal ungfåglar, men äldre individer hafva aldrig erhållits senare än vid midten af augusti, och de äro redan då mycket sällsynta.Drillsnäppan flyttar dels öfver det inre af landet, längs vattendrag och sjöar, och dels längs kusterna. Hon sträcker såväl om dagen som om natten; man hör henne dock oftare nattetid. De gamla flytta bort i mindre sällskap, de unga i större, täta flockar. De flyga lågt, öfver hafvet tätt efter vattenytan. Ut öfver hafvet ser man flockarne ila fram med stor hastighet, och fåglarne svänga härvid så, att de vända sin hvita buk än åt ena och än åt den andra sidan. När hela flocken liksom på kommando i ett och samma ögonblick gör en dylik svängning på kroppen, blänker det till och ser ut, som bestode hela flocken af hvita fåglar. Drillsnäppan skriker oupphörligt under sträcket, och detta läte, som är ett entonigt fragment af hennes vanliga drillande, har icke synnerlig likhet med detta. Brushanen (Machetes pugnax, L.). Brushanens vårsträck börjar omkring den 1 maj. Under flera år ankom han till Västergötland vid denna tid. Längs Östersjökusten sträcker han till mot slutet af maj. Han kommer i små flockar, som till en början mest bestå af hannar, och den stora stam, som bebor norra delen af vår halfö, synes snabbt flytta öfver. Under höststräcket äro de äldre fåglarne märkvärdigt sällsynta. Dessa flytta emellertid först, och deras höststräck börjar, så snart hannarne i juli fällt sin bröllopsdräkt. Så fort ungarne kunna flyga, slå de gamla honorna sig tillsammans i flock och draga af på flyttning. Små flockar af gamla hannar äro anträffade på sträcket vid Ölands södra udde vid midten af juli. Vid samma tid börja honorna försvinna från häckplatserna och ungfåglarne att sträcka. Troligen flytta de gamla honorna bort i sällskap med de ungfåglar, som först ge sig af. Dessa senare sträcka i stor mängd från nämnda tid tillmidten af september, hvarefter de blifva fåtaliga, och mot slutet af sistnämnda månad är sträcket öfver. I augusti sträcka ungfåglarne i största mängd öfver Öland och kunna då nästan dagligen fällas i hundratal. Någon äldre brushane har jag aldrig sett eller erhållit i Sverige senare än i juli månad. Brushanen sträcker om dagen, uppträder i täta flockar och flyger därvid högt öfver land men sänker sig öfver hafvet mot vattenytan. Han är absolut tyst, och det är därför svårt att afgöra, huruvida något nattsträck äger rum. Detta synes dock vara sannolikt, enär fågeln ännu i skymningen ofta setts massvis sträcka längs kusten. I mindre antal flyttar brushanen äfven öfver det inre af landet, och denna flyttning synes försiggå nattetid. Om dagen pläga fåglarne nämligen hålla sig dolda på gräsbeväxta mader, där man under beckasinjakter mycket ofta träffar dem. Röda långnäbb an eller rddspofven* (Limosa lapponica, L.). Denna präktiga snäppfågels vårsträck har jag ej varit i tillfälle att studera. Hon är nämligen vårtiden mycket sällsynt i Sverige. På sin färd mot söder åter följer hon den stora stråkvägen nordost ifrån och besöker då talrikt södra Öland. Först på sträcket, redan vid midten af juli, träffas vanligen små sällskap af ettåriga individer, som ej ha fortplantat sig och hvilka bära en mera grå dräkt än de gamla fåglarne. Gamla, ståtliga röda hannar börja äfven komma vid midten af juli, men de äldre fåglarnes egentliga sträck börjar ej förr än under de sista dagarne af juli. Då kan man ofta räkna dem i hundratal, och de sträcka till omkring den 15—20 augusti. Vid denna tid upphör sträcket alldeles, tills de unga fåglarne sedermera börja komma i september. * Upptages oriktigt under namn af myrspof i »Nordens fåglar».Dessa uppträda vanligen i första veckan af nämnda månad och sträcka tämligen talrikt till fram emot månadens slut. Somliga år äro ungfåglarne fåtaliga, andra åter

talrika. Sålunda var rödspofven mycket fåtalig på Öland år 1891 men åter 1895 så allmän, att ett femtiotal gamla röda hannar fälldes på några få dagar, och ett betydligt större antal skulle ha kunnat skjutas. Nästan alla gamla fåglar af båda könen hade stora liggfläckar. Gamla fåglar äro mig veterligen aldrig anträffade i Sverige senare än i augusti månad och ungar för året aldrig tidigare än i september. Rödspofven uppträder under sträcket i flock, ofta i sällskap med storspofven och småspofven. Han synes sträcka endast om dagen, flyger därvid på en höjd af 10—30 meter öfver hafsytan och låter ofta höra ett svagt, nästan knorrande läte, som ej höres långt. Han slår ofta till på Ölands strand men hvilar endast några timmar eller öfver en natt. Storspofven (Numenius aquatus, L.) ankommer i små flockar till Sverige i slutet af mars och början af april, och vårsträcket räcker vanligen till midten af sistnämnda månad. Bägge könen komma samtidigt, och så snart de kommit in i landet, fördela de sig parvis. Flyttningståget mot söder börjas af de gamla honorna och företages förvånande tidigt. Honan biträder sin make med rufningen af äggen, men så snart ungarne blifvit några dagar gamla, lämnar hon vården om dem åt hannen, slår sig tillsammans med andra honor, ger sig af ut mot kusten och flyttar redan i senare hälften af juni månad från Sverige. Vid denna tid har jag stundom sett storspofven sträcka förbi Ölands östra kust i stor mängd. Den ena flocken efter den andra har kunnat iakttagas, och alla, som varit mig tillräckligt nära för att göra detmöjligt att urskilja ålder och kön, eller som blifvit fällda, ha varit gamla honor. * Om man vid denna tid besöker fåglarnes häckplatser, skall man ej finna någon enda hona kvar där. Detta honornas sträck, som varar en mycket kort tid, fortfar stundom några dagar in i juli. Sedan honorna sträckt förbi, är det vanligen en tid, som man ej ser några storspofvar sträcka. Omkring den 10—15 juli börja de gamla hannarne komma, och dessas sträck pågår nu till midten af augusti månad. Under denna tid har aldrig någon enda frisk hona blifvit sedd eller erhållits bland det stora antal, som under årens lopp blifvit fällda eller till mig insända. Endast två äldre honor ha vid denna årstid erhållits i Sverige, och af dessa var det ena exemplaret utmagradt och hade endast en fot, det andra hade en svår skada i ena vingen. När de gamla hannarne börja aftaga, mot midten af augusti månad, då börja ungfåglarne sträcka. Dessa komma talrikast under senare hälften af nämnda månad, aftaga därefter mer och mer i antal och afsluta sträcket mot slutet af september, då endast enstaka ungar, som blifvit efter de större flockarne, uppträda. De gamla storspofhonorna flyga under sträcket högt, ofta mycket högt, och uppträda i stora flockar. De slå ej till på Öland under höstflyttningen. Hannarne flyga lägre, slå sällan till och uppträda äfven de i stora flockar. Ungfåglarne flyga lägst, vanligen endast på en höjd af 20—30 meter öfver hafsytan, uppträda än i stora, än i mindre flockar och än i små sällskap. De slå ofta till på Ölands ängsmarker för att hvila ut och äta gräshoppor. * Hvar alla dessa fåglar komma ifrån, är svårt att förstå, då denna spof i Sverige ej går långt mot norden. Troligen är det ett tåg öster ifrån, som drager öfver vårt land.Under sträcket håller storspofven sig vanligen tyst, och det är därför svårt att afgöra, om han sträcker äfven nattetid. Endast när unga fåglar blifvit skilda från flockarne, skrika de högt. Att han sträcker talrikast midt på dagen talar emot sannolikheten af ett nattsträck. Småspofven (Numenius phoeopus, L.). Småspofvens vårsträck öfver Sverige börjar vid midten af april och räcker in i maj. Stundom ser man en och annan flock ännu mot slutet af maj. Höststräcket börjar vid midten af juli, om också en och annan fågel stundom kommer redan i början af denna månad, och räcker omkring en månads tid. Detta sträck består i regel endast af gamla fåglar, och bägge könen flytta samtidigt såväl till som från norden. Ungfågelsträcket börjar vid midten af augusti och räcker till midten af september eller något längre. Stundom kommer en och annan ungfågel mycket tidigare, men dessa flyga då för sig självfva och sällan i de äldre fåglarnes sällskap. Sålunda fälldes den 17 juli 1890 en unge, som vid Ölands norra udde kom sträckande öfver hafvet och som var så späd, att han ännu bar spår af dundräkten. Småspofven uppträder under sträcket i flockar, ofta i sällskap med storspofvar eller rödspofvar. Han flyger därvid högt öfver både land och haf, sträcker företrädesvis om dagen och låter ofta höra sin gnäggande stämma. Tranan (Grus grus, L.) hör till de fåglar, hvilkas flyttningståg äro lättast att studera. I flockar ankomma båda könen samtidigt till Sverige i början af april månad. Under färden mot norden slå de ofta ned för att beta på åkerfält och myrar. Successivt draga de längre och längre norr tit, och sträcket varar hela april månad, stundom in i maj. Det gamla tranparet håller troget ihop äfven under höstflyttningen, och makarne skilja sig ej heller från sina ungar.När dessa sistnämnda fram i september blifvit så försigkomna, att de kunna uthärda den långa färden, ser man föräldrarne göra proffärder med dem, i det de göra vida cirklar kring den myr, som under sommaren varit deras boningsplats. Under dessa

flygöfningar, hvilka företagas tidigt om morgnarne, trumpeta de gamla tranorna på ett säreget sätt, och ungarne bidraga till musiken med ett fint pipande läte. Dessa morgonturer få småningom allt större och större utsträckning, tills man slutligen ser fåglarne höja sig upp i rymden och segla omkring i vida kretsar. Då infinna sig andra tranfamiljer och förena sig med sällskapet, hvarigenom flockar bildas, och när tiden är inne, vid midten eller mot slutet af september, stiga dessa flockar högt upp bland molnen samt gifva sig af på färden mot södern. Ofta flyga de då så högt, att de med obeväpnadt öga knappt kunna skönjas, och de gamla fåglarnes trumpetande kan endast helt svagt förnimmas nere på jorden. När flocken sänker sig, kan man lätt från de gamla fåglarne skilja de mindre och smärtare ungarne samt höra dessas pipande läte. På stora slätter och sumpmarker i södra Sverige samla sig dessa från norden kommande tranflockar, vid midten af september, stundom i stor mängd och hvila öfver där en till två veckor, innan de lämna Sverige. En sådan station hade tranorna förr i tiden vid Falköping, där de hvarje höst kunde räknas i hundratal eller mera. Hägern (Ardea cinerea, L.) ankommer till Sverige tidigt om våren, vanligen redan i mars. De gamla fåglarnes höstflyttning har jag, liksom vårflyttningen, alltför litet varit i tillfälle att studera för att med bestämdhet kunna yttra mig därom. Att de gamla fåglarne dock lämna Sverige långt före de sist bortflyttande ungfåglarne är säkert. Sålunda finnas ungar kvar till långt in ioktober månad, och dessa stryka då vida omkring i södra och mellersta Sverige, flyga långt norr om häckningsområdet och uppträda spridda. På senhösten ha däremot aldrig gamla fåglar iakttagits eller erhållits. * Storken (Ciconia ciconia, L.). Om storkens flyttningar känner jag ej mycket af egen erfarenhet. Om våren ankommer storken vanligen i första veckan af april. I Skåne går den sägen om honom, att hannen kommer först och att han, sedan han inspekterat boet, återvänder för att hämta sin hona. Om det ligger någon sanning i att hannen kommer först, känner jag ej. Bland storkar, som blifvit fällda i Västergötland tidigt i april, ha äfven varit honor. Riktigare torde sägnen om storkmöten vara. Storkarne samlas nämligen mot aftonen en höstdag i stort antal, både gamla och unga, och draga bort under natten. Från denna dag ser man ej en frisk stork kvar, säger grefve Thott, som konstaterar riktigheten af denna sägen. Vattenrallen (Rallus aquaticus, L.), hvars flyttning-försiggår endast om natten, är svår att studera. Vårflyttningen synes infalla på mycket olika tider. Den enda ledning jag haft för bedömandet är det jämförelsevis stora antal vattenrallar, som falla offer för telegraf- och telefontrådar och som under årens lopp blifvit till mig insända från olika delar af landet. Såvidt af dessa kan dömas, börjar vårsträcket i midten af april och räcker in i halfva maj. Om hösten har det antal, som blifvit insändt till mig, varit vida mindre. Vid Ölands södra strand ha ungfåglar, som utan tvifvel redan varit stadda på flyttning, blifvit fällda den 17 och 20 augusti. I Upland * Grefve Tage Thott, som haft rikt tillfälle att studera hägerns lif, har gjort samma iakttagelse, enligt hvad han skriftligen meddelat.hafva äldre fåglar anträffats i augusti månad och unga fåglar ännu i oktober. De många fallen mot telegraftrådar tyda på, att fågeln under flyttningen öfver land flyger på en höjd öfver marken, som motsvarar trådarnes. Ängknarren (Crex crex, L.) ankommer till Upland omkring den 12 april. De först erhållna ha alltid varit äldre hannar. Höststräcket varar mycket länge. Man träffar gamla fåglar på flyttning under sista veckan af augusti, och sträcket räcker in i oktober. De på sträcket eller under rapphönsjakterna i oktober månad sist anträffade individerna ha alltid varit mycket feta unga fåglar. Ängknarren flyttar utbredd öfver landet, alltid spridd, hvarje individ för sig, och han sträcker endast nattetid. Att han därvid flyger lågt, därför talar det mycket stora antal, som årligen faller offer för telegraftrådarne. Sumphönan (Porzana porzana, L.). Sumphönans vårsträck tager sin början redan i april och räcker till fram i maj. Höststräcket begynner i början af augusti, då de gamla fåglarne anträffas på sträcket, hvilket fortgår till midten af september. Senare sträcka ungfåglarne, och man träffar sådana ännu i början af oktober. Sumphönans flyttningssätt öfverensstämmer för öfrigt med ängknarrens. Ungfåglar, som anträffats på senhösten, äro ofta så bortkomna, att jag på en och samma dag kunnat fånga flera stycken med blotta handen. Sothönan (Fulica atra, L.) ankommer till Sverige mot slutet af april månad. Om våren synes hon flytta spridd, och sträcket försiggår på några få dagar. Om hösten samlas hon i stora sällskap, och dessa försvinna ungefär samtidigt i oktober månad. Sträcket synes försiggå nattetid, och om de stora flockarne då hålla ihop under sträcket eller om de skingra sig, har jag ej med visshet kunnat utröna. De många ensamma individer, som påträffas under sträc-TAFLACKOR.ket, tyda på att de skingra sig. Sothönans flyttning är hemlighetsfull och dess hemligheter ännu ej på långt när afslöjade. Då denna afhandlin g om flyttfåglarne redan för det ändamål den afsett blifvit väl lång, måste jag, hvad de ännu återstående

fåglarne — simfåglarne — beträffar, inskränka mig till minsta möjliga utförlighet. Detta låter sig äfven af flera skäl göra. Dels uppträda nämligen de skilda arterna simfåglar inom samma släkte eller grupp under flyttningen föga afvikande från hvarandra, och dels har jag i detta arbete redan behandlat flera af dem i särskilda uppsatser samt därvid haft tillfälle äfven beröra deras flyttningssätt. De flesta simfåglar företaga ej långa flyttningar. Några öfvervintra så långt upp som i Ishafvet, och andra draga endast så långt ut, att de nå det öppna hafvet eller begifva sig undan för isen. De flesta simfåglar flytta i flock, men några sprida sig vid afflyttningen, och de allra flesta företaga höstflyttning samtidigt med sina ungar. I intet fall flytta ungarne, såsom Gätke uppgifver att alla skola göra, före de äldre. Gässen (Anser, L.) äro i den särskilda uppsatsen om dem i detta arbete, äfven hvad deras flyttningssätt beträffar, så pass utförligt behandlade, att de här kunna förbigås. Grafanden (Tadorna tadorna, L.) finnes i stor mängd på södra Öland och är äfven allmän flerestädes i Bohuslän, hvarför jag haft rikt tillfälle att studera henne och hennes flyttningar. Vid ankomsten om våren, redan i början af mars månad, kommer hon flockvis, men honhar redan då parat sig, och paren fördela sig genast efter ankomsten. Höstflyttningen inträffar sent i oktober månad, och hon drar bort i stora flockar. Utan tvifvel följas då gamla och unga åt på färden. Kort före afflyttningen samla sig grafänderna i stora flockar och hålla sig då på hafvet tämligen långt från stranden. Svanarne (Cygnus, L). Af våra två svanarter öfvervintrar den ena, den högnordiska, under blida vintrar redan vid våra södra kuster. Båda arterna ankomma tidigt om våren. De uppträda då vanligen i mindre flockar, och åtminstone af sångsvanen komma båda könen och äfven föregående års ungfåglar samtidigt. Om hösten följa ungarne sina föräldrar på färden mot söder. Svanarne flyga under sträcket öfver land stundom högt, stundom lågt och hålla sig i regel tysta. Egentliga änder (Anas, L.) Nästan alla änder ankomma till Sverige tidigt om våren. Vårsträcket företages flockvis, men man finner lätt, att de redan äro parade och att makarne hålla ihop. Om man nedskjuter en hanne ur en sådan flock, skall man sålunda ofta finna, att en hona skiljer sig från flocken för att söka sin fallne make. Skjuter man en hona, inträffar ännu oftare motsvarande förhållande. Båda könen ankomma således samtidigt. Att äfven ungfåglar från förra året medfölja de först ankommande flockarne har jag ofta kunnat öfvertyga mig om, särskildt hvad bläsanden (Anas penelope, L.) beträffar. Om hösten flytta änderna i regel bort i större eller mindre flockar, och ungfåglarne följa då de gamla. Af några arter stanna dock ungfåglar efter det stora tåget och låta först af isen drifva sig mot söder.— 609 — Änderna flyga under sträcket öfver land högt men sänka sig öfver hafvet. De hålla sig alltid tysta under färden och sträcka företrädesvis om natten. De följa ej några gifna vägar och hvila under såväl vår- som höstflyttningen gärna öfver på lämpliga lokaler. Höstflyttningen inträffar sent. De flesta arterna flytta först i oktober månad eller när insjöarnas stränder börja tillfrysa. Dykänderna (Fuligula, Steph.). Dykänderna, som man numera på goda skäl fördelar i flera släkten, vill jag här, för att vinna utrymme, behandla tillsammans. Deras flyttningssätt är äfven inbördes så öfverensstämmande, att detta går för sig. Flockvis ankomma dykänderna till oss i regel tidigt om våren. * De sträcka då i stora flockar och flytta successivt mot norden. Båda könen följas åt under vårflyttningen. Höststräcket inträffar sent, mest i oktober månad. De draga bort i täta flockar, och ungfåglarne följa de gamla på färden. En del ungfåglar blifva dock efter, och af dem som öfvervintra vid våra kuster är, med undantag af alfågeln (Hareida glacialis, L.) och ejdern (Somateria mollissima, L.) det långt öfvervägande antalet unga fåglar. Öfver land sträcka dykänderna högt, ofta så högt, att det obeväpnade ögat knappt kan skönja dem.** Öfver hafvet åter sänka de sig i regel ned till vattenytan. Ehuru många af våra nordiska dykänder flytta öfver fastlandet, följa en stor mängd den kända flyttningsvägen längs Östersjökusten, där flockarna vid västlig vind flyga långt ut öfver hafvet. Sjöorren (Oedemia nigra, L.) sträcker mestadels långt ut öfver hafvet, där man om våren * Svärtan (Oedemia fusca, L.) gör härifrån ett undantag. ** Detta gäller hufvudsakligast svärtan och sjöorren. Ur djurens lif. 39i mars och april och om hösten i oktober ser flockar på tusental. Alla dykänder hålla sig tysta under sträcket. Måsarne (Larus, L.). De flesta af våra måsar flytta ej långt söder ut, och flere af dem öfvervintra vid Sveriges kuster. De som flytta draga i regel spridda ned längs kusterna och äro vanligen borta endast under den strängaste vintern. Skrattmåsen (Larus ridibundus, L.) gör härifrån ett undantag. Han flyttar i flock. Sillmåsen (Larus fuscus, L.) flyttar nästan alltid bort från vår västra kust men öfvervintrar ej sällan vid den vida kallare östra kusten. Måsarne synas endast sträcka om dagen. Labbarne (Lestris, Illig.). Alla labbar äro flyttfåglar. Såväl vår som höst variera dock deras ankomst- och afflyttningstider i hög grad. De gamla fåglarne flytta vanligen parvis,

och dessa sträcka om hösten tidigare än ungfåglarna Den högnordiska bredstjärtade labben (Lestris pomarina, Temm.) flyttar tämligen talrikt längs Östersjöns svenska kust, troligen öfver land från Ishafvet till Botten-hafvet. Härunder taga dessa fåglar stundom, liksom flere vadare göra, en genväg öfver det utskjutande Upland. Sålunda fälldes ett rätt stort antal ungfåglar af denna art i Upland under oktober månad 1879, och om våren i maj månad har jag sett gamla fåglar parvis draga öfver Mälaren. I oktober sträcker nästan dagligen en eller annan ung fågel genom Kalmarsund. Dessa ungfåglar flyga under sträcket öfver hafvet på en höjd af omkring 20 — 30 meter. Tärnorna (Sterna, L.) äro alla flyttfåglar, som i regel ankomma till Sverige i maj månad och flytta bort i augusti och september. Under flyttningen ge de sig ut närmaste vägen till öppna hafvet och hålla sig sedan under sträcket gärna till öppna sjön. De flytta vanligen i flock, ofta i mycket stora flockar, sträcka om dagen och flyga under själfva sträcket högt i luften. Båda könenankomma samtidigt om våren, och i de flesta fall har jag funnit ungarne åtfölja de gamla på höststräcket. En del ungfåglar blifva dock årligen efter, och dessa ser man stundom ända in i oktober draga omkring vid våra kuster.* Hvad svarta tärnan (Sterna nigra, L.) beträffar, finnes en särskild uppsats rörande en iakttagelse om hennes flyttning intagen i detta arbetes första del, s. 197. Doppingarne (Podiceps, Lath.). Långt innan insjöarna äro isfria om våren, ankomma doppingarne till våra kuster, och därifrån draga de sig inåt landet, allt eftersom insjöarna blifva isfria. Om hösten begynna de gamla tåget mot södern i början af oktober månad, och detta tåg afslutas af ungfåglarne. Det är möjligt, att en del ungar ge sig af på färden mot söder lika tidigt som de gamla. Häremot talar dock det faktum, att de doppingar, som visat sig först på sträcket vid kusten och som där blifvit fällda, i regel varit äldre fåglar. Ungfåglar åter träffas talrikast mot slutet af oktober och i november. Vintertiden erhållna doppingar ha alltid varit unga fåglar. ** Doppingarne flytta aldrig i flock. Man ser dem på sträcket ensamma eller 2 till 3 i sällskap, och dessa flyga då något skilda från hvarandra. *** På sträcket öfver land flyga de högt, öfver hafvet lågt, nämligen på 10—20 meters höjd. Doppingarne sträcka om dagen, flyga från insjöarna genaste vägen ut till hafvet och följa sedan kusterna. * Detta gäller endast fisktärnan (Sterna hirundo, L.) och rödnäbbade tärnan (St. macrura, Naum.) ** De om vintern vid kusterna anträffade doppingarne ha varit gråhakedoppingen (Podiceps rubricollis, Gml.) och dvärgdoppingen (Pod. minor, Gml.) *** Örondoppingen (Podiceps auritus, L.) gör dock stundom ett undantag härifrån.Lommarne (Colymbus, L.) öfvervintra visserligen vid vår västra kust, men de flytta från norden genom Östersjön i mycket stor mängd. Om våren draga de norr ut i samma mån som östra kusten blir isfri, och de uppehålla sig i hafvet tills isen smält bort på insjöar och träsk. Sina häckplatser inne i landet lämna de ej förr än vinter och is tvinga dem bort. De draga då närmaste vägen ned till hafvet och sedermera så småningom vidare söder ut. Är vinden ostlig, drifvas de under sträcket in under land och komma då i stor mängd genom Kalmarsund. Någon egentlig ordning, hvad kön och ålder beträffar, har ej iakttagits under sträcket. Bland de om våren tidigast sträckande lommarne har jag sålunda funnit båda könen ungefär lika talrika. Om hösten får man dock tidigast i september och i början af oktober mest gamla fåglar, under det förhållandet är omvändt mot slutet af sträcket. Lommarnes höststräck börjar mot slutet af september och räcker in i november, stundom hela november månad. De flyga under flyttningen öfver land mycket högt men sänka sig öfver hafvet till en höjd af endast 10—30 meter från hafsytan. De flyga aldrig i flock men ofta i glesa sällskap. Stundom kan man samtidigt se 20—30 lommar eller flera, men de flyga alltid på något afstånd från hvarandra. Lommarne sträcka troligen endast om dagen. Under sträcket öfver hafvet hålla de sig alltid tysta, öfver land åter låter smålommen om våren ej sällan sitt kacklande läte ljuda vida omkring. Ehuru våra alkfåglar ej i ordets fulla bemärkelse äro flyttfåglar, då de endast draga sig undan från isen eller från de delar af hafvet, som pläga tillfrysa, flytta de i norra Östersjön förekommande arterna dock bortdärifrån. Jag vill därför nämna något äfven om alkfåglarnes sätt att flytta.

De flesta alkfåglar flytta i täta flockar, gå under flyttningstågen helst långt ut till hafs, aldrig öfver och sällan nära land. Båda könen förekomma alltid ungefär lika talrikt i flockarna, och bland dem finner man äfven ungfåglarne.

Från denna regel gör teisten eller tobisgrisslan (Uria grylle, L.) ett undantag. Han flyttar mera sällan i flock, vanligen ensam, och de gamla fåglarne draga före ungfåglarne mot söder.

Alla alkfåglar flyga under sträcket med ilande fart tätt efter vattenytan, och de hålla sig därvid alltid tysta.

*

Något om fiskar.

Om vi en lugn och klar dag besöka de yttre skären vid vår västra kust och från båten betrakta strandens botten samt följa denna så långt från ett skär, som vi förmå genomskåda det klara vattnet, skola vi finna en vegetation och ett djurlif så rika och omväxlande, som hade vi ett stycke af tropikernas yppighet för ögonen. Där granithällen stupar brant ned i hafvet, där på själfva hällen börjar djurlifvet, och om det är lågvatten redan öfver vattenbrynet. På själfva klippan sitta gruppvis små tillspetsade, hvita kalkhöljen, liksom vore de utväxta ur berget. Där de sitta öfver vattnet, äro de tillslutna, och man kan då knappt ana, att hvart och ett af dessa höljen innehåller ett till balanidernas grupp hörande djur. Äro dessa balanider åter under vattnet, ser man dem oupphörligt öppna sig och stötvis utslunga sex par ben, hvarmed de ur vattnet hämta syre och näring. Under dessa grupper finna vi berget besatt med små vackra snäckor af olika färgteckning. Något längre ned är hällen ofta täcktaf unga blåmusslor och där nedanför, där det värsta skvalpet mot den branta stranden upphör, där börjar vegetationen, och denna blir yppigare ju längre vi komma från skäret. Där är algernas rike, där utbreda bredbladiga laminarior sina jättestora, palmbladliknande blad mellan en mångfald af hafvets växter. Det är en riktig urskog vi skåda, och inom denna friska växtlighet röra sig en mängd djur. På växternas blad krypa snäckor, öfver deras toppar vandra nätta räkor med sina långa pannspröt, och små märlkräftor springa snabbt af och an. Mellan växternas stjälkar se vi här och där en krabba, varsamt och med ena sidan före, komma fram från sitt gömställe eller med snabba rörelser vandra öfver en öppen fläck. På stenar sitta taggiga sjöborrar, och stora och små sjöstjärnor vandra långsamt öfver växterna. Den första fisk vi se är vanligen en liten snultra, skärrone kallad (Labrus rupestris), som vid första påseendet till kroppsformen liknar en abborre. Ser man nogare på henne, skall man snart finna, att likheten med abborren endast är skenbar och att hon bland annat skiljer sig från denne därigenom, att hon endast har en lång och stor ryggfena* med en svart fläck i framkanten. Vid öfversidan af stjärtfenan finnes äfven en liknande fläck. Denna lilla fisk, som knappt blir längre än ett finger, finnes öfverallt vid vår västra kusts branta stränder. I glesa sällskap se vi honom vandra fram och åter tätt intill berghällen, i hvars springor och urhålkningar han ofta går in. Ha vi tur, få vi möjligen på något djupare vatten se några af skärronens närmaste släktingar, hvilka vida öfverträffa honom i storlek och färgprakt. Allmännast är den präktiga berggyltan (Labrus berggylta), * Abborren har 2 ryggfenor.hvilken, efter hvad man genom i akvarier hållna exemplar lärt känna, bland växterna på bottnen bygger sig ett slags bo och vårdar sin afkomma. Blåsnultran (Labrus mixtus), hvars hanne i Bohuslän kallas blåstråle, är den vackraste af alla snultror och kanske en af världens praktfullaste fiskar. Det är dock endast hannen, som bär den sköna dräkten i högblått och gulrödt. Honan är rödaktig med blå ränder och mindre praktfull. Ännu ett par andra arter af samma släkte finnas vid Bohusläns kust, ehuru dessa ej äro så vanliga. Tränga vi med blicken djupare ned bland växterna, skola vi här snart upptäcka flera fiskar. Helt stilla står där rötsimpan eller ulken (Cottus scorpius) med sina stora, vackert färgade fenor, och om vi se flera sådana, kunna vi skilja könen på hannens smärtare kropp och bjärtare färger. Fånga vi några exemplar, skola vi finna, att hannen har buken och sidorna tecknade med runda, hvita fläckar. En annan, liknande men mindre ulk (Cottus bubalis) upptäcka vi äfven snart men kunna knappt i vattnet skilja honom från rötsimpan. Vid närmare granskning kan dock iakttagas, att han bland andra särmärken har sidolinjen besatt med skarpa småtaggar. Sålunda se vi det ena djuret efter det andra, och länge dröjer det ej, förr än vi få skåda en liten smärt fisk, smal som en nål, med kantig kropp och med ett hufvud spetsigt som ett näbb. Detta är kantnålen. Af denna finnes det flera arter, men den vi vanligen först träffa på är brednäbbade kantnålen (Sygnathus typhle). Denna fisk är synnerligen märkvärdig för den vård hannen har om sin afkomma. När honan lägger rommen, tar nämligen hannen hand om denna och förvarar den i en lång pung, som sträcker sig längs stjärtens undersida. Här behåller han äggen, till dess ungarne födas, och äfvende späda ungarne finna första tiden skydd i den pung deras fader för detta ändamål bär. En annan, liknande fisk, hafsnålen (Nerophis ophidion), som äfven lefver bland växterna vid dessa stränder, saknar pung att förvara rommen uti och har därför lärt sig att fastklibba romkornen

vid undersidan af sin kropp. Han bär dem på detta sätt med sig, till dess ungarne komma ut. Bland andra fiskar, som vi finna kring de bohuslänska skären, är svarta smörbulten (Gobius niger) kanske den allmännaste. Han är den största af de hos oss förekommande arterna af detta släkte, blir längre än ett finger och känns lätt igen på sin nästan jämnhöga kroppsform, sina två stora ryggfenor samt framför allt på den karakter, som utmärker hela släktet, nämligen att bukfenorna äro sammanväxta till en nästan strutformig bildning. Gobiusfiskarne draga äfven i vida högre grad än de flesta andra fiskar försorg om sin afkomma. Några af dem göra sig ett slags bon under musselskal o. d., där de lägga sin rom och där de sedan under ungarnes utveckling hålla vakt. Den danske zoologen d:r C. G. J. Petersen, som med sina intressanta iakttagelser om dessa fiskars lefnadssätt betydligt riktat kännedomen om smörbultarnes fortplantning, har funnit, att lersmörbulten (Gobius microps) och sandsmörbulten (G. minutus) för äggläggningen helst utvälja upp- och nedvända tomma skal af sandmusslan. Under musselskalet bortför den lilla fisken bottenmaterialet, så att ett tomt, grottliknande rum med ingång från sidan bildas. I denna grottas tak fästes rommen i ett enkelt lager. Äggen eller romkornen äro långsträckt päronformiga och fastklibbas med den smalare ändan vid musselskalet eller grottans tak. Sedan allt är färdigt, öfverger honan boet, men hannen stannar i grottan, där han troget vakar öfver äggen, tills ungarne komma ut. Troligen ärdenna hannens vård om äggen nödvändig, då den lilla grottan annars lätt skulle slamma igen eller äggen förstöras af de många små kräftdjur, som med begärlighet söka efter fiskrom. Om alltför stor fara synes hota boet, drager sig lersmörbulten in i sin håla och kan fångas där, sedan ingången blifvit tilltäppt. Sandsmörbulten åter flyr vid sådana tillfällen därifrån. Den ofvan nämnda svarta smörbulten, som man oftast ser vid västra kustens stränder, fäster sina ägg vid stenar eller andra föremål på bottnen, och hannen håller troget vakt vid dem. En annan smörbultart, sjustråliga smörbulten (Gobius flavescens), som håller sig bland växterna högre upp från bottnen, fäster sina ägg på dessa växter. Om vi fortfara med våra undersökningar vid den bohuslänska kustens stränder, skola vi snart upptäcka en liten smärt fisk af något mer än ett fingers längd. Det är tångspiggen (Gasterosteus spinachia), hvilken lätt känns igen därpå, att bakkroppen är mycket afsmalnande, så att det nästan ser ut, som om stjärtfenan sutte på ett skaft. Hufvudet är näbblikt tillspetsadt. Längs ryggen finnes en rad af omkring 15 taggar och därbakom den tämligen höga ryggfenan, hvilken är af alldeles samma form och storlek som den midt under henne sittande analfenan. Tångspiggen är märkvärdig såväl för sin bobyggnad som för sin korta lifstid. Han lefver nämligen endast ett år. Bland växterna nära hafsstranden bygger hannen ett bo af växtämnen. Han använder härtill en tråd, hvilken bildas af ett från njurarna och urinblåsan afsöndradt slem, som stelnar i vattnet. Härvid syr han fast växterna på så sätt, att han använder sig själf som nål. Smal som han är, glider han lätt fram och åter genom det till bobyggnad afsedda växtmaterialet och spinner därunderlikt en spindel sin tråd. När boet är färdigt, lägger honan sina ägg däri, och hannen stannar vid boet samt vaktar detta, tills ungarne blifvit så pass utvecklade, att de kunna lämna sitt hem. Så snart fortplantningsbestyret är öfver och ungarne framkomma, dö föräldrarna. Tångspiggen förekommer endast i hafvet men är där allmän såväl vid västra kusten som vid södra Sveriges Östersjöstränder. En bland de intressantaste af våra fiskar är den vanliga tretaggade spiggen (Gasterosteus aculeatus). Han är en liten, briljant vacker fisk af högst ett lillfingers längd, och hans välformade kropp är helt eller delvis klädd med ett glänsande pansar. På sin rygg har han tre starka taggar, af hvilka de båda främsta äro särdeles långa och spetsiga, samt på hvardera sidan af buken en stor tagg, motsvarande bukfenorna, och en liten tagg framför analfenan. Det märkligaste med denna lilla fisk är, att han förekommer nästan öfverallt. Han är allmän vid alla våra kuster och finnes särskildt i ofantligt stor mängd vid Östersjöns stränder, likaledes i en del insjöar nästan öfver hela vårt land. Men ej nog härmed, han förekommer äfven i små dammar och vattenpussar, som ligga långt aflägset från större vatten och som ofta i det närmaste torka ut. Själf har jag funnit honom i en liten vattenpuss uppe på Mösseberg och i helt små träsk på Billingen i Västergötland. Hur han kommit upp till dessa små vatten, är mycket svårt att förstå, och lika svårförklarligt är det, att han kan existera i vattenpussar, som, efter allt att döma, stundom äro uttorkade. Länge har spiggen mer än andra fiskar tilldragit sig forskarens uppmärksamhet. Redan af de fruktansvärda vapen han har i sina taggar samt af de pansarsköldar, hvarmed hans sidor äro betäckta, kan man sluta, att han är en liten strids-lysten varelse. Man har äfven iakttagit, att de små fiskarne strida med hvarandra och att de som anfallsvapen begagna sina skarpa taggar, hvilka helt säkert skulle vara farliga vapen, om ej pansaret skyddade djurets ömtåligare kroppsdelar. När fortplantningstiden

nalkas, får spiggen en högtidsdräkt så skön, att han glänser som en diamant. Redan Ekström har iakttagit, att könen då skiljas åt och att honorna gå för sig i täta stimm, anförda af en större hona, hvilken synes leda hela stimmet. Senare har man ägnat spiggen mycken uppmärksamhet och funnit, att hannarne bygga mer eller mindre fullständiga bon på bottnen och därvid använda växtdelar. När de fått ett bo färdigt, jagas honorna dit in för att där lägga sina ägg, flera honor i ett bo. Sedan äggen blifvit lagda och hannen öfvergjutit dem med sin mjölke och sålunda befruktat dem, håller han vakt vid boet och anfaller med utspärrade taggar hvarje fiende, som nalkas. Desslikes ombesörjer hannen medelst hastigt fläktande rörelser af sina bröstfenor en omsättning af friskt vatten öfver äggen, hvilket troligen är nödvändigt för deras utveckling. Se vi oss något vidare omkring bland de bohuslänska skären, så att vi finna omväxling i bottnens vegetation, skola vi lätt finna ännu flere fiskarter. Komma vi exempelvis in i en liten vik, så upphöra de stora, breda Laminariabladen. Där växer mest sjögräs, och bland detta finna vi små ålar och en annan mindre fisk, som vid första påseendet erinrar om laken. Se vi nogare på denna fisk, skola vi dock snart finna, att han bland annat skiljer sig från laken därigenom, att han endast har en ryggfena, hvilken räcker från hufvudet till stjärtspetsen. Det är tånglaken eller ålknssan (Enchelyopus viviparus), hvilken är en bland de fiskar, som föda lefvande ungar. Tånglaken är allmän såväl vid vår västra kust som vid den östra, men hanfinnes endast i hafvet. Ehuru han som föda betraktad är välsmakande, ätes han sällan, därför att han har gröna ben. Under vår färd längs stränderna skola vi finna, att liksom skilda lokaler på land äro bebodda af olika djur allt eftersom växtlighet eller andra förhållanden gynna de skilda formerna, så är äfven något liknande rådande på hafsbottnen. Sålunda trifs den ena fiskarten endast där bottnen är rikt beväxt, under det att andra vilja ha kal sand-eller bergbotten. Häri finner man sålunda en viss likhet mellan hafvet och landet. Om man tänker sig in i naturen och gör en jämförelse mellan hafsbottnen och landet, skall man helt säkert finna större likheter, än man har tänkt sig. Liksom maskarne på land lefva i jorden, krypa liknande djur i slammet på hafvets botten, och liksom snäckor och sniglar vandra omkring på landets växter, lefva äfven en mångfald mollusker på hafsväxterna. Däggdjur och fåglar lefva visserligen ej på hafsbottnen, men ersättas där af fiskar och kräftdjur, och liksom fåglarne svärma i luften, så svärma äfven fiskarne omkring i det klara hafsvattnet. Kunde man från hafsbottnen skåda allt detta lif, skulle det helt säkert mycket erinra om fågeloch insektslifvet i luften. Vi lämna nu den rikt algbeväxta hafsbottnen och uppsöka ett ställe af stranden, där granithällarna sträcka sig ned i djupet. Den första fisk vi där iakttaga är vanligen den förut omnämnda skärronen, hvilken finnes vid nästan alla stränder, men vi se äfven vackert rödaktiga torskar, som vandra fram och åter. Detta är det unga släktet af vanliga torsken men har af bohusläningen fått namnet bergtorsk, därför att dessa rödaktiga varieteter mest uppehålla sig på bergbotten bland rödalger. Det är för öfrigt rätt vanligt att finna djuren i hafvet antaga färg efter den botten, hvarpå de vistas, eller efter de växter, bland hvilka delefva. En annan, helt liten torsk, af mindre lysande färg, se vi äfven här. Det är den minsta af våra torskar, nämligen glystorsken eller glyskoljan (Gadus minutus). Sänka vi blicken ned i djupet, så långt vi tydligt kunna urskilja botten, få vi möjligen se en klumpig fisk, som antingen går helt långsamt fram efter bottnen eller sitter fastsugen vid en sten. Det är den underliga stenbiten eller sjuryggen (Cyclopterus lumpus), hvilken är lätt att känna igen på sin klumpiga kropp, sin stora sugskifva under främre delen af buken och sin med trubbiga, knölformade taggar väpnade rygg. Han har äfven på hvardera sidan tre rader taggar, hvilka tillsammans med ryggen göra 7, och detta har förskaffat honom namnet sjurygg. Han har mycket breda bröstfenor och en tämligen stor ryggfena, som är belägen midt öfver analfenan. Denna senare är af samma form och storlek som ryggfenan. Hannen är något mindre än honan och utmärker sig genom betydligt mer lysande färger. Stenbiten är i flera afseenden en intressant fisk. Med sin stora sugapparat fäster han sig vid stenar och kan så sitta orörlig timme efter timme. Det är denna vana, som förskaffat honom namnet stenbit. Sjuryggen, som honan mest kallas, lägger sina ägg i en sammanhängande hop på hafsbottnen. Sedan hannen befruktat dessa, bevakar han dem, till dess ungarne framkommit, och han lär hellre utsätta sig för fara, än han lämnar sin post. D:r Einar Lönnberg berättar efter en engelsk zoologs iakttagelser, huru en stenbithanne, som fått sina ägg lagda på alltför grundt vatten, stannade kvar vid dem, ehuru vattnet vid ebbtiden sjönk undan, så att han hvarje dag blef liggande till hälften på det torra. Till och med om han bars bort och släpptes ett stycke från äggen, sprattlade han sig åter dit och intog sin plats.STENBIT.Det finnes många andra fiskar, som i mer eller mindre grad draga försorg om sin afkomma. D:r Lönnberg berättar ett märkligt vittnesbörd härom, hvilket tyckes bevisa, att äfven

fiskar, om hvilka man minst skulle kunna tro sådant, ha en viss omsorg om sina ägg. Vid d:r L:s besök vid tyska statens fiskodlingsanstalt vid Hiiningen i Elsass blef han nämligen i tillfälle att bevittna, hurusom en gös, hvilken lagt rom i en damm, anföll och bet den man i benet, som vadade ut för att upphämta rommen. De flesta af våra nordiska fiskar synas dock ej alls ha någon omvårdnad om sina ägg och ungar. Visserligen känna vi, att våra vanliga insjöfiskar med omsorg utvälja lämpliga platser för äggens läggning, att laxen med sin stjärt rensopar den fläck på bottnen, där äggen skola läggas, o. s. v., men vanligen sträcker sig omsorgen om äggen ej längre än till utväljandet af en lämplig plats för deras kläckning. I södern åter känner man de märkvärdigaste exempel på fiskars omsorg om ägg och ungar. Det finnes sålunda fiskar, som bära sina ägg med sig i munnen, tills ungarne födas, andra bära dem i gälhålorna, och åter andra ha dem på ett besynnerligt sätt fastklib-bade under sin buk. Hos oss är det vanligen hannen, som visar omvårdnaden om ägg och ungar, men så är ej alltid fallet. Det är stundom honan och stundom båda könen, som hjälpas åt härmed. Då det ej är vår mening att här sysselsätta oss med utländska fiskar, är det endast i förbigående jag velat nämna något därom och återgår därför till fisklifvet vid våra kuster. Tyvärr kunna vi ej gemomskåda vattnet, där detta är djupt. Det blir endast vid stränderna vi komma i tillfälle att få en ringa inblick i de fiskarters lif, som lefva där. Kunde vår blick tränga längre ned i djupet, skulle vi skåda en vida mer omväxlande rikedom af fiskarter ochandra djur. Redan på tämligen ringa djup in emellan skären lefver den sköna sjökocken (Callionymus lyra), hvilken för sina briljant färgade, stora fenor resta som segel. Hans främre, tillspetsade ryggfena är hög som fiskens halfva längd, och äfven den bakre ryggfenan är mycket stor. Det är dock endast hannen, som bär dessa praktfulla prydnader. På samma djup finna vi äfven den lilla underliga bottenmusen (Agonus cataphractus), hvilken bär små bakåt-riktade, spetsiga horn på näsan och en mängd små skäggtömmar kring munnen. Bland de fiskar, som i stort antal gärna uppehålla sig å bottnen på ringare djup, förtjäna kanske flundre-fiskarne i första rummet att omnämnas. Flundrefiskarne utmärka sig som bekant genom sin platta kroppsform, hvilken nästan rundt om fisken är kantad af den långa ryggfenan och den nästan lika långa analfenan. Flundrorna, som lefva på bottnen, ha fått sin platta kropp inrättad så, att de alldeles sammansmälta med sjöbottnen, när de ligga på den. Deras öfre sida har äfven en färg, som öfverensstämmer med bottnens, under det att den undre sidan i regel är hvit. Vid grunda sandstränder är man ofta i tillfälle att iakttaga små flundror, och om man vidrör dessa med en käpp, skall man snart finna, att de äro medvetna om sin förmåga att göra sig osynliga. De springa då undan men stanna snart, trycka sig mot bottnen och röra häftigt på sina fenor, så att bottenslammet eller sanden kommer i rörelse och åter faller ned öfver fiskens fenor och kropp. Häraf blir flundran alldeles dold, och som hennes färg liknar bottnen, är hon ofta mycket svår att upptäcka. I likhet med hvad fallet är med många andra hafs-fiskars rom, flyter eller rättare sagdt sväfvar flundrornasSJÖKOCK.rom i hafsvattnet, och de små flundreungarne tillbringa sin första tid nära hafsytan. Deras platta eller rättare höga, hoptryckta kroppsform, som så väl lämpar sig för det senare lifvet på bottnen, är ungefär densamma äfven under den tid, då de lefva uppe vid hafvets yta. Däremot ha de små flundreungarne ej, som i utvuxet tillstånd, ögonen sittande på samma sida. De födas nämligen såsom andra fiskungar med ett öga på hvardera sidan orn hufvudet, så att de, när de gå uppe i vattnet, kunna se på båda sidor om sig. Men under det att ungarne växa till, förändras de så småningom på ett mycket märkvärdigt sätt och antaga den typiska flundreformen. Det ena ögat vandrar nämligen endera igenom hufvudet eller omkring detsammas öfre del och intager en plats, som mer passar för den utbildade fisken. Om ej ögat på detta besynnerliga sätt förändrade läge, skulle det, när flundran börjat lefva på hafsbottnen, ligga ned mot denna och sålunda vara utan gagn för fisken. Då flundrefiskarnes ägg flyta fritt omkring i hafvet, är det helt naturligt, att en stor mängd af dem går förlorad. Dessa fiskar behöfva därför fortplanta sig starkt, och de göra det äfven. Man har t. ex. i en piggvarhona af 23 skålpunds vikt räknat ej mindre än 14,311,200 romkorn. Af flundror förekomma fyra skilda släkten vid våra kuster, nämligen varar (Bothus), hälleflundror (Hippoglossus), tungor (Solea) och egentliga flundror (Pleuronectes). Dessa släkten ha på senare tiden sönderdelats i flera. Af vararne finnas hos oss, förutom ett par mindre vanliga små arter, piggvar en (Bothus maximus) och slätvar en (Bothus laevis), hvilka båda äro väl kända för sitt läckra kött och igenkännas på sin nästan runda form. Som namnen antyda, skiljas de båda arterna åt därpå, att pigg- Ur djurens lif. 4°våren har sin mörka sida klädd med små piggformiga taggar, hvaremot slätvaren är slät. Piggvaren eller piggvarfen, som han i Bohuslän kallas, förekommer såväl vid vår västra kust som vid södra delen af ostkusten, men han blir ej så

stor i Östersjön. Han fångas rätt ofta i Stockholms skärgård men tyckes vara betydligt sällsyntare längre norr ut. Slätvaren finnes äfven i södra Östersjön, kring Skånes kuster, men är vanligare vid vår västra kust. Båda arterna uppehålla sig helst på sand- eller sandblandad botten, där de lifnära sig af fiskar och kräftdjur. Hälleflundran (Hippoglossus vulgaris) är den största af våra flundrefiskar, och hon kan nå en betydlig storlek. Själf har jag sett exemplar, som vägt omkring 18 lispund, men hon kan bli ännu större. Nilsson omnämner ett vid Väderöarna fångadt exemplar, som vägde 720 skålpund, och omtalar, att man vid Island fått sådana, som varit 10 fot långa. Hälleflundran har fått sitt namn däraf, att hon uppehåller sig på vissa berggrund ute i hafvet, hvilka af fiskarena i södra Norge lära kallas för hällar. Sannolikt af ordet berghäll. Hos oss är hälleflundran som föda betraktad högt värderad. Vid Färöarna åter, där hon finnes i stor mängd, anses hon som oduglig till föda, och i nordligaste Norge, där hon äfven är mycket allmän, betraktades hon ännu år 1887 som den sämsta af all ätbar fisk. Liksom vararne är hälleflundran en roffisk, som lefver af andra fiskar, kräftdjur och tagghudingar. Hon fångar och slukar t. o. ni. stora torskar. Hälleflundran är en mycket stark fisk. Hon fångas mest på dörj (handsnöre) och på storbackor (långref) med stora krokar och hela eller halfva koljor som agn. Att draga upp ett stort exemplar från bottnen är ej lätt och går knappt för en man. När jag en gång vid Nordkappå helt grundt vatten dörjade torsk, fick min kamrat en hälleflundra på kroken, hvilken ej kunde rubbas från bottnen, ehuru vi båda af alla krafter drogo i snöret. Länge nog arbetade vi därmed, tills refven slutligen brast. Tungan (Solea vulgaris), som igenkännes på sin långa, ovala kroppsform och på munnen, hvilken i motsats till de öfriga flundrefiskarnes är belägen under hufvudet, åt buksidan till, är vid vår västra kust en rätt allmän fisk. Hon är sällsynt i södra Östersjön och torde vid vår Östersjökust ej förekomma norr om Skåne. Tungan är mycket värderad som föda men förväxlas ofta med den vida allmännare bergskäddan (Pleuronectes microcephalus). Denna senare är dock lätt att särskilja på sin lilla munöppning, som är belägen midt för det lilla, spetsiga hufvudet. Skrubbskäddan (Pleuronectes flesus) är kanske den vanligaste af alla våra flundror och förekommer vid alla våra kuster, långt upp i Bottniska viken. Hon skiljes lätt på sina skrubbiga eller taggiga fjäll. Rödspottan (Pleuronectes platessa), som igenkännes på sina röda fläckar, är mycket allmän vid vår västra kust men sällsynt vid den östra, där hon dock i små, förkrympta exemplar finnes ända upp i Stockholms skärgård. Denna flundra blir vid Norges kust ganska stor, och dessa stora exemplar, som numera vintertiden torgföras hos oss, ofta under namn af kungsflundra, äro som föda betraktade bland det bästa af allt hvad våra flundrefiskar ha att erbjuda. Bland de många fiskar, som lefva på hafvets botten, torde rockorna särskildt förtjäna omnämnas. Dessa broskfiskar, som äro besläktade med hajarne, ha liksom flundrorna en platt kropp, afsedd för samma lefnadssätt på sjöbottnen, men deras kropp är platt på ett helt annat sätt. De hafva icke som flundrorna fått kroppen till-plattad från sidan, utan den är nedtryckt. . De ha sålunda, i motsats till flundrorna, ryggraden midt i kroppen och munnen på den platta undersidan. Rockornas kroppsform varierar rätt mycket, men vanligen har den en fyrkantig omkrets med nosen mer eller mindre spetsig och bakkroppen utdragen till en lång svans, på hvilken ryggfenorna äro belägna. Somliga rockor äro väpnade med taggar och hvassa knölar, hvilka sitta längs ryggen och svansen eller på hufvudet eller ock upptaga vissa fält på djurets kropp. Andra åter äro släta, och dessa senare lefva utan tvifvel på lösare botten, där de kunna slamma ned sig och därmed göra sig osynliga för sina fiender hajarne. Det är nämligen sannolikt, att rockornas taggar tjäna dem som försvarsvapen, och deras ofta taggbesatta öfre kroppsdel är nog ej så god att bita i, när djuren ligga tryckta mot bottnen. De flesta rockor lefva på djupare vatten, men några, särskildt den lilla i Bohuslän vanliga klorockan (Raja radiata), förekomma inne bland skären. Rockorna, liksom broskfiskar i allmänhet, fortplanta sig ej så starkt som de flesta andra fiskar, men de lägga så mycket större ägg. Dessa kunna vara ända till 15—20 centimeter långa och bestå af ett segt ämne, som nästan liknar läder. Till formen äro de aflångt fyrkantiga, med de fyra hörnen utdragna till mer eller mindre långa trådar. Dessa trådar användas helt säkert för att därmed fästa äggen vid växter, koraller eller andra föremål. Inga andra fiskar torde vara så illa beryktade som hajarne. De stora, glupska haj arterna äro dock sällsynta hos oss. Allmännast är den lilla, i Bohuslän vanliga pigghajen (Squalus acanthias), hvilken knappt blir en meter lång och lätt igenkännes på sin ljusa färg och därpå att han har en stor tagg framför hvardera af de bådaryggfenorna. Dessa taggar återfinner man visserligen äfven hos en annan, längre ut på djupet förekommande liten haj, nämligen blåkäxan (Ethmopterus spinax), men denna är svart till färgen. Dessa båda hajar torde vara de enda, som mera allmänt och regelbundet förekomma vid eller utanför vår västra

kust, och i Östersjön finnes ingen haj. Några af världshafvets stora haj arter gå ej sällan in i Skagerak och Kattegat. Sålunda fångas väl årligen ett och annat exemplar af den nordiska håkäringen (Acanthorhinus carcharias). Denna stora och klumpiga haj erhöll jag några gånger i Bohusläns skärgård och fångade en gång själf ett exemplar af närmare 2 meters längd. Denne hade fastnat i ett flundregarn, hvilket han snott omkring sig så, att hela garnet kom upp i form af ett nystan. I Ishafvet är denna haj mycket allmän, och när vi under 1898 års expedition lågo förankrade i Belsund vid Spetsbergen, fångades flera exemplar. En stor järnkrok, fäst vid en järnlänk och en grof lina, agnades med sälspäck och sänktes ned mot bottnen. När en större haj bitit sig fast vid kroken, var det ej möjligt för ett par starka män att draga honom från bottnen. Först sedan många män tagit i linan, lyckades det att få honom upp. När dessa hajar kommo upp på fartygets däck, sprattlade de ej som andra fiskar, utan vredo sig vämjeligt som maskar. Årligen gå fartyg från Norge upp till Ishafvet för att fånga denna haj, hvars lefver, som användes till trän, är förvånande stor. Liksom hajar i allmänhet är håkäringen mycket glupsk och äfven farlig för människor. Man har ej sällan funnit lik eller lämningar af lik uti fångade exemplar. Han angriper och slukar allt hvad han kan komma öfver, och att han ej är noga om kosten bevisas däraf, att jag i detofvan omnämnda, i Bohuslän fångade exemplarets mage jämte ena halfvan af en stor, svart hund anträffade ett groft, i ena ändan tillspetsadt vedträ af omkring 1/2 meters längd. Ehuru denna haj egentligen håller sig nära hafvets botten, går han dock upp i ytan, om han där kan vänta något rof. Ej sällan går han sålunda upp till fartygen och simmar fram och åter tätt invid dem. När vi under 1900 års expedition med Fritiof lågo förankrade i Tromsö hamn, kom en sådan haj upp vid sidan af ett förankradt fartyg och var så närgången, att man lyckades hugga honom i hufvudet med en yxa och på så sätt fånga exemplaret åt oss. Äfven vid Spetsbergen visade sig en håkäring i vattenbrynet vid sidan af fartyget. Den största och på samma gång märkvärdigaste af alla hajar är brygden (Cetorhinus maximus). Enligt äldre uppgifter har man af denna haj fångat exemplar, som nått en längd af omkring 30 meter. Så stora individer känner man visserligen ej från senare tider, men Collett uppgifver, att ett exemplar fångades i Västfjorden i Norge omkring år 1868, hvilket hade en lefver så stor, att 23 tunnor fylldes därmed. Ett annat exemplar, som fångades utanför Trondhjemsfjorden 1844, var 15 meter långt och hade 14 tunnor lefver. Brygden är således ej endast den största af alla hajar utan äfven världens största fisk. Brygden är märkvärdig därför, att han, ehuru haj, dock ej är någon egentlig roffisk. Han lefver nämligen liksom bardhvalarne af små hafsdjur och har på ett rätt märkligt sätt fått inre sidan af de fyra mellersta gälbågarne försedd med en kamlik apparat, genom hvilken han kan sila vattnet och sålunda frånskilja de små djur, som tjäna honom till föda. Han lefver troligen i eller nära hafvets yta, hvilket gör, att han ofta visar sig och är lättatt harpunera. Hans dyrbara lefver, hvaraf man bereder olja, har orsakat, att han varit mycket förföljd och på sista tiden blifvit allt mer sällsynt Vid Sveriges kuster har han aldrig blifvit anträffad. De flesta hajarne lägga ägg, som till storlek och form likna rockornas. Vår vanliga, ofvan omnämnda pigghaj och dess släktingar föda lefvande ungar.
Torskfiskarne torde vara de vanligaste af alla större fiskar i våra haf, och allmännast bland dem är den vanliga torsken. De till denna familj hörande fiskarterna kännas lätt igen på sina tre tämligen stora ryggfenor och två motsvarande fenor på undre sidan. Knappast någon annan fisk, möjligen med undantag af sillen, är af så stor betydelse för människan som torsken, och de torskar, som årligen få släppa till lifvet för att tjäna människan till föda, uppgå helt säkert till mångfaldiga millioner. Vid våra kuster finnes visserligen ej något synnerligen stort torskfiske, och dock utgör torsken helt säkert den väsentligaste delen af folkets föda vid hela vår västkust. Under min mångåriga vistelse vid Gullmarsfjorden i Bohusläns skärgård var jag, som ifrig fiskare, i tillfälle att iakttaga torskens förekomst, och det visade sig där alla år, att den stora torsken vid ihållande ostlig vind med lågt vattenstånd så godt som försvann från kusten, under det att han vid västlig vind och högt vatten återkom, ofta i stor mängd. Detta gäller året om men var mindre märkbart på senhösten. Endast i oktober och november månader gick stor torsk upp på mycket grundt vatten, och jag fångade då de största och flesta exemplaren, när jag lade min med räkor agnade långref så nära stranden som möjligt. Stortorsken gick då upp bland blåstången vid stränderna för att fånga räkor. Dessa stora torskar,som påtagligen ofta vandrade fram och åter från Gullmarsfjorden till öppna hafvet, tycktes följa en bestämd väg på ett djup af omkr. 18 famnar. Där denna väg gick fram, hvilket en del gamla fiskare väl hade reda på, kunde man vanligen med dörj fånga torsk i stor mängd under tider, då det var omöjligt att få någon torsk annorstädes i fjordarne. Jag har velat omnämna detta, enär det

synes mig sannolikt, att torsken har regelbundna vanor samt att hans vandringar i Bohuslän vore förtjänta af att närmare studeras. Att torsken företager vandringar och ganska långa sådana, känner man väl från nordliga Norge, där denna fisk har sina bestämda lekplatser, dit han i januari och februari hvarje år vandrar i oerhörd mängd. En sådan lekplats är belägen utanför kofoten och är känd sedan mycket gamla tider. Dit fara fiskare vid midvintertid från hela Norge, och den torsk, som där årligen fångas, utgör en betydande inkomstkälla för Norge. Collett uppskattar det antal stortorsk, som årligen infångas där, till ej mindre än 15—20 millioner stycken. Den torsk, som samlar sig där, är alltid stor, sällan under en meter lång men ofta 1 1/2 meter och väger ända till 20 kilogram. Den fångas dels med storbacka (grof långref) och dels med handsnöre eller dörj. När det lyckas som bäst, kan några få timmars fiske af endast ett mindre antal män med handsnöre, på hvilket endast finnes en krok, vara nog för att lasta en hel båt med torsk. När torsken står som tätast, kalla fiskarena det för torskberg, och därmed mena de, att han från bottnen upp mot ytan står packad som ett berg. Tack vare den norske forskaren prof. G. O. Sars känner man numera rätt väl till torskens fortplantningssätt, liksom så många andra fiskar, och särskildt de med torsken besläktade, har han drifvande rom, somflyter upp till närheten af hafsytan, där ungarne födas och tillbringa sin första tid. På den ofvannämnda stora lekplatsen såg sålunda Sars hafsytan vara täckt af rom och nyfödda torskungar. Det är gifvet, att massor af den rom och de ungar, som flyta omkring på hafvets yta, skola omkomma, men torsken lägger en sådan mängd romkorn, att endast en ringa del däraf behöfs för släktets bibehållande i tillräckligt stor stam. En stor torskhona lägger nämligen årligen millioner romkorn, ja, man har beräknat äggens antal uti en sådan ända till 15 millioner. Äggen äro mycket små och så genomskinliga, att de knappt synas i vattnet. Af andra torskarter är hvitlingen (Gadus merlangus) väl känd vid vår västra kust. Hvitlingen blir ej synnerligen stor men uppnår dock en längd af 50—60 centimeter. Så stora exemplar träffar man vid vår kust dock vanligen först ute i öppna hafvet. De som i mängd fångas inne i fjordarne äro i regel helt små ungar. Äfven koljan (Gadus aeglefinus) är en allmänt känd hafsfisk, som hos oss endast förekommer vid västkusten, där hon fångas i stort antal. Koljan håller sig troget vid bottnen och förekommer mest, där denna består af gyttja och slam. De till kroppsformen vackraste af våra torskfiskar äro sejarne. I Bohuslän förekomma talrikt två tämligen närstående sej arter, nämligen gråsejen eller sejen (Gadus virens) och lyrtorsken (Gadus pollachius). Dessa båda fiskar likna hvarandra både till form, färg och lefnadssätt men skiljas lätt därpå, att gråsejen har sidolinjen hvit och nästan rät, under det att den hos lyrtorsken är mörk och starkt böjd öfver bröstfenans spets. I motsats till här förut omnämnda torskar uppehålla sig dessa gärna i eller nära vattenytan, där de ströfva omkring i täta stim.Gråsejen lär vara den fisk, som hufvtidsakligast lämnar material till den i medicinen använda fisklefvertra-nen. Han förekommer i oerhörd mängd i Norges fjordar, särskildt vid norska Ishafskusten. I Porsangerfjorden såg jag honom under sommaren 1887 i ofantligt stor mängd. Det var en egendomlig syn dessa stora sejstim i vattenbrynet, där fiskarne ofta gingo så högt, att ryggfenorna syntes öfver vattenytan. Helt nära stora Tamsö såg jag en dag ett sådant stim, som gick upp på ett grund för att frossa på den därstädes mycket allmänna tobisfisken (Ammodytes tobianus). Fjorden låg spegelblänk, och då vi på afstånd sågo det stora sejstimmet, rodde vi ditåt. Fiskarne höllo sig till en början tämligen lugna, och på vattnet syntes endast den naturliga rörelse, som uppkom af att massan gick fram i ytan. Men när stimmet plötsligt kom upp på grundet, där det helt säkert sammanstötte med ett stim tobis, då blef det annat af. Vattnet kom helt hastigt i häftigare rörelse, och de stora fiskarne hoppade upp och ned samt slogo med sina stjärtar, så att ett starkt buller uppkom, samtidigt med att vattnet bokstafligen syntes koka som i en gryta. En mängd måsar och labbar skyndade dit, och fåglarnes skrän i förening med det dånande ljudet af fiskarnes plaskande förhöjde det egendomliga skådespelet. Professor lyilljeborg återger i »Sveriges och Norges fiskar» följande vers af den norske skalden Peder Dass, hvilken tydligen har varit i tillfälle att iakttaga sejen: »Du spralende Sej! »see jeg naer hade glemt Din hoppende Springen og lystige Skjemt Udi mine Skrifter at teigne: Hvor smuk er din Dands, alt om Midsommers Tid, Naar Solen er skinnend* og Veiret er blid, Et Menneskes Hjerte maa kveigne,Hvor tidt har jeg fundet dig springe herotn, At Havet stod ganske i fraadende Skum Alt omkring den tarefuld Skalle; Naar du haver Legen paa höjeste fat, Du vidst ei för Garnet er under dig sat, Saa endes din Glaedskab med alle. » Befolkningen vid Porsan gerfj orden fångar sejen med ett slags nät eller not, som på grunda ställen sänkes ned på bottnen. Detta stora nät gillras på så sätt, att dess kanter flyta upp, när man drar uti ett vid dem fäst tåg. Sålunda

stänges stundom hela stimmet inne, och hvarje sej blir fångad. Man kan få ett begrepp om dessa sej stims storlek, då man erfar, att ända till 50—60,000 sejar kunna fångas på en gång i ett sådant nät. Under min vistelse vid Porsangerfjorden fångades en dag 40,000 sejar i ett sådant nottag. Sejen är en mycket glupsk roffisk och lätt att fånga på krok. Vid ett tillfälle, när vi i Porsangerfjorden sågo ett sejstim, fäste vi en fiskbit på en krok vid ett snöre, som släpades efter båten, och på det sättet drogo vi på 1 1/4 timmes tid upp 70 sejar eller så många, som vi kunde rymma i vår båt. Den sej man fångar där uppe är nämligen en ganska stor fisk, och i regel äro alla, som tillhöra ett stim, af ungefär samma storlek. Yngre sejar bilda stim för sig och skulle helt säkert blifva uppätna af sina större, glupska anförvanter, om de ej hölle sig undan från dem. De sejar vi fångade vid ofvan nämnda tillfälle voro omkring 80—90 centimeter långa. Den stora sejen är som föda betraktad vida sämre än torsken och betingar äfven lägre pris. Ryssarne värdera honom dock högt, och största delen af den sej, som fångas i norska Finnmarken, uppköpes därstädes af ryssar, som segla dit för detta ändamål. Omkring 30- till40,000 tunnor sej lära årligen uppköpas af dem, och enligt prof. Colletts uppgift exporteras sammanlagdt 2 till 3 millioner kilogram torkad sej. Lyrtorsken förekommer ej i så stora stim som sejen. Vid vår västkust ser man honom under lugna sommardagar ej sällan i små sällskap uppe i vattenytan, och jag har sett honom springa efter rodret på båten. Han är ej hos oss föremål för fiske i större skala. Bland andra fiskar, som förekomma vid vår kust, torde hafkatten (Anarrhichas lupus) förtjäna nämnas. Det är en stor, präktig fisk, som blir ända till en meter lång eller mera, och han känns väl igen på sina stora, glesa och trubbiga tänder, i hvilka man funnit likhet med kattens. Det är sannolikt däraf han fått namnet hafkatt. Hafkattens kropp är af vacker, långsträckt form, och hans enda, breda ryggfena räcker längs hela fiskens rygg, under det att analfenan på undersidan upptar halfva längden. Färgen är vanligen gråbrun med svarta tvärband men varierar mycket. När man betraktar hafkatten och hans fruktansvärda tänder, ligger det nära till hands att ta honom för en svår roffisk. Någon sådan är han dock i själfva verket icke. Visserligen förtär han äfven fisk, hvilket bevisas däraf, att han ofta fångas på krok, som är agnad med fisk, men han lefver mest af sjöborrar, snäckor, krabbor och andra lägre djur och har fått sina tänder för att kunna krossa dessas hårda skal. Man finner stundom hans mage full af krossade musselskal, och han tuggar t. o. m. sönder de hårda Buccinum-skalen för att komma åt djuret eller de eremitkräftor, som bo i dem. När man fångar hafkatten, biter han ilsket omkring sig, och jag har sett honom mot hårda föremål bita sönder sina tänder,HAFSKATT.så att dessa fallit ut. Hafkattens kött är godt, och han ätes gärna af skärgårdsbefolkningen. Det vore kanske olämpligt att i en sådan uppsats som denna helt och hållet förbigå den fisk, som kanske af alla fiskar är mest känd, nämligen sillen. Att för mig, som ej ägnat någon uppmärksamhet åt studiet af sillens lif, här behandla henne vidlyftigare vore emellertid oriktigt, så mycket mer, som väl knappt något annat svenskt djur blifvit så mycket afhandladt som just sillen. Det torde väl knappt hos oss finnas någon människa, som ej har sett en sill, och dock lär det ej vara synnerligen många, som ha en riktig föreställning om hur denna fisk i lifvet ser ut. Sillen är så ömtålig, att hon förlorar sitt utseende, så snart hon blir upptagen ur hafvet. I lifvet är hon en af våra skönaste fiskar. Hennes sidor och buk glänsa som silfver, och hennes rygg är blå som stål. Men så snart hon vidröres, falla hennes löst sittande fjäll bort, och man kan ej mer få en föreställning om hennes skönhet. Sillen förekommer i alla våra haf. Uppe vid norra Norges kust, där hafvet är uppfylldt af de smådjur, som tjäna henne till föda, blir hon därför större än hos oss. Ju längre man kommer mot söder och öster, dess mindre blir sillen, och i Östersjön aftager hon mot norr i storlek. Den vid vår östra kust så allmänt kända och värderade strömmingen är, som bekant, ej annat än den mindre sillform, som tillhör Östersjön. Man får dock äfven större sill i Östersjön, och denna får där behålla namnet sill. Efter storlek, fetma och lokaler har sillen för öfrigt fått en mängd olika namn såväl hos oss som i Norge. Genast vid betraktandet af en sill ser man, att denna ej fått sin kropp inrättad för ett lif nära hafvets botten. Hela sillens utseende visar, att hon lefver uppe i vattnet. Hon är hvad man kallar en pelagisk fisk, d. v. s. en fisk,som tillbringar sitt lif ute i hafvet och som endast tillfälligtvis eller för att leka närmar sig kusterna. Om man under en följd af år följer och studerar skilda djurarter, skall man snart finna, att de flesta lefvande varelser, för att ej säga alla, äro mer eller mindre periodiska. Från de lägsta djur på landet och i hafvet till fåglar och däggdjur äro de alla underkastade såväl gynnsamma som ogynnsamma lefnadsförhållanden, och de uppträda i följd däraf vissa tider talrikare än andra. Så är äfven fallet med sillen och detta i mycket hög grad, och det är sannolikt, att sillens kända vandringar från en del af hafvet till en annan, eller från världshafvet till exempel in i

Kattegat, står i sammanhang med en mycket stark stam ute i världshafvet. Utan tvifvel har man nämligen i de flesta fall att söka anledningen till djurarters utvandring i för dem gynnsamma perioder. Detta känner man väl till inom alla djurgrupper. Det är dock underbart, att ett djur, som är förföljdt af en sådan mängd fiender som sillen, kan föröka sig så starkt och bibehålla sig i lika stort antal. Detta är emellertid nödvändigt för att naturens hushållning skall gå ihop. Skulle sillstammen nedgå eller gå under, skulle därmed existensvillkoren för en mängd djurarter omöjliggöras. Samma förhållande blir det, om vi tänka på de djur, som tjäna sillen till föda. I hvilken mängd måste icke dessa förekomma! Vi tycka det är underligt, att sillstammen kan stå emot den fångst af millioner tunnor sill, som årligen inhöstas af människor, och dock äro dessa helt säkert af ingen betydelse, ja, kanske ej ens så mycket, som dagligen åtgår till föda åt alla hafvets sillätande djur. De stora sillstimmen i oceanen följas ständigt af jättestora hvalar, hela stim af delfiner jaga natt och dagfrossande genom sillmassorna. Roffiskarne angripa stimmen underifrån, och öfver dem flaxa massor af hafvets fåglar, hvilka till största delen lefva af sill. Vid tanken härpå kan man förstå, hvilken omsättning sillen är utsatt för, och det synes rent af underbart, att den kan bibehållas i en stam så oerhördt rik. På 1870-talet hörde man den bohuslänska befolkningen ofta tala om den gamla sillfisketiden, den gamla goda tiden, då man ur hafvet kunde ösa upp så mycket sill man önskade. Om denna tids stora sillfiske vittnade talrika ruiner efter salterier samt åtskilliga andra gamla märken. Ingen anade då, att en sådan tid snart åter stundade. Så kom en höst med ens ryktet om att en liknande tid åter nalkades. Som en löpeld spreds detta rykte kring bygden. Man tviflade därpå till en början, men så kom sillen verkligen, och hon kom i mängd. Det gick ett jubel genom de fattiga fiskarenas hyddor. Allt annat arbete nedlades, bolag bildades, redskap byggdes och sillen blef ensam föremål för befolkningens intresse. Sillen kom allt tätare och tätare, och hon östes upp i massor. Man var dock ej beredd på att mottaga all denna sill. Man hade hvarken salt eller kärl i tillräcklig mängd att salta den uti. Man sökte då tillgodogöra sig den på annat sätt, och tusentals tunnor sill användes som gödsel. Den, som ej har sett ett sådant fiske, kan svårligen göra sig begrepp om sillstimmens täthet. När jag vid ett tillfälle försökte nedsänka ett tungt blylod genom ett sådant stim, darrade linan i min hand till följd af sillens rörelse mot densamma, och jag kunde tydligt känna, huru lodet helt sakta borrade sig ned genom den packade sillmassan! Det är när ett stort stim kommer in mot land och måste koncentrera sig, allt eftersom vattnet blirgrundare eller för att komma fram mellan klippor och skär, som sillen blir packad på detta sätt. Och när detta skett i ett sund eller mellan skär, passa fiskarena på att med sina vadar (stora notar) instänga hela stimmet. Sedan en sådan instängning väl blifvit gjord, öses sillen bokstafligen upp, och den ena båten efter den andra lastas med sill. Denna massfångst gjorde på mig ett obehagligt intryck. Jag tänkte på alla dessa millioner lif, som släcktes under det viiiningslystna folkets glädjerus. Öfver allt i hela skärgården fick man påminnelser om dessa fångster. Döda sillar lågo kringspridda hvar man kom, hafsstranden och bergen glittrade af sillfjäll, folkets kläder voro öfversållade med fjäll och hela trakten luktade rutten sill. Om orsakerna till sillens periodiska uppträdande äro åsikterna som bekant mycket delade, och jag är ej i tillfälle att uttala ett på egna iakttagelser grundadt omdöme i denna fråga. Ett synes dock vara säkert, nämligen att sillen af en eller annan orsak efter långa mellantider väljer ny vistelseort och att hon företager långa vandringar. Mig synes det ej osannolikt, att ett hejdlöst förföljande från människor och rofdjur kan bidraga till hennes ombyte af lokal och lekplatser. Den vanliga sillen lägger sin rom på hafvets botten, men en annan, vid vår västra kust allmän sillart, nämligen skarpsillen (Clupea sprattus), har flytande rom. Skarpsillen, som fått sitt namn däraf, att dess kölformade buk är kantad af hvassa fjäll, förekommer aldrig i så stora massor som den vanliga sillen och är vida mindre. Det är skarpsillen som hos oss användes till ansjovis.Ehuru jag i denna uppsats nödgas förbigå många intressanta hafsfiskar och alla våra insjöfiskar, bör dock något sägas om ålen. Ålens lif är så märkligt och hans fortplantning så föga känd, att det lilla man vet om honom här bör påpekas. Redan det, att ett så allmänt djur som ålen för ett lif så undanskymdt, att alla forskarens ansträngningar att komma på det klara med hans fortplantning ännu i många fall blifvit gäckade, gör honom märklig. Hvad man nu vet om ålen är, att hannen är en mera stationär fisk, som i regel tillbringar hela sitt lif i hafvet, under det att honan i ungdomen vandrar långa vägar och från hafvet tränger upp i de mest undangömda vatten långt in i landet. I motsats till laxen är ålen en hafsfisk, som sannolikt vandrar uppåt insjöarna för att söka mer omtyckt föda än han finner i hafvet. Laxen åter är ursprungligen en insjöfisk, som endast fortplantar sig i sött vatten, men som finner rikare tillgång på föda i

hafvet och därför företager sina långa vandringar. Redan de små ålungarne ha denna vandringsdrift, och man ser dem ofta i stor mängd genom de obetydligaste bäckar från hafvet vandra inåt land. En mängd gjorda undersökningar ha visat, att dessa vandrande ålar äro honor och att hannarne endast undantagsvis gå in i älfvar och floder. Sålunda har man aldrig funnit små ålyngel i insjöarna och ej heller några ålhannar. De små ålungarne ha en förvånande förmåga att arbeta sig upp för strida strömmar och små rännilar. När hinder möta, hafva de t. o. m. mången gång setts gå fram på den fuktiga älfkanten eller klättra öfver stenar. De behärskas därvid endast af en drift: de måste fram, och om detta ej lyckas på annat sätt, så stanna de och invänta högre vattenstånd. Under sina vandringar komma Ur djurens lif. 41de ofta så tätt packade, att vattnet är svart af dem. Ja, de bilda stundom vid kanten af en älf riktiga vägar, som slingra sig fram. Det är gifvet, att en stor mängd af dessa små ålungar, som endast äro omkring 6—10 centimeter långa, omkommer under dessa vandringar, men tack vare deras utpräglade vandringsdrift få vi dock ålar i våra insjöar. Vandringen företages icke heller endast under ynglets första lefnadsår; äfven under andra året, då ålarne äro ända till omkring 40 centimeter långa, fortsättes den. Professor Lilljeborg antager, att denna ungålarnes vandring endast har till syfte att söka en för dem lämpligare föda, än de kunna finna i hafvet. Då nu dessa vandrande honor ej ha några hannar i sällskap, kunna de emellertid icke fortplanta sig, med mindre de återvända till hafvet, där de para sig och lägga sina ägg. När honorna blifva könsmogna, förestår dem således en andra vandring och denna ut mot hafvet. Att den äldre ålen, i motsats till ynglet, vandrar från insjöarna, har länge varit kändt, ja, så länge, att redan Aristoteles hade reda därpå, och man har äfven länge vetat, att ålen ej äter under dessa vandringar samt att han i motsats till ynglet alltid vandrar med strömmen samt hufvudsakligen vid starkare vattenflöde. Den omständigheten, att ingen föda intages under utvandringen mot hafvet, är ensam vittnesbörd om att denna vandring företages af fortplantningsdrift. När ålen kommit ut till Östersjön, vandrar han längs kusten söder ut, och man har äfven iakttagit en vandring genom Öresund mot Kattegat Hela denna vandring synes således, såsom professor Lilljeborg säger, gå ut på att finna saltare vatten, hvilket helt säkert är nödvändigt för ålens fortplantning.Ålens fortplantning har mycket länge varit föremål för forskares undersökningar, och att den varit svår att utreda torde bäst belysas däraf, att man ännu ej fullt känner den. I äldsta tider trodde man, att ålen alstrades af maskar. Sedan kom en tid, då man ansåg honom vara hermafrodit, och slutligen antog man, att han födde lefvande ungar. Hufvud sakliga anledningen till alla dessa teorier har helt säkert varit den, att ålens generationsorgan äro jämförelsevis små och ligga inbäddade i fett, hvarför de äro svåra nog att finna. Med full säkerhet har man endast funnit en enda ålhona med utbildad rom, och denna erhölls 20 engelska mil till sjös utanför Storbritanniens kust. Detta fynd synes mig — sammanställdt med ålens kända vandringar ut mot världshafvet — tala mycket för den uppfattningen, att han fortplantar sig endast på djupare vatten ute i hafvet. Däri torde ock ligga en förklaring, hvarför man haft så svårt att finna fortplantningsmogna ålar.

Då man aldrig funnit stora ålar på vandring upp från hafvet, är det sannolikt, att ålen i likhet med flera andra fiskar endast fortplantar sig en gång och sedan dör. Ålhonan, som blir mycket större än hannen, lägger en stor mängd mycket små ägg. Man har i hennes äggstockar uppskattat antalet ägg till millioner.

Vid flera tillfällen har man till mig insändt ålar med den förklaringen, att i dem funnes utbildad rom eller lefvande ungar. Det har dock visat sig, att denna rom varit annan fiskrom, som förtärts af ålen, och det är ganska vanligt att finna ålens mage fylld af sådan rom. Hvad de lefvande ungarne beträffar, ha dessa visat sig vara parasitmaskar (spolmaskar).

*

Om djurskyddet och våra småfåglar.

Det är glädjande att se och veta, att den absoluta brist på ömhet för djuren, som man alltid finner hos lågt stående folk, allt mer får vika för människans bildning. Vi kunna ej nog glädja oss åt den rörelse, som under sista tiden, ej

minst hos oss, uppstått i denna riktning, och våra djurskyddsföreningar, som tagit initiativet till ett ordnadt djurskydd, ha, i hvad som rör våra tama djur, åstadkommit så mycket godt, att ingen tänkande människa kan annat än med uppriktig tacksamhet erkänna detta. Dock är det gifvet, att en sådan rörelse, som skall arbeta sig fram genom bildandet af föreningar, hvilkas medlemmar i många fall ej kunna ha stor kännedom om djuren men i sina ömma hjärtan rörts af öfverspända tal och skrifter, ej kan annat än i vissa fall gå till öfverdrifter. Att så särskildt har blifvit fallet, när det gällt frågor om våra vilda djur, är lätt förklarligt. De män och kvinnor, som kunna sätta sig in i naturens stora hushållning, äro mycket få. Det är svårt för denvigde att förstå, det en evig strid djurformerna emellan i naturen är nödvändig. Man kan ej tänka sig den naturens lag, som bestämmer, att den ene skall den andre äta upp; ej heller fullt fatta, att vår djurvärld är en sammanhängande kedja, hvari den ena länken gnager på den andra, och att svåra rubbningar måste uppstå, när människan ingriper och ur denna kedja rycker bort en länk, som hon sedan ej kan ersätta. Mången tror sålunda, att det vore en välgärning för våra småfåglar, om alla deras fiender utrotades, och jag undrar ej alls på att man tänker så. Det ligger så nära till hands, och man röres af att se de små fåglarne våndas i hökens klor. Säkert är dock, att naturens lagar äro visare inrättade än människans och att denna strid djuren emellan är nödvändig för att ett rikt omväxlande djurlif skall kunna existera. Jag ordade nyss om en kedja, vid hvilken jag liknade hela djurvärlden. Länkarne i denna kedja sträcka sig från de minsta mikroskopiska varelser till våra högsta djur, och den rubbning, hvarom jag nämnde, skulle uppstå lika visst, om en den obetydligaste djurart eller djurgrupp utrotades. Vi ha redan sett, att svalorna ej kunna existera, där myggen eller med myggorna besläktade insekter ej finnas. Där man torrlägger jorden och utthränger allt stillastående vatten, där kunna myggorna ej lefva och därför ej heller svalorna. Nu vet jag, att det finnes många djurvänner, som äro emot jakten. De finnas, som tro, att det vore bäst för djuren, om människan aldrig dödade dem. Hur litet dessa människor ha tänkt sig in i dessa förhållanden, är lätt att inse. Människan har bortryckt en del länkar i den långa kedjan, men dess bättre ännu hufvudsakligen endast sådana länkar, som hon själf kan ersätta. Vi hasålunda utan fara kunnat utrota eller undantränga vargen och lodjuret, därför att vi själfva taga de djur, af hvilka dessa lefde, och detta är något, som vi nu måste göra, såvida vi ej vilja ha våra lifsförnödenheter uppätna af dem. Skulle vi åter utrota några mindre rofdjur, som vi ej kunna ersätta, skulle utan tvifvel samma förhållande uppstå, som när man från ett djurs moderland, där dess naturliga fiender alltid finnas, öfverflyttar djuret till ett annat för detsamma lämpligt land. Huru detta aflöper, när det är fråga om ett djur, som människan ej helt kan behärska, ha vi tydliga exempel på från kaninens införande i Australien och gråsparfvens i Amerika och Nya Zeeland. I Australien finnas ej kaninens blodtörstiga fiender illern och vesslorna, och därför har kaninen där blifvit en landsplåga. I Amerika finnes ej sparfhöken, och därför ödelägger gråsparfven hela landssträckor, från hvilka han har utträngt nästan alla andra småfåglar. Det är således alldeles säkert, att om våra små roffåglar, som dock årligen döda millioner småfåglar, utrotades, skulle vårt omväxlande småfågellif snart vara slut, och vi skulle endast se skaror af några få, utaf kulturen och klimatet gynnade arter, hvilka inom få år, efter allt att döma, skulle uttränga alla de ömtåligare arterna. Man har mycket ordat om nyttiga och skadliga fåglar men kanske ännu ej blickat tillräckligt djupt in i fågellifvet för att rätt bedöma förhållandena. Äfven jag tror, att våra småfåglar i regel kunna betraktas som nyttiga djur och att genom dem mången insektsgrupp hindras att taga öfverhand, men jag tror på samma grunder, att våra små roffåglar äro lika nyttiga, ja kanske i stort sedt de allra nyttigaste. Ty om de många millioner finkfåglar, som årligen falla offer för dessa roffåglar, skulle få lefva och år efter år föröka sig, är det svårt att säga, hvadplats våra skogar och lundar kunde erbjuda åt ömtåligare och utan tvifvel ännu nyttigare fågelarter. Tänker man efter, i hvilken grad våra småfåglar föröka sig, skall man lätt finna, att många arter fortplanta sig så starkt, att, om de alla skulle lefva endast i två år, talgoxen t. ex. skulle föröka sig från ett till nittio. Således från en million till nittio millioner på två år. Undersökningar ha visat, att ett talgoxpar, för att nu taga denna välkända fågel till exempel, lägger två kullar om året och att i första kullen frambringas 10—14 ungar samt i den andra 8—10. Om vi nu beräkna den första kullen till 10 och den andra till 8, som är det minsta antal jag i regel funnit, finna vi, att ett par talgoxar pr år förökas till 10 par. Om vi nu inom en viss provins eller låt vara inom hela landet ha en million talgoxpar på våren, ha vi således följande höst 20 millioner talgoxar, och skulle alla få lefva, så blefve det på två år tvåhundra millioner talgoxar. Häraf är det lätt begripliga att endast talgoxen, om födan räckte till och han ej hade några fiender, inom några få år skulle tilltaga

så oerhördt, att hela jorden snart täcktes af talgoxar. När man tänker sig in i detta förhållande, bör man kunna fatta, hur väl det är inrättadt i naturen, äfvensom att djurarter, som årligen måste omkomma i så oerhördt stor mängd, till sitt uppträdande måste bli periodiska. Det är gifvet, att om svåra klimatförhållanden ett år nedsätta stammen mer än vanligt och om rofdjuren detta oaktadt taga sin tribut, så kommer en tid, då arten blir mindre talrik. Jag har vid flera tillfällen kunnat iakttaga sådana rubbningar men har då också alltid lagt märke till, huru ofantligt hastigt fåglarne kunnat åter föröka sig. År 1867 inträffade en abnormt kall väderlek i slutet af maj och början af juni. Många ömtåliga fågel-arter dogo då nästan helt och hållet ut i södra Sverige. Det var så kallt, att t. o. m. gråsparfvar dogo i mängd. Dessa annars så härdiga fåglar buro ej denna tid sin varma vinterklädnad. De hade redan fortplantat sig, voro magra och tunnfjädrade, och därför tålde de ej vinterkylan denna årstid. Jag reste den sommaren genom södra Smålands skogar och på Öland, under det min reskamrat — den kände ornitologen W. Mewes — äfven reste genom Skåne och Blekinge. Ingen af oss såg under hela denna resa någon enda lefvande flugsnappare; däremot påträffades nästan dagligen döda sådana. Dessa och flera andra fågelarter voro således så godt som utdöda i södra Sverige. Följande år reste jag äfven genom samma trakter, och då anträffades några få par af så väl den grå som den svarta och hvita flugsnapparen, och äfven andra utdöda eller nästan utdöda arter började tilltaga. Två år efteråt, eller året 1869, kom jag ånyo att genomresa södra Småland och Öland, och jag fann då dessa båda fågelarter och äfven andra, som lidit af vårvintern 1867, mycket allmänna. Fåglarne behöfde alltså endast två år för att repa sig efter ett så förfärligt nederlag. På Öland, där svalorna under vanliga förhållanden finnas i stor mängd, kunde år 1867 endast några få lefvande svalor upptäckas, och dock hade de redan 1869 tilltagit så, att de det året uppträdde i vanlig mängd. Hvad här är sagdt har jag velat påpeka för att erinra om hvilken enorm omsättning, som är rådande bland småfåglarne i naturen, och man bör däraf finna, att människans ingripande bland dem ej har mycket att betyda, såvida de ej blifva föremål för massfångst eller moderna jaktföremål, som hänsynslöst jagas vid alla årstider. Småfågelfångst har visserligen förr i tiden i ringare grad förekom-- 649 — mit i Sverige, men med svenska folkets bildning har kärleken till dessa våra älskligaste djur blifvit så allmänt utbredd, att den gamla fågelfångsten har upphört, och småfåglarne lefva numera, glädjande att säga, i vårt land ganska trygga för människan. Ofta ser man upprop från djurskyddsföreningarna om att skydda småfåglarne, och dessa upprop ha utan tvifvel verkat godt. De ha fäst människors uppmärksamhet på dessa små djur och kommit folk att hos sina barn inplanta kärlek till dem. Detta är glädjande, men jag tror knappt, att det i längden är rätta vägen. Kärleken till föremål, som man ej känner, synes mig knappt kunna vara äkta, helst om denna kärlek skall väckas genom öfverdrifvet beklagande af de arma djuren, som man föreställer sig på allt sätt plågas af människan, och som man inbillar sig äro på väg att utrotas. Utan den ringaste kännedom om rätta förhållandet och utan att göra några undersökningar söker man utsprida det falska ryktet, att småfåglarne år efter år aftaga, att svenska folket hänsynslöst förföljer dem och plågar dem på allt sätt. Hvad man vinner med dessa öfverspända rykten är, att många ömsinta och svaga människor plågas däraf, och i själfva verket torde det vara större synd om dessa än om fåglarne. Hur långt dessa människor kunna gå i sin barnsligt sjukliga ifver finnas många exempel på. Jag har själf hört i andra fall ganska kloka kvinnor, som fallit i förtviflan öfver att en olydig hund blifvit agad, själfva föreslå, att man skulle duktigt piska små barn för den minsta olydnad. Det finnes de, som öfverfalla obekanta herrar på gatan, därför att dessa ruska sin olydiga hund i halsbandet. Jag har hört en älskvärd kvinna berätta, att smederna gingo från andra ändan af staden med glödgade järn för att bränna hennes hundar. Hon led för-— 650 — farligt vid tanken härpå och såg sårad ut, när jag sökte öfvertyga henne om det omöjliga häri, eftersom järnen under en halftimmes promenad måste kallna. Liknande öfverspändheter hör man ofta, och detta är livad man vunnit med att gå till öfverdrifter. Man söker befria djuren från smärta men plågar människan, och dock får man väl ej alldeles ställa djuren i jämnhöjd med människan i sådana fall. Det är sant, att ett sår eller en kroppslig skada plågar ett högre djur, t. ex. en hund, så till vida, att det svider i djurets skinn lika mycket som i människans. Men de värsta smärtorna, reflexionen öfver sin ställning, om man är illa sårad eller ligger på dödsbädden, reflexionen öfver min egen och mina käras smärta, från den äro djuren befriade. Den tänkande människan måste således under alla förhållanden känna mer medlidande med människor som lida än med djur. Själf har jag rent af ryggat tillbaka för entusiastiska djurskyddsvänner, som sagt mig rent ut, att de ej känna medlidande med lidande människor men plågas gränslöst af att se ett magert eller ett såradt djur. En sådan

människas tankegång måste vara bra kort, och bon torde sakna observationsförmåga. Hon har säkert ej sett, huru djur, som äro illa sårade, till och med kunna leka och vara lika glada som eljest, huru en jakthund med ett afbrutet ben genast gör sig färdig att gå med på jakt, när han ser sin herre kläda sig därtill, eller huru en häst, som brutit benen af sig, genast efteråt kan obekymradt äta, * o. s. v. Och dock torde hunden och kanske äfven hästen vara djur, som höja sig öfver de allra flesta, och som verkligen i viss grad ha förmåga att reflektera. * Ett exempel härpå hade man under försöksmobiliseringen förra sommaren. En häst fick ett ben afslitet. Han störtade ned på en gräsvall och började genast äta af gräset.Med hvad jag här har sagt är det ingalunda min mening att på något sätt söka nedsätta djurvännernas ädla sträfvanden Det är endast öfverdrifterna, som jag klandrar, och kanske kan jag genom att påpeka dem rädda en och annan människa från de inbillade bekymmer, mången gör sig under sin omtanke för djuren. Möjligen blir man härdad, om man får litet djupare inblick i naturen, ser de vilda djuren äta upp hvarandra, medan offren ännu lefva, ser höken bit för bit stycka sitt lefvande rof, ser hafsörnen intill bålen krossa vingar och ben på de sjöfåglar han fångar, på det att dessa ej må kunna rymma men dock bibehålla sig vid lif, tills det faller roffågelns ungar in att äta upp dem. Sjöfåglarne i sin ordning svärja vanligen sina offer lefvande, och småfåglarne äro ej barmhärtigare. Törnskatan spetsar sina rof lefvande på en hvass växttagg, trasten gnider maskar och andra smådjur mot marken, tills de bit för bit falla sönder. Andra småfåglar, som se så menlösa ut, ådagalägga icke större barmhärtighet; många plocka bort ben och vingar på sina offer, innan de svälja dem, andra åter svälja sina rof lefvande, och dessa få i inälfvorna en långsam död. Otaliga fiskar sluta sitt lif med att blifva lefvande slukade af roffiskar eller fåglar, hvilket ej torde plåga dem mindre än att af människan dragas upp med en krok; och gå vi så ned till insektsvärlden, skola vi finna, att det ej är bättre där. Äfven där äter den ene på den andre. Många lefva inuti andra insekter för att bit för bit förtära dem inifrån, andra fånga och fasthålla sina rof samt äta af deras kött, tills offren slutligen dö, o. s. v. Vi finna häraf, att den människa, som ser allt detta, aldrig skulle känna annat än ett smärtsamt medlidande och ett svidande hjärta, om hon ej tänkte: detta är naturens lag, så måste det vara. Skulle människan ej hamod eller hjärta till att döda djur, återstode henne ej annat val än att själf blifva uppäten af djuren. Hon skulle ej kunna taga ett steg på jorden, ty hon kan det knappt utan att lemlästa eller döda djur. När jägaren blickar in i denna naturens omsättning, när han ser att hvarje dag, hvarje minut styckas tusenden, ja milliarder djur lefvande, då känner han sitt samvete räddadt och tänker som så: människan är dock äfven hon en lefvande varelse, äfven hon måste ingripa i denna hushållning och hon har rättighet därtill, men hon står öfver djuren, hon kan se och fatta dessas lidanden, och därför är det hennes skyldighet att så skoningsfullt som möjligt taga sin tribut ur djurlifvet. Man vill gärna tro, att de djurarter, särskildt de fågelarter, som ha många fiender och som till följd däraf förföljas mer än andra, skola aftaga eller blifva utrotade. Så blir dock fallet endast då människan på ett obetänksamt sätt ingriper, eller då främmande skadedjur invandra och få fritt föröka sig. Likaså, då ett skadedjurs fiender utrotas och detta till följd däraf får taga öfverhand. I sådana fall duka djurarter lätt under; men om deras ned-ärfda fiender, om jag så får säga, endast småningom tilltaga, då fortplanta de sig så mycket starkare samt blifva motståndskraftigare, och stammen lider ej af förföljelsen. Detta se vi tydliga bevis på öfver allt i naturen. Vi behöfva endast tänka på några af våra djurarter, som hafva många fiender, och jämföra deras sätt att fortplanta sig med andras, som hafva få eller inga fiender. Här skulle många talande exempel kunna framhållas från alla djurgrupper, men det är ej nödvändigt, och utrymmet är knappt. Bland fåglarne behöfva vi endast tänka på rapphönan, som har så många fiender och som därför äfven lägger ända till tjugo ägg eller flera och fortplantar sigVÅRFÅGEL.vid ett års ålder, under det alkan, som bor ute i hafvet, där hon knappt har några fiender, lägger endast ett ägg och detta först vid två års ålder. För att kunna motstå sina fiender ha de olika djurarterna fått vissa egenskaper högt utbildade. Dufvan söker sin räddning från höken genom flykten, och hon har därför blifvit en flygkonstnär af första rang. Lärkan och många andra ha lärt sig att trycka på marken för att på så sätt göra sig osynliga och hafva därför också fått en färgteckning, som så fullständigt sammansmälter med den mark, på hvilken de lefva, att ej ens roffåglarnes skarpa ögon kunna upptäcka dem. Trastar och andra fåglar ha lärt sig att intaga sådana ställningar, att hökens ögon förbigå dem, där de sitta bland trädens kvistar. Om fåglarne lefde fria från alla fiender, skulle alldeles säkert deras sinnen förslöas, deras krafter aftaga, fortplantningen likaså, och stammen skulle i flera afseen-den blifva svagare och mindre motståndskraftig. Jag vill med hvad här blifvit sagdt ingalunda förfäkta den åsikten, att människan ingenting har

att göra för att skydda fåglarne. Tvärt om kan hon utan tvifvel göra mycket, särskildt när det gäller att samla småfåglar kring sina bostäder, i parker och trädgårdar. Det första villkoret för att med framgång sköta någonting är emellertid att känna det. Så är det äfven, när det gäller omvårdnaden om våra fåglar. Vill man vårda dem, måste man först lära känna dem. Hvad fågelvännerna därför i första rummet hafva att göra, är att studera fåglarne, deras behof och deras lefnadsvanor samt att bland folket sprida kännedom härom. Lär man känna dessa våra täckaste och behagligaste djur, lär man äfven att älska dem, och den kärlek fåglarne sålunda självfva uppväcka hos människan, den är ej inbillad.För att sprida kännedom om fåglarne liksom om djuren i allmänhet kunde göras mycket. I våra folkskolor borde lämplig litteratur om djurriket föreläsas. Vackra planscher eller ännu bättre god undervisningsmateriel i form af samlingar borde finnas. Det har visat sig, att sådana i hög grad väcka barnens intresse. De lära sig däraf så småningom att observera djuren i naturen. Deras iakttagelseförmåga och blick skärpas, de lära sig att älska naturen, och en glädjekälla öppnar sig för dem, som de sedan lifvet igenom skola välsigna. Undersökningar ha visat, att där vissa fågelarter af-taga, är detta i allmänhet ej orsakadt af brist på fåglar utan sker på grund af förändrade lokalförhållanden eller därför att vissa, mer gynnade och mindre ömtåliga arter tilltaga och uttränga andra, ömtåligare. Många af våra ädlaste fågelarter trifvas ej tätt tillsammans. Hvarje par vill ha sitt lilla område för sig, sin egen jaktmark, och när andra fåglar, särskildt af samma art, inkräkta därstädes, uppstår fåglarne emellan en strid, som ej slutar med mindre en af parterna måste rymma fältet. Vill man nu på sina marker ha flere par sångare, måste man därför ordna så, att tillräckligt med häckar, träd och buskväxter finnes, och att dessa äro skilda i olika grupper. Har man sålunda en lämplig lokal för t. ex. ett par trädgårdssångare, komma dessa äfven dit. På särskildt lämpliga lokaler har jag iakttagit, att katter årligen kunnat taga flere trädgårdssångare samt år efter år alla deras ungar, och dock infinna sig alltid nya fåglar på en sådan lokal. Detta förhållande är så konstant, att en öfvad ornitolog, som reser genom en trakt, på grund af de lokala förhållandena, terräng och vegetation m. m. nästan kan säga, huru många par fåglar af hvarje art det finnes där. Om dessa fåglar något år duka under, kommanya snart dit. På en plats, där under flere år ej fanns och till följd af lokalens inskränkthet ej kunde finnas mer än ett par törnsångare, omkommo under en sommar tre par sådana, och dock kom det genast ett fjärde par dit och bosatte sig. Detta och mycket annat bevisar, att finnes det blott lämpliga lokaler och fåglarne ej alltför mycket ofredas, så nog finnas där fåglar. Hvad fågelvännen således i första rummet har att göra, är att skaffa fåglarne lämpliga lokaler. Plantera häckar och här och där en tät grupp af buskväxter! lämpligast till sådana planteringar äro måbär, hagtorn, slån, vinbär och gran m. fl. Finnes ej vatten i närheten af sådana anläggningar, bidrager en liten damm eller vattenfylld graf i hög grad till fåglarnes trefnad. Flere fågelarter äro beroende af gamla murkna och ihåliga träd, hvarför man gynnar dem genom att låta sådana träd kvarstå. Visserligen kunna de ihåliga träden i någon mån ersättas genom upphängandet af hålkar, men många fåglar fordra murkna träd för sin trefnad. Några af mesarterna äro bundna vid barrskog, somliga af dem söka helst sitt bo tämligen högt upp i träden, andra åter lågt. Vill man exempelvis ha talltitan (Parus borealis) att bebo en hålk, måste denna sättas inne i barrskogen och helst endast på en till två meters höjd öfver marken; detsamma gäller äfven för svartmesen. Talltitan tar helst hålken i besittning, om man till dess framsida väljer en murken brädbit och gör ingångshålét så litet, att fågeln enligt sin vana får efter behag själf utvidga det. Den trefliga tofsmesen får man lättast att bosätta sig i hålkar, om dessa uppsättas på något i en barrskog stående löfträd, helst en gammal björkstam. Dessa hålkar böra också ha ett mycket litet ingångshål, helst vara klädda med näfver samt uppsättas på en höjd af omkring 3 meter öfver marken.Blåmesen och kärrmesen åter bebo löfskogen, häcka helst i aspar, björkar eller ekar. Blåmesen, som är en af våra vackraste och behagligaste fåglar, häckar gärna i hålkar, om dessa upphängas tämligen högt i träden och ha så små ingångshål, att fågeln får tränga sig in. Detsamma gäller äfven kärrmesen. Talgoxen åter är mindre nogräknad; han häckar särdeles gärna i täckta urnor eller lerkrukor, om man på dessa gör ett lagom stort ingångshål. Minst ömtåliga äro rödstjärten och svarta och hvita flugsnapparen, hvilka gärna häcka i hålkar och ej äro noga med dessas utseende eller plats. Trädkryparen bygger helst i springor, och om man på en trädstam spikar upp ett stycke granbark, så att detta bildar en djup springa mellan barkbiten och trädstammen, med en vertikal öppning på ena sidan, så lägger han sitt bo där. Göktytan bosätter sig äfven gärna i hålkar, om dessa göras af urhålkade trädstammar med något konkav botten, på hvilken man strör en smula grof sågspån. Hon vill helst ha öppningen till boet uppifrån, så att hela hålken ser ut som en

uppåtriktad tub med skrofliga inre väggar. Äfven starar, nötväckor, pilfinkar och möjligen ännu några flere fåglar kunna genom uppsättandet af hålkar lockas att slå sig ned i närheten af människoboningar. Många fågelarter vilja dock ej bo nära hvarandra, hvarför hålkarne böra sättas spridda. Många af de fågelarter — och de utgöra flertalet —, hvilka man ej kan gynna genom att bjuda dem konstgjorda bon, kan man medelst andra åtgärder bereda trefnad. Åtskilliga af dessa äro bundna inom ett visst utbredningsområde, och de öfvergå ej gärna gränserna för detta. Somliga, t. ex. vår älskliga näktergal, tillhör sålunda endast södra Sverige, andra, såsom blåmesen ochBLÅMESAR.kärrmesen, gå ej gärna norr om ekens utbredningsområde eller ungefär till Dalälfven, under det andra åter, såsom blåhakesångaren, uteslutande tillhöra fjällen. Vår vackra bergfink trifs ej heller i sydligare Sverige. Han har sitt hem i Sveriges norra provinser, där han är mycket allmän, och det är endast undantagsvis han någon gång finner sig uti att tillbringa sommaren något sydligare. Detsamma gäller om gråsiskan, som vissa vintrar är allmän i sydligare bygder. Flere fåglar, såsom grönsiskan och kungsfågeln, bebo endast barrskogarne, där de bygga sina bon på granarnas grenar, och dessa kan människan ej hjälpa på annat sätt än genom att tillse, det deras fiender ej få alltför mycket taga öfverhand. Andra fåglar åter, grönfinken t. ex., bebo mest skogskanterna och mindre lundar, men så komma åter andra till den stora finkfamiljen hörande fåglar, som helst bebo små, med buskar beväxta, helst stenbundna backar ute på åkerfälten och slätterna. Bland dessa är hämplingen den älskligaste, och denne kan man gynna genom att låta större enbuskar växa fritt och tätt. Äfven ortolansparfven och gulsparfven trifvas väl på sistnämnda lokaler. Jag har förut nämnt, att rofdjuren äro nödvändiga för att uppehålla jämvikten inom fåglarnes rike. Emellertid finnes det ett rofdjur, som ej ursprungligen tillhört vårt land, men som har blifvit infördt och utbredt med människan, och som just därför är mycket farligt för fåglarne. Jag menar katten. Det är sant, att katten endast blir farlig i tätt bebodda trakter och kring människans bostäder, men där är han så till ytterlighet farlig för småfåglarne, att han rent af omöjliggör några arters existens inom det område, där han finnes. Det gäller mest sådana fågelarter, som bygga sina bon på marken, ty dem utrotar han från sitt jaktområde. Ur djurens lif. 42Katten är ett intelligent och vaket djur. Han har reda på allt. Hvarje fågelbo inom hans närmaste område känner han, och är det åtkomligt, så slutar han ej förr än han tagit fåglarne, hvilket vanligen först sker nattetid, sedan honan börjat rufva, då han tar denna på äggen. Är fågelboet åter beläget så, att han ej kan komma åt det, väntar han tills ungarne komma ut, men dessa tar han i regel alla. Jag har just i år varit i tillfälle se hvad ett par katter kunna göra. Kring min bostad å Luthagen i Upsala ha numera buskar och träd vuxit upp och ditlockat ett stort antal småfåglar. Under våren och försommaren kunde man glädja sig åt fåglarnes sång från alla håll. Jag kunde följa trädgårdssångarens, ärtsångarens, törnsångarens, svarta och hvita flugsnapparens, grå flugsnapparens, rödstjärtens, löfsångarens, talgoxens och sädesärlornas arbete under deras bobyggnad och glädja mig åt deras jublande toner. Jag kunde sedan, sorgligt att säga, se, hur den ena efter den andra af dessa älskliga varelser hamnade i katternas klor. Nu i början af augusti finnes här knappt någon enda fågel kvar, katterna ha tagit dem alla, och där de ej kommit åt de gamla fåglarne, ha ungarne fått sätta lifvet till, så snart de kommit ut ur sina nästen. Det hjälper ej här, att det ena fågelparet efter det andra inflyttar för att ersätta sina bortröfvade likar; de falla alla offer för katterna. Sparfhöken kan nog vara svår mot fåglarne, men han tar en fågel, äter sig mätt på den och jagar ej vidare, förr än han åter blir hungrig, men katten blir aldrig mätt på småfåglar. Han förföljer dem dag och natt, och han kan på ett dygn fånga tjugotalet och däröfver, utan att hans mordlust minskas eller mättas. En annan sak, som gör katten så många gånger farligare än de småroffåglarne, är, att dessa senare mest fånga finkfåglar, hvilka finnas i stort antal och på hvilka det dock icke är så stor skada som på våra ädla sångare, hvilka kanske mest äro utsatta för katten under dennes nattliga jaktfärder. Ingenting synes mig därför i de tätt bebodda delarne af vårt land kunna göras för våra småfåglar, som skulle gagna dem så mycket som en inskränkning i katternas antal. Hvar och en, som är rädd om småfåglarne, bör helst undvika att ha katt eller åtminstone tillse, att dessa ej bli för många. Önskar man nödvändigt ha en katt, bör man helst välja en hanne. Det har nämligen visat sig, att honorna äro svårare fågeljägare än hankatterna.

Ett annat djur, som mycket ofredar småfåglarne, därigenom att han rifver ner deras bon samt äter upp deras ägg och ungar, är ekorren. Detta lilla djur skänker oss visserligen mycket nöje, men sådana vårar, då han är talrik, bör antalet förminskas, särskildt i trädgårdar och parker.

Inga andra fåglar torde under de senare decennierna ha blifvit så illa behandlade i Sverige som våra vadare. Där horsgökens gnäggande fordom ljöd från alla håll, där finnes numera ej en horsgök, ej en snäppa. Det är dock ej människor och rofdjur, som utträngt dessa ädla fåglar med förföljelse, det är lokala förändringar. De gamla träsken, som förr i tiden voro så talrika, finnas ej mer, och dessa vattenfåglar kunna därför ej existera. På fjällens träskuppfyllda hedar, ja, i hela kappland ha de emellertid ej aftagit. Där finnas träsken i behåll, och där finnas äfven dessas barn.

*

RÄTTELSER:

Å underskriften på planschen sid. 418—419 står: Harpya Vinula. — Bör stå: Harpyia Vinula.

Sid.

453.

Om storsalens (Phoca barbata) förekomst vid norska kusten grundar sig på oriktiga litteraturuppgifter och förvexling med gråsälen (Halichoerus grypus), hvilket senare är rättadt af Prof. Collet.

»

533.

Första noten står: Cabanis, Journal fiir Ornithologie. Berlin 1876. S. 387—391. Bör stå: I en särskild skrift.

»

601.

19 raden uppifrån står: aquatus. — Bör stå: arquatus.

*